REPRODUCTION OF EARLIE EDITION OF THE
SABDARTHACINTAMANIH

शब्दार्थचिन्तामणिः

SABDARTHACINTĀMANIH

तृतीय खण्ड

भाग - ब

ब्राह्मावधूत श्रीसुखानन्दनाथः

प्रिन्टवैल

जयपुर- 302 004

033168
Accession No.
Shantarakshita Library
Tibetan Institute, Sarnath

Published by
PRINTWELL
S-12 Shopping Complex
Tilak Nagar Jaipur 302 004

Distributed by
RUPA BOOKS PVT LTD
H O S-12 Shopping Complex Tilak Nagar Jaipur 302 004
B O 295-B Bharti Nagar P N Pudur Coimbatore 641 041

ISBN 81 7044-369 5 (Set)

SABADARTH CHINTAMANI
First Published 1860
Reprint 1992

Printed at
Efficient Offset Printers
215, Shahzada Bagh Indl Complex,
Phase-II Phone 533736, 533762
Delhi - 110035

आबालस्यरुदितबलम् । बलमूर्खस्य मौनञ्चुतस्करस्याऽनृतबलम् । अपिच० ग्र० । क्षत्रियाणाबलयुद्ध व्यापारश्चबलंविशाम् । भिक्षाबलभिक्षुकाणांशूद्राणाविप्रसेवनम् ॥ हरौ भक्तिर्हरेर्दास्य वैष्णवानाबलहरि । हिंसाबलखलानाञ्च तपश्चाचतपस्विनाम् ॥ बलवेशश्चवेश्यानायोषितायौवनंबलम् । बलप्रतापोभूपानां बालानांरुदितबलम् ॥ सतांसत्यबलमिथ्याबलमेवासतांसदा । अनुगानामनुगम स्वल्पस्वानाञ्चसञ्चय ॥ विद्याबलपण्डितानावाणिज्य वणिजांबलम् । शश्वत्सुक्ष्मशीलानागाम्भीर्यसाहसंबलम् ॥ धनबलञ्चधनिनाशुचीनाञ्चविशेषत ॥ बलविवेक शान्तानागुणिनाबलमेकता ॥ गुणोबलञ्चगुणिनाचौराणाचौर्यमेवच । विप्रवाक्यञ्चकापथ्यम धर्मसृणिनांबलम् ॥ हिंसाचहिंस्रजन्तूनासतीनापतिसेवनम् । वर-शापौसुराणाञ्चशिष्याणागुरुसेवनम् ॥ बलधर्मोगृहस्थानांभृत्यानाराजसेवनम् । बलस्तव स्तावकानाब्रह्मच ब्रह्मचारिणाम् । यतीनाञ्चसदाचारोन्यास सन्यासिनाबलम । पापबलंपातकिनासुभक्तानाहरिर्बलम् ॥ पुण्य बलपुण्यवतांप्रजानानृपतिर्बलम् । फलबलञ्चवृक्षाणांजलधीनाज-लबलम् ॥ जलबलञ्चमत्स्यानामक्ष्यानाचजलबलम् । शान्तिर्बलञ्चभूपानाविप्राणाञ्चविशेषत ॥ ब्र० ॥

बलक्ष । पुं० शुक्लवर्णे । त्रि० तद्वति ॥

बलक्षगु । पु० चन्द्रे ॥

बलजम् । न० गोपुरे । क्षेत्रे । सस्ये । सङ्गरे ॥ धान्यराशौ । बलेजातम् । जनौ० । ड ॥ त्रि० भद्राकृतौ । सदाकारे ॥ बलजन्ये ॥

बलजा । स्त्री० बल्गुदर्शनायाम् । वरयोषायाम् । यूथ्याम् ॥ पृथिव्याम् ॥

बलद । पुं० जीवके ॥ पौष्टिककर्माङ्गहोमाग्नौ ॥ त्रि० बलदातरि ॥

बलदा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥

बलदीनता । स्त्री० ग्लानौ ॥

बलदेव । पु० बलभद्रे । प्रलम्बघ्ने । अच्युताग्रजे ॥ अस्यध्यानयथा । बलदेवहिमाशुश्चशङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् । वामेहलायुधधरदक्षिणेमुसलकरे ॥ हालालोलनीलवस्त्र हेलावन्त स्मरेत्परमिति ॥ वाते । वायौ ॥ बलेनदीव्यति । दिवु० । अच् ॥

बलदेवा । स्त्री० त्रायमाणायामोषधौ ॥

बलप्रसू । स्त्री० रोहिण्याम् । बलरामातरि ॥ बलस्यप्रसू ॥

बलभद्र । पुं० सीरिणि । हलायुधे ॥ बलशालिनि ॥ लोध्रे ॥ गवये ॥ बलंभद्रश्रेष्ठमस्य । बलेनभद्रइतिवा

॥ भगणे ॥

वलभद्रा । स्त्री० त्रायमाणौषधौ ॥ कुमार्याम् ॥ बलेनभद्रा ॥

वलभद्रिका । स्त्री० त्रायमाणौषधौ ॥ बलेनभद्रा । स्वार्थेकन् ॥ माषरोटिकायाम् ॥ यमस्यैरचितारोटी कथ्यतेबलभद्रिका । हृद्योष्णावातला बल्यादीप्ताग्नीनांप्रपूजिता ॥

वलभित् । पु० इन्द्रे ॥ बलदैत्यविशेषभिनत्ति । भिदिर्० । क्विप् ॥

वलभी । स्त्री० वडभ्याम् ॥ कूटागारे॥

वलरामः । पुं० बलदेवे ॥

वलल । पुं० बलदेवे ॥ बललाति । ला० । क ॥

वलवत् । अ० अतिशये । निर्भरे ॥ बलमस्यास्ति । मतुप् ॥

वलवान् । त्रि० मांसले । असले । बलयुक्ते । बलमस्यास्ति । मतुप ॥ प्रबले ॥

वलवर्द्धिनी । स्त्री० जीवकौषधौ ॥

वलवल्लभा । स्त्री० वारुण्याम् ॥

वलविन्यास । पु० व्यूहे ॥ बलस्य सेनायायुद्धार्थं देशविशेषे०विन्यासो दुर्लङ्घ्यत्वनिमित्त विभज्यस्थापनम् ॥

वलसूदन । पु० इन्द्रे ॥ बलनामानमसुरसूदितवान्० सूदयति । सूद क्षरणे । नन्द्यादित्वाल्ल्युः ॥

वलस्थिति । स्त्री० शिविरे ॥ बलस्य स्थिति । बलस्यस्थितिर्यस्मिन्वा ॥

वलहा । पुं० श्लेष्मणि । कफे ॥

वला । स्त्री० वाट्यालके । वाडियाला० हृ० गौ० भा० ॥ बलाचतुष्टयस्यनामादिर्यथा । बलावाट्यालिकावाट्याशैववाट्यालकोपिच । महाबलापीतपुष्पासहदेवीचसास्मृता ॥ ततोन्यातिबलाऋष्यप्रोक्ताकङ्कतिकासहा । गाङ्गेरुकीनागबलाभषा ह्रस्वगवेधुका ॥ बलाचतुष्टयंशीतमधुरंबलकान्तिकृत् । स्निग्धं ग्राहि समीरास्रपित्तास्रक्षतनाशनम् ॥ बलामूलत्वचश्चूर्णं पीतसक्षीरशर्करम् । मूत्रातिसारंहरतिदृष्टमेतन्नसंशय ॥ हरेन्महाबलाकृच्छ्रं भवेद्वातानुलोमिनी । हन्यादतिबलामोहमय सासितयासह ॥ अपिच । वाट्यालकीत्र्यव्यपुष्पीसंमांसाविललाबला । श्वेतवाडियाला० हृ० गौ० भा० ऋष्यप्रोक्तात्वतिबला पीतपुष्पीमहाबला । पीतवाडियाला० हृ०गौ०। भा० ॥ स्निग्धायुष्याबलावृष्यायाहिणीवातपित्तजित् ॥ बलति । वलसंवरणे । पचाद्यच् । बलमस्त्यस्याः अर्शआद्यच् ॥ रामायविश्वामित्रेणदत्तायाविद्यायाम् ॥ यथा । क्षुत्पिपासेनतेरामभविष्येते नरोत्तम । बलामतिबलाञ्चैवपठत । पथिराघवेत्यार्षरामायणम् ॥ शारीर

बलाधिक्यञ्चबलाया फलम् । अतिबलायास्तुफलमन सङ्कल्प मात्रेणालौकिकार्थसाधनमित्यन योविशेष ।।

बलाका । स्त्री॰ बकजातिविशेषे । बिसकण्ठिकायाम् । बगुली॰ इ॰ भा॰ । जातिवाच्यायास्त्रियामेव सर्वदानियत ।। ब॰ले । बलसंव रणेसंचरणेच । बलाकादयश्चेतिसा धु ।। बलेनअकतिवा । अककु टिलायांगतौ । अच् । बला का॰ऽकाद्य॰स्मीस्यात्बलाकाशल्लकीषु च । सारसहंसबलाकाचक्रौंचा द्योजलेप्लवनात् । प्लवसञ्ज्ञा कथितास्तेतन्मांस गुरूष्णं चवलदा यि ।। अन्येबकबलाकाद्यागुरव प्राणिभक्षणात् ।।

बलाकी । त्रि॰ बलाकावति ।। बलाका अस्तिअस्यअस्मिन्वा । ब्री॰इनि ।।

बलाचिता । स्त्री॰ रामवीणायाम् ।।

बलाट । पु॰ मुद्गे ।।

बलात् । अ॰ हठादर्थे । यथा । बला त्सन्दूषयेद्यस्तुपरभार्यानर क्व चित् । वधदण्डोभवेत्तस्यनापराधो भवेत्स्त्रिया ।।

बलात्कार । पु॰ प्रसभे । हठे ।। बलादितिनिपातोहठे॰ इ॰ स्वामी ।। बलात करणम् । भावेघञ् ।। बद्ध्वाखगृहमानीयताडनाद्यैरुप क्रमैः । ऋणिकोदाप्यतेयच्चबला त्कारः प्रकीर्तितः ।।

बलात्मिका । स्त्री॰ हस्तिशुण्डायाम् ।।

बलाद्या । स्त्री॰ बलायाम् ।

बलाध्यक्ष । पु॰ सेनापतिदशकस्थे कस्मिन्सेनानायके ।।

बलानुज । पु॰ श्रीकृष्णे ।।

बलामोटा । स्त्री॰ नागदमन्याम् । वि षापहायाम् ।। बलामोटाकटुस्ति क्तालघुपित्तकफापहा । मूत्रकृच्छ्र व्रणान्रक्षोनाशयेज्जालगर्दभान् ।। सर्वग्रहप्रशमनीनि शेषविषनाशि नी । जयंसर्वत्रकुरुतेधनदासुमति प्रदा ।।

बलाय । पु॰ वरुणद्रुमे ।।

बलाराति । पु॰ शचीपतौ । इन्द्रे ।। बलस्यासुरस्यअराति शत्रु ।।

बलालक । पु॰ पानीयामलके ।।

बलाश । पु॰) श्लेष्मणि ।।

बलाशक । पु॰) इतिहेमचन्द्र ।।

बलास । पु॰ कफे ।।

बलाहक । पु॰ मेघे । अम्बुदे ।। वारिवाहकोबलाहक । पृषोदरा दित्वात्पूर्वपदस्याव उत्तरपदादे श्चलत्वम् ।। बलाकाभिहीयतेगम्य ते । ओहाङ्॰ गतौ॰ पृ॰ ।। बले नहीयतेवा । क्वुन् ।। गिरौ ।। दैत्य विशेषे ।। नागविशेषे ।। मुस्तके ।। श्रीकृष्णस्यन्दनाश्वे ।। रमागर्भाश्व

कल्किदेवपुत्रे ॥

बलाह्वकन्द । पु॰ गुलञ्चकन्दे ॥

वलि पु॰ दैत्यप्रभेदे । विरोचनात्मजे ॥ करे । राजग्राह्यभागे ॥ चामरदण्डे ॥ उपहारे । उपायने । भेंट॰ इ॰ भा॰ ॥ पूजासामग्र्याम् ॥ नियोज्योपजीव्ये ॥ पञ्चमहायज्ञान्तर्गतभूतयज्ञे ॥ तिर्यग्भिक्षुकादिदाने ॥ ययातिवंशीद्भवसुतपोराजपुत्रे ॥ बलिर्वैश्वनामकपञ्चयज्ञान्तर्गतयज्ञविशेषे ॥ वलते॰ बल्यते वा । बलप्राणने॰ बलसंवरणे सञ्चरणे च । सर्वधातुभ्यइन् ॥ वलनम् । बलदाने । वलते वा । खनिकषीति॰ इर्वा ॥ यद्वा । वर्णि सौत्र । अस्य॰ वर्णो वलिश्चाहिरण्ये॰ इतिवलिरादेश ॥

वलि । स्त्री॰ जरयाश्लथचर्मणि ॥ चर्मतरङ्गे ॥ गृहदारुप्रभेदे ॥ जठरावयवे ॥ यथा । एकवलिश्शस्यते, स्त्रीभोगी द्विवलि स्मृत. । त्रिभिराचार्य इत्याहुस्तु भिर्व्याहद्रुप्रज ॥ अवलिस्तुन्टप प्रोक्तोयज्वादानैक तत्पर' । विषमावलयोयेषुते चागम्याभिगामिन ॥ ऋजव्यस्तुवलयोयेषु ते नरा' सुखभागिन ॥ इति ॥ गन्धर्के ॥ गुदाङ्कुरे ॥

वलिकम् । न॰ पटलप्रान्ते ॥

वलिकर । त्रि॰ वलिकर्त्तरि । वलिकरोति । दिवाविभेतिट ॥

वलिका । स्त्री॰ अतिवलायाम ॥

वलिक्रिया । स्त्री॰ इष्टदेवतापूजाविधौ ॥

वलित । त्रि॰ वेष्टिते ॥

वलिदानम् । न॰ देवोद्देशेनयथाविधिपूजोपहारत्यागे ॥ देवतोद्देशेन सङ्कल्पपूर्वकच्छागादिपशुघातने ॥ बलिदानेनसततंजयेच्छत्रून्नृपानृप ॥

वलिध्वसी । पुं॰ विष्णौ ॥ वलिमसुरविशेषंध्वसितुंशीलमस्य । ताच्छील्येणिनि ॥ वलिनापूजादिना॰अविद्याध्वसितुंशीलमस्येतिवा ॥

बली । पु॰ बलदेवे ॥ माषे ॥ वृषभे ॥ महिषे ॥ उष्ट्रे ॥ शूकरे ॥ कफे ॥ कुन्दवृक्षे ॥ त्रि॰बलवति । उपचिते । मांसले ॥ वलमस्यास्ति । वलादिभ्योमतुबन्यतरस्यामितिपक्षे-इनि: ॥

वलिन: । त्रि॰ वलिभे । श्लथचर्मवति ॥ वलिश्चर्मसङ्कोचोस्यास्ति । पामादित्वान्न ॥

वलिनन्दन . । पु॰ बाणासुरे ॥

वलिनी । स्त्री॰ वलायाम् । वाट्यालके ॥ वलमस्त्यस्याम् । बलादिभ्योम

तुवन्यतरस्यामितिपक्षेइनि ' ॥

बलिपुष्ट । पुं० काके ॥ बलिनापुष्ट ॥

बलिपोद्की । स्त्री० उपोदक्याम् ॥

बलिप्रिय । पुं० लोध्रवृक्षे ॥

बलिभ । त्रि० बलिने । जरयाश्लथचर्मणि ॥ बलिश्चर्मसङ्कोचोस्यास्ति । तुन्दिवलिवटेर्भः ॥

बलिभुक् । पुं० वायसे ॥ बलिभुङ्क्ते । भुजपालनाभ्यवहारयो । क्विप् ॥

बलिमन्दिरम् । न० पाताले ॥ बलेर्मन्दिरमत्र ॥

बलिमुख । पुं० बलिमुखे ॥

बलिशम् । न० बडिशे । मत्स्यवेधने ॥ बलिनोमत्स्यान्० श्यति । शोतनूकरणे । आतोनुपेतिक ॥

बलिष्ठ । त्रि० बलवत्तमे ॥ अतिशयेनबलवान् । बलशब्दान्मतुवन्तादिष्ठन्प्रत्यय । विन्मतोर्लुगितिमतुपोलुक् ॥ प्रायश्चित्त बिनाप्ताप्त्व मेवशुद्धमानसा । अकामायावलिष्ठेननस्त्रीजारेणदुष्यति ॥

बलिषु ' । त्रि० अपमानिते ॥

बलिसद्म । न० रसातले । पाताले । बले ' सद्म ॥

बलिहा । पुं० विष्णौ ॥

बली । स्त्री० बली । त्वगूर्मौ । चर्मतरङ्गे ॥

बलीकम् । न० नीध्रे । पटलप्रान्ते । छाजी॰इ०गे०भा० ॥ पराबली०इभा० ॥ बलति । आवृणोतिभित्त्यादि । जलसवरणे । अलीकादयश्चेतिकीकन् ॥

बलीमुख । पुं० वानरे ॥ बलीयुक्तमुखमस्य ॥

बलीयान् । त्रि० अतिशयेनबलयुक्ते ॥

बलीवर्द । पुं० वृषे । बैल०बरध०बर्धा०इ०भा ॥ बरणम् । वरईप्सायाम् । सम्पदादित्वात्क्विप् । ईस्वर्च०ईवरी । तौददाति । आतइतिक ' । अतिशयितबलमस्य । अतइनि । बलीचासौ०ईवर्दश्च ॥ तीर्थयात्रायातदारूढस्यदोषोयथा- मात्स्ये । बलीवर्दसमारूढ श्रृणु तस्यापियत्फलम् । नरकेवसतेघोरेगवांक्रोधेद्दिदारुणे । सलिलञ्चनगृह्णन्तिपितरस्तस्यदेहिनइति ॥

बलु . । स्त्री० हस्तिद तालिकायाम् ॥

बलूक : । पुं० पद्ममूले । पक्षिविशेषे ॥ बलते । बल० । बलेरूक ॥

बलूल त्रि० बलवति ॥ बलनसहते । बलादूल ॥

बल्मिक । पुं० न०बल्मीके ॥

बल्मीकि । पुं० न०बल्मीके ॥

बल्मीक ' । पुं० न०वामलूरे । नाकौ । पिपीलिकादिकीटविशेषकृतेस्तूपे । बावी०इ०भा० ॥ न० रोग

निश्चिषे । ग्रह्लक्षण । यथा । ग्री
वाऽग्न्याकारपादैश्शमस्योगनेवा
त्रिभिर्विवद्धैश्च । ग्रन्थ मन्दल्मी-
कवद्भिक्रियाणाजात क्रमेण वगत-
प्रर्टाद्रे ॥ मुखैरस्मैत्के स्तुतिनोद
वह्निर्निमपवंतमपतिचोन्नताये ।
वल्मीकमातुर्भिषजोविकारनिपप्र
स्थनौकचिरजविशेषणत् ॥ वाल्मी
निमुनौ ॥ वलन्तिप्राणिनोऽत्र । अ-
लीकादयश्चेति कीकन्नन्तोनिपाति
त ॥

वल्मीकशीर्षम् । न० स्रोतोञ्जने ॥

वल्मीकि । पु० वल्मीके ॥

वल्मीकूटम् । न० वल्मीके ॥

वल्य । पु० बुद्धभिक्षुके । श्रमणे ॥
न० प्रधानधातौ । रेतसि ॥ त्रि०
वलकरे ॥

वल्या । स्त्री० अतिबलायाम् ॥ अश्व
गन्धायाम् ॥ शिमृडीचुपे ॥ प्रसा-
रिण्याम् ॥

वल्ल । पु० गुञ्जात्रयपरिमाणे । द्वि
गुञ्जपरिमाणे ॥ सार्द्धगुञ्जायाम् ॥
वल्लते । वल्लसंवरणे सञ्चरणे च ।
प० अच् ।

वल्लक । पु० निष्पावे । राजशिम्बया
म् ॥

वल्लकी । स्त्री० वीणायाम् । विपञ्च्या
म् ॥ वल्लते । वल्ल० कुन् । गौरा
दित्वान्ङीष् । सल्लकीवृक्षे ॥

वल्लभ । त्रि० दयिते । प्रिये ॥ अध्य
क्षे ॥ न० कुलीनाश्वे । मत्तमतङ्गतु
रङ्गमे ॥ अध्यक्षोऽश्वगवाध्यक्ष इति-
स्वामी ॥ वल्लते० वल्ल्यतेवा । वल्ल०
। रासिवल्लिभ्याचेत्यभच् ॥

वल्लभपाल | पु० | उत्तमाश्व
वल्लभपालक | | पाले ॥ अश्व
रक्षके ॥

वल्लभा । स्त्री० प्रियायाम् । प्रेयस्या
म् ॥

वल्लरम् । न० वल्लरे ॥

वल्लरि । स्त्री० मञ्जर्याम् ॥

वष्कय । पु० तरुणवत्से । बछिड़ा०
हि० भा० ॥ वष्कते । वष्कगतौ ।
वा० अयन् ॥

वष्कयणी । स्त्री० वष्कयिण्याम् ॥

वष्कयिणी । स्त्री० तरुणवत्सायाङ्गवि०
बाखड़ी० हि० भा० ॥ वष्कयस्तरु
णवत्स० सोऽस्त्यस्या । अतइनि
ठनावितीनि । अट्कुप्वाङिति
णत्वम् । ङीप् ॥

वह्नि । अ० वाह्ये ॥ वहति । वह०
इस् ॥ बवयोरभेदः ॥

वहु । त्रि० त्र्यादिसङ्ख्यासु ॥ विपुले
। भूयसि ॥ वहते । वहिवृद्धौ ॥
लङ्घिवंह्योर्नलोपश्चेत्यु ॥ स्त्रियां०
वह्वादित्वात्० पाक्षिकोङीषभाव ।
ङीष्पक्षे० वह्वी ॥

वहुक । पु० कर्कटे ॥ अर्के ॥ दात्यू

हे । जलखातके ॥ त्रि० बहुभिः क्रीते ॥ सङ्ख्यायाअतिशदन्तायाः कन् ॥
बहुकण्टक । पु० क्षुद्रगोक्षुरे ॥ यवासे हिन्ताले ॥
बहुकण्टका । स्त्री० अग्निदमन्याम् ॥
बहुकण्टा । स्त्री० कण्टकायाम् ॥
बहुकन्द । पु० शूरणे ॥
बहुकन्दा । स्त्री० कर्कट्याम् ॥
बहुकर । पु० वक्रग्रीवे ॥ उष्ट्रे ॥ त्रि० खलपूः ॥ स्त्रियांबहुकरा ॥ बहुकार्यकर्तरि ॥ बहुकरोतिभुवसमाष्टि । क्रियमद्दहुपुक्रओत्त्विधानमित्यच् ॥
बहुकरी । स्त्री० बहुकरभार्यायाम् ॥ पुयोगलक्षणोङीष् ॥ सम्मार्जन्याम् ॥
बहुकर्णिका । स्त्री० आखुकर्ण्याम् ॥
बहुकूर्च । पु० मधुनालिकेरके ॥
बहुक्षम । पु० बुद्धे ॥ बहुक्षमते । अमूष० । ईक्षिक्षमिभ्याञ्चेतिणः ॥
बहुगन्धम् । न० त्वचे ॥ पु० कुन्दुरुके ॥
बहुगन्धदा । स्त्री० कस्तूर्याम् ॥
बहुगन्धा । स्त्री० चम्पककलिकायाम् ॥ यूथिकायाम् ॥ कृष्णजीरके ॥
बहुगर्ह्यवाक् । त्रि० कुत्सितबहुवादिनि ॥ जल्पाके ॥ बहुगर्ह्यावागस्य ॥
बहुग्रन्थि । पु० झावुके ॥ बहवोग्रन्थयोयस्मिन् ॥

बहुच् । पु० प्रत्ययविशेषे ॥ सचप्रकृते पूर्वभवति० प्रकृतेर्लिङ्गचभजते । स्यादीषदसमाप्तौतुबहुच्प्रकृतिलिङ्गक ॥
बहुच्छिन्ना । स्त्री० कन्दगुडूच्याम् ॥
बहुतन्त्री । त्रि० बहुतन्त्रीविशिष्टे ॥ यथा । बहुतन्त्री काय । बहुतन्त्रीर्ग्रीवा । बहुतन्त्रिशरीरम् । बह्व्यस्तन्त्र्योयस्मिन् । नाडीतन्त्र्योः स्वाङ्गे० ङ०नकप् ॥
बहुतन्त्रीक । पु० बहुतन्त्रविशिष्टे । यथा । बहुतन्त्रीक पट । बहुतन्त्रीकावीणा ॥ बहुतन्त्रीकवास । बह्व्यस्तन्त्र्योयस्मिन्कप् ॥
बहुतरकणिश । पु० रागीधान्ये ॥
बहुता । स्त्री० बहुत्वे ॥
बहुतिक्ता । स्त्री० काकमाच्याम् ॥
बहुतिथ । त्रि० बहुसङ्ख्यापूरणे ॥ बहूनापूरण । तस्यपूरणेडट् । बहुपूगगणसङ्घस्यतिथुक् ॥
बहुतृणम् । न० तृणकल्पे ॥ ईषदसमाप्त तृणम् । विभाषासुपोबहुच् पुरस्तात् ॥
बहुत्वम् । न० बहुतायाम ॥ बहोर्भाव । तस्यभावस्त्वतलौ ॥
बहुत्वक्　बहुत्वच् पु० भूर्जद्रुमे ।
बहुदुग्ध । पु० गोधूमे ॥
बहुदुग्धा । स्त्री० वज्रुलायाम् । बहुक्षीरायांगवि ॥ बहुदुग्धंयस्याम् ॥

वहुदुग्धिका । स्त्री० स्नुहीवृक्षे ॥

वहुधा । अ० अनेकप्रकारे ॥ वहव प्रकाराः । सङ्ख्यायाविधार्थेधाचा ॥ यद्वा । वहुवारान्०इति० क्रियाभ्यावृत्तिगणने०विभाषावहोर्धाऽविप्रकृष्टकालइतिधा । वहुधावहुकृत्वोवा दिवसस्यभुङ्क्ते ॥

वहुधान्य । पु० वत्सरविशेषे ॥ सुभिक्षक्षेममारोग्य प्रशान्ता पार्थिवा प्रिये । तस्करोपहृतवित्त वहुधान्ये वरानने ॥ १२ ॥ अतिशय धान्यविशिष्टे ।

वहुधारम् । न० वज्रे ॥

वहुनाडि । त्रि० काये ॥ नाडीतन्त्र्यौ स्वाङ्गइतिनकप् ॥

वहुनाडीक । त्रि० स्तम्भे ॥ दिवसे ॥ वह्व्योनाड्योयस्मिन् । कप ॥

वहुनाद । पु० शङ्खे ॥

वहुनामा । पु० असङ्ख्यातनामनि परमेश्वरे ॥ वहूनिनामानियस्य ॥ सर्वाण्येतानिनामानिपरस्यब्रह्मणो हरेरितिपुराणोक्ते ॥

वहुपटु । त्रि० ईषदूनेपटौ ॥ वहुषु कर्मसुदक्षे ॥

वहुपत्त्र । पु० पलाण्डौ न० अभ्रके ॥ त्रि० अनेकपत्त्रयुक्ते ॥

वहुपत्त्रा । स्त्री० तरुणीपुष्पे ॥

वहुपत्त्रिका । स्त्री० भूम्यामलक्याम् ॥ मेथिकायाम् ॥ महाशतावर्याम् ॥

वहुपत्त्री । स्त्री० खिङ्गिन्याम् ॥ गृहकन्यायाम् ॥ तुलस्याम् ॥ वृतुकाकायाम् ॥ वृहत्याम् ॥ गोरक्षदुग्धायाम् ॥

वहुपर्ण । पु० सप्तच्छदवृक्षे ॥ त्रि० अनेकपत्त्रयुक्ते ॥

वहुपर्णिका । स्त्री० आखुकर्ण्याम् ॥

वहुपर्णी । स्त्री० मेथिकायाम् ॥

वहुपात् । पु० वटवृक्षे ॥ ॥ वहव पादायस्य । सङ्ख्यासुपूर्वस्य ॥

वहुपाद । पु० वटवृक्षे ॥

वहुपुत्त्र । त्रि० अनेकसुतविशिष्टे ॥

वहुपुत्त्रा । स्त्री० भूम्यामलक्याम् ॥

वहुपुत्त्री । स्त्री० शतमूल्याम् ॥

वहुपुष्प । पु० पारिभद्रवृक्षे ॥

वहुपुष्पिका । स्त्री० धातक्याम् ॥
वहुपुष्पी ।

वहुप्रज । पु० मुञ्जतृणे ॥ शूकरे ॥ त्रि० अनेकसन्तानयुक्ते ॥

वहुप्रतिज्ञ । पु० अनेकपदसङ्कीर्णपूर्वपक्षविशिष्टव्यवहारे ॥ त्रि० अनेकप्रतिज्ञायुक्ते ॥

वहुप्रद । त्रि० अतिदातरि । वदान्ये । दानशौण्डे ॥ वहुप्रददाति । प्रे दाज्ञइतिक ॥

वहुप्रसू । स्त्री० कमिलायाम् । वहुसन्तानप्रसवकारिण्याम् ॥

काहूते ॥ तैल फले ॥

बहुफला । स्त्री॰ भूम्यामलक्याम् ॥ अविकायाम् ॥ माषपर्ण्याम् ॥ काकमाच्याम् ॥ त्रपुष्याम् ॥

बहुफलिका । स्त्री॰ भूबदर्याम् ॥

बहुफली । स्त्री॰ आमलक्याम् ॥ मृगेर्वारी ॥

बहुफेना । स्त्री॰ सातलायाम् ॥

बहुबल । पु॰ सिंहे ॥ त्रि॰ अतिशयबलयुक्ते ॥

बहुमञ्जरी । स्त्री॰ तुलस्याम् ॥

बहुमत । त्रि॰ बहूनांसम्मते॥ नात्यन्त संस्कृतेनैवनात्यन्त देशभाषया । कथांगोष्ठीषुकथयँल्लोकेबहुमतोभवेत् ॥

बहुमल । पु॰ सीसके ॥ त्रि॰ अनेकमलयुक्ते ॥

बहुमार्ग । पु॰ न॰ चत्वरे ॥ बहूनामार्गं समाहारोवा । त्रि॰ अनेकपथयुक्ते ॥

बहुमूर्ति । स्त्री॰ वनकार्पासे ॥ त्रि॰ नानाकारे ॥

बहुमूर्द्धा । पु॰ विष्णौ ॥

बहुमूल । पु॰ इक्कटे ॥ शिग्रौ ॥ स्थूलशरे ॥ त्रि॰ अनेकमूलयुक्ते ॥

बहुमूलक । पु॰ इक्कटे ॥ न॰ उशीरे ॥

बहुमूला । स्त्री॰ शतावर्याम् ॥

बहुमूली । स्त्री॰ माकन्द्याम् ॥

बहुमूल्य । त्रि॰ महाधने । महार्घवस्तुनि ॥

बहुयाज्य । पु॰ अनेकयजमाने ॥ बहवोभूयासोयाज्यायाजनीयायस्य ॥

बहुरश्मिका । स्त्री॰ मेदायाम् ॥

बहुरसा । स्त्री॰ महाज्योतिष्मत्याम् ॥

बहुरुहा । स्त्री॰ कन्दगुडूच्याम् ॥

बहुरूप । पु॰ शिवे ॥ विष्णौ ॥ धूनके । सर्जरसे ॥ सरटे ॥ स्मरे । कामदेवे ॥ ब्रह्मणि ॥ कुन्तले । केशे ॥ बुद्धप्रभेदे ॥ बालयुवादिरूपे देवनरादिरूपेजीवे ॥ बहुरूपइवाभातिमाययाबहुरूपया । रममाणोगुणेष्वस्याममाहमितिमन्यते ॥ नानाकृतिगन्धत्वात्॰ बहूनिरूपाण्यस्य ॥ त्रि॰ नानारूपयुक्ते ॥

बहुरूपक । पु॰ आहुकजन्तौ ॥

बहुरूपा । स्त्री॰ दुर्गायाम् ॥

बहुरेखा । स्त्री॰ प्रचुरदीर्घचिन्तायाम् ॥ बहुरेखायुक्तायाः स्त्रियादोषोयथा । रेखाभिर्बहुभिः क्लेशंस्वल्पाभिर्धनहीनताम् । रक्ताभिः सुखमाप्नोतिकृष्णाभिः प्रेष्यतांव्रजेत् ॥

बहुरेता । पु॰ ब्रह्मणि ॥

बहुरोमा । पु॰ मेषे ॥ त्रि॰ लोमशे ॥

बहुल । पु॰ अग्नौ ॥ कृष्णपक्षे ॥ न॰ विहायसि । आकाशे ॥ सितमरिचे ॥ त्रि॰ प्राज्ये । कृष्णवर्णे ॥ बहूनर्थान्लाति । ला॰ । आतो

नुपेतिक ॥ बहूनिबीजानिलाति वा ॥

बहुलगन्धा । पु० एलायाम ॥

बहुलच्छद । पु० रक्तशिग्रौ ॥

बहुलवणम् । न० औषरके ।

बहुलवल्कल । पु० भूर्जे ॥ चारे पियाले ॥

बहुला । स्त्री० नीलिकायाम् ॥ एलायाम् ॥ गवि । धेनौ ॥ देवीविशेषे ॥ टाप् ॥

बहुला । स्त्री० भूम्नि० कृत्तिकासु ॥

बहुलिमा । पु० । बहुलत्वे ॥ बहुलस्वभाव । इमनिच् ॥

बहुलीकृतम् त्रि० अपनीततुच्छधान्यधान्यादौ । पूते ॥ अबहुलबहुलमकारि । अभूततद्भावेच्वि । अच्वौ ॥

बहुवचनम् । न० येनबहवोर्थाउच्यन्ते तस्मिन् ॥ बहूनामर्थानावचनम् । वचे करणेल्युट् । कर्मणिषष्ठासमास ॥

बहुवल्क । पु० प्रियाले ॥

बहुवल्ली । स्त्री० डोडिच्युपे ॥

बहुवार । पु० उद्दाले । शैलौ । श्लेष्मातके । लसोडा० इ० भा० ॥ बहुवारोविषस्फोटव्रणवीसर्पकुष्ठनुत् । मधुरस्तुवरस्तिक्त केशम्यश्च कफपित्तहृत् ॥ फलमामन्तुविष्टम्भि रूक्षपित्तकफास्त्रजित् । तत्पक्व मधुरस्निग्धं श्लेष्मलशीतलंगुरु ॥

बहुवारक । पु० श्लेष्मातके । बहुवारे । बहून्वारयति । वृञ्० । विजन्त । अन्यत्रापि ण्वुल् क्वचिदपि

बहुविध । त्रि० विविधे । नानारूपे । पृथग्विधे ॥ बहवोविधायस्य ॥

बहुविस्तीर्णा । स्त्री० कुञ्चिकायाम् ॥

बहुवीजम् । न० गण्डगात्रे । आढ्ये ॥

बहुवीर्य । पु० बिभीतके । तण्डुलीयशाके । शाल्मलिवृक्षे ॥ मरुवे ॥

बहुवीर्या । स्त्री० भूम्यामलक्याम् ॥

बहुव्रीहि । पु० प्रायोन्यपदार्थप्रधानेसमासविशेषे ॥ सचसप्तधा । द्विपद । बहुपद सङ्ख्योत्तर सङ्ख्योभयपद दिगन्तरालवाचक व्यतिहारलक्षण सहपूर्वपदस्थ इतिभेदात् ॥ त्रि० प्रचुरधान्ययुक्ते ॥

बहुशत्रु । पु० चटके ॥

बहुशल्य । पु० रक्तखदिरे ॥ त्रि० अनेकशल्ययुक्ते ॥

बहुश । अ० भूरिशइत्यर्थे ॥ बहूनि । बहुल्पार्थाच्छस्कारकादन्यतरस्याम् ॥

बहुशाख । त्रि० अनेकभेदे ॥

बहुशाल । पु० स्नुह्याम् ॥

बहुशिखा । स्त्री० जलपिप्पल्याम् ॥

बहुश्रवा । स्त्री० शल्लकीतरौ ॥

बहुसन्तति । पु० त्वक्सारप्रभेदे ।

वेडुवास० इ० गौ० भा० ॥ त्रि० अनेकसन्तानवति ॥

बहुसम्पुट । पु० विष्णुकन्दे ॥

बहुसार । पु० खदिरे ॥

बहुसुता । स्त्री० शतमूल्याम् ॥

बहुसू । स्त्री० शूकर्याम् ॥ बहुप्रसवायाम् ॥

बहुसूति स्त्री० परेष्टुकायाम् । बहु प्रत्यायागवि ॥ बह्वीसूतिर्यस्या ॥ बहुसन्तानप्रसवायाम् ॥

बहुस्रवा । स्त्री० शल्लकीवृक्षे ॥ नाना स्रवणशीलायाम् ॥

बहुस्वन । पु० पेचके ॥ त्रि० अनेक शब्दयुक्ते ॥

बह्वपत्य । पु० शूकरे ॥ मूषके ॥ त्रि० बहुसन्तानयुक्ते ॥

बह्वाशी । त्रि० बहुभोजनशीले ॥ बह्वा शाविशिष्टे ॥

बह्वी । स्त्री० बह्वर्थे । बह्वादित्वान् ङीष् ॥

बह्वृक् । स्त्री० ऋग्वेदे ॥ न० सूक्त विशेषे ॥

बह्वृच । पु० ऋग्वेदिब्राह्मणे ॥ बह्व्य ऋचोऽध्येतव्यायेन । ऋक् पूरित्य० ॥

बह्वृची । स्त्री० अध्वर्य्याम् । अध्व र्युशाखाध्येत्र्याम् ॥ बह्व्य ऋचो-ऽध्येतव्यायस्येतिविग्रहः । अनूच बह्वृचावध्येतर्य्येतिवचनात् ० ऋक्पूरित्यप्रत्यय समासान्त .

। यद्यपि० स्त्रीणांस्वाध्यायाध्ययन प्रतिषिद्धम् ० तथापिपुराकल्पे ह्येतदासीत् । यथा । पुराकल्पे षु नारीणांमौञ्जीबन्धनमिष्यते । अध्यापनञ्च वेदानां साविच्रीवच न तथे तियमवचनात् ॥ गोत्रञ्च चरणै सहेतिजातित्वान् ङी ष् ॥

वा । स्त्री० गतौ ॥ गन्धने ॥ तन्तुस तानै ॥

वाढम् । न० दृढे ॥ प्रतिज्ञायाम् ॥ भृशे । अतिशये ॥ वाहते । वाहृ प्रयत्ने । श्रोष्ठादि । गत्यर्थेति क्तप्रत्यये० क्षुब्धस्वान्तेतिनिपातित म् त्रि० अतिशायिनि ॥ क्रिया विशेषणेऽस्यक्लीवत्वम् । द्रव्यविशे षणत्वे तुवाच्यलिङ्गत्वम् ॥

वाण । पु० पञ्चयवर्गे ।

वाणि । स्त्री० वस्त्रादीनावपनक्रिया याम । व्यूतौ ॥

वाणिज । पु० वणिजि ॥ वाडवाऽ ग्नौ ॥ पणते । पण० । पणेरिज्या देश्वव । स्वार्थेप्रज्ञाद्यण् ॥

वाणिजक । पु० वणिजि । वाडवा ग्नौ । धूर्त्ते ॥

वाणिज्यम् । न० सत्यानृताख्यवैश्य वृत्तौ । वणिज्यायाम् । क्रयविक्रया दिलक्षणवणिजकर्म्मणि । वणि जांकर्म्मभावोवा । ब्राह्मणादित्वा

बाधक | बाधित

तथ्यञ् ॥
बाणिनी । स्त्री० नर्त्तक्याम् ॥ छेका याम् । मत्तयोषायाम ॥ विदग्ध वनितायाम् । अवश्य वणति । वणशब्दे । आवश्यकेति० ग्रह्यादि त्वाद्दाणिनि ववयोरैक्य ॥
बाणी । स्त्री० वाण्याम् ॥
बाध । पु० प्रतिवन्धके । व्याघाते॥ अन्वयानुपपत्तौ ॥ अतिदिष्टपदार्थ निवृत्तौ ॥ ज्ञानान्तरेणविषयासत्त्व प्रतीतौ ॥ न्यायमते साध्याभाव वत्पक्षे ॥ य० । ह्रदोवह्निमा न् ॥
बाधक । पु० प्रतिबधके ॥ आधिक्य बाधकत्वेहेतु । बाधते । बाध० । ण्वुल् ॥ स्त्रीणांरोगविशेषे ॥ यथा । रक्तमाद्रीतथाषष्ठीचाङ्कुरी जलकुमारकः । चतुर्विधोबाधक स्यात् स्त्रीणामुनिविभाषित ॥ तेषांस्वभावंवक्ष्यामियथाशास्त्र वि धानत । एतेषाप् जन कार्य ज ने सन्तानकाङ्क्षिभि ॥ नि सारण स्थापनश्चबलिदान जपस्तथा कर्त्तव्यो गुरुवाक्येन यथाशास्त्र विचक्षणै ॥ चतुर्विधोबाधक स्तुजायतेऋतुकालत ॥ तस्य लक्षणयथा । व्यथाकट्यांतथानाभेर ध पार्श्वेस्तनेऽपिच । रक्तमाद्री प्रदोषेणजायतेफलहीनता ॥ मास-
मेकद्वयवापिऋतुयोनोभवेद्यदि । रक्तमाद्रीप्रदोषेणफलहीनातदाभवेत् ॥ इतिरक्तमाद्या मेचेहस्ते भवेज्ज्वा लायोनौचैवविशेषत । लालासयु तरक्तञ्चषष्ठीबाधकयोगत ॥ मासे कैनभवेद्यस्याऋतुस्नानद्वयतथा । मलिना रक्तयोनि स्यात् षष्ठीबा धकयोगत ॥ इतिषष्ठी ॥ उद्दे गोगुरुतादेहेरक्तस्रावोभवेद्दहु । ना भेरधोभवेच्छूलचाङ्कुर सतुबाधक ॥ ऋतुहीनाचतुर्मासत्रिमासवाभवे द्यदि । कृशाङ्गीकरपादेषज्वालाचा ङ्कुरयोगत ॥ इतिचाङ्कुर ॥ स शूलाचसगभाचशुष्कदेहाल्परक्तिका । जलकुमारस्यदोषेणजायते बलहीन ता । याकृशाङ्गीभवेत्स्थूलाबहुका लऋतुस्तथा । गुरुस्तनीस्वल्परक्ता जलकुमारस्यदूषणात् । इतिजलकु मारक ॥ इतिवैद्यकम् ॥ त्रि० बा धाजनके ॥
बाधनम् । न० पीडायाम् ॥ प्रतिबध के ॥
बाधा । स्त्री० दुखे । पीडायाम् ॥ नि षेधे ॥ बाधृलोडने । गुरोश्चेत्य ॥
बाधित । पु० हेत्वाभासविशेषे ॥ यस्य साध्याभाव प्रमाणेननिश्चित स बाधित । यथा । वह्निरनुष्णोद्रव्य त्वादिति । अत्रानुष्णत्वसाध्याभाव । उष्णत्वस्पर्शनप्रत्यक्षेणगृह्यते० इ-

तिबाधितत्वम् ॥ त्रि० बाधायुक्ते ॥ पीडिते ॥ तारकादित्वादितच् । निवृत्ते ।

बाधिर्य्यम् । न० बधिरत्वे ॥ बधिरस्य भाव । ष्यञ ॥ कर्णरोगविशेषे । तस्यनिदानम् बधिरेऽवलोकनीयम् । औषधन्तु । शुष्कमूलकशुण्ठीना क्षारोहिङ्गुलनागरम् । शुक्तं चतुर्गुणन्दद्यात्तैलमेतद्विपाचयेत् ॥ बाधिर्यकर्णशूलश्चपूयस्रावश्चकर्णयो । क्रमयश्चविनश्यन्ति तैलस्यास्यप्रपूरणात् ॥

बाध्य । त्रि० निराकरणयोग्ये । बाधितव्ये । बाधनीये ॥ न्यूनत्व बाध्यत्वहेतु ॥

बार्धकिनेय । पु० बधुले । असतीसुते ॥ कौलटेये ॥ बधक्याअपत्यम् । स्त्रीभ्योढकिकल्याण्यादित्वादिनङादेशश्च ॥

बाधव । पु० मित्रे । सुहृदि ॥ सगोत्रे । बधौ । ज्ञातौ । स्वजने ॥ बांधवास्त्रिविधा । आत्मबाधवा ०पितृबाधवा ०मातृबाधवाश्चेति । यथोक्तम् । आत्मपितृष्वसु पुत्राआत्ममातृष्वसु सुता । आत्ममातुलपुत्राश्चविज्ञेयाह्यात्मबाधवा ॥ पितु पितृष्वसु पुत्रा पितुर्मातृष्वसु . सुता । पितुर्मातुलपुत्राश्चविज्ञेया पितृबाधवा ॥ मातु पितृष्वसु पुत्रामातुमातृष्वसु सुता । मातुर्मातुलपुत्राश्चविज्ञेया मातृबाधवा ॥ इति ॥ बधुरेव । प्रज्ञाद्यण् ॥

बाभ्रवी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ बभ्रवबाभ्रवीम् ॥

बारक । पु० अश्वगतौ ॥ त्रि०निषेधके ॥

बारकी । पु० शत्रौ ॥ चित्राश्वे ॥ पर्णाजीविनि ॥ पयोधौ ॥

बारकीर । पु० द्वारपालिनि ॥ बाडवे ॥ यूकायाम् ॥ वेणिवेधिन्याम् ॥ नीराजितहये ॥

बारण । पु० मतङ्गजे ॥ न० प्रतिषेधे ॥

बारबाण । पु० कञ्चुके ॥

बार्बटीर । पु० रङ्गे । त्रपुणि ॥ आम्रास्थ्नि ॥ अङ्कुरे ॥ गणिकासुते ॥

बाल. । पु० कुन्तले । चिकुरे । कचे ॥ ॥अश्वलवालके । किशोरे ॥ अश्वस्य बालधौ ॥ इभपुच्छे ॥ नारिकेले ॥ पञ्चवर्षीयहस्तिनि ॥ य० । पञ्चवर्षो गजोबाल . स्यात्पोतोदशवर्षक. । इति ॥ पुच्छे ।मत्स्यविशेषे ॥ पु० न० ह्रीवेरे । वर्हिष्ठे । उदीच्ये । बाला० इ० प्र० गन्धद्रव्ये । सुगन्धिबाला० इ० च० भा० ॥ त्रि० मूर्खे ॥ अविवेकिनि । शास्त्रार्थविवेकज्ञानशून्ये । अल्पप्रज्ञे ॥ अर्भे

के । माणवके ॥ अप्राप्तव्यवहारे । पञ्चदशवर्षादनधिकवयस्के इतिकश्चित् । षोडशवर्षपर्यन्तप्रथमवयस्के ॥ यथा । आषोडशाद्भवेद्बालो यावत्क्षीरनिवर्त्तक । इ० ॥ अत्र सुश्रुत । ऊनषोडशवर्षस्तु नरो बालो निगद्यते त्रिविध सोपि दुग्धाशी दुग्धान्नाशी तथान्नभुक् । दुग्धाशी वर्षपर्यन्तं दुग्धान्नाशी शरद्द्वयम् । तदुत्तरादन्नाशी एवं बालस्त्रिधा मतः इति ॥ अन्यत्राप्युक्तम् । आषोडशाद्भवेद्बालस्तरुणस्तत उच्यते वृद्ध स्यात् सप्ततेरूर्द्ध्वं वर्षीयान्नवतेः परम् ॥ इ० ॥ अनाथबालत्राणार्थिका सर्वदेवता ॥ अथबालपरिचर्याविधि । बालमङ्के सुखं दद्यान्नचैनं तर्ज्जयेत्क्वचित् । सहसा बोधयेन्नैव नायोग्यमुपवेशयेत् ॥ अयोग्यमुपवेशनासमर्थम् । नाङ्गुल्यस्थापयेत्क्रोडे न चिप्रशयने क्षिपेत् । रोदयेन्न क्वचित्कार्ये विधिमावश्यकं विना ॥ आवश्यकोविधिर्भेषजदानतैलाभ्यङ्गोद्वर्त्तनादि । तच्चित्तमनुवर्त्तेत सदैवानुमोदयेत् । स सेवितमना एव नित्यमेवाभिवर्द्धयेत् ॥ वातातपतडिद्वृष्टिधूमानलजलादित । निम्नोच्चस्थानतश्चापि रक्षेद्बालं प्रयत्नत ॥ बालस्य सभा । हितान्याह । अभ्यङ्गो वर्त्तनेस्नानं नेत्रयोरञ्जनं तथा । वस्त्रं मृदु यत्तच्च तथा मृद्वनुलेपनम् ॥ जन्मप्रभृति पथ्यानि बालस्यैतानि सर्वथा ॥ बालस्य कवलादे समयमाह । कवलं पञ्चमाद्वर्षाद्विंशते स्त्रैवमैथुनमिति ॥ बलति । बलप्राणने । ज्वलितीतिण । वाडते । वाडृ आप्लाव्ये । पचाद्यच् वा ॥ यद्वा । बल्यते । बलसंवरणे । कर्मणिघञ् ॥ बालयति गन्धात्पचाद्यच् वा ॥ ऊनैकादशवर्षस्यपञ्चवर्षाधिकस्यच । चरेद्गुरुः सुहृद्वापि प्रायश्चित्तं विशुद्धये ॥ ततोन्यूनतरस्यास्य नापराधो न पातकम् । न चास्य राजदण्डोपि प्रायश्चित्तं न विद्यत इत्यङ्गिरा ॥

बालक । पु० शिशौ ॥ अश्वे ॥ हयवालधौ ॥ हस्तिपुच्छे ॥ अङ्गुरीयके ॥ ह्रीवेरे । सुगन्धिवाला० इ० प्र० ॥ बालकशीतलरूक्षलघुदीपनपाचनम् । हृल्लासारुचिवीसर्पहृद्रोगस्त्वतिसारहृत् ॥ वलये । केशे ॥ निर्वृते० ॥

बालकप्रिया । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ॥ कदल्याम् ॥

बालकृमि । पु० केशकीटे ॥

बालक्रीडनम् । न० बालकखेलायाम् ॥

बालक्रीडनक । पुं० कपर्द्दे ॥

बालखिल्य । पु० तपोविशेषलब्ध-

सत्त्वकेतापसान्तरे । नवान्नलब्धे पूर्वसञ्चितत्यागिनि ॥ मुनिविशेषेषु ॥ केशजाताबालखिल्या ॥ येषां शास्त्रे बालखिल्या इतिश्रुतेः ॥

बालगर्भिणी । स्त्री॰ प्रथमगर्भवत्यां गवि । प्रष्ठौह्याम् ॥ बालायाःसौगर्भिणीच ॥

बालगोपाल । पु॰ श्रीकृष्णमूर्त्तिविशेषे ॥

बालग्रह । पु॰ बालकग्रहग्रहविशेषे ॥ यथा बालग्रहाश्चनाचारात्पीडयन्तिशिशुंयतः । तस्मात्तदुपसर्गेभ्योरक्षेद्बालंप्रयत्नतः ॥ अथतेषानामानि । स्कन्दग्रहस्तुप्रथमस्कन्दापस्मारएवच । शकुनीरेवतीचैवपूतनागन्धपूतना । पूतनाशीतपूर्वाचतथैवमुखमण्डिका । नवमोनैगमेयश्चप्रोक्ताबालग्रहाश्चमी ॥

बालचर्य्य । पु॰ शिवसैने ॥ कार्त्तिकेये ॥

बालजीवनम् । न॰ क्षीरे । दुग्धे ॥

बालतनय । पु॰ खदिरे ॥ बालातनया पत्राण्यस्य ॥ बालकापुत्रे ॥

बालतन्त्रम् । न॰ कुमारभृत्यायाम् । गर्भिण्यवेक्षणे । बालचिकित्सायाम् ॥

बालतृणम् । न॰ शष्पे । नवतृणे ॥ बालतृणम् ॥

बालधि । पुं॰ केशसंयुते॰लाङ्गूले ॥ बालाधीयन्तेऽत्र । करणाधिकरणे तिनि ॥

बालपत्र । पु॰ खदिरे ॥ यवासे ॥ दुरालभायाम् ॥ न॰ नूतनपर्णे ॥

बालपत्रक । पु॰ खदिरवृक्षे ॥

बालपाश्या । स्त्री॰ पारितथ्यायाम् । सीमन्तस्थितायांस्वर्णादिपट्टिकायाम् ॥ शब्दो॰ वेणी॰ मु॰ भा॰ । सिति॰ मु॰ गौ॰ भा॰ ॥ बालपाशे ॥ केशसमूहेसाधु । तत्रसाधुरिति यत् ॥ बालेषुपाश्यापाशसमूहोवा ॥

बालपुष्पिका । स्त्री॰ ... यूथिकायाम् ॥
बालपुष्पी ।

बालभद्र । पु॰ विषभेदे । शाक्षवे ॥
बालभद्रक ।

बालभैषज्यम् । न॰ रसाञ्जने ॥ बालस्यौषधे ॥

बालभोज्य । पु॰ चणके ॥ त्रि॰ बालकभक्षणीये ॥

बालमुकुन्द । पु॰ श्रीविष्णोर्मूर्त्त्यन्तरे ॥ यथा । करारविन्देनपदारविन्दं मुखारविन्देविनिवेशयन्तम् । वटस्यपत्रस्यपुटेशयानं बालंमुकुन्दंमनसास्मरामि ॥

बालमूलकम् । न॰ लघुमूलके ॥ मूलकंबालकंरुच्यंस्वर्यीष्णं पाचनंलघु । दोषत्रयज्वरश्वासनासाकण्ठाक्षिरोगनुत् ॥ महत्तदेवरूक्षोष्णं गुरुदोषत्रयप्रदम् । स्नेहसिद्धं तदेवस्यादोषत्रयविनाशनम् ॥

बालमूषिका । स्त्री० गिरिकायाम् ॥ बालाचासौमूषिकाच ॥

बालयज्ञोपवीतम् । न० उपवीतविशेषे । उत्स्कटे । पञ्चवटे ॥

बालयज्ञोपवीतकम् । न० बालयज्ञोपवीते ॥

बालराजम् । न० वैदूर्यमणौ ॥ पु० बालकश्रेष्ठे ॥

बालरोग । पु० बालकस्यव्याधौ ॥

बालवाय. । पु० वैदूर्यप्रभवे० देशविशेषे॥

बालवायजम् । न० वैदूर्यमणौ ॥

बालवास । न० केशरचितवस्त्रे ॥ त्रि० तद्वति ॥

बालवाह्य । पु० वनच्छागे ॥ त्रि० बालकवहनीये ॥

बालव्यजनम् । न० चामरे । रोमगुच्छे । प्रकीर्णके ॥ बालव्यजनमोजस्य मक्षिकादीन्व्यपोहति ॥ बालकस्यव्यजने ॥

बालव्रत । पु० पञ्चचौरे । सिद्धकेलौ । मञ्जुघोषे । पूर्वजिने ॥

बालसन्ध्याभ । पु० अरुणवर्णे ॥ त्रि० तद्वति ॥

बालसूर्य्य. । पु० उदितमात्रेऽर्के ॥ न० वैदूर्यमणौ ॥

बालहस्त । पु० केशयुक्तलाङ्गूलमात्रे । बालधौ ॥ बाल: ० हस्तइव० दंशादिवारकत्वात् ॥

बाला । स्त्री० त्रुट्याम् ॥ ओषायाम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ मल्लिकाप्रभेदे ॥ अश्वगन्धायाम् ॥ नीलझिण्ट्याम् ॥ एकवर्षवयस्कायांगवि ॥ यथा । वर्षमात्रवालास्यादितिबालाद्विवार्षिकी ॥ षोडशवर्षीयायांस्त्रियाम् ॥ बालाषोडशवार्षिकीत्युक्तं ॥ शरदिग्रीष्मकालेचबालाग्रस्याचहर्षदा ॥ देवताविशेषे ॥ वयसिप्रथमेऽपि प्रार्थे ० अजादित्वात्टाप् ॥ घृतकुमार्य्याम् ॥ ह्रीवेरे ॥ कन्यायाम् ॥

बालाक्षी । स्त्री० केशपुष्टा० इ० गौ० भा० प्र० हुचे । दुर्गपुष्प्याम् ॥

बालातप । पु० प्रथमोदितादित्यतापे ॥ कन्यार्कातपे ॥

बालार्क । पु० प्रातःकालिकेसूर्य्ये ॥ कन्याराशिस्थेसूर्य्ये ॥ यथा । शुष्कमांसस्त्रियोवृद्धाबालार्कस्तरुणंदधि प्रभातेमैथुनंनिद्रासद्यः प्राणहराषट् ॥

बालि । पु० ऐन्द्रे । सुग्रीववानरभ्रातरि ॥

बालिका । स्त्री० बालायाम् । कन्यायाम् ॥ बालुकायाम ॥ पत्रकाहलायाम् । पिञ्छोलायाम् ॥ कर्णभूषणे । बाली० इति० भा० ॥

बालिखिल्य । पु० ऋषिविशेषेषु ॥ पुलस्त्यकन्यायासन्नत्या० जातौ षष्टिसहस्रसंख्यकपुरुषेषु ॥ तेषाङ्गुष्ठपरिमाणा' ॥

वाली । पु॰ ऐन्द्रे । इन्द्रपुत्रे वानर राजविशेषे सुग्रीवभ्रातरि ॥ नसस ङ्कुचित पन्थायेनवालीहतोगत । समयेतिष्ठसुग्रीवमावालिपथम न्वगा ॥ त्रि॰ वालविशिष्टे ॥

वालिनी । स्त्री॰ अश्विनीनक्षत्रे ॥

वालिपुत्र । पु॰ अङ्गदे । तारेये ॥

वालिमा । पु॰ वालतायाम् ॥ वाल स्वभाव । पृ॰ इमनिच् ॥

वालिश । त्रि॰ शिशौ ॥ मूर्खे ॥ वा लिशस्यमन्त्रवेधनस्यायमधिकारी मूर्खत्वादपूज्यत्वात् । तस्येदमित्य ण् ॥ वाडनम् । वाडृ॰ । इन् ।

वालिश्यति । शो॰ यातोनुपैतिक ॥

वालिश्यम् । न॰ मूर्खत्वे ॥ वालिश स्यकर्मभावोवा । ब्रा॰ ष्यञ् ॥

वालिहन्ता । पु॰ श्रीरामचन्द्रे ॥

वाली । स्त्री॰ मेध्ये ॥ स्वनामप्रसि द्धे॰ अलङ्कारविशेषे ॥

वालीश । पु॰ मूत्रकृच्छ्ररोगे ॥

वालु । स्त्री॰ एलवालुकनाम्निगन्धद्र व्ये ॥

वालुकम् । न॰ एलवालुके ॥ वलति । वलप्रावने । वा॰ उण् । स्वार्थेक न् ॥ पु॰ पानीयामलके ॥

वालुका । स्त्री॰ सिकतासु । वालू॰ इ॰ भा॰ ॥ वालुकालेखनीशीता ग्रषोर' चतनाशिनी ॥ टाप् ॥ क र्पूरे ॥ कर्कट्याम् ॥ यन्त्रविशेषे ॥

वालुकागड । पु॰ वालियामत्स्य॰ इ॰ गौ॰ प्र॰ मत्स्ये । सिताङ्गे ॥

वालुकात्मिका । स्त्री॰ शर्करायाम् ॥ त्रि॰ वालुकामये ॥

वालुकाप्रभा । स्त्री॰ नरकविशेषे ॥

वालुकामय । त्रि॰ सैकते ॥

वालुकायन्त्रम् । न॰ औषधपाकार्थ यन्त्रविशेषे ॥ यथा । भाण्डे वितस्ति गम्भीरेमध्ये निहितकूपकै । कूपिका कण्ठपर्यन्तं वालुकाभिश्चपूरिते ॥ भेषजंकूपिकासंस्थं वह्निनायत्रपच्य ते । वालुकायन्त्रमेतद्धियन्त्रंतत्रबुधै स्मृतम् ॥ इतिभावप्रकाश ॥

वालुकास्वेद । पु॰ तप्तवालुकाभि स्तापने ॥ यथा । वातघ्नद्रव्यकृतैस्वे दान्कारयेद्द्रवनिर्मितान । स्निग्ध स्वेदोभिषिग्धोऽयविनावीवलवातजान् ॥ खर्परभृष्टपटस्थितकाञ्जिकससिक्त वालुकास्वेद । शमयतिवातकफा मयमस्तकशूलाङ्गभङ्गादीन् ॥ स्वेद मासार्द्रवस्त्रत्वान्नेत्वापावकमाशय म् । हत्वावातकफस्तम्भस्वेदोज्वर मपोहति ॥ इ॰ भा॰ प्र॰ ॥

वालुकी । स्त्री॰ कर्कटीभेदे । बहुफला याम् । स्निग्धफलायाम् ॥ वालुकी वातशमनीशीताद्धाश्रमापहा । पित्तास्रश्रमनीरुच्याकुरुतेकासपीन सौ ॥ स्याद्वालुकीशरदिवर्णकदोषकृ [illegible]न्तजाचलघुपित्तहराचरुच्या

चिप्रं करोति खलु पीनसमर्दं पक्वाप-
क्वात्वतीव्रमधुराफलकारिणीच ॥
इ० रा० नि० ॥

बालुङ्का । बालुङ्की । स्त्री०) दूर्वारौ । कर्कन्धाम् ॥

बालूक । पु० विषप्रभेदे ॥

बालेय । पु० गर्दभे ॥ रासभे ॥ अङ्गारवल्लर्याम् ॥ दैत्यविशेषे ॥ चाणक्यमूलके ॥ त्रि० मृदौ । कोमले ॥ बलिहिते । बल्यर्थे । पूजायोग्ये बलयेऽपहारायहितम् । छदिरुपधिबलेर्ढञ् ॥ बलेरपत्यंवा । गृष्ट्यादित्वात् ढञ् ॥

बालेयशाक । पु० अङ्गारवल्ल्याम् । बर्बरे । भार्ग्याम् ॥ बालेयस्यशाक । गर्दभभक्ष्यशाकत्वात् ॥

बालेष्ट । पु० बदरे ॥ त्रि० बालकाभिलषिते ॥

बालोपवीतम् । न० बालकपरिधानवस्त्रे । पट्टावटे ॥

बाल्मीकि । पु० मुनिविशेषे । रामायणवक्तरि ॥ वल्मीकस्यनाम्नोरपत्यम् । वल्मीकप्रभवोयस्मात्तस्माद्वाल्मीकिरित्यसाविति वल्मवैवर्तोक्तेर्वल्मीकप्रभवत्वेनगौणपुत्रादिवद्गौणमस्यवल्मीकापत्यत्वगृहीत्वैवसाधुरपत्यार्थे ॥ यद्वा । वल्मीकइति० ऋषिविशेषस्यसंज्ञेत्याहु ॥

बाल्मीकीय । त्रि० बाल्मीकिसम्बन्धिनि । तस्येदमित्यर्थे । वृद्धाच्छः ॥

बाल्यम् । न० अवस्थाविशेषे । शैशवे ॥ तिथितत्त्वधृतमतवाल्यमित्युक्ते पञ्चदशवर्षपर्यन्तावस्थायामित्यर्थं ॥ चापल्ये ॥ ज्ञानिनोऽवस्थाविशेषे । ज्ञानमनाविष्कुर्वन्नगर्वितत्वे । दम्भदर्पाहङ्कारादिराहित्ये । युक्तितः श्रुतार्थानुसन्धानकुशलत्वे ॥ बालस्यभावः कर्मवा । ब्राह्मणादित्वात्ष्यञ् । पुरोहितादित्वाद्यग्वा ॥

बाष्प । पु० न० नेत्रजले । ऊष्मणि ॥ बाधतेनेत्रम् । बाधृ० । खष्पशिल्पशष्पबाष्परूपपर्पतल्पा । इति पप्रत्यय ॥ धातो' षादेशश्चनिपात्यते ॥ बाष्पमूष्मास्रु० इत्यमर ॥

बाहु । पु० स्त्री० कक्षादङ्गुल्ययपर्यन्तावयवविशेषे । भुजे । प्रवेष्टे । दोषि । बाहु० इ० भा० ॥ अस्य-शुभाशुभलक्षणंयथा । उन्नतबाहुः पुरुषोवधबन्धमवाप्नुयात् । दीर्घबाहुर्भवेद्राजा समुद्रवचनंयथा ॥ प्रलम्बबाहुरैश्वर्यंप्राप्नुयाद्गुणसयुतम् । ह्रस्वबाहुर्भवेद्दास परप्रेष्यकरस्तथा । वामावर्तभुजायेतुयेचदीर्घभुजानर ' ॥ सपूर्णबाहवोयेतुराजानस्तेप्रकीर्तिता इति० ॥ कूर्परस्योर्ध्वभागे ॥ बाधते । बाधृ० । अर्जिदृशिकम्यमिपशिबाधामृजिपशितुक्

धुक्दीर्घश्चकाराश्चेतिकुर्ङ्म्याऽनृत्यस्य ॥ सगणे० पु० ॥ रवे पार्श्वगे ॥

बाहुक । पु० नलाभिधनृपे । पुण्यश्लोके । अश्वविदि । नैषधे ॥ त्रि० बाहुभ्यातरतियस्तस्मिन् ॥ नौद्व्यचष्ठन् । स्त्रियाम्० । बाहुका ॥

बाहुकुण्ठ । त्रि० कुण्ठितबाहुयुक्ते । कुब्जे । टोगंडी ॥

बाहुकुब्ज । पु० गरुति । पक्षे । पतत्रे । पङ्ख० द्रु० भा० ॥

बाहुज । पु० क्षत्रिये । कीरे ॥ स्वयञ्जाततिले ॥ त्रि० बाहुजाते ॥ बाहुभ्याजात । पञ्चम्यामजातावितिड ॥ बाह्वोर्जातोवा । सप्तम्याजमेड ॥

बाहुत्राणम । न० अस्त्राघातवारणार्थे बाहुबद्धलौहादौ । बाहुले ॥

बाहुदन्ती । पु० इन्द्रे ॥

बाहुदा । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥ सैतवाहिन्यानद्याम् ॥ कदाचिल्लिखितस्यर्षे र्भातु शून्याश्रमेफलभक्षणाद्राज्ञावाहुच्छिन्नौ०तौचास्नातपस्वतस्तस्यजाताविस्यत ०बाहु० छिन्नौदत्तवतीलिखितस्यर्षे । इदाञ्० । आतोनुपेतिक ॥ यद्वा । बहुदस्यकार्त्तवीर्यस्येयम् । तेनावतारितत्वात् । तस्येदमित्य

य् ॥

बाहुभूषा । स्त्री० केयूरे ॥ बाहुभूषणमाने ॥

बाहुमूलम् । न० कक्षे । काख० द्रु० भा० ॥ बाह्वोर्मूलम् ॥

बाहुयुद्धम् । न० नियुद्धे । दोर्भ्याम् सङ्ग्रामे । बाहुभियुद्धम् ॥

बाहुल । पु० कार्त्तिकमासे । कर्णे ॥ बहुलाकृत्तिका० तयायुक्तापौर्णमासी० बाहुली । बाहुलीपौर्णमाऽस्मिन् । सास्मिन्पौर्णमासीत्यण् ॥ अग्नौ ॥ शाक्यमुने श्रुते । यशोधरेये ॥ न० बाहुत्राणे ॥

बाहुलकम् । न० प्राचुर्ये ॥ यथा ।
क्वचित्प्रवृत्ति क्वचिदप्रवृत्ति
क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेव । विधेर्विधानम् बहुधासमीक्ष्य चतुर्विध बाहुलक वदन्ति ॥ बहुलस्यभाव । द्वन्द्वमनोज्ञादिभ्यश्चेतिवुञ् ॥

बाहुलेय । पु० कार्त्तिकेये । गुहे । स्कन्दे ॥ बहुलाना कृत्तिकानाम पत्यम् । स्त्रीभ्योढक् ॥

बाहुल्यम् । न० बहुत्वे ॥ बहुलस्य भाव । ष्यञ् ॥

बाहुशाली । पु० इन्द्रे ॥ बाह्वोः शौर्ययोरेवशाद्गुर्णोवलयस्य ॥

बाहुसहस्रभृत् । पु० कार्तवीर्यार्जुने ॥बाहूनासहस्रम ० बिभर्त्ति ।

डुभृञ् । क्विप् । तुक् ॥
बाहुवाहवि । अ० बाहुयुद्धे ॥ बाहु र्भ्याबाहुभ्याप्रहृत्यं द युद्ध प्रवृत्तम् । तत्रत मेद्रमितिस्वरूपे ०इतिवहुव्री ही० इच् कर्म्म व्यतिहारइतीच् समासान्त । अन्येषामपिदृश्यत इतिदीर्घ । श्रोगुंण । अव् । तिष्ठद्गुप्रभृतिषु पाठादव्ययीभावा दव्ययत्वम् ॥
बिदूर ' । पु० देशविशेषे ॥ यत्रबाल वायज संस्क्रियते ॥
बिभित्सा । स्त्री० भेत्तुमिच्छायाम् ॥ भिदिर्० । सन् इलन्ताच्चेति कित्वाद्गुणाभाव । अप्रत्ययादि त्यकारप्रत्यये० टाप् ॥
विभ्यत् । त्रि० वेपमाने ॥ बिभीते शतरि० नाभ्यस्ताच्छतुरितिनुमभा व ॥
बिभ्राण । त्रि० दधाने ॥ भृञ कर्त्तरिशानच् ॥
बीभत्स । पु० अर्जुने । पार्थे ॥ त्रि० क्रूरे ॥ घृणात्मनि ॥ विकृते ॥ रस विशेषे ॥ जुगुप्सास्थायिभावस्तुवीभ त्स कथ्यतेरस । नीलवर्णोमहाकाल दैवतोयमुदाहृत : ॥ वधेनिन्दा यांसन् । भावे ०घञ् ॥ यद्वा । अ प्रत्ययात् । बीभत्साऽस्त्यस्य । अर्श आद्यच् ॥ यद्वा । बीभत्सते० बी भत्सतीवाऽनेनवा । त्रधवन्धने । स न्नन्त । मान्वधे त्यभ्यासदीर्घ । पचाद्यच्०घञ्०घोवा ।
बीभत्सा । स्त्री० बीभत्से ।
बीभत्सु । पु० अर्जुने । विजये ॥
बुक्क । पु० बुक्के ॥
बुक्क । पु० छागे ॥ न० अग्रमांसे । बुक्कायाम् ॥ बुक्यते । स्वादुत्वान् मृग्यते । बुक्कभषणे । घञ् । हृद ये ॥ पु० स्त्री० समये० इतिरभ स ' ॥
बुक्कनम् । न० भषणे । श्वरवे ॥
बुक्का । स्त्री० बुक्के । हृदयान्तर्गतमांस विशेषे ॥ मेद शोणितयो सारा द्बुक्कयोर्युगल भवेत् । तौतुपुष्टिक रौप्रोक्तौजठरस्थस्य मेदस : ॥ हृद- ये ॥
बुक्कार । पु० सिंहनादे केशरिध्व- नौ ॥
बुक्की । स्त्री० बुक्के ॥
बुडिल ' । पु० ऋषिविशेषे । आश्वत राश्वौ ॥
बुद्ध ' । पु० लब्धवर्णे । विचक्षणे । विदुषि । पण्डिते ॥ परमार्थदर्शि- नि । ब्रह्मविदि ॥ विष्णोरवतारवि शेषे । सर्वज्ञे । सुगते । धर्म्मरा- जे । जिने । अजिनसुते । मुनी- न्द्रे ॥ यथा । तत : कलौस प्रवृत्ते सम्मोहायसुरद्विषाम् । बुद्धोनाम्नाऽ जिनसुत ' कीकटेषुभविष्यति ॥

ईश्वरनिरूपणे बुद्धविशेषाणामतमा ह । सर्वज्ञ इति सौगता । निराव रण इति दिगम्बरा । लोकव्यवहा- रसिद्ध इति चार्वाका । शरीराद्य- वच्छेनानि॰गौरोऽहं जानामीत्या- दिज्ञानेन॰गौरवत्वज्ञानवत्वयो सामानाधिकरण्यानुभवादितिचा- र्वाकाणामतञ्च । तेषामतेजगत क्षणभङ्गुरत्वम् ॥ नन्वस्तुक्षणभङ्ग पूर्वपुञ्जाच्चोत्तरपुञ्जोत्पत्ति तथाच पुञ्जनिष्ठकुर्वद्रूपाख्यजातिविशेष स्म रणजनकतावच्छेदकइतिनटीषइति कुसुमाञ्जलिप्रथमस्तवकटीकायांरा- मभद्र ॥ बुद्धानांदशविधमतभेदमा ह । वदन्तिपुत्रआत्मेति १ दृढप्रा- कृतबुध्य । देहआत्मेति २ चार्वा का॰इन्द्रियाण्यपरे ३ चते ॥ तेऽ न्येप्राण ४ स्ततोन्येतेमनआत्मेति ५ वादिन । बुद्धिरात्मेति ६ बौ द्धावे॰शून्यमात्मेति ७ तेऽपरे ॥ याज्ञिकायज्ञपुरुष सर्वज्ञ ८ सौग- ताविदु । निरावरणमाहुर्ये दिग- म्बरमतानुगा ॥ चार्वाकाश्चापिलो कानाव्यवहारप्रसिद्धकम् १० । इ- त्यात्मप्रकाश ॥ त्रि॰ बुधिते । ज्ञा ते । विदिते ॥ प्रशस्ताबुद्धिरस्य । अ र्शआद्यच् । प्राशस्त्यञ्चसुगतिसाध कत्वात॥ यद्वा । बुध्यतेस्म । बु धअवगमने । क्त । दिवादिरनि- ट् ॥ प्राबुद्धे ॥

बुद्धद्रव्यम् । न॰ स्तौपिके । औघा॰ इ॰भा॰ ॥

बुद्धवान् । त्रि॰ ज्ञातवति । ज्ञानि- नि ॥

बुद्धान्त । पु॰ जागरे ॥

बुद्धि । स्त्री॰ आत्मगुणे ॥ सर्वव्यव- हारहेतुर्ज्ञानं बुद्धि । साद्विधा । अ नुभूति स्मृतिश्च । यथा । विभुर्बु द्ध्यादिगुणवान्बुद्धिस्तुद्विविधाम ता । अनुभूति स्मृतिश्चस्यादनु- भूतिश्चतुर्विधा । प्रत्यक्षमप्यनुमिति स्तथोपमितिशब्दजे ॥ इतिनैयायि कमतेबुद्धेर्विभागईरित ॥ अध्यव सायलक्षणायामनीषायाम् । धि- षणायाम् । धियि ॥ अध्यवसायो- बुद्धि क्रियाक्रियावतोरभेदविव- क्षया । सर्वोव्यवहर्ता॰आलोच्य॰म त्वा॰अहमत्राधिकृतइत्यभिमत्य॰क र्त्तव्यमेतन्मयेत्यध्यवस्यति॰ (‡) तत श्चप्रवर्ततइतिलोकसिद्धम् । तत्रक र्तव्यमितियोयनिश्चयश्चितिसन्निधा वापन्नचैतन्यायाबुद्धे सोध्यवसायो ऽसाधारणव्यापार तदभेदाबुद्धि सचबुद्धेर्लक्षणम् । समानासमान- जातीयव्यवच्छेदकत्वात् ॥ तत्त्वा ततत्वविवेकसामर्थ्ये । महत्तत्त्वे ॥ अन्त करणे ॥ निश्चयात्मिकाया मन्त करणवृत्तौ ॥ बुद्धिरुपलब्धि

ज्ञानमित्यनर्थान्तरम्। नतुसाङ्ख्यानामिव॰बुद्धितत्त्वस्य॰महत्तत्वापरपर्यायस्यपरिणामविशेषोज्ञानम्। तथाच॰बुद्ध्यादिपदवाच्यत्वमनुभवसिद्धज्ञानत्वजातिरेववा॰लक्षणम् ज्ञानस्यभार्यायाम्। पञ्चमेधाम्। मतौ। शेमुष्याम्॥ अध्यात्मबुद्धिरित्याहु षडिन्द्रियविचारिणी। अधिभूतञ्चमन्तव्य ब्रह्मातत्राधिदैवतम्॥ इत्याश्वमेधिकपर्व। सत्वादिगुणभेदेनबुद्धेस्त्रैविध्यमीरितम्। गीतायावासुदेवेनअर्जुनायानुपृच्छते। यथा। प्रवृत्तिनिवृत्तिञ्चकार्याकार्येभयाभये। बन्ध मोक्षञ्चयावेत्तिबुद्धि सापार्थसात्त्विकी।
१॥ ययाधर्ममधर्मञ्चकार्यञ्चाकार्यमेवच। अयथावत्प्रजानातिबुद्धि सापार्थराजसी॥ २॥ अधर्मं धर्ममितियामन्यतेतमसावृता। सर्वार्थान्विपरीतांश्चबुद्धि सापार्थतामसीति॥ ३॥ भारतेमोक्षधर्मेस्यागुणा पञ्चप्रकीर्तिता। यथा। इष्टानिष्टविपत्तिश्चव्यवसाय समाधिता। संशय प्रतिपत्तिश्चबुद्धे पञ्चगुणान्विदुरिति॥ इष्टानिष्टानावृत्तिविशेषाणां॰विपत्तिर्नाश॰निद्रारूपावृत्तिरित्यर्थ। व्यवसाय उत्साह॰। समाधिता॰ चित्तवृत्तिनिरोधइत्यर्थ। संशय॰ कोटिद्वयस्यैकज्ञानम्। प्रतिपत्ति प्रत्यक्षादिप्रमाणवृत्ति॥ इतितट्टीका॥ अस्या सप्तगुणायथा। शुश्रूषाश्रवणञ्चैवग्रहणधारणन्तथा। ऊहापोहोर्थविज्ञानतत्त्वज्ञानञ्चधीगुणा॥ इति॥ अस्यावृत्तय पञ्च। यथा। प्रमाणविपर्ययविकल्पनिद्रास्मृतयइति॥ बुध्यतेऽनया। बुध॰। क्तिन्॥

बुद्धितत्त्वम् न॰ बुद्धिस्वभावे॥ तच्चप्राकृतत्वादचेतनमिति॰तदीयोध्यवसायोप्यचेतनोघटादिवत्। एवं बुद्धितत्त्वस्य॰सुखादयोपिपरिणामभेदाअचेतना॰प॒रुषस्तुसुखाद्यननुषङ्गीचेतन॰। सोयंबुद्धितत्त्ववर्तिनाज्ञानसुखादिनातत्प्रतिबिम्बितस्तच्छायापत्त्या ज्ञानसुखादिमानिवभवतीतिचेतनोनुगृह्यते॰ चिच्छायापत्त्याच॰अचेतनापिबुद्धिस्तदध्यवसायश्चचेतनइवभवति। उक्तञ्च। तस्मात्तत्संयोगादचेतन चेतनावदिवलिङ्गम्। गुणकर्तृत्वेच तथा कर्तेवभवत्युदासीन इति॥

बुद्धिधर्म्म। पुं॰ धर्मादिषु॥ धर्मोज्ञानविरागऐश्वर्यम्॰सात्त्विकमेतद्रूपतामसमस्माद्विपर्यस्तम्॥

बुद्धिभेद। पुं॰ बुद्धेर्विचालने॥ बुद्धिरहमेतत्कर्म्मकरिष्ये॰एतत्फलञ्चभोक्ष्ये॰ इति॰तस्या॰ भेदोविचालनम्॰अकर्तात्मोपदेशेन॥

बुद्धिभ्रंस । पु० मतेर्विषयेषुपतनकर्तरि ॥ रजोगुणे ॥

बुद्धिमान् । त्रि० बुद्धियुक्ते । ज्ञानवति ॥ तद्भुज्यतेयद्द्विजभुक्तशेषंसबुद्धिमान्योनकरोतिपापम् आत्मज्ञानवति । विवेकिनि ॥ प्रशस्तबुद्धौ ॥ बुद्धेः प्राशस्त्यनाम । शुश्रूषाश्रवणञ्चैवग्रहणंधारणंतथा ।ऊहापोहोर्थविज्ञानंतत्त्वज्ञानञ्चधीगुणाः ॥प्रशंसायांमतुप् ॥

बुद्धियुक्त । त्रि० बुद्धिमति ॥ परमात्मसाक्षात्कारवति । समत्वबुद्ध्यायुक्ते ॥

बुद्धियोग । पु० आत्मबुद्धिसाधनभूते निष्कामकर्मयोगे । आत्मतत्त्वविषयेसम्यग्दर्शने ॥ अप्रचलितेनसम्यग्ज्ञानस्थैर्यलक्षणेनसमाधिनायुज्यतेइति ॥ बुद्ध्याव्यवसायात्मिकयाकृत कर्मयोग बुद्धियोग ॥ बुद्धिसाधनभूतोवायोग ॥

बुद्धिवित् । पु० बौद्धे ॥ बुद्धिरेवात्मेतिबौद्धानाभ्रान्तिमात्रमेव । सुप्ते व्यभिचारात्०वेद्यश्चघटवद्व्यतिरिक्तवेद्यत्वात् ॥

बुद्धिसम्पत्ति । स्त्री० धीशक्तौ ॥ बुद्धेः सम्पत्ति ॥

बुद्धिसहाय । पु० धीसचिवे मन्त्रिणि ॥ मते . साहाय्यकर्तरि ॥

बुद्धिस्कन्धमय । पु० ससारवृक्षे ॥ बुद्धिस्कन्धविशाखा ' स्कन्धादुद्भवन्तिससारस्यच बद्धे सकाशान्नानाविधा परिणामाभवन्ति०तेनसाधर्म्येण० बुद्धिरेवस्कन्धस्तन्मयस्तत्प्रचुरोयससारवृक्ष ॥

बुद्धीन्द्रियम् । न० ज्ञानेन्द्रिये । धीन्द्रिये ॥ तत्रेन्द्रियतावत्त्रिविधभवति । बुद्धीन्द्रियकर्मेन्द्रियमन्तरिन्द्रियञ्च ।यथाहमनु । बुद्धीन्द्रियाणिपञ्चैषाश्रोत्रादीन्यनुपूर्वशः । कर्मेन्द्रियाणिपञ्चैषापायूपादीनिप्रचक्षते ।। एकादशमनोज्ञेयस्वगुणेनोभयात्मकम् । यस्मिन्जितेजितावेतौभवत पञ्चकौगणाविति ॥ बुद्धे करणत्वाद्बुद्धीन्द्रियम् । सङ्कल्परूपेणोभयरूपेन्द्रियगणप्रवर्तकस्वरूपम् । मनस्त्वन्तरिन्द्रियज्ञातव्य । बुद्ध्यर्थमिन्द्रिय ॥

बुद्ध्यमान ' । त्रि० गम्यमाने ॥

बुद्बुद । पुं० जलस्फोटे । वर्तुलाकारेजलविकारे । बुल्बुला० इ० भा० ॥ अभ्रच्छायाहणाद्ग्निनौचसिवापथेजलम् । वेश्याराग खलेप्रीतिषडेतेबुद्बुदोपमा ॥ गर्भस्थावयवविशेषे यथा । पञ्चरात्रेणकललबुद्बुदाकारतांव्रजेत् ॥

बुद्बुदहष्टि । त्रि० पुष्पिताक्षे ॥

बुध । पुं० विदुषि । विपश्चिति । दोषज्ञे । सति । पण्डिते ॥ विवे-

क्विनि । विवेकेनावगततत्त्वे । अधिष्ठानसाक्षात्कारेणनिवृत्तभ्रमे । आत्मतत्त्वज्ञे । ब्रह्मविदि ॥ चतुर्थग्रहे । रोहिणीये सौम्ये ॥ अस्य वारेजातस्यफलम । यथा । गुणीगुणज्ञः कुशलः क्रियादौविलासशीलोमतिमान्विनीतः । मृदुस्वभावः कमनीयमूर्तिर्बुधस्यवारेप्रभवोमनुष्यः ॥ सूर्यवंशीयदेवामीढनृपस्यपुत्रे ॥ बुद्ध्यते । बुध० । इगुपधेतिकः ॥ बुद्धमुनौ ॥ सर्वज्ञः ॥ सुगतोबुधः ॥ इ० व्याडिकोष ॥

बुधगृहम् । न० मिथुनराशौ ॥ कन्याराशौ ॥ बुधस्यगृहम् ।

बुधचार । पु० पश्यवाराहीम् ॥

बुधतात । पु० विधौ । चन्द्रे ॥

बुधरत्नम् । न० मरकतमणौ ॥

बुधराशि । पु० मिथुने । कन्यायाम् ॥

बुधसुत । पुं० पुरूरवसि ॥

बुधा । स्त्री० जटामांस्याम् ॥

बुधान । पु० गुरौ । जीवे । बृहस्पतौ ॥ त्रि० विज्ञे ॥ ब्रह्मवादिनि ॥ प्रियवादिनि ॥ बुध्यते० बोधयति वा । बुध० । युधिबुधिदृशः किच्च त्यानच् ॥

बुधाष्टमी । स्त्री० व्रतविशेषे ॥ यतङ्क्रमकरेयातेदेवेजाग्रतिमाधवे । बुधाष्टमींप्रकुर्वीतवर्जयित्वातुचैत्रकम् ॥ प्रसुप्ते चजगन्नाथेसन्ध्याकालेमधौतथा । बुधाष्टमींनकुर्वीतकृतंनाशयन्ति पुराकृतम् ॥

बुधित । त्रि० ज्ञाते । बुद्धे । विदिते ॥ बुध्यतेस्म । बुध० भ्वादि सेट् । क्त ॥

बुधिन)
बुधिल) त्रि० पण्डिते ॥

बुध्न । पु० मूले ॥ रुद्रे । गिरिशे ॥ बध्नाति० बध्यतेवा । बधबन्धने । बन्धेर्ब्रधिबुधीचेतिनक् ॥ वर्तुले । यथा । पृथुबुध्नोदराकारोघटइति ॥

बुभुक्षा । स्त्री० क्षुधि । अशनायायाम् ॥ भोक्तुमिच्छा । भुजपालनाभ्यवहारयोः । धातोः कर्मणइतिसन् । अप्रत्ययादित्य । टाप् ॥

बुभुक्षित । त्रि० क्षुधार्ते । क्षुधिते ॥ बुभुक्षासञ्जातास्य । तारकादित्वादितच् ॥

बुभुक्षुः । त्रि० ससारभोगासक्तजने ॥

बुभुत्सा । स्त्री० बोद्धुमिच्छायाम् ॥

बुभूषु । त्रि० भवितुमिच्छौ ॥ भुव । सन्नन्तादुप्रत्यय ॥

बुम्बारव । पु० हस्तमुखयोगेनक्रियमाणेशब्दे ॥ कस्मिंश्चिदनर्थेसम्प्राप्तेएवंशब्दंलोका कुर्वन्ति । यथा । गत्वादैत्यपतिसर्वेचक्रुर्बुम्बारवमुहुः । रक्षरक्षमहाराजभक्ष्यभक्ष्यप्रकालिकेतिशुम्भप्रतिरयात् पराङ्मुखागतानांदैत्यानामुक्तिर्भाग

वते ॥ बोवी इ॰ भा॰ ॥

बुलि । स्त्री॰ भगे ॥

बुषम् । न॰ बुसे ॥

बुसम् । न॰ तुच्छधान्ये । कडङ्करे । भुस्॰ भूसा॰ इ॰ भा॰ ॥ बुस्यति बुस उत्सर्गे । इगुपधेतिक ॥

बुस्त । पुं॰ न॰ मासपिण्डविशेषे ॥ स्थालीभृष्टमासे ॥ पनसादिफलस्या सारभागे ॥ बुस्यतेस्म । बुस॰ । क्त ॥

बृद्ध । पु॰ पश्चान्तस्यादिम् ॥

बृहच्चञ्चु । पु॰ महाचञ्चुशाके ॥

बृहच्चित्त । पु॰ बीजपूरे ॥

बृहच्छल्क । पु॰ चिङ्गटमत्स्ये ॥

बृहच्छुक । पु॰ दार्वाघाटे । काठको रवा॰ इ॰ भा॰ ॥

बृहच्छ्रवा । त्रि॰ महायशसि ॥

बृहच्छ्लोक । पु॰ भगवतिवासुदेवे । बृहन्त श्लोका कवीनापद्यानियस्मिन् ॥

बृहज्जीरक । पु॰ कृष्णजीरके ॥ मगरैलाइतिलोकेइतिभावप्रकाश ॥

बृहज्जीवन्ती । स्त्री॰ वृक्षविशेषे । परभद्रायाम् । जीवपुष्ठायाम् ॥

बृहड्ढक्का । स्त्री॰ दण्डढक्कायाम् ॥

बृहत् । त्रि॰ महति ॥ बर्हति । बृहबृद्धौ ॥ वर्तमानेपृषद्वृहन्महज्जगच्छतृवच्चेत्यतिप्रत्ययान्तोनिपातित ॥ ब्रह्मणि ॥ बृहत्त्वाद्बृंहणत्वा

च्चब्रह्मबृहत् । अत्रापिप्रत्ययेनहेतुकर्तृसाधारणकर्तृत्वसामान्य प्रतिपाद्यते । वर्हतिवृद्धिप्रयोगोतिबृंहयतिवर्द्धयतिचेतियोगात् । तथाच बृंहिधात्वर्थवृद्धिप्रतिकर्ताहेतुकर्ता चेत्युभयमपिकर्तृत्वेनरूपेणलभ्यतद्वृतिवर्धितावर्धयिताचेति बृहत्पदेनोच्यते ॥ आदित्यदैवत्ये साम विशेषे ॥ बृहत्सामतथासाम्नामिति भगवदुक्ते ॥

बृहताम्पति । पु॰ सुराचार्ये ॥

बृहतिका । स्त्री॰ उत्तरीये । उपरिवस्त्रे । उपर्ना॰ इ॰ भा॰ ॥ बृहती वसनान्तरे॰ बृहत्येव । बृहत्याआच्छादने॰ इतिकन् ॥ कण्टकार्याम ॥

बृहती । स्त्री॰ वसनान्तरे ॥ वारिधान्याम् ॥ वाचि ॥ विततायाम् ॥ महत्याम् ॥ क्षुद्रायाक्षुद्रवार्ताक्याम् बृहतीतिनिगद्यते । स्वतक्षुद्राचन्द्रहासालक्ष्मणाक्षेत्रदूतिका ॥ गर्भदाच चन्द्रभाचन्द्राचन्द्रपुष्पाप्रियङ्करी ॥ बृहतीग्राहिणीहृद्यापाचनीकफवातहृत् । कटुतिक्तास्यवैरस्यमलारोचकनाशिनी ॥ उष्णाकुष्ठज्वरश्वासशूलकासाग्निमान्द्यजित ॥ कण्टकार्याम् ॥ विश्वावसोर्वीणायाम् ॥ नवाक्षरायांवृत्तौ ॥ वर्हति । बृह॰ । वर्तमानेपृषदितिसाधु । अतृवत्त्वान्ङीप् ॥

बृहतीपति । पुं० बृहस्पतौ ॥

बृहतीसहस्रम् । न० महदुक्थे ॥

बृहत्कन्द । पुं० गृञ्जने ॥ विष्णुकन्दे ॥

बृहत्कालशाक । पुं० कासमर्दान्तरे ॥

बृहत्काश । पुं० पोटगले ॥

बृहत्कुक्षि । त्रि० तुन्दिले ॥ विशालजठरेजने ॥ बृहत्कुक्षिरस्य ॥

बृहत्ताल । पुं० पाठायाम् ॥

बृहत्तृण । पुं० वंशे ॥

बृहत्त्वक् । पुं० सप्तपर्णे ॥ रोध्रे ॥ यहनाशनवृक्षे । छातियान् इ० भा० ॥

बृहत्पञ्चमूलम् । न० पञ्चमूले ॥

बृहत्पत्र । पुं० दीर्घपत्रे ॥ पट्टिकालोध्रे ॥ हस्तिकन्दे ॥

बृहत्पत्रा । स्त्री० त्रिपर्णिकायाम् ॥

बृहत्पाटलि । पुं० धुस्तूरे ॥

बृहत्पाद । पुं० वटवृक्षे ॥

बृहत्पारेवतम् । न० महापारेवते ॥

बृहत्पाली । पुं० वनजीरे ॥

बृहत्पीलु । पुं० महापीलौ ॥

बृहत्पुष्पः । पुं० कुजके ॥

बृहत्पुष्पी । स्त्री० घण्टारवायाम ॥

बृहत्फल । पुं० पनसे ॥ कूष्माण्डे ॥ चचेण्डायाम् ॥

बृहत्फला । स्त्री० कटुतुम्ब्याम् ॥ महेन्द्रवारुण्याम् ॥ कूष्माण्ड्याम् ॥

महाजम्ब्वाम् ॥

बृहत्साम । न० गीतिविशेषे ॥

बृहदङ्ग । पुं० मतङ्गजे ॥

बृहदम्ल । पुं० रुजाकरे । कर्मरङ्गे ॥

बृहदारण्यकम् । न० यजुर्वेदीयोपनिषद्विशेषे ॥ यथा । अरण्येऽध्यापनादेतदारण्यकमुदाहृतम् । बृहत्त्वाद्ग्रन्थतोऽर्थाच्च बृहदारण्यकं मतम् ॥ बृहच्चतदारण्यकञ्चेति विग्रहः

बृहदेला । स्त्री० पृथ्वीकायाम् । स्थूलैलायाम् ॥

बृहद्गृहा । पुं०)ब०कारूषदेशेषु ॥ विन्ध्या

बृहद्गृहा । पुं०)द्रे पश्चान्मालवदेशस्य समीपेतिदेशावर्तन्ते ॥

बृहद्गोलम् । न० तरम्बुजे । तरबूज इ० भा० ॥

बृहद्दल । पुं० पट्टिकालोध्रे ॥ हिन्तालै ॥

बृहद्दलम् । न० हलौ । जित्यायाम् ॥

बृहद्भट्टारिका । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

बृहद्भानु । पुं० अनले । वह्नौ ॥ बृहन्तोभानवोऽस्य ॥ चित्रकौ ॥

बृहद्रथ । पुं० पराशरशिष्ये । शार्ङ्गरवे ॥ इन्द्रे ॥ यज्ञपात्रे ॥ मन्त्रविशेषे ॥ सामवेदांशे ॥

बृहद्रावी । पुं० क्षुद्रोलूके ॥

बृहद्वनम् । न० गोकुले ॥ महद्वने ॥

बृहद्वल्क । पुं० पट्टिकालोध्रे ॥

बृहद्वातः । पुं० अश्मरीहरे । देवधा

न्ये ॥

बृहद्वारुणी । स्त्री॰ महेन्द्रवारुण्या म् ॥

बृहद्बीज । पु॰ आम्रातके ॥

बृहन्नल । पु॰ महापोटगले ॥ अर्जुने । सुभद्रेशे ॥

बृहन्नला । स्त्री॰ अर्जुने ॥ द्वादशवर्ष वनवासानन्तर मज्ञातवासे विरा टभवने विराटकन्यायानृत्यगीता दिशिक्षार्थं स्त्रीक्लीववेशेनार्जुनो बृहन्नलेति नाम्नाख्यातो ऽभूत् । यथा । अर्जुनउवाच । गायामिनृ त्याम्यथवादयामि भद्रोस्मिनृत्ये कुशलोस्मिगीते । त्वमुत्तरायैप्रदि शस्वमास्वयं भवामिदेव्यानरदेवनर्त्त क ॥ इदन्तुरूपं ममयेनकिन्तवप्र कीर्त्तयित्वा भृशशोकवर्द्धनम् । बृहन्नलामानरदेवविद्धिसुत सुतांवा पितृमातृवर्जिताम् ॥ विराटउवा च । ददामितेहन्तवरं बृहन्नले सुताचमेनर्त्तययाश्वतादृशी ॥ इ तिमहाभारते विराटपर्व ॥

बृहस्पति । पु॰ सुराचार्ये । गीष्प तौ ॥ पञ्चमवारे॥ तद्वारजातफल म् । नृपेन्द्रमन्त्रीनृपलब्धकामोवि द्याविनोदीचतुर प्रगल्भ । आ चार्यपूज्योमधुरस्वभावोवारेभवेद्दे व वगुरोर्मनुष्य ॥ बृहताम्पति । तद्बृहतोरितिसुट् तलोपौ ॥

बृहस्पतिग्रहभ । न॰ धनूराशौ ॥ मीनराशौ ॥

बेटक । पु॰ बैकटिके । मणिकारे ॥ मत्स्यप्रभेदे । भैकटी॰ इ॰ गौ॰ दे॰ भा॰ ॥ यूनि । जातता रुण्ये ॥ विदूषके ॥

बेढमिका । स्त्री॰ बेढमी॰ बेढनी॰ इ॰ भा॰ प्र॰ खाद्ये ॥ यथा । मा षपिष्टिकयापूर्णगर्भागोधूमचूर्णत । रचितारोटिकासैवप्रोक्तावेढमि कावुधैः ॥ भद्देढमिकावल्याद्व ष्यारुच्या निलापहा । उष्णासन्तर्पि णीगुर्वीबृंहणीशुक्रलापरम् ॥ भि न्नमूत्रमलास्तन्य मेद पित्तकफ- प्रदा गुदकीलार्दितश्वासपङ्क्ति शूलानिनाशयेत् ॥ पङ्क्तीत्यत्र॰ यक्ष्मदिति पाठान्तरम् ॥

बोकडी । स्त्री॰ बस्ताम्ल्याम् ॥

बोद्धव्य । त्रि॰ ज्ञातव्ये । प्रतिपा द्ये ॥

बोद्धा । त्रि॰ बोधकर्त्तरि ॥ बुद्ध्य ति । बुधअवगमने । तृच् ॥

बोद्ध्यमान । त्रि॰ उपदिश्यमा ने ॥

बोध । पु॰ ज्ञाने ॥ यथा । बोधविहो नेश्रोतरिवक्तुर्वाक्यं प्रयातिवैफ ल्यम् । नयनविहीनेभर्त्तरिलावण्य मिवखञ्जनाक्षीणामिति ॥ साक्षा न्मोक्षसाधनेज्ञाने ॥ यथा द्वारा

चार्या । बोधोन्यसावनेभ्योहिंसा चान्मोचैक्षमाधनम् । पाकस्यवह्निवत्ज्ञान विनामोक्षोनसिद्ध्यतीति ॥ वृत्तिज्ञाने ॥ जागरणकाले चैतन्ये ॥ निर्णयात्मकज्ञाने ॥ आत्मसाक्षात्कारे ॥ प्रमाणनयसंतनाशक्त रनुग्रहस्तत्फल प्रमाबोधवृत्तिसाङ्ख्या । बोधनम । बुध ० । बुद्ध्यतेयेनबाघञ् ॥

बोधक । पु० सूचके ॥ प्रमाणे ॥ त्रि० बोधकर्त्तरि ॥ बोधजनके ।

बोधकार । पु० मिशान्ते बोधकारकेस्तुत्यादिनाप्रातर्बोधके ।। बोध करोति । डुकृञ् ० । कृञोहेत्विति ॥

बोधज्ञ । पु० श्रीकृष्णे ॥ य० । सर्वभावविदांश्रेष्ठोबोधज्ञ, कामशास्त्रवित् । कामिनींबोधयामासवासयामासवक्षसि ॥ त्रि०अभिप्रायाभिज्ञे ॥

बोधद । पुं० अर्हति ॥ त्रि०बोधदातरि ॥

बोधनम् । न० गन्धदीपने । विज्ञापने । वेदने ॥

बोधनी । स्त्री० कार्त्तिकशुक्लैकादश्याम् ॥ बोधौ ॥ पिप्पल्याम् ॥ शिवचक्रेषु कैलासादुपरिस्थे ॥

बोधनीय । त्रि० बोध्ये । बोधितव्ये । बोधयोग्ये ॥

बोधभानु । पुं० ज्ञानार्के ॥ यथा । सतिमसिमोहरूपे विश्वमपश्यन्नन्दतदित्यखिलम् । उदितवतिबोधभानौकिमपिनपश्यामिकिञ्चिद चित्रम् ॥

बोधवासर । पु० भगवत प्रबोधदिने । उत्थानैकादश्याम् ॥

बोधात्मा । पु० ज्ञानस्वरूपे ०परमात्मनि । यथा । कदाचिद्द्रावहारंतु द्वैत यद्यपि श्यति । बोधात्मव्यतिरेकेणनपश्यतिचिदन्वयात् ॥ किन्तु पश्यतिमिथ्य वदिङ्मोहेन्दुविभागवत् ॥

बोधायन । पु० ऋषिविशेषे । ज्योतिष्टोमादियज्ञपरमार्थवादिनि ॥

बोधि । पु० बौद्धसमाधौ ॥ पिप्पलपादपे ॥ बोधि ॥ त्रि०ज्ञातरि ॥ बुद्ध्यते । बुध० । सर्वधातुभ्यइन् ॥

बोधित । त्रि० ज्ञापिते ॥ सञ्जातबोधे ॥ ता० इतच् ॥

बोधितरु । पुं० अश्वत्थद्रुमे ॥ बोधिश्चासौतरुश्च ॥

बोधितव्य । त्रि० ज्ञापितव्ये ॥

बोधिद्रुम । पुं० पिप्पलवृक्षे ॥ बोधिश्चासौद्रुमश्च ॥

बोधिवृक्ष । पुं० अश्वत्थे । चलदले ॥

बोधिसत्त्वम् । न० बुद्धे । श्रीघने ॥

बौद्ध । पु० बुद्धशास्त्रावलम्बिनि ॥

भिन्नके । क्षपणे । अर्हते । वैनायिके । अस्तिनास्तीत्यादिसप्तप्रकारैः पदार्थानामनेकरूपत्ववादिनि दिवसने । वैशेषिके ॥ न० बुद्धमुनिप्रणीतेनिरीश्वरशास्त्रे ॥ त्रि० बुद्धिभवेप्रत्यये ॥

बौद्धैकदेशी । पु० बाह्यास्तित्ववादिनि ॥

बौध । पु० पुरूरवसि ॥ बुधस्याऽपत्यम् । अण् ॥

व्रतति । स्त्री० लतायाम् ॥ विस्तारे ॥ वृजन्तीततिर्विस्तृतिरस्या । । पृषोदरादि ॥ यद्वा । प्रतनोति । तनु० । क्तिच् क्तौचस ञ्ज्ञायामितिक्तिच् । पृषोदरादित्वात्पस्यव ॥ व्रतमिवकरोति । व्रतशब्दात् ०तत्करोतीतिण्यन्ताद्बाहुलकाङ्क्तिर्वा ॥

व्रतती । स्त्री० वल्ल्याम् । लतायाम् ॥ विस्तारे ॥

व्रध्न । पु० सूर्ये ॥ वृक्षमूले ॥ गिरिशे । रुद्रे । अर्कवृक्षे ॥ वध्नाति । बन्ध० । बन्धेर्ब्रधिबुधीचेतिनक्० धातोर्ब्रधादेशश्च । रोगविशेषे ॥

ब्रह्मकन्यका । स्त्री० सरस्वत्याम् ॥ ब्राह्म्यामोषधौ ॥

ब्रह्मकर्म । न० ब्राह्मणजाते कर्मणि ॥ शमोदमस्तपः शौचं क्षान्तिराजर्वमेवच । ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम् ॥

ब्रह्मकर्मसमाधि । पु० ब्रह्मण्येवकर्मात्मकेचित्तैकाग्र्ये ॥ यथा । ब्रह्मार्पणंब्रह्महविर्ब्रह्माग्नौब्रह्मणाहुतिम् । ब्रह्मैवतेनगन्तव्यं ब्रह्मकर्मसमाधिना ॥

ब्रह्मकल्प । पु० सृष्ट्युपक्रमे ॥

ब्रह्मकुण्डम् । न० ब्रह्मणानिर्मिते सरोविशेषे ॥ य० पाण्डुनाथस्योत्तरस्यां ब्रह्मकुण्डाह्वयसरः । ब्रह्मणानिर्मितपूर्वं स्नानायस्वर्गवासिनाम् ॥ आयामेनशतव्यामविस्तीर्णेनतदर्द्धकम् । सर्वपापहरपुण्यं देवलोकात्तसमागत ॥

ब्रह्मकूट । पु० पर्वतविशेषे ॥ यथा ब्रह्मकुण्डजलेस्नात्वा पूजयित्वाउमापतिम् । ब्रह्मकूट समारुह्यमुक्तिमेवाप्नुयान्नरः ॥

ब्रह्मकूर्चम् । न० व्रतविशेषे ॥ तत्तुउपवासपूर्वं पञ्चगव्यपानम् । य० । अहोरात्रोषितोभूत्वा पौर्णमास्यां विशेषतः । पञ्चगव्यं पिवेत्प्रातर्ब्रह्मकूर्चविधिः स्मृतः ॥ इति प्रायश्चित्तविवेकः ॥

ब्रह्मकोषी । स्त्री० अजमोदायाम् ॥

ब्रह्मगर्भा । स्त्री० आदित्यभक्तायाम् ॥

ब्रह्मगिरि । पु० ब्रह्मशैले ॥

ब्रह्मघातक । त्रि०ब्राह्मणवधकर्त्तरि ॥ यथा । रागाद्द्वेषात्प्रमादाच्चस्वतः

परतएवच । ब्राह्मणं घातयेद्यस्तुऽ सभवेत्ब्रह्मघातक ॥ अपिच । गो भूहिरण्यहरणे स्त्रीसम्बन्धे कृते पिवा । यमुद्दिश्यत्यजेत्प्राणास्त माहुर्ब्रह्मघातकम् ॥

ब्रह्मघोष । पु० मन्त्रपाठे ॥ ब्रह्मणो वेदस्यघोष ॥

ब्रह्मघ्न । पु० आत्मघातिनि ॥ यथा । भूमिजङ्गजवापि च्छत्राकभक्षय - तिये । ब्रह्मघ्नास्तान्विजानीयाद् ब्रह्मवादिषुगर्हितान् ॥

ब्रह्मघ्नी । स्त्री० गृहकन्यायाम् ॥

ब्रह्मचर्य्यम् । न० आश्रमविशेषे ॥ गुरुकुलवासादिलक्षणेतपसि ॥ ब्रह्मचर्यैस्थितोनैकमन्नमद्यादनापदि । ब्राह्मण काममश्नीयाच्छ्राद्धे व्रतमपीडयन् ॥ मधुमांसंतथोच्छिष्टमित्यादिपरिवर्ज्जयेत् । प्रतिवेद ब्रह्मचर्य्यंद्वादशाब्दानिपञ्चवा ॥ य ह्यातिकमित्यो वै० केशान्तश्चैवषो डशे॥ सचकलौनास्त्येव ब्रह्मच र्याश्रमोनास्ति वानप्रस्थोपिनप्रिये । गार्हस्थोभैक्षुकश्चैवचाश्रमौद्वौकलौ युग इतिमहानिर्वाण तन्त्रोक्त ॥ स्त्रीविषयतृष्णात्यागे ॥ निषिद्धमैथुन निवृत्तौ ॥ अष्टाङ्गमैथुनाभावे ॥ य थोक्तम् स्मरण कीर्त्तनकेलि प्रे क्षण गुह्यभाषणम् । सङ्कल्पोध्यव सायश्चक्रियानिर्वृत्तिरेवच ॥ एत न्मैथुनमष्टाङ्ग प्रवदन्तिमनीषिण । विपरीत ब्रह्मचर्य मेतदेवाष्टलक्षण मिति ॥

ब्रह्मचारिणी । स्त्री० भार्य्याम् ॥

ब्रह्मचारी । पु० प्रथमाश्रमिणि ॥ उप नयनानन्तर नियमकृत्वागुरौ स न्निधौस्थित्वासाङ्गवेदाध्ययनकारि- णि ॥ सद्विविध । उपकुर्वाणोनै- ष्ठिकश्चेति ॥ यथा । ब्रह्मचार्य्युप कुर्वाणोनैष्ठिकोब्रह्मतत्पर । योऽ धीत्यविधिवद्वेदान्गृहस्थाश्रममा व्रजेत् ॥ उपकुर्वाणकोर्ज्ञ योनैष्ठि कोमरणान्तिकइति ॥ ब्रह्मवेद तदध्ययनार्थं व्रतमप्युपचाराद्ब्रह्म । ब्रह्मचरितुंशीलमस्य । व्रतेइति०- सुपीतिवाणिनि ॥ यद्वा ब्रह्म० तपो०ज्ञान वा०आचरत्यर्जयत्यव श्यम् । आवश्यके०णिनि ॥

ब्रह्मचारिणी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ वेदे षुचरतेयस्मात्तेनसाब्रह्मचारिणीति देवीपुराणम् ॥ करुणीवृक्षे ब्रह्मी शाके ब्रह्मचर्य्यव्रतधारिण्याम्

ब्रह्मज । पु० अग्नौ ॥ ब्रह्मणोहिर ण्यगर्भाज्जाते ॥

ब्रह्मजन्म । पु० अग्नौ ॥ ब्रह्मजन्मा सौचष ॥

ब्रह्मजन्म । न० उपनयनजन्मसंस्कार- रूपे ॥ ब्रह्मणोवेदस्यग्रहणार्थंज- न्म ॥

ब्रह्मजटा । स्त्री० दमनकवृक्षे ॥
ब्रह्मजिज्ञासा । स्त्री० ब्रह्मविचारार्थेच्छायाम् ॥
ब्रह्मजीवी । पु० द्विजकार्येषुमूल्येन परिचारके ॥
ब्रह्मज्ञ । त्रि० ब्रह्मविदि ॥ ब्रह्म जानाति । ज्ञा० । कातद्धितक ॥ यथा । सब्रह्मज्ञ सवेदज्ञ सोभिहोत्रीसदीक्षित । चीनाचारक्रमाचारैर्योयजेत् तारिणींनर ॥ अपिच । सांसारिकसुखासक्त ब्रह्मज्ञोस्मीतिवादिनम् । कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टं तंत्यजेदन्त्यजंयथा ॥ इति श्रीरुद्रजामलवचनम् ॥ न० श्रीकृष्णे । परमात्मनि ॥ ब्रह्मशब्दार्थभूतान्वेदान्प्रलयेप्रलयेस्वात्मनिप्रलीनान्सृष्ट्यादौहिरण्यगर्भोपदेशार्थंजानात्यनुसन्धत्ते इतितथा ॥
ब्रह्मज्ञानम् । न० ब्रह्मविषयकज्ञाने इतिसमञ्जसावृत्ति ॥ मिथ्यावासनाविरहविशिष्टस्वात्मभिन्नभिन्नज्ञाने० इतिमुक्तिवाद ॥ प्रकृतिपुरुषयोर्विवेकविषयज्ञाने० इतिसाङ्ख्यमतम् ॥ क्लेशकर्मविपाकाशयनिवर्त्तकहिरण्यगर्भविषयकेज्ञाने० इतिपातञ्जलमतम् ॥ तत्त्वमस्यादिवाक्यजन्यप्रतिफलितब्रह्माकारज्ञाने इतिवेदान्तलघुचन्द्रिका ॥ प्रत्यक्तयापरोक्षज्ञाने ॥ प्रतिबोधमवभासांश्चित्प्रतिबिम्बास्तेषांप्रत्यगात्मतयाऽव्यभिचरितस्वरूपेणबिम्बस्थानीयेनैकेनरूपेणयद्ब्रह्मवेदनतद्ब्रह्मज्ञानम्० तदेवसम्यग्दर्शनमितिव्याख्यातार ॥
ब्रह्मज्ञानी । त्रि० ब्रह्मज्ञानविशिष्टे ॥ यथा । कुशलाकुशलाद्वेषरहितसमदर्शन । लिङ्गाश्रमपरित्यागीब्रह्मज्ञानीनिगद्यते ॥ कृष्णभक्तिस्तुतेनापिकर्त्तव्येतिपुरारिणा ॥ यथा । ब्रह्मानन्देनपूर्णोहितेनानन्देनपूर्णधी । तथापिशून्यमात्मानमन्येकृष्णरतिविना ॥ इति पाद्मेपातालखण्डेआवालिप्रतिब्रह्मविद्यावचनम् ॥
ब्रह्मण्य । पु० विष्णौ ॥ ब्रह्मदारुवृक्षे ॥ शनैश्चरे ॥ मुञ्जतृणे ॥ तूलवृक्षे ॥ त्रि० ब्रह्मसाधौ ॥ ब्रह्मरते ॥ ब्रह्मणिवेदेके०साधु । तत्रसाधुरितियत् । येचाभावकर्मणोरित्यनुप्रकृत्या । ब्रह्मण्ये ॥ तपोवेदाश्चजातिश्च ज्ञानञ्चब्रह्मसतम् । तेभ्योहित । खलयवमाषतिलवृषब्रह्मणश्चेतियत् ॥
ब्रह्मण्यदेव । पु० श्रीकृष्णे ॥
ब्रह्मताल । पु० चतुर्मुखताले ॥ सतुद्रुतलात्मिका । तत्र ७ मात्रा । मात्रातु० क च ट त पु० इतिपञ्चाक्षरोच्चारणकाल ।

श्चैवलघुमात्रा । तदूर्द्ध द्रुतमात्रा । तन्मध्ये ४ लघव ६ द्रुता ०।० ।००।०००। यथा । चतुर्मुखाभिधतालेजगणानन्तरप्लुत । इति सङ्गीतदामोदर ॥

ब्रह्मतीर्थम् । न० पुष्करतीर्थे ॥ पुष्करमूले ॥ ब्राह्मेतीर्थे ॥ तीर्थविशेषे ॥

ब्रह्मत्वम् । न० ब्रह्मभूये । ब्रह्मसायुज्ये ॥ ब्रह्मणोभाव । तस्यभावस्त्वतलौ ॥ ब्रह्मणोऋत्विग्विशेषस्यकर्मभावयो ॥ ब्रह्मणस्त्व । नेतिवाच्ये० त्वश्चनतलोबाधनार्थम् । ब्राह्मणपर्यायात्तु ब्रह्मनृशब्दात्त्वतलौभवतएव । ब्रह्मत्वम्० ब्रह्मता ॥

ब्रह्मदण्ड । पुं० ब्राह्मणशापे ॥ वशिष्ठमुने सिवयष्ट्याम् ॥ यथा । धिग्वलक्षत्रियवल० ब्रह्मतेजोबलवलम् । एकेनब्रह्मदण्डेनवहवोनाशितामम ॥ पाशे ॥ केतुविशेषे ॥ उक्तञ्चनारदसंहितायाम् । पितामहात्मज . क्रूरस्त्रिवर्णशिखरान्वित ' ब्रह्मदण्डोध्वयकेतु सर्वभूतविनाशन ॥ इति ॥ ब्राह्मणयष्टिकायाम् ॥

ब्रह्मदण्डी । स्त्री० क्षुद्रक्षुपविशेषे ॥ अजदण्डायाम् । कण्टपत्रफलायाम् ॥

ब्रह्मदत्त । पु० इक्ष्वाकुवंशीयराजविशेषे । ब्रह्मसूनौ ॥

ब्रह्मदर्भा । स्त्री० यमान्याम् ॥ अजमोदायाम ॥ ब्रह्मणादृश्यते । दृभीग्रन्थे । घञ् । कर्त्तकरणेकृतेतिसमास ॥

ब्रह्मदर्भिका । स्त्री० यमान्याम्

ब्रह्मदारु । न० स्वनामाख्यातेऽश्वत्थाकारवृक्षविशेषे । तूदे । पूगे । क्रमुके । ब्रह्मण्ये । अश्वत्थाकारे पार्श्वपिप्पलइतिख्याते । तूत इ० भा० ॥ ब्रह्मणो० ब्रह्मखिवा० दारु ॥

ब्रह्मदेया । स्त्री० ब्राह्मविवाहेनोढायाम् ॥

ब्रह्मदैत्य । पु० प्रेतयोनिप्राप्तब्राह्मणे ॥

ब्रह्मद्विट् । त्रि० ब्राह्मणानांद्वेष्टरि ॥ ब्राह्मणान्द्वेष्टि । द्विष्० । क्विप् ॥

ब्रह्मा । पु० चतुर्मुखे । वेधसि । विश्वभृजि । हिरण्यगर्भे ॥ तदण्डमभवद्धैमंसहस्रांशुसमप्रभम् । तस्मिन् जज्ञेस्वयंब्रह्मासर्वलोकपितामह ऋत्विग्विशेषे ॥ विष्कम्भादिसप्तविंशतियोगान्तर्गतपञ्चविंशयोगे ॥ तत्रजातस्यफलम् । नानाशास्त्राभ्यासनीतकालोवर्णाचारे संयुतश्चारुकीर्त्ति । शान्तोदान्तोजायतेचारुकर्मासूतौयस्यब्रह्मयोगप्रयोग ॥ इति॥विप्रे । ब्राह्मणे ॥ अर्हदुपास

कविशेषे ॥ बृहति॰ वर्द्धयति प्रजा
। बृहिवृद्धौ । अन्तर्भावितण्यर्थं ।
बृहेर्नोऽच्चेति॰ मनिन्॰ धातोर्नस्या
कारादेश ॥ बृंहति॰ वर्द्धते वा ॥
ब्रह्म । न॰ वेदे ॥ तपसि अव्यक्ते ।
सर्वकारणकारणे॰ परमात्मनि ॥
यत्तत्कारणमव्यक्तं नित्यं सदसदा
त्मकम् । तद्विसृष्टः सपुरुषोलोके
ब्रह्मेतिकीर्त्यते ॥ अध्यात्मे ॥ ज्ञा
ने ॥ तपोवेदाश्चजातिश्चज्ञानञ्चब्रह्
मसञ्ज्ञितम् ॥ प्रत्यस्तमितभेदयत्स
त्तामात्रमगोचरम् ॥ वचसामात्म-
संवेद्य तज्ज्ञानब्रह्मसंज्ञितम् ॥ इ॰
वि॰ पु॰ ॥ बृहत्त्वाद्बृंहणत्वाद्वास
त्यज्ञानादिलक्षणम् । ब्रह्मानन्तं हि
विज्ञेयशास्त्राचार्योपदेशतः ॥ सा
क्षादपरोक्षात्सर्वान्तरे॰ आत्मनि॰
अशनायाद्यतीते॰ नेतिनेत्यस्थूलम
नण्वित्येवमादिलक्षणे॰ औपनिषदे
तत्त्वे अव्यावृत्ताननुगतवस्तुब्रह्मगि
रोच्यते । अकारणमकार्यन्तदित्यने
नोदितभवेत् ॥ अव्यावृत्तपदेन॰ अ
कार्यम् । अननुगतपदेन॰ वस्तुतोऽ
कारणमितितच्चोक्तं भवतीत्यर्थः ॥ न
व्यावृत्त विशेषेभ्योनानुवृत्तश्चगोत्व-
वत् । अव्यावृत्ताननुगतंचैतन्य केन
वीक्ष्यताम् ॥ तदिदंतादृशमीदृश
मेतावत्तावदितिचयन्नभवेत् । ब्रह्
मतदित्यवधेयनोचेद्विषयोभवेत्परो

क्षम् ॥ यल्लाभान्नपरोलाभोयत्सुखा
न्नापरन्तुसुखम् । यज्ज्ञानान्नापरज्ञा
नं तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत् ॥ यद्दृष्ट्वानाप
रं दृश्ययद्भूत्वानपुनर्भव । यज्ज्ञा-
त्वानापरंज्ञेयं तद्ब्रह्म॰ ॥ तिर्यगू
र्ध्वमधः पूर्णं सच्चिदानन्दमद्वयम्
अनन्तं नित्यमेकं यत्तद्ब्रह्म॰ ॥
अतद्व्यावृत्तिरूपेण वेदान्तैर्लक्ष्यते
ऽद्वयम् । अखण्डानन्दमेकं यत्तद्ब्र-
ह्म॰ ॥ दृश्यतेश्रूयतेयद्यद्ब्रह्मणोन्य-
न्नतद्भवेत् । तत्त्वज्ञानाच्चतद्ब्रह्मसच्चि-
दानन्दमद्वयम् ॥ सर्वगं सच्चिदा-
त्मानं ज्ञानचक्षुर्निरीक्षते । अज्ञा-
नचक्षुर्नेक्षेत भास्वन्तं भानुमन्धव
त् ॥ इतिशङ्कराचार्यः ॥ ब्रह्मचतुर्विधम्
यथा । विराट् १ हिरण्यगर्भ २
ईश्वर ३ तुरीय ४ । इतिभेदा-
त् ॥ अपिच । सत्यमानन्दमद्वयम-
मृतमेकरूपं वाङ्मनसागोचरं स-
र्वगसर्वातीतचिदेकरसदेशकालाप
परिच्छिन्नमपादमपिशीघ्रगमपाणि
चसर्वग्रहमचक्षुरपिसर्वदृष्ट॰ अश्रोत्र
मपिसर्वश्रोतृ॰ अचिन्त्यमपिसर्वज्ञ
सर्वनियन्तृसर्वशक्तिसर्वेषांसृष्टि-
स्थितिप्रलयकर्तृकिमपिवस्तुब्रह्मे
तिवदन्ति ॥ तच्चशुद्धबुद्धस्वभाव
इत्यौपनिषदाः । १ । आदिविद्वा
न्सिद्धइतिकापिलाः । २ । क्ले
शकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टोनिर्मा-

ब्रह्म

चक्रायमधिष्ठासम्प्रदायप्रद्योतकोऽनु
याहकश्चे तिपातञ्जला । ३ । लोक
वेदविरुद्धैरपिनिर्लेप स्वतन्त्रश्चे तिम
हापाशुपता । ४ । शिवइतिशैवा
पुरुषोत्तम इ० वैष्णवा । । ६ ।
पितामहइतिपौराणिका । ७ ।
यज्ञपुरुषइतियाज्ञिका ८ । स
र्वज्ञइतिसौगता । ९ । निरावर
णमितिदिगम्बरा । १० । उपास्य
त्वे नदेशितइतिमीमासका । ११ ।
लोकव्यवहारसिद्धइतिचार्वाका ।
१२ । यावदुक्तोपपन्नइतिनैयायिका
। १३ । विश्वकर्मेतिशिल्पिन ।
। १४ । इतिकुसुमांजलि ॥ वि-
श्वेशे॰परमेश्वरे॰विश्वात्मनि॰वि-
श्वाश्रये ॥ सएकएवसद्रूप सत्यो
द्वैतपरात्पर । स्वप्रकाश सदापूर्ण
सच्चिदानन्दलक्षण ॥ निर्विकारोनि
राधारोनिर्विशेषोनिराकुल गु
णातीत सर्वसाक्षीसर्वात्मासर्वदृ
ग्विभु ॥ गूढ सर्वेषुभूतेषुसर्व
व्यापीसनातन । सर्वेन्द्रियगुणा
भास सर्वेन्द्रियविवर्जित ॥
लोकातीतोलोकहेतुरवाङ्मनसगो
चर । सवेत्तिविश्व सर्वज्ञस्त नजा
नातिकश्चन ॥ तदधीनजगत्सर्वं त्रै
लोक्य सचराचरम् । तदालम्बनत
स्तिष्ठेदवितर्क्यमिदजगत् ॥ तत्सत्य
तामुपाश्रित्यसद्वद्भातिपृथक्पृथक् ॥

ब्रह्म

तेनैवहेतुभूतेनवयजातामहेश्वरि
कारणसर्वभूतानासएक . परमेश्व
र ॥ लोकेषुसृष्टिकरणात्स्रष्टाब्र
ह्मे तिगीयते । विष्णु पालयिताहे
विसहर्ताहरस्तदिच्छया ॥ इन्द्रादयो
लोकपाला सर्वेतद्वशवर्तिन ।
स्वे स्वे धिकारेनिरतास्ते शासन्ति
तदाज्ञया ॥ त्व पराप्रकृतिस्तस्यपूज्यासि
भुवनत्रये । तेनान्तर्यामिरूपेणतत्
तद्विषययोजिता ॥ स्वस्वकर्मप्र
कुर्वन्तिनस्वतन्त्रा कदाचन ॥ यन्न
याद्वातिवातोपिसूर्यस्तपतियद्भयात् ।
वर्षन्तितोयदा कालेपुष्प्यन्तितरवो
वने ॥ कालकालयतेकालेमृत्योर्मृ
त्युर्भियोभयम् । वेदान्तवेद्योभगवा
नतत्तत्तच्छब्दोपलक्षित ॥ सर्वेदे
वाश्चदेव्यश्चतन्मया सुरवन्दिते ।
आब्रह्मस्तम्बपर्यन्ततन्मयसकलंजग
त् । तस्मिँस्तुष्टे जगत्तुष्ट प्रीणिते
प्रीणितजगत् । तदाराधनतोदेवि
सर्वेषाप्रीणनभवेत् ॥ तरोर्मूलाभि
षेकेणयथातद्भुजपल्लवा । तृप्यन्ति
तदनुष्ठानात्तथासर्वेमरादय ॥
यथातवार्चनाद्ध्यानात्पूजनाज्जप
नात्प्रिये । भवन्तितुष्टा सुदर्यस्त
थाजानीहिसुव्रते ॥ यदागच्छन्तिस
रितोऽवशेनापिसरित्पतिम् । तथा
र्चादीनिकर्माणितदुद्देशानिपार्व-
ति ॥ योयोयान्यान्यजेद्देवान्श्र

इयायद्यदाम्नये । तत्तद्ददातिसौख्य स्तस्तैस्तैर्देवगणैः शिवे ॥ बहुनाच किमुक्तेनतवाग्रेकथ्यतेप्रिये । ध्येय पूज्यः सुखाराध्यस्तं विनानानास्ति मुक्तये ॥ नायासोनोपवासश्चकाय-क्लेशोनविद्यते । नैवाचारादिनियमोनोपचाराश्चभूरिशः ॥ नदिक्का लविचारोऽस्तिनमुद्रान्याससंहृति । यत्साधनेकुलेशानितंविनाकोन्य माश्रयेत् ॥ इतिश्रीमहानिर्वाणतन्त्रे सर्वधर्मनिर्णयसारे श्रीमदाद्या सदाशिवसंवादेजीवनिस्तारोपायप्रश्नोत्तरद्वितीयोल्लासेपरब्रह्मपासनो पक्रमः ॥ अपिच । श्रीसदाशिव उवाच । ज्ञेयंभवतितद्ब्रह्मसच्चि द्विश्वमयंपरम् । यथातत्त्वस्वरूपेण लक्षणैर्वामहेश्वरि ॥ सत्तामात्रंनि-र्विशेषमवाङ्मनसगोचरम् । असत्त्रिलोकीसद्भानस्वरूपं ब्रह्मणः स्मृतम् ॥ समाधियोगैस्तद्वेद्यं सर्वत्रस मदृष्टिभिः । द्वन्द्वातीतैर्निर्विकल्पैर्देहात्माध्यासवर्जितैः ॥ यतो विश्वं समुद्भूतंयेनजातञ्चतिष्ठति । यस्मिन्सर्वाणिलीयन्ते ज्ञेयंतद्ब्रह्म लक्षणैः ॥ स्वरूपबुद्ध्यायद्वेद्यं तदे वलक्षणैः शिवे । लक्षणैराप्तुमि च्छूनांविहितंतत्रसाधनम् ॥ इति- ॥ महानिर्वाणतन्त्रेतुशिवेनोक्तंहि साधनम् । तत्तस्माद्वगन्तव्यं ते

नंनि श्रेयसंभवेत् ॥ बृंहतिवर्द्धते निरशयमहत्त्वलक्षणवृद्धिमान्भवति । बृंहि० । बृंहेर्नोच्चेतिमनिन्० नु मोनस्याकारादेशश्च ॥

ब्रह्मनालम । न० काश्याञ्चक्रतीर्थस्य पूर्वभागेपितामहेश्वरलिङ्गस्याधस्तीर्थविशेषे ॥

ब्रह्मनिर्वाणम् । न० ब्रह्मणिनिर्वृतौ ॥ मोक्षे ॥ ब्रह्मपरमानन्दरूपम्० कल्पितद्वैतोपशमरूपत्वेननि र्वाण तदेव०कल्पितभावस्याधिष्ठा-नात्मकत्वात् ॥

ब्रह्मनिष्ठ । त्रि० कृतब्रह्मसाक्षा त्कारे ॥ हित्वासर्वाणिकर्म्माणिके वलेऽद्वयेब्रह्मणि०निष्ठातदेकपरता यस्यसः ॥

ब्रह्मनिष्ठत्वम् । न० औपनिषदब्रह्मात्मविज्ञानपरिपूर्णत्वे । वेदान्त वेद्यब्रह्मात्मनावस्थितत्त्वे ॥

ब्रह्मपत्रम् । न० पलाशच्छदे । ढाकका पत्ता इ० भा० ॥

ब्रह्मपथ । पु० सत्यलोकस्थब्रह्मण प्राप्तिमार्गे ॥ गन्तव्येनब्रह्मणोपल क्षित पन्थाब्रह्मपथउच्यते ॥

ब्रह्मपर्णी । स्त्री० पृश्निपर्ण्याम् ॥

ब्रह्मपवित्र । पु० कुशे ॥ दर्भे ॥

ब्रह्मपादप । पु० पलाशे ॥

ब्रह्मपुत्र । पु० क्षेत्रविशेषे ॥ नदविशेषे ॥ अमोघानन्दने । लौहित्ये

॥ ब्रह्मणः पुत्र ॥ सत्ये ॥ धर्मे ॥ मरीच्यादिषु ॥ विषप्रभेदे ॥ ब्रह्मपुत्रस्तु कपिलो मलयाद्रिभव खर । इतितल्लक्षणम् । अपिच । वर्णत कपिलोय स्यात्तथा भवति सारक । ब्रह्मपुत्र सविज्ञेयो तो जायते मलयाचले ॥

ब्रह्मपुत्री । स्त्री० सन्ध्यायाम ॥ सरस्वतीनद्याम् । शिखायाम् ॥ वाराहीकन्दे ॥

ब्रह्मपुरम् । न० शरीरे ब्रह्मोपलब्धिहेतुत्वात्० ब्रह्मण , सदाख्यस्यपुरमिवपुरम् ॥

ब्रह्मपुराणम् । न० अयुतश्लोकात्मकेमहापुराणविशेषे ॥ यथोक्त देवीभागवते । तथाचायुतसङ्ख्याकपुराणं ब्रह्मसञ्ज्ञकमिति ।

ब्रह्मपुरी । स्त्री० काश्याम् ॥ ब्रह्मलोके ॥ ब्राह्मणानानिवासस्थाने ॥

ब्रह्मबन्धु । पुं० अधिक्षिप्ते । निन्द्यविप्रे ॥ ब्राह्मणस्यनिर्देशे ॥ ब्राह्मणस्यबान्धवे ॥ ब्रह्म वब्राह्मणजाति, बन्धुरस्य । ब्रह्मणोब्राह्मणस्यबन्धुरेव० अनुष्ठानाभावादिति० जाति ब्राह्मणोधिक्षिप्यते ॥ ब्राह्मणान्बन्धून्व्यपदिशतिनस्वयंब्राह्मणाइत्यर्थ ॥

ब्रह्मवधू । स्त्री० व्रतस्वाध्यायशीनायांब्राह्मणजातौ ॥ ऊङुतश्चेत्यू

ङ् ॥

ब्रह्मभूत । पुं० ब्रह्मणि ॥ ब्रह्मैवभूतउच्यते ॥

ब्रह्मभूति । स्त्री० सन्ध्यायाम् ॥

ब्रह्मभूमिजा । स्त्री० सिंहल्याम् ॥

ब्रह्मभूयम । न० ब्रह्मसाक्षात्कारे । ब्रह्मभवने । मोक्षे । ब्रह्मत्वे ॥ ब्रह्मणोभाव । भुवोभावइति क्यप् ॥

ब्रह्ममय । त्रि० ब्रह्मस्वरूपे ॥

ब्रह्ममीमांसा । स्त्री० उत्तरमीमांसायाम । ब्रह्मकाण्डवेदविचारग्रन्थे । वेदव्यासप्रणीते० वेदान्तत्वेनप्रसिद्धे० ब्रह्मसूत्रे ॥

ब्रह्ममूर्द्धभृत् । पुं० शिवे ॥

ब्रह्ममेखल । पुं० मुञ्जे ॥

ब्रह्मयज्ञ । पुं० विधिनावेदानामध्ययने । विधिनाशिष्याणामध्यापने ॥ अध्यापनं ब्रह्मयज्ञ पितृयज्ञस्तुतर्पणमितिमनु ॥ ब्रह्मयज्ञरूपमिदं बहुवेदाध्ययनाशक्तौ० सावित्रीमात्राध्ययनेनापिसिध्यतीत्याहमनु । अपांसमीपे नियतोनैत्यिकं विधिमास्थित । सावित्रीमप्यधीयीतगत्वारण्यं समाहित इति॥अत्रोक्तं छन्दोगपरिशिष्टे। यश्च श्रुतिजप प्रोक्तोब्रह्मयज्ञ सउच्यते। सचार्वाक्तर्पणात्कार्यं पश्चाद्वाप्रातराहुते ॥ वैश्वदेवावसानेवा

नान्यचर्त्त निमित्तकात् । च्चते निमित्तकालजलस्थलपर्व्वादिनि मित्त विना ॥
ब्रह्मयष्टि । स्त्री० भार्ग्याम् ॥ विप्र यष्ट्याम् ॥
ब्रह्मयष्टिका)। स्त्री०
ब्रह्मयष्टी ।)स्त्री० भार्ग्याम ॥ विप्र यष्ट्याम् ॥
ब्रह्मयोनि । पु० ब्रह्मगिरौ ॥ तीर्थविशेषे ॥
ब्रह्मयोनी । स्त्री० कुरुक्षेत्रे सरस्वतीतीरे पृथूदकनिकटे तीर्थविशेषे ॥ तत्रब्रह्मणाचत्वारोवर्णाः सृष्टा ॥
ब्रह्मरन्ध्रम् न० उत्तमाङ्गे ॥
ब्रह्मरात । पु० शुकदेवे ॥
ब्रह्मराक्षस । पु० भूतविशेषे ॥ यथा । स योगपतितेर्गत्वापरस्वे वचयोषितम् । अपहृत्यचविप्रस्वंभवतिब्रह्मराक्षस ॥ महादेवस्यगणविशेषे॥ पारिभाषिकब्रह्मराक्षसा यथा । मूर्खः स्त्रीकाक्षपश्चैवबाजीवधिरएवच । गृहीतार्थंनमुञ्चन्ति पञ्चैतेब्रह्मराक्षसा ॥ इति ॥
ब्रह्मराति । पु० याज्ञवल्क्यमुनौ ॥
ब्रह्मरात्र । पु० ब्राह्ममुहूर्त्ते ॥
ब्रह्मरात्रि । पुं० याज्ञवल्क्यमुनौ-

॥ ब्रह्म० ज्ञान०राति० ददातिय । ब्रह्मोपपदाद्रातेः क्विप् ॥
ब्रह्मरात्रि । स्त्री० ब्रह्मणोनिशायाम् ॥ सदैवसहस्रयोगेनभवति ॥
ब्रह्मरीति । स्त्री० पित्तलप्रभेदे ॥ राजरीतौ ॥ इ० रा० नि० ॥
ब्रह्मरूपम् । न० असत्यादिषु ॥ यथा । अस्तिभातिप्रिय रूप नाम चेत्य शपञ्चकम । आद्य त्रय ब्रह्मरूप जगद्रूप ततोद्वयम् ॥
ब्रह्मर्षि । पु० भृग्वादिषु । ब्रह्मणोमानसतनयेषु ॥ तेयथा । भृगु पुलस्त्य पुलह क्रतुमङ्गिरस तथा । मरीचिन्दक्षमत्रिञ्चवसिष्ठञ्चैव मानसान् । नवब्रह्मणइत्येते पुराणे निश्चय गता ॥
ब्रह्मर्षिदेश । पु० कुरुक्षेत्रादिदेशचतुष्टये ॥ यथा । कुरुक्षेत्रञ्चमत्स्याश्चपञ्चाला शूरसेनका. । एषब्रह्मर्षिदेशोवैब्रह्मावर्त्तादनन्तर ॥ एतद्देशप्रसूतस्यसकाशादग्रजन्मन । स्वस्वचरित्र शिक्षेरन् पृथिव्यांसर्व्वे-मानवा ॥
ब्रह्मलोक । पु० ब्रह्मणि ॥ लोकनलोक । ब्रह्मैवलोकोब्रह्मलोक ॥ कार्य्यब्रह्मणि ॥ ब्रह्मणः कार्य्यस्यसद्मनि । ब्रह्मणोभुवने ॥ यथा । सत्यस्तुसप्तमोलोकोह्यपुनर्भववासिना

म । ब्रह्मलोक समाख्यातोह्यप्रतीघातलक्षण ॥ इ०देवीपुराणम् ॥ अपिच । षड्गुणेनतपोलोकात्सत्यलोकोविराजते । अपुनर्मारकायत्रब्रह्मलोकोहिसस्मृत । अस्यार्थ । जनलोकापेक्षयैवषड्गुणेनद्वादशकोट्युच्छ्रायेणतपोलोकानन्तरसत्यलोक । नतुतपोलोकात्षड्गुणेनेतिमन्तव्यम् । तथासत्यष्टाचत्वारिंशतकोट्युच्छ्रायत्वेनब्रह्माण्डेतस्यावकाशाभावात् । सूर्याण्डगोलयोरन्त कोट्य स्यु पञ्चविंशतिरितिशुक्रोक्ते । सत्यलोकएवकचाभेदेनब्रह्मधिष्ण्यात्परवैकुण्ठलोकादिज्ञेयम । एवञ्च० भूतलादूर्ध्वं पञ्चदशलक्षोत्तरास्त्रयोविंशतिकोट्योभवति । सत्यलोकादूर्ध्वञ्च पञ्चदशलक्षोनकोटिद्वयादण्डकटाहइतिज्ञेयम । अपुनर्मारका पुनर्मृत्युशून्या । इतिविष्णुपुराणे २ अंशे ७ अध्याय ॥

ब्रह्मवद्यम । न० ब्रह्मोद्ये ॥ ब्रह्मवेदस्यवदनम । वद सुपिक्यपचेति भावेयत् ॥

ब्रह्मवद्या । स्त्रि० ब्रह्मोद्यायाम ॥ टाप ॥

ब्रह्मवनम् । न० संसाररूपे ॥ ब्रह्मणोजीवरूपस्यभोग्य वननीयसंभजनीयम ॥

ब्रह्मवर्चसम । न० ब्राह्मणस्य० वृत्ताऽध्ययनर्द्धौ । वेदाध्ययनतदर्थज्ञानादिप्रकर्षकृततेजसि ॥ ब्रह्मणोवेदस्यतपसोवा० वर्च ब्रह्महस्तिभ्यां वर्चसइत्यच् ।

ब्रह्मवर्चसी । पु० वृत्तस्वाध्यायनिमित्त तेजोब्रह्मवर्चसम् तद्वति ।

ब्रह्मवर्चस्यम । त्रि० ब्रह्मवर्चसोनिमित्ते ॥ब्रह्मवर्चसस्य० निमित्त ०स योग० उत्पातो वा । ब्रह्मवर्चसादुपसङ्ख्यानमितियत् ॥

ब्रह्मवर्चस्वी । पु० श्रुताध्ययनसम्पत्तिकृततेजोयुक्ते ॥

ब्रह्मवर्द्धनम । न० ताम्रे ॥

ब्रह्मवाद । पु० वेदपाठे । श्रुतादाने ॥

ब्रह्मवादी । त्रि० मुक्ते । वेदान्तिनि ॥ वेदार्थज्ञे ॥ ब्रह्मणिवदितुमवश्यात् शीलमस्य । वद० । सुप्यजातौणिन्य० ब्रह्मणिवदइतिणिनि । ॥ वेदवक्तरि ॥

ब्रह्मवादिनी । स्त्री० गायत्र्याम् ॥ मैत्रेयीप्रभृतिषु ॥ ब्रह्मवदितुशीलमस्या । णिनि । ङीप् ॥

ब्रह्मवित् । पु० वेदार्थाभिज्ञे । परमार्थदर्शिनि । ब्रह्मसाक्षात्कारवति । अकर्मणि ॥ ब्रह्मवेद वेदार्थं यथावद्वेत्ति०विन्दते वा । विदज्ञाने० विद्लृलाभे वा । क्विप ॥ प्रसन्नेन्द्रि

यप्रहसितवदनश्चनिश्चिन्त कृता-
र्थो ब्रह्मविद्भवतीति ॰ भाष्यम् ॥ अ
स्य माहात्म्य स्मृतौ यथा । यथा को
ब्रह्मविद्भुङ्क्ते जगत्तर्प्यते ऽखि
लम । तस्माद्ब्रह्मविदे देय यदस्ति
वस्तु किञ्चनेति ॥ अस्य लक्षणन्तु । नि
यत लक्षणा किञ्चिन्नास्ति ब्रह्मवेदि-
न ॥ रागी कश्चिद्विरक्तोऽन्य क्रु-
द्धोऽन्य शान्तिमान्पर । प्रारब्ध
भोगनानात्वात्कथ लक्ष्म नियम्यते
॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धिधर्मा निषोध्य व
र्त्तते । प्रत्यगैकात्म्यसम्बोधात्त-
द्धर्मैर्लक्ष्यते कथम् ॥ सर्वं स सारभा
वोऽस्य न यथा लक्षण तथा । सर्वाभा-
वोपि नैवस्यात्सुषुप्ते व्यभिचारत
॥ ननु ज्ञानात्पूर्वं यत्साधनममानि
त्वादि ॰ तत्सर्वं मूर्द्ध ज्ञानिलक्षणमि
ति सम्प्रदायविद ॰ न तदन्यथयि
तु युक्तमतआह । शोभते श्रद्दधानाना
लक्ष्म तन्न विवेकिनाम् ॥ साम्प्रदा-
यिका श्रद्धालव सन्तो विदुषोय
लक्षणमाचक्षते ॰ तत्सर्वं व्यवहार-
स्यैव न तदतीतस्येत्यर्थ । तर्हि-
व्यवहारातीतस्य कि लक्षणमित्याश
ङ्क्य ॰ ब्राह्मणलक्षणमेव तल्लक्षण-
मित्याह । वेद्यानुरोधतो यस्मा-
द्युज्यते लक्ष्म तद्विद ॥ भावाभावोभ
यध्वंसि ब्रह्मवेद्यं तत श्रुति । येनेदृगे
वतेनेति लक्षणा तद्विदोऽब्रवीत् ॥ ब्र

ह्मयाहं क्ताहगेवभवेद्विद्वान्निबोधत
। बोधोतो लक्षणा तस्य बोधस्य स्वात्म-
साक्षिकत्वमिति ॥ तस्य विष्णुस्वरूप-
त्व बोध्यम् । ज्ञानी त्वात्मैव मे मतमि
ति भगवद्वचनात् ।

ब्रह्मविद्या । स्त्री॰ वेदार्थपरिज्ञाने ॥
ब्रह्मणो वेदत्रयस्य ॰ विद्या शिक्षादिरू-
पा ॥ ब्रह्मज्ञाने ॥ यथा । न्यायाग-
तधन शान्तो ब्रह्मविद्यापरायण ।
स्वधर्मपालको नित्य सोऽमृतत्वाय क
ल्पते ॥ परविद्यायाम ॥ ब्रह्म पर-
मात्मा ॰ तद्ययावेद्यते ॰ सा ब्रह्मविद्ये
ति भाष्यकारा ॥

ब्रह्मविदु । पु॰ वेदपाठकालेमुखा
न्निर्गतविन्दौ ॥ ब्रह्मणो विदु ॥

ब्रह्मविदुक । पु॰ ब्रह्मविन्दौ ॥

ब्रह्मवीजम् । न॰ प्रणवे ॥

ब्रह्मवृक्ष । पु॰ किंशुके । पलाशवृ
क्षे । पलाशो ब्रह्मरूपधृगिति पद्म
पुराणोक्ते ॥ उदुम्बरे ॥ ब्रह्मणो
वृक्ष ॥ परमात्मनाऽधिष्ठितो ॰ स
सारवृक्षे ॥

ब्रह्मवृत्ति । स्त्री॰ ब्राह्मणस्य जीवनो
पाये ॥ यथा । स्वदत्ता परदत्ता वा ब्र
ह्मवृत्ति हरेत्तु य । षष्टिवर्षसह
स्राणि विष्ठायाजायते कृमिरिति ॥
पूर्णवृत्तौ ॥ ब्रह्माकारवृत्तौ ॥
यथा । येतु वृत्ति विहायैना ब्रह्मा
ख्या पावनीं पराम् । ते तु वृथैव जीव

न्तिपशुभिश्चममानरा ॥

ब्रह्मवेद । पु० ब्रह्मज्ञाने

ब्रह्मवेदि । स्त्री० देशविशेषे य था । ब्रह्मवेदि कुरुक्षेत्रपश्चरा मङ्गादान्तरमितिहेमचन्द्र ॥

ब्रह्मवैवर्त्तम् । न० अष्टादशमहापुराणान्तर्गतदशमपुराणे ॥ य० । अष्टादशसहस्रब्रह्मवैवर्त्तमीरितम् । सर्वशास्त्रपुराणानांसारमेवविदुर्बुधा ः ॥

ब्रह्मशल्य । पु० सोमवल्के । वबूर० इ०भा० । इतिरत्नमाला ॥

ब्रह्मशासनम् । न० ब्रह्मविचारगृहे । धर्म्मकौलकी । ब्रह्मणआज्ञायाम् ॥ पत्रविशेषे ॥

ब्रह्मसंस्थ । पुं० मुख्यपरिव्राजि । ब्रह्मणिसम्यक्स्थिते । निवृत्तसर्वकर्मतत्साधनो० परिव्राज्यस्याश्रमिणि०परमहंसे ॥ ब्रह्मणोपरमात्मनि०सम्यगव्यभिचारिणिस्थितिर्निष्ठायस्यपरब्रह्मसाक्षात्कारवत स ॥ निवृत्तकर्माभिक्षुकएवब्रह्मसंस्थइतिभाष्यम् ॥

ब्रह्मसंस्पर्श । पु० ब्रह्मतादात्म्ये ॥

ब्रह्मसंहिता । स्त्री० भगवत्सिद्धान्तसद्ग्रन्थविशेषे ॥ अध्यायशतसम्पन्नाभगवद्ब्रह्मसंहिता । कृष्णोपनिषदामारं मञ्जिताब्रह्मणादिति ति श्रीजीवगोस्वामी ॥

ब्रह्मसवम् । न० अध्यापनं ॥ आत्मनोविचारे ॥ यत्रममानाएवब्रह्मवादिनोवक्तृश्रोतृभावं नब्रह्ममीमांसन्ते तद्ब्रह्मसत्रमित्युच्यते ॥

ब्रह्मसभा । स्त्री० चतुर्मुखसभायाम् ॥ सभाविशेषे ॥ यथा । यस्मिन्देशे निर्मादर्शोविप्रावेदविदस्त्रय । राज्ञश्चाधिकृतोविद्वान्ब्रह्मणस्तांसभाविदु । ब्रह्मणसभ वसभा ॥

ब्रह्मसंभव । पु० द्विपृष्ठनामकजैनविशेषे ॥

ब्रह्मसर्प्प । पु० सर्प्पविशेषे । ढलाइति ॥

ब्रह्मसात् । अ० ब्रह्माधीने ॥

ब्रह्मसायुज्यम् । न० ब्रह्मत्वे ॥ युनक्ति । युजिर्० । रुधादिगणपठितः । युजेनसह । तेनसहेति बहुव्रीहि । वोपसर्जनस्येतिसहस्य स । यद्वा । योजनयुक् । सम्पदादित्वात्क्विप । सहयुजा । सयुजस्तस्य भावः सयुजोभाव । ब्राह्मणादित्वात्ष्यञ् । ब्रह्मणः सायुज्य ॥

ब्रह्मसावर्णि । पुं० दशमेमनौ ॥

ब्रह्मसुवर्चला । स्त्री० सुवर्चलायाः

प्रभेदे । इयतिक्ताकषायोष्णासराच
सालघु कटु । निहन्तिकफपित्ता
स्रश्वासकासारुचिग्रहान् ॥ विस्फो
टकुष्ठमेहास्रयोनिरुक्कृमिपाण्डु-
ता ॥

ब्रह्मसू । पु० झषकेतौ । काम
देवे ॥ अनिरुद्धे । उषापतौ ॥ ब्रह्म
मतप सुवतिचालयति । षूप्रेरणे
। अन्येभ्योपीतिक्विप् । इतिकाम
पक्षे ॥ अनिरुद्धपक्षेतु । ब्रह्मा
सूनवान् । कल्पान्तरे किलानि
रुद्धमूर्त्तेर्भगवतोब्रह्माजात ॥
तथाचब्रह्मपुराणम् । अनिरुद्धात्
ततोब्रह्मातन्नाभिकमलोद्भव ॥
इति ॥

ब्रह्मसूत्रम् । न० यज्ञसूत्रे । पवित्रे
। यज्ञोपवीते ॥ व्यासमूत्र ॥ ब्रह्म
सूच्यते० एभिरितिव्याख्यातार
॥ तटस्थलक्षणपरेषूपनिषद्वाक्ये
षु ॥

ब्रह्मसूनु । पु० इक्ष्वाकुवंशोद्भव
राजविशेषे । ब्रह्मदत्ते ॥

ब्रह्मस्थानम् । न० तीर्थविशेषे ॥

ब्रह्मस्थूणा । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

ब्रह्मस्तेयी । त्रि० आचार्यानुमति वि
नायेनकेनापिप्रकारेणवेदं गृह्णा
ति । यथाहमनु । ब्रह्मयस्त्वननु
ज्ञातमधीयानादवाप्नुयात् । सब्र
ह्मस्तेयसंयुक्तो नरकं प्रतिपद्यतइ

ति ॥

ब्रह्मस्वम् । न० ब्राह्मणसम्बन्धिधने ॥
तद्धरणे दोषोयथा । ब्रह्मस्वं वागुरु
स्वं वादेवस्वं वापियोहरेत् । सकृत
प्रकृतिर्ह्रयोमहापापीचभारत ॥
अवटोदेवसेतसोपियावदिन्द्राश्चत
श्चतम् । ततोभवेत्सुरापीतिस्तत
शूद्रस्तत शुचिरितिब्र० वै०
पु० ॥

ब्रह्महत्या । स्त्री० ब्राह्मणवधे । ब्रा
ह्मणस्यहननजन्ये महापातकविशे
षे ॥ ब्राह्मणप्राणवियोगरूपफलकके
व्यापारे ॥ सचव्यापार साक्षाद
न्यं वानियुज्य । तथागोहिरण्यादि
निमित्त कार्यकस्यापि तदुद्देशेन
ब्राह्मणमरणे ब्रह्महत्या । एव
मुशास्त्रतोयस्यब्राह्मणहन्तृत्व प्रती
यते० सएवब्रह्महन्तेतिज्ञेयम्
॥ ब्रह्मणोहननम् । हन०
० । हनस्तोचेति० हन्तेर्भावेक्यप्०
तकारश्चान्तादेश ॥ अनृतञ्चसमु
त्कर्षे राजगामिचपैशुनम् । गुरोश्चा
लीकनिर्बन्ध समानिब्रह्महत्यया
इति मनु ॥ निद्राभङ्ग कथा
च्छेदोदम्पत्यो प्रीतिभेदनम् । शि
शुमातृविभेदश्च ब्रह्महत्यासमं स्मृ
तमिति देवीभागवतम् ॥

ब्रह्महा । पु० ब्रह्मघ्ने । ब्राह्मण
वधकर्त्तरि ॥ श्वसूकरखरोष्ट्रा

णागोजाविमृगपक्षिणाम् । चण्डालपुक्कसानाञ्च ब्रह्मघ्नयोनिमृच्छति ॥ ब्रह्माणा ब्रह्मवाहितवान् । इन० ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु क्विप् ॥ ब्रह्महानभवस्यन्यो ब्रह्महा वृषलीपति । यस्तस्यामाहितो गर्भः सतेनब्राह्मणोहत ॥

ब्रह्महुतम् । न० पञ्चमहायज्ञान्तर्गतयज्ञविशेषे । नृयज्ञे । अतिथिपूजने ॥

ब्रह्माक्षरम् । न० प्रणवे ॥

ब्रह्मागभूः । पु० क्रतुपर्णी । घोटके ॥

ब्रह्माञ्जलि । पु० वेदपाठकालाञ्जलौ । अध्ययनस्यादावन्ते च गुरवे प्रणवोच्चारणपूर्वे ऽञ्जलौ ॥ ब्रह्मारम्भेऽवसाने च पादौ ग्राह्यौ गुरोः सदा । संहत्य हस्तावध्येयं स हि ब्रह्माञ्जलिः स्मृत इति मनुः ॥

ब्रह्माणी । स्त्री० ब्रह्मणः पत्न्याम् ॥ ब्रह्माणमणतिकीर्त्तयति ॥ अणशब्दे । कर्म्मण्यण् । ङीप् ॥ यद्वा । ब्रह्माणमानयति० जीवयति । अनप्राणने । ण्यन्तात्कर्म्मण्यणि० णेरनिटीतिणिलोपे० टिड्ढेति ङीपि० पूर्वपदातिणत्वे च० ब्रह्माणीतिरूपसिद्धिः । अन्यथाइन्द्रवरुणेतिसूत्रे ब्रह्मन्शब्द स्यपाठाभावादानुगनुपपन्नएव । दुर्गायाम् ॥ ब्रह्माणीव ह मजन नाब्रह्माचरपरामतं तिदेवीपुराणम् ॥ रेणुकानामगन्धद्रव्ये ॥ राजरीतौ । पित्तलविशेषे ।

ब्रह्माण्डम् । न० भुवनकोषे । विश्वगोलके । चतुर्दशलोका स्थावरजङ्गमतलोकालोकपर्वततद्वाह्यपृथिवीतद्वाह्यसमुद्रैः सहितं ब्रह्माण्डमित्युच्यते ॥ अथ ब्रह्माण्डगोलमाह भास्कराचार्य्य । भूभूधरत्रिदशदानवमानवाद्यैर्यावद्धिष्ण्यगगनेचरचक्रकक्षा । लोकव्यवस्थितिरुपर्युपरिप्रदिष्टा ब्रह्माण्डभाण्डजठरे तदिदं समस्तमिति ॥ द्वादशैवसहस्राणि ब्रह्माण्डस्थशताधिकमित्युक्तस्याः कीमहापुराणविशेषे । महादानविशेषे ॥

ब्रह्माण्डकपालम् । न० योजनार्बुदकोटिविस्तृते ॥

ब्रह्मात्मभूः । पु० अश्वे ॥

ब्रह्मादनी । स्त्री० हंसपद्याम् ॥

ब्रह्माद्रि । पु० गिरिविशेषे ॥

ब्रह्माद्रिजाता । स्त्री० गोदावर्याम् ।

ब्रह्मानुभव । पु० अविषयतयैव विषयानपरस्माचितुस्फुरणं ॥ ब्रह्मणोऽनुभव ॥

ब्रह्मापित । पु० माघमासे सूर्य निकटस्थितराक्षसे ॥

ब्रह्मारण्यम् । न० वेदपाठभूमौ ॥ वनवि० ।

ब्रह्मार्पणम् । न० ब्रह्मणि समर्पणे ॥ तत्प्रकारउक्त कूर्मपुराणे यथा । ब्रह्मणादीयते देयं ब्रह्मणे सम्प्रदीयते । ब्रह्मैव दीयते चेति ब्रह्मार्पणमिदं परम् ॥ नाहं कर्त्ता सर्वमेतद्ब्रह्मैव कुरुते तथा । एतद्ब्रह्मार्पणं प्रोक्तमृषिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ प्रीणातु भगवानीशः कर्मणानेन शाश्वतः । करोति सततं बुद्ध्या ब्रह्मार्पणमिदं परम् ॥ यद्वा फलानां सन्यासं प्रकुर्यात् परमेश्वरे । कर्मणामेतदप्याहुर्ब्रह्मार्पणमनुत्तममिति ॥

ब्रह्मावर्त्तः । पु० देशवि० । तपोवटे ॥ सरस्वतीदृषद्वत्योर्देवनद्योर्यदन्तरम् । तद्देवनिर्मितं देशं ब्रह्मावर्त्तं प्रचक्षते ॥ तीर्थविशेषे च ॥

ब्रह्माश्रम । पु० ब्रह्मज्ञानसाधनीभूते सन्यासाश्रमे ॥

ब्रह्मासनम् । न० ध्यानयोगासने ॥ ध्यानं प्रत्ययैकतानता च० योगश्चित्तवृत्तिनिरोधस्तयोरासनम् ॥ यद्वा । ध्यानस्य योगउपायः ० ध्यानमेव योगो वा । तस्यासनमित्यर्थः ॥ ब्रह्मणा सम्बन्धि आसनम् ॥

ब्रह्मास्त्रम् । न० ब्रह्मस्वरूपास्त्रे । ब्राह्मे ॥

ब्रह्मास्त्रविद्या । स्त्री० बगलामुख्याम् । पीताम्बरायाम् ॥

ब्रह्मिष्ठ । त्रि० ब्रह्मविदि ॥ अतिशयेन ब्रह्मवान् । मतुबन्ताद्ब्रह्मशब्दादिष्ठन् । विन्मतोर्लुगिति मतुपो लुक् । नस्तद्धित इति टिलोपः ॥

ब्रह्मिष्ठा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ ब्रह्मिष्ठा वेदमातृत्वाद्गायत्री चरणाग्रजा । वेदेषु वर्त्ततेयस्मात् तेन सा ब्रह्मचारिणी ।

ब्रह्मी । स्त्री० कञ्जिकायाम् ॥ शाकविशेषे । मत्स्याख्याम् । सुरमायाम् ॥ पङ्कगडकमत्स्ये ॥

ब्रह्मीघृतम् । न० औषधविशेषे । सारस्वतघृतमिति ख्याते ॥ यथा । समूलपत्रामुत्पाट्य ब्रह्मीं प्रक्षाल्य वारिणा । उलूखले क्षोदयित्वा रसं वस्त्रेण गालयेत ॥ रसे चतुर्गुणे तस्मिन् घृतप्रस्थं विपाचयेत् । हरिद्रामालतीकुष्ठ त्रिवृतीसहरीतकी ॥ एतेषां पलकैर्भागैः शेषाणां कार्षिका स्मृता । पिप्पल्योथ विडङ्गानि सैन्धवं शर्करा वचा ॥ सर्वमेतत् समालोड्य शनैर्मृद्वग्निना पचेत् । एतत्प्राशितमात्रेण वाग्विशुद्धिः प्रजायते ॥ सप्तरात्रप्रयोगेण किन्नरैः सह गीयते ॥

अर्द्धरात्रप्रयोगेणस्वरोभवतिकौलिक ॥ मासमेकप्रयोगेणभवच्छ्रुतिधरोनर । पञ्चगुल्मान्प्रमेहाश्च कासपञ्चविधजयेत ॥ वन्ध्यानाचैव नारीणानराणामल्परेतसाम । घृत सारस्वतनामबलवर्णवपु प्रदमिति चिकित्सारत्नसङ्ग्रह ॥

ब्रह्मोद्यम् । त्रि० ब्रह्मणोवेदस्यवदने । ब्रह्मवद्ये ॥ वद सुपिक्यप् ॥ ब्रह्मोद्यास्वकथा कुयात्पितॄणामेतदीप्सितम् ॥

ब्रह्मोपनिषद् । स्त्री० वेदगुह्ये ॥

ब्रह्मोपनेता । पु० पलाशवृक्षे ॥

ब्रह्मौदनम् । न० यज्ञेऋत्विग्भ्योद त्तेऽन्ने ॥

ब्राह्म । पुं० ब्रह्मोपासके । ब्रह्माराधनतत्परे ॥ ब्रह्मास्त्रे ॥ विवाहविशेषे । वरमाहूययथाशक्त्यलङ्कृताया कन्यायादाने , यथा । आच्छाद्यचार्चयित्वाचश्रुतिशीलवतेस्वयम् । आहूयदानकन्यायाब्राह्मोधर्मसउच्यते ॥ जननचापिमरण-शरीराणायथासकृत् । दानत थैवकन्यायाब्राह्मोवाह सकृत्सकृत् ॥ ब्रह्मणङ्ग्वायम् । नतुब्रह्मदेवतात्वविवाहस्यसम्भवति ॥ नारदे ॥ न० ॥ मानसेसरसि ॥ ब्रह्मतीर्थे ॥ अङ्गुष्ठमूलस्यतलेब्राह्मंतीर्थंप्रचक्षते ॥ अनेनद्विजस्याचमन यथा । अस्तजानुशचोदश्चउपविष्ट उदङ्मुख । प्राग्वाब्राह्मेणतीर्थेन द्विजोनित्यमुपस्पृशेत् ॥ अगुष्ठोत्तरतोरखायापाणेर्दक्षिणस्यच एतद्ब्राह्ममितिख्याततीर्थमाचमनायवै ब्रह्मपुराणं ॥ त्रि० ब्रह्मदेवताके ॥ ब्रह्मादेवताऽस्य । सास्यदेवतेत्यण् । ब्रह्मोजातावितिसाधु ॥ तस्येदमित्यण्वा ॥ नस्तद्धितइतिटिलोप

ब्राह्मण । पुं० प्रथमवर्णसत्त्वप्रधाने द्विजातौ । अग्रजन्मनि । भूदेवे । वाडवे । विप्रे । वक्त्रजे । वर्णज्येष्ठे । षट्कर्मणि । द्विजोत्तमे । द्विजे ॥ ब्राह्मणोजङ्गमामूर्तिश्रीविष्णो प-रमात्मन । अतएवहिविख्याता भूदेवास्तेमहामते ॥ राज्ञोब्राह्मणपितृवन्मान्यउक्तोमनुना । ब्राह्मणदशवर्षन्तुशतवर्षन्तुभूमिपम् । पिता पुत्रौविजानीयात्ब्राह्मणस्तुतयो . पितेति वचनात् ॥ जात्याकुलेनवृ-त्तेनस्वाध्यायेनश्रुतेनच । एभिर्युक्तो हियस्तिष्ठेन्नित्य सद्विजउच्यते ॥ बृ० वह्निपुराणम् ॥ अपिच । तप . श्रुतञ्चयोनिश्चएतद्ब्राह्मणकारकम् । तप श्रुताभ्यायोहीनोजातिब्राह्मणएवस ' ॥ अविदुषोब्राह्मणस्यापूज्यत्वयथा । अविद्वान्ब्राह्मणकोपि नैवपूज्य कदाचन । आहारादधिकानैवदेयमूर्खायकर्हिचित् इतिभाग

वतम्॥ ब्राह्मणस्यतुदेहोयनकामार्था
यजायते। कृच्छ्रायतपसेप्रेत्यत्व
नुपमसुखमितिभारते मोक्षधर्मेपाव
काध्ययनाध्याय । १४५ ॥ अस्य
वर्जनीयानिकर्माण्याहनारद ।
। व्याकर्षणमनुनिवर्हणञ्चकृषिर्वणि
ज्यापशुपालनञ्च। शुश्रूषणञ्चापि-
तथार्थेहितोरकार्यमेतत्परमब्राह्मण
स्य ॥ राजप्रेष्य कृषिधनजीवनञ्च
वणिज्यया। कौटिल्य कौलटीयच
कुषीदंचविवर्जयेत ॥ शूद्रोराजन्
समवतिधर्मापितोदुराचर । वृषलीं
रमतेयस्तुपिशुनोनर्तनस्तथा ॥ या
मप्रेष्योविकर्माचयोद्विजश्चरिताच्च्यु
त । वेदानपिजपन्शूद्रे सम
सपरिकीर्तित ॥ कृत्येषुवर्जनीयो
सौवैदिकतान्त्रिकेपिच। निर्मर्यादे
चाशुचात्रूरवत्तोहिंसात्मकेत्यक्तध-
र्मेष्ववृत्त। हव्यञ्चकव्य चनदेयमेवदा
नचदत्त विफलभवेद्दिति॥ ब्राह्मणी
क्षत्रियावैश्यासुब्राह्मणाज्जातोब्रा
ह्मणाज्जातोब्राह्मण । यथा।
ब्राह्मण्यांब्राह्मणाज्जातोब्राह्मण
स्यान्नसशय । क्षत्रियायास्तुय
पुत्रोब्राह्मण सोप्यसशय ॥ क्ष
त्रियायायथैवस्याद्वैश्यायामपिचैव
हीतिमहाभारते दानधर्मे ॥ ब्र
ह्मणोऽपत्यम्। तस्यापत्यमित्यण्।
अन्निति० टिलोपेन ॥ यद्वा। ब्रह्

म०वेद। तदधीतेवेदवा तदधीते
तद्वेदेत्यण ॥ अपरोक्षीकृतपरमार्थ
तत्वे०ब्रह्मविदि ॥ यन्नसन्त नचा_
सन्त नश्रुतनबहुश्रुतम्। नसुवृत्त-
नदुर्वृत्त वेदकश्चित्सब्राह्मण ॥
गूढधर्माश्रितोविद्वान्अज्ञातचरित
चरेत्। अन्धवज्जडवच्चापिमूकव-
च्चमहींचरेत्॥ नक्रुध्येन्नप्रहृष्येच्च
मानितोमानितश्चय । सर्वभू-
तेष्वभयदस्त देवाब्राह्मणविदु ॥
अनाशिषमनारम्भ निर्नमस्कारम-
स्तुतिम्। अक्षीण क्षीणकर्माण
तदेवाब्राह्मण विदु ॥ अक्षीण
पूर्णम्॥ अनुत्तरीयवसनमनुपस्ती
र्णशायिनम्। बाहूपधानीयशान्त
तदेवाब्राह्मणविदु॥ येनकेनचिदा
च्छन्नोयेनकेनचिदाशित । यत्रक्व
चनशायीचतदेवाब्राह्मण विदु ॥
कन्थाकौपीनवासास्तुदण्डधृग्ध्यान्य
तत्पर । एकाकीरमतेनित्यतदेवा
ब्राह्मण विदु ॥ योहेरिवगणाद्भी
त सन्मानान्नरकादिव । कुणपा
दिवय स्त्रीभ्यस्त देवाब्राह्मणविदु॥
येनपूर्णमिवाकाशभवत्येकेनसर्वदा
। शून्य यस्यजनाकीर्णं तदेवाब्राह्मण
विदु ॥ सन्यासिनि॥ अमौनञ्चमौ
नञ्चनिर्विद्याथब्राह्मणइतिश्रुति ।
ब्राह्मणोबुद्धवाक्यार्थ साक्षाद्विधा
दिलक्षण । ब्राह्मणस्य गौणमन्यस्य-

ब्रह्मबोधार्हजन्मन । विप्रजन्मनो ब्रह्मधीयोग्यत्वात्तत्रब्राह्मणशब्दो गौण । विदुषिमुख्यइत्यर्थ ॥ ब्रह्म णोवेदस्यायम् । तस्येदमित्यण् ॥

ब्राह्मणम् । न० ब्रह्मसङ्घाते । विप्रस मूहे ॥ मन्त्रेतरवेदभागे ॥ सचविधि वचनत्वेनार्थवादवचनत्वेनअनुवा दवचनत्वेनचत्रिधास्मृत ।

ब्राह्मणक । पु० आयुधजीविब्राह्म णानादेशे॥ ब्राह्मणकोऽभिकेसज्ञा यांकन् ॥

ब्राह्मणकीय । त्रि० ब्राह्मणकेजाते ॥ ब्राह्मणकोनामजनपद ० यत्र ब्राह्मणाआयुधजीविन ०तत्रजात । छ' ॥

ब्राह्मणचाण्डाल । पु० ब्राह्मण्या शूद्राज्जाते ॥

ब्राह्मणधनम् न० ब्राह्मणानासमता दिरूपेवित्ते ॥ नैतादृशब्राह्मणस्या स्तिवित्तयथैकतासमताभस्यता च । शीलंस्थितिर्दण्डनिधानमार्जवतत- स्ततश्चोपरम क्रियाभ्य । ब्रह्मस्व ॥

ब्राह्मणप्रिय । पु० नारायणे० भग वति०वासुदेवे ॥ ब्राह्मणानांप्रिय । ब्राह्मणा . प्रियाअस्यवा । घ्नन्तश शपन्तपरुषवदन्तयोब्राह्मणनप्रणमेद्य थाहम् । सपापकृद्ब्रह्मदवाग्निदग्धो बध्यश्चदण्ड्यश्चनचास्मदीय ॥ इति भगवद्वचनम् ॥ अपिच । यन्देवदेव कीदेवीवसुदेवादजीजनत् । भौमस्य ब्रह्मणोगुप्त्यैदीप्तमग्निरिवारणिरि तिभारतम् ॥

ब्राह्मणब्रुव । पु० जातिब्राह्मणे । जातिमात्रोपजीविब्राह्मणे । योब्रा ह्मण क्रियारहितआत्मानंब्राह्- मणंब्रवीतिसइत्यर्थ ॥ यथा । वि- प्र . संस्काररहितोनित्य सन्ध्यादिक र्मच । नैमित्तिकन्तुनोकुर्याद्ब्राह्- मणब्रुवउच्यते ॥ युक्त स्यात्सर्वसंस्का रैर्द्विजस्तुनियमव्रते । कर्मकिञ्चि न्नकुरुतेवेदोक्त ब्राह्मणब्रुव ॥ गर्भा धानादिभिर्युक्तस्तथोपनयनेनच । नकर्मकृन्नचाधीतेसज्ञेयो ब्राह्मण- ब्रुव ॥ अध्यापयतिय शिष्यान् नाधीतेवेदमुत्तमम् । गर्भाधानादिस स्कारैर्युत स्याद्ब्राह्मणब्रुव ॥ इति ॥ तस्मैदानेफलविशेषोयथा । सममब्राह्मणेदानद्विगुण ब्राह्म णब्रुवे । अधीतेशतसाहस्रमनन्त वेद पारगे ॥ इ० मनु . ॥

ब्राह्मणयष्टिका । स्त्री० फञ्जिकायाम् । पद्मायाम् । भार्ग्याम् । ब्राह्मने टी० इ० भा० भारङ्गी० इ० च० ॥

ब्राह्मणयष्टी । स्त्री० अङ्गारवल्ल्याम् । बालेयशाके । भार्ग्याम् ॥

ब्राह्मणहित . । त्रि० ब्राह्मणस्य हितकारिणि । ब्रह्मण्ये ॥ यद्ब्रा ह्मणस्यकुशल तदेवसततवदेत् ।

तूष्णीमासीतनिन्दायाकुर्वन्भैक्ष्य मात्मन ॥

ब्राह्मणाच्छंसी । पुं० ऋत्विग्विशेषे ॥ ब्राह्मणे विहितानिशास्त्राणि०उप-चाराद्ब्राह्मणानि । तानिश सति । ब्राह्मणाच्छंसिनउपसङ्ख्यानमित्य लुक । द्वितीयार्थेपञ्चम्युपसङ्-ख्यानादेव ॥ अथ शब्दस्छान्दस । ब्राह्मणाच्छंसिन छन्दसीत्युपस-ख्यानात् ॥

ब्राह्मणाच्छंसीयम् । न० ब्राह्मणाच्छं-सिनऋत्विग्विशेषस्यकर्म्मभावयो । होत्राभ्यश्छ ॥

ब्राह्मणायन । पु० शुद्धसन्तानजेविप्रे ॥ ब्राह्मणस्यापत्यम् । नडादिभ्य फक् ॥

ब्राह्मणिका । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

ब्राह्मणी । स्त्री० विप्रभार्यायाम् । ब्राह्मणपत्न्याम् ॥ ब्राह्मणस्येयम् । तस्येदमित्यण । शार्ङ्गरवादित्वान्ङी न् ॥ फञ्जिकायाम् ॥ पृक्कायाम् ॥ वरव्याम् ॥ पिपीलिकाभेदे । स्थूलशीर्षिकायाम् ॥ रक्तपुच्छिकाख्य जन्तौ । वाह्मनी० हू० भा० ॥

ब्राह्मण्यम् । न० ब्राह्मणत्वे ॥ ब्राह्मणस्यकर्म्मभावोवा । गुणवचनब्राह्मणादिभ्य कर्मणिचेतिष्यञ् ॥ ब्राह्मण्य बहुभिरवाप्यतेतपोभिस्तल्लब्ध्वानर तिपरैर्णखेलितव्यम् । स्वाध्यायेतप-सिद्धमेचनित्ययुक्त स्वधर्मार्थीकुश लपर सदायतस्वेतिभारतेशान्तौ मोक्षधर्मेपाठकाध्ययनम् ॥ पाण्डि त्यवाल्यमौनानिश्रवणादीनितैरय म् । भवतिब्राह्मणस्तस्यब्राह्मण्य ब्रह्म रूपता ॥ विप्रवृन्दे ॥ ब्राह्मणानास मूह । ब्राह्मणवाडवाद्यन् ॥ त्रि० ब्राह्मणहिते ॥ ब्राह्मणेभ्योहित । यत् ॥ ब्राह्मणेभ्योहितोवा ॥

ब्राह्मय । पु० ग्रहप्रभेदे । बुधे । ह्ठतणे ॥

ब्राह्ममुहूर्त । पु० अरुणोदयकालस्य प्रथमदण्डद्वये ॥ ब्राह्ममुहूर्त माह-पितामह । रात्रेश्चपश्चिमेयामेमु हूर्तोब्राह्मउच्यते । पश्चिमेयामेशेषा र्द्धप्रहरे । शेषार्द्धप्रहरेब्राह्मोमुहूर्त इतिमदनपारिजातात् । तत्रापि सूर्योदयात्प्रागर्द्ध प्रहरेद्वौमुहूर्तौ ० तत्राद्योब्राह्म ० द्वितीयोरौद्र । ब्राह्मश्चासौमुहूर्तश्च ॥ ब्रह्मणो मुहूर्त ॥ सतु ० एकमनुस्थिति काल । दैविकानायुगानान्तुसह स्र ब्रह्मणोदिनम् मन्वन्तर तथै-वैक तस्यभागश्चतुर्दशइतिलिङ्गपु-राणम् ॥

ब्राह्मावधूत । पु० अवधूतविशेषे ॥ ब्रह्ममन्त्रोपासकायेब्राह्मणक्षत्रियाद य । गृहाश्रमेवसन्तोपिज्ञेयास्ते ब्रह्म प्रिये ॥

ब्राह्माहोरात्र पु० ब्रह्मणोदिनयामिन्यो । द्वयोर्दैवयुगसहस्रयो ॥ दैवं षष्ट्यधिकैस्त्रिभिरहोरात्रशतैर्दिव्य वर्षम् । तैर्द्वादशभि सहस्रैर्मानुषचतुर्युगम् । तच्चदेवानामेकयुगम् । तत्सहस्र ब्रह्मणो दिन भूतानांस्थितिकाल । तावत्येवरात्रि प्रलयकाल ॥ ब्राह्मस्तासावहोरात्रश्च ॥

ब्राह्मी । स्त्री० भारत्याम् । सरस्वत्याम् ॥ दुर्गायाम् ॥ अस्मात् कान्तर्गतमात् काविशेषे । ब्रह्मण श-क्ती ॥ शाकप्रभेदे । हिलमोचिकायाम् । हिलि चा० दू० गौ० दे० भा० ॥ फञ्जिकायाम् ॥ रोहिणीनक्षत्रे ॥ वाराहीकन्दे ॥ महाज्योतिष्मत्याम् । वडीमालकङ्गुनी० इ० भा० ॥ मत्स्यप्रभेदे । पङ्कगडकी ख्याते । स्वनामप्रसिद्धायामहौषध्याम् । सोमवल्ल्याम् । सौम्यलतायाम् । मण्डूकमातरि । मेध्यायाम् । ब्राह्मीहिमासरातिक्ता लघुर्मेध्याच शीतला । कषायामधुरास्वादुपाका युष्यारसायनी ॥ स्वर्ग्यास्मृतिप्रदा कुष्ठपाण्डुमेहास्रकासजित् । विषशोथज्वरहरीतद्वन्मण्डूकपर्णिनी ॥ मत्स्याख्याम् । मकेकी० कक्कमकरिया० इ० प्र० पुष्पशाखी ॥ ब्रह्मणाइयम् । तस्येदमित्यण् । ब्राह्मीजाता

त्रितिटिल्लोपेटिड्ढतिङीप् ॥

ब्राह्मीकन्द । पु० वाराहीकन्दे ॥

ब्राह्मीघृतम । न० मैवाकरोषधविशेषे । ॥ पद्मर्भेगाम् ॥

ब्रीहि । पु० यवादिसामान्यधान्ये ॥ आशुधान्ये ॥ अस्यसामान्यनामगणनागुणाश्चयथा । धान्य भोग्यञ्च भोगार्हमन्नाद्य जीवसाधनम् । तच्च तावत्त्रिधाज्ञेयशूकशिम्बीतृणोद्भवम् । ब्रीह्यादिकतदिहशूकसमन्वितत्वात्तच्छूकधान्यमथमुद्गमकुष्ठकादि । शिम्बीनिगूढमितितत्प्रवदन्तिशिम्बीधान्य तृणोद्भवजमथोतृणधान्यमन्यत् ॥ तत्त्रिदोषशमन लघुशूकधान्य तेजोबलातिशयवीर्यविवृद्धिदायि । शिम्बीभव गुरुहिमञ्चविबन्धदायिवातालकन्तुशिशिरन्तृणधान्यमाहु ॥ देशदेशशूकधान्ये पुमङ्ख्याख्यातुशक्यानोनरैर्देवतैर्वा । तस्मादेषायेपुभोगोपभोगास्तान्यस्माभिर्व्याक्रियन्ते क्रियन्ते ॥ शालय कलमास्त्याब्रीहिश्च ष्ठानुपप्रिया । धान्योत्तमाश्चविज्ञेया केदारा रक्ता ॥ राजान्नषष्टिकासितेतरस्तमहास्थूलाणगन्धतिरियादिकशालिसञ्ज्ञा । ब्रीहिस्तथेतिदशधाभुविशायना । स्युस्तेषाक्रमेणगुणनामगणब्रवीमि ॥ ब्रीहिर्गौरोमधुरशिशिर : पित्तहारीकषाय

स्निग्धोबद्ध्य कृमिकफहरस्तापर क्तापहस्ख। पुष्टि दस्तं श्रमशमनकृद्‌ वीर्यवृद्धिं विधत्ते रुच्योत्यन्तं जनयति मुद्‌गतन्नामे चक्षोना ॥ इतिरा जनिघंट ॥ अपिच। वार्षिका कण्डिता शुक्लाव्रीहयश्चिरपाकिन। कृष्णव्रीहि पाटलश्चकुक्कुटाण्डक इत्यपि॥ शालामुखोजतुमुखइत्याद्याव्रीहय स्मृता। कृष्णव्रीहि सविज्ञेयोय कृष्णतुषतण्डुल॥ पाटल पाटलापुष्पवर्णकोव्रीहिरुच्यते। शालमुख कृष्णशूक कृष्णतण्डुलउच्यते॥ लाक्षावर्णमुखय स्मृज्ञेयोजतुमुखस्तुस। व्रीहय कथिता पाकेमधुरावीर्यतोहिमा॥ अल्पाभिष्यन्दिनोबद्धवर्चस्का षष्टिकै समा। कृष्णव्रीहिवर स्तेषातस्मादल्पगुणा परे॥ इति भावप्रकाश॥ वर्द्धतिउपचयग च्छति। ब्रहब्डी। इगुपधात्किदि तीन्। पृषोदरादि॥ व्रीयत व्रीह्वस्या म्। बाहुलकात्०हिकवा॥ यद्दा। व्रीणाति। व्रीवरणे। व्रीहिशाल्योर्ढ गितिज्ञापकात्०हिक॥ व्रीहे फ लम्०व्रीहि। विल्वादिभ्योण्। फलपाकशुषामितिलुपि० युक्तवद्भा व॥

व्रीहिक। त्रि० धानाविशिष्टे। व्रीहिणि॥ व्रीह्यादित्वात्ठन्॥

व्रीहिकाचन। पु० मसूरे॥

व्रीही। त्रि० व्रीहिमति०क्षेत्रादौ।

व्रैहिके। व्रीह्यादित्वादिनि॥

व्रीहिपर्णी। स्त्री० शालिपर्ण्याम॥

व्रीहिभेद। पु० अणौ। चीणा० इ० भा० प्र० धान्ये॥

व्रीहिमय। पु० पुरोडाशे॥ व्रीहिविकार। व्रीहिपुरोडाश इतिमयट्॥

व्रीहिराजिक। पु० कङ्गुधान्ये॥ चीनकधान्यम्॥

व्रीहिश्रेष्ठ। पु० शालिधान्ये॥

व्रीह्यगारम। न० धानागृहे। कुसूले॥

ब्रुवन। त्रि० कथयति॥

ब्रुवाण। त्रि० आचक्षाणे। वक्तरि॥

ब्रूहि। अ० प्रेषे॥ अनुज्ञायाम्॥ अवसरे॥

व्रैह। त्रि० व्रीहिनिर्मिते॥

व्रैहेयम्। त्रि० आशुधान्योपयुक्त भूस्थले। धान्यसामान्यस्यकलमा देरुत्पत्तियोग्ये क्षेत्रे॥ व्रीहीणा भवन क्षेत्रम्। व्रीहिशाल्योर्ढक्॥

—।— —॰— —।—

भ। पु० भवर्णे। भकारे॥ भृगु नन्दने। शुक्राचार्ये॥ भ्रमरे॥ आदिगुरौत्रिकले० ऽ।।॰॥ भातौ॥ न० उडुनि। नक्षत्रे॥ राशौ। क्षेत्रे। गृहे॥ भाति। भादीप्तौ। अन्येष्वपीतिड॥

भकूटम् । न० वैवाहिकविचारोप योगिनिपोटकविशेषे ॥ यथा । एकराशौच दम्पत्यो शुभस्यात्सम सप्तके । चतुर्थ दशके चैवद्वतीये काद्दशेतथेति ॥

भक्त. । त्रि० भक्तियुक्ते । तत्परे पूज्यविषयकानुरागोभक्ति० तद्वति । भगवदनुरक्तिविशिष्टे । शरणागतत्वे सत्यत्यन्तप्रीतिमति ॥ भज्यते स्म । भजसेवायाम् । कर्मणिक्त ॥ भक्तत्यागेदोषउक्तश्रीदेवीभागवते ॥ ब्रह्मह्त्यासुरापान गोवध. स्त्रीवधस्तथा । तुल्य मेभिर्महत्पाप भक्तत्यागादुदाहृतम् । भजन्त भक्तमत्याज्य त्यजत. स्यात्कथ सुखमिति ॥ न० अन्ने । अन्धसि । ओदने । भात० इ० भा० । तस्यविधिर्गुणाश्च । यथा । जलेचतुर्दशगुणे तण्डुलानांचतुष्पलम् । विपचेत्स्रावयेन्म ड तद्भक्त मधुर लघु ॥ चक्रदत्तस्तु । अन्नपञ्चगुणे तोये यवागूषड्गुणे पचेत् । अत्रान्न भक्तम ॥ अपि च । सुधौतास्तण्डुलान्स्फीतास्तोये पञ्चगुणे पचेत् । तद्भक्त प्रस्रुत चोष्ण विशद गुणवन्मतम् ॥ भक्त वह्निकरपथ्य तर्पण रोचन लघु । अधौतमस्रुत शीत गुर्व रुच्यकफप्रदम् ॥ अपिच । वारिणा भूरिणाशालितण्डुलान्क्षालितान् बहु । तक्रेणासिच्यतत्तप्ते स्थाल्य भ्यसितिनि क्षिपेत् । तत पयो घृत क्षिप्त्वाप्रस्विन्नान्स्रावयेदिमान् । राजार्ह तद्भवेद्भक्त गन्धवर्ण रसान्वितम् ॥ यस्यधान्यस्ययद्भक्त तस्यतद्गुणमाहरेत् । भक्त लघु पुराणस्यशालेस्तत्त्विपिटोगुरु ॥

भक्तकार । पु० कृत्रिमधूपे ॥

भक्तकार । पु० पाचके । औदनिके ॥ भक्त करोति । डुकृञ० कर्मण्यण् ॥

भक्ततूर्यम् । न० नृपाभीरे । भूभुजाभोजनकालावेदके वाद्यविशेषे ॥

भक्तदास । पुं० पञ्चदशदासान्तर्गत दासविशेषे । सुभिक्षेपिभक्तेनाङ्गीकृतदास्ये ॥

भक्तमण्ड । पु० भक्तापरसे । मासरे । माड० इ० भा० ॥

भक्तवत्सल. । पु० श्रीहरौ । भक्ता वत्सलायस्य ॥ त्रि० भक्तस्नेहवति ॥

भक्ति. । स्त्री० विभागे ॥ गौणवृत्तौ ॥ भङ्ग्याम् ॥ श्रद्धायाम् । भजने ॥ अनुरक्तौ ॥ अनुरागविशेषे ॥ पूज्येष्वनुरागोभक्तिरित्युपदेश : ॥ परमेश्वरविषयेपरमप्रेमणि । न चेष्टदेवात् परमस्तिकिञ्चिदिति

बुद्धिपूर्व्विकायां प्रीतौ ॥ उपासनायाम् । उपास्याकारचित्तवृत्त्यावृत्तिरूपायांपरिपक्वनिदिध्यासनाख्यायाश्रवणमननाभ्यासफलभूतायामनुरक्तौ ॥ तात्पर्य्यं ॥ जन्मान्तरसहस्रेषु तपोज्ञानसमाधिभिः । नराणांक्षीणपापानांकृष्णे भक्ति प्रजायते ॥ उक्तानिलक्षणानिगौतमीयतन्त्रे । देवतायाञ्चमन्त्रे च तथा मन्त्रप्रदेगुरौ । भक्तिरष्टविधायस्य तस्यकृष्णः प्रसीदति । तद्भक्तजनवात्सल्य पूजायाचानुमोदनम् । सुमनाश्चार्च्चयेन्नित्य तदर्थे दम्भवर्ज्जनम् ॥ तत्कथाश्रवणे रागस्तदर्थेचाङ्गविक्रिया । तदनुस्मरणंनित्य ०यस्तन्नाम्नोपजीवति । भक्तिरष्टविधाह्येषा यस्मिन्म्लेच्छेपिवर्त्तते । समुनि सत्यवादीचकीर्त्तिमान्सभवेन्नर ॥ श्रीभागवते प्रह्लादोक्तिर्य्यथा । श्रवणं कीर्त्तनं विष्णोः स्मरणम्पादसेवनम् । अर्च्चनं वन्दनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनम् ॥ इतिपुंसार्पिताविष्णौभक्तिश्चेन्नवलक्षणा । क्रियते भगवत्यद्धा तन्मन्येऽधीतमुत्तमम् ॥ इति ॥ उदाहरणम् यथा । विष्णोस्तुश्रवणे परीक्षितिरभूद्वैयासकि' कीर्त्तनेप्रह्लादः स्मरणे तदङ्घ्रिभजने लक्ष्मी' पृथु पूजने । सुग्रीवस्त्वभिवन्दनेऽथहनुमान् दास्येऽथ सख्येऽर्ज्जुन सर्व्वस्वात्मनिवेदने बलिरभूत्कैवल्यमेषाम् पदमिति ॥ हिमालयउवाच । कीदृशीयाभक्तिर्वदस्वाम्बयेनज्ञान सुखे नहि । जायते मनुजस्यास्यमध्यमस्याविरागिण ॥ मध्यमस्य मध्यमाधिमारिणः विरागिणोभक्ति रहितस्यापि दुर्ल्लभज्ञान येनभक्तिर्हेतुनाजायेत ताभक्तिं वदेत्यर्थः ॥ श्रीदेव्युवाच । मार्गास्त्रयोमेविख्यातामोक्षप्राप्तौनगाधिप । कर्म्मयोगोज्ञानयोगो भक्तियोगश्चसत्तम ॥ मोक्षप्राप्तौत्रयोमार्गा ते चकर्म्मोपासनाज्ञानभेदेनत्रिविधा । तत्रज्ञानमार्गं साक्षान्मोक्षसाधनम् इतरौचित्तशुद्धिद्वारेतिविवेक । तानमार्गान् दर्शयतिकर्म्मयोगइतिभक्तियोग उपासनायोगइत्यर्थ ॥ त्रयाणाम प्ययोग्य कर्त्तुंयोग्योस्तिसर्व्वथा । सुलभत्वात्मानसत्वात्कायचित्ताद्यपीडनात् ॥ गुणभेदान्मनुष्याणा साभक्तिस्त्रिविधामता । परपीडासमुद्दिश्ययःकुर्य्याद्दम्भ कृत्वा पुरस्सरम् ॥ मात्सर्य्य क्रोधयुक्तोयस्तस्यभक्तिस्तु तामसी । परपीडादिरहित स्वकल्याणार्थमेवच ॥ नित्य सकामहृदयोयशोर्थीभोगलोलुप । तत्तत्फलसमावाप्त्यै मामुपास्ते तिभक्ति

त ॥ भेदबुद्ध्यादिमाम्यस्मादन्य
जानातिपामर । तद्भक्ति स
माख्याता नगाधिपतु राजसी ॥ पर
मेशार्पण कर्म पापसङ्क्षालनाय
च । वेदोक्तत्वादवश्यं तत्कर्त्तव्य
तु मया निशम् ॥ इति निश्चितबु
द्धिस्तु भेदबुद्धिमुपाश्रित ।
करोति प्रीतये कर्म भक्ति सा न ग
सात्त्विकी ॥ परभक्त्याप्तिकैय
भेदबुद्ध्यवलम्बनात् । पूर्वप्रोक्त
ह्युभे भक्ती न परप्राप्तिकेमते ॥
अधुनापरभक्तिस्तु प्रोच्यमाना नि
बोधमे । मद्गुणश्रवणं नित्यं मम
नामानुकीर्त्तनम् ॥ कल्याणगुण
रत्नानामाकरायां मयि स्थिरम् ।
चेतसो वर्त्तनञ्चैव तैलधारासम
सदा ॥ हेतुस्तु तत्र कोवापि न कदा
चिद्भवेदपि । सामीप्यसार्ष्टिसा
युज्यसालोक्यानां नचैषणा ॥ मत्
सेवातोधिकं किञ्चिन्नैव जानाति
कर्हिचित् । सेव्यसेवकताभावा
त् तत्र मोक्षं न वाञ्छति ॥ परा
नुरक्त्या मामेव चिन्तयेद्यो ह्यतन्द्रि
त । स्वाभेदेनैव मां नित्यं जाना
ति न विभेदत ॥ मद्रूपत्वेन जी
वानां चिन्तनं कुरुते तु य । यथा
स्वस्यात्मनि प्रीतिस्तथैव च परात्म
नि ॥ चैतन्यस्य समानत्वान् न भेदं
कुरुते तु य । सर्वत्र वर्त्तमानानां

सर्वरूपाञ्च सर्वदा ॥ नमते यजते
चैवाप्याचाण्डालान्तमीश्वरम् ।
न कस्यापि द्रोहं कुरुते भेदवर्ज
नात् ॥ मत्स्थानदर्शने श्रद्धा मद्
भक्तदर्शने तथा । मच्छास्त्रश्रवणे
श्रद्धा मन्त्रतन्त्रादिषु प्रभो ॥ मयि प्रे
माकुलमती रोमाञ्चिततनु स
दा । प्रेमाश्रुजलपूर्णाक्ष कण्ठ
गद्गदनिस्वन ॥ अनन्येनैव भावे
न पूजयेद्यो नगाधिप । मामीश्वरीं
जगद्योनिं सर्वकारणकारणाम् ॥
व्रतानि मम दिव्यानि नित्यनैमित्ति
कान्यपि । नित्यं य कुरुते भक्त्या
वित्तशाठ्यविवर्जित ॥ मदुत्स
वदिदृक्षा च मदुत्सवकृतिस्तथा ।
जायते यस्य नियतं स्वभावादेव भू
धर ॥ उच्चैर्गायंश्च नामानि मम वै
नृत्यति । अहङ्कारादिरहिता
देहतादात्म्यवर्जित ॥ प्रारब्धे
न यथा यच्च क्रियते तत् तथा भवेत् ।
न मे चिन्तास्ति तत्रापि देहसंरक्षणा
दिषु ॥ इति भक्तिस्तु या प्रोक्ता पर
भक्तिस्तु सा स्मृता । यस्यां देव्यति
रिक्तं तु न किञ्चिदपि भाव्यते ॥
इत्थं जाता पराभक्तिर्यस्य भूधर तत्त्व
त । तदैव तस्य चिन्मात्रे मद्रूपे
विलयो भवेत् ॥ भक्तेस्तु या परा
काष्ठा सैव ज्ञानं प्रकीर्त्तितम् ।
वैराग्यस्य च सीमा सा ज्ञाने तदुभय

थत । भक्तौकृतायाथस्यापि प्रार
ब्धवशतोनग । नजायते ममज्ञान म
णिद्वीप सगच्छति ॥ तत्रगत्वाखिला
न् भोगानिच्छन्नपिचच्छति ॥
तदन्ते ममचिद्रूपज्ञान सम्यग् भवे
न्नग । तेनमुक्त सदैवास्याज्ज्ञाना
न् मुक्तिर्नचान्यथा ॥ इहैवयस्य
ज्ञान स्याद्धृद्गतप्रत्यगात्मन ।
ममसवितपरतनोस्तस्यप्राणाव्रजन्ति
न । ब्रह्मैवस स्तदाप्नोतिब्रह्मैव
ब्रह्मवेदय ॥ कण्ठचामीकरस
ममज्ञानात्तु तिरोहितम् । ज्ञाना
दज्ञाननाशेनलब्धमेवहिलभ्यते ॥
विदिताविदितादन्यन्नगोत्तमवपु
र्मम । यथादर्शे तथात्मनियथाजले
तथापितृलोके । छायातपौयथा
स्वच्छौविविक्तौतद्वदेवहि । मम
लोकेभवेज्ज्ञान द्वैतभानविवर्जि
तम् ॥ यस्तुवैराग्यवानेवज्ञानही
नोम्रियेतचेत् । ब्रह्मलोकेव
सेन्नित्य यावत्कल्प तत परम् ॥
शुचीनाश्रीमतागेहेभवेत्तस्य
जनि पुन । करोतिसाधन
पश्चात् ततोज्ञान हिजायते ॥ अ
नेकजन्मभीराजन् ज्ञान स्यान्नैक
जन्मना । तत सर्वप्रयत्नेनज्ञाना
र्थं यत्नमाश्रयेत् ॥ नोचेन्महा-
विनाश स्याज्जन्मैतद्दुर्लभ-
पुन । तत्रापिप्रथमेवर्णे वेदप्रा
प्तिश्चदुर्लभा ॥ शमादिषट्कसम्प
त्तिर्योगसिद्धिस्तथैवच । तथोत्तम
गुरुप्राप्ति सर्वमेवात्रदुर्लभम् ॥
तथेन्द्रियाणांपटुतासस्कृतत्व त
नोस्तथा । अनेकजन्मपुण्यैस्तु
मोक्षेच्छाजायते तत । साधने
सफलेप्येव जायमानेपियोनर ।
ज्ञानार्थं नैवयततेतस्यजन्मनिरर्थक
म् ॥ तस्माद्राजन् यथाशक्त्याज्ञा
नार्थं यत्नमाश्रयेत् । पदेपदेऽश्व
मेधस्यफलमाप्नोतिनिश्चितम् ॥
घृतमिवपयसिनिगूढ भूतेभूतेचवस
तिविज्ञानम् । सततमन्थयितव्यमन
सामन्थानभूतेन ॥ ज्ञानलब्ध्वा
कृतार्थ स्यादितिवेदान्तडिण्डिम
। सर्वमुक्तमसेनकिभूय श्रोतुमि
च्छसि ॥ ४५ ॥ इतिश्री देवीभाग
वतेमहापुराणे सप्तमस्कन्धे देवी-
गीतायासप्तत्रिशोऽध्याय ॥ ३७ ॥
भक्तिश्ववैराग्यस्यपत्नी । यथा । वैरा
ग्यस्यचद्वेभार्येश्रद्धाभक्तिश्वपूजिते ।
याभ्याशश्वज्जगत्सर्वयज्जीवन्मुक्ति
मन्मुने । इति ॥ भज्यतेसेव्यते । भज
सेवायाम् । कर्मणिक्तिन् ॥ भजइ
त्येषवैधातु सेवायापरिकीर्तित
। तस्मात्सेवाबुधै प्रोक्ताभक्तिसा
धनभूयसी ॥

भक्तिकर । पु० भक्त ॥ भक्ति करोति
दिवाविभेतिट ॥

भक्तिमान् । त्रि० भक्तियुक्ते ॥

भक्तियोग । पुं० प्रेमलक्षणे ॥ यथोक्तं देवीगीतायाम् । त्रयाणामप्ययंयोग्यः कर्त्तुं शक्योऽस्ति सर्वथा । सुलभत्वान्मानसत्वात्कायचित्ताद्यपीडनात् ॥ अस्यार्थः । त्रयाणामपि मार्गाणां तन्मार्गगामिनां त्रयाणां पुरुषाणामप्ययं भक्तियोगः कर्त्तुं योग्यः शक्यश्च भवति । कुतइतिचेत् ० अस्य भक्तियोगस्यान्यापेक्षयासुलभत्वान् मानसत्वात् ० द्रव्यव्ययशरीरायासमन्तरेणकेवलं मनोवृत्त्यैवसम्पाद्यत्वात् । यस्मिन्भक्तियोगे । कायचित्तद्रव्यव्ययादिपीडनाभावो भवति तस्मादित्यर्थः । तस्मात्सर्वैरप्ययं भक्तियोगोनियमेनाश्रयितव्य इत्यर्थः ॥

भक्तिल । पुं० साधुहये ॥

भक्षक । त्रि० भक्षणतत्परे । अघस्मरे । घस्मरे ॥ भक्षयति । भक्ष अदने । ण्वुल ॥

भक्षटक । पुं० क्षुद्रगोक्षुरे ॥

भक्षणम् । न० द्रवेतरद्रव्यस्यगलाधःकरणे । नादे । खदने । खाददने । भखना० खाना० इतिभाषा । भक्षेर्ल्युट् ॥ शणशाकवथामासकरेणक्रयितदधि । तजन्यादन्तधावस्य सद्योगोमासभक्षणम् ॥

भक्षणीयम् । त्रि० भक्ष्यद्रव्ये । भक्षणयोग्ये ॥ भक्ष्यतेयत् । भक्ष० । अनीयर् ॥

भक्षपत्रा । स्त्री० नागवल्ल्याम् ॥

भक्षित । त्रि० कृतभक्षणवस्तुनि । चर्वितं । प्रत्यवसितं । खादितं । अभ्यवहृतं । अशितं । भुक्तं । खायगिया० इ० भा० ॥ भक्ष्यतेस्म । भक्ष० । क्त ॥

भक्ष्य । त्रि० अदनीयद्रव्ये । अपूपादौ ॥ दन्तैःखण्डखण्डायत् भक्ष्यते० तद्भक्ष्यम् । खरविशदमभ्यवहार्यंभक्ष्यमितिव्याख्यातारः । खरकठिनम्० विशदंविविक्तावयवत्वाच्च ० भक्ष्यमित्यर्थः ॥ यतप्रत्ययान्तश्चभक्षयतेस्तत्रैव प्रयोगात् ॥ भक्ष्यश्चनामक्षुत्प्रतिघातार्थमुपादीयते० शक्यश्चानेनक्षमासादिभिरपिक्षुत्प्रतिहन्तुम् । तत्रनियमः क्रियतेइदंभक्ष्यमिदमभक्ष्यमितिमहाभाष्यम् ॥ भक्ष्यश्चनामेत्यस्यतत्रैवतियदितिशेषवृत्तिविवरणम् ।

भक्ष्यकार । त्रि० पिष्टकादिखाद्यद्रव्यविक्रयजीविनि । आपूपिके । कान्दविके । कादोइ० हलवाई० इ० भा० ॥ भक्ष्य करोति । कर्मण्यण् ॥

भक्ष्याभक्ष्यम् । न० खाद्याखाद्यद्रव्ये ॥ यथा । भक्ष्याभक्ष्याण्यनेकानिनानाशास्त्रविशेषतः । अत्रशिष्टायथाशास्त्रं तथाकार्योविनिर्णयः ॥

भव्यालाबू । स्त्री० राजालाब्वाम् ॥

भग । पु० भाग्ये ॥ ऐश्वर्यादिषु ॥ यथा । ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशस श्रिय । ज्ञानवैराग्ययोश्चैव षस्नाभगइतीङ्गना ॥ सूर्ये । रवौ ॥ भज्यते । भजसेवायाम् । पुंसी तिघ । खनोघचेतिघित्करणाद्गा घ ॥

भगम् । न० स्त्रीचिह्ने । योनौ । वराङ्गे । उपस्थे । स्मरमन्दिरे । रतिगृहे । जन्मवर्त्मनि ॥ तस्य लक्षणं यथा । विस्तीर्णं चगभीरं च द्विविधं भगलक्षणम् । तद्गुणा यथा । कूर्मपृष्ठ गजस्कन्ध पद्मगन्ध सुकोमलम् । अकोमल सुविस्तीर्णं पञ्चैते चभगोत्तमा ॥ तद्दोषा यथा । शीतलं निम्नमत्युष्णं गोजिह्वासदृशं परम् । इत्युक्तं कामशास्त्रे भगदोषचतुष्टयम् ॥ विस्तीर्णं मुषलयोज्यं गभीरेव शबीजकम् ॥ इति ॥ श्रियि ॥ वीर्ये ॥ इच्छायाम ॥ ज्ञाने ॥ वैराग्ये ॥ कीर्त्तौ ॥ माहात्म्ये ॥ ऐश्वर्ये ॥ यत्ने ॥ धर्मे ॥ मोक्षे ॥ रूपे ॥ स्त्रियि । सौभाग्ये ॥ कान्तौ ॥ सूर्य । तपने ॥ चन्द्रे ॥ पूर्वफल्गुनीनक्षत्रे ॥ पूर्वफल्गुन्योर्देवतायाम् ॥ पुंसागुदमुष्कमध्यभागे ॥

भगण । पुं० नक्षत्रसमूहे ॥

यद्वा । भग मायासमाख्यातायोनि सर्वस्यसायत । तद्वतीतितद्दीशानीनाम्नाभगवतीस्मृतेतिशिवपुराणान्तर्गतीमास हितोक्तं सर्वकारणत्वाद्योनिस्थानापन्नायामायाशक्तिस्तस्यास्वामिनीत्वात्तद्वतीयासच्चिदानन्दरूपिणीदेवीसाभगवतीपदेनोच्यते ॥

भगदत्त । पु० नरकासुरस्यज्येष्ठात्मजे ॥ यथा । सकरीभगदत्तेनप्रेर्यमाणोमुहुर्मुहु । नकरोतिवचस्तस्य दरिद्रस्येवयोषित ॥

भगदैवतम् । न० पूर्वफल्गुनीनक्षत्रे ॥ वृहस्पतेर्जन्मभे ॥

भगन्दर । पु० अपानदेशेव्रणरोगविशेषे ॥ तस्वरूपमाह । गुदस्यद्व्यङ्गुलेक्षेत्रेपार्श्वत पिडकार्त्तिकृत् । भिन्नोभगन्दरोज्ञेय सचपञ्चविधो भवेत् ॥ आर्त्तिकृत् पीडाकृत । पञ्चविध ०वातिकपैत्तिकश्लैष्मिकसान्निपातिकशल्यजभेदै ॥ भगदारयति । भगेचदारेरितिकाशिकोक्तौ खच् । मुम ॥ तथाचभोज । भग परिममन्ताश्चगुदवस्तीतथैवच । भगवद्दार येद्यस्मात्तस्मादेष भगन्दर ॥ इ० । भजन्त्यनेनेतिभगमैहनम । भजन्त्यस्मिन्निति भगं योनि । अत्रभगशब्दे नद्वयमप्य

भिहितम् । भगवत्० योनिवत् ॥
कटीकपालनिस्तोददाहकण्डूरुजा
द्य । भवन्ति पूर्वरूपाणि भविष्यति
भगन्दरे ॥ कटीकपालमत्र कटीफल
कम् ॥ अथास्य पिडकामेव तथा यत्ना
दुपाचरेत । शुद्धदृष्टस्य सुतिरं का
र्यो यथापाकं न गच्छति ॥ लङ्घन
स्वेदन लेप विम्लापन विरेचनै
। रक्तमोक्षादिभि शीघ्र गुदजापि
डकाजयेत ॥ तथा यत्न भिषक्कुर्या
द्यथापाकं नियच्छति । अपक्व वाथ
पक्व वा जलौकापातन हितम् ॥ त
द्भावे तु शृङ्गाभ्यामिदं रक्तस्य मोक्षण
म् ॥ गुग्गुलुं त्रिफलायुक्तं पीत्वा न
श्येद्भगन्दर ॥
भगभक्षक । पुं० कुण्डाशिनि । कुट
ना० इ० भा० ॥ तस्यान्न भक्षणे
निषेधो यथा । यो वा भवे 'परि
त्यक्त साधुभिर्ब्राह्मणैरपि ।
कुण्डाशी यस्तस्यान्नं भुक्त्वा चान्द्रा
यण चरेदिति ।
भगवान् त्रि० अचिन्त्यैश्वर्यादिगु
णे० ईश्वरशब्दवाच्ये ॥ भग माहा
त्म्य षड्विधमैश्वर्यं च नित्यम
प्रतिबन्धेन यत्र वर्त्तते० स भगवान्
नित्ययोगे मतुप् ॥ उत्पत्तिं निधन
ञ्चैव भूतानामागतिङ्गतिम् ।
वेत्ति विद्यामविद्याञ्च स वाच्यो भगवा
निति विष्णुपुराणम् ॥ पूजावति

। पूज्ये ॥ आत्मनि । त्रि० ॥
भगवती । स्त्री० अचिन्त्यैश्वर्यायामा-
द्यायाम् । गौर्याम् । दुर्गायाम् । प
रस्याप्रकृतौ ॥ तस्या स्वरूप यथा
। यथा नित्यो हि भगवान् नित्या भगव
ती तथा ॥ स्वमायया तिरोभूता तत्रेशे
प्राकृते लये ॥ आब्रह्मस्तम्बपर्यन्त स
र्वं मिथ्यैव कृत्रिमम् । दुर्गा सत्यस्व
रूपा सा प्रकृतिर्भगवान् यथा सि
द्ध्यैश्वर्यादिक सर्वं यस्यामस्ति युगे यु
गे । सिद्ध्यादिके भगो ज्ञेय तेन भ
गवती स्मृता ॥ इति ब्रह्मवैवर्त्त पुरा
णम् ॥ अपि च । सेव्यते या सुरै
सर्वैस्ताञ्च व भजतेयत । धातु-
र्भजेति सेवाया भगवत्येव सा स्मृते-
ति ॥ चतुर्व्यूहात्मक भगवत्या
स्वरूप क्रमेण दर्शितं यो देवी भागवते ।
तद्यथा । सर्वस्याद्या महालक्ष्मीर्वरे
ण्या शक्तिरुत्तमा । सात्त्विकी यमहौ
पाला जगत्पालनतत्परा ॥ सृजतेया
रजोरूपा सत्त्व रूप च पालने । संहार
च तमोरूपा त्रिगुणा सा सदा मता ॥
निर्गुणा परमा शक्ति ' सर्वकामफ-
लप्रदा । सर्वेषा कारण सा हि ब्रह्मा
दीनां नृपोत्तमा ' ॥ सर्वस्याद्येति ।
एका पालयित्री सात्त्विकी महालक्ष्मी
विष्णुशक्ति सर्वप्रपञ्चस्याद्येय-
म् । द्वितीया तु० सृजतेया रजोरूपा
सा० सत्त्वरूपा च पालने० इति पुनरु

क्तिरनुवादरूपा सहारेतमोरूपायासेयंतृतीयाशक्ति । एतासांनामानिप्रथमस्कन्दएवोक्तानि। तस्यास्तुसात्विकीशक्तीराजसीतामसीतथा। महालक्ष्मीसरस्वतीमहाकालीतिताः स्त्रियइति । ननुरहस्ये तु० सत्वाख्येनातिशुद्धेनगुणेनेन्दुप्रभम् दधाविति वचनेनमहालक्ष्मीरजोगुणासरस्वतीसत्वगुणेतिलभ्यतइतिचेन्न । कल्पभेदेनगुणभेदव्यवस्थाया सुस्थत्वात् । एतासाचशक्तीनांशक्तस्वरूपाव्यतिरेकाद्ब्रह्माश्रयविहायावस्थानं सम्भवेन० तत्तद्गुणविशिष्टं ब्रह्मैवमहालक्ष्म्यादिनामकमिति ध्येयम् ॥ निर्गुणेति । अथयागुणत्रयकारणभूतासाम्यावस्थात्मिकासानिर्गुणा० तत्र अपिपराशक्तित्वेन० ब्रह्माश्रयंविनाऽनवस्थानासम्भवेन० साम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मैव० पराशक्तिमायाभुवनेश्वरीशब्दवाच्य भवति । सर्वंचेदमुपोद्घातेस्पष्टम् । तत्रनिर्गुणासर्वकारणमित्याह । सर्वकारणा साहीति । सर्वकारणस्यानवस्थाभियाकस्मादप्युत्पत्त्यभावेननित्यत्वमुक्तम् । तेनचकेयंशक्तिः कुतो जातेत्यशङ्कानिरस्ता भवति ॥ रूपचतुष्टयमध्येप्याह । निर्गुणासर्वथाज्ञातुमशक्यायोगिभिर्नृपा । सगुणासुखसेव्यासाचिन्तनीयासदाबुधैः ॥ अयोगिभिरितिच्छेदः । अयोगिभिर्निर्विकल्पसमाधिरहितैर्निर्गुणाज्ञातुमशक्यायोगिबुद्धिगम्यैवेत्यर्थः । तथाचश्वेताश्वतरेतिध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिस्वगुणैर्निगूढामिति । मध्यमाधिकारिणामयोगिनान्तुसगुणामहालक्ष्म्यादिरूपाचिन्तनीयेत्यर्थः । तदुद्दरामूलप्रकृतेरेवसर्वोपास्यत्वमितिरहस्यम् । सर्वञ्चेदशतितत्त्वविमर्शिन्यास्पष्टम् ॥ पूज्यायाम् ॥ उगित्वान्ङीप् ॥

भगवत्पदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

भगवत्पूज्यपाद । पु० श्रीशङ्कराचार्ये ॥

भगवद्द्रुम । पु० तगरवृक्षे ॥

भगवद्धर्म । पु० हरिपरितोषकैकादश्यादिनियमस्वरूपे धर्मे ॥ त्रि० तद्विशिष्टे ॥

भगवद्भक्त । त्रि० स्थितप्रज्ञे ॥ य० । दैवाधीनजगत्सर्वम् जन्मकर्मशुभाशुभम् । तयोगाश्चवियोगाश्चनचदैवात्परबलम् ॥ कृष्णायत्तञ्चतद्दैव सदेवात्परतस्ततः । भजन्तिसततं सन्तः परमात्मानमीश्वरम् ॥ दैव वर्द्धयितुंशक्तः क्षयं कर्त्तुं स्वलीलया । नदैववद्धस्तद्भक्तश्चाविनाशीचनिर्गुणः ॥

भगालम् । न० नृकरोटिकाया म् । नृमस्तके ॥ भनक्ति । भञ्जो चामर्द्दने । बाहुलकात् कालन् । नलोप । न्यङ्क्वादित्वात् कुत्वम् ॥

भगाली । पुं० चन्द्रमौली । सदाशिवे ॥ भगालमस्यास्ति । इनि ॥

भगिनी । स्त्री० सहोदरायाम् ॥ स्वसरि ॥ भगकल्याणम् ० तृष्णा वास्त्यस्याः । इनि । ङीप् ॥

भगनीपति । पुं० आवुत्ते ॥ भामे । । भगिन्याः पतिः ॥

भगीरथ । पुं० सूर्यवंशीयनृपति विशेषे । दिलीपात्मजे ॥ योहि गङ्गास्वर्गादानीयभागीरथीतिसञ्ज्ञा चकार ॥

भगोल । पुं० भपञ्जरे । नक्षत्रचक्रे ॥

भगो । अ०) हेभगवन् ०

भगो । अ०) इतिसम्बोधने ॥

भग्न । त्रि० पराजिते ॥ स्फुटिते । फूटा०इ०भा० ॥ भङ्गे ॥ तोडा० इ०भा० ॥ यथा । चिरकालोषित-जीर्णकीटनिष्कुषितधनुः । किञ्चिच्च यद्रिरामेणभग्नं क्षत्रियकाम्निके ॥ भज्यतेस्म ॥ न०रोगविशेषे । अस्थिविश्लेषलक्षणे ॥

भग्नपादर्क्षम् । न० पुष्करादयनक्षत्रषट्के ॥ यथा । पुनर्वसूत्तराषाढाः कृत्तिकोत्तरफल्गुनी । पूर्वभाद्र विशाखर्क्षं चषट्कं तेपुष्कराःस्मृताः ॥ भग्नपादर्क्षसंयोगात् ० द्वितीया द्वादशीयदि । सप्तमीचार्कमन्दारे जायतेजारजोध्रुवम् ॥

भग्नपृष्ठ । पुं० सम्मुखे ॥ इ०त्रि० शेष ॥

भग्नसन्धि । पुं० शरीरस्यसन्धिस्था नभग्नरोगविशेषे ॥ तस्यौषधं यथा । अभयात्रिफलाव्योषं सर्वैरेभिः समीकृतैः । तुल्योगुग्गुलुनायोज्योभग्नसन्धिप्रसारकः ॥

भग्नसन्धिकम् । न० घोले ॥

भग्नात्मा । पुं० चन्द्रमसि ॥

भग्नाश । त्रि० हताशे ॥

भग्नी । स्त्री० भगिन्याम् ॥

भङ्गारी । स्त्री० दंशे ॥

भङ्क्ता । त्रि० भङ्गकर्त्तरि ॥ भनक्ति । भञ्जो० । तृच् ॥

भङ्ग । पुं० तरङ्गे । वीच्याम् । स्वल्पोर्म्याम् ॥ भज्यते । भञ्जो० । कर्मणिघञ् ॥ जयविपर्यये । पराजये । भञ्जनम् । घञ् ॥ भेदे ॥ रोगविशेषे ॥ रोगमात्रे ॥ स्फोटने ॥ कौटिल्ये ॥ भये ॥ विच्छित्तौ ॥ जलनिर्याणे ॥ न० खण्डे ॥

भङ्गवासा । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥

भङ्गसार्थ । त्रि० कुटिले ॥

भङ्गा । स्त्री० शणाख्यशस्यान्तरे । मा

तुलान्याम् ॥ इन्द्राशने । विजया याम् । भाङ्ग० इ० भा० । भङ्गाक फहरीतिकायाहिणीपाचनीलघु । तीक्ष्णोष्णापित्तलामोहमदवाग-वह्निवर्द्धनी ॥ भज्यतेऽनया। भञ्जो० । अकर्त्तरिचेतिकरणे घञ्। टाप् ॥ चित्रतायाम् ॥

भङ्गाकटम् । न० भङ्गारजसि ॥ अला बूतिलेति० कटच् ॥

भङ्गान । पु० मत्स्यविशेषे ॥ दीर्घज ङ्गले । भाङ्गन० इ० गौ० दे० भा०

भङ्गि । स्त्री० भक्तौ ॥ वीच्याम् ॥ विच्छेदे ॥ कौटिल्यप्रभेदे । विभ ङ्ग्याम् ॥ विन्यासे ॥ भङ्गे ॥ व्याजे ॥ छलनिभे ॥ नानाविधशब्दरचना वैदग्ध्यविशेषाभङ्गयन्तर्गतिव्याख्या-तार ॥ भङ्गस्यकरणम् । तत्करोतो-तिण्यन्तादिच्॥

भङ्गिमा । पु० भङ्ग्याम् ॥ यथा । अ धरेकज्जलचारुदृशोस्ताम्बूलरङ्गिमा । प्राणनाथङ्किमेतत्त्वेशविन्यास-भङ्गिमा ॥

भगी । स्त्री० विभङ्ग्याम् । कौटि-ल्ये । अनसनोहरविन्यासे ॥ ना-नाभिमानमलयागिवचोविभगीभ गीशतनयनयोरपिचातुरीच । श्री भीरनन्दनमुखाम्बुजसगशसौवशी रवोयदिनमामवशीकरोतीत्युद्भट

भगुर । पु० नद्यावङ्के । त्रि० कुटि ले । वक्रे ॥ नश्वरे ॥ भज्यतेस्वयमे व । भञ्जो० । भञ्जभासीतिघुरच् । कर्मकर्त्तर्येव ॥

भगुरा । स्त्री० अतिविषायाम् ॥ प्रिय ङ्गौ ॥

भङ्ग्यम । न० भागीने ॥ भगायाभव नक्षेत्रम् । विभाषातिलमाषोमाभ ङ्गाणुभ्य इ०पक्षेयत् ॥ भंगार्हे । भ ङ्गमर्हति । दण्डादित्वाद्यत् ॥

भचक्रम् । न० राशिचक्रे ॥ यथा । भमावर्त्तैर्भचक्रेस्मिन्ध्रुवौनाभौव्य स्थित । आराचक्रेत्विन्दुभौमौशु क्राजीवशनैश्वरा ॥ राहु केतुरग स्यश्वनक्षत्राण्यथराशय । यदादि त्सुसृष्टासुमेरोर्भूगोलकोद्भवा ॥ छा याभवेत्तदाराचि स्मात्ततदिरहा हिनम् । सूर्येन्द्वोरुपरागस्तुगोलच्छा ययाभवेत् ॥ अन्योन्ययोस्तयोरेवङ्का रणात् । ग्रासमोक्षौतुजायेतेतथात पूर्वपश्चिमौ ॥ तत्रप्रश्नफलाङ्गाग क्षतौराहोस्तुविषाणैत्याद्यैवह्निपुरा राणभेदनामाध्याय ॥ अथभचक्र भ्रमणव्यवस्थामाहसिद्धान्तशिरोम णौ ॥ निरक्षदेशेक्षितिमण्डलोपगौ ध्रुवौनर पश्यतिदक्षिणोत्तरौ । तदाश्रितं खेजलयन्त्रवत्तदा भ्रमद्भ चक्रं निजमस्तकोपरि ॥ उदग्दिशंया तियथायथानरस्तथातथाखान्नतमृक्ष, मण्डलम् । उदग्ध्रुवंपश्यतिचोन्नत

षितैस्तद्दन्तरैर्योजनजा परार्शका ॥ योजनसङ्ख्याभाश्च ३६०गुणिता कुपरिधिहृता४८६७भवन्त्य शा भूमौकच्छायावाभागेभ्योयोजनानिच व्यस्तम् ॥ इति ॥

भजन् । चि० विभजति । भागकर्त्तरि ॥ सेवाकर्त्तरि । सेवति ॥ भजति । भजसेवायाम् । लट शत्रादेश ॥

भजनम् । न० भक्ती ॥ भाग सेवा याम् ॥ भजेभावेल्युट् । दारार्त्ति-येभजनसहायायपुत्रार्त्ते येतद्दनकाया । धनमपितद्ददरिभजनार्थेनोर्च्चे देत त्तसर्वेव्यर्थम् ॥

भजमान । चि० औपयिके । न्याया गते ॥ शरणागते ॥ भजतेफलमनु वध्नाति । भज० । ताच्छील्येति० चानश्० शानच्वा ॥ भागकर्त्तरि ॥ सेवाकर्त्तरि ॥

भजिष्णु । चि० भजनशीले ॥

भञ्जक । पु० चि० भञ्जनकर्त्तरि ॥ भनक्ति । भञ्जो० । लट शत ॥

भञ्जनम् । न० खण्डने ॥ भञ्जेर्भावेल्युट् ।

भञ्जनक । पु० मुखरोगविशेषे । यथा । वक्त्रं वक्रं भवेद्यस्यदन्तभगश्च जायते । कफवातकृतोव्याधि स भञ्जनकसञ्ज्ञित ॥

भञ्जर । पु० देवकुलोद्भूततरौ । काचिमे ॥

भञ्जा । स्त्री० अन्नपूर्णायाटव्याम् ॥

भञ्जित । चि० खण्डिते ॥

भट । पु० योद्धरि । वीरे ॥ पामर विशेषे ॥ म्लेच्छप्रभेदे ॥ मिथ्याभा षिणिसेवके ॥ रात्रिचरे ॥ वर्णसङ्क रजातिविशेषे ॥ यथा । वह्निकारा द्दटोजातोनटिक्यावरवाहक । इ० प० पु० ॥ भटति । भटभृतौ । पचाद्यच् ॥

भटा । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् । राजवा लशसा० इ० द० भा० ॥

भटित्रम् । न० शूलाकृते । शूल्य । शलपक्कमांसे । शूला० इ० भा० भटतिभक्ष्यतेवा । भट० । अमित्रा दिति० इत्र ॥

भटी । स्त्री० भटयोषिति ॥

भट्ट । पु० मीमांसकविशेषे भाट० इ० भा० प्र० वर्णसङ्करजातिविशे षे ॥ तस्योत्पत्तिस्त्र्ब्रह्मवैवर्त्ते यथा । वैश्यायाशूद्रवीर्येण पुमानेकोवभूव ह । सभट्टोवावदूकश्चसर्वेषास्तुति पाठक ॥ अपिच तत्रैव । क्षत्रि याद्विप्रकन्यायाभट्टोजातोनुवाचक । इति ॥ शिविराग्निकिराष्ठातस्यवा सोदेय । यथा । भट्टवैद्य पुष्पका रस्थापयेच्छिविराग्निके । इ० ॥

भट्टाचार्य । पु० भट्टाचार्ययोर्मताभि ज्ञे ॥ तुतातभट्टमतंमीमांसाशास्त्रम् उदयनाचार्यमतंन्यायशास्त्रम्०एत

दुभयमतनिष्णातोभट्टाचार्य ॥

भट्टार । त्रि० पूज्ये ॥ भटति । भट । क्विप् । भट्चासौतारश्च । पृषोदरादि ॥ भट्ट ऋच्छतिवा । कर्मण्यण् ॥

भट्टारक । पु० नाट्यवाचा० नृपे ॥ नाट्योक्त्या० देवे ॥ तथा० तपोधने ॥ त्रि० पूज्ये ॥ भटति । भटपरिभाषणे । क्विप् । भट्चासौतारकश्च । पृषोदरादित्वात्० इत्वनिषेधेन ॥ भट्ट स्वामित्वम्० ऋच्छतिवा । कर्मण्यण् । तत स्वार्थेक ॥

भट्टारकवार । पु० आदित्यवारे ॥

भट्टि । पु० सनामाप्रसिद्धे रामकथाश्रयेमहाकाव्ये ॥

भट्टिनी । स्त्री० नाट्योक्त्याऽकृताभिषेकायाराजयोषायाम् ॥ ब्राह्मण्याम् ॥

भड । पु० वर्णसङ्करजातिविशेषे ॥ सतुलेटात्तीवरकन्यायाजात । यथा । लेटस्तीवरकन्यायाजनयामास षण्नरान् । माल मल्ल मातरश्चभडकोलश्चकन्दरम् ॥ इ० ब्र० वै० पु० ॥

भडाग्नि । पु० अग्निविशेषे ॥ भड भडइतिशब्दयुक्ते वह्नौ ॥

भडिल । पु० शूरे ॥ सेवके ॥ भडइतिसौत्रोधातु । सलिकल्यनिमहिभडिभ डिश डिपि डितु डिकुकिभूभ्यइलजिति० इलच् ॥

भणित । त्रि० कथिते । शब्दिते ॥

भणिति । स्त्री० वाचि ॥

भण्टाकी । स्त्री० वार्ताक्याम् ॥ भण्यते० भण्यते वा । भटभृतौ० भणश्च इवा । पिनाकादयश्चेतिसाधु ॥ वृहत्याम् ॥

भण्टिका । स्त्री० वृन्ताकि । भटा० भण्टा० इ० भा० ॥

भण्टुक । पु० श्योनाकवृक्षे ॥

भण्ड । पु० चाटुवटौ । अश्लीलभाषिणिभाण्ड० इ० भा० ॥ भडते । भडिकल्याणे० पचाद्यच् ॥

भण्डक । पु० खञ्जनखगे ॥

भण्डनम् । न० कवचे ॥ युद्धे ॥ खलीकारे ॥

भण्डहासिनी । स्त्री० वेश्यायाम् ॥

भण्डि । स्त्री० वीच्याम् ॥

भण्डिका । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥

भण्डिर । पु० भण्डिले ॥ शिरीषवृक्षे ॥ रलयोरैकत्वम ॥

भण्डिल पु० । शिरीषवृक्षे भण्डति । भडिकल्याणे० परिभाषणे वा । सलिकलीति० इलच् । त्रि० दूते । शुभे ॥ शिल्पिनि ॥

भण्डी । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥ भण्डति । भण्डश्चाभण्डने । पचाद्यच् । गौ० ङीष् ॥ शिरीषवृक्षे ॥

भण्डीतकी । स्त्री० मजिष्ठायाम् ॥

भण्डीर । पु० कोविदारे । काञ्च

नारे ॥ तण्डुलीयबीजे ॥ शिरीषवृक्षे ॥ भण्डीरोरन् ॥

भण्डीरलतिका । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥

भण्डीरी । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥ भण्डति । भण्डआमर्दने । वा० ईरन् गौ० ॥

भण्डील । पु० मञ्जिष्ठायाम् ॥

भण्डुक । पु० मत्स्यविशेषे । भाकुर० ख्या० गौ० दे० भा० ॥

भण्डूक । पु० श्योनाकवृक्षे ॥

भदन्त । पु० सौगतादिबुद्धे ॥ सुतेजसि ॥ मायादेवीसुते ॥ त्रि० प्रव्रजिते ॥ पूज्ये ॥ भदते ॥ भदिकल्याणे सुखे च । भन्देर्नलोपश्चेतिझच् ॥

भद्राक । पुं० न० मङ्गले ॥ भन्दते। भदि० । पिनाकादित्वात्साधु ॥

भद्रम् । न० कल्याणे ॥ शर्मणि । सौख्ये ॥

भद्र । पु० शिवे ॥ खञ्जरीटे ॥ वृषभे ॥ कदम्बके । करिजातिविशेषे ॥ नवशुक्लबलान्तर्गतबलदेवे । रामचरे ॥ स्नुह्याम् ॥ न० मङ्गले ॥ मुस्ते ॥ काञ्चने ॥ त्रि० श्रेष्ठे । भन्दनीये ॥ सुखे ॥ साधौ ॥ पु० स्त्री० करणान्तरे । विष्टिसंज्ञके ॥ मृणाले० । भन्दते । भदि० । ऋज्रेन्द्र तिरन्० भन्देर्नलोपश्च निपात्यते ॥

भद्रक । पु० देवदारुणि ॥ सुपार्श्वाख्यविष्कम्भशैलमूले० धृतिमन्नामकाननम् ० तत्रस्थह्रदे ॥ न० भद्रमुस्तके ॥ त्रि० मनोज्ञे

भद्रकट । पु० गोक्षुरे ॥

भद्रकर्ण । पु० सिद्धस्थानविशेषे ॥ भद्राख्याश्चद्रकर्णके ॥

भद्रकर्णह्रद । पु० तीर्थविशेषे ॥

भद्रकर्णी । स्त्री० गन्धालिकायाम् ॥ ॥ गोकर्णाधिवासिन्यादेव्याम् ॥

भद्रकाली । स्त्री० कात्यायन्याम् । महिषमर्दिन्याम् ॥ औषधीभेदे । गन्धोल्याम ॥ भद्रं कल्याणं कालयति वर्द्धयति । कर्मण्यण् भद्रा चासौकालीचेतिवा ॥

भद्रकाशी । स्त्री० भद्रमुस्तायाम ॥

भद्रकुम्भ । पु० पूर्णकुम्भे । भद्रस्य० भद्रोवाकुम्भ

भद्रगन्धिका । स्त्री० मुस्तके ॥

भद्रङ्कर । त्रि० क्षेमङ्करे । शुभङ्करे ॥

भद्रचूड । पु० स्नुहीभेदे । लङ्कास्थायिनि ॥

भद्रज । पु० इन्द्रयवे ॥

भद्रतरुणी । स्त्री० कुब्जकवृक्षे ॥

भद्रतुरगम् । न० जम्बुद्वीपस्य नववर्षान्तर्गतवर्षविशेषे ॥ यथा ।

माल्यवज्जलधिमध्यवर्त्ति यत् तत्, भद्रतुरग अगुर्वं धा ॥ इ० सिद्धान्तशिरोमणि ॥

भद्रदन्तिका । स्त्री० दन्तीवृक्षप्रभेदे । श्रीघ्रपुष्पायाम् । जयावहाया म् ॥

भद्रदारु । पु० न० देवदारुणि ॥ न० सरलवृक्षे ॥ भद्रदारु ॥

भद्रदार्वादिक । पु० औषधगण वि० ॥

भद्रनामा । पुं० काष्ठकुट्टखगे ॥

भद्रनामिका । स्त्री० त्रायन्तीवृक्षे । वहला०गौ० दे० भा० प्र० ॥

भद्रनिधि । पु० महादानविशेषे ॥

भद्रपत्नी । स्त्री० सुभगायाम् ॥ भद्र पतिर्यस्या ० इतिविग्रहे०नित्य सपत्न्यादिष्विति पतिशब्दस्यनान्ता देशे० नान्तलक्षणोङीप् ॥

भद्रपदा । स्त्री० प्रोष्ठपदासु । पूर्वभाद्रपदोत्तरभाद्रपदनक्षत्रयो ॥ भद्र पद यासाम् ० ता । अचारो पाकृत्य ॥

भद्रपर्णी । स्त्री० गम्भार्याम् ॥ भद्रा णिपर्णान्यस्या ० । पाककर्णेतिङी ष् ॥ प्रसारण्याम् ॥

भद्रपीठ । पु० सिंहासने ॥

भद्रबलन । पु० बलरामे ॥

भद्रबला । स्त्री० लताविशेषे । प्रसारण्याम् । कटम्भरायाम् ॥ भद्र बलमस्या ॥ बलायाम् ॥

भद्रमल्लिका । स्त्री० वेल्लीतिख्यातपुष्पे ॥

भद्रमल्लो । स्त्री० अपराजितायाम् ॥

भद्रमुञ्ज । पु० शरे । कृत्तुवे इत्ते । सरकण्डा० इ० भा० ॥

भद्रमुस्त । पु० भद्रमुस्तके ॥ भद्रसा सौमुस्तकश्च ॥

भद्रमुस्तक । पु० नागरमुस्तके ॥ भद्रसासौमुस्तश्च ॥

भद्रमुस्ता । स्त्री० भद्रमुस्तके । गुन्द्रा याम् ॥

भद्रयवम् । न० कुटजफले । कलि ङ्गे । इन्द्रयवे ॥ यवाकारबीजत्वा द्यवम् । भद्रञ्चतद्यव च ॥

भद्ररेणु । पु० ऐरावतहस्तिनि ॥

भद्रवट । पु० भौमतीर्थविशेषे ॥

भद्रवत् । न० देवदारुणि ॥

भद्रवती । स्त्री भद्रपर्ण्याम् ॥ कट् फले ॥

भद्रवर्मा । पु० नवमालिकायाम् नवाल्याम् । नवारा० इ० भा० ॥

भद्रवल्लिका । स्त्री० गोपवल्ल्याम् । अनन्तमूल० इ० भा० प्र० ॥

भद्रवल्ली । स्त्री० मल्लिकायाम् ॥ माधवीलतायाम् ॥ लताविशेषे । शातभीरौ । अष्टापदिकायाम् ।

मदनमाली०इ० हापरमाली०इ० च०गी०टे०भा० ॥
भद्रश्रयम् न० चन्दने ॥
भद्रश्री । पु० चन्दनवृक्षे ॥ भद्रा श्रीरस्य ॥
भद्रसोमा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
भद्रा । स्त्री० रास्नायाम् ॥ कृष्णायाम् ॥ व्योमनद्याम् ॥ यथा । भद्रा तथोत्तरगिरीन् उत्तरांश्चतथाकुरून् अतीत्योत्तरमम्भोधिमभ्येतिचमहामुने ॥ प्रसारिण्याम् ॥ कटफले ॥ अनन्तायाम् ॥ तिथिभेदे । द्वितीयासप्तमीद्वादशीषु ॥ जीवन्त्याम् । अपराजितायाम् ॥ नील्याम् ॥ बलायाम ॥ शम्याम् ॥ वचायाम ॥ दन्त्याम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ श्वेतदूर्वायाम् ॥ काश्मर्याम् ॥ सारिवाविशेषे ॥ गवि ॥ काकोदुम्बरिकायाम ॥ बुधशक्तिविशेषे । तारायाम् ॥ छायागर्भजातसूर्यकन्यायाम् ॥ श्रीकृष्णभगिन्याम् ॥ सुभद्रायाम् । दुर्गायाम् ॥ यथा । भद्रास्याद्भद्रकर्णिकी०इति ॥ विष्टयाम् ॥ यथा । शुक्ले पूर्वार्द्धेऽष्टमी पञ्चदश्योर्भद्रैकादश्याचतुर्थ्या परार्द्धे । कृष्णोऽन्त्यार्द्धेस्यात्तृतीयादशम्यो , पूर्वेभागेसप्तमीशम्भुतिथ्यो ॥ विशयविषरौद्राणिविष्टि सर्वं चवर्जयेत् । विष्टिशेषेचिद्रवाड्डिष्पुच्छे कार्यं जयावहम् ॥
भद्राकरणम् । न० मुण्डन
भद्राङ्ग । त्रि० शोभनमेचे ॥
भद्रात्मज । पु० खड्गे ॥
भद्रारक । पु० अष्टादशक्षुद्रद्वीपान्तर्गतद्वीपविशेषे
भद्रालपत्रिका । स्त्री०)
भद्राली । स्त्री०) गन्धाल्याम् ॥
भद्रावती । स्त्री० कटफलवृक्षे ॥
भद्राश्वम् । न० भुवोनववर्षान्तर्गतवर्षविशेषे । इलावृतवर्षे ॥ भद्राश्वम् माल्यवत्प्राच्यांवर्षं भद्राश्वनाकुलम् ॥
भद्रासनम् । न० नृपासने ॥ भद्रस्तदासन च ॥ तृतीययोगाङ्गविशेषे तद्यथा । सीवन्या : पार्श्वयोर्न्यसेद्गुल्फयुग्मं सुनिश्चलम् । वृषणाधः पादपार्ष्णी पाणिभ्यां परिबन्धयेत् ॥ भद्रासनं समुद्दिष्टं योगिभिः सारकाल्पितम् ॥
भद्रेश्वर । पु० काल्पग्रामस्थशिवे ॥ शिवप्राप्त्यर्थं दुर्गाराधितहिमालयस्थपार्थिवशिवलिङ्गे ॥
भद्रैला । स्त्री० स्थूलैलायाम् ॥
भद्रोदनी । स्त्री० बलायाम् । बरिआरा०इ० भा० । नागबलायाम् ॥
भन्दम् । न० कल्याणे ॥ प्रकाशे च ॥

भन्दिल । पुं॰ दूते न॰ शुभे ॥ कर्म्मे ॥

भनभुक । पुं॰ भारतवर्षान्तर्गतदेशविशेषे ॥

भपञ्जर । पुं॰ नक्षत्रचक्रे ॥

भपति । सुधांशौ ॥ भानांपतिः ॥

भम । पुं॰ धूमे ॥

भम्भरालिका । स्त्री॰ मक्षिकायाम् । दंशे ॥

भम्भराली । स्त्री॰ मक्षिकायाम् ॥ दंशे ॥

भम्भासार . । पुं॰ मगधराजविशेषे । श्रेणिके ।

भयम् । न॰ घोरे । भयङ्करे ॥ कुब्जकप्रसूने । प्रतिभये । दरे । त्रासे । भीतौ । भिया । साध्वसे । अनागतप्रतिकूलप्रतिसन्धाने ॥ तल्लक्षणानियथा । रौद्रशक्त्यातुजनितं चित्तवैक्लव्यदं भयम् । व्याघ्रादिदर्शनाधीनचित्तवृत्तिविशेषे ॥ भयम् ॥ गर्भवासादिदुःखरूपम् । रागविषयस्यविनाशके समुपस्थितेतन्निवारणासामर्थ्यमात्मनोमन्यमानकर्तृन्यात्मकश्चित्तवृत्तिविशेषः ॥ सर्वान्विषयान्परित्यज्यज्ञानमार्गेकथंजीवितव्यमितित्रास ॥ अनिष्टहेतूपनिपातेतत्परित्यागानर्हताज्ञानम् ॥ परतः स्वानिष्टसम्भावनाज्ञानम्॥ भयद्वितीयाभिनिवेशतः स्यात् ॥ यथा व्याघ्राद्बिभेति॰व्याघ्राधीनत्वेनस्वीयमरणं सम्भावयतीति ॥बिभेत्यस्मात् । ञिभीभये । अज्विधौ भयादीनामुपसङ्ख्यानं नपुंसकेक्तादिनिवृत्त्यर्थम् ॥ बिभेत्यनेनेति विग्रहे॰ एरजितिकरणेऽच ॥ भयं द्विविधम् । दैवम्॰मानुषञ्च । यथा ह्वकामकन्दकं । हुताशनोजलं व्याधिर्दुर्भिक्षं मरणं तथा । इतिपञ्चविधं दैवं मानुषव्यसनं ततः ॥ आयुक्तकेभ्यश्चौरेभ्यः परेभ्योराजवल्लभात् । पृथिवीपतिलोभाच्चनराणांपञ्चधाभयमिति ॥ आगते भये॰अभीतवत्स्थातव्यम् । यथा । तावद्भयस्यभेतव्य यावद्भयमनागतम् । उत्पन्नं तुभयेतीव्रे स्थातव्यं तेरभीतवत् ॥ पुं॰ रोगे ॥

भयङ्कर . । पुं॰ डुण्डुलपक्षिणि । त्रि॰ भयोत्पादके । भैरवे । दारुणे । भीषणे । भयानके ॥ भयं करोति । मेघर्त्तिभयेषुकृञइति खच् । मुमागमः ॥ पुं॰ याम्यायोमान्तरे ॥ यथा । एकार्णवीभूतजीवीरुस्तामन्योन्यसङ्गमौ । भयङ्करोयोगोयं यातुर्भीतिं प्रदायकः ॥

भयडिण्डिम । पुं॰ सङ्ग्रामपटहे ॥

भयद्रुत । त्रि॰ कान्दिशीके । भीत्यापलायिते ॥ भयद्द्रुतवत् । द्रुगतौ । कर्त्तरि क्त । भयात्द्रुत । पञ्चमीतियोगविभागात्समास ॥

भयनाशिनी । स्त्री॰ भयनाशकर्त्र्याम् । त्रिदायाम् ॥ त्रायमाणालतायाम् ॥

भयभीत । त्रि॰ त्रासेनातङ्किते ॥ यथा । एकतोभयभीतस्यप्राणिन : प्राणरक्षणम । नातोगुरुतमोधर्म्मः कश्चिदन्योस्तिवर्त्तते ॥ वह्निपुराणे शिबिराजोपाख्याने ॥

भयभ्रष्ट । त्रि॰ भयद्रुते ॥

भयानक । पुं॰ व्याघ्रे ॥ राहौ ॥ शृङ्गाराद्यष्टरसान्तर्गतषष्ठरसे ॥ त्रि॰ भयानके । भीषणे ॥ बिभेत्यस्मात् । ञिभी ॰ आनक । भीङ् भियहुस्वानक : ॥

भयापह । पुं॰ राजनि ॥ परमेश्वरे ॥ भय स सारजंमुमुक्षूणामपहन्तीति । हन॰ । अन्येभ्योपिदृश्यतइतिड : । भयमपवद्ध्याहा । चाशिषिहनइतिड : ॥ त्रि॰ भयापहरणकर्त्तरि ॥

भयावह : । त्रि॰ भयङ्करे ॥

भर : । पुं॰ अतिशये । भरति । भृञ॰ । पचाद्यच् ॥ भरणं भर : । पुंसीतिघोषा ॥ अस्यद्रव्यवाचित्वेपि ॰पुंस्त्वमेव । वज्ञाजङ्घा : पुंसीतिवचनात् ॥ अर्द्धे ॥ भ नक्षत्र राति । रा॰ क ॥ यज्ञे ॥ भारे ॥ शेतेधराभराक्रान्तो शेषे नाराय ण स्वयम् । लक्ष्मीकान्तोनजानन्तितु सहांपरवेदनाम् ॥

भरट । पुं॰ कुम्भकारे ॥ भृतके ॥ बिभर्त्ति । डुभृञ॰ अनिर्दिष्टादिना॰ रटच् ॥

भरणम् । न॰ वेतने ॥ भृतौ । मूल्ये ॥ भ्रियते ऽनेन । भृञ॰ ल्युट् ॥ पोषणे ॥ यथा । भरणं पोष्यवर्गस्यप्रशस्तंस्वर्गसाधनम् । नरकपीडनेचाऽस्यतस्माद्यत्नेनतं भरेत् ॥ पुं॰ भरणीनक्षत्रे ॥

भरणी । स्त्री॰ द्वितीयनक्षत्रे । यमदैवते ॥ तत्रजातस्यफलम्॰ यथा । सदापकीर्त्तिर्हिमहापवादोनानाविनोदैश्चविनीतकाल । जलेविलासीचपल.खल : स्यात् प्राणिप्रणीतोभरणीषुजात: ॥ प्राणिप्रणीत. प्राणिभि स्थिम : ॥ घोषके ॥ टित्वात् ङीप् ॥

भरणीभू . । पुं॰ राहुग्रहे ॥

भरणीय : । त्रि॰ पोष्ये । भरणयोग्ये ॥

भरण्ड: । पुं॰ स्वामिनि । कामी ॥ नृपे ॥ वृषे ॥ भरति । भृञ॰ । भराण्डन् ह्रस्वश्च,अ : । वृषाण्डन् ॥

भरण्डा । स्त्री॰ भूमौ ॥

भरण्यम् । न० वेतने । मूल्ये ॥ भरणेसाधु । तत्रसाधुरितियत् ॥

भरण्यभुक् । त्रि० वैतनिके । कर्म्मकरे । मूल्येनकर्म्म कुर्वति ॥ भरण्यं वेतनभुङ्क्ते । क्विप ॥

भरण्या । स्त्री० वेतने ॥

भरण्याह्वा । स्त्री० रामदूतीतिगौ०दे० ख्यातायापूर्व्वपुष्प्याम् ॥

भरण्यु । पु० शरण्ये ॥

भरत । पु० नाट्यशास्त्रे ॥ अलङ्कारादिशास्त्रस्यसूत्रकारे०मुनौ ॥ रामानुजे ॥ शबरे ॥ क्षेत्रे ॥ भरतात्मजे ॥ देवर्षिविशेषे ॥ तन्तुवाये ॥ नटे ॥ भरतस्यमुनेः शिष्य । तस्येदमित्यण् । संज्ञापूर्वकत्वान्नवृद्धि ॥ यद्वा । बिभर्त्तिस्वाङ्ग । डुभृञ्० । भृम्दृशीत्यतच् ॥ चन्द्रवंशीयनृपविशेषस्यदुष्यन्तस्यपुत्रे । शाकुन्तलेये । दौष्यन्तौ । सर्वदमने ॥ निरुक्तिश्चास्यश्रीभागवते । माताभस्त्रापितुःपुत्रोयेनजातःसएवसः । भरस्वपुत्रंदुष्यन्तमावमंस्थाःशकुन्तलाम् ॥ इति ॥ ऋषभदेवादिन्द्रदत्तजयन्त्याकन्यायामुत्पन्नशतपुत्रान्तर्गतज्येष्ठपुत्रे ॥ यथा ॥ अथाहभगवानृषभदेवःस्ववर्षंकर्म्मक्षेत्रमनुमन्यमानःप्रदर्शितगुरुकुलवासोलब्धवरैर्गुरुभिरनुज्ञातोगृहमेधिनाधर्म्माननुशिक्षमाणोजयन्त्यामिन्द्रदत्तायामुभयविधं कर्म्मसमाम्नायमभियुञ्जन्नात्मजानामात्मसमानानाशतं जनयामास । येषांखलुमहायोगीभरतोज्येष्ठःश्रेष्ठगुणश्चासीत्०येनेदं वर्षंभारतमितिव्यपदिशन्तीति ॥ पावकस्यपुत्रे ॥

भरतखण्डम् । न० भारतवर्षान्तर्गतकुमारिकाखण्डे ॥

भरतज्ञ । त्रि० नाट्यशास्त्रज्ञे ॥

भरतपुङ्गव । पु० गाङ्गेये । भीष्मे

भरतपुत्रक । पुं० शैलूषे । नटे ॥

भरतप्रसू । स्त्री० कैकय्याम् ॥

भरताग्रज । पु० श्रीरामचन्द्रे ॥

भरथ । पु० लोकपाले ॥ बिभर्त्ति । डुभृञ्० । भृञश्चिदित्यथ ॥

भरद्वाज । पु० मुनिविशेषे ॥ व्याघ्राटे । भारुइ०गौ०दे०भा०प्र०पक्षिणि । भर्दुल०इ०भा० ॥ गुरोःपुत्रे । उतथ्यपत्न्याम्ममतायांवृहस्पतेर्वीर्य्याज्जातेमुनिविशेषे ॥ अस्य नामनिर्वचनं यथाविष्णुपुराणे । मूढे भरद्वाजमिमं०भरद्वाजंवृहस्पते । यातौयदुक्त्वापितरौभरद्वाजस्ततस्त्वयम् ॥ इति ॥ भरन्धारकोवाजोऽस्य ॥ यद्वा । भरद्वाजस्यापत्यम् । ऋष्यण् । संज्ञापूर्वकत्वाद्वृद्ध्यभाव ॥

भरवान् । पु० शिवे ॥ भरवन्तीमस्य

स्य । मतुप् ॥ भरसहिष्णौ ॥

भरिणी । स्त्री० हरिद्रायाँ । हरा०द्रू० भा० ॥

भरित । पु० हरिद्वर्णे ॥ त्रि०तद्वति ॥ भृते ॥ पुष्टे ॥ परिपूर्णे । भरा० द्रू०भा० ॥ भर सञ्जातोस्य । ता० दृतच् ॥

भरिता । स्त्री० हरितायाम् ॥

भरिमा । पु० भरणे ॥ कुटुम्बे ॥ भरति०बिभर्त्ति वा । भृञ्०डुभृञ्० वा । हृभृधृसृस्तृशृभ्यइमनिच ॥

भरु । पुं० स्वर्णे । समुद्रे ॥ हरे । शिवे ॥ भर्त्तरि । स्वामिनि । भरति०बिभर्त्ति वा । भृञ्०डुभृञ् वा । भृमृशीतृचरित्सरितनिधनिमिमसजिभ्यउः ॥

भरुज । पु० क्षुद्रशृगाले ॥

भरुटम् । न० निष्क्वाथपक्वमांसे ॥

भरुटकम् । न० भृष्टामिषे ॥

भर्ग । पु० स्मरहरे । शिवे ॥ भर्जति । भृजीभर्जने । प० घञ् । न्यङ्क्वादित्वात्कुत्वम् ॥ भृज्यन्ते कामादयोऽनेनेतिवा । हलश्चेतिघञ् ॥ भृज्यते० पच्यते जगदनेनेतिवा ॥ सवितृमण्डलगतादित्यरूपे पुरुषे ॥ चिन्तयामोवयं भर्गं धियोयोनः प्रचोदयात् । धर्मार्थकाममोक्षेषु बुद्धिवृत्तीः पुनः पुनः ॥ अपिच । भ्रस्ज पाकेभवेद्धातुर्यस्मात्पाचयतेह्यसौ । भ्राजतेदीप्यतेयस्माज्जगच्चान्ते हरत्यपि ॥ कालाग्निरूपमास्थाय सप्तार्चिः सप्तरश्मिभिः । भ्राजते यत्स्वरूपेण तस्माद्भर्गः सउच्यते ॥ भेतिभासयते लोकान् रेति रञ्जयते प्रजाः । गत्यागच्छत्यजस्रं योभगवान् भर्ग उच्यते ॥ इतियोगियाज्ञवल्क्यः ॥

भर्ग । न० तेजसि ॥ भर्जते । भृजीभर्जने । अञ्च्यग्नियुजिभृजिभ्यः कुश्चेत्यसुन् । कवर्गस्यादेशः । भर्गसी० इत्यादि ॥ स्वरूपभूते तेजसि ॥

भर्ग्य । पुं० शिवे ॥ भर्जते । भृजी० । ऋहलोर्ण्यत् । चजोरिति कुत्वम् ॥

भर्जनम् । न० भृष्टौ । भृजना० द्रू० भा० ॥

भर्जित । त्रि० दग्धे ॥ भृजी० । क्त ॥

भर्त्तव्य । त्रि० भरणीये । पोषणीये ॥ वृद्धौचमातापितरौसाध्वीभार्या सुतः शिशुः । अप्यकार्यशतं कृत्वाभर्त्तव्यामनुरब्रवीत् ॥

भर्त्ता । पुं० स्वामिनि । नाथे । पत्यौ । परिवृढे । धातरि ॥ विष्णौ ॥ प्रपञ्चस्याधिष्ठानत्वेभरणात् ॥ बिभर्त्ति स्वाध्यस्तं सर्वमधिष्ठान

तयाधारयति सत्तास्फूर्त्तिप्रदाने नपोषयतिवेति विभर्त्तेर्धारणपोषणार्थात् तृच् ॥ त्रि॰ धातरि । धारके ॥ सुखसाधनस्यदातरि ॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धीनांसङ्घातानां॰ चैतन्याभासविशिष्टाना॰स्वसत्तया स्फुरणेन धारयितरि ॥ बिभर्त्ति॰ भरतिवा । डुभृञ्॰ भृञ्॰वा । तृच् ॥

भर्तृदारक । पु॰ नाट्योक्त्यायुवराजे । द्रियते । दृङ् आदरे॰ तुदादि । ण्वुल् । भर्तूराज्ञो दारक ॥

भर्तृदारिका । स्त्री॰ नाट्योक्तौराजकन्यायाम् ॥ भर्तूराज्ञोदारिका ॥

भर्तृप्रपञ्च । पु॰ औपनिषद मन्ये वेदान्तानाव्याख्यातृविशेषे ॥

भर्तृस्थानम् न॰ तीर्थविशेषे ॥ अत्रकार्त्तिकेयस्तिष्ठति ॥

भर्तृहरि । पु॰ व्याकरणकारिकाकर्त्तरिऋषिविशेषे ॥ स्वनाम्नाप्रसिद्धे काव्यकर्त्तरिराजविशेषे ॥ सचविक्रमादित्यराजभ्राता ॥

भर्त्सनम् । न॰ अपकारगिरि । चौरोसित्व घातयिष्यामित्वामित्याद्यपकारार्थवचने ॥ भर्त्स तर्जसन्तर्जने । ल्युट् ॥

भर्त्सपत्रिका । स्त्री॰ महानील्याम् ॥

भर्त्सित । त्रि॰ अधिक्षिप्ते ॥

भर्म्मम् । न॰ ॥ स्वर्णे ॥ भृतौ ॥ नाभौ ॥

भर्म्मकम् । न॰ रोगविशेषे ॥ विङ्के ॥ कलधौते । सुवर्णे ॥

भर्म्मण्या । स्त्री॰ गणिकाशुल्के ॥

भर्म्म । न॰ भारे ॥ काञ्चने ॥ भृतौ । भरणे । पोषणे । कुमारभृत्याकुशलैरधिष्ठितेभिषग्भिराप्तैरथ गर्भभर्म्मणीति रघु॰ । अत्रगर्भहेमप्रभृतिषुइतिमल्लिनाथधृत शाश्वत ॥ नाभौ ॥ धुस्तूरे ॥ बिभर्त्ति॰ भरतिवा । भ्रियतेऽनेनवा । डुभृञ्॰भृञ्॰ । मनिन् ॥

भलता । स्त्री॰ प्रसारण्यामोषधौ । राजवलायाम् ॥

भलन्दन । पु॰ कान्यकुब्जदेशीय नृपविशेषे ॥

भलूक । पुं॰ भालुके ॥ भलते । भलभल्लपरिभाषणहिंसादानेषु ॥ उलूकादयश्चेतिसाधु ॥

भल्ल । पु॰ भल्लूके । रुद्रे ॥ पु॰ न॰ शस्त्रभेदे । भाला॰ इ॰भा॰ ॥ वाणविशेषे ॥ स्तुहीदलफलो भल्लइतियादव : ॥ भल्लते । भल्ल॰ । पचाद्यच् ॥ न॰ भद्रे । शिवे ॥ इ॰ त्रि॰ शि ॰ ॥

भल्लक । पुं॰ भल्लूके ॥ स छाया

कान् ॥
भल्लपुच्छी। स्त्री॰ गवेधुकायाम् ॥
भल्लाट । पुं॰ न॰ ग्रथिध्वजराजपुरे
भल्लात:। पुं॰ भल्लातके ॥
भल्लातक'। पुं॰ अग्निमुख्याम्। ध
रुष्करे। शोथकृति। भावा॰
द्र॰ भा॰ ॥ भल्लातकफलंपक्वं स्वा-
दुपाकरसंलघु। कषायपाचनंस्निग्ध
तीक्ष्णोष्णं छेदिभेदिनम्। मेध्य वह्नि
करंहन्तिकफवातव्रणोदरम्॥ कुष्ठा
र्शोग्रहणीगुल्मशोफानाहज्वरक्रिमी
न् ॥ तन्मज्जामधुरोवृष्योबृंहणोवा
तपित्तहा। वृन्तमारुष्करंस्वादुपित्त
घ्नं केश्यमग्निकृत् ॥ भल्लातक.
कषायोष्ण. शुक्रलोमधुरोलघु'।
वातश्लेष्मोदरानाहकुष्ठार्शोग्रहणीग
दान् ॥ हन्तिगुल्मज्वरश्वित्रवह्निमा
न्द्यक्रिमिव्रणान् ॥ भल्लट्वाततति
फत॰। क्षुन् ॥
भल्लातकी। स्त्री॰ वीरवृक्षे। अग्निमु-
ख्याम्। भल्लातके॥ गौरादित्वा-
न्ङीष् ॥
भल्लिका। स्त्री॰) भल्ला
भल्ली। स्त्री॰)तके ॥
भल्लु:। पुं॰ भल्लुके॥ भल्लते। भल्ल॰
बाहुलकादु: ॥
भल्लुक:। पुं॰ दुर्वोषि। ऋक्षे। रीछ
भालू॰ इ॰ भा॰ सध्यायोकन्॥
भल्लूक:। पु॰ ऋक्षे। भल्लुके॥ भल्ल

ति। भल्ल॰। उलूकादित्वात्साधु.
॥ श्योनाकप्रभेदे ॥ कुक्कुरे ॥
भव:। पुं॰ ईशे। शिवे। शङ्करे।
हरे॥ क्षेमे। श्रेयसि॥ सम्भवे॥
यज्ञावतारोभूतानांक्षेमायचभवा-
यच॥ ससारे॥ अपामार्गलतेवाय
विरुद्धफलदोभव। प्रत्यग्भुद्धयांवि
मोक्षायससारायपराग्भृशाम्॥ स
त्तायाम्॥ प्राप्तौ। भद्राप्तौ॥ उत्पत्ति
। जन्मनि॥ सल्मादेकादशी॥ भव-
ति॰ भवतीवासर्वम्। भूप्राप्तौ।
मचाद्यच्। अन्तर्भावितण्यर्थोवा॥
जन्मनितु॰भावे॰अदोरप्। न॰
फलविशेषे। भव्ये। चालता॰ इ॰
गौ॰ दे॰ भा॰ त्रि॰ क्षेमान्विते॥
भवघस्मर। पुं॰ दावानले॥
भवच्छिद्। त्रि॰ संसारनिवर्तके॥ भ
वछिनत्ति। छिदिर्॰। सत्सूद्विषे
त्यादिना॰ क्विप्॥
भवान्। त्रि॰ युष्मदर्थे॥ भाति। भादी
प्तौ भातेर्डवतु:॥ लिंगत्रयेरूपाणु
। भवान्॰ भवती॰भवदिति॥ पूज्ये
॥ सति। विद्यमाने॥ भवतेर्लट:
शत्रादेशे। भवन्॰ भवन्तीभवत्॰
इतित्रिलिंगेरूपंबोध्यम्॥ आयमा
ने॥
भवती। स्त्री॰ विषाक्तवाणे॥ पूज्या
याम्॥ दीप्तमत्याम्॥ उगितश्चेति
ङीप्॥

भवदारु । न० देवदारुवृक्षे ॥

भवदीय । त्रि० भावत्के ॥ भवताम यम् । भवतष्ठक्छसाविति०छस् ॥

भवनम् । न० अगारे । मन्दिरे । गृहे । भावे ॥ भवनत्यद । भू० । ल्यु, ट् ॥ राशौ ॥ क्षेत्रे ॥

भवनाशन । पुं० आत्मगोबोधे ॥

भवनाशिनी । स्त्री० सरयूसरिति ॥

भवनीय । त्रि० भवितव्ये ॥ उत्पत्त्यर्हे ॥

भवन्त । पुं० कालसामान्ये ॥ वर्तमानकाले ॥ भवति०भूयादा ॥ भू० तृभूवहिवसिभासिसाधिगडिमण्डिजिनन्दिभ्यश्चेति०भच्० सचमित् ॥

भवन्ति । पु० वर्तमानकाले ॥ भवति । भू० । भुवोभिच् ॥

भवन्ती । स्त्री० पूर्वाचार्याणालट संज्ञायाम् ॥ यथा । अस्तिर्भवन्तीपरोऽप्रयुज्यमानोप्यस्तीत्यादिभाष्यम् ॥ शित्वान्ङीष् ॥

भवभावन । त्रि० ससारकारणे ॥ भवः संसारस्तस्यभावनयेन ॥ उत्पत्तिकर्त्रे ॥

भवभूति । पुं० भोजराजस्यसभास्थे कविविशेषे । मालतीमाधवादिना टककर्तरि । भूगर्भे ॥ महादेवस्यैश्वर्ये ॥

भवरत् । पुं० प्रेतपटहे ॥

भवाघनाशिनी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

भवात्मजा । स्त्री० मनसादेव्याम् ॥

भवादृश । त्रि० भवादृशे ॥ भवानिवपश्यति०भवन्तमिववा । दृशिर्-प्रेक्षणे । त्यदादिष्विति०क्सोपि वाच्यइति०क्स. ० । आसर्वनाम्नइत्यत्र०दृग्दृशवतुष्विति ककारोन्तादेश ॥

भवादृश् । त्रि० भवादृशे ॥ भवानिवपश्यति०भवन्तमिववा । दृशिर्० । त्यदादिष्वितिक्विन् । आसर्वनाम्न ॥

भवादृश । त्रि० युष्मत्सदृशे । भवद्विधे ॥ भवानिवपश्यति०भवन्तमिव वा । दृशिर्०त्यदादिषुदृशोनालो चनेकञ्चेति०कञ् । आसर्वनाम्न इत्याकारोन्तादेश ॥

भवानी । स्त्री० पार्वत्याम् । दुर्गायाम् ॥ भवस्यस्त्री । इन्द्रवरुणभवश र्वेत्यादिना०ङीषानुकौ ॥ परदेवतायाम् ॥ एकैवशक्ति . परमेश्वरस्य-भिन्नाचतुर्धाव्यवहारकाले । भोगेभवानीपुरुषेषुविष्णु कोपेषुकाली-समरेषुदुर्गा ॥ चट्टलपीठवासिन्यामम्बायाम् ॥

भवानीगुरु । पु० हिमालये ॥

भवानीपति । पु० महादेवे ॥

भवापवर्ग । पु० मोक्षे ॥ भवस्यापवर्गः नाशः ॥

भवाभीष्ट । पु० गुग्गुलौ ॥

भवाब्धि । पुं० संसाररूपसमुद्रे ॥ भवाब्धितरणोपाय . कुलमार्गोद्दिनापर ॥

भवायना । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

भविकम् । न० भव्ये । कुशले ॥ भवो- भद्रास्मिन्नास्ति । अतइनिठनाविति ठन् ॥ त्रि०तद्वति ॥

भवित . । त्रि० अतीतोत्पत्तिके । भूते॥

भवितव्यम् । त्रि० भवनीये ॥ भवितव्यमुभयत्वेवमाविर्भवितव्यामुपायवत् । गम्यं गतमित्यादुर्गमनुग्रहमित्यवत् ॥

भवितव्यता । स्त्री० नियतौ । भाग्ये । अवश्यम्भाविनामर्थानामवश्यं भावित्वे । काललभार्यायाम् ॥

भविता । त्रि० भविष्णौ ॥ भवनशील. भू० । तृन्निति तृन् ॥

भविन: । त्रि० काव्यकर्त्तरि ॥

भविल: । पुं० भव्ये ॥ भवति । भू० । सलिकल्यनीत्यादिना० इलच् ॥ त्रि भुते । विदूषके ॥

भविष्णु । त्रि० भवितरि । भूष्णौ ॥ भवनशील : । भुवश्चेति०भवतेरिष्णुच् ॥

भविष्यम् । न० पञ्चशताधिकचतुर्दश सहस्रश्लोकात्मकपुराणविशेषे ॥ यथा । चतुर्दश भविष्यं स्यात् तथा पञ्चशतानि च इति श्रीभागवतम् ॥ अपिच । चतुर्दशसहस्राणितथा पञ्चशतानि च । भविष्यं परिसंख्यातं मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिरिति देवी भागवतम् ॥ त्रि० भविष्यत्काले ॥

भविष्यत् । त्रि० आगामिकाले । वर्त्तमानप्रागभाव प्रतियोगिनिकाले ॥ वर्त्तमानकालोत्तरकालीनोत्पत्तिकस्ये । अनागते । उत्तमे ॥

भव्य । पुं० कर्मरङ्गतरौ ॥ न० अस्थनि ॥ फलविशेषे चालता० इ० गौ० दे० प्र० । बभेनक्षमोघने ॥ भव्यं स्वादुकषायाम्लं कफमार्गविशोधनम् । तदेवपक्वं दीपनं गुरु वातपित्तापहम् ॥ पुं० न० रस भेदे ॥ त्रि० शुभे ॥ सत्ये ॥ योग्ये ॥ भाविनि ॥ भविष्यमाणे ॥ भवति० भाव्यमनेनवा । भव्यगेयप्रवचनीयोपस्थानीयजन्याप्लाव्यापात्याविति • कर्त्तरि० भावे वायतासाधु . ॥

भव्या । स्त्री० उमायाम् । करिकायाम् ॥

भष । पुं० कुक्कुरे ॥ भषति । भष० । अच् ॥

भषक: । पुं० कुक्कुरे । शुनि ॥ भषति । भषणे शुनां । क्वुन् ॥

भषणम् । न० कुक्कुरे । शब्दे ॥

भष॰ल्युट्॥

भषा। स्त्री॰ स्वर्णचीर्याम्॥

भषी। स्त्री॰ शुन्याम्॥ भषतिपान्थम्। भषभर्त्स्ने। पचाद्यौ॰ भषङितिपाठात्॰ टिड्ढेतिङीप्॥

भसद्। स्त्री॰ भास्वरे॥ योनौ॥ जघने॥ काले॥ मासे॥ कारण्डवखगे॥ प्लवे। भेलके। बभस्ति। भसभर्त्सनदीप्त्योः। शृदृभसोदिः॥

भसन'। पुं॰ भ्रमरे॥

भसन्त। पु॰ काले॥

भसितम्'। न॰ भस्मनि॥

भसूचक। पु॰ देवर्षौ॥

भस्त्रका। स्त्री॰ चर्मप्रसेविकायाम्॥

भस्त्रफला। स्त्री॰ ओषधिविशेषे॥ भस्त्रेवफलान्यस्याः। पाककर्णेति प्राप्तङीषबाधित्वा॰ सम्भस्त्राजिनेतिटाप्। ङ्यापोरितिह्रस्व॥

भस्त्रा। स्त्री॰ अग्निदीपकचर्मनिर्मितयन्त्रविशेषे। चर्मप्रसेविकायाम्॥ जलादिनीयते येनलौहादि ध्मायते तथा। चर्मणोविकृतिः। सावभस्त्राशास्त्रे प्रकीर्त्तिता॥ भस्यते ऽनया। भसदीप्तौ। हुयामाश्रुभसिभ्यस्त्रन्। तितुत्रेतिनेट्। अजादित्वाट्टाप्॥

भस्त्राका। स्त्री॰ भस्त्रिकायाम्। भस्त्राया॥

भस्त्रिक। त्रि॰ भस्त्रयाजलादहरणकर्त्तरि। भिस्तौ॰ इ॰भा॰॥ भस्त्रयाहरति। भस्त्रादिभ्यःष्ठन्॥ स्त्री॰- भस्त्रिकी। षित्वान्ङीष्॥

भस्मक। पुं॰ रोगविशेषे॥ तस्य निदानसम्प्राप्तिपूर्वकं लक्षणं। यथा। कट्वादिरूक्षान्नभुजानराणांक्षीणेकफे मारुतपित्तवृद्धौ। अतिप्रवृद्धः पवनान्वितोऽग्निः भुक्तंक्षणाद्भस्म करोतियस्मात्॥ तस्मादसौभस्मक सञ्ज्ञकोऽभूदुपेक्षितोयं पचतेचधातून्॥ भस्मसोपद्रवमरिष्टंयथा। तृट्स्वेददाहमूर्च्छादीन्कृत्वेवात्याग्निसम्भवान्। पक्त्वान्नमाशुधात्वादीन्सक्षिप्रं नाशयेद्ध्रुवम्॥ इ॰

भस्मकार'। पुं॰ रजके॥

भस्मगन्धा। स्त्री॰ रेणुकायाम्। हरेणौ॥

भस्मगन्धिका। स्त्री॰ हरेणुनामौषधौ। रेणुकायाम्॥ भस्मनोगन्ध। भस्मगन्धोस्त्यस्याः। अतइनि। ठनावितिठन्। टाप्॥

भस्मगन्धिनी। स्त्री॰ रेणुकायाम्। हरेणुनाम्न्यौषधौ॥ गन्धद्रव्यमेतदिति स्वामी॥ भस्मगन्धोस्त्यस्याः। अतइनिठनाविती निः। ङीप्॥

भस्मगर्भ'। पुं॰ तिनिशद्रुमे॥

भस्मगर्भा । स्त्री॰ कपिलवर्णपुष्पाया
शिंशपायाम् ॥ रेणुकानामगन्धद्र
व्ये । ओषधिभेदे ॥ भस्मगर्भेयस्याः
शुक्लसारत्वात् ॥
भस्मतूलम् । न॰ ग्रामकूटे ॥ पांशुव
र्षे ॥ हिमे ॥
भस्म । न॰ काष्ठादेरग्निकृतेविकारे ।
शिवाङ्गभूषणे । भूतौ । भसिते ।
विभूतौ ॥ वभस्ति । भसभर्त्सन
दीप्त्योः । सर्वधातुभ्योमनिन् ॥
विनाभस्मत्रिपुण्ड्रेणविनारुद्राक्षमा
लया । पूजितोपिमहादेवोनस्यात्
तस्यफलप्रदः ॥ शरीरविकारे ॥
भस्मरोहा । स्त्री॰ दग्धारुहवृक्षे ॥
भस्मवेधक । पुं॰ कर्पूरे ।
भस्मसात् । अ॰ भस्मीभावे ॥ कृत्स्नं
भस्मसम्पद्यते । विभाषासातिका
त्स्न्ये॰ इतिसातिः प्रत्ययः ॥
भस्मस्नानम् । न॰ सप्तविधस्नानान्तर्ग
ताग्नेयस्नाने ॥ यथा । आग्नेयभ
स्मनास्नानवायव्यं गोरजः स्मृतम्
भस्माह्वयः । पुं॰ कर्पूरे ॥
भसित । त्रि॰ दग्धे ॥
भा । स्त्री॰ भाति । प्रभायाम् । छवौ
। दीप्तौ । रोचिषि ॥ ज्ञाने । चैतन्य
रूपे ॥ यथा । यस्मात्रूपस्यविश्वस्य
भानंभासन्निधेर्विना । कदाचिन्नाव
कल्पेतभाचार्येतिमसर्वगः ॥ भाति
भादीप्तौ । इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः ।
टाप् ॥
भाकुट । पुं॰ भेकुटी॰ इ॰ भी॰
दे॰ भा॰ प्र॰ मत्स्ये ।
भाकूट । पुं॰ शैलप्रभेदे ॥ मत्स्यविशे
षे । भेकटी॰ इ॰ भा॰ ॥ भाकूटो
मधुरः शीतोष्णः श्लेष्मकरोगुरुः ।
विष्टम्भजननस्त्रापित्तपित्तहरस्मृ
तः ॥
भाकोषः । पुं॰ सूर्ये ॥
भाक्त । त्रि॰ औपचारिके । गौणे ।
लाक्षणिके ॥ भक्तसम्भिन्नि ॥ अ
न्नेनपोष्ये । भाक्तिके ॥ भक्तमस्मै
नियुक्तं दीयते । भक्तादणन्यतरस्या
मित्यण् ॥ न॰ शालिधान्ये ॥ भ
क्तेसाधु । भक्ताणः इतिणः ॥
भाक्तिक । त्रि॰ अन्नेनपोष्ये । भा
क्ते ॥ भक्तमस्मैनियुक्तं दीयते । भ
क्तादणन्यतरस्यामितिपक्षेठक् ॥
भागः । पुं॰ अंशे । वण्टके । स्वीकृत
सम्प्राप्ते ॥ रूप्यार्धके भाग्ये ॥
एकदेशे ॥ भज्यते । भजसेवायाम्
। कर्मणिघञ् ॥ भागानामैश्वर्या-
दिषण्णांसमूहोवा । अण् ॥ राशि-
त्रिंशभागेकभागे ॥ त्रिंशांशकस्त-
थाराशेर्भागइत्यभिधीयतेइत्युक्तेः ॥
भागत्यागः । पुं॰ अहदजहल्लक्षणा
याम् । विरुद्धांशपरित्यागे ॥
भागत्यागलक्षणा । स्त्री॰ अहदजहल्लक्ष
णायाम् । अंशान्तरपरित्यागेना-

शान्तरलक्षणायाम् ॥

भागधेय । पु० करे । राजस्वे । ग्रामादेराजग्राह्ये षष्ठभागादौ ॥ दायादे ॥ भागएव । भागरूपनामभ्यो धेयइतिस्वार्थे० धेयप्रत्यय ॥ न० भाग्ये । प्राक्तनेकर्म्मणि । दैवे ॥

भागलक्षणा । स्त्री० भागत्यागलक्षणायाम् ॥

भागलेख्यम् । न० भागपत्रे ॥ भागायलेख्यम् ॥

भागवत । पु० भगवद्भक्ते ॥ यथा । सर्वदेवान्परित्यज्यनित्य भगवदाश्रय । एतत्तदीयसेवायांसभागवतउच्यते ॥ शङ्खोयस्यगृहेनास्तिघण्टाश्चागरुडान्विता । पूजतो वासुदेवस्यनसभागवत कलौ ॥ उत्तमभागवतस्तु । सर्वभूतेषुय पश्येद्भगवद्भावमात्मन । भूतानि भगवत्यात्मन्येषभागवतोत्तम ॥ नयस्यस्वपरइतिवित्तेष्वात्मनिवा-भिदा । सर्वभूतसम शान्त सवैभागवतोत्तम । गृहीत्वापीन्द्रियैरर्थान्योनद्वेष्टिनहृष्यति । विष्णोर्मायामिद पश्यन्सवैभागवतोत्तम ॥ शिवेचपरमेशानेविष्णौचपरमात्मनि । समबुद्ध्या प्रवर्त्तन्ते वैभागवतोत्तमा ॥ भगवतोयेम् । अण् ॥

भागवतम् । न० अष्टादशपुराणान्तर्गतेऽष्टादशसहस्रश्लोकात्मकेउपपुराणविशेषे ॥ महापुराणविशेषे ॥ तच्चाष्टादशाध्यायोत्तरत्रिशताध्यायात्मक देवीभागवत नाममहापुराण द्वात्रिंशदध्यायाधिकत्रिशताध्यायात्मक विष्णुभागवतमितिविवेक ॥ अष्टादशसहस्र वैपुण्य भागवत किलेतिदेवीभागवतम् ॥ आत्मतत्त्वदीपकेज्ञाने ॥ भगवताप्रोक्तम् । तेनप्रोक्तमित्यण् ॥ भगवत्यामायोपाधिकब्रह्मरूपिण्या प्रतिप-दिक० सर्वं खल्विदमेवाहं नान्यदस्तिसनातनमित्यर्द्धश्लोकात्मकसूत्रभूतमेवसर्ववेदसार सर्वं खल्विद ब्रह्मनेहनानास्तिकिञ्चनेतिसर्ववेदतात्पर्यार्थप्रतिपादकवाक्यार्थाभिलापक पुराण मन्त्ररूप भगवत्यावटपत्रशयानायविष्णवे प्रकटीकृत यत्तत् । भगवत्याप्रोक्तम । तेन प्रोक्तमित्यण् ॥

भागिकम् । त्रि० भाग्ये । सवृद्धिकमुद्रादौ ॥ भागोरूपकस्यार्द्धवृद्धि-भाग० शुल्कम्० उपदावाऽस्मिन्दीयते । भागिक शतम्० भागिकाविंशति । भागाद्यश्चेतिठन् ॥

भागी । त्रि० अंशिनि ॥ वाणिनि ॥ सम्पृचेत्यादिना० भजेर्घिनुण् ॥

भागिनेयः । पुं० भगिनीपुत्रे । स्वस्रीये ॥ भगिन्याः अपत्यम् । स्त्री भ्योढक् ॥

भागिनेयी । स्त्री० भगिन्यास्त्र्यपत्ये । भानजी० इ० भा० ॥ टिड्ढेति ङीप् ॥

भागीरथी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ भगीरथस्येयम् । तस्येदमित्यण् । ङीप् ॥

भागुरिः । पुं० स्मृतिव्याकरणकर्त्तरि मुनिविशेषे । भाष्यं यस्य पुराण प्रसिद्धम् गौ ॥ कविविशेषे । यत लुप्यते० इति जटाधरः ॥

भाग्यम् । न० प्राक्तनशुभाशुभकर्म्मणोः । नियती । दैवे । दिष्टे । फलोन्मुखी भूतपूर्वदेहिकशुभाशुभकर्म्मणि । अज्ञानामविवेकानामशूराणामपिप्रभो । भागभोग्यानिराज्यानिसन्त्यनीतिमतामपि ॥ भज्यतेऽनेन०भज्यते वा । भज सेवायाम् । ऋहलोर्ण्यत् । चजोरितिकुत्वम् ॥ त्रि० भागिके ॥ भागोवृद्ध्यादिरस्मिन्दीयते । भाग्य शतम्० भाग्यावि शतिः । भागाद्यच्चेति० यत् ॥ भागार्हे ॥ भागमर्हतीति । दण्डादित्वाद्यत् ॥

भाग्ययोगः । पुं० ग्रहाणामाकारे । पश्चमेशीश्वरविशेषे कर्ते इति ज्योतिषक ॥ भाग्ययोगाभिधे योगेनिरन्नार्थे रि पासदा ॥

भाग्यवान् । त्रि० भाग्ययुक्ते ॥ भाग्यवतांसर्वं श्रेयसिभवति ॥

भाग्याख्या । स्त्री० तुष्टिविशेषे ॥ यथा । यातुनप्रकृतेर्न कालान्नाप्यु पादानाद्विवेकख्यातिरपितुभाग्यादेव० अतएवमदालसाऽपत्यानिमति बालानिमातुरुपदेशमात्रादेवविवेकख्यातिमन्तिमुक्तानिबभूवुः० तस्माद्भाग्यमेवहेतुर्नान्यदित्युपदेशेतुष्टिः साभाग्याख्यातुष्टिरुच्यते ॥

भाङ्गीनम् । त्रि० भङ्गायै । भङ्गाक्षेत्रे ॥ भङ्गायाभवनम्क्षेत्रम् । विभाषातिलमाषोमाभङ्गाणुभ्यः इतिपक्षेखञ् ॥

भाजकः । पुं० शैब्ये ॥

भाजनम् । न० पात्रमात्रे ॥ योग्ये ॥ यः स वादयतेनित्य सोऽतिवाद्यंक्षितिरक्षति । यश्चतस्रोनतपतिकद सोऽयंस्वभजनम् ॥ पाठकपरिमाणे इतिवैद्यकपरिभाषा ॥ भाजयति । भाजपृथक्कर्म्मणिल्युट् ॥

भाजितः । त्रि० पृथक्कृते । विभक्ते । न०भागे ॥

भाजी । स्त्री० श्राणायाम् । मण्डायाम् ॥ भाजपदेतिङीष् ॥

भाज्य । चि० भागार्हे । भाजनीये ॥

भाटक । पु० न० व्यवहारार्थ दत्त गृहशकटादिलभ्यधने । भाडा० इ० भा० ॥

भाट्ट । पु० आत्मनश्चिदचिद्रूपत्ववादिनि भट्टाचार्यमतानुसारिणि मीमांसके ॥ गूढं चैतन्यमुत्प्रेच्य द्रव्यबोधस्वरूपताम् । आत्मनोऽनुवते भाट्टाश्चिदुत्प्रेक्षोत्थितस्मृते ॥ जडोभूत्वातदाऽस्माप्समितिजाड्यस्मृतिस्तदा । विनाजाड्यानुभूतिनकथ चिदुपपद्यते ॥ द्रष्टुर्दृष्टेरलोपश्चश्रुत सुप्तोत्थितस्वयम् । अप्रकाशप्रकाशाभ्यामात्माखद्योतवद्युत ॥

भाण । पु० नाटकादिदृश्यरूपकान्तर्गतरूपकविशेषे ॥

भाण्ड । पु० गर्दभाण्डवृक्षे ॥

भाण्डम् । न० पात्रे । घटकलशादिभाजनमात्रे ॥ पण्यद्रव्ये । वणिड्मूलधने ॥ भूषायाम् । भूषणे ॥ अश्वभूषायाम् । तुरङ्गाणांमण्डने ॥ नदीकूलद्वयमध्ये ॥ भण्यते । भणशब्दे । अमन्ताड्ड । ॥ भणतिवा । ड । प्रत्ययाद्यण् ॥ यद्वाभन्दते । भदिकल्याणेसुखेच । अच् । पृषोदरादिः ॥ भण्डवती । भंडीया० इ० भा० ॥

भाण्डपुट । पु० नापिते ॥ भाण्डेपुटा : यस्यस ॥

भाण्डपुष्प । पु० सर्पविशेषे । कौकुटिकन्दले ॥

भाण्डागारम् । न० गृहविशेषे । अन्नादिद्रव्यागारे ॥ भाण्डानामागारम् ॥ धनागारे ॥

भाण्डागारिक ॥ चि० भाण्डागारेनियुक्ते । भण्डारी० इ० भा० ॥ अगारान्ताट्ठन् ॥

भाण्डागारी । चि० भाण्डारिणि । भाण्डागारवति ॥ भाण्डागारमस्यास्ति । इनि ॥

भांडारी । पु० भाडागाराध्यक्षे । स्वनामर्वप्रसिद्धे ॥ यथा क्षुधितस्तृषित कामीविद्यार्थीकृषिकारक । भाडारीचप्रवासीचसप्तसुप्तान्प्रबोधयेत् ॥

भाण्डि । पुं० नापितक्षुराद्याधारे ॥

भाण्डिल । पुं०) नापिते ॥

भाण्डिवाह : । पुं०)

भाण्डीर । पु० वटवृक्षे ॥ व्रजमण्डलान्तरेषोडशवटवनमध्ये द्वितीयवटवने ॥

भातम् । न० प्रभाते ॥ भा । क्त ॥ दीप्ते ॥ चि० तद्वति ॥

भाति । स्त्री० शोभायां ॥

भातु । पु० आदित्ये । सूर्ये ॥ भाति । भादीप्तौ । कमिगमीतितु ॥

भाद्र : । पु० नभस्ये । प्रौष्ठपदे । भा

द्रपदेमासि ॥ भाद्रीपौर्णमास्यस्मि न् । सास्मिन् पौर्णमासीत्यण् ॥ अत्रजातस्यफलम् । नभस्यमासिखलु जन्मयस्यधीरोमनीषस्वराङ्गनाना म् । रिपुप्रमाथीकुटिलोऽतिमर्मप्र पन्नभर्त्तासभवेत्सहास . ॥ अत्रगौ प्रसवेनारद : । भाद्रेसितगतेचै वयस्यगौ सम्प्रसूयते । मरणंत स्यनिर्दिष्ट षड्भिर्मासैर्नसंशय. ॥ प्रसूतातत्रयादेवतांतांगांविप्राय दापयेत् । पश्चाच्छान्ति प्रकुर्वीत तथा शिवायाक्तोक्तवर्त्मनेति ॥

भाद्रपद । पुं० वर्षर्तुद्वितीयमासि । भाद्रे ॥ भद्रपदाभिर्युक्तापौर्णमा स्यस्मिन् । सास्मिन् पौर्णमासीत्य- ण् ॥

भाद्रपदा । स्त्री० प्रोष्ठपदासु । भद्रप दासु । पूर्वभाद्रपदानक्षत्रे०उत्तर भाद्रपदानक्षत्रेच ॥ भद्रमेव० ॥ भा द्रम् । भाद्र पदयासां०ता ॥

भाद्रमातुर . । पुं० सतीतनये ॥ भद्र मातुरपत्यम् । मातुरुत्सङ्ख्यास म्भद्रपूर्वाया ' ॥

भानम् । न० आभासे ॥ प्रतीतौ ॥ प्रकाशे । साक्षात्कारे ॥ नहिभाना इतिसत्त्व मर्तमानंचितोऽचित : । चित्सर्वा दीपिका ध्यासादितीनाव मदय . ॥ भाति । भा० । ल्युट् ॥

भानु । पुं० किरणे । मयूखे । अं- शौ । करे ॥ रवौ । सूर्ये । क्षमे । सहस्रांशौ ॥ दिने भाति । भा० । दाभाभ्यानु ॥ यद्वा । भाति० चतुर्दशभुवनमध्ये अन्यादित्यप्र काशेभ्य अधिकदीप्यतेवा । पूर्व वत् ॥ अर्कवृक्षे ॥ प्रभौ ॥ राजनि ॥ वृत्तार्हत्पितृविशेषे ॥

भानु । स्त्री० भानुमत्याम् ॥

भानुफला । स्त्री० रम्भायाम् । कद ल्याम् । भानुरिवफलान्यस्या । अजादि ॥

भानुमान् । पुं० सूर्ये ॥ भानवोविद्य न्तेऽस्य । मतुप् ॥ त्रि० दीधिति युक्ते । सकिरणे ॥

भानुमती । स्त्री० विक्रमादित्यनृपस्य पत्न्याम् ॥ यथा । देवगुरो प्रसादे नजितार्थं मिसरस्वती । तिमार्भनृपला नाभिभानुमत्यास्तिलयर्थेतिवररुचि

भामिमि : । पुं० गभस्तिहस्ते । सूर्ये ॥ भाभ । त्रि० मत्तमत्तानौ ॥ भस्याभे वाभायस्यस . ॥

भाम : । पु० क्रोधे ॥ रवौ ॥ दीप्तौ रुचौ । पूज्ये ॥ भगिनीपतौ ॥ यथा । अशोभगिन्यस्तेभामममया वाक्तपापमना । पुत्रवादस्वापस्य सुखदोहिंसिता सुता ॥भाति । भा० भातिसुसुकुकधूसिनुभायावापद्दिय शिनीभ्योमन्नितिमन् ॥ भामते । भामक्रोधे । अथवा

भामक । पु॰ भगिनीपतौ ॥ स्वा र्थे क ॥

भामा । स्त्री॰ कोपनायांयोषिति ॥ सत्यभामायाम् । विनापिप्रत्यय मितिपूर्वपदलोप ॥

भामी । त्रि॰ क्रोधिनि ॥

भामिनी । स्त्री॰ कोपनायाम ॥ भव श्य भामते । भाम॰ । आवश्यकी णिनि । यस्मादिणिनिर्वा ॥ स्त्री मात्रे ॥

भामिनीविलास । पु॰ जगन्नाथमि श्रपण्डितराजकृते विलासचयात्मके ग्रन्थविशेषे ॥

भार । पु॰ वीवधे । विष्णौ । विश तितुलापरिमाणे । पलानांद्विसहस्रे । अष्टसहस्रतोलकात्मके ॥ द्विशूपा गोयुद्धाहृता ॥ तामेवभारजानी याद्वाहोभारचतुष्टयम् ॥ भियते । भृञ् भरणे । भकर्त्तरि चकार कैस स्यायामितिघञ् ॥

भारंड : । पु॰ उत्तरकुरुदेशजशकुन पक्षिणि ॥

भारत । पु॰ छागवाहने । वह्नौ ॥ नटे ॥ भरतस्यमुने शिष्य । भण् ॥ भरतात्मजे ॥ भरतवंशोद्भवे ॥ महाकुलप्रसूते ॥ भरतस्यराज्ञोय म । तस्येदमित्यण् ॥ सङ्ग्रामवि शेषे ॥ भरतायोद्धारोऽस्मिसङ्ग्राम स्य । सङ्ग्रामेप्रयोजनयोद्धृभ्यश्च

ण् ॥ त्रि॰ भामभिरते ॥ भाम्ना नम्॰ तत्परत . ॥

भारतम् । न॰ व्यासप्रणीतलक्षश्लोका त्मकमहाभारतसंज्ञके॰ इतिहासे ॥ तस्यश्रवणादिफलयथा । भारत श्रुणुयान्नित्य भारत परिकीर्त्तयेत् । भारत भवने यस्य तस्य हस्तगतोज य ॥ योगोशत कनकशृङ्गमय द दातिविप्रायवेदविदुषे चबहुश्रुताय । पुण्याश्चभारतकथाशृणुयाच्चनि त्य तुल्य फल भवतितस्यचतस्यचै व ॥ नवनीत यथादधनोद्विपदाम्ब्रा ह्मणोयथा । हृदानामुदधि श्रेष्ठो गौर्वरिष्ठश्चतुष्पदाम । यथैतानी तिहासानातथाभारतमुच्यते ॥ य श्चैन श्रावयेच्छ्राद्धे ब्राह्मणान्पादम न्तत । अक्षय्यमन्नपान वैपितॄस्त स्योपतिष्ठते ॥ इतिहासपुराणा भ्यांवेद समुपबृंहयेत् । बिभेत्य ल्पश्रुताद्वेदोमामय प्रहरिष्यति ॥ कार्ष्ण वेदमिम विद्वान्श्रावयित्वा र्थमश्नुते । भ्रूणहत्याकृतञ्चापिपा प जह्यादस शयम् ॥ इति ॥ जम्बु द्वीपनवमाशेवर्षविशेषे ॥

भारतवर्ष । पु॰ न॰ जम्बुद्वीपस्य नववर्षान्तर्गतवर्षविशेषे । यथा । हिमाह्व दक्षिण वर्ष भरतायददौ पिता । तस्माञ्चभारत वर्ष तस्यना माममहात्मन . ॥ तस्यनवभागाय्था

भारतवर्ष

भारतस्यास्य वर्षस्य नवभेदान्निबोध मे। समुद्रान्तरिता ज्ञेयास्ते त्वगम्याः परस्परम्॥ इन्द्रद्वीपः कशेरुमांस्ताम्रवर्णो गभस्तिमान्। नागद्वीपस्तथा सौम्यो गान्धर्वो वारुणस्तथा॥ अयन्तु नवमस्तेषां द्वीपः सागरसंवृतः। योजनानां सहस्रं वै द्वीपोऽयं दक्षिणोत्तरात्॥ पूर्वे किराता यस्यान्ते पश्चिमे यवनाः स्मृताः। ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चान्तः स्थिताश्च॥ इज्यायुद्धवणिज्याद्यैः कर्मभिः कृतपावनाः। तेषां संव्यवहारश्च एभिः कर्मभिरिष्यते॥ स्वर्गापवर्गप्राप्तिश्च पुण्यं पापं च वै तथा। महेन्द्रो मलयः सह्यः शुक्तिमानृक्षपर्वतः॥ विन्ध्यश्च पारियात्रश्च सप्तैवात्र कुलाचलाः। तेषां सहस्रशश्चान्ये भूधरा ये समीपगाः॥ विस्तारोच्छ्रायिणो रम्या विपुलाश्चित्रसानवः। कोलाहलः स वैभ्राजो मन्दरो दर्दुराचलः॥ वातन्धमो वैद्युतश्च मैनाकः सुरसस्तथा। तुङ्गप्रस्थो नागगिरिर्गोधनः पाण्डुराचलः॥ पुष्पश्चैव जयन्तश्च रैवतोऽर्बुद एव च। ऋष्यमूकः सगोमन्तः कूटशैलः कृतस्मरः॥ श्रीपर्वतश्चकोरश्च शतशोऽन्येऽपि पर्वताः। तैर्विमिश्रा जनपदा म्लेच्छाद्याश्च विभागशः। तैः पीय-

भारतवर्षः

न्ते सरिच्छ्रेष्ठा यास्ताः सम्यङ्निबोधत। गङ्गा सरस्वती सिन्धुश्चन्द्रभागा तथापगा। यमुना च शतद्रुश्च वितस्तैरावती कुहूः। गोमती धूतपापा च बाहुदा च दृषद्वती॥ विपाशा देविका चक्षुर्निष्ठीवा गण्डकी तथा। कौशिकी चापरा विप्र हिमवत्पादनिःसृताः॥ वेदस्मृतिर्वेदसिनी वृत्रघ्नी सिन्धुरेव च। वेणा च नन्दना चैव सदानीरा मही तथा॥ पारा चर्मण्वती लूपी विदिशा वेत्रवत्यपि। शिप्रा ह्यवन्ती च तथा पारियात्राश्रयाः स्मृताः॥ शोणो महानदश्चैव नर्मदा सुरसा क्रिया। मन्दाकिनी दशार्णा च चित्रकूटा तथापगा॥ चित्रोत्पला च तमसा करतोया पिशाचिका। तथान्या पिप्पलश्रोणी विपाशा वञ्जुला नदी॥ सत्सन्तजा शुक्तिमती मञ्जुली त्रिदिवा क्रतुः। ऋक्षपादप्रसूता वै तथान्या वेगवाहिनी॥ शिप्रा पयोष्णी निर्विन्ध्या तापी च निषधावती। वेणा वैतरणी चैव सिनीवाली कुमुद्वती॥ तोया चैव महागौरी दुर्गा चान्तःशिवा तथा। विन्ध्यपादप्रसूतास्ता नद्यः पुण्यजलाः शुभाः॥ गोदावरी भीमरथी कृष्णा वेण्या तथापगा। तुङ्गभद्रा सुप्रयोगा बाह्या कावेर्यथापगा॥ सह्यपादविनिष्क्रान्ता इत्येताः सरिदुत्तमाः॥

कृतमालाताम्रपर्णी पुष्पजात्युत्पलावती । मलयाद्रिसमुद्भूतानद्य: शीतजलास्त्विमा ॥ पितृसोमर्षिकुल्याच इक्षुलाचित्रिदिवा लया । लाङ्गुलिनी वंशकरा महेन्द्रप्रभवा स्मृता ॥ ऋषिकाचकुमारीचमन्दगा मन्दवासिनी । कृपापलाशिनी चैव शुक्तिमत्प्रभवा स्मृता ॥ सर्वा पुण्या सरस्वत्य सर्वागङ्गासमुद्रगा । विश्वस्यमातरः सर्वा सर्वा: पापहरा स्मृता ॥ अन्या सहस्रशोक्ता: क्षुद्रनद्योद्विजोत्तम । प्रावृट्कालवहा सन्तिसर्वकालवहाश्चया: ॥ मत्स्या कुशूला: कुल्याश्चकुन्तला काशिकोशला: ॥ अर्बुदाश्चकुलिङ्गाश्चसमकाश्चवृकै सह । मध्यदेशेजनपदा: प्रायशोमीप्रकीर्त्तिता: ॥ सह्यस्योत्तरेचैवयत्रगोदावरीनदी । पृथिव्यामपिकृत्स्नायां सप्रदेशोमनोरम: ॥ गोवर्धनपुरं रम्यं भार्गवस्यमहात्मन: ॥ वाह्लीकावाटधानाश्चआभीरा कालतोयका ॥ अपरान्ताश्चशूद्राश्चपह्लवाश्चर्मखण्डिका । गान्धारायवनाश्चैवसिन्धुसौवीरमद्रका: ॥ शतद्रुवालत्थिा अपारदाश्वारमूषिका । माठरारथरतका: कैकयादशमानिका ॥ क्षत्रियोपनिवेशाश्चवैश्यशूद्रकुलानि

भारतवर्ष

च । काम्बोजादरदाश्चैवबर्बराह्यङ्गलौकिका ॥ चीनाश्चैवतुषाराश्चपह्लवावाह्यतोदरा । आत्रेया सभरद्वाजा: प्रस्थलाश्चदशेरका ॥ लम्पका: शूनकारायच्चूलिकाजाङ्गलै सह । अपगाश्चालिमद्राश्चकिराताताश्चजातय: ॥ तामसाहसमार्गाश्चकाश्मीराशङ्कनास्तथा । चूलिकाहूहकाश्चैवऊर्णादार्वास्तथैवच ॥ एतेदेशाह्युदीच्यास्तु प्राच्यान्देशान्निबोधमे । अम्भुवाका मुद्गरकाश्चान्तर्गिरिवहिर्गिरा ॥ तथाप्रवङ्गावङ्गेयामलदामलवर्त्तिका ब्रह्मोत्तरा प्रविजया भार्गवाङ्गेयमर्द्दका । प्राग्ज्योतिषाश्चमद्राश्चविदेहास्ताम्रलिप्तका । मल्लामगधगोमेदा प्राच्याजनपदा स्मृता ॥ अथापरेजनपदादक्षिणा पथवासिन । पाण्ड्याश्चकेरलाश्चैवचोला: कुल्यास्तथैवच ॥ सेतुका मूषिकाश्चैवकुमारावानवासिका । महाराष्ट्रामाहिषिका कलिङ्गाश्चैवसवंश ॥ आभीरा: सहचैषीकाआटव्याश्चवराश्चये । पुलिन्दाविन्ध्यमालेया वैदर्भादण्डकै: सह ॥ पौरिकामौलिकाश्चैव अश्मकाभोगवर्द्धना: । तैलिका: कुन्तलाश्चान्ध्राउद्भिदानालकारका ॥ दाक्षिणात्यास्त्विमेदेशा: अपरा

नृतानृनिशीधमैः । सौपारका का
लनदादुबास्तालीयकै सह ॥ का
रस्करलोहजङ्घावानेयाराजभद्र-
का । तोसला कोशलाश्चैवश्चैपु
राविदिशास्तथा ॥ तुषारास्तुम्बरा
श्चैवपाटवोनैषधै सह । पुलिन्दा-
श्चसुशीलाश्चरूपमांसामसै सह ।
तथाकुरुमिनश्चैवसवेश्चैवकारस्करा:॥
नासिकाख्याश्चयेचान्यें येचैवान्तर-
नर्मदा ॥ मानकच्छा समाहिया
सर्वैसारस्वतै सह । कच्छीयाश्च-
सुराष्ट्राश्चश्चावन्त्याश्चार्बुदै सह ॥
इत्येतेह्यपरान्ताश्च शृणुविन्ध्यनिवा
सिन । मलजाश्चकरूषाश्चमेकला-
श्चोत्कलै सह । उत्तमर्णादशार्णा
श्चभोजा किष्किन्धकै सह ।
अनूपास्तुण्डिकेराश्चवीरहोत्राह्यवन्ती
य ॥ एतेजनपदा : सर्वे विन्ध्य
पृष्ठनिवासिन : ॥ अतोदेशान्प्रव
क्ष्यामिपर्वताश्रयिणश्चये ॥ निर्हारा
हंसमार्गाश्चकुपथास्तङ्गणा : खशा :
। कुत्सा प्रावर्णाश्चैवऊर्णादर्वा
सहूहुका ॥ त्रिगर्तामालवाभै
वकिरातास्तामसै सह । कृतत्रे
तादिकश्चात्रचतुर्युगकृतोविधि : ॥
एततुभारतवर्षंचतु संस्थानसंस्थि
तम् । दक्षिणे परतोह्यस्यपूर्वेचपश्च
मेोदधि : ॥ हिमवानुत्तरेणास्यका
र्मुकस्ययथागुण : । तदेतद्भारतं

वर्षंसर्वबीजद्विजोत्तम ॥ देवत्वमम
रेशत्व देवत्व मर्त्यतांतथा । मृगपश्व
प्सरचरायोनीस्तद्वत्सरीसृपा ॥ स्था
वराणाञ्चसर्वेषामतोब्रह्मन्शुभाशु
भै । प्रयान्तिकर्मभूर्ब्रह्मन्नान्य
लोकेषुविद्यते । देवानामपिविप्रर्षे
सदैवैषमनोरथ ॥ अपिमानुषमा
प्स्यामोदेवत्वात्प्रच्युता क्षितौ ।
मनुष्या : कुर्वतेतत्तु यन्नशक्य सुरा
सुरै ॥ स्वकर्मनिगडग्रस्तै स्वकर्म
क्षपणोत्सुकै । नकिञ्चित्क्रियते
कर्मसुखलेशोपबृंहितै ॥ इतिश्री
मार्कण्डेयपुराणे भारतखण्डवर्णन
नामाध्याय ॥

भारति । पु॰ दशनामसन्न्यासिनां
मध्येसन्न्यासिविशेषे ॥ यथा । ना
नाशास्त्रं पठेयोनित्योनानाकर्मविशा
रद । सदेष्टदेवीभावेनभावयेद्यो
हिभावनाम् । सएवभारतिर्वीरोम
हाप्राज्ञोजितेन्द्रिय इति ॥

भारती । स्त्री॰ वचने । सरस्वत्याम् ।
अर्थपरिज्ञानफलाद्धिभारती गरुड्यो
षितिपक्षिविशेषे । भार॰ इ॰ गौ॰
ङी॰ भा॰ प्र॰ ॥ ब्राह्मीमोषधौ ॥
नाट्यवृत्तिप्रभेदे ॥ शृङ्गारेकौशिकी
वीरेसात्वत्यारभटीपुन । रसेरौद्रे
चबीभत्से वृत्ति : सर्वत्रभारती ॥
भारतीवृत्तिस्तुसंस्कृतप्रायोवाग्व्या
पारोनराश्रय ॥ बिभर्ति । डुभृञ्

भृमृहशियजीत्यतच्। तत प्रज्ञा द्यणि॰ ङीप्॥

भारद्वाज .। पु॰ वृहस्पते पुत्रे॥ व्याघ्राटाख्यविहङ्गमे द्रोणाचार्ये॥ ऋषिविशेषे॥ मङ्गलग्रहे॥ भारद्वाजश्रगोत्रापत्यम्। विदाद्यञ्॥ अगस्त्यमुनौ॥

भारद्वाजी। स्त्री॰ वनकार्पास्याम्॥ भरद्वाजऋमुनेरियम्। तेननिर्म्मितत्वात्। तस्येदमित्यण्। ङीप्॥

भारभूति। पु॰ पुण्यस्थानविशेषे॥ भारभूतीभवेद्भूतिरितिभागवतम्॥

भारय। पु॰ भरद्वाजपक्षिणि॥

भारयष्टि स्त्री॰ उभयतोवद्धशिक्यस्कन्धवाह्यकाष्ठे। विहङ्गिकायाम्॥ भारस्ययष्टि॥

भारवम्। न॰ व्यायाम्। गुणे॥

भारवाह। त्रि॰ भारिके॥ भारवहति। वह॰। कर्मण्यण्॥

भारवाहक। त्रि॰ भारवहनकर्त्तरि॥ भारम्वहति। वह॰। ण्वुल्॥ भारस्यवाहकोवा॥

भारवाहण। त्रि॰ उष्ट्रादौभारवाहके॥ वहेण्यन्तात्कर्त्तरिल्युट्। भारस्यान्नादेर्वाहन। वाहनमाहितादितिणत्वम्॥

भारवाही। पु॰ धुर्य्ये॥

भारवाही। स्त्री॰ नील्याम्॥

भारवि.। पुं॰ किरातार्जुनीयकाव्यकर्त्तरिकविविशेषे। गतानुगत्ये दूलिचिकाराग्वशेष।

भारवृक्ष। पु॰ काशीनामकगन्धद्रव्ये॥

भारशृङ्ग। पु॰ रुरुनामकहरिणजातौ। वारैसिंगा॰इ॰भा॰॥

भारहर। पु॰ भारिके॥ हरति। हृ अच्॰। अच्। भारस्यहर॥

भारहार। पु॰ भारिके॥ भार हरति। हृञ्॰। कर्म्मण्यण्॥

भाराक्रान्त। त्रि॰ भारवाहे॥ भारेणाक्रान्त॥

भाराक्रान्ता। स्त्री॰ अत्यष्टिवृत्तिप्रभेदे॥ भाराक्रान्तामभनरसलागुरुश्रुतिषड्हयै॥ यथा। भाराक्रान्तामम तनुरिय गिरीन्द्रविधारणात्॰कम्पं धत्तेश्रमजलकणतथापरिस्रुति। इत्थावृण्वन्जयतिजलदस्वनाकुलवल्लवीस्त्रीपोत्थ स्मरविलसित विलोक्यगुरु हरि॥

भारिक.। पु॰ भारवाहे॥ भारोस्तिवाह्यत्वेनास्य। अतइनिठनाविति ठन्॥

भारि। पुं॰ सिंहे॥

भारिट.। पु॰ पक्षिविशेषे। श्यामचटके। शैशिरे। कणभक्षके॥

भारी। पु॰ भारवाहके॥ त्रि॰भारपीडिते। भारयुक्ते॥ भारोऽस्त्यस्य॰ अस्मिन्वा। इनि॥

भारोष्टी । स्त्री० भारवाहिकायाम् ॥

भार्गव । पु० गजे । मतङ्गजे । धन्विनि । धानुष्के ॥ शुक्राचार्य्ये ॥ परशुरामे ॥ भृगोरपत्यम् । ऋष्यण् । बहुत्वे० तस्यऋषिम्यशुकुत्स वसिष्ठगौतमाङ्गिरोभ्यश्चेति० लुकि० भृगव. ॥

भार्गवाः । पु० भू० भारतवर्षमध्ये प्राच्यदेशान्तर्गतदेशविशेषे ॥

भार्गवप्रिय. । पु० हीरके ॥ शुक्राधिष्ठातृदेवताकत्वात् ॥

भार्गवी । स्त्री० पार्वत्याम् ॥ श्रियि ॥ कृष्णदूर्वायाम् ॥ शुक्लदूर्वायाम् ॥ मतान्तरे । भृगोरियम् । तस्येदमित्यण्० ङीप् ॥

भार्गी० । स्त्री० ब्राह्मणयष्टिकायाम् । फञ्ज्याम् । भारङ्गी० इ० भा० ॥ यथा । भार्गीरूक्षाकटुस्तिक्तारुच्योष्णापाचनीलघु । दीपनीतुवराशुल्मरक्तनुद्ग्रन्थिरुद्धुवम् । शोथकासकफश्वासपीनसज्वरमारुतान् ॥ भर्जनम् । भ्रस्जपाके । घञ् । भ्रस्जोरोपधयोरमन्यतरस्याम्० इतिरमागम । ग्रहोरितिकुत्वम् ॥ भृज्जभर्जैवा । घञ् । भर्गी स्वस्याः ॥ ज्योत्स्नादिम्यउपसङ्ख्यानमित्यण् । ङीप् ॥

भार्गाणी । स्त्री० वंशाकार्पास्याम् ॥

भार्य्य । त्रि० भरणीये । स० कृ० अ० वा । ण्यत् ॥

भार्य्या । स्त्री० जायायाम् । द्वितीयायाम् । पाणिगृहीतायाम् ॥ साभार्यायाप्रियं ब्रूयात्सपत्नीयस्तुजीवति । सजीवतिगुणायस्यधर्मोयस्यसजीवति गुणधर्मविहीनोयोनिष्फलंतस्यजीवनम् ॥ भ्रातुर्ज्येष्ठस्यभार्यायागुरुपत्न्यनुजस्यसा । यवीयसस्तुयाभार्याज्येष्ठस्यस्नुषास्मृता ॥ भर्यातामलभार्या । भर्तुं योग्या । डुभृञ्० भृभरणेचैवा । ऋहलोर्ण्यत् । टाप् ॥

भार्याटः । पु० अन्यायसस्त्रीदारि ॥

भार्याटिकः । पु० स्त्रीजिते ॥ हरिणभरे ॥ मुनिभेदे ॥

भार्यापती । पु० सस्त्रीकत्वाज्जायापती । दम्पती ॥ भार्यापतिपती । राजदन्तादिः । नित्यद्विवचनान्तोयम् ॥

भार्यारु । पु० शैलविशेषे ॥ मृगभेदे । क्षेत्रापरभार्यायांपुत्रोत्पादके ॥

भालम् । न० भस्मनि । तेजसि । ललाटे ॥

भालदर्शनम् । न० सिन्दूरे ॥

भालदृक् । पु० शिवे । भाललोचने ॥

भालाङ्क० । पु० करपत्रे । क्रकचे

॥ शाकविशेषे ॥ रोहितमत्स्ये ॥ महालक्षणसम्पन्नपुरुषे ॥ कच्छपे ॥ हरे ॥

भालुक । पु० ऋक्षे । अच्छभल्ले । भल्लूके ॥ भलति । भलहिंसायाम् । बाहुलकादुः । सञ्ज्ञायांकन् । प्रज्ञाद्यण् ॥

भालूक । पु० भालुके ॥ भलते । भलपरिभाषणादौ । उलूकादित्वात् साधु । प्रज्ञाद्यण् ॥

भाल्लवेय । पु० इन्द्रद्युम्ननामनि ऋष्यन्तरे ॥ भल्लवेरपत्यम् भाल्लवि । तस्यापत्यम् । शुभ्रादेराकृतिगणत्वात्० ढक् ॥

भाल्लुक । पु० भल्लूके ॥)

भाल्लूक । पु०)

भाव । पु० सत्तायाम् । सत्त्वे ॥ परमार्थसत्तारूपे ॥ स्वभावे ॥ मानसधर्मे ॥ उपसनोपायसाधके ॥ यथोक्तं श्रीमहानिर्वाणतन्त्रे । पशुवीरदिव्यभावदेवतामन्त्रसिद्धिदा इति । तत्रापि । पशुभावः कलौ नास्तिदिव्यभावोपिदुर्लभ । वीरसाधनकर्माणिप्रत्यक्षाणिकलौयुगे इति ॥ अपिच । शृणुभावत्रय देविदिव्यवीरपशुक्रमात् । दिव्यस्तु देववत्प्रायोवीरश्चोद्धतमानस ॥ सत्त्वञ्चेताद्यपर्यन्त दिव्यभावविनिर्णय । त्रेताद्वापरपर्यन्त वीरभाव इतीरितम् ॥ मद्य मत्स्य तथा मांस मुद्रामैथुनमेवच । श्मशानसाधन भद्रे चितासाधनमेवच ॥ एतत्ते कथित सर्वं दिव्यवीरमत प्रिये । दिव्यवीरमत नास्तिकलिकालेसुलोचन इतिकालीविलासतन्त्रम् ॥ अभिप्राये ॥ आत्मनि ॥ चेष्टायाम् ॥ प्रकृतिजन्यबोधविषयप्रकारे ॥ क्रियायाम् ॥ लीलायाम् ॥ पदार्थे ॥ विभूतौ ॥ नाट्योक्त्या विदुषि । बुधे ॥ जन्तौ ॥ मानसविकारे० रत्यादौ ॥ योनौ ॥ उपदेशे ॥ शृङ्गारादिकारणे ॥ शब्दप्रवृत्तिहेतौ ॥ गौरवित ॥ अभिनयान्तरे ॥ धात्वर्थे ॥ संसारे ॥ भवने । भावनायाम् । चिन्तने ॥ सद्भावे ॥ परमार्थततत्त्वायस्वरूपप्रेम्णि ॥ भक्तौ । अनुरागे ॥ तत्तादात्म्ये ॥ भ० विभाषायस्वल्यच० भवतेर्श्नति० काशिकावचनात्स ॥ भावयतिकरोतिरसान् । भावयति० परिभावयतिवा । पचाद्यच् ॥ भवन वा । श्रिणीभुवोनुपे तिघञ् वा ॥ भावाबुद्धिगुणाधर्मज्ञानवैराग्यभूतय । सात्त्विकाव्यत्ययेनैते रागमुत्सृज्यतामसा ॥ धर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्याख्या बुद्धिगुणा० भाव सञ्ज्ञया निर्दिया । एतेचसात्त्विकावोद्धव्या । व्यत्यये

भाव

न० रागमुत्सृज्य ... विवर्जिता ... । ... आत्मसत्त्ववर्द्धरूपा ... भावयन्नियतानि ... सचसात्त्विकादिभेदात्त्रिविधः । तत्र० सात्त्विकः शमदमादिरूपः राजसो हर्षदर्पादिरूपः ० शोकमोहादिरूपस्तु तामसः । बाह्याध्यात्मिकभेदाद्द्विविधश्च यथा ... । सुखं दुःखं ज्ञानं रागस्त्वेवमाकार आध्यात्मिकः । विभावस्थायिसंज्ञश्च सानुभावोऽथ सात्त्विकः । व्यभिचारीति पञ्चैते भावभेदाः प्रकीर्त्तिताः । अष्टमङ्गले ... । ... ८ ... स्त्रीणां यौवनकाले ... यथा । यौवने सत्त्वजानामष्टाविंशतिसंख्यकाः । अलङ्कारा ... भावो यथा । निर्विकारात्मके चित्ते भावः प्रथमविक्रिया । अम्मत प्रभृति निर्विकारे मनसि० उद्बुद्धमात्रो विकारो भावः । यथा । सपचसुर

भावना

भि काल सएवमलयानिलः । ... ति ॥ प्रतिवचनपरिणामिन सर्वभावाः इतिचिन्तकाः ॥

भावक । पुं० भावे । मानसविकारे ॥ त्रि० सत्ताश्रये ॥

भावकरणम् । न० अभिप्रायसूचने ॥ तत्भावः । त्रि० अभिप्रायज्ञे ।

भावत । त्रि० भवदीये । भावत्के ॥ भवतोऽयम् । भवतष्ठक्छसावित्यत्र वृद्धादित्यनुवृत्तेः ... ॥

भावत्क । त्रि० भवदीये ॥ भवतामयम् भवतष्ठक्छसाविति ० ठक् । ... ॥

भावन । पुं० परमेश्वरे ॥ सर्वेषां भोक्तॄणां फलानि भावयति उत्पादयतीति व्याख्यानात् ... ॥ न० कल्पने ॥ भावनायाम् ॥ ... पर्यालोचे ऽधिवासने ॥ ... । गौ० ... ॥

भावना स्त्री० ध्याने ॥ पर्यालोचे ॥ अधिवासने ॥ कल्पनायाम् ॥ संस्कारे ॥ भावनानाम भवितुर्भवनानुकूलो भावयितुर्व्यापारविशेषः सा द्विधा । शब्दभावना० । अर्थभावना चेति ॥ भाव्यज्ञानविषया ... परिहारे ... । निदिध्यासनात्मिका विजातीयप्रत्यया

न्तरितसजातीयप्रत्ययप्रवाहरूपा याम्॥ भावनातिङ्प्रत्ययवाच्येति मीमांसका॥ उत्पादनायाम्॥ ० उत्पत्त्यर्थादिभवतेर्ण्यन्तात्० युच्। त्रिविधाभावनायथा। त्रिविधाभावनाविप्रर्षिज्ञमे तन्निबोधमे। ब्रह्माख्याकर्मसंज्ञाच तथाचैवोभयात्मिका॥ ब्रह्मभावात्मिकाह्येका कर्मभावात्मिकापरा। उभयात्मिकातथैवान्या त्रिविधाभावभावना॥ सनन्दनादयोब्रह्मभावभावनयायुता। कर्मभावनयाचान्ये देवाद्या स्थावराश्चरा॥ हिरण्यगर्भादिषु चब्रह्मकर्मात्मिकाद्विधा। बोधाधिकारयुक्तेषु विद्यतेभावभावना॥ इति विष्णुपुराणे ६ अंशे ७अध्याय॥ त्रिविधभावनाश्रयजीवात्मकत्वात्तदुपचारेण त्रिविधाभावनेत्युच्यते। एतद्धिहरे स्थूलरूपम। अत परत्वप्राप्त्युपायत्वात्० तत्प्रथममनस्कार्यमितिभावः। भावनानाम ज्ञानविशेषजावासना। तात्रिविधामपिसत्त्वामादिशति० ब्रह्मण्येति। तामेवविषयत्रैविध्येनविभिनक्ति० ब्रह्मभावनात्मिकेति॥। भावभावना० भावोवस्तु० तद्विषयाभावना त्रिविधा। तत्र वयंब्रह्मैवभावयाम.। वयंकर्मैवकुर्म.। वयन्तूभयमिदमनुसन्दध्मइत्येवन्त्रिविधाभावना।

भावनायुक्तान्जीवानुद्दश्यरति० सनन्दनादयइतिद्वाभ्याम्। इतितट्टीका॥

भावबोधक। पु० अनुभावे॥ भावस्यरत्यादेर्बोधकः सूचकोगुणः क्रियादिरनुभाव। अनुभाव्यतेप्रतीतियोग्यतानीयतेरत्यादिरनेनेति० अनुभाव। घञ्। तत्ररतेरनुभावा लोचनचातुर्यभ्रूक्षेपादय। हासस्यच कपोलाकुञ्चना०नासोत्फुल्लनादयोऽनुभावा०एवमन्यत्रानुमन्तव्यम्।

भावरूपम्। न० दृश्ये॥

भाववृत्त। पु० ब्रह्मणि। भाव स्थि० तत्रवृत्त प्रवृत्त॥

भाववृत्ति। स्त्री० घटाद्याकारवृत्तौ।

भावशुद्धि। स्त्री० अन्त करणशुद्धौ॥ कलिकल्मषयुक्तानासर्वदास्थिरचेतसाम्। निद्रालस्य प्रसक्तानाभावशुद्धि कथ भवेत्इतिमहानिर्वाणत त्र॥

भावसंशुद्धि। स्त्री० हृदयस्य कामक्रोधलोभादिमलनिवृत्तौ पुनरशुद्ध्युत्पादराहित्येनसाम्यत्वे नविशिष्टायाम्॥ परे सद्व्यवहारकालेमायाराहित्ये॥

भावसरोरुहम्। न० हृदयकमले॥

भावाट। पु० भावके॥ साधुनिवेशे॥ कामुके॥ नटे॥

भावानुगा। स्त्री० छायायाम्॥

भावार्थ । पुं० सत्ताकुमे । परमार्थे ।
भावालीना । स्त्री० छायायाम् ॥
भावाज । त्रि० विश्वस्थानरि ॥ भावा
न्० भवति । अच० । कर्मण्यण् ॥
भावावबोध । पुं० अभिप्रायपरिज्ञा
ने ॥ यथा । भावावबोधकलुषितोत
दुनोतिदोषश्रुति ॥
भाविकम् । न० अलङ्कारविशेषे ॥ यथा
। प्रत्यक्षाइवयद्भावा . क्रियन्ते भूत
भाविनः । तद्भाविकम् ॥ भूताश्च
भाविनश्चेतिद्वन्द्वः । भावः
कवेरभिप्रायोऽस्मीति० भाविकम्
। उदाहरणम् । आसीदञ्जनमत्रे
तिपश्यामितवलोचने । भाविभूष
णसम्भारांसाक्षात्कुर्वेतवाकृतिम् ॥
अत्राद्येभूतस्य० द्वितीयेभाविनोद
र्शनम् ॥
भावित: । त्रि० वासिते । सम्प्रते ।
प्राप्तविङ्ख्यादिगन्धेव्यञ्जनादौ
॥ प्राप्ते ॥ चिन्तिते ॥ भाव्यतेस्म ।
भूप्राप्तौ । आधृषाद्वेतिवाणिजन्त :
। क्त ॥ भुवोवकल्कनद्वतिपक्षान्ता-
त्०णौवा ॥ सम्पादितेशुद्धे ॥
भावितत्त्वम् । न० सत्क्रुतत्वे ॥
भावितात्मा । त्रि० शुद्धचित्ते ॥
भावित्रम् । न० त्रैलोक्ये ॥ भवति ।
भू० । भूवादिगृभ्योणित्रन् ॥
भावी । त्रि० भविष्यति ॥ भविष्यत्का
ले । वर्त्तमानप्रागभावप्रतियोगि-
त्पत्तिकी ॥ भू० । भुवश्चेति०इनि-
णित् ॥ भवितुयोग्ये ॥
भाविनी । स्त्री० नारीविशेषे ॥ भाव .
शृङ्गारचेष्टाविशेषोविद्यतेऽस्याः ।
अतइनि । ङीप् ॥ वर्त्तमानप्रा-
गभावप्रतियोगिन्याम् ॥
भावुक . । पुं० भाव्वोक्त्याभगिनीप
तौ ॥ न०भविकी । कल्याणे । म-
ङ्गले । शुभे ॥ क्षेमम् । भूप्राप्तौ ।
लषपतपदेत्युकञ् ॥ त्रि०मङ्गल-
वति ॥ रसविशेषभावनाचतुरे ।
उत्पत्तिशीले । भवनाश्रये ॥ भवति
य . । कर्त्तरि०उकञ् ॥
भाव्यम् । त्रि० कार्ये ॥ विभावनीये ॥
भवितव्ये ॥ भवति । भू० । वाऽऽ
लवासात्कर्त्तरिण्यत् । यथा । कृत-
स्यकरणं नास्तिदैवाधिष्ठितकर्मणः
। भावीत्यवश्य यद्भाव्य तच्चप्राप्य-
बाधकः ॥ इति ॥ न०अवश्यभवि
तव्ये ॥ भीरावश्यके । इतिख्यात् ॥
साध्ये ॥ भावयतीतिभव्रतेणिजन्ता
त्कर्मणियत् ॥
भाषणम् । न० कथने ॥ यथा । सं
लापोभाषणमिति ॥ भाषव्यक्तायां
वाचि । ल्युट् ॥ नन्द्यादिभ्यःल्यु
मिंत्वे . सहसम्भाषेत ॥
भाषा । स्त्री० व्याहृते । उक्तौ । वच
ने ॥ भाष्यते प्रयोक्त्यप्रयोजनार्थ-
व्यवहारैर्यप्रयुज्यते । भाष० । गु-

भाषा

रोस्वेत्यप्रत्यय । टाप् । आस्त्रीया
द्वादशभाषायथा । संस्कृता१ प्राकृता
२ उदीची ३ महाराष्ट्री ४ मागधी
५ मिश्रार्द्धमागधी ६ शकाभीरी ७
अवन्ती ८ द्राविडी ९ ओड्रीया १०
पाश्चात्या ११ प्राच्या १२ बाह्लिका
१३ रन्तिका १४ दाक्षिणात्या १५
पैशाची १६ आवन्ती १७ शौरसे
नी १८ । एतासांलक्षणोदाहरणा
निप्राकृतलङ्केश्वरव्याकरणे द्रष्टव्या
नि ॥ अथभाषाविभाग । पुरुषा
णामनीचानांसंस्कृतं स्यात् कृता
त्मनाम् । शौरसेनीप्रयोक्तव्यातादृ
शीनांचयोषिताम ॥ आसामेवतु
गाथासु महाराष्ट्रीं प्रयोजयेत् ।
अत्रोक्तामागधीभाषा राजान्तःपु
रचारिणाम् । चेटानाराजपुत्रा
णांश्रेष्ठिनाचार्द्धमागधी । प्राच्या
विदूषकादीनांधूर्त्तानांस्यादवन्तिका
॥ योधनागरिकादीनांदाक्षिणात्या
हिदीव्यताम । शकाराणांशकादी
नांशाकारींसम्प्रयोजयेत् ॥ बाह्
लीकभाषादिव्यानांद्राविडीद्रविडा
दिषु । आभीरेषुतथाभीरीचाण्डा
लीपुक्कसादिषु ॥ आभीरीशाबरी
चापिकाष्ठपत्रोपजीविषु ॥ तथैवा
ङ्गारकारादीपैशाचीस्यात्पिशाच
वाक् । चेटीनामप्यनीचाना
मपि स्याच्छौरसेनिका ॥

भाषा

बालानांषण्ढकानांचनीचग्रहविचा
रिणाम् । उन्मत्तानामातुराणांसैव
स्यात्संस्कृतंक्वचित् ॥ ऐश्वर्येण
प्रमत्तस्यदारिद्र्योपस्कृतस्यभिक्षु
बन्धधरादीनांप्राकृतसम्प्रयोजयेत् ॥
संस्कृतसम्प्रयोक्तव्यलिङ्गिनीषूत्तमा
सुच । देवीमन्त्रिसुतावेश्यास्वपिकै
श्चित्तथोदितम् ॥ यद्देशनीचपात्र
न्तुतद्देशतस्यभाषितम् । कार्यतश्चो
त्तमादीनांकार्योभाषाविपर्यय ॥
योषित्सखीबालवेश्याकितवाप्सर
सांतथा । वैदग्ध्यार्थंप्रदातव्य स
स्कृतञ्चान्तरान्तरा ॥ एषामुदाह
रणान्याकरेषुबोद्धव्यानि । भाषाल
क्षणानिभाषार्णवे ॥ इतिसाहित्य
दर्पणे ६ परिच्छेद ॥ संस्कृतप्रा
कृतभूतभाषाऽपभ्रंशिकागिर । ना
टकेनियता.शसाएताभाषारसाव
हा ॥ भाषाविभाषाभेदेनप्राकृतन्तु
चतुर्द्दश । मागध्यवन्तिकाप्राच्याशौ
रसेन्यर्द्धमागधी ॥ बाह्लीकादाक्षि
णात्याचभाषा सप्तप्रकीर्तिते ॥ श
काराभीरचाण्डालशबरद्रविडोद्र
जा । वनौकसोविजातीनांविभाषा.
सप्तकीर्त्तिता . ॥ कैकेयीशौरसेनी
चकाश्चीपञ्चलमागधी । द्राविडीपा
पाण्ड्यदेशीचभूतभाषाप्रकीर्तिता . ॥
॥ वैदर्भीमागधीनाटीकाश्मीरीचोप
नागरी । पाश्चालीषड्वपभ्रंशभाषा

स्युर्दिशभेदत ॥ इतिसङ्गीतदामोदर ॥ चासामुदाहरणमुरारेरनर्घराघवे॰ भवभूतिकृतरचरिते॰ कालिदासस्याभिज्ञानशाकुन्तलेऽवलोकनीयम् ॥

भाषापाद । पुं॰ चतुष्पाद्व्यवहारान्तर्गतप्रथमपादे । तल्लक्षणंयथा । अर्थवद्धर्मसंयुक्त परिपूर्णमनाकुलम् । साध्यवद्वाचकपदप्रक्षातार्थानुबन्धिच ॥ प्रसिद्धमविरुद्धश्चनिश्चितसाधनक्षमम् । संक्षिप्त निखिलार्थञ्चदेशकालाविरोधिच ॥ वर्षर्तुमासपक्षाहोवेलादेशप्रदेशवत् । स्थानावसथसाध्याख्या जात्याकारवयोयुतम् ॥ साध्यप्रमाणसङ्ख्यावदात्मप्रत्यर्थिनामच । परात्मपूर्वजानेकराजनामभिरङ्कितम् । क्षमालिङ्गात्मपीडावत्कथिताहर्तृदायकम् । यदावेदयतेराज्ञेतद्भाषेत्यभिधीयते ॥ इतिमिताक्षरा ॥ अस्यविवरण भाषाशब्दे कल्पद्रुमेद्रष्टव्यम् ॥

भाषितम् । न॰ वचने । वचसि ॥ यथा । आचार . कुलमाख्यातिवपुराख्यातिभोजनम् । सन्तति पुण्यमाख्यातिदेशमाख्याति भाषितमिति ॥ भाषणम् । भाष॰ ।भावे क्तः ॥ त्रि॰ कथिते । उक्ते । अभिहिते ॥ भाष्यतेस्म । भाषि : कर्मणिक्त ॥

भाष्यम् । न॰ सूत्रार्थे ॥ सूत्रोक्तार्थप्रपञ्चके । सूत्रानुकारिभिर्वाक्यैः सूत्रार्थस्यसपदानाञ्चोपवर्णनपरे॰ ग्रन्थविशेषे ॥ तथाचभरत: । सूत्रार्थोवर्ण्यतेयत्रपदै॰ सूत्रानुसारिभि । स्वपदानिचवर्ण्यन्तेभाष्य भाष्यविदोविदुरिति ॥ त्रि॰ कथनीये ॥

भाष्यकार । पु॰ श्रीशङ्कराचार्ये । महाभाष्यकर्त्तरिमुनौ । गोनर्दीये । पतञ्जलौ । चूर्णिकृति ॥ पदञ्चभाष्यकारश्चकुणारवीयश्चियानुभौ । नैवशब्दाम्बुधे पारकिमन्ये जडबुद्धय . ॥ भाष्य करोति । कृञ् । कर्मण्यण् ॥

भाष्यकृत् । पुं॰ भाष्यकारे ॥

भा । स्त्री॰ प्रभायाम् । दीप्तौ । प्रभावे ॥ मयूखे ॥ इच्छायाम् ॥ भामते । भाषदीप्तौ ।भाअभाष्ठेति क्विप् । भा.॰ भासौ॰ भास . ॥

भास . । पुं॰ प्रभायाम् ॥ विहगविशेषे । शकुन्ते गृध्रे ॥ कुक्कुटे ॥ गोष्ठे ॥ व्याप्यव्यापकतादिप्रतिभासे ॥

भासनम् । न॰ दीप्तौ ॥ प्रकाशने ॥ स्वतश्चाचदिदंजगत्चिच्छोभयात्मभासते। यद्यपिशब्दस्पर्शादिजड़वस्तुभासमानैरिन्द्रियाणिवृत्तानितथापिचैतन्यस्य॰चित्तगतव्यवहारस्य॰ रुपादानमायातृत्व पूर्वकमेवजडं

भासते । तत्रासति ० पश्चात् समानखजडस्यप्रथमतोभा समान चैतन्य मेवभासव रूप मिति नि खिल०जडमुपेवन् चिन्मात्रंचित्तं वा सवेद्दितिजीवन्मुक्तिप्रकरणम् ॥

भासन्त । पुं० भासपक्षिणि । शकुन्ते ॥ सूर्ये । भे । नक्षत्रे ॥ चन्द्रे त्रि० रम्ये । सुन्दराकारे ॥ भासते। भास० । तृभूवहिवसिभासिसाधीति भच्षित् ॥

भासन्ती । स्त्री० नक्षत्रे ।' ङीष् ॥

भासमान : । त्रि० प्रकाशमाने ॥

भासित । त्रि० प्रकाशिते ॥

भासु । पु० सूर्ये ॥

भासुर । पु० स्फटिके । वीरे ॥ प्रमाणनिरपेक्षतयैवभासनशीले० आत्मनि ॥ न० कुष्ठौषधे ।। त्रि० भासनशीले । दीप्तियुक्ते ॥ भासते तच्छील । भास० । भञ्जभासमि दीघुरच् ।

भासुरपुष्पा । स्त्री० वृश्चिकाल्या म् ॥

भास्कर । पुं० आदित्ये । प्रभाकरे ॥ यथा । सदा यजन्तिय ब्रह्मसदा दान ददन्ति च । सदाचरायुभक्षा स्ते नित्य येऽर्चन्तिभास्करमितिभ विष्यपुराणम् । अग्नौ । वह्नौ ॥ भा करोतीति । दिवाविभेतिट । कस्कादित्वात् . । तेनविसर्गलोपः ॥ भ.शोऽस्कारस्यनभवत

वीरे ।। अर्कवृक्षे ॥ न० सुव र्णे ॥

भास्करव्रतम् । न० प्रयागे ॥

भास्करप्रिय । पुं० पद्मरागमणौ। पु ष्णी०कृतिकचित् ॥

भास्करेष्टा । स्त्री० आदित्यभक्तायाम ॥

भास्मन । त्रि० भस्ममये ।। भस्मनो विकार । अण । अन्नितिप्रकृति भावान्नतद्धितद्वतिटिलोपेन ॥

भास्वान । पुं० सूर्ये । अर्कवृक्षे ॥ दीप्तौ । प्रभायाम ॥ भास सन्त्य स्य । तदस्यास्तीतिमतुप ॥ त्रि० भास्वरे । दीप्तिविशिष्टे । प्रकाश वति ॥

भास्वर । पुं० दिने ॥ न० कुष्ठौष धौ । कूट० पुं० भा० ॥ त्रि० प्रका शवति । भासनशीले ॥ भासते० तच्छील । भासदीप्तौ । स्थेशभा सपिसकसोवरच् ॥

भिस्सटा । स्त्री० भिस्सटायाम् ॥

भिक्षा। स्त्री०भृती॥ याच्ञायाम्। अर्थ नायाम्॥सेवायाम्॥भिक्षितवस्तुनि। ग्रासप्रमाणाभवेद्भिक्षाग्रासात्तल- प.। सर्वपेक्ष्वधिकमपिदेयमिति० भिक्षाशुभिक्षवेदद्यात्विधिवद्ब्रह्मचा रिणे०इत्युत्तमखण्डभाष्ट . ॥ यदैव यतिप्रयात्प्रयोयथाविधिकृदैव०

। भिक्षाटनं कर्त्तव्यम् । यथोक्तं म
। त्स्यपुराणे । भिक्षाञ्च भिक्षवे द-
द्यात् परिव्राड्ब्रह्मचारिणे । कल्पि
तादन्नादुद्धृत्य सव्यञ्जनयुतादपि ॥
भक्ततैवेद्यदेवे तु भिक्षौ चद्गृहमागते
। उद्धृत्य वैश्वदेवार्थं भिक्षां दत्त्वा वि-
सर्जयेत् इति ॥ पाकस्थाल्यां पक्वान्न-
ब्रह्मपुराणे तेभ्यो देय गृहस्थैरित्य
भिहितम् । भिक्षुकायाभिक्षाप्य-
रिमाणविवर्जिता । भिक्षोर्य्यं परि
गृह्णीयात् सर्वभोज्येषु दोषदम्-
गायथाचामाचरेत् तु भिक्षान्नादिव्य-
तिरिक्तसर्वभोज्यत्यागी भिक्षान्नं
भक्ष्यत इत्यर्थः । इत्यत्र पर्याप्ति-
र्वेत्तिनामतिसुखमेवाह । भिक्षो-
ऽयमिति ॥ यथाहुः । भिक्षाहारो
निराहारो भिक्षा नैव प्रतिग्रहः । अ
सतो वा सतो वापि सोमपानं दिने दि-
ने ॥ भिक्षाप्रार्थनस्य रथार्थकन्यामीत
मिवारिणो । अचलाकेयवेभक्तिर्वि
भवे . किम्प्रयोजनम् ॥ भिक्षणम् ०-
भिक्ष्यतेऽनयावा । भिक्षभिक्षायां-
लाभेऽलाभे च । गुरोश्च हलः । टाप् ॥
भिक्षाकः । पुं० भिक्षुकः ॥
भिक्षाकी । स्त्री० भिक्षुकाङ्गना ॥
भिक्षाचरः । पुं० स्त्री० भिक्षुकः ॥
भिक्षाटनम् । न० भिक्षार्थं गमनं ॥
भिक्षाशित्वम् । न० भिक्षुत्वं ॥
भिक्षार्थिः । स्त्री० भिक्षुकी ॥

भिक्षुः । पुं० ब्रह्मचार्य्याद्याश्रमचतुष्ट
यान्तर्गत चतुर्थाश्रमी ॥ आश्रमचतुष्टो
य धर्मिपरो धर्मपरश्च । तत्पर्य्यायाः ।
परिव्राट् । कर्म्मन्दी । पाराशरी ।
मस्करी । इति ॥ तस्य धर्मो यथा । भि:
क्षोर्धर्मं प्रवक्ष्यामि तन्निबोधत सत्तम ।
। वनाद्गृहाद्वा कृत्वेष्टिं सर्ववेदस
दक्षिणाम ॥ प्राजापत्यां तदन्ते तु
अग्निमारोप्य चात्मनि । सर्वभूत-
हित . शान्तस्त्रिदण्डी सकमण्डलुः
। सर्वारामं परित्यज्य भिक्षार्थी ग्राम
माश्रयेत् । अप्रमत्तश्चरेद्भैक्षं सायाह्
ने नाभिलक्षितः । रहितो भिक्षुकै
र्ग्रामे यात्रामात्रमलोलुपः । भवेत् प
रमहंसो वा एकदण्डी यमादिमान् ॥
सिद्धयोगस्त्यजन्देहममृतत्वमिहा-
प्नुयात् ॥ यो मनस्यक्षमितसुखपरां
सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ दातातिथिप्रियो
ज्ञानी गृहीश्राद्धेऽपि मुच्यते । इति गा
रुडे १०३ अध्यायः ॥ अपि च । च-
तुर्थश्चाश्रमो भिक्षो . प्रोच्यते यो मनी-
षिभिः । तस्य स्वरूपं गदतो मम श्रो-
तुमर्हसि ॥ पुत्रद्रव्यकलत्रेषु त्यक्त्वा
स्नेहं नराधिप । चतुर्थमाश्रमस्था
नं गच्छेन्निर्धूतमत्सर । त्रैवर्णि-
कांस्त्यजेत्सर्वानारम्भानवनीपते ।
मित्रादिषु समो मैत्रः समस्तेष्वेव
जन्तुषु ॥ जरायुजाण्डजादीनां वा-
ङ्मनः कर्मभिः क्वचित् । युक्तः

कुर्वीत तन्द्रोहं सर्वसङ्गांश्च वर्जयेत् ॥ एकरात्रस्थितिर्ग्रामे पञ्चरात्रस्थितिः पुरे तथा तिष्ठेद्यथा प्रीतिर्द्वेषो वा नास्य जायते । प्राणयात्रानिमित्तञ्च व्यङ्गारे भुक्तवज्जने । काले प्रशस्तवर्णानां भिक्षार्थं पर्यटेद्गृहान् ॥ कामः क्रोधस्तथा दर्पमोहलोभादयश्च ये । तांस्तु दोषान् परित्यज्य परिव्राण्निर्ममो भवेत् ॥ अभयं सर्वसत्त्वेभ्यो दत्त्वा यश्चरते मुनिः । न तस्य सर्वभूतेभ्यो भयमुत्पद्यते क्वचित् ॥ कृत्वाग्निहोत्रं स्वशरीरसंस्थं शारीरमग्निं स्वमुखे जुहोति । विप्रस्तु भैक्षोपगतैर्हविर्भिश्चिताग्निनां स व्रजति स्म लोकान् ॥ मोक्षाश्रमं यश्चरते यथोक्तं शुचिः सुसङ्कल्पितबुद्धियुक्तः । अनिन्धनं ज्योतिरिव प्रशान्तं स ब्रह्मलोकं श्रयति द्विजातिः ॥ इति विष्णुपुराणे ३ अंशे ९ अध्यायः ॥ अपि च । चतुर्विधा भिक्षवस्तु कुटीचरबहूदकौ । हंसः परमहंसश्च यो यः पश्चात् स उत्तमः ॥ एको भिक्षुर्यथोक्तः स्याद्द्वावेव मिथुनं स्मृतम् । त्रयो ग्रामः समाख्यात ऊर्द्ध्वन्तु नगरायते ॥ नगरं न हि कर्त्तव्यं ग्रामो वा मिथुनं तथा । राजादिवार्त्ता तेषां स्याद्भिक्षावार्त्ता परस्परम् ॥ इति स्मृतिः ॥ [illegible] । अभिक्षुः : पण्डकः । [illegible] ।

मुग्धश्च मुच्यते भिक्षुः अक्षिरतेन संशयः ॥ अवस्थाविज्ञादिपदव्याख्यानं यथा ख्यातैर्द्रष्टव्यम् ॥ अपि च । न निन्दां न स्तुतिं कुर्यान्न कञ्चिन्मर्मणि स्पृशेत् ॥ नातिव्याधिर्भवेत्तद्वत् सर्वत्रैव समो भवेत् । न सम्भाषेत् स्त्रियं काञ्चित् पूर्वदृष्टाञ्च न स्मरेत् । कथाञ्च वर्जयेत्तासां न पश्येल्लिखितामपि ॥ इति ॥ भिक्षणशील । भिक्षणास्वायाम् । सनाद्य सभिक्षुः ॥ बुद्धभिक्षुकि ॥ श्रावणीक्षुपे ॥ कोकिलाक्षे ॥

भिक्षुकः । त्रि० याचके । अर्थिनि ॥

भिक्षुसङ्घाटी । स्त्री० चीवरे ॥

भिण्डः । पु० भिण्डाक्षुपे ॥)

भिण्डकः । पुं०)

भिण्डा । स्त्री० शाकक्षुपविशेषे । तत्फलेच । क्षेत्रसम्भवे । सुशाके । कर्पषे । वृत्तबीजे । भिण्डी० इ० भा० ॥ भिण्डीत्वोष्णाग्राहिणी चोक्तशाकविकारासृता ॥

भिण्डीतकः । पु० भिण्डायाम् ॥

भित्तम् । न० खण्डे ॥ भिद्यते स्म । भिदिर् विदारणे । क्त । भित्तं शकलमिति निष्ठातकारस्य नत्वाभावो निपात्यते । यथा । भित्तं तिष्ठति । खण्डमित्यर्थः ॥

भित्तिः । स्त्री० कुड्ये । काय० काय० काल० भीत० इ० भा० ॥ भिद्य

ते । भिदिर् । क्त्वा ॥ प्रदेशे ॥ प्रशस्ते ॥ मलभिन्नोद्भमिश्राः स्युः प्रकाशस्थालभिन्नयञ्जतिगच्छन्तमशेदृशि' ॥

भित्तिका । स्त्री० भित्ती ॥ पल्लिकायाम् । पल्ल्याम् ॥ भिनत्ति ० भित्तेवा । भिदिर् ० । कृतिभिदिल तिभ्य । किदिति ० तिकन् ॥

भित्तिचोर पु ० चौरविशेषे । कुड्य च्छेदिनि । सीधचोर० इ० भा०

भित्तिपातन : पुं ० महामूषके । मूस ० इ० भा० ॥

भिद् । स्त्री० प्रभेदे ॥ भिनत्तिभिदिर् ० । तच्छीलादिषु ० अन्यतोपिदृश्यतइतिक्विप् ॥ त्रि ० भेदकर्त्तरि ॥

भिदक । पुं० खड्गे ॥ न ० वज्रे ॥

भिदा । स्त्री० भेदे ॥ वस्त्रादेर्विदारणे । विदरे । स्फुटने । फाड़ा० फाटा ० फाड़ना ० इ ० भा० ॥ भेदनम । भिदिर् ० । भिदाद्यङ् । टाप् ॥ अन्यार्थे ॥

भिदि । पुं० वज्रे ॥ भिनत्ति । भिदिर् ० । कृगृशृपृकुटिभिदिछिदि भ्यश्चेति ० इ ' सचकित् ॥

भिदिरम् । न० वज्रे ॥ भिनत्ति । भिदिर् ० । इषिमदीत्यादिनाकिरच्

भिदु । पु ० मणौ ॥ वज्रे ॥ भिनत्ति । भिदिर् ० । पृभिदिव्यधीतिकु : ॥

भिदुरम् । न० कुलिशे वज्रे ॥ भिनत्ति । भिदिर् ० । विदिभिदिच्छिदे कुरच् । न ० प्लक्षवृक्षे । त्रि० भिन्ने ॥

भिदेलिम । त्रि ० भेत्तव्ये ॥ भिद्यते कर्मकर्त्तरिभिदे केलिमर ॥

भिद्य । पु ० नदे । भिनत्तिकूलम् । भिदिर् ० । भिद्योद्ध्यौनदे ० इति० इत्यपवाद कर्त्तरिक्यप्निपात्यते ॥

भिद्रम् । न० शतधारे । वज्रे भिनत्ति । भिदिर ० स्फायीतञ्चीत्यादिनारक् ॥

भिन्दि । स्त्री ० लघुखिन्नकायाम् ॥ भिनत्ति । भिदिश्चवयवे । सर्वधातुभ्य इन् ॥

भिन्दिपाल' । पुं० शस्त्रभेदे । सृगे । गोफण ० इ० भा० ॥ भिन्दिपालयति । पालरक्षणे । कर्मण्यण्

भिन्न: । त्रि० भेदविशिष्टे । दारिते । भेदिते । खण्डितावयवे । अन्यसङ्गते ॥ फुल्ले ॥ विदृभे भिद्यतेस्म ॥ भिदिर् ० । क्त । रदाभ्यांनिष्ठातो न पूर्वस्यचदइति० दकारतकारयो र्नौ ॥ न० अन्यार्थवचने । पुं० न० क्षतरोगविशेषे ॥ तल्लक्षणं यथा । यत्तिकुक्षि प्रत्यङ्गाग्रविधार्थे दाश नोदरः । यत्किञ्चित्प्रकारे त द्विभिन्नमित्यभिधीयते ॥ चाग्र व : कोष : ॥

भिन्नक । पुं० चपणे । बौद्धे । त्रि० द्वैधछिन्ने ॥ अनन्तस्यन्तगतौक्तादि तिकन् ॥

भिन्नगाचिका । स्त्री० कर्कटीविशेषे । फूट० इ० भा० ॥ भिन्न गात्रमस्या

भिन्नदर्शी । त्रि० अज्ञे । कुतार्किके । अविद्यामोहितात्मान . पुरुषाभि न्नदर्शिन ॥ भिन्न द्रष्टु शीलयस्य । णिनि ॥

भिन्नधी । त्रि० अ सितमतौ ॥

भिन्नभिन्नात्मा । पुं० चणके ॥

भिन्नयोजनी । स्त्री० पाषाणभेदवृक्षे ॥

भिन्नार्थक । त्रि० अन्यस्मिन् ॥ भि न्नार्थकाअन्यतरएकत्वान्यतराअपि इत्यमर ॥ भिन्न अर्थोयस्यस ॥

भिया । स्त्री० भये ॥ ञिभीभये । भि दाद्यङिइयङ् । टाप् ॥

भिरिण्टिका । स्त्री० श्वेतगुञ्जायाम ॥

भिल्ल । पुं० म्लेच्छजात्यन्तरे । भील इ० भा० ॥ यथाह । हेमचन्द्र । मालाभिल्लाकिरातास्सर्वेपिम्लेच्छ जातय इति ॥ सचब्राह्मणकन्याया तीवराज्जात । यथा । पुलिन्द मेदभिल्लाश्चपुल्लोमल्लश्चधावक । कु न्दकारोडोखलोवामृतपोचस्तिपस्त था ॥ एतेवैतीवराज्जाता ' कन्या यांब्राह्मणस्यचे तिप० पद्धति ॥

भिल्लगवी ' स्त्री० गवय्याम् ॥

भिल्लतरु पुं० लोध्रे ॥

भिल्ली । स्त्री० लोध्रे ॥

भिषक्पाश ' । पुं० निन्द्यवैद्ये ॥ कुत्सितोभिषक् । याप्ये पाशप् ॥

भिषक्प्रिया । स्त्री० गुडूच्याम् ॥

भिषक्जितम् । न० औषधे ॥

भिषग्भद्रा । स्त्री० भद्रदन्तिकायाम ॥

भिषङ्माता । स्त्री० वासके ॥

भिषक् । पुं० वैद्ये ॥ हेतौलिङ्गप्रश मनेरोगाणामपुनर्भवे । ज्ञानचतु र्विधयस्यसराजार्होभिषक्तम ॥ दण्डनीयोयथा । अज्ञातौषधमन्त्र स्तुयस्यव्याधेरतत्ववित् । रोगिभ्यो ऽर्थंसमादत्ते सदण्ड्यश्चौरवद्भिषक् ॥ भिषजोन्नस्याभोज्यत्व यथा । शूद्रा न्नब्राह्मणोभुक्त्वातथारङ्गावतारिण. । चिकित्सकस्यक्रूरस्यतथास्त्रीमृग- जीविनाम् ॥ शौण्डिकान्न सूति कान्न भुक्त्वामासंव्रतीभवेत् । व्र- तीयावकेन । तच्चधेनुद्वयमितिप्राय श्चित्तविवेक ॥ अपिच । पूयचि कित्सकस्यान्न पुंश्चल्यास्त्वन्नमिन्द्रिय म् । विष्ठावार्धुषिकस्यान्नशस्त्रविक्र यिणोमलम् ॥ इतिमानवे ४ अध्या य . ॥ भिषज्यति । भिषज्रुग्जये । कण्ड्वादि । क्विप् ॥ बिभेतिवा । ञिभी० । भिय . षुगागमश्चस्वत्व ञि ॥

भिषाटा । स्त्री० दग्धिकायाम् । दग्धा न्ने ॥ भिषाटीकते । टीकृगतौ ।

चन्येभ्योपीतिड । उग्रापोरिति ह्रस्व ॥

भिक्षा । स्त्री० चन्ने । योद्भे । भक्ते ॥ बभस्ति । भसदीप्तौ । बाहुलकात्म छन्दसिवक्कुलमितीत्वम् । भ्रात्या भिक्षा तिभाष्यप्रयोगाल्लोकेपि ॥ यद्वा । भेदनम् ० भित् । सम्पदादित्वात्क्विप् । भिदस्यति । ओभञ्ज कामेधि । आतोनुप तिक । पृषोदरादिः ॥

भिक्षाखण्डम् । न० ग्रासके । भसौंड० क्रू० भा० प्र० कान्दे ॥

भी । स्त्री० भये ॥ ञिभीभये । सम्पदादित्वात्क्विप् ॥

भीतम् । न० भये वि० भययुक्ते ॥ बिभेति । ञिभी० क्त ० ॥

भीतभीत: । वि० अतिशयेनभीते । भीतप्रकारे ॥

भीति: । स्त्री० भये ॥ ञिभीभये । क्तिन् ॥ कर्म्पे ॥

भीम । पुं० अम्लवेतसे ॥ शिवे ॥ पीठविशेषे ॥ यथा । भीमेश्वरोभीमपीठे शिवाभीमेश्वरीतयेत्यागम ॥ सर्वसम्प्रतिपन्नपराक्रमेपाण्डुतनये । वृकोदरे ॥ वि०भयङ्करे । घोरे ॥ भयानके ॥ विभेत्यस्मात् । भीमादयोऽपादाने० भियः षुग्वेति मक् ॥

भीमकर्मा । पुं० भीमसेने ॥ भीमं० हिडम्बवधादिरूपकर्मास्य ॥

भीमनाद । पु० सिंहे ॥

भीमनिर्ह्राद । पु० राक्षसान्तरे ॥

भीमपूर्वज । पुं० भीमाग्रजे । युधिष्ठिरे ॥

भीमरथ: । पुं० तामससमनुवषजाता सुरविशेषे ॥ हरिवाकूर्मरूपेणहतो भीमरथोऽसुरइतिमार्कण्डेयपुराणाद्य- ध्याय ॥

भीमरथी । स्त्री० जनानामवस्थाविशेषे ॥ यथा । वैसप्तसप्ततिवर्षे सप्तमेमासिसप्तमी । रात्रिर्भीमरथी नामनराणामतिदुस्तरा ॥ नराणां दुरितक्रमेतिचपाठ ॥ तामतीत्यनरोयोसौ दिनानि यानिजीवति । क्रतुभिस्तानितुल्यानिसुवर्णंशतदक्षिणै ॥ गति । प्रदक्षिणंविष्णोर्वस्य नमस्कभावयम् । ध्यानंनिद्रासुखाचागु भीमरथ्या । पाठश्रुति ॥ नदीविशेषे ॥

भीमविक्रान्त: । पुं० कृमियन्त्रे । सिंहे ॥ भीमश्चासौविक्रान्तः ॥ वि० भयानकविक्रमवति ॥

भीमशासन: । पुं० यमे ॥ भीमंशासनंयस्य ॥

भीमसेन: । पुं० मध्यमपाण्डवे । भीमेवृकोदरे ॥ कर्पूरभेदे । भीमसेनोवापद्दकृतिभाषा ॥ यथा । पीतासोभीमसेनस्तदनुशिशिरः श्र

रावासस्त्र । पांशु पिष्टोऽज सारस्तदनुहिमयुतावालुकाजूटिका च। पश्चादस्यास्तुषारस्तदुपरिसहिम शीतल पत्रिकाख्याक् रस्येतिभे दाशुषारसमइलावैसदृश्यं नदृश्या ॥

भीमसुता । स्त्री० दमयन्त्याम् ॥

भीमा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ रोचनाख्य गन्धद्रव्ये ॥ कशायाम् ॥

भीमाकाली । भीमादेवी । स्त्री०) दुर्गायाम् ॥

भीमास्थानम् । न० तीर्थविशेषे ॥

भीमेश्वरी । स्त्री० भीमपीठस्थायाम् ॥

भीमैकादशी । स्त्री० माघशुक्लैकाद श्याम् ॥ भैम्याम् ॥

भीर । त्रि० भयदे ॥ भियराति । रा । क ॥

भीरु . । पु० इक्षुप्रभेदे ॥ यथा । भीरु श्च प्रकार स्वादुरविदाहीगुरु स्मृत इति ॥ व्याघ्रे ॥ शृगाले ॥ त्रि० भार्त्ते । कातरे ॥ भीरुके । चक्रौ । दरपोक० इ० भा० ॥ रणे भीरो स्वर्गाभाव ॥ विभेति । त्रिभीभये । भिय . क्रुक्लुकनावि ति० क्रु ॥ स्त्री० भयशीलायाम् । वरयोषिति ॥ कण्टकार्याम् ॥ श- तावर्याम् ॥ अजायाम् ॥ छाया याम् ॥ स्त्रीमात्रे ॥

भीरुक । पुं० इक्षुप्रभेदे । भीरुरी० इ० दे० भा० प्र० ॥ वातपित्तप्रश मनोमधुरोरसपाकयो । सुशीतोबृंह णोबल्य पौण्ड्रकोभीरुकस्तथा ॥ पेचके ॥ न० वने ॥ त्रि० भयशीले । भीलुके । चक्रौ ॥ बिभे ति । त्रिभी० । क्रुकन् ॥

भीरुहृदय । पु० मृगे ॥

भीरू : । स्त्री० भयशीलायांयोषिति ॥ ऊङुतद्रूत्यू ङ् ॥

भील . । पु० भिल्ले ॥ भियलाति । ला० क ० ॥

भीलभूषणा । स्त्री० गुञ्जायाम् ॥

भीलुक . । त्रि० भयप्रकृतिकेजने । चक्रौ ॥ विभेति । त्रिभी० । भिय क्रुक्लुकनाविति क्लुक न् ॥

भीषण . पु० भयानकरसे ॥ शल्ल- क्याम् ॥ कुन्दुरुके ॥ कपोते ॥ हिन्ताले ॥ भैरवविशेषे ॥ त्रि० गाढे ॥ दारुणे ॥ भीमरसान्विते ॥ भीषयते । त्रिभी० । नन्द्यादि त्वाल्ल्यु । भियोहेतुभयेषुगिति षुक् ॥

भीष्म । पु० गाङ्गेये । पाण्डवाना पितामहे ॥ रुद्रे ॥ राक्षसे ॥ भया नकरसे ॥ त्रि० भयहेतौ । भयङ्क रे ॥ बिभेत्यस्मात् । त्रिभी० । भिय षुग्वेति० मक्० षुगागमश्च

भीष्मक । पु० रुक्मिण्या पितरि ॥

भीष्मजननी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

भीष्मपञ्चकम् । न० कार्तिकशुक्लपक्षी यैकादश्यादि पूर्णिमान्तपञ्चतिथि कर्तव्यव्रतविशेषे ॥

भीष्मरत्नम् । न० हिमालयोत्तरदेश जातशुक्लवर्णप्रस्तरविशेषे । भीष्म पाषाणे ॥

भीष्मसू. । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ भीष्मं सूते । सूङ्० । क्विप् ॥ शान्तनो- र्महिषीभूत्वाभीष्म सूतवतीयत । तस्मात्साभीष्मसू प्रोक्तागङ्गार्त्रलो क्यपावनी ॥

भीष्माष्टमी स्त्री० माघशुक्लाष्टम्याम् ॥ तत्रभीष्मस्यतर्पणकर्त्तव्यम् ॥

भीसटम् । न० श्लेष्मान्तके ॥

भुक्तम् । न० भक्षणे ॥ त्रि० भक्षिते । खादिते । अभ्यवहृते । अशिते ॥ भुज्यतेस्मभुज० । क्त. भुक्ताब्राह्मणा इत्यत्रतुभुक्तमेषामस्तीत्यकारोमत्व र्थीयोनतुकर्त्तरिक्त . । सकर्मकेभ्यस्तद्विधानाभावात् ॥ यद्वोत्तर पदलोपोत्रद्रष्टव्य । भुक्तान्नाभु क्ता । अत्रान्नस्यभुक्तत्व ब्राह्मणे षूपचर्य्यते ॥

भुक्तसमुज्झित । त्रि० फेलायाम् ॥ पूर्वम्भुक्तम्० पश्चात्समुज्झितम् । पूर्वकालैकेतिसमास ॥

भुक्ति ' । स्त्री० भोजने ॥ भोजनम् । भुजपालनाभ्यवहारयो : । स्त्रियां क्तिन् ॥ भोगे ॥ यथा । भुक्तिमुक्तिप्र

दर्शीसिद्ध इति ॥

भुक्तिप्रद । पु० मुद्गे ॥ त्रि०भोगदा तरि ॥

भुक्तोज्झित । त्रि० फेलायाम् ॥ पूर्वंभुक्तम्०पश्चादुज्झितम् । पूर्व कालैकेतिसमास ॥

भुग्न । त्रि० रोगादिनाकुटिलीकृते रुग्णे ॥ भग्ने ॥ भुज्यतेस्म । भुजो कौटिल्ये । क्त । ओदितश्चेति नत्वम् ॥ भुजतिस्मवा । गत्यर्थेति क्त ॥

भुज । पु० स्त्री० करे ॥ बाहौ ॥ अस्यशुभाशुभलक्षणंयथा । कक्षाश्र त्यदलाश्रेष्ठासुगन्धिन्यूर्ध्वरोमिका । अन्यथाचार्थहीनानामसौनि स्वस्य रोमशौ ॥ निर्मांसौचैवभग्नास्थौश्रि ष्ठौचविपुलौभुजौ । आजानुलम्बि नौवाहूवृत्तौपीनौनॄनरेश्वरे ॥ नि स्वानांरोमशौह्रस्वौस्ते हौकविकारप्र भौ । इति ॥ भुज्यतेऽनेन । भुज पालनाभ्यवहारयो . । भुजन्युब्जौ पाण्युपतापयोरितिसाधु ॥ यद्वा । भुजति । भुजकौटिल्ये । इगुप- धेतिक ॥ चतुष्कलेत्रिषगुरुसंज्ञा याम् ॥ ० ॥ पु० ॥

भुजकोटर . । पु० कक्षे ॥

भुजग . । पु० सर्पे ॥ भुज. सन्गच्छ ति । अन्यत्रापीतिड ॥ भुजैर्भकौ टिल्येनगच्छतिवा ।

भुजगदारण । पु० गरुडे ॥

भुजगभोगी । ० मयूरे ॥

भुजगराज । पु० शेषाहौ ॥ भुजगानां राजा । टच् ॥

भुजगशिशुभृता । स्त्री० बृहतीछन्दःप्रभेदे ॥ भुजगशिशुभृतानौम । यथा । यमुनातटनिकटस्थौगोभुजगशिशुभृतायासीत् । मुररिपुदलितेनागेन्द्रजनसुखदासाऽभूत् ॥

भुजगान्तक । पु० गरुडे ॥

भुजगाभोजी । पु० मयूरे ॥

भुजगाशन । पु० पक्षिसिंहे । गरुडे ॥ भुजगानश्नाति । अश० । ल्यु । भुजगाश्च अशनं यस्य वा ॥

भुजङ्ग । पु० षड्गे । सर्पे ॥ षिडगे ॥ भुजं कौटिल्यं नगच्छति । गम्र सुपिखच् खच्चडिद्वावाच्युतिडित्वपक्षे टिलोप । ॥ सौसके ॥

भुजङ्गघातिनी । स्त्री० सर्पाख्याम् । चुल्क्याम् । कक्कोलिका० इ० गौ० दे० भा० ॥

भुजङ्गजिह्वा । स्त्री० महासमङ्गायाम् ॥ सर्परसनायाम् ॥

भुजङ्गप्रयातम् । न० जगतीछन्दःप्रभेदे ॥ भुजङ्गप्रयात चतुर्भिर्यकारै ॥ यथा । सदारात्मजभ्रातिभृत्योविहायस्वमेतं इदं जीवितं शिमशान । मयाक्लेशित । कालिमेत्य कुरुष्व भुजङ्गप्रयात द्रुतमागराय ॥

भुजङ्गभुक् । पु० मयूरे ॥ भुजङ्गभुङ्क्ते । भुज० । क्विप् ॥ गरुडे ॥

भुजङ्गभोजी । पु० राजसर्पे ॥

भुजङ्गम । पु० सर्पे । भुजं कौटिल्यं नगच्छति । गम्र सुपिवाच्युतिखच् । खच्चडिद्वावाच्युतिडिद्भावे टिलोपाभाव ॥ न० सीसके ॥

भुजङ्गलता । स्त्री० नागवल्ल्याम् ॥

भुजङ्गविजृम्भितम् । न० उत्कृतिच्छन्दःप्रभेदे ॥ वस्वीशाश्वैश्छेदोपेत ममतनयुगलसजजगै ॰भुजङ्गविजृम्भितम् ॥ यथा । शैलोदस्तन्यञ्चतपादप्रकटविकटनटनभरोरसत्करतालकलारुप्रेङ्खच्चूडावर्हस्फुरितरलनवकिशलयतरङ्गितहारं भुक् । सम्नागस्त्रीभिर्भक्त्या मुकुलितकरकमलयुग कृतस्तुतिरच्युत । पायात्त्रस्यन्दिन्दन्कालिन्दीह्रदकृतनिजवसतिहृद्भुजङ्गविजृम्भितम् ॥

भुजङ्गसङ्गता । स्त्री० बृहतीछन्दःप्रभेदे ॥ सजरैर्भुजङ्गसङ्गता ॥ यथा । तरलातरङ्गरिङ्गितैर्यमुनाभुजङ्गसङ्गता । कथमेतिव-

स्वाचारकम्पल ' सद्देवताहरि ॥
भुजङ्गहा । पुं० श्रीकृष्णस्यन्दन
ध्वजे । गरुडे ॥
भुजङ्गाक्षी । स्त्री० रास्नायाम् ॥ भुज
ङ्गान् अत्ति । अचूव्याप्तौ । कर्म
ण्यण् ॥ यद्वा । भुजङ्गोक्षियस्या ।
अच्योदर्शनादित्यच् । जातेरिति०
गौरादित्वाद्वा०ङीष् । भुजङ्गशब्द
स्वभुजङ्गाक्षिसदृशीलक्षणा ॥
भुजङ्गाख्य । पुं० नागकेसरे ॥
भुजशिरः । न० स्कन्धे ॥ भुजस्यशि
र ॥
भुजा । स्त्री० बाहौ ॥ करे ॥ भुजाद्दा
प् ॥
भुजाकण्टः । पुं० काकाङ्कुशे । नखे ॥
भुजादल । पुं० हस्ते ॥ भुजान्तरम्
न० क्रोडे ॥ भुजयोरन्तरम् ॥
भुजि । पुं० वह्नौ ॥ भुनक्ति० भुज्य
तेवा । भुज० । भुजे . किच्चेति०
इ ॥
भुजिष्य । पुं० स्वतन्त्रे ॥ हस्तसूत्रे।
दासे ॥ भुङ्क्ते० स्वाम्युच्छिष्टम्०
भुज्यतेवा । भुज० । रुचिभुजिभ्या
' किष्यन् ॥
भुजिष्या । स्त्री० दास्याम् ॥ गणि
कायाम् ॥ टाप ॥
भुज्यु । पुं० भोजने ॥ अग्नौ ॥
भुनक्तिपालयतिसर्वाणिभूतानि ।
भुजमृङ्भ्यायुक्त्युकाविति युक् ॥
भोजनंशा ॥ भाजने ॥ कचित्विशि
षे ॥
भुञ्जन् । त्रि० भोगकर्तरि । भुञ्जाने॥
भुजे० लट शतृ ॥
भुञ्जान ' । त्रि० भुञ्जति । यथा । त्रि
सुधाममुपद्भोज्य भोक्तायश्चप्रकी
र्तित ' । वेदैतदुभयंयस्तुसभुञ्जानो
नलिप्यत इति । त्रिसुधाममुखाय
दादिषु ॥ भुजे . कर्त्तरिलट शा
नच् ॥
भुरिक् । स्त्री० पृथिव्याम् ॥ बिभ
र्त्ति० भरति मनुष्यादीन् । डुभृ
ञ० । भृञउच्चेति० इक्प्रत्यय
भुवनम् । न० सलिले । जले ॥ गग
ने ' जने ॥ विष्टपे । जगति ॥ भू
रादिसर्वलोके ॥ चतुर्दशभुवनानिय
था । भूर्भुवः स्वर्महश्चैव जनस्तप
एवच । सत्यलोकश्चसप्तैते लोकास्तु
परिकीर्तिताः । अतलसुतलञ्चैव
वितलञ्चगभस्तिमत् । महातलर
सातलंपातालंसप्तमं स्मृतम् ॥ इ
ति ॥ भवन्त्यस्मिन् भूतानि० इति
भुवनमयलोके ॥ भूयते । भूप्राप्तौ ।
भूसूधूभ्रस्जिभ्यश्छन्दसीतिक्युन् ॥
यद्वा । भवन्ति० उत्पद्यन्ते अस्मिन्क
रणेल्युट् । सञ्ज्ञापूर्वकत्वाद्गुणा
भाव ' ॥
भुवनकोष । पुं० भूगोले ॥
भुवनकोषवित् त्रि०' । चतुर्दशभुवना

निवसन्ति० इतितात्पर्य्यार्थाभिज्ञे ॥ कल्पनामात्रमेतत् । तेषामदृष्टत्वात् । नचवचनेभ्यस्तद्दर्शनम् । तेषांमिथोविप्रतिपत्तिदर्शनात ॥

भुवनेश्वर । पु० एकाम्रे ॥

भुवनेश्वरी । स्त्री० महाविद्याविशेषे। साम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिण्याम् ॥ मणिद्वीपाधिवासिन्याम्॥ यथा । पाशाङ्कुशधराभीतिधरादेवीं चिदात्मिकाम् । वन्देसमन्दहसितामणिद्वीपाधिवासिनीम् ॥ आयुधस्थानानिवामाध करमारभ्यदक्षिणाध करपर्य्यन्तम् । तदुक्त महासम्मोहनतन्त्रे । दक्षिणेचाङ्कुशदद्यात्सेपाशप्रदापयेत् । अभयदक्षिणेदद्याद्वरवामेप्रदापयेदिति । दशपट्स्यामपिभुवनेशीध्याने । दक्षेङ्कुशाभयेप्रोक्तेवामेपाशमथेष्टदमिति॥

भुवन्यु । पु० भानौ ॥ सूर्य्ये ॥ ज्वलने । वह्नौ ॥ शशलाञ्छने । शशिनि ॥ भवति । भू० । कन्युच् निपेश्चेति० बाहुव । कन्युच् ॥

भुवर्० । अ० अन्तरिक्षे । गगने ॥ षष्ठ्यन्तप्रतिरूपकमव्ययम् । भवति । भू० । भूरञ्जिभ्याङ्किदित्यसुन् । उवङ् ॥

भुवर्लोक । पुं० भूरादिसप्तलोकान्तर्गत द्वितीयलोके ॥ यथा । भूमिसूर्य्यान्तरयत्रसिद्धादिमुनिसेवितम् । भुवर्लोकस्तुसोप्युक्तोद्वितीयोमुनिसत्तम ॥ अपिच । तिथिलद्योभुवर्लोकोध्रुवप्राप्तोमहीतलात्॥ भूपृष्ठादारभ्यध्रुवप्रान्तइति० ज्योतिश्चक्रावलम्बनभूतध्रुवपर्य्यन्तपक्षदशलक्षायोभुवर्लोकइत्यर्थ ॥

भुवि । न० अब्धौ । समुद्रे ॥ भवन्त्यस्मिन् । भू० । भुव किदिति० इसन् ॥

भुशुण्डी । स्त्री० अस्त्रान्तरे । अग्नियन्त्रे ॥ यथा । उड्डीयोड्डीयचप्राप्यनदन्तीदशकाष्ठका । क्रमतेचानतानीयासाभुशुण्डीनिगद्यते ॥

भू । अ० रसातले ॥

भू । स्त्री० स्थानमात्रे ॥ एकाङ्के ॥ व्याहृत्यन्तरे ॥ धरण्याम् । भूमौ ॥ दृष्टात्मविजयव्यग्रान्नृपान्हसति भूरियम् । अहोमाविजिगीषन्तिमृत्योः क्रीडनकानराः ॥ भवति० भवनवा । भू० सत्तायाम् । कर्त्तरिभावेवाक्विप् ॥ भवन्त्यस्यासर्वमित्यधिकरणेबहुलवचनाद्वाक्विबित्येके ॥ भवन्त्यस्याभूतानीत्यपादानेवाक्विबित्येके ॥ उत्पत्तौ ॥

भूक । पुं० न० काले ॥ छिद्रे ॥ अन्धकारे ॥ भवति॥ भू० । सूहभूशुषिमुषिभ्य । कक् ।

भूकदम्ब । पु० अलम्बुषवृक्षे । कोकसिम० कृ० गौ० दे० भा० ॥

भूकदम्बक । पुं० यवान्याम् ।

भूकदम्बिका । स्त्री० महाश्रावणिकायाम् ॥ मुण्डाम् ॥

भूकन्द । पुं० महाश्रावणिकायाम् ॥

भूकम्प । पुं० उत्पातविशेषे ॥ स यथा । यामद्वयमात्रभूकम्पोहितकादीनामनिष्टद । अनिष्टद क्षितीशानांसन्ध्ययोरुभयोरपि ॥ इतिच शिष्ठ ॥ यदाविजृम्भतेनन्तोमदाघूर्णितलोचन । तदाचलतिभूरेषा साद्रिद्वीपाब्धिकानना ॥ भुव' कम्पो भूकम्प ॥ मेषेवृश्चिकभे गज प्रचलतिव्यासादिभि . कथ्यते चापे मीनकुलीरभेचवृषभेसत्य चलेत्क्ष्मातप । यूकेकुम्भधरेमृगेन्द्रमिथुनेकन्यामृगेपन्नगस्तेषामेकतमोयदि प्रचलतिक्षोणीतदाकम्पते ॥ कच्छपेमरणञ्चयमरण चापिपन्नगे । सर्वत्रमुखदर्श्चवपृथिव्यां चलितेगजे ॥ प्रथितनरेश्वरमरणव्यसनान्याग्नेय मारुतयो . । क्षुद्भयमतिवृष्टिभिरूपपीडान्तेजनाश्चापि ॥ त्रिचतुर्थपञ्चमदिनेमासेपक्षेत्रिपक्षके । भवतियदाभूकम्प प्रधाननृपनाशनंकुरुते ।सचायभूमिजोत्पातविशेष ॥यथा । चरस्थिरभवभौमभूकम्पमपिभूमिजम् । जलाशयानांवैकृत्य भौमतदपिकीर्तितम् ॥ भौमंचाल्पफलंज्ञेय चिरेणापरिपच्यते ॥ अपिच । क्षितिकम्पमाहुरेके बृहदन्तर्जलनिवासिसत्त्वकृतम् । भूभारखिन्नदिग्गजविश्रामसमुद्भवचान्ये ॥ अनिलोऽनिलेननिहत क्षितौपतन्सस्वनकरोत्यन्ये । केचित्त्वदृष्टकारितमिदमन्ये प्राहुराचार्या ॥ गिरिभि पुरासपक्षैर्वसुधाप्रपतद्भिरुत्पतद्भिश्च । आकम्पितापितामहमामरसदसिसव्रीडम् ॥ भगवन्नाममहैतत्त्वयाकृतयदचलेतितन्नतथा । क्रियतेऽचलैश्चलद्भि शक्ताहनास्वखेदस्य । तस्या सगद्गदगिरकिञ्चित्स्फुरिताधरविनतमीषत् । साश्रुविलोचनमाननमवलोक्यपितामह प्राह ॥ मन्युहरेन्द्रधाल्याक्षिपकुलिशशैलपक्षभङ्गाय । शक्र कृतमित्युक्त्वामाभैरितिचवसुमतीमाह ॥ किन्त्वनिलदहनसुरपतिवरुणा . सदसत्फलावबोधार्थम् । प्राग्द्वित्रिचतुर्भागेषुदिननिशो कम्पयिष्यन्ति ॥ अतोविशेषोद्रष्टव्यो वाराहोक्तांसुविचक्षणै ॥

भूकर्बुदार . । पुं०) क्षुद्रश्लेष्मान्तके ।

भूकर्बुदारक । पुं०) भूशेलौ । छोटा लसोडा० इ० भा० ॥ भूकर्बुदारोमधुर कृमिशूलापह परम् । बालप्रकोपन किञ्चित्शीतल . स्वर्णमारक ॥

भूकल । पुं० दुर्विनीताश्वे ॥

भूकश्यप . । पुं० वसुदेवे ॥

भूकाक । पुं० स्वल्पबके ॥ क्रौंचे ॥ नीलकपोते ॥

भूकुम्भी । स्त्री० भूपाटल्याम् ॥

भूकूष्माण्डी । स्त्री० विदार्याम् ॥

भूकेश । पुं० शैवले ॥ वटे ॥

भूकेशा । स्त्री० राक्षस्याम् ॥

भूकेशी । स्त्री० अवल्गुजे ॥

भूक्षित् । पुं० सूचीरोमणि । शूकरे ॥

भूखर्जूरी । स्त्री० क्षुद्रखर्जूर्याम् । भूयुक्तायाम् ॥ भूखर्जूरीतुमधुरा शिशिरादाहपित्तनुत् ॥

भूगरम । न० विषे ॥

भूगर्भ । पुं० भगवति । भूर्गर्भे यस्य भूः सर्वभूताश्रयभूतागर्भइवान्तर्वर्तिनीयस्य भूसत्तागर्भेऽस्येतिवा॥ भवभूतिनामनि० कवौ ॥

भूगोल । पुं० ज्योतिश्शास्त्रप्रसिद्धे भुवनकोषे ॥ भोज्य यथासर्वरसविनाज्य राज्य यथाराजविवर्जितञ्च । सभानभातीवसुवक्तृहीनागोलानभिज्ञोगणकस्तथैव ॥ वादीव्याकरणविनैवविदुषाधृष्ट प्रविष्ट सभाजल्पन्नल्पमति स्मयात्पटुवटुभ्रूभङ्गवक्रोक्तिभि । ह्रीतः सन्नुपहासमेतिगणकोगोलानभिज्ञस्तथाज्योतिर्वित् सदसिप्रगल्भगणकप्रश्नप्रपञ्चोक्तिभि ॥

भूचर । त्रि० भूमिचारिणि ॥

भूच्छायम् । न० अन्धकारे ॥ भुवश्छाया । छायाबाहुल्ये० इति क्लीवता ॥

भूजन्तु । पुं० भूनागे ॥

भूजम्बू । स्त्री० गोधूमे ॥ विकङ्कतफले ॥ भूमिजम्ब्वाम् ॥

भूत । पुं० देवयोनिविशेषे ॥ सच अधोमुखोर्ध्वमुखादिपिशाचभेदोरुद्रानुचरोबालग्रह ॥ कुमारे ॥ कृष्णचतुर्दश्याम् ॥ योगीन्द्रे ॥ शब्दोगणविशेषेषु । न० क्ष्मादौ । पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशेषु ॥ पिशाचादौ ॥ जन्तौ । युक्ते । न्याय्ये ॥ वस्तुतत्त्वानुसरणे । त्रि० उचिते ॥ प्राप्ते ॥ वित्ते ॥ ऋते । सत्ये ॥ प्राणिनि ॥ कालविशेषे । वृत्ते । अतीते । गते ॥ परमार्थे ॥ विद्यमानेवस्तुनि ॥ अतीतोत्पत्तिके । जाते ॥ समे ॥ उत्तरपदस्थएव भूतशब्द समार्थइतिशाब्दिका । यथा पितृभूत । देवभूतोयमिति पूर्वमपिविद्यमाने ॥ भवनभूमिणि ॥ भाव्यतेस्म । भूप्राप्तौ । आधृषाद्वेतिणिजभाव पक्षे० क्त ॥ भूमिरस्यास्तिवा । अर्शआद्यच् ॥ अभवद्वा । भुवोगत्यर्थेति ० भूतार्थेक्तर्तरिक्त ॥ अर्हश्चादि ॥

भूतकृत् । पुं० धातरि । द्रुहिणे ।

भूतानि करोति । डुकृञ् । क्विप । तुक् ॥ रुद्रे ॥ भूतानि कृन्तति० छिनत्ति । कृतीच्छेदने । क्विप् ॥ कृणोतिहिनस्तिवा । कृञ् । क्विप तुक् ॥ विष्णौ ॥ रजोगुण समाश्रित्यविरिञ्चिरूपेण ० भूतानिकरोतिद्रुतितथा ॥

भूतकेश । पु० तृणविशेषे । गोलोम्याम् । अल्पकेश्याम् ॥ भूतानाकेशइव । भूत केशोस्य वा ॥

भूतकेशी । स्त्री० भूतकेशे ॥ शेफालिकायाम् ॥ नीलसिन्दुवारे ॥

भूतक्रान्ति । स्त्री० भूतावेशे ॥

भूतगण: । पु० पृथिव्यादिपञ्चके ॥ भूतानागण ॥

भूतगन्धा । स्त्री० मुरानामनिगन्धद्रव्ये ॥

भूतग्राम । पु० देहेन्द्रियसङ्घाताकारेणपरिणते पृथिव्यादिभूत समुदाये ॥ सच० जरायुजाण्डज स्वेदजोद्भिज्जभेदाच्चतुर्विधोभवति । भूतानांपृथिव्यादीनाग्राम ॥

भूतघ्न । पु० भूर्जवृक्षे ॥ उष्ट्रे ॥ लशुने ॥ त्रि० भूतनाशके ॥

भूतघ्नी । स्त्री० तुलस्याम् ॥ मुण्डितिकाया ॥

भूतचतुर्द्दशी । स्त्री० कार्त्तिककृष्णचतुर्द्दश्याम् । यमचतुर्द्दश्याम ॥

भूतजटा । स्त्री० जटामास्याम् ॥ गन्धमास्याम् ॥

भूतत्वम् । न० वर्त्तमानत्व सम्प्रतियोगिसमयवर्त्तित्वे ॥ बहिरिन्द्रियग्रहणायोग्यविशेषगुणवत्त्वे ॥ पृथिव्यादयस्तुजातिविशेषा ॥

भूतदर्शनम् । न० परमार्थदर्शने ॥

भूतद्रावी । पुं० भूताङ्कुशवृक्षे ॥ रक्तकरवीरे ॥

भूतद्रुम । पुं० श्लेष्मातकवृक्षे ॥

भूतध्रुक् । पु० भूतानामपकारके ॥ भूतानिद्रुह्यति । द्रुह० । सत्सूद्विषेतिक्विप् ॥ भूतध्रुक्कोलभेतश्रम् ॥

भूतधात्री । स्त्री० भूमौ ॥ भूतानाधात्री ।

भूतनाथ । पु० शिवे ॥ भूतानांनाथ ॥ भूतेर्जन्तुभिर्याच्यते० तानुपतापयति०तेभ्यआशास्ते०तेषामभीष्टमितिनाभूतनाथ ॥

भूतनायिका । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

भूतनाशन । पु० श्वेतसर्षपे ॥ सर्षपे । भल्लातके ॥ न० रुद्राक्षे ॥ भूतान्नाशयति । णशअदर्शने ल्युट् ॥

भूतपति । पुं० महादेवे ॥ भूतानापति ॥

भूतपत्री । स्त्री० तुलस्याम् ॥

भूतपुष्प । पु० श्योनाकवृक्षे ॥

भूतपूर्णिमा । स्त्री० आश्विनपूर्णिमायाम् । शारद्याम् । कोजागरायाम् ॥

भूतपूर्व । त्रि० अतिक्रान्ते ॥ पूर्वं भूत । सुप्सुपेतिसमास । भूतपूर्वेचरडितिनिर्देशात्भूतशब्दस्यपूर्वनिपात ॥

भूतप्रादुर्भाव । पु० अतिक्रान्तोत्पत्तौ ॥ भूतस्यप्रादुर्भाव ॥

भूतभावन । पु० सर्वभूतपितरि । ईश्वरे । भूतानिभावयतिजनयति० प्रापयतिवा । भवतेर्ण्यन्तात् युच् ॥

भूतभृत् । पु० विष्णौ ॥ भूतानि बिभर्त्ति धारयति० पोषयतिवा० । डुभृञ्० । क्विप् । तुक् ॥

भूतभैरव । पु० भैरवविशेषे ॥ शीतज्वरापहचूर्णविशेषे ॥ यथा । एलाजातिफलव्योषचित्रफलाजीरकघन । सविडङ्गसितायुक्त चूर्णंशीतज्वरापहमिति ॥

भूतमात्रा । स्त्री० शब्दादिषु ॥ पृथिव्यादिषुविषयेषु ॥

भूतमारी । स्त्री० चीडानामनिगधद्रव्ये ॥

भूतयज्ञ । पु० पञ्चमहायज्ञान्तर्गतबलिवैश्वदेवकर्म्मणिभूतेभ्योबलिहरणे ॥

भूतयोनि । पु० परमात्मनि ॥ भूतानांयोनि ॥

भूतलिका । स्त्री० पृक्कायाम् ॥

भूतवास । पु० कलिद्रुमे ॥ भूतानांवास । भूतानांवासोस्मिन्वा॥

भूतविक्रिया । स्त्री० अपस्माररोगे ॥

भूतवित । पु० लौकायतिके ॥ सच पृथिव्यप्तेजोवायवस्तत्त्वानि० तानिचत्वारिभूतानिजगत्कारणानीति कल्पयति ॥

भूतविद्या । स्त्री० भूततन्त्रे ॥ यथा । भूतविद्यानाम० देवासुरगन्धर्वयक्षरक्ष पितृपिशाचनागग्रहाद्युपसृष्टचेतसा० शान्तिकर्मबलिहरणादिग्रहोपशमनार्थमितिसुश्रुत ॥

भूतवृक्ष । पु० शाखोटवृक्षे । श्योनाकवृक्षे ॥ कलिवृक्षे ॥

भूतवृक्षक । पु० शाखोटे ॥ बहुवार के लसोडा० हृ० भा० ॥

भूतवेशी । स्त्री० श्वेतशेफालिकायाम् श्वेतसुरसायाम् । श्वेतन्यवारी० हृ० भा० ॥ भूतानिविशन्ति । विशप्रवेशने । कर्मण्यण् ॥

भूतब्रह्मा । पु० देवले ।

भूतसञ्चार । पु० भूतोन्मादरोगे । भूतक्रान्तौ । ग्रहागमे ॥

भूतसञ्चारिणी । स्त्री० कृष्णचतुर्दश्याम् ॥

भूतसञ्चारी । पुं० दावानले ॥
भूतसर्ग । पुं० भूतसृष्टौ। देवासुरभेदेनभूतानांसृष्टौ ॥ यथा । ब्राह्मं प्राजापतीयञ्चसौम्यमैन्द्रंतथैवच । गान्धर्व्वंयक्षकौवेरौरक्षःपैशाचमासुरा ॥ स्थावरं पार्थवोमार्गं सार्पं शाकुनिकस्तथा । चतुर्दशविधोह्येषभूतसर्गं प्रकीर्तित ॥
भूतसार । पुं० श्योनाकप्रभेदे ॥
भूतसृट् । पुं० ब्रह्मणि ॥
भूतहन्त्री । स्त्री० वंध्याकर्कोटक्याम् । नीलदूर्वायाम् ॥
भूतहर । पुं० गुग्गुलौ ॥
भूतहारि न० देवदारुणि ॥
भूता । स्त्री० कृष्णचतुर्द्दश्याम् ॥ यथा । स्कान्दे । ब्रह्माण्डोदरमध्ये तुयानितीर्थानिसन्तिवै । पूजितानिभवन्तीहभूतायांपारणेकृते ॥ अपिच । शिवरात्रिव्रतेभूतांकामविद्धांविवर्ज्जयेत् ॥
भूताङ्कुश । पुं० गौ० दे० रुमान्ना प्रसिद्धवृक्षे । चवके । शस्ताङ्कये ॥ भूताङ्कुशस्तीक्ष्णगन्धः कटुरुष्णस्तथोत्कटः । भूतग्रहादिदोषघ्नः कफवातनिकृन्तनः ॥
भूतात्मा । पुं० देहेपृथिव्यादिभूतारब्धत्वात्० भूतान्यंवात्मास्वभावोयस्य ॥ परमेष्ठिनि । द्रुहिणे हिरण्यगर्भे ॥ भूतानांव्यष्ट्युपाधीनामात्मानिवन्नासमष्ट्युपाधित्वात्० इति ॥ सदाशिवे ॥ जीवात्मनि ॥ विष्णौ ॥ भूतानांप्राणिनामात्मा अन्तर्यामी ॥
भूतादि । पुं० सर्वजगत्कारणे । तामसाहङ्कारे ॥ भूतानामादिः ॥ परमेश्वरे ॥ भूतानांभवनधर्मकाणामुत्पत्तिमतांसर्वेषामादि कारणकर्त्तृपादानोभयात्मकमितियावत्॥
भूतादिसर्ग पुं० भौतिकसर्गे ॥ भूतादेः सर्गः ॥
भूतारि । न० हिङ्गुनि० ॥
भूतार्त्त । त्रि० भूताविष्टे ॥ भूतेन ऋतोदीप्त । ऋतेचतृतीयासमास इतिवृद्धि ॥ भूतेनआर्त्तोवा ॥
भूतार्थ । पुं० सिद्धार्थे ॥
भूतार्थवाद । पुं० प्रमाणान्तरविरोधस्तुतिरहितार्थबोधकेवेदवाक्ये ॥ यथा । इन्द्रोवृत्रायवज्रमुदयच्छदित्यादि ॥
भूताली । स्त्री० भूपाटल्याम् ॥ मुषल्याम् ॥
भूतावास । पुं० विभीतके । वहेडा० इ०भा० ॥ भूतानामावासः ॥ आकाशाद्याश्रये०वासुदेवे ॥ भूताभ्यामिमुख्येनवसत्यत्र ॥ वसन्तित्वयिभूतानिभूतावासस्ततोभवान् । इतिहरिवंश ॥ काये ॥
भूताविष्ट । त्रि० पिशाचग्रस्ते ॥ भ

ताक्रान्ते । भूतादिनारोगग्रस्ते ॥

भूतावेश । पुं० आवेशे । भूतसञ्चारे ॥

भूति । स्त्री० भस्मनि । सम्पत्तौ । हस्तिशृङ्गारे । मांसपाकविशेषे । उत्पत्तौ । शिवस्याणिमाद्यष्टविधैश्वर्ये । अणिमामहिमाचैवलघिमा गरिमातथा । प्राप्तिः प्राकाम्यमीशित्व वशित्व चाष्टभूतय ॥ शम्भुधृतभस्मनि । भूतृणे । उत्पत्तौ । जातौ । वृद्धिनामौषधे । रोहिषतृणे ॥ विभूतौ । भवनम् भूति । स्त्रियां क्तिन् । भवत्यनया । क्तिच्वा ॥

भूतिक । पुं० यवान्यामोषधौ ॥ न० कटफलौषधौ । घनसारे । भूनिम्बे । भूस्तृणे । भवति । भू० । क्तिच्क्तौचसञ्ज्ञायामिति० क्तिच् । सञ्ज्ञायांकन् ॥

भूतिकाम । पुं० ऐश्वर्याभिलाषिणि ॥

भूतिकील । पुं० भूखाते ॥

भूतिगर्भ । पुं० भवभूतिकवौ ॥

भूतिनिधानम् । न० धनिष्ठानक्षत्रे ॥

भूतिमान् । त्रि० ऐश्वर्ययुक्ते ॥

भूतिकम् न० भूनिम्बे । यवान्याम् । कर्पूरे । भूस्तृणे । तृणे ॥

भूतृणम् । न० गन्धतृणे । गन्धखेडे । रौहिषे । पुं० रौहिषे । भूतिके । मालातृणे । सुगन्धरोहिष० दू० परिमलदण्डशिं० इ० आन् प्रभावात्रसिद्धे ॥ भूतृणं कटुकतिक्ततीक्ष्णोष्णं रोचनं लघु । विदाहिदीपनं रूक्षं मनोज्ञं मुखशोधनम् ॥ बहुघ्नं वङ्कविट्कफपित्तरक्तप्रदूषणम् । भुवस्तृणम् ॥

भूतेश । पुं० शिवे । सर्वभूतनियन्तरि ॥ भूतानाम्प्रमथादीनांवालग्रहाणां प्राणिनांवाईश ॥

भूत्तमम् । न० स्वर्णे । भुवि उत्तमम् ॥

भूदरीभवा । स्त्री० आखुकर्ण्याम् ॥

भूदार । पुं० वराहे । सूकरे । भुवन्दारयति । दृ० कर्मण्यण् ॥

भूदेव । पुं० ब्राह्मणे । ब्राह्मणोजङ्गमामूर्त्तिः श्रीविष्णोः परमात्मनः । अतएवहिविख्याताभूदेवास्तेमहात्मते । भुव भुविवादेव ॥

भूधन । पुं० राज्ञि ॥ कृषीवले ॥

भूधर । पुं० पर्वते । महीध्रे ॥ धरति धृञ् पचाद्यच् । भुवोधर । यन्त्रविशेषे ॥ यथा । जलकच्छपपातालदोलाभूधरवालुका । वकाद्यायन्त्रभेदा स्युरितिशब्दचन्द्रिका ॥

भूधात्री । स्त्री० भूम्यामलक्याम् ॥ भूधात्रीवातकृत्तिक्ताकषायामधुराहिमा । पिपासाकासपित्तास्रकफपाण्डुक्षतापहा ॥

भूध्र । पुं० पर्वते ॥ भुवन्धरति । धृ-

ज्ञ० । मूलविभुजादित्वात्क ।

भूनाग । पु० उपरसविशेषे । क्षितिनागे ॥

भूनिम्ब । पु० क्षुपविशेषे । किराततिक्ते । चिरायता० इ० भा० ॥ भुवोनिम्बइव ॥

भूनीप । पु० भूमिकदम्बे । भूकदम्बे । लघुपुष्पे ॥ भिकदम्बा, वा टूष्णाखवृष्याद्दोषत्रयापहा । कषायतिक्ता । पित्तघ्नावीर्यवृद्धिकरा परा : ॥

भूनेता पुं० राज्ञि । भुवोनेतानायक ॥

भूप । पुं० राजनि ॥ भुवपाति । पा रक्षणे । आतोनुपेतिक । १६ सङ्ख्यायाम् ॥

भूपति । पुं० नृपे । राज्ञि ॥ भूपृथ्वीयस्यपत्नीसतुभवतिकथभूपती रामचन्द्र । इतिरामायणे सीतायावाक्यम् ॥ भुव, पति ॥ ऋषभौषधे ॥

भूपद । पुं० वृक्षे ॥ भुविपदानियस्य ॥

भूपदी । स्त्री० मल्लिकायाम् । वेली० इ० भा० ॥ भुविपदमस्या, । गौरादि ॥

भूपलाश । पु० वृक्षविशेषे । विशाली इ० गौ० दे० भा० ॥ भुव पलाश ॥

भूपाटला । स्त्री० भूपाटल्याम् ॥

भूपाटली । स्त्री० भूकुम्भ्याम् । रक्तपुष्पिकायाम् ॥ भुव पाटली ॥

भूपाल । पुं० राज्ञि ॥ भुवपालयति । पालरक्षणे । कर्मण्यण् ॥ यथा । राज्यपालयतेनित्य सत्यधर्मपरायण । निर्जित्यपरसैन्यानिक्षितिधर्मणपालयेत् ॥

भूपुत्री । स्त्री० सीतायाम् ॥ भुव पुत्री ॥

भूपेष्ट । पु० राजादनीवृक्षे ॥

भूबदरी । स्त्री० लघुबदर्याम् । क्षितिबदर्याम् । झडबेरी० इ० भा० ॥

भूभर्त्ता । पुं० नृपे ॥ भुवोभर्त्ता । पत्यर्थभर्तृशब्दस्ययाजकादित्वात् । याजकादिभिश्चेतिसमास । तेन० च पांसष्टा० चकस्यभर्त्तेतिवत् । तृजकाभ्याकर्त्तरीति० नसमासनिषेध ॥

भूभुक् । पु० राज्ञि ॥ भुवभुनक्तिपालयति । भुज० । क्विप् ॥

भूभृत् । पु० अद्रौ । गोत्रे । गिरौ ॥ महीपतौ ॥ भुवबिभर्ति । डुभृञ् । क्विप् तुक् ॥

भूमा । पु० बहुत्वे ॥ भूमामहान्निरतिशयवस्त्विति पर्याय । इतिभाष्यम् । सकलसांसारिकव्यवहाराभावोपलक्षितत्त्वे । ब्रह्मणि ॥ यत्रनान्यद्विजानातिनान्यच्चशृणोतिच । नान्यत्पश्यतियस्मिन्वैस भूमाप्रोच्यतेश्रुतौ ॥ सोभूमासोऽमृत प्रोक्त सुखनाम्नेविचोरय — बहोर्भाव । पृथ्वादित्वादिमनिच्

। वक्रोर्लोपोभूचवक्रो ॥ त्रि॰ बहु त्वविशिष्टे ॥
भूमय त्रि॰ मृदात्मके । भूमिमये
भूमयी । स्त्री॰ सूर्यपत्नाम् ॥ छायायाम् ॥
भूमि । स्त्री॰ स्थानमात्रे वसुन्धरायाम् । क्षितौ । अचलायाम् । रसायाम् । स्थिरायाम् ॥ विष्णुर्भूमिसम्पूज्योवाच । सर्वाधाराभवशुभेसर्वे सम्पूजितासुखम् । मुनिभिर्मनुभिर्देवैः सिद्धैर्दानवादिभिः ॥ अम्बुवाचीत्यागदिनेगृहारम्भेप्रवेशने । वापीतडागारम्भेचगृहेचकृषिकर्मणि । तवपूजांकरिष्यन्तिमद्वरेणसुरादय । मूढायेनकरिष्यन्तियास्यन्तिनरकचते । इति ॥ अम्बुवाचीत्यागदिनेगृहारम्भेप्रवेशने । तस्मिन्दिनेतवपूजांकरिष्यन्तीत्यन्वय ॥ अस्या गुणामहाभारते मोक्षधर्मे यथा । भूमेस्थैर्यङ्गुरुत्वञ्चकाठिन्यप्रसवार्थता । गन्धोगुरुत्वं शक्तिश्चसङ्घात स्थापनाधृति ॥ इति ॥ अस्यार्थः । स्थैर्यमचाञ्चल्यम् १ । गुरुत्व पतनप्रतियोगीगुण २ । काठिन्यम् ३ । प्रसवार्थता॰ धान्यादात्पत्तिस्तदर्थता ४ । गन्ध ५ । गुरुत्व पिण्डपुष्टि ६ । शक्ति गन्धग्रहणसामर्थ्यम् ७ सङ्घात ॰ श्लिष्टावयववत्त्वम् ८ । स्थापना॰मनुष्याद्याश्रयत्वम् ९ । धृति प्राण भौतिकेमनसियोधृत्य श १० । इति ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिस्वर्गेतिष्ठति भूमिद । उच्छेत्ताचानुमन्ताचतावन्तिनरकवसेत् ॥ योगिनामवस्थाविशेषे ॥ यथा । निरुद्धे चेतसिपुरा सविकल्पसमाधिना । निर्विकल्पसमाधिस्तुभवेदत्रत्रिभूमिक ॥ व्युत्तिष्ठतेस्ततस्त्वाद्येद्वितीयेपरबोधित । अन्ते व्युत्तिष्ठतेनैवसदाभवतितन्मय ॥ एवप्राग्भूमिसिद्धावप्युत्तरोत्तरभूमये । विधेयाभगवद्भक्तिस्तांविनासानसिध्यति ॥ भवन्त्यस्याभूतानि । भूसत्तायाम् । भुव किदिति॰ मि ॥
भूमिकदम्ब । पु॰ कदम्बविशेषे । भूनीपे । भूमिजे । लघुपत्रे । वृत्तपुष्पे । विषघ्ने ॥
भूमिकन्दली । स्त्री॰ कन्दल्याम् । द्रोणपर्ण्याम् ॥
भूमिका । स्त्री॰ रचनायाम् ॥ वेशान्तरपरिग्रहे । रूपान्तरस्वीकारे यथा । हेमचन्द्र । प्राचाणिनाच्येऽधिकृतास्तद्वशास्तुभूमिका । इति ॥ ज्ञानिनामवस्थाविशेषे ॥ यथाहु । ज्ञानभूमि शुभेच्छाख्याप्रथमासमुदाहृता । विचारणाद्वितीयास्यात् तृतीयातनुमानसा । सत्त्वापत्तिश्चतुर्थीस्यात्ततोऽसंसक्ति

नामिका ॥ पदार्थभावनाषष्ठीसप्तमी तुर्यगाख्या इति भूमिकानामचित्तस्यावस्थाविशेषः। अत्रभूमिकात्रितयंब्रह्मविद्यासाधनमेव० नतुब्रह्मविद्याकोटावन्तर्भाव ० भेदस्तत्त्वबुद्धेरुद्गतत्वात्। यश्चतुर्थभूमिकांप्राप्त सब्रह्मविदित्युच्यते। पञ्चमभूमिर्निर्विकल्पातदातस्या स्वयमेवव्युत्तिष्ठति० सोयम्ब्रह्मविद्वर-विहर षष्ठभूमौपार्श्वस्थबोधितो व्युत्तिष्ठति० सोयब्रह्मविद्वरीयान्। तदेतद्भूमिद्वयसुषुप्तिरितिचाभिधीयते ॥ असम्प्रज्ञातप्रतिपादकानि योगशास्त्राणिसप्तभूमिकाप्राप्तं योगिनंवपथ्यं वदन्ति० सोयमीदृशो योगोव्युत्थानरहितोनिर्विकल्पकसमाधिस्थ परमहंस सप्तमभूमौब्रह्मविद्वरिष्ठइतिचोच्यते॥ इति ॥ भूमिकापञ्चकमप्याहु । यथा। क्षिप्त मूढंविक्षिप्तमेकाग्र निरुद्धमिति ॥ तत्र० आसुरसम्पल्लोकशास्त्रदेहवासनानुवर्त्तमानचित्त क्षिप्तभूमिकानिद्रातन्द्रादिग्रस्त चित्त मूढभूमिका कदाचिद्ध्यानयुक्तचित्त क्षिप्ताद्विशिष्टतयाविक्षिप्तभूमिका। तत्रक्षिप्तमूढयो ' समाधिस्यशङ्कैवनास्ति० विक्षिप्ते तुसमाधिस्यगद्भूतदितरत्भूमिकाद्वयसमाधि ॥ एकाग्रे मनसिसद्भूतमर्थंप्रद्योतयति० क्षीणान्क्लेशान्करोति० कर्मबन्धनानिश्लथयति० निरोधमभिमुखीकरोति० इतिसम्प्रज्ञातो योग एकाग्रभूमिका। सर्ववृत्तिनिरोधरूपासम्प्रज्ञातसमाधि ० निरुद्धभूमिकेति ॥

भूमिकूष्माण्डी। स्त्री० लताविशेषे। विदार्याम् ॥

भूमिखर्जूरिका। स्त्री० क्षुद्रखर्जूर्याम् ॥भूमिखर्जूरिकास्वाद्वीदुरारोहाल्पदुष्करा। अथस्वल्पफलाकाककर्कटौलाद्रुमलता ॥ पिण्डखर्जूरिकास्त्वन्यासादेशेपश्चिमेभवेत् ॥

भूमिखर्जूरी। स्त्री० भूमिखर्जूरिकायाम् ॥

भूमिगृहम्। न० वह्वय,तलागृहे ॥

भूमिचम्पक। पु० पुष्पवृक्षविशेषे। ताम्रपुष्पे। सन्धिवर्ब्बे। द्रुघणे भुँइचाँपा० इ० भा०॥ भूचम्पा० इ० भा० ॥ अस्यमूलव्रणपाककारकम् ॥

भूमिच्छत्रम। न० शिलीन्ध्रे ॥

भूमिज०। पुं० नरकासुरे। अङ्गारके। कुजे। भौमे। भूमिकदम्बे ॥ मनुष्ये ॥ न० गौरसुवर्णे ॥ भूमेर्भौवाजात। अनौ०। ड ॥

भूमिजगुग्गुलुः। स्त्री० आशापुरसम्भवे। दैत्यमेदसि। महिषासुर सम्भवे। आशापुरीगुग्गुल० इ० भा ॥

तिक्तोसीकटुरुष्णश्च कफवातहरस्त था । उमाप्रियश्चभूतघ्नोमेध्य सौ रभ्यदायक ॥

भूमिजम्बु । स्त्री० भूमिजम्बुका याम् । नादेय्याम् ॥ भूमेर्जम्बु ॥

भूमिजम्बुका । स्त्री० क्षुद्रजम्ब्वाम् । नादेय्याम् ॥ ह्रस्वत्वात्स्वार्थेकन् ॥ यद्वा भूमिजन्माजम्बुका । शाकपा र्थिवादि । भूमिजन्मपत्रत्वात् ॥

भूमिजम्बू । स्त्री० क्षुद्रजम्ब्वाम् । ह्र स्वफलायाम् । भ्रमरेष्टायाम् । पिकभक्ष्यायाम् । काष्ठजम्ब्वाम् ॥

भूमिजा । स्त्री० जनकात्मजायाम । सीतादेव्याम् ॥ भूमेर्जाता । जन्मे० । ड । टाप् ॥

भूमिजीवी । स्त्री० विश्वि ॥

भूमिदानम् । न० दानोत्तमे ॥ यथा । इक्षुभि सन्तताभूमियवगोधूम शालिनीम् । ददातिवेदविदुषेसन भूयोभिजायते ॥ भूमिदानात्पर दान नभूतनभविष्यतीति ॥

भूमिदेव । पु० ब्राह्मणे । भूदेवे ॥ भूमेर्भूमौवादेव ॥

भूमिप । पु० राजनि ॥

भूमिपक्ष । पु० वाताश्वे ॥

भूमिपिशाच । पुं० तालवृक्षे ॥

भूमिपिशाची । स्त्री० माधवीलताया म् ॥

भूमिपुत्र । पु० आरे । मङ्गले ॥ भूमे पुत्र

भूमिमण्ड । पु० अष्टपादिकायाम् । मदनमाली० हापरमाली० इ० गौ० दे० भा० ॥

भूमिमण्डपभूषणा । स्त्री० माधवील तायाम् । अतिमुक्ते । पुण्ड्रके ॥

भूमिमान् । त्रि० भूमिविशिष्टे । यवादित्वादत्व न ॥

भूमिरक्षक । पु० वाताश्वे ॥

भूमिलाभ । पु० मृत्यौ ॥ भूमेर्लाभो येन ॥ भूमिप्राप्तौ ॥

भूमिलेपनम् । न० गोमये ॥ भूमेर्लेप नमनेन ॥ भूमेर्लेपे ॥

भूमिवर्द्धन । पु० न० शवे ।

भूमिसम्भवा । स्त्री० सीतायाम् ॥

भूमिसुत । पु० मङ्गलग्रहे । नरका सुरे । भूमे सुत ।

भूमिसुता । स्त्री० जानक्याम् ॥

भूमिस्पृक् । पुं० मानवे ॥ वैश्ये ॥ चौरविशेषे ॥ अन्धे ॥ खञ्जे ॥ भूमिं स्पृशति । स्पृशस्पर्शने । स्पृशोऽ नुदकेक्विन् ॥

भूमी । स्त्री० भूमौ । क्षितौ ॥ भवति । भू० भुव किदितिमि० । कृदि कारादक्तिनइति० ङीष् ।

भूमीन्द्र । पु० नृपे । राजनि ॥

भूमिरुह । पु० वृक्षे ॥ यथा । दीर्घा स्तापयुतायथाविरहिणीश्वासास्तथा वासरायामिन्यश्चपलायथाकुलवधू

इति सरोषाप्रिये । छायावाञ्छा तमानवोढवनितावाणीवभूमीरुहा निष्पन्दा मुचिराद्ययामिलितयो र्यूनोर्मिथोदृष्टय ॥

भूमीसह । पु० द्रुमान्तरे । शारदा तौ ॥ भूमीसहस्तुशिशिरोरक्तपित्त प्रसादन ॥

भूम्यामलकी । स्त्री० क्षुपविशेषे । वहु पुष्पाम् । जटायाम् । अध्यण्डाया म् । तामलक्याम् । भूम्यामला इ० भा० ॥

भूम्यामली । स्त्री० तमाल्याम् चा रुयाम् । भूम्यामलक्याम् । भुम्या मलाद्र०गौ०दे०भा० ॥ अरुनेली० द्र० भा० ॥

भूम्याहुल्यम् । न० कुष्ठकेतौ । क्षुपे । मार्कण्डीये । महौषधे । भुजित खड० । इ० भा० ॥

भूय । अ० अधिकारे ॥ पुनरर्थे ॥

भूयान् । त्रि० बहुतरे । प्रचुरे ॥ अ-परिमितमहिमनि ॥ अयमनयोर तिशयेनबहु । द्विवचनविभज्योप पदेतरबीयसुनाविति०ईयसुन् । ब होर्लोपोभूचबहो ॥ स्त्री० भूयसी अतिमहत्याम् ॥ ङीप् ॥

भूयिष्ठ । त्रि० प्रचुरे । बहुतमे ॥ अ यमेषामतिशयेनबहु । अतिशायने इष्ठन् । इष्ठस्ययिट् चेति० बहो पर स्य इष्ठस्यलोप ।० यिडागमश्च०बहो स्थाने भूरादेशश्च ॥

भूयुक्ता । स्त्री० भूमिखर्जूर्याम् ॥

भूयोभूय । अ० वारंवारमर्थे ॥ यथा । भू यो भूयोभाविनोभूमिपालान्नत्वान त्वायाचतेरामचन्द्र । सामान्योयं धर्मसेतुर्नृपाणां कालेकालेपालनी योभवद्भिरिति ॥

भू' । अ० रेफान्तमव्ययम् । भूर्लोके ।

भूरि । पु० वासुदेवे । हरे ॥ परमे ष्ठिनि ॥ न० सुवर्णे ॥ त्रि० प्राज्ये । प्रचुरे ॥ भवति० भूयतेवा । भूस त्ताायाम्० प्रासौवा । अदिशदिभूशु भिभ्य क्रिन ॥

भूरिगन्धा । स्त्री० पुरामामनिगन्धद्र-व्ये । गन्धाढ्यायां ॥

भूरिगम' । पु० खरे । गर्दभे ॥

भूरिदावा । पु० बाहुदातरि ॥

भूरिपत्र । पु० उखवालतृणे ॥

भूरिफलिनद्दा । स्त्री० पाण्डुरफल्या म् ॥

भूरिपुष्पा । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥

भूरिप्रेमा । पुं० चक्रवाके ॥

भूरिफेना । स्त्री० सप्तलायाम् । च र्मकषौषधौ ॥ भूरय फेनाय-स्या ॥

भूरिबला । स्त्री० अतिबलायाम् ॥ भूरिबलसामर्थ्यं यस्याम् ॥

भूरिभाग । त्रि० महाभाग्ये ॥

भूरिमल्ली । स्त्री० अम्बष्ठायाम् ॥

भूरिमाय । पु० शृगाले ॥ भूरयो मायायस्य ॥

भूरिरस । पु० इक्षौ ॥ ॥

भूरिश । अ० बहुशब्दस्यार्थे । बह्वर्था च्छस्कारकादन्यतरस्याम् ॥

भूरिश्रवा । पु० चन्द्रवंशीयसोमदत्त पुत्रे ॥ त्रि० बहुयशोविशिष्टे। भूरिप्रचुरश्रवोयशोयस्य ॥

भूरुण्डी । स्त्री० श्रीहस्तिन्याम् । हस्ति कर्णपत्रायाम् ॥ शाकविशेषइति- स्वामी । भुवंरुण्डयति० आच्छाद यति । रुटिलुटिस्तेयकरणे० इत्य त्र० माधवीयायाहत्तौ० रुडिलुडी त्यपरे० इतिपाठान्तरमुपन्यस्तम । कर्मण्यण् ॥

भूरुट् । त्रि० भूरुहि ॥ भुविरोहयति । रुहजन्मनिप्रादुर्भावे । क्विप् ॥

भूरुह । पु० वृक्षे ॥ रोहति । रुह- ०। इगुपधेतिक । भुविरुह स- प्तमीसमास ॥

भूर्ज । पु० मृदुत्वचि । भूतघ्ने । रक्षापत्रे । भोजनपत्र इतिभाषा भूर्जोभूतघ्नस्त्रग्वकर्णरुक्पित्तर क्तजित् । कषायोरक्षमघ्नश्चमेदोवि षहर पर ॥ अर्जनमूर्जं ऊ र्जबलप्राणनयो । घञ् । भू ऊर्जोऽस्य ॥

भूर्जकण्टक । पुं० सङ्करजात्यन्त- रे । ब्राह्मणाद्ब्राह्मण्यामसवर्णायामुत्प- न्ने । आवन्त्ये ॥

भूर्जपत्र । पु०) स्वनामख्यातप्रसि-
भूर्जपत्रक । पु०) द्धे । मृदुत्वचि ॥

भूर्मि । स्त्री० भूमौ । पृथिव्याम । मरुभूमौ ॥ विभक्ति । डुभृञ्० । घृणिपृश्निपार्ष्णिचूर्णिभूर्णीति० वि भक्तेरुत्व निप्रत्ययश्च ॥

भूर्लोक । पु० अन्तरीक्षादधोलोके। सप्तद्वीपसमुद्रसन्निवेशविशिष्टे ॥ पृ- थिव्याम् । मर्त्यलोके ॥ अस्यलक्ष- णं । यथा । पादगम्यन्तुयत्किञ्चित् वस्त्वस्तिपृथिवीमयम् । सभूर्लोक समाख्यातोविस्तारोऽस्यमयोदित ॥ इ० वि० पु० २ अंश ५ अध्याय । विस्तारोमयोदितइति। सर्वतो लो कालोकावधि पञ्चविंशतिकोटि प्रमाण ॥ भू सञ्ज्ञकोलोक ॥

भूलग्ना । स्त्री० शङ्खपुष्प्याम् ॥

भूलता । स्त्री० किञ्चुलुके ॥

भूवायु । पु० आवहाभिधेयवने। भूमेर्व हिर्द्वादशयोजनान्यस्यस्थानमत्र।अम्बुद विद्युदादयश्चरन्तीतिशिरोमणि ॥

भूशय । पु० नकुलगोधादौ ॥ वि- ष्णौ ॥ लङ्काप्रतिमार्गान्वेषणंकुर्वन् समुद्रं प्रतिव्रताचरणायतदुपकण्ठे भूमौशेतेदाशरथिरूपेणेतिभूशय । अधिकरणेशेतेरित्यच्प्रत्यय ॥ त थाचरामायणम् । तत , सागरवे- लायादर्भानास्तीर्यराघव , । अञ्ज-

लिप्राङ्मुख कृत्वाप्रतिशिष्यं महो दधेरिति ॥

भूशेलु । पु० भूकर्बुदारे ॥

भूषणम् । न० अलङ्कारे ॥ तद्धारणफलं यथा भूषणं भूषयेदङ्गं यथाभोग्यविधानत । शुचिसौभाग्यसन्तोषदायकं काञ्चनं स्मृतम् ॥ ग्रहदृष्टिहरं पुष्टि करं दुःस्वप्ननाशनम् । पापदौर्भाग्यशमनं रत्नाभरणधारणम् ॥ माणिक्यं तरणेः सुजात्यममलं मुक्ताफलं शीतगोर्माहेयस्य च विद्रुमो निगदित ० सौम्यस्य गारुत्मतम् । देवेज्यस्य च पुष्परागमसुराचार्यस्य वज्रं शनेर्नीलं निर्मलमन्ययोश्च गदिते गोमेदवैदूर्य्यके ॥ वास . स्रग्गन्धरत्नानां धारणं प्रीतिवर्द्धनम् । रक्षोघ्नमर्घ्यमोजश्च सौभाग्यकरमुत्तमम् ॥ भूष्यते ऽनेन . भूष अलङ्कारे । ल्युट् ॥ भूषयति वा । कर्त्तरि ल्युट् ॥ ... तिभूषियुंच ॥ यतीनां भूषणं ज्ञानं सन्तोषो हि द्विजन्मनाम् । उद्यमश्च ... भूषणं भूतिमिच्छतामिति पारिभाषिकम् ॥

भूषा । स्त्री० अलङ्क्रियायाम् । अलङ्कारसाध्यशोभायाम् ॥ भूषणम् । गुरोश्चहलइत्य : ॥

भूषित . । त्रि० अलङ्कृते । मण्डिते ॥ भूष्यतेस्म । भूष० । क्त : । इट् ॥ भूमावुषिते ॥ भुवि उषित · स्थित

भूषिता । स्त्री० अलङ्कारैरलङ्कृतायाम् । मण्डितायाम् ॥ टाप् ॥

भूष्णु । त्रि० भविष्णौ । भवनशील । भू० । ग्लाजिस्थश्च ग्स्नु, ० चाद् भुव । क्ङिति चेत्यत्र गकारप्रश्लेषाद्गुणाभाव ॥

भूसुत । पु० भौमे । मङ्गलग्रहे ॥ नरकासुरे ॥

भूसुता । स्त्री० सीतायाम् । जानक्याम् ॥

भूसुर । पु० ब्राह्मणे ॥

भूस्तृणम् । न० भूतृणे ॥ अस्य पर्यायगुणास्तु यथा । गुह्यबीजस्तु भूतीकसुगन्धं गोमयप्रियम् । भूस्तृणन्तु भवेच्छत्रामालातृणकमित्यपि ॥ भूस्तृणं कटुकं तिक्तं तीक्ष्णोष्णं रोचनं लघु । विदाहि दीपनं रूक्षमनेल्य मुखशोधनम् ॥ अवृष्यं बहुविट्कं च पित्तरक्तप्रदूषणम् ॥ इति ॥ भुवस्तृणम् । पारस्करादित्वात्सुट् ॥ मालवदेशप्रसिद्धे ० शाकविशेषे ॥

भूस्पृक् । पुं० मर्त्ये । पञ्चजने । मनुष्ये ॥ भुवस्पृशति । स्पृश० । क्विन् ।

भूस्वर्ग . । पुं० सुरपर्वते । सुमेरौ ॥

भूस्वामी । पु० भूपतौ ॥ भुवः स्वामी ॥

भृकुंस : । पुं० स्त्रीवेशधरनर्त्तके । भ्रकुंसे ॥ पटपुटे लिदण्डवीणाभाषणार्थकुसिधातोर्बाहुलकाद्दिग्धन्तात् ०

एरच । भ्रुवाकुसोभाषणमस्य । पृषोदरादि ॥

भृकुटि । स्त्री० भ्रुकुट्याम् । क्रोधादिनाभ्रुव कौटिल्ये ॥ कुटकौटिल्ये । इगुपधात्किदिति० इन् । भ्रुवो कुटि । पृषोदरादित्त्वातऋकार ॥

भृकुटी । स्त्री० भ्रुकौटिल्ये । क्रोधादिनाललाटसङ्कोचने ॥ कुट० । इगुपधादिति० इन् । कृदिकारादितिङीष् । पृषोदरादित्त्वाद् ऋकार ॥

भृगु । पु० ब्रह्मणस्त्वचोजातेमहर्षिविशेषे । महर्षीणाभृगुरहमितिभगवद्वचनाद्भगवद्विभूती । मनुपुत्रे ॥ वरुणस्तनये ॥ अग्नेर्भ्रष्टात्तेसउत्पन्नत्त्वात्भृगु ॥ हरे । शिवे ॥ शुक्राचार्ये ॥ यमदग्नौ ॥ सानौ । निरवलम्बनपर्वतपार्श्वे । यस्मात् पतने ऽ वलम्बनक्रियाविशेषोनास्ति । तत्पर्यायौ । प्रपात । अतट । इति ॥ भृज्जति० तपसा० भृज्यतेवा । भ्रस्ज पाके । प्रथिम्रदिभ्रस्जासम्प्रसारण सलोपश्चेति० भ्रस्जे कुप्रत्यय ० सम्प्रसारण भ्रस्जे सलोपश्च न्यङ्क्वादित्वात्कुत्वम् ॥

भृगुकच्छ । पु० शकवारकवतेजन्मस्थानपत्तनविशेषे ॥

भृगुतुङ्गम् । न० तीर्थविशेषे ॥

भृगुपति । पु० परशुरामे ॥

भृगुप्रस्रवण । पु० हिमवत पादे ॥

भृगुभवा । स्त्री० भार्ग्याम् ॥

भृगुषटक । पु० योगविशेषे ॥ लग्नात षष्ठोभवेच्छुक्रोभृगुषटक इतीरित

भृगुसुत । पु० शुक्रग्रहे ॥

भृगूणापति । पु० परशुरामे ॥

भृङ्ग । पु० भ्रमरे । मधुव्रते । भृङ्गराजे ॥ धूम्याटे । कलिङ्गपक्षिणि । पिङ्गा० इ० गौ० दे० भा० भृङ्गइवकृष्णत्वात० भृङ्ग ॥ पिङ्गे ॥ न० गुडत्वचि । त्वकपत्रे ॥ अभ्रके ॥ विभक्ति । डुभृञ० । भृञ किन्नुटचेति० गन् ॥

भृङ्गक । पु० राजवासनपक्षिणि ॥

भृङ्गजम् । न० अगुरुणि ॥

भृङ्गजा । स्त्री० भार्ग्याम् ॥

भृङ्गपर्णिका । स्त्री० सूक्ष्मैलायाम् ॥

भृङ्गप्रिया । स्त्री० वासन्त्याम् । माधवीलतायाम् ॥ भृङ्गाणाप्रियेव ॥

भृङ्गमूलिका । स्त्री० भ्रमरच्छल्याम् लतायाम् ॥

भृङ्गरज । पु० भृङ्गराजे ॥ भृङ्गइव

रजोऽस्य ॥

भृङ्गरजा । पु० भृङ्गराजे ॥ भृङ्ग इवरजोस्य ॥

भृङ्गराज । पु० मार्कवे । कुन्तल वर्द्धने । केशरञ्जने । भगरा० इ० भा० ॥ भृङ्गराज कटुस्तिक्तो रूक्षोष्णः कफवातनुत् । केश्यस्त्वच्यः कृमिश्वासकासशोथामपाण्डुनुत् ॥ दन्त्योरसायनोबल्यः कुष्ठनेत्रशिरोर्त्तिजित् ॥ अस्यप क्षिविशेषे ॥ भ्रमरे ॥ वृक्षविशेषे ॥ भृङ्गइवराजते । राजृदीप्तौ । अच् ॥

भृङ्गराजादिचूर्णम् । न० भैषज्यरत्नावल्युक्ते चूर्णविशेषे ॥ यथा । श्लोकेन भृङ्गराजस्य चूर्णं तिलार्द्धक चामलकार्द्धकं च । सशर्करं भक्षयते गुडैर्वानतस्यरोगोनजरानमृत्युः ॥ अन्ध पश्येद्गमनरहितोमत्तमातङ्गगामीमूकोवाग्मी श्रवणरहितोदूरशब्दानुसारी । नीरुग्मर्त्त्योभवतिपलितोनीलजीमूतकेशोजीर्णादन्ता । पुनरपिनवा चीरगौराभवन्तीति ॥

भृङ्गरिट । पुं०
भृङ्गरिटि । पु०
भृङ्गरीट पु०
} शिवद्वारपाले ॥

भृङ्गरोल । पु० कीटान्तरे । विषस्थायाम् । वरोले । हणघटपदे । भीमरुल इ० गौ० भा० ॥

भृङ्गवल्लभ । पु० भूमिकदम्बे ॥ धाराकदम्बे ॥

भृङ्गवल्लभा । स्त्री० भूमिजम्ब्वाम् ॥

भृङ्गसोदर । पु० केशराजे । नागमारे ॥

भृङ्गानन्दा । स्त्री० यूथिकायाम् ॥

भृङ्गाभीष्ट । पुं० आम्रवृक्षे । रसाले ॥ न० आम्रमुकुलफलयोः ॥

भृङ्गार । पु० कनकालुकायाम् । स्वर्णघटितजलपात्रे । भृङ्गराजे । मार्कवे ॥ विभर्त्तिजलम् । डुभृञ् अ० । शृङ्गारभृङ्गाराविति साधु ॥ न० लवङ्गे ॥ काञ्चने ।

भृङ्गारि । स्त्री० केविकापुष्पे ॥

भृङ्गारिका । स्त्री० झिल्लिकायाम् ॥

भृङ्गारी । स्त्री० झिल्लिकायाम् । झीँगुरइतिख्याते कीटे । भृङ्गमृगरूपमाराति । राद्राने । मूलविभुजादित्वात्क । गौरादि । यद्वा । बिभर्त्ति । डुभृञ० । शृङ्गारभृङ्गाराविति० भृञआरन्० नुम्० गुक्०-कस्य ॥ यद्वा । रूपेणभृङ्गमृच्छति । ऋगतौ । कर्मण्यण् ॥

भृङ्गाह्व । पु० जीवके ॥ भृङ्गराजे ॥

भृङ्गाह्वा । स्त्री० भ्रमरच्छल्ल्याम् ॥

भृङ्गि । पुं० भृङ्गिणि । शिवद्वास्थे ॥

भृङ्गिणी । स्त्री० वटीवृक्षे ॥

भृङ्गी । पुं० शिवद्वारपालविशेषे । अस्थिविग्रहे । नाडीदेहे ॥ वटद्रौ ॥

भृङ्गी । स्त्री० अतिविषायाम् ॥ गौरादित्वान्ङीष् ॥

भृङ्गीफल । पु० आम्रातकवृक्षे ॥

भृङ्गीश । पु० महादेवे । शिवे ॥

भृङ्गिरिटि । पु० भृङ्गरीटे । भृङ्गिणि ॥

भृङ्गेष्टा । स्त्री० काकजम्बाम् ॥ घृतकुमार्याम् ॥ तरुण्याम् ॥ भार्गीम् ॥

भृज्जन । पु० न० अम्बरीषे । भर्जनपात्रे ॥ भृज्जन्त्यत्र । भृस्जपाके । भूसूधूभ्रस्जिभ्यश्छन्दसीतिक्युन् ॥

भृत । त्रि० भरिते । धारिते ॥ वेतनेनक्रीते ॥ भृञ् ० । क्त । भरणीये ॥ पुष्टे ॥

भृतक । पु० वेतनग्राहिकर्मकर्त्तरि । भृतिभुजि । कर्मकरे । वैतनिके ॥ सचत्रिविध । यथा । उत्तमस्त्वायुधीयोऽत्रमध्यमस्तुकृषीवल । अधमोभारवाहीस्यादित्येवत्रिविधो भृत ॥ इति ॥ भ्रियतेस्म । भृञ् भरणे । क्त । स्वार्थेक ॥ यद्वा । भृतिं करोति । तत्करोतीतिणिजन्तात्क्वुन् ॥

भृतकाध्यापक । पु० अपाङ्क्तेये० द्विजाधमे ॥ भृतक सन्योऽध्यापक ॥ अयञ्चसर्वानर्थक्लृप्त्वात् ॥

भृतकाध्यापित । पु० वेतनं दत्त्वापाठिते । अपाङ्क्तेयेद्विजाधमे ॥ भृतिं वेतनम् । तद्ग्राहीभृतक । भृतक सन्योऽध्यापित सतथा ॥

भृति । स्त्री० भरणे । वेतने ॥ मूल्ये ॥ भ्रियन्तेकर्मकराअनया । भृञ्भरणे । कर्मणिक्तिन्नित्तिनि ईशान्तिम् ॥

भृतिभुक् । त्रि० भृतके । वैतनिके ॥ भृतिं वेतनं भुङ्क्ते । भुज० । क्विप् ॥

भृत्य । पु० किङ्करे । दासे ॥ भृत्यावहुविधाज्ञेयाउत्तमाधममध्यमा । नियोक्तव्यायथार्थेषुत्रिविधेष्वेवकर्मसु । भ्रियते । भृञ्० । भृञोऽसञ्ज्ञायामितिक्यप् ॥ त्रि० पोष्ये । अवश्यभरणीयेवृद्धमातापित्रादौ ॥

भृत्या । स्त्री० भृतौ । वेतने ॥ भ्रियन्तेकर्मकराअनया० भरणंवा । भृञ्० । सञ्ज्ञायांसमजनिषदनिपतमनविदषुञ्शीङ्भृञिणइतिक्यप् ॥ चिकित्सायां ॥ यथा । कुमारभृत्याकुशलैरितिरघु ॥

भृमि । पु० वायुविशेषे । घुरन्वायु० इ० भाषा ॥ जलादिभ्रमणे ॥ भ्रमति० भ्राम्यतिवा । भ्रमुअनवस्थाने० भ्रमुचलनेवा । भ्रमे सम्प्रसारणञ्चेति० इन्० कित् ॥ भृमिभ्रमणशीलदरिद्र जनमितिवेदभाष्यम् ॥

भृशम् । न० अतिशये ॥ त्रि० अतिश यान्विते ॥ भृशति । भृशुभ्रंशुअध पतने । अन्तर्भावितण्यर्थादिगुपधे तिक ॥

भृशम् । अ० प्रकर्षार्थे ॥ शोभने ॥

भृषत्नु । पु० पाषाणे ॥

भृष्टः । त्रि० अलोपसेकेनविनापक्के ॥ भूना० भुजैना० वं० भा० ॥

भृष्टतण्डुल । पु० भर्जनविशिष्टधा न्यनिकरे । भूनाचावल० वं० भा० सुगन्धिः कफघ्नश्च । पित्तलोभृ ष्टतण्डुल ॥

भृष्टमासम् । न० शूल्ये ॥ भृष्टञ्चत न्मासञ्च ॥

भृष्टयव । पु० धानासु । बहुरी० वं० भा० ॥ भृष्टश्चासौयवश्च ॥

भृष्टान्नम् । न० भृष्टतण्डुले ॥

भृष्टि । स्त्री० भर्जने ॥ शून्यवाटिका याम् ॥

भेक । पु० मण्डूके । वर्षाभ्वि । मेघे ॥ त्रि० भीरौ ॥ बिभेति । ञिभी भये । कृणभीकेतिकन् ॥

भेकट । पु० मत्स्यवि० ॥

भेकभुक् । पु० कुम्भीनसे । सर्पे ॥ भेकान्भुङ्क्ते । भुज० । क्विप् ॥

भेकरावण । पु० मेघे ॥ भेकान्राव यति । रुशब्दे । नन्द्यादित्वाल् ल्यु ॥

भेकल । पु० वनस्पतिविशेषे ॥

भेकलि । पु० मत्स्यविशेषे । भाङ्गन वं० गौ० दे० भा० प्रसिद्धे ॥ भेक लिर्मधुर शीतोहृद्य श्च प्रकारो- गुरु ॥

भेकी । स्त्री० भेकस्त्रियाम् । शिल्याम् । गण्डूपद्याम् । वर्षाभ्व्याम् ॥ क्षुद्र मण्डूके ॥ जातेरस्त्रीतिङीष् ॥ म ण्डूकपर्ण्याम् ॥

भेड । पु० मेषे । भेड़ा० वं० भा० ॥ कृतिच्छे० ॥

भेडी । स्त्री० भेडस्त्रियाम् ॥

भेडीदुग्धम् । न० आविके ॥

भेत्ता । त्रि० भेदकर्त्तरि ॥ भिनत्ति । भिदिर्० । तृच् ॥

भेद । पु० उपजापे । शत्रोरमात्या दीनामुपायेन० परतोविश्लिष्यात्म सात्करणे । ऐकमत्यं नाश्यतानारा जामात्यादीनांभयजननादिनापृथक्क रणे ॥ तद्विशेषायथा । मत्स्यचपा च । परस्परन्तुयेदुष्टाः क्रुद्धाभीता वमानिताः । तेषाभेदंप्रयुञ्जीतभेद साध्याहितेमताः ॥ येतुयं नैवदोषे णपरस्मात्रापराध्यति । तेतुतद्दोष पातेनभेदनीयाभृशततः ॥ आत्मी यदर्शयेद्दोषपरस्माद्दर्शयेद्भयम् । एव श्चिदर्शयेच्छिन्न यथावद्वशमानयेत् ॥ संहताश्चविनाभेदंशक्रेणापिसुदुःस हाः । भेदमेवप्रशंसन्तितस्मान्नयवि शारदाः ॥ स्वमुखेनाश्रयेच्छिन्नं भेदंपर

मुखेनच । परीक्ष्यसाधुमन्यन्ते भेद
परसुखाच्छुतम् ॥ भेद्या स्वकार्य
मुद्दिश्यकुशलैर्येह्निभेदिता ।भेदिता
स्ते विनिर्दिष्टानैवराजार्थवादिभि
। अन्त कोपोवहि कोपोयचस्या
तामहीक्षिताम् । अन्त कोपोम
हांस्तत्रनाशक पृथिवीक्षिताम्
॥ सामन्तकोपोवाह्यस्तुकोप प्रोक्तो
मनीषिभि । महिषीयुवराजाभ्या
तथासेनापतिर्द्विज । अमात्याम
न्त्रिणश्चैवराजपुत्रास्तथैवच । अन्त
कोपोविनिर्द्दिष्टोदारुण पृथिवी
क्षिताम् ॥ बाह्यकोपे समुत्पन्ने सुम
हत्यपिपार्थिव । शुद्धान्तस्तुमहा
भागशीघ्रमेवजयीभवेत् ॥ अपिश
क्रसमोराजाअन्त कोपेननश्यति
। अन्त कोपे समुत्पन्ने तस्माद्रक्षे
न्महीक्षिताम् ॥ परत कोपमुत्पा
द्यभेदेनविजिगीषुणा । ज्ञातीना
भेदन कार्यं परेषाविजिगीषुणा ।
रक्ष्यश्चैवप्रयत्नेनज्ञातिभेदस्तथा
त्मन । ज्ञातय । परितप्यन्ते सत
त परितप्ययम् ॥ तथापितेषाकर्त्त
व्य सुग भीरेणचेतसा । ग्रहणदान
मानाभ्याभेदस्तेभ्योभयकार ॥
नज्ञातिरनुगृह्णातिनज्ञातिर्दग्धु
मिच्छति । ज्ञातिभिर्भेदनीयास्तु
रिपवस्तेनपार्थिवै ॥ भिन्नाहि
शक्यारिपव प्रभूता स्वल्पेन

सैन्येननिहन्तुमाजौ । सुसहता
नाहिततस्तुभेद कार्यं रिपूणानय
शास्त्रविद्भि ॥ इतिमात्स्येराज
धर्मे १८७ अध्याय ॥ द्वैधे ॥
आपद्यात्मीयानात्मीययोर्भेद ॥
विशेषे ॥ विदारणे ॥ मन्त्रभेदे
कार्यहानिरितिविद्वामतम् ॥ वै
धे ॥ भिद्यमानभावे ॥ भेदनम् ।
भिदिर० घञ् ॥ विरेके ॥

भेदकम् । न० व्यावर्त्तके । विशेष
णे ॥ त्रि० नाशके ॥ विदारणे ॥
विरेचकौषधादौ ॥ पृथक्कारके
॥ यथा । भेदयति० अन्यपदार्थ
पृथक्करोतीतिभेदकम् । नाम्ना
शिव गोत्रेणगार्ग्य । अपिच।
भेद्यभेदकयो श्लिष्ट सम्बन्धोन्यो
न्यमिष्यते । द्विष्ठायद्यपिसम्बन्ध
षष्ठ्युत्पत्तिस्तुभेदकादितिभर्तृह-
रि ॥

भेददर्शी । त्रि० अपराधिनि ॥
यथा । यदस्तितन्नजानातियन्नेहा
स्तितदीक्षते । पुत्र्येवमपरावीक्ष्य
विद्यते भेददर्शिन । किञ्चजाग्र
त्स्वप्नयोरविद्यावद्भिर्भ्रान्तैरुपलम्भा
त्० सुषुप्तिसमाध्योर्भ्रान्त्यभावेऽ
नुपलम्भान्मिथ्यात्वभेदस्यसिद्धमि
त्यनुभवाच्चभेददर्शिनोमिथ्याज्ञादि
त्वात्मापराधत्वमितिनिश्चय ॥

भेदनम् । न० विदारणे ॥ भिदेल्युं

ट् ॥ हिङ्गुलि ॥ पुं० अश्वभेदे । सूकरे ।

भेदनिम्न । त्रि० ससारानुगे ॥

भेदित । त्रि० दारिते । भिन्ने ॥ भेद्यते स्म । भिदिर् । चुरादि ण्यन्त । क्त ॥

भेदी । पुं० अम्लवेतसे ॥ त्रि० भेदकर्त्तरि । तद्विशिष्टे च ॥

भेदुरम् । न० भिदुरे । कुलिशे ॥

भेद्य । त्रि० व्यावर्त्त्ये । विशेष्ये ॥ असमानितजने ॥ भेत्तुं शक्ये । विघट्टनीये । वाच्ये ॥

भेर । पुं० पटहे ॥ बिभेत्यस्मात् । ञिभी भये । स्फायितञ्चीत्यादिना रन् ॥ भेर्याम् ॥ दुन्दुभौ

भेरि । पुं० वाद्यप्रभेदे । करणाल० इ० भा० ॥ बिभेत्यस्माच्छब्दात् । ञिभी० । वङ्क्र्यादयश्चेति० क्रिन् । बाहुलकाद्गुणः ॥

भेरी । स्त्री० बृहड्ढक्कायाम् । आनके ॥ वाद्यविशेषे । करणालइतिख्याते ॥ कृदिकारादितिपक्षे ङीष् ॥ बिभेत्यस्मादिन्द्र इति रन् ॥ गौरादित्वान्ङीष् । इति तु रामाश्रम ॥ वितस्तित्रयदीर्घा ताम्रनिर्मिता चर्मवत्कनाचतुर्विंशत्यङ्गुलवदनद्वयाभेरीति कश्चित् ॥ अन्तस्त्वीकाढक्काभेरीतिस्वामी ॥

भेरुण्ड । पुं खगे ॥ त्रि० भयानके

भेरुण्डा । स्त्री० देवतान्तरे ॥ यक्षिणीविशेषे ॥

भेल । पुं० प्लवे । डोंगा० इ० भा० । जलतरणसाधने ॥ मुनिविशेषे । त्रि० भीरौ अज्ञे । बुद्धिवर्जिते । मूर्खे ॥ बिभेत्यस्मात् । ञिभी । ऋज्रेन्द्राग्रेत्यादिना रन् । निपातनाल्लत्वम् चपले ॥

भेलक । पुं० न० उडुपे । प्लवे । स्वल्पजलतरणसाधने ॥ स्वार्थेक ॥

भेषजम् । न० औषधे । जले ॥ भेषं यति । भेषृ भये । गत्यन्त । अच् । भेषं रोगं जयति । जि० । अन्येभ्योपीति ड ॥ भेषजायतिरा । जैत्रे । आतोनुपेतिक ॥ भिषजइदम् । तस्येदमित्यण् । अनन्तावसथेतिहभेषजादिति निर्देशादत्वमित्यन्ये ॥ संसाररोगस्य साक्षात्कारभेषजत्वात् भेषजनिवर्त्तकत्वाभिज्ञात्मज्ञानम् ॥

भेषजाङ्गम् । न० अनुपाने ॥

भैक्षम् । न० भिक्षाणिकुरम्बे ॥ भिक्षाणांसमूह । भिक्षादिभ्योण् ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविट्शूद्रेषु भैक्षमन्वहम् । सजातीयगृहेष्वेव सार्ववर्णिकमेव वा ॥ सर्वं वापि चरेद्ग्रामपूर्वोक्तानामसम्भवे । अन्त्यवर्ज महाभागशास्त्रे च्छित्वा विनिश्चय ॥ भैक्षशिनोऽशितकपवाससमाश्रिता ।

भैक्षचर्य्या । स्त्री० भिक्षासमूहाहरणे ॥

भैक्षजीविका । स्त्री० भिक्षयाजीवनो पाये पैशुन्ये ॥ इतित्रिकाण्डशेष ॥

भैक्षभुक् । त्रि० भैक्षाशिनि ॥ भैक्षभुनक्ति । भुज० । कर्त्तरिक्विप् ॥

भैक्षाश । पु० परिव्राजि । प्राणसन्धारणार्थंयथाशास्त्र माधूकरादिभिक्षाकुर्वाणे ॥

भैक्षुकम् । न० भिक्षुकवृन्दे ॥ भिक्षूणासमूह । खण्डिकादित्वादञ् ॥

भैमी । स्त्री० दमयन्त्याम् । भीमतिथौ । माघशुक्लैकादश्याम् ॥ भीमोक्तलप्सिकाप्रभेदे ॥ यथा । श्रेष्ठगोधूमचूर्णं प्रचुरघृतयुतनारिकेरैरसार्द्रं द्राक्षाखर्जूरशुण्ठीत्वचमरिचयुतशर्करापूर्णगर्भम् । पक्व तास्मैकटाहेटलविटलटलेपावकेमद्दीप्ते धन्यैर्हेमन्तकालेसुजनपरिवृतैर्भुज्यतेलापनश्री । भीमस्येयम् । अण् । ङीप् ॥

भैरव । पु० शङ्करे । रुद्रे ॥ रागविशेषे ॥ नदविशेषे ॥ भयानकरसे ॥ भैरवपर्वतइतिप्रसिद्धे ॥ भैरवाख्यभैरवीदेवी ॥ सिद्धान्तविशेषे ॥ त्रि० भयानके । भीषणे । भीरोरिदम् । तस्येदमित्यण् ॥

भैरवी । स्त्री० देवताभेदे । चामुण्डायाम् ॥ रागिणीविशेषे । भैरवरागपत्न्याम् ॥

भैषजम् । न० भेषजे ॥ लावकपक्षिणि ॥

भैषज्यम् न० औषधे ॥ भेषजमेव । अनन्तावसथेतिहभेषजाञ्ञ्य

भो । अ० सम्बोधने ।

भोक्तव्य । त्रि० भोजनीये ॥ भोज्ये । यथा० । यत्नेनभगिनीहस्ताद्भोक्तव्य पुष्टिवर्द्धनम् ॥

भोक्ता । पु० पत्यौ ॥ शरीरेन्द्रियमनोभि संयुक्तआत्मनि०संसारिणि । अवस्थात्रयविशिष्टजीवे ॥ भोक्तारात्मानकर्त्तेतिसाङ्ख्या ॥ सुखादिभोगकर्त्ता० यथा कर्त्ताच देहीभोक्ताचआत्माभोजयितासदा । भोगोविभवभेदश्चनिष्कृतिर्मुक्तिरेवचेति ब्र० वै० पु० वैश्वानरेग्नौ ॥ सर्वेषायज्ञानातपसाञ्चकर्तृरूपेणदेवतारूपेणचभोगकर्त्तरि ॥ आनन्दमये ॥ बुद्धे सुखदु खमोहात्मकान्प्रत्ययान्स्वरूपचैतन्येनप्रकाशयतीतिनिर्विकारएवोपलब्धरि ॥ त्रि० पालके ॥ भोगकर्त्तरि । भोजनकर्त्तरिचेतनेदेवदत्तादौ ॥ तस्य प्रकारोयथा । स्नात सुधौतमृदुसुन्दरशुक्लवासास्तत्कालधौतचरण सहपुत्र मित्रै । सर्वोप्रसन्नहृदयोरसपाकवेद्याभोक्ताविशेषचसततहिसस्थानवेद्यो ॥ मृदुतूलमयेस्थलेचासन

स्वावगुण्ठिते । आसनेप्राङ्मुखो-भोक्तोपविश्य दक्षिणाद्यु दङ्मुख ॥ भुङ्क्ते । भुज० । तृच् ।

भोग । पुं० सुखे ॥ क्षुद्रसुखलवानुभवे ॥ सुखसाधनविषय० पञ्चभूतषि रस्यादौ ॥ नश्यन्तुल्याद्ववतामननु तिष्ठतामलसानां भोगप्राप्तिर्लौकिकेष्टेतिपूज्यपादा ॥ सुखादिप्रयत्ने । सुखदु . खानुभवे ॥ धने ॥ अहि शरीरे ॥ अहेरितिप्रयोगबाहुल्याभिप्रायम्०भोगशब्दस्यशक्तिस्तुशरीरमात्रे० कृस्याकर . ॥ अहि . फणायाम् ॥ पालने , अभ्यवहारे । योषिदादिभृतौ । वेश्यादिवेतने ॥ आदिना हस्त्यश्वादिकर्मकराणाभृतौभाडा०-कृ०भा० ॥ विषये । राज्ये ॥ भोजन म०भुज्यतेवा। भुजपालनाभ्यवहारयो ' । भुजोकौटिल्ये वा । भावे कर्मणिवाघञ् ॥ योगिनोजी०म-हेतौभिक्षाव्यापारे० वर्णाश्रमोचितव्यापारेच ॥ यथा । चित्तस्यभोगैर्हिभागौशास्त्रेणैकप्रपूरयेत् । गुरुशुश्रूषयाभागमव्युत्पन्नस्यसत्क्रम: ॥ किञ्चिद्व्युत्पत्तियुक्तस्यभागभोगेन पूरयेत् । गुरुशुश्रूषयाभागौभागशास्त्रार्थचिन्तया । व्युत्पत्तिमनुयात तस्यपूरयेच्चेतसोन्वहम । द्वौभागौ शास्त्रवैराग्यै द्वौध्यानगुरुपूजयोस्तव मिष्ट . ॥ भूम्यादौभोगोभोगो यथा । चिपुरुषभोगमाह्व्यास । प्रपितामहेनयद्भुक्त तत्पुत्रं चविनाचतम् । तौविनायस्यपित्राचतस्यभोगस्त्रिपौरुष ' ॥ पितापितामहोयस्यक्रो वेश्मप्रपित.मह । ययाद्यांजीवतां भोगोविज्ञे यस्त्वेकपूरुष ॥ नारद । तथारूढविवादस्यप्रेतस्यव्यवहारिण । पुत्रस्तसोऽर्थ सशोध्योनतभोगोनिवर्त्तयेत् ॥ विभववेदे ॥ स० । कश्चिद्देवीभोक्ताच्चया त्माभोजयितासदा । भोगोविभवभेदश्चनिष्कृतिर्मुक्तिरेव च ॥

भोगगृहम । न० वासगृहे ॥

भोगदेह । पु० स्वर्गनरकादिभोगार्थसूक्ष्मशरीरे ॥ यथा । कृतेसपिण्डीकरणेनर . सवत्सरात्परम् । प्रेतदेहपरित्यज्यभेगदेहंप्रपद्यते० इति ॥

भोगपाल : । पुं० अश्वरक्षके ॥ चि० भोगरक्षके ॥

भोगपिशाचिका । स्त्री० क्षुधायाम् ॥

भोगभूमि । स्त्री० सुखस्थाने ॥ भारतवर्षातिरिक्तवर्षे ॥ यथा । तत्रापि भारतंश्रेष्ठजम्बुद्वीपेमहामुने । यतोहिकर्मभूरेषाततोन्याभोगभूमय . ॥

भोगवान् । पुं० अहौ । सर्पे ॥ भोगोस्यस्य । मतुप् । वत्व । चि० भोगविशिष्टे ॥

भोगवती । स्त्री० नागपुर्याम् ॥ पा-

तालगगायाम् ॥ ङीप् ॥ वासुकि तीर्थे ॥

भोगसद्म । न० वासगृहे । भोगाय-सद्म ॥

भोगार्हम् । न० धने ॥ भोगायअर्हम् ।

भोगार्ह्यम् । न० धान्ये ॥

भोगावली । स्त्री० नागपुर्याम् । ब-न्दिनामस्तुतौ । बन्दिपाठे ॥

भोगावास । पु० वासगृहे ॥ भोग-स्यवास ॥

भोगिक । पु० भोगपाले । अश्वरच के ॥

भोगिकान्त । पु० कम्बलरश्मिणि । वायौ ॥

भोगी । पु० जिह्मगे । भुजङ्गे । सर्पे ॥ भोग फणोवक्रगतिर्वाऽस्यास्ति । अतइनिठनावितीनि ॥ ग्राम-पात्रे । ग्रामण्याम् । ग्रामाधिपतौ ॥ नृपे । राज्ञि ॥ नापिते ॥ वैया-वृत्तिकरे ॥ त्रि० सर्वेभोगोपकरणे रूपिते ।

भोगिनी । स्त्री० महिषीभिन्नायान्य राजयोषिति ॥ अतिशयितोभोगो स्त्यस्या । इन्नन्तान्नान्तलक्षणोङी प् ॥

भोगिवल्लभम् । न० चन्दने ॥

भोगीन्द्र । पु०)

भोगीश । पु०) अनन्ते । नागरा

जे । शेषे ॥ वासुकौ ॥ भोगिना-म् इन्द्र ईशोवा ॥

भोग्यम् । न० धने ॥ धान्ये ॥ फ-ले ॥ आधिविशेषे । फलभोग्ये ॥ त्रि० भोगार्हे । शब्दादिविषयेषु ॥ भोक्तुमर्हं । भुजण्यत् ॥

भोग्या । स्त्री० वेश्यायाम् ॥ भोक्तुम र्हायाम् ॥ टाप् ॥

भोज । पु० यादवे ॥ दूरेऽभवन्भो-जवलञ्चगच्छतन्दतिमाघ ॥ देश-विशेषे ॥ धारानगरीपतौ । कलिप्र सिद्धेनृपविशेषे ॥ देशविशेषे । भोजकटे ॥

भोजकट । पु० रुक्मिनिर्मितपुरे रुक्मिभोजकट नामपुर कृत्वाऽवस त्तदेतिवि०पु० ॥ देशविशेषे ॥

भोजकटीय । त्रि० भोजकटदेशोद्भवे ॥ वृद्धाच्छ. ॥

भोजनम् । न० आहारे । निघसे । जेमने । जीवन० इ० भा० ॥ बहूना पङ्क्त्यावशने ॥ भुज्यते । भुज० । ल्युट् ॥ भोज्यरूपतयाप्रकृतौ ॥ अ श्रभोजनगुणविधानादियथा । भो-जनाग्रे सदापथ्य जिह्वाकण्ठविशो-धनम् । अग्निसन्दीपन हृद्य लव-णार्द्रकभक्षणम् ॥ आयुर्घृतेगुडे रोगोमृत्युर्लौनोविदाहिषु । आ रोग्य कटुतिक्तेषु वलमांसेपयस्सु-च ॥ अन्नादष्टगुणा पिष्ट पिष्टादष्टगु

णं पयः । पयसोऽष्टगुणं मांसं मांसा दष्टगुणं घृतम् ॥ घृतादष्टगुणं तैलं मर्दनान्नचभक्षणात् । आहार प्रीणनः सद्योबलकृद्देहधारणः । फलमादौ हि वाश्नीयाद्भोजनस्य नरोत्तम । विना मोचाफलं तद्वद्वर्ज- नीयाच कर्कटी ॥ मृणालविसशा- लूककन्दे च प्रभृतीन्यपि । पूर्वमे वहि भोज्यानि नतु भुक्त्वा कदाचन ॥ याममध्ये न भोक्तव्यं यामयुग्मं न लङ्घयेत् । याममध्ये रसोत्पत्तिर्यु- ग्मेऽतीतेबलक्षयः ॥ आयुष्यं प्रा ङ्मुखो भुङ्क्ते यशस्यं दक्षिणामु- खः । श्रियं प्रत्यङ्मुखो भुङ्क्ते ऋतं भुङ्क्ते ह्युदङ्मुखः ॥ कुक्षेर- न्नेन भागौ द्वावेकं पानेन पूरयेत् । वायोः सञ्चारणार्थं च चतुर्थमवशे षयेत् ॥ दन्तैश्चावगतं चान्नं शोधनेनापहरेच्छनैः । कुर्यादनिर्गतं तत् किमुखस्यानिष्टगन्धताम् ॥ भुक्त्वापा णितलं घृष्ट्वा चक्षुषोर्यदि दीयते । अ चिरेणैव तद्वारि तिमिराणि व्यपोह- ति ॥ भुक्त्वाचम्य करं वामं दत्त्वा कु- क्षौ ततः पठेत् । भुक्तं मयेन्द्रहस्ते न वैश्वानरमुखेन च ॥ गरुडस्य च क- ण्ठेन समुद्रस्य च वह्निना । वाता- पिर्भक्षितो येन पीतो येन महोदधिः ॥ यन्मया खादितं पीतं तदगस्त्यो- जरिष्यति । पठित्वैतत्सुखासीनः

च्छेत्तिष्ठेद्वा ... । भुक्- त्वा पादशतं गत्वा वामपार्श्वेन सं विशेत् । एवं ह्यधोगतं चान्नं सुखं तिष्ठति जीर्यति ॥ भुक्त्वा सं विश तस्तुन्दं बलमुत्तानशायिनः । आ युः समकुक्षस्य मृत्युर्धावतो धावतः ॥ अपि च । ततो भोजनवेलायां कुर्यान्मङ्गलदर्शनम् । तस्य प्रदक्षि णं नित्यमायुर्धर्मविवर्धनम् । लोके ऽस्मिन्मङ्गलान्यष्टौ ब्राह्मणो गौर्हुता- शनः । हिरण्यं सर्पिरादित्य आपो राजा तथाष्टमः ॥ पादप्रक्षालनं कु र्यात्पूर्वं भोजनतः परम् । पादरोग हरं पथ्यं चक्षुष्यं चायुषे हितम् ॥ अ श्नीयात्तन्मना भुक्त्वा पूर्वं तु मधुरं रस म् । मध्ये लवणाम्लौ पश्चात्कटु तिक्त कषायकान् ॥ विदाहीन्यन्नपानानि यानि भुङ्क्ते हि मानवः । तद्विदाह प्रशान्त्यर्थं भोजनान्ते पयः पिबेत् ॥ एवं भुक्त्वा समाचामेत् ... पूर्वकम् । भोजनं दन्तलग्नानि निर्हृत्याचमनं चरेत् ॥ दन्तलग्नमनि र्हार्यं लेपमन्ये तदन्तवत् । न तत्र बहु शः कुर्यात्यत्नं निर्हरणं प्रति वि स्तरस्त्वनाम ॥ अथातो मलभुङ् क्ते अजपीपूयशोणितम् । अदत्त्वा तु क्रिमिभुङ्क्ते अदत्त्वा पितृविभोजन म् ॥ अघं स केवलं भुङ्क्ते यः पचत्या त्मकारणात् । बुद्धीन्द्रियप्रीतिजनकं

वृथापाकविवर्जयेदितिजावालि ॥ बालसुवासिनीवृद्धगर्भिण्यातुरकन्यका । सम्भोज्यातिथिभृत्यांश्चदम्पत्योः शेषभोजनम् इतियाज्ञवल्क्य ॥ नभोजनार्थंस्वेविप्र कुल गोत्रे निवेदयेत् भोजनार्थंहितेश सन्वान्ताशीत्युच्यतेबुधैरितिमनु ॥

भोजनपात्रम् । पु० आहारभाजने ॥ हैमंदोषहरंपात्र चक्षुष्य राजतंशुचि । कांस्यं बुद्धिप्रदंरम्यं पात्तलंश्च विकारकम् ॥

भोजपति । पु० कंसासुरे ॥ भोजानाक्षत्रियविशेषाणांपति ॥

भोजपुरम् । न० स्वनामप्रसिद्धे देशवि० ॥

भोजयिता । त्रि० भोजनकारयितरि ॥ भोगप्रयोजके । पु० ईश्वरे ॥

भोजविद्या । स्त्री० ऐन्द्रजालिकविद्यायाम् ॥

भोजाधिप । पुं० कंसासुरे ॥ भोजानामधिप ॥

भोज्यम् । न० भोजनीयद्रव्ये । यत्के वलजिह्वयाविलोड्यनिगीर्यते सूपौदनादितस्मिन् । पायसादौ ॥ विषयमात्रे ॥ भुज्यते । भुज० । कर्मणिण्यत् । भोज्य भक्ष्ये इतिण्यतिकवर्गाभावोनिपातनात् ॥ आहारादधिक भोज्यं ब्रह्माण्डविभवेपिन ॥ अभ्युदयार्थंब्राह्मणभोजने ॥ स्वाराज्यसाम्राज्ययोर्भोगभाक्त्वे ॥ सोमे ॥

भोज्यवित् । पु० सूपकारे ॥ सूपकारोहिभोज्यवस्तुत्वेनजानाति ॥

भोज्यसम्भव । पु० शरीरस्थरसधातौ ॥

भोज्या । स्त्री० भोजराजगोत्रापत्ये स्त्रियां ॥ क्रौड्यादिभ्यश्चेत्यत्रभोजक्षत्रिये० इत्युक्तेः ष्यङादेशः । ष्यङश्चाप् ॥

भोट । पु० भोटाङ्गे । भोटान्ते ॥

भोटाङ्ग । पु० स्वनामप्रसिद्धे देशविशे० । भोटान्० इ० भा० प्र०॥

भोटान्त । पु० देशविशेषे ॥ यथा । काश्मीरन्तुसमारभ्यकामरूपात्तुपश्चिमे । भोटान्तदेशोदेवेशिमानसेशाच्चदक्षिणे ॥

भोभो । अ० सम्बोधने ॥

भोलि । पु० वक्रग्रीवे । उष्ट्रे ॥

भो । अ० सम्बोधने विषादे ॥ प्रश्ने । भाति । भा० । बाहुलकात् डोस् ॥

भौत । पु० देवले ॥ भूतयज्ञे ॥ न० भूतसङ्घे ॥ भूतानांसमूहः । भिक्षाद्यण् ॥ त्रि० भूतसम्बन्धिनि ॥

भौतिक । पु० स्थाणौ ॥ शिवे ॥ सर्वविशेषे ॥ यथा । अष्टविकल्पोदैवस्तैर्यग्योनिश्चपञ्चधाभवति । मानुष्यश्चैकविध समासतोभौतिक सर्गः ॥ भौतिकाख्यासुसर्गः

सा चैतन्योत्कर्षनिष्कर्षतारतम्याभ्या मूर्ध्वाधोमध्यभावेन त्रिविधम् । यथा । ऊर्ध्वं सत्त्वविशालस्तमोविशालश्च मूलतः सर्गः । मध्ये रजो विशालो ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्त ॥ न० सुतायाम् ॥ त्रि० भूतसम्बन्धिनि ॥ रूपादिषु ॥ चक्षुरादिषु ॥ शरीरादिषु ॥

भौती । स्त्री० तस्याम् । रात्रौ । रजन्याम् ॥

भौत्य . । पु० भूतिमुनेः पुत्रे चतुर्दशमनौ ॥

भौम । पुं० कुजग्रहे । मङ्गले ॥ नरकासुरे ॥ अम्बरे ॥ रक्तपुनर्नवायाम् ॥ न० पानीयविशेषे ॥ भौमम-श्रीनिगदितप्रथम त्रिविधबुधे । आकल्पपरमानूर्ध्वतत . साधारणंक्रमात् ॥ भौमानामक्षसांशाविषश्चांश्रातरिष्यते । शीतत्व निर्मलत्व चयतस्तत्साभावानुगुणा. ॥ त्रि० भूमिभवे ॥ तत्रे ॥ अन्नमयभूमिकार्ये ॥ भूमेरयम् । शिवादित्वादण् ॥ भूमौभवति शैषिकोण् ॥ भूमेरिदम् । तस्येदमित्यण् ॥

भौमवार . । पु० पञ्चशराणांवञ्चाव्यायम् ॥

भौमन '। पुं० विश्वकर्मणि ॥

भौमरत्नम् । न० प्रवाले ।

भौमावाश्या । स्त्री० गोसहस्रीतिविख्यातायाममायाम् यथा । अमावास्यांभवेद्वारोयदिभूमिसुतस्य च । गोसहस्रफलदद्यात्स्नानमात्रेणजाह्नवीतिव्यास ॥

भौमी । स्त्री० सीतायाम् । जानक्याम् ॥

भौरिक । पु० कनकाध्यक्षे ॥ भूरिषि । सुवर्णेनियुक्त । तत्रनियुक्तइतिठक् ॥

भ्रंश । पु० अध: पतने ॥

भ्रस : । पु० भर्गे ।

भ्रकुस . । पु० स्त्रीवेशधारिणिनर्तके । भ्रूकुसे ॥ पटपुटेतिदण्डकोक्तभावार्थकुसिधातोर्भ्रुरादिश्यन्तादेरच् । भ्रुवाकुसीभाषणमस्य । इकोह्रस्वोऽङ्योगालवस्येतिसूत्रे ० अ भ्रुकुसादीनामितिवार्त्तिकाम्य-कारोनेनविधीयतइतिव्याख्यानान्तराद्व० भ्रकुंस ॥

भ्रुकुटि । स्त्री० क्रोधादिनाभ्रुवकौटिल्ये । भ्रुकुट्याम् ॥ कुटकौटिल्ये । इगुपधात्किदिति० इन् । भ्रुवो : कुटि : इकोह्रस्वइत्यत्र० अभ्रकुसादीनामितिवार्त्तिकेनाकारोविधीयते ॥

भ्रकुटी । स्त्री० भ्रकुटी । कुटेरिन्नन्त० कृदिकारादितिङीष् ॥ भ्रुवो. कुटी ॥ इकोह्रस्वइतिसूत्रे ० अभ्रकुंसादीनामितिवार्त्तिकस्य०-

थवा रोगेनविधीयतद्भूत्यर्थादकार ॥
भ्रम । पु० भ्रमु निर्गमे । प्राकारगृह भित्तिषुजलनिर्गमनजाले ॥ कुन्दाख्यशिल्पियन्त्रे ॥ चरख० द्र० भा० भ्रमणे। भ्रान्तौ। मिथ्याज्ञाने। मिथ्यामतौ। व्यसनहितौ ॥ माविनश्यत्वऽयभोगोवर्द्धतामुत्तरोत्तरम् । माविघ्नाप्रतिबध्नन्तुधन्योस्माऽस्मादितिभ्रम ॥ भ्रमणम् । भ्रमुअनवस्थाने । भावे घञ् ॥ नद्यादावधस्थलस्रोर्द्धनिसरणे ॥ भ्रमन्तिजलान्यनेन । हल स्वेतिघञ् । नोदात्तोपदेशस्येति वृद्ध्यभाव ॥ देहेन्द्रियाद्यध्यासे ॥ न्यायमते० भ्रमस्यनामान्तरमप्रमा । भ्रमोद्विविध । विपर्यास ० स शयश्च । आद्योयथा । देहेआत्मबुद्धि ० शङ्खादौपीततामति । सानिश्चयरूपा ॥ द्वितीयोयथा । किंस्विन्नरोवा० स्थाणुर्वेत्यादिबुद्धि । तस्यकारणम् । पित्तदूरत्वमोहभयादिनानाविधदोष । यथा । अप्रमाचप्रमाचेतिज्ञानंद्विविधमुच्यते । तच्छून्येतन्मतिर्यास्यादप्रमासाद्विरूपिता ॥ ततप्रपञ्चोविपर्यास सशयोपिप्रकीर्त्तित । आद्योदेहेआत्मबुद्धि शङ्खादौपीततामति ॥ भवेन्निश्चयरूपासासशयोथप्रदर्श्यते । । किंस्विन्नरोवास्थाणुर्वेत्यादिबुद्धिस्तुसशय ॥ तदभावाप्रकारा धीस्तत्प्रकारातुनिश्चय । सशयोभवेद्याधीरेकत्राभावभावयो ॥ साधारणादिधर्मस्यज्ञानसशयकारणम् । दोषोऽप्रमायाजनकप्रमायास्तुगुणोभवेत् ॥ पित्तदूरत्वादिरूपोदोषोनानाविध स्मृत । द्र० भा० प० ॥
भ्रमणम् । न० अनवस्थितौ ॥ गमनविशेषे । पर्यटने ॥
भ्रमणी । स्त्री० काण्डिकायाम् । जलौकायाम् ॥ अधीशितु क्रीडाव्यायाम् । अधीशितु क्रीडादौ॥
भ्रमत्कुटी । स्त्री० तृणादिच्छत्रे ॥ कावार्याम् । जङ्गमकुट्याम् ॥
भ्रमर । पु० कीटविशेषे । मधुपे मधुव्रते । द्विरेफे । चञ्चरीके ॥ कामुके ॥ वेधनशस्त्रे । वर्मा० द्र० भा०॥ भ्रमति । भ्रमु० । अर्त्तिकमिभ्रमिचमिदेविवासिभ्यश्चिदित्यर ॥
भ्रमरक । पुं० भृङ्गे । मधुलिहि ॥ गिरिके । कालमूषिके ॥ चूर्णकेशे । अलके । ललाटलम्बितचूर्णकुन्तले ॥ जलभ्रमे ॥ भ्रमरइव । इवेप्रतिकृताविविकन् ॥ भ्राम्यतिवा । भ्रमु० अर्त्तिकमीत्यर । स्वार्थेकन् ॥
भ्रमरकीट पु० कीटान्तरे । कुम्भारी० द्र० भा० ॥
भ्रमरच्छली । स्त्री० लताविशेषे । भृङ्गाह्वायाम् ॥ भृङ्गच्छलीचकटुका

तिक्ताद्दीपनरोचनीति० रा० नि०

भ्रमरप्रिय । पु० धाराकदम्बे ॥

भ्रमरमारी । स्त्री० मालवदेशप्रसिद्धपु ष्पवृक्षविशेषे । मासपुष्पिकायाम् ।

भ्रमरविलसितम् । न० भ्रमरविलसिता याम् । म्भौन्लौग स्याद्भ्रमरविल सितम् ॥

भ्रमरविलसिता । स्त्री० त्रिष्टुप् ११ छन्दः प्रभेदे ।। यथा । मोगोनौगो भ्रमरविलसिता ॥ य० मुग्धे मा नपरिहरनचिरात्तारुण्यं सफल यतु हरि । फुल्लावल्लीभ्रमरविलसि ताभावेशोभाकलयतिकिमुताम् ॥

भ्रमरा । स्त्री० भ्रमरच्छल्याम् ॥

भ्रमरातिथि । पु० चम्पके ।

भ्रमरानन्द । पु० बकुले । अतिमुक्त के ॥ रक्ताम्लाने ॥

भ्रमरालक । पु० भ्रमरके । कुरुले । ललाटस्थितचूर्णकुन्तले ॥

भ्रमरावलिका । स्त्री० भ्रमरावल्याम् ॥

भ्रमरावली । स्त्री० अतिशक्वरीप्रभेदे ॥ भुजसङ्गतशङ्खसुवर्णलसद्वलया० कर पुष्पसुगन्धवतीरसनारुचिरा । कन कद्युतनूपुरचारुतराजयतिभ्रमराव- लिकाभुजगाधिपदुर्ललिता ॥ यथा । सखिसम्प्रतिकम्प्रतिमौनमिदंवि हितम्० मदनेनधनु सशरंसुकरे निहितम् । नतिशालिनिकिंवनमा लिनिमानकथा० रतिनायकसायक ट खमुपतिष्ठथा ॥

भ्रमरिका । स्त्री० बाल्यानाक्रीडाविशे षे ॥ येनभूरपिभ्रमतीवभाति । भ्रा ञ्ङीमाञ्जी० इ० भा० ।

भ्रमरी । स्त्री० भ्रमरयोषिति । भौरी० इ० भा० ॥ षट्पद्याम् ॥ जतुका याम् ॥ पुत्रदात्र्याम् ॥ भ्रामया स्थाने ॥

भ्रमरेष्ट । पु० श्योनाकप्रभेदे ॥

भ्रमरेष्टा । स्त्री० भूमिजम्ब्वाम् भार्ग्याम् ॥

भ्रमरोत्सवा । स्त्री० माधव्यालतायाम् ॥

भ्रमासक्त । पु० शस्त्रमार्जके ॥

भ्रमि । स्त्री० भ्रमणे ॥ जलनि सरणमार्गे ॥ यन्त्रविशेषे ॥ भ्रमण म् । भ्रमु० । इकत्कृष्यादिभ्य ॥ भ्रमे सम्प्रसारणञ्चेतीन् । बाहु लकात्सम्प्रसारणाभाव ॥

भ्रमित । त्रि० घूर्णिते । भ्रमणका रिते ॥

भ्रमी । त्रि० भ्रमविशिष्टे ॥

भ्रष्ट । त्रि० गलिते । च्युते । इसा दित . पतिते ॥ भयाद्भ्रष्टातीर्थ यात्रासुगच्छेत्तस्याद्भ्रष्टोरौरवंवै व्रजेच्च । योगभ्रष्ट सत्यधृतिश्चग च्छेद्राज्याद्भ्रष्टोमृगयावैव्रजेच्च ॥

भ्राज । पु० कात्यायनप्रणीतश्लोके ॥ भ्राजानामश्लोकाश्चतिमहाभाष्यम् ॥

भ्राजकम् । न० पित्ते ॥

भ्राजमान : । त्रि० दीप्यमाने ॥

भ्राजिष्णु । त्रि० अलङ्कारादिनादी

मियुक्ते ॥ दीप्तिशालिनि । विभ्रा
जि ॥ भ्राजते । तच्छील । भ्राज्
दीप्तौ । भुवश्चेतिचकारात्० भ्राजे
रपिष्णुच् ॥ स्वप्रकाशचिद्रूपे ॥

भ्राता । पु० सहोदरे ॥ भ्राजते० वि
भर्ति वा । भ्राज् डुभृञ्० । वा ।
नप्तृनेष्टृत्वष्टृहोतृपोतृभ्रातृजामातृ
पितृदुहितृ । इतिसाधु ५

भ्रातरौ । पु० २०० सहोक्त्याभ्रातृभ
गिन्यो । भ्राताचस्वसाच । । भ्रा
तृपुत्रौस्वसृदुहितृभ्यामित्येकशेष
स्वसाचभ्राताचेतिवा ॥

भ्रातृकम् । त्रि० भ्रातुरागतेधनादौ
॥ ऋतष्ठञ् ॥ ङीपि० भ्रातृकी ॥
भ्रातृयोग्ये ॥

भ्रातृज । पु० भ्रातृपुत्रे ॥ भ्रातुर्जात
। पञ्चम्यामितिड ॥

भ्रातृजा । स्त्री० भ्रातुष्पुत्र्याम् । भ्रात्री
यायाम् ॥ टाप् ॥

भ्रातृजाया । स्त्री० भ्रातृपत्न्याम् ।
प्रजावत्याम् ॥ भ्रातु जाया ॥

भ्रातृपत्नी । स्त्री० प्रजावत्याम् ॥ भ्रा
तापतिर्यस्याइतिविग्रहे० नित्य स
पत्न्यादिष्विति० भ्रातृपतिशब्दस्य
नान्तादेशे० ऋन्नेभ्यइतिङीप् ॥

भ्रातृपुत्र । पु० भ्रातृजे ॥

भ्रातृभगिन्यौ । स्त्री० भ्रात्रौ ॥ भ्रा
ताचभगिनीच ॥

भ्रातृवल । त्रि० भ्रातृमति ॥ भ्रा
ताऽस्यास्ति । अन्येभ्योपिदृश्यतइ
ति० वलच् । सञ्ज्ञामित्यनुवृत्तेर्वल
इतिनदीर्घ ॥

भ्रातृव्य । पु० भ्रातृपुत्रे ॥ भ्रातु
रपत्यम् । भ्रातुर्व्यच्च ॥ शत्रौ ॥
व्यन्सपत्ने ॥

भ्रातृश्वशुर । पु० पतिज्येष्ठभ्रात
रि । जेठ० भाशुर० इ० भा० ॥

भ्रातृस्थानम् । न० सहोदरगृहे ॥ लग्ना
त्तृतीयभवने ॥ भ्रातु स्थानम् ॥

भ्रात्रीय । पु० भ्रातृजे ॥ भ्रातुरपत्य
म् । भ्रातुर्व्यच्चेति० चाच्छ ॥

भ्रान्त । पु० मत्तद्विपे ॥ राजधुस्तू
रे ॥ न० भ्रमणे ॥ त्रि० भ्रमान्वि
ते ॥ भ्रान्तिमापन्ने ॥ अद्वितीय-
ब्रह्मतत्त्व नजानन्तियदातदा । भ्रा
न्ताएवाखिलास्तेषाक्वमुक्ति क्वह
वासुखम् ॥ भ्रमे कर्त्तरि क्त ।
अनुनासिकस्यक्विझलो क्ङिति०
इ० दीर्घ ॥

भ्रान्ति । स्त्री० भ्रमे । मिथ्यामतौ
। अतस्मिँस्तज्ज्ञाने ॥ युक्तिहीनप्र
काशत्वाद्भ्रान्तेर्नह्यस्तिलक्षणम् ।
यदिस्याल्लक्षणकिञ्चिद्भ्रान्तिरेवन-
सिध्यति ॥ भ्रान्तिभाजिभवतिक्ववि
वेक ॥ भ्रमणे । अनवस्थितौ ॥
भ्रमणम् । भ्रमु० । क्तिन् । अनुना
सिकस्येतिदीर्घ ॥

भ्रान्तिदर्शनम् । न० असाधनेसाधनत्व

दुर्जो ॥ साधनेऽप्यसाधनत्वबुद्धौ ॥ भ्रान्त्यादर्शनम्॥ शुक्तिकायारजतवद्विपर्ययज्ञाने ॥

भ्रान्तिमान्। त्रि० भ्रान्तिविशिष्टे ॥ भ्रान्तिरस्यास्ति। मतुप्॥ ङीपि० भ्रान्तिमती ॥ पु० अलङ्कारविशेषे ॥ भ्रान्तिमानन्यसंवित्तत्तुल्यदर्शने। तदिति० अन्यद्प्राकरणिकानिर्द्दिश्यते० तेनसमानम्पर्थादिष्टप्राकरणिकमाश्रीयते। तस्यतथाविधस्यदृष्टौसत्यांयद्प्राकरणिकतयासंविदनम्०सभ्रान्तिमान्। नचैवरूपकमप्रथमातिशयोक्तिवा०तत्रवस्तुतोभ्रमस्याभावात्। रूपचार्थानुगमनेनसत्त्वाया प्रवृत्तेरस्पष्टमेवप्रतिपन्नत्वात्। उदाहरणम्। कपालमार्जार पयइतिकराल्लेढिशशिनस्तरुच्छिद्रप्रोतान्बिसमितिकरीसङ्कलयति। रतान्तेतल्पस्थान्हरतिवनिताप्यंशुकमितिप्रभामत्तश्चन्द्रोजगदिदमहोविभ्रमयति ॥

भ्रान्तिहर। पु० मन्त्रिणि ॥ त्रि० भ्रमनाशके ॥

भ्रामक। पु० जम्बुके। फेरौ ॥ धूर्त्ते ॥ सूर्य्यावर्त्ते ॥ अश्मप्रभेदे। चुम्बक० इ० भा० प्र० ॥ त्रि० भ्रमजनके ॥

भ्रामर। पु० चुम्बक० इ० प्र० पाषाणे। भ्रामके ॥ न० शुक्लवर्णे मधुनि ॥ भ्रमरैः कृतम्। क्षुद्राभ्रमरेत्यादिनाऽञ्॥ किञ्चित्सूक्ष्मं प्रसिद्धं च षट्पदैर्मौलिभिश्चितम्। निर्मलस्फटिकाभंयत्तन्मधुभ्रामरसंज्ञितम् ॥ भ्रामरं रक्तपित्तघ्नं मूत्रजाड्यकरंगुरु। स्वादुपाकमभिष्यन्दिविशेषात्पिच्छिलंहिमम्॥ रतबन्धान्तरे। यथा। तत्कटिंसमधिरुह्यबल्लभ स्याङ्घ्रयादिपद्महस्थितिस्थित। चक्रवद्भ्रमतिकुञ्चित त्रिकोभ्रामरंनिगदितमनुश्चतम् ॥ नृत्यविशेषे। रासे। मण्डलनृत्ये। हल्लीसे ॥ त्रि० भ्रमरसम्बन्धिनि ॥ अण्॥

भ्रामरी। त्रि० अपस्मारिणि। इतिकुल्लूकभट्टः ॥

भ्रामरी। स्त्री० पार्वत्याम्॥

भ्रामित। त्रि० आघूर्णिते ॥

भ्राष्ट्र। पु० भर्जनपात्रे। अम्बरीषे। भड़सा० इ० भाड़० इ० भा० ॥ भृज्ज्यतेऽत्र। भ्रस्जपाके। भ्रस्जिगमिनमिहनिविश्यशाम्वृद्धिश्चेति०ष्ट्रन्० वृद्धिश्च ॥

भ्रियमाण। पु० पोष्यमाणे ॥

भ्रुकुस। पु० भ्रूकुसे ॥ भ्रूकुसे। स्त्रीवेशधारिणिनर्त्तके। नचनिआ० इ० भा० ॥ भ्रुवाकुसोभावमस्य। कुशोऽङ्गोऽङ्गगोणादयश्च तिसूत्रे० भ्रूयङ्वङभावमिनामव्ययानामिति

वक्तव्यमितिनिषेधोक्तरपठितेन । अभ्रुकुंसादीनामितिवक्तव्यमिति वार्त्तिकेनतन्निषेधाद्ध्रस्वः ॥ एवं भ्रुकुटिशब्देपिबोध्यम् ॥

भ्रुकुटि । स्त्री० भ्रूकुटी । भ्रूकुट्याम् । क्रोधादिनाललाटसङ्कोचने ॥ कुटेरिगुपधात्किदितीन । भ्रुवो कुटि । भ्रुकुंसवत्प्रक्रिया ॥

भ्रुकुटी । स्त्री० भ्रुकुटी । भ्रुवो कौटिल्ये ॥ कुटेरिगुपधादितीन् । कृदिकारादितिङीष् । भ्रुवो कुटी ॥ अभ्रुकुंसादीनामितिवार्त्तिकाद्ध्रस्व ॥

भ्रू । स्त्री० नेत्रोपरिभागस्थरोमराज्याञ्चिह्निकायाम् । भौ० द्रू० भा० ॥ भ्रमु० । भ्रमेस्डू । टिलोप ॥ यद्वा । भ्रमति । भ्रमुचलने । भ्रमेस्डू ॥ यद्वा । भ्राम्यति । क्विप् । जङ्मादीनामिति० गम' क्वाविच्चश्च वार्त्तिकेन०मलोपऊङ्चादेश ॥

भ्रूकुंस । पु० भ्रूकुंसे । भ्रुकुंसे । नचनिञा० द्रू० भा० ॥ भाषणार्थकचुरादिण्यन्तात् कुंसेरच् । भ्रुवाकुंसोभाषणमस्य । इकोह्रस्वोऽङ्योगालवस्येतिसूत्रे०इयङुवङ्भाविनाम" धानास्नेतिवार्त्तिकाद्ध्रस्वनिषेध ॥

भ्रूकुटि । स्त्री भ्रुकुट्याम् ॥ भ्रुवो कुटि इयङुवङ्भाविनामिति

निषेधाद्ध्रस्वोनभवति ॥

भ्रूकुटी । स्त्री० भ्रकुट्याम् । भ्रुकुटी ॥ कुटेरिगुपधादितीन् । कृदिकारादितिङीष् । भ्रुवो कुटी । इयङुवङ्भाविनामितिह्रस्वनिषेध ॥

भ्रूण । पु० स्त्रीगर्भे । उदरस्थजन्तौ ॥ डिम्भे । अर्भके ॥ गर्भिण्याम् ॥ श्रोत्रियद्विजे ॥ भ्रूणते । भ्रूण आशाविशङ्कयो । घञ् ॥

भ्रूणहत्या । स्त्री० गर्भस्थबालकहनने ॥ यथा । त्रिविवाहं कृतं येननकरोति चतुर्थकम् । कुलानिपातयेत्सप्तभ्रूणहत्याव्रतञ्चरेत् ॥

भ्रूणहा । त्रि० गर्भस्थबालकहन्तरि ॥ भ्रूणं हतवान् । हन० । ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु क्विप् ॥ ब्रह्महणि ॥ भ्रूणहा० वरिष्ठब्राह्मणहन्तोच्यत इतिव्याख्यानात् ॥

भ्रूभङ्ग । पु० भ्रूविक्षेपे । भ्रुवः कौटिल्ये ॥ भ्रुवोभङ्ग ॥

भ्रेष । पु० अध पाते । यथोचितात्० भ्रंशे ॥ भ्रेषणम् । भ्रेषृचलने । घञ् ॥ चलने ॥

भ्रेषणम् । न० चलने ॥

भ्रौणहत्यम् । न० भ्रूणघ्नोभावे ॥ ष्यञ् । दाण्डिनायनेतिनिपातनात्तकारादेश ॥

म । पुं० मकारे ॥ यमे ॥ समये ॥ विषे ॥ मधुसूदने ॥ चन्द्रशेखरे । शम्भौ ॥ ब्रह्मणि ॥ चन्द्रमसि ॥ मन्त्रे ॥ मङ्गले ॥ त्रिगुरौ० ऽऽऽ० ॥

महिष्ठ । त्रि० महनीये । पूजनीये ॥

मकर । पुं० नक्रे । यादःप्रभेदे । मगर० इतिभाषाप्रसिद्धे ० भाषायांमध्येभगवद्विभूतौ ॥ निधिप्रभेदे ॥ दशमराशौ । चाक्षोविभे ॥ क्षयाति । कृषि सायाम् । पचाद्यच् । मनुष्याणांकर । पृषोदरादि ॥ यद्वा । मकते । मकिमण्डने । अच् । आगमशास्त्रस्यानित्यत्वान्नुम् । मक राति । रादाने । आतोनुपेतिक ॥ दर्पणेऽप्युक्ता । सारस्वतकोषे ॥ अर्द्ध्र्धूर्णे ॥

मकरकुण्डलम् । न० मकराकृतिकर्णाभरणे ॥

मकरकेतन । पुं० कामदेवे ॥ मकर केतन यस्य स ॥

मकरध्वज । पुं० कन्दर्पे । अनङ्गे ॥ मकरोनक्रोध्वजोयस्य स ॥ रससिन्दूरविशेषे । चन्द्रोदये ॥ तस्याकारप्रकारोऽन्यत्ररसेन्द्रचिन्तामणौ ॥

मकरन्द । पुं० पुष्परसे ॥ मकरमपि द्यति० कामजनकत्वात् । दोअवखण्डने । आतोनुपेतिक । पृषोदरादि ॥ यद्वा । मकरमप्यन्दति । अदिबन्धने । कर्म्मण्यण् । शकन्ध्वादि ॥ कुन्दपुष्पवृक्षे ॥ न० किञ्जल्के ॥

मकरमुखी । स्त्री० प्रणाल्याम् । पयस पदव्याम् ॥

मकरन्दवती । स्त्री० कृष्णवृन्तायाम् । पाटलापुष्पे ॥ मधुविशिष्टायाम् ॥

मकरव्यूह । पुं० मकराकृतिवत्सैन्यविन्यासे ॥ वराहव्यूहविपर्यये- णमकरव्यूहोभवति । तेनाऽग्रे पश्चाच्चोभयत्रभयेसतिगच्छेत् ॥

मकराकर । पुं० समुद्रे ॥ मकराणामाकर ॥

मकराकार । पुं० महाकरञ्जे । षडग्रन्थे ॥

मकराङ्क । पुं० समुद्रे ॥ कामदेवे ॥

मकराधिप । पुं० शनिग्रहे ॥ मकरराशिविशेषस्याधिप ॥

मकरालय । पुं० अब्धौ । मकराणां मकरोपलक्षितानांजलजन्तूनामालय ॥

मकरी । पुं० समुद्रे ॥ मकरा सन्त्यस्मिन् । अतइनिठनाविति० इनि ॥

मकुटम् । न० मुकुटे । किरीटे ॥ मकतेऽनेनवा । मकि० । बाहुलकादुट । आगमशास्त्रस्यानित्यात्वान्नुम् ॥

मकुति । स्त्री० शूद्रशासने ॥

मकुर । पु० मुकुरे । दर्पणे ॥ वकुलद्रुमे ॥ कुलालदण्डे ॥ कोरके ॥ मङ्कते । मकि० । मकुरदर्दुरावितिसाधु ॥

मकुल । पु० न० मुकुले ॥ वकुलद्रुमे ॥

मकुष्ठ । पु० वनमुद्गे । मोठ० इ० प्र० व्रीहिविशेषे ॥ मकुष्ठोवातलोग्राहीकफपित्तहरोलघुः । वातिजिन्मधुरः पाकेक्रिमिकृज्ज्वरनाशनः ॥ चि० म थरे ॥

मकुष्ठक । पु० वनमुद्गे । मयुष्ठके । मकुष्ठे ॥ मङ्कते० मङ्क्यतेवा । मकि० । बाहुलकादुन्नभावश्च । तिष्ठति । ष्ठा० । क्कुन् । मकुष्ठासौष्ठकश्च । पूर्वपदादितिष ॥

मकूलक । पु० मुकूलके । लघुदन्त्यामोषधौ ॥ मङ्कते । मकि० । खर्जपिञ्जादिभ्यऊरोलचावितिं० - पिञ्जादित्वादूलच् । स्वार्थेकन् ॥

मकल्ल । पु० शूलरोगविशेषे ॥ यथा । सूतायाहृच्छिरोवस्तिशूलमकल्लसञ्ज्ञितम् । यवक्षारं पिबेत्तत्र सस्तुनोष्णोदकेनवा ।

मक्का । स्त्री० खुराशानाभिधेदेशे ॥

मक्कुलम् । न० शिलाजतुनि ॥

मक्केश । पु० } खुराशानदेशस्थे
मक्केश्वर । पु० } शिवे ॥

मक्कोल । पु० शिलाधातौ । सितोपले । मक्का० खडियामाटी० गोलू० इ० भा० ॥

मक्ष । पु० स्वदोषाच्छादने ॥

मक्षवीर्य । पु० पियालवृक्षे ॥

मक्षिका । स्त्री० कीटविशेषे । गन्धलोलुपायाम् । वमनीयायाम् । मक्खी० इ० भा० ॥ मशति । मशशब्देरोषकृतेच । इनिमशिभ्यासिकन् ॥ मक्षतिवा । मक्षरोषसङ्घाते । क्कुन्० खलुत्वा ॥

मक्षिकामलम् । न० सिक्थके ॥

मक्षीका । स्त्री० मक्षिकायाम् ॥

मख । पु० यज्ञे ॥ मखन्तिदेवाअत्र अनेनवा । मखइतौ । हलश्चेति० घञ् । सञ्ज्ञापूर्वकत्वान्नवृद्धिः ॥ यद्वाक्वचिदपवादविषयेप्युत्सर्गोभिनिविशते० इतिघञ्विषयेपिपुंसीतिघ । यद्वा । मह्यते । मह० । नश्चैस्लोपश्च० सन्निति खोहलोपश्च॥

मखत्राता । पु० श्रीरामचन्द्रे ॥ मखानान्त्राता ॥

मखवह्नि । पु० प्रणीते । यज्ञाग्नौ ॥

मखानल । पु० महावीरे । यज्ञाग्नौ ॥

मखान्नम् । न० पद्मबीजाभे । पानीयफले । मखाना० इ० भा० ॥ मखान्नपद्मबीजस्यगुणैस्तुल्यंविनिर्दिशेत् ।

मखासुहृत् । पु० शिवे । मखस्यदक्ष
यज्ञस्यअसुहृत्०शत्रुः ॥
मगण । पु० त्रिगुरौ०ऽऽऽ ॥
मगध । पु० वन्दिनि ॥ मागधे ।
वंशपरम्पराशंसके ॥ मगध्यति०या
चते । मगवपरिवेष्टने । कण्ड्वादियं
गन्त । अच् । यस्यहलइतियलोप
॥ मगधा पु०भूम्नि० कीकटदेशे
॥ यथा । व्यासेश्वरंसमारभ्यतस्मकु
गडान्तकं शिवे । मगधाख्योभवादेशो
यात्रायानहिदुष्यति ॥ दक्षोत्तरक्र
मेणैवक्रमात्कीकटमागधौ ॥ मगधा
नानिवासोजनपदः ० मगधा ।
निवासेऽणोजनपदेलुप् । लुपियुक्त
वद्भाव ॥
मगधा । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥
मगधेश्वर । पु० जरासन्धनृपे । म
गधदेशाधिपमात्रे ॥ मगधानादेश
विशेषाणामीश्वर ॥
मगधोद्भव । त्रि० मगधदेशजाते ॥
मगधोद्भवा । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥ मग
धेउद्भवोयस्य ॥
मग्न । त्रि० जलान्तःप्रविष्टे । आ
प्लुते । स्नाते ॥ मज्जति । टुमस्जो
शुद्धौ । क्त । ओदितश्चेति०निष्ठा
नत्वम् । तस्यासिद्धत्वात्०स्कोरिति
सलोप । चोः कुः ॥
मघ । पु० द्वीपान्तरे ॥ देशान्तरे । म
ग०नामकल्के पक्षान्तरे ॥ न० पुष्प
विशेषे ॥
मघवा । पु० इन्द्रे । शक्रे ॥ मघ्यतिपू
ज्यते । महपूजायाम् । श्वन्नुक्षन्
पूषन्प्लीहन्निन्त्यादिना०कनिन् । कवि
रितिमनोरमायाम्युटम् ॥ निपा
तनात्०हस्यघोवुगागमश्च । मघवा
नौ०मघवान ॥ मघवावहुलमिति
मितिश्रादशपक्षेतु० मघवान्मघ
वन्तौ० मघवन्त ० इत्यादिबो
ध्यम् ॥ जिनानाद्वादशचक्रवर्त्यन्त
र्गतचक्रवर्त्ति विशेषे
मघवती । स्त्री० इन्द्राण्याम् ॥
मघा । स्त्री० दशमनक्षत्रे ॥ अत्रजात
स्यफलयथा । कठोरचित्तः पितृमातृ
भक्तस्तीव्रस्वभावस्त्वनवद्यविद्यः चे
ज्जन्मभयस्यमघाऽनघस्याम्मति
सदारातिविनाशदक्षा ॥ वहुवचना
न्तोप्ययदृश्यते ॥ यथा नवोदकेनवा
न्नैः चरुहप्रवाहैस्तथा । पितरः स्म
श्यन्त्यत्रमघास्मघासुर्न्तिति ॥ म
घायांपिण्डदानेनज्येष्ठपुत्रोविनश्य
तीत्येकत्वचनान्तोपि ॥ औषधविशे
षे ॥
मघाभव । पु० शुक्राचार्ये ॥
मघाभू । पु० शुक्राचार्ये ॥
मघी स्त्री० धान्यविशेषे ।
मघोनी । स्त्री० इन्द्राण्याम् ॥
मङ्कुर । पु० दर्पणे । मुकुरे । मङ्कते
मण्डि० । वाहुलकादुरच् ॥

मङ्क्षि । चि० शठे ॥ मङ्क्षते । मङ्क्षि० । वङ्क्यादित्वात्साधु ॥
मङ्खणम् । न० अङ्घाभावे ॥ इति हारावली ॥
मङ्ख । ष० मौम्रे ॥ भ्रमार्थं ॥ मङ्खति । टुमस्जौशुद्धौ । बाहुलकात् । मस्जिनशोरितिनुम् । स्कोरितिसलोप ॥
मङ्खुणम् । न० अङ्घाभावे ॥ इति त्रिकाण्डशेष ॥
मङ्ग । पु० नौमस्तके ॥ मङ्गति । मगिसर्पणे । पचाद्यच् ॥
मङ्गल । पु० अङ्गारके । कुजे । इतीयमहि ॥ अस्यवारेजातस्यफल यथा । उग्र प्रतापीक्षितिपोलमन्त्रोरणप्रियोवक्रवचा सरोष । सत्वान्वित शूरगणप्रणेताकुजस्यवारेप्रभवोमनुष्य ॥ न०कल्याणे ॥ सर्वार्थरक्षणे ॥ अगर्हिताभिप्रेतार्थसिद्धौ ॥ यत्खलुक्रियमाणमेवमनप्रह्लादन समीहितसाधनञ्चतन्मङ्गलमुच्यतइतिव्याख्याकारा ॥ आशीर्नमस्क्रियावस्तुनिर्देशोवापितन्मुखमित्यालङ्कारिकोक्तेः काव्यादिमुखे क्रियमाणे ॥ यथाहभगवान्भाष्यकार. । मङ्गलादीनिमङ्गलमध्यानिमङ्गलान्तानिशास्त्राणिप्रथन्ते वीरपुरुषाण्यायुष्मत्पुरुषाणिचभवन्तिअध्येतारश्चप्रवक्तारोभवन्ती तिमङ्गलानुष्ठानप्रयोजनानि ॥ प्रशस्ताचरण नित्यमप्रशस्तविवर्जनम् । एतद्धिमङ्गल प्रोक्तमृषिभिस्तत्त्वदर्शिभि ॥ लोकेऽस्मिन्मङ्गलान्यष्टौ-ब्राह्मणोगौर्हुताशन । हिरण्य सर्पिरादित्यआपोराजातथाष्टम ॥ एतानिसतत पश्येन्नोचयेद्‌र्च्यादिना यर्जेत् । प्रदक्षिणन्तुकुर्वीततथाचायुर्नहीयते ॥ अपिच । रोचन चन्दन हैममृदङ्गदर्पण मणिम् । गुरुमग्नि तथासूर्यंप्रात पश्येत्सदाबुध ॥ मङ्गति०दुरदृष्टमनेन । मगि सर्पणे॥ गतोवा । मङ्गेरलच् ॥ अशुभानिनिराचष्टे तनोतिशुभसन्ततिम् । स्मृतिमात्रेणयत्पुसाव्रह्मतन्मङ्गल विदुरितिविष्णुपुराणम ॥ त्रि०कल्याणवति ॥
मङ्गलग्रहम् । न० मेषराशौ ॥ वृश्चिकराशौ ॥ मङ्गलस्यक्षेत्रोयग्रहस्यगृहम् ॥
मङ्गलचण्डिका । स्त्री०) दुर्गायाम् ॥
मङ्गलचण्डी । स्त्री०) यथा। प्रधानांशस्वरूपाचदेवीमङ्गलचण्डिका । प्रकृतेर्मुखसम्भूतासर्व्वमङ्गलदासदा ॥ सृष्टौमङ्गलरूपाचसहारेकोपरूपिणी । तेनमङ्गलचण्डीसापण्डितै. परिकीर्त्तितेतिभागवतम् ॥
मङ्गलच्छाय । पुं० प्लक्षवृक्षे ॥

मङ्गलपाठक । पु० स्तुतिपाठके । वन्दिनि ॥

मङ्गलप्रदा । पु० दुर्गायाम् ॥ हरिद्रायामितिकश्चित् ॥ त्रि० मङ्गलदातरि ॥

मङ्गलप्रस्थ । पु० भारतवर्षस्थपर्वतान्तरे ॥

मङ्गलमालिका । स्त्री० स्त्रक्भेदे ॥ मङ्गलायामालिका ॥

मङ्गला स्त्री० उमायाम् । काव्यायन्याम् ॥ गयायांमङ्गलाख्यैतिदेवीगीता ॥ सितदूर्वायाम् ॥ साध्व्याम् ॥ करञ्जभेदे ॥ हरिद्रायाम् ॥ नीलदूर्वायाम् ॥ वसाहेम्नाद्विशेषे ।

मङ्गलागुरु । न० अगुरुचतुष्टयान्तर्गतागुरुविशेषे ॥ यथा । मङ्गल्यामल्लिकागन्धामङ्गलागुरुवाच्या । मङ्गल्यागुरुशिशिराग-न्धाढ्यायोगवाहिका ॥

मङ्गलाचरणम् । न० ग्रन्थाद्यारम्भे मङ्गलकरणे ॥ मङ्गलाचरण-शिष्टाचारात्फलदर्शनाच्छ्रुतितश्चावश्य कर्त्तव्यमित्याहुर्व्याख्याकारा ॥

मङ्गलाह्वा । स्त्री० दूर्वायाम् ॥

मङ्गलिकाक्षीरणम् । न० असाहश्यकथायाम् ॥

मङ्गल्य पु० त्रायमाणायाम् । अश्वत्थे ॥ विल्वे ॥ मसूरके जीवके ॥ नारिकेले ॥ कपित्थे ॥ रीठाकरञ्जे ॥ न० दधनि ॥ चन्दने ॥ मङ्गलागुरुणि ॥ सिन्दूरे ॥ स्वर्णे ॥ त्रि० प्रियकरे ॥ रुचिरे ॥ साधौ ॥ मङ्गलेसाधु । तत्र साधुरितियत् ॥

मङ्गल्यक । पु० मसूरे । स्वार्थे कन् ॥

मङ्गल्यकुसुमा । स्त्री० शङ्खपुष्प्याम् ॥ मङ्गल्यानिकुसुमान्यस्या ॥

मङ्गल्यनामधेया । स्त्री० जीवन्त्याम् । शाकश्रेष्ठायाम् ॥

मङ्गल्या । स्त्री० मल्लिगन्धगुरुणि श्यायाम् ॥ अध पुष्प्याम् ॥ मिश्याम् ॥ शुक्लवचायाम् ॥ रोचनायाम् । प्रियङ्ग्वाम् ॥ शङ्खपुष्प्याम् । माषपर्ण्याम् ॥ जीवन्त्याम् ॥ ऋद्धिनामौषधौ ॥ वचायाम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ चीडायाम् ॥ दूर्वायाम् ॥ मङ्गलेसाधु । तत्रसाधुरितियत् ॥ गौर्याम् । शिवायाम् । भवान्याम् ॥ शोभनानिचश्रेष्ठानियादेवीददते हरे । भक्तानामार्त्तिहरणीमङ्गल्यातेनसा स्मृता ॥

मङ्गिनी । स्त्री० नावि । नौकायाम् ॥

मधर्चिका । स्त्री० प्रशस्ते ॥ मधमधुचर्चति । चर्चअध्ययने । खलु

ल् ॥ यथा । प्रशस्तोब्राह्मण ० ब्राह्मणमचर्चिकारूढिशब्दत्वात्० प्रश सावचनैर्श्चेतिसमास ॥

मच्छ । पु० मत्स्ये ॥

मज्जका । स्त्री० मज्जायाम् ॥ मज्जै वस्वार्थेक ॥

मज्जकृत् । न० चस्थ्नि ॥

मज्जा । पु० वृक्षसारे । वृक्षादेरुत्तम स्थिरभागे ॥ फलमज्जगुणायथा । यस्ययस्यफलस्येहवीर्यं भवतियादृशम । तस्यतस्यैववीर्यं स्यमज्जान मपिनिर्दिशेत् ॥ अस्थिमध्यगते धातौ । अस्थिसारे ॥ मज्जस्वरूप माह । अस्थियत्स्वाग्निनापक्क त स्यसारोद्रवोघन । य स्वेदवत् पृथग्भूत समज्जेत्यभिधीयते ॥ स्थानन्तु । स्थूलास्थिषुविशेषेण मज्जात्वभ्यन्तरेस्थित । इति ॥ अस्यगुणायथा । बलशुक्ररसश्लेष्म भेदोमज्जविवर्द्धन । मज्जाविशे षतोऽस्थ्नाञ्चबलकृत्स्नेहनेहित ॥ मज्जत्यस्थिषु । टुमस्जोशुद्धौ । श्वन्नुक्षिन्निति साधु ॥ शिरोस्थि मध्येपिण्डितस्नेहे । मस्तिष्के ॥

मज्जनम् । न० स्नाने ॥ मज्जत्यनेन । टुमस्जो० । बहुलमन्यत्रापीति युच् ॥ मज्जायामितिशब्दचन्द्रिका ॥

मज्जसमुद्भवम् । न० वीर्जे । शुक्रे ।

मज्जसम्भव । पु० शुक्रे ॥

मज्जा । स्त्री० वृक्षसारे । अस्थिगत धातौ ॥ मज्जते पचाद्यजन्तात् टाप् । मज्जोऽस्त्रामज्जयासहेति० द्विरूप ॥

मञ्जाज । पु० भूमिजगुग्गुलौ ॥

मञ्जारस । पु० शुक्रे ॥

मञ्जासारम् । न० जातीफले ॥

मञ्जिका । स्त्री० मज्जकायाम ॥

मञ्च । पु० खट्वायाम ॥ कर्णाटे मांचा०माजा० इ०भो० ॥ उच्चम ण्डपविशेषे ॥ दोलायमान गोविन्द मञ्चस्थ मधुसूदनम् । रथस्थ वामन दृष्ट्वापुनर्जन्मनविद्यते इति पुराणम ॥ मञ्चते । मचिधारणो च्छ्रायपूजनेषु । पचाद्यच् ॥

मञ्चक । पु० इन्द्रकोषे । उच्चमण्डपे ॥ खट्वायाम् ॥

मञ्चकाश्रय । पु० मत्कुणे ॥

मञ्चमण्डप । पु० शस्यरक्षार्थकुटीरे । कुट्टङ्गे ॥

मञ्चिका । स्त्री० आसन्द्यायाम् ॥

मञ्जर । पु० वल्लरौ ॥ मुक्तायाम् ॥ तिलकद्रुमे ॥ वल्याम् । लतायाम् ॥

मञ्जरि । स्त्री० वल्लर्याम् ॥ मञ्जुत्व मृच्छति । ऋगतौ । अच् । शक न्ध्वादि ॥

मञ्जरी । स्त्री० तिलकद्रुमे ॥ स्थूलमुक्तायाम् ॥ वल्लरी ॥ तुलसीमञ्जरी ॥

ष् ॥

मञ्जरीनम्र । पु० वेतसवृक्षे ॥

मञ्जा । स्त्री० मञ्जर्याम् ॥

मञ्जि । पुं० मञ्जर्याम् ॥

मञ्जिका । स्त्री० वारसुन्दर्याम् । वेश्यायाम् ॥

मञ्जिफला । स्त्री० कदल्याम् ॥

मञ्जिष्ठा । स्त्री० विकसायाम् । जिङ्ग्याम् । समङ्गायाम् । मजीठ० इ० भा० प्र० औषधी ॥ मञ्जिष्ठा मधुरातिक्ताकषायस्वरवर्णकृत् । गुरुरुष्णाविषश्लेष्मशोथयोन्यक्षिकर्णरुक् । रक्तातीसारकुष्ठास्रविसर्पव्रणमेहनुत् ॥ मञ्जीशोभनिवर्णे तिष्ठति । ष्ठा० । सुपिस्थइतिकः । अस्त्रात्वेतिषत्वम् ॥ यद्वा । अतिशयेनतमविष्ठमी ॥

मञ्जी । स्त्री० मञ्जर्याम् ॥

मञ्जीर । पुं० मन्थानदण्डरज्जुबन्धनार्थस्तम्भे । कुटरे ॥ पुं० न० नूपुरे ॥ मञ्जति । मजिधुनौ० सौत्र । बाहुलकादीरन् ॥ गुर्वत्वरे० ऽ, ॥

मञ्जरीघ । स्त्री० वर्णवृत्तान्तरे ॥

मञ्जु । त्रि० मनोज्ञे ॥ मञ्ज्यते । मजि० । बाहुलकादुः ॥

मञ्जुकेशी । पुं० श्रीकृष्णे ॥ त्रि० मनोज्ञचिकुरविशिष्टे ॥

मञ्जुकेशी । स्त्री० स्वर्गवेश्याभेदे ॥

मञ्जुगमना । स्त्री० हंसाम् ॥ त्रि० सुन्दरगामिनि ॥

मञ्जुघोष । पु० शिवे ॥ उपास्यदेवताविशेषे ॥ पूर्वजिने ॥ बुद्धानां देवताभेदे ॥ मञ्जु घोष शब्दोऽस्य ॥ शोभनशब्दे ॥ त्रि० शोभनशब्दवति ॥

मञ्जुपाठक । पु० शुके । कीरे ॥ त्रि० सुन्दरपाठकर्त्तरि ॥

मञ्जुप्राण । पु० ब्रह्मणि ॥

मञ्जुभद्र । पु० पूर्वजिनविशेषे ॥ कामदर्पणे । मञ्जुघोषे ॥ शिवे ॥

मञ्जुभाषिणी । स्त्री० अतिजगतीछन्दःप्रभेदे ॥ यथा सजसाजगौ यदिमञ्जुभाषिणी ॥ अमृतोर्म्मिशीतलकरेणलालयस्तनुकान्तिरोचितविलोचनोत्सवे । नियतकलानिधिरसीतिवल्लवीमुदमच्युते व्यधितमञ्जुभाषिणी ॥ सुनन्दिनीतिशम्भौ ॥

मञ्जुमणि । पु० पुष्परागे । पोखराज० इ० भा० ॥

मञ्जुल । पुं० जलरङ्कौ ॥ न० जलाश्रये । शैवाले ॥ निकुञ्जे ॥ त्रि० मञ्जौ ॥ मञ्जु० मञ्जुत्वम्लाति । ला० । क ॥ मञ्जुल मञ्जुलमस्त्यस्यास्मिन्वा । सिध्मादित्वाल्लच् ।

मञ्जुवक्त्र । त्रि० सौम्याननयुक्ते ॥

मञ्जुवाक् । त्रि० मधुरवचने ॥

मञ्जुश्री । पु० मञ्जुघोषे ॥ म-

अजुर्मनोज्ञाशोर्थस्य ॥

मञ्जुषा । स्त्री० मञ्जूषायाम् । पिटके ।

मञ्जूषा । स्त्री० पिटके । दार्वादिनिर्मितपेटके ॥ पाषाणे । प्रस्तरे ॥ मञ्जिष्ठायाम् ॥ हिरण्यादिनिचे पाधारे ॥ मञ्जस्यचवा । टुमस्जो मस्जिनुमृचेत्यूषन् ॥

मटची । स्त्री० मर्दनहेतुभूतेपाषाणवद्दृष्टादौ ॥ अशन्याम् ॥

मटस्फटि । पु० दर्पारम्भे ॥

मट्टकम् । न० गृहमस्तके ॥

मठ । पु० छात्रादिनिलये ॥ मठन्त्यत्र । मठमदनिवासयो हलश्चेतिघञ् । संज्ञापूर्वकत्वान्नवृद्धि ॥ यद्वा । मठतिनिवासयति । पचाद्यच् ॥ माठ० इतिख्यातेपक्वान्नविशेषे ॥ यथा । समितामर्दयेदाज्ये र्जलेनापिचसन्नयेत् । तस्मात्सुवटकान्कृत्वापचेत्सर्पिषिनीरसम् ॥ एलालवङ्गकर्पूरमरिचाद्यैरलङ्कृते । मज्जयित्वासितापाकेततस्तञ्चसमुद्धरेत् ॥ अयप्रकार ससिद्धोमठइत्यभिधीयते ॥ मठस्तुबृंहणोवृष्योबल्यःसुमधुरोगुरु । पित्तानिलहरोरुच्योदीप्ताग्नीनासुपूजित । समिताशर्करासर्पिर्निर्मितापरेप्रिये । प्रकाराश्चमुनातुल्यास्तेपिचैतद्गुणाः स्मृता ।

मठर । पु० मुनिविशेषे ॥ शौरडे ॥ मन्यते । मनज्ञाने । मनुतेवा । मनुअवबोधनेवा । वचिमनिभ्याकिच्चेतिअरष्ठोन्तादेशश्च ॥

मडक । पु० मडुवा० इ० प्र० शस्ये

मड्डु । पु० वाद्यप्रभेदे मज्जति० मज्जन्तिशब्दोअचवा । टुमस्जोशुद्धौ ॥ भृमृशीतृचरित्सरितनिधनिमिमस्जिभ्यउ । पृषोदरादि ॥ डमरुरेवमड्डुरित्युच्यते ॥ चुचुक० इ० गौडेषुयस्यप्रसिद्धि ॥

मड्डुक । पु० मड्डुवाद्ये ॥ स्वार्थेक ॥ मर्दले ॥

मणि । पु० स्त्री० अश्मजातौ । रत्ने ॥ मुक्तादौ ॥ अजागलस्तने ॥ लिङ्गाग्रे ॥ अलिञ्जरे ॥ योन्यग्रभागे ॥ स्तने । मणिबन्धे ॥ मण्यते । मण शब्दे । सर्वधातुभ्यइन् ॥

मणिकम् । न० अलिञ्जरे , माट० इ० भा० प्र० ॥ मणति । मण० । इन् । स्वार्थेयावादित्वात्कन् । सञ्ज्ञायांकोवा ॥

मणिकार । पु० मणिकारे ॥

मणिकर्णिका । स्त्री० काश्यन्तर्गतप्रधानतीर्थे ॥ इष्टोविश्वेश्वरोदेवोकालव्यामणिकर्णिका ॥

मणिकर्णिकेश्वर । पु० काश्यन्तर्गतशिवलिङ्गविशेषे ॥ मणिकर्णिकाया ० मणिकर्णिकायावाईश्वर

मणिकाननम् । न० कण्ठे ॥ रत्नवने
मणिकार । पु० वैकटिके । मणिघटितालङ्कारादिकर्त्तरि । जोहरी इ० भा० । मणिचार० इतिच ॥ मणि करोति । कुञ्ज्० । कर्मण्यण् ॥ न्यायचिन्तामणिकर्त्तरि ॥
मणिकूट । पु० पर्वतविशेषे ॥ यथा । मणिकूटस्याथगिरेर्गन्धमादनकस्य च । मध्येवसतिलौहित्योब्रह्मपुत्र समाश्रितः ॥ ब्रह्मद्वीपस्थेगिरिविशेषे ॥
मणिखनि । स्त्री० मण्याकरे ॥ मणे खनि ॥
मणिगुणनिकर । पुं० अतिशक्वरी १५ प्रभेदे ॥ यथा । वसुमुनियतिरिति० मणिगुणनिकर. । यथा । नरकरिपुरवतु० निखिलसुरगति० रमितमहिमभरसहजनिवसति । अनिबधिमणिगुणनिकरपरिचितिसरिदधिपतिरिवधृततनुविभव ॥
मणिग्रीव । पु० कुबेरात्मजे ॥ मणिरिवग्रीवायस्य ॥ त्रि० रत्नकण्ठे ॥
मणिच्छिद्रा । स्त्री० मेदायाम् ॥ ऋषभाख्यौषधौ ॥
मणितम् । न० रतिकूजिते । मैथुनकालीनवाक्ये ॥ रतिकालिनीयाकंठकूजितविशेषे ॥ मणनम् । मण० । भावेक्त ॥
मणितारक । पुं० सारसपक्षिणि ॥

मणिद्वीप । पु० क्षीराब्धिमध्येपद्मरागादिमणिमयान्तरीपे । त्रिपुरसुन्दर्यावासस्थाने ॥ भुवनेश्वर्यास्थानञ्च०देवीगीता । ब्रह्मलोकादूर्ध्वभागेसर्वलोकोस्तियः स्मृत । मणिद्वीप सएवास्तियत्रदेवीविराजते ॥ सर्वस्मादधिकोयस्मात्सर्वलोकस्ततस्मृत । पुरापराम्बयैवाय कल्पितोमनसेच्छया । सर्वादौ निजवासार्थं प्रकृत्यामूलभूतया । कैलासादधिकोलोकोवैकुण्ठादधिकोत्तम ॥ गोलोकादपिसर्वस्मात् सर्वलोकोधिकस्मृत । नैतत्समंत्रिलोक्यान्तुसुन्दरं विद्यतेक्वचिदित्यादिनादेवीभागवतेद्वादशस्कन्धे १० अध्यायेऽस्यवर्णन द्रष्टव्य ॥
मणिनाग । पु० तीर्थविशेषे ॥
मणिपर्वत । पु० गिरिविशेषे ॥
मणिपुष्पक । पुं० सहदेवाख्यपाण्डवस्य शङ्खे ॥
मणिपूरम् । न० षट्चक्रान्तर्गतनाभिमध्यस्थदशदलतृतीयेचक्रे ॥ मणिवद्भिन्न तत्पद्म मणिपूर तथोच्यते ॥ देशविशेषे ॥
मणिबन्ध । पुं० प्रकोष्ठपाण्यो सन्धिस्थाने । करग्रन्थौ । कलाइ० इ० भा० । हस्तमूले ॥ मणिर्बध्यतेऽत्र । बन्धबन्धने । हलश्चेतिघञ् न० ॥ बृहती ९ छन्द प्रभेदे ॥ यथा ।

आदितुरीय पञ्चमकषष्ठमथान्त्य स्था दृग् कुर्वेत् । इन्द्रियवेदैश्च विरतिस्तन्मणिबन्ध प्राहफणी ॥ मणिमध्यमितिनामान्तरम् ॥

मणिबन्धनम् । न० हस्तमूले ॥

मणिभद्र । पु० जिनानाप्र्वं यक्षविशेषे । जम्भले ॥ कुबेरसेनापतौ ॥

मणिभूमि । स्त्री० कुट्टिमे । रत्नखनौ ॥

मणिमञ्जीरम् । न० रत्नमयनूपुरे ॥

मणिमण्डप । पु० रत्नमयगृहे ॥

मणिमध्यम् । न० बृहती ६ छन्दोभेदे । मणिबन्ध ॥ लक्षणयथा । स्यान्मणिमध्यं चेद्भमसा । यथा । कालियभोगाभोगगतस्तन्मणिमध्यस्फीतरुचा । चित्रपदाभोनन्दसुतस्तारुननर्त्त सर्व्वरसुख ' ॥

मणिमन्थम् । न० सैन्धवलवणे ॥ पर्वतविशेषे ॥

मणिमान् । त्रि० मणिविशिष्टे । रत्नभूषिते ॥ पु० तीर्थं स्वेनवर्णितेपर्वतविशेषे ॥

मणिमन्दिरम् । न० बहुमूल्यप्रस्तरयुक्तगृहे ॥

मणिमाला । स्त्री० हारे ॥ स्त्रीणादन्तक्षतान्तरे ॥ लक्ष्म्याम् ॥ जगती-१२ छन्दोभेदे । यथा । त्यौत्यौमणिमालाछिन्नागुहवक्त्रैः ' ॥ यथा । प्रह्वामरमौलौरत्नोपलक्लृप्ते०जातप्रतिबिंबाशोणामणिमाला । गोविन्दपदाब्जे राजीनखराणामास्तामममचित्तेध्वान्तं शमयन्ती ॥ मणीनां०माला०मालेवबा ॥

मणिरागम् न० हिङ्गुले ॥

मणिव । पु० नागविशेषे ॥ मणिरस्यास्ति । अन्येभ्योपिदृश्यतइतिव ॥

मणिवर । पु० हीरके ॥

मणिबीज । पु० दाडिमवृक्षे ॥

मणिसर । पु० मुक्ताहारे ॥

मणी । स्त्री० मणौ ॥

मणीचकम् । न० इन्दुकान्ते । चन्द्रवर्णरूप्ये ॥ पु० मत्स्यरङ्कखगे ॥

मणीव । अ० मणितुल्ये ॥

मणीवकम् । न० पुष्पे । कुसुमे ॥

मण्टपी । स्त्री० क्षुद्रोपोदक्याम् ॥

मण्ठ । पु० पक्वान्नविशेषे । मठे । माठ० इ० भा० ॥ मण्ठते । मठिशोके । शोकदूराध्यानम् । पचाद्यच् ॥

मण्ड । पु० पञ्चाङ्गुले । एरण्डवृक्षे ॥ शाकभेदे ॥ मस्तुनि ॥ भूषायाम् ॥ सारे ॥ पिच्छे ॥ दर्दुरे ॥ भक्तादिभवरसे ॥ तल्लक्षणं यथा भक्तैर्विनाद्रवोमण्ड पेय भक्तसमन्वितम् ॥ अपिचास्यलक्षणविधि

गुणाश्चतण्डुलानांसुसिद्धानांचतुर्दशगुणेजले । रस सिक्थैर्विरहितोमण्डइत्यभिधीयते ॥ शुण्ठीसैन्धवसयुक्तोदीपन . पाचनश्चस । चन्नस्यसम्यक्सिद्ध्याश्च यामण्डश्चसिक्तता ॥ मैयायूषयवागूनां विलेपीभक्तयोरपि । तद्गुणा: । मण्डाद्याश्चैलघु, शीतोदीपनोधातुसाम्यकृत् ॥ ज्वरघ्नस्तर्पणोवल्यपित्तश्लेष्मप्रणाशन । अपिच शुष्ठोधनोवस्तिविशोधनश्चप्राणप्रद शोणितवर्द्धनश्च । ज्वरापहारीकफपित्तहन्तावायुजयेदष्टगुणोहिमण्ड ॥ लाजमण्डोग्निजननोदाहतृष्णानिवारण ज्वरातीसारशमनोऽश्रेष्ठोमपाचन ॥ वाठ्यमण्डोग्निजनन . शूलानाहविनाशन । पाचनोदीपनोहृद्य . पित्तश्लेष्मानिलापह , वाठ्यमण्डोभृष्टयवमण्ड ॥ न० मस्तुनि ॥ मण्डने ॥ पु० न० सर्वेषामन्नदध्यादीनामग्ररसे । मांड० भू० भा० ॥ सारे ॥ पिच्छे ॥ मण्डयति । मण्डिभूषायाम् । पचाद्यच् ॥ मण्डति० मण्डते वा । अच्० घञ् वा ॥ मन्यते वा । मनञ्जानि । अमन्तात्ड ॥

मण्डक । पु० मांडे० माडा० मण्डाकृतिप्रसिद्धखाद्यपदार्थे ॥ तद्विधान यथा । वारिणाकोमलांकृत्वासमितांसाधुमर्दयेत् । ततस्तालनयातस्यालोपूलीसम्यक्प्रसारयेत् ॥ अधोमुखघटस्योपरिस्थित प्रक्षिपेद्दृढ । मृदुनावह्निना साध्य सिद्धोमण्डकउच्यते ॥ दुग्धेनसाज्यखण्डेनमण्डक भक्षयेन्नर । अथवासिद्धमांसेनसतक्रघटकेनवा ॥ मण्डकोवृष्योबल्योरुचिकरोभ्रमम् । पाकेपिमधुरोयाहीलघुर्दोषत्रयापह ॥ गीताङ्गविशेषे ॥ यथा । जयप्रिय कान्तापद्मकमल सुन्दरस्तथा । मङ्गलोवल्लभश्चेतिमण्डका षट्प्रकीर्त्तिता ॥ एषांविशेष सङ्गीतदामोदरेद्रष्टव्य ॥

मण्डनम् । न० प्रसाधने । भूषणे ॥ चतुर्भ्यां मण्डन चासीभूषामाल्यानुलेपनै . ॥ मण्डतेऽनेन । मण्डि० । ल्युट् ॥ शीतिभूमिभुजांनतिगुणवतांशीरङ्गनानांधृतिर्दम्भस्यो शिष्ठवोटब्रह्मकविताबुद्धे . प्रसादोगिराम् । लावण्यं वपुषस्मृति ' सुमनस ' शान्तिर्द्विजस्य क्षमाशक्तस्यद्रविण गृहाश्रमवतांस्वास्थ्य सतांमण्डनम् ॥ त्रि० भूषणकर्त्तरि अलङ्करिष्णौ । मण्डनशील . । मण्डि० । युच्मण्डार्थेभ्यश्चेतियुच् ॥

मण्डनता। स्त्री॰ प्रसाधनत्वे ॥
मण्डप। पु॰ न॰ जनाश्रये। जनविश्रामसद्मनि। मण्डनम् मण्डि। घञ्। मण्ड पाति। पारक्षणे। आतोऽनुपसर्गेक ॥ देवादिद्सवेश्मनि ॥ त्रि॰ मण्डपानकर्त्तरि ॥ मण्ड पिवति। पा॰। क॥
मण्डपी। स्त्री॰ निष्पाव्याम्।
मण्डयन्त। पु॰ नटे ॥ वधूसमूहे। अन्ने ॥ अलङ्कारे। भूषणे ॥ मण्डयति। मण्डिभूषायाश्वेच। तृभूवहिवसीत्यादिना॰ झच्॰ सचषित।
मण्डयन्ती। स्त्री॰ योषिति। वधाम् ॥ नव्याम् ॥ षित्वान्ङीष् ॥
मण्डयमान। त्रि॰ मण्डनकुर्वाणे ॥ मण्डयति॰ तच्छील। मण्डि॰। ताच्छील्यवयोवचनशक्तिषुचानश् ॥
मण्डरी। स्त्री॰ चुर्घुर्याम् ॥
मण्डल। पु॰ कुक्कुरे ॥ सर्पप्रभेदे ॥ न॰ परिधौ चन्द्रसूर्ययोर्वेष्टिवेष्टने। चन्द्रसूर्ययोरुत्पातजरश्मिमण्डले ॥ य॰वातेनमण्डलीभूता सूर्याचन्द्रमसो कराः। मालाभाव्योम्नितन्वन्तेपरिवेश प्रकीर्तितस्त्विति ॥ चक्रवाले। मण्डलाकारेणपरिणतेसमूहमात्रे ॥ चतुरस्रादौ ॥ यथा। चतुरस्रत्रिकोणवावर्त्तुलचार्द्धचन्द्रकम्। कर्तव्यमानुपूर्व्येणब्राह्मणादिषुमण्डलमिति ॥ कोठरोगे। मण्डलवत्कुष्ठे ॥ देशे ॥ समन्तादिशतियोजने। चत्वारिंशद्योजनेवादेशइतिकेचित् ॥ द्वादशराजके ॥ द्वादशराजमुद्वादशराजमण्डलतुकामन्दकेनोक्तं। यथा। अरिर्मित्रमरेर्मित्रमित्रमित्रमतःपरम्। तथारिमित्रमित्रञ्चविजिगीषोःपुरःस्थिताः ॥ पार्ष्णिग्राहस्मृतःपश्चात्ताक्रन्दस्तदनन्तरम्। आसारावनयोश्चैवविजिगीषोस्तुपृष्ठतः मण्डलम् ॥ अरेश्चविजिगीषोश्चमध्यमोभूम्यनन्तरः। अनुग्रहेसंहतयो समर्थोव्यस्तयोर्वधे ॥ मण्डलाद्बहिरेतेषामुदासीनोबलाधिकः। अनुग्रहेसंहतानाव्यस्तानाञ्चवधेप्रभुः ॥ पञ्चविजिगीषो पुरःसराः। पार्ष्णिग्राहाक्रन्दपार्ष्णिग्राहासाराक्रान्दासाराश्चेतिपृष्ठतश्चत्वारः। मध्यमोदासीनौद्वौ। विजिगीषुरेकइत्येवंद्वादशराजमण्डलम्भवति ॥ गोले ॥ चक्रे ॥ सङ्घाते ॥ नखाघाते। गदायुद्धेगतिभेदे ॥ धन्विकास्थानपञ्चकान्तर्गतस्थितिविशेषे ॥ यथा। मण्डलाकारपादाभ्यामण्डलस्थानमीरितम् ॥ व्याघ्रनखाख्यगन्धद्रव्ये ॥ व्यूहविशेषे। यथा। तिर्यग्वृत्तिश्चदण्डस्याद्भोगोन्वावृत्तिरेवच। मण्डलसर्वतोवृत्तिः पृथग्वृत्तिरसंहतः ॥ मण्डयति। मण्डि॰। वृषादित्वात्कल ॥ मण्

भूषांलातिवा । मडते० इतिवा ॥ यद्वा । मडमस्यास्य । सिध्मादित्वा म्लच् ॥ त्रि० निवहे । विम्बे ॥

मण्डलकम् । न० विंबे ॥ कुष्ठभेदे । मण्डलाकारकुष्ठे । कोठे ॥ दर्पणे ॥

मण्डलाकारव्यूहे ॥ पु० कुक्कुरे ॥ मण्डलमिव । इवेप्रतिकृताविति कन् ॥

मण्डलनृत्यम् । न० हल्लीषे । मण्डलाकारनृत्ये ॥

मण्डलपत्रिका । स्त्री० रक्तपुनर्नवायाम् ॥

मंडलसक्कम । पु० राशिसङ्क्रमे ॥

मडलाग्र । पु० कृपाणे । खड्गे ॥ मडलमग्रमस्य ॥

मडलायितम् । न० वर्तुले ॥

मडलाधीश । पु० मडलेश्वरे । मध्यमे ॥

मंडलिका । स्त्री० परिधौ ॥ मडलात् स्वार्थेक । कात्पूर्वस्येकार ॥ मडल्याम् ॥ स्वार्थेके० केण ॥

मण्डली । पु० भुजङ्गे ॥ बिडाले ॥ जाहके ॥ गोनासे० सर्पे ॥ वटवृक्षे ॥

मण्डली । स्त्री० मण्डलाकारेणपरिधितसमूहे ॥ दूर्वायाम् ॥ गौरादित्वान्ङीष् ॥

मण्डलेश । पु० एकजन्मनि । भयापहे । मण्डलेश्वरे ॥ शाण्डव्यादेव्या स्थाने ॥ मण्डलस्येश: ॥

मण्डलेश्वर । पु० नृपान्तरे ॥ भूम्येकादेशाधिपे ॥ चतुर्योजनपर्यन्तमधिकारीनृपश्च । योराजातच्छतगुण सएवमण्डलेश्वर ॥ मण्डलस्यपरिमित्तादिरूपस्यदेशस्यईश्वर ॥

मण्डहारक । पु० शौण्डिके ॥ मण्डसुराग्रम्हरति । हञ्० । कर्मण्यण् । स्वार्थेक ॥

मण्डा । स्त्री० आमलक्याम् ॥ सुरायाम् ॥ ॥ मण्डे पचाद्यजन्ताट्टाप् ॥

मण्डित । पु० बौद्धगणाधिपविशेषे ॥ त्रि० भूषिते ॥ मंडते । मण्डि० क्त ॥

मण्डुक । पु० सद्ग्रहे ॥

मण्डूक । पु० गढवर्चसि । दर्दुरे । भेके । शोणके ॥ मुनिविशेषे ॥ न० बन्धविशेषे ॥ मण्डयति० जलाशयम्० मडतेवा । मण्डि० । शलिमण्डिभ्यामूकण् ॥

मण्डूकपर्ण । पु० पत्रोर्णे । शोनाकवृक्षे ॥ शोणके ॥ मडूकइवपर्णमस्य ॥ कपीतने ॥

मण्डूकपर्णी । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥ ब्राह्मण्याम् ॥ गोजिह्विकौषधौ ॥ आदित्यभक्तायाम् ॥ मडूकवत्पर्णमस्या । पाककर्णेतिङीष् ॥

मण्डूकमाता । स्त्री० ब्राह्म्याम् ॥

मडूका । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥

मडूकी । स्त्री० मडूकपर्ण्याम् ॥ धृष्टयो

षिति । भेक्याम् ॥ ब्राह्म्याम् ॥ सूर्यभक्तायाम् ॥

मडूरम् । न० लौहमले । सिंहाणे । शिङ्घाणे ॥ ध्मायमानस्यलोहस्यमलमडूरउच्यते । यल्लोहयद्गुणप्रोक्तं तत्किट्टमपितद्गुणम् ॥ शतोर्द्धमुत्तमंकिट्टंमध्यञ्चाशीतिवार्षिकम् । अधमम्षष्टिवर्षीयंततोहीनोविषोपमम् ॥ मूखते ।मडि० । खजूरादित्वादूर ॥

मडोद्दाम् । न० चित्तरागे ॥ आतर्पणे । आलिम्पने ॥

मतम् । त्रि० सम्मते ॥ ज्ञाने ॥ अर्चिते ॥ शिष्टसमते ॥ तर्किते ॥ मन्यते । मनज्ञाने । मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्चेतिवर्तमानेक्तः ॥ न० अभिप्राये ॥ निश्चये ॥

मतङ्ग । पुं० मुनिविशेषे ॥ मेघे ॥

मतङ्गकेदार । पु० तीर्थविशेषे ॥

मतङ्गज । पु० गजे । हस्तिनि ॥ मतङ्गात्करणेजात । जनी० । पञ्चम्यामजाताविति ड ॥

मतल्लिका । स्त्री० प्रशस्ते ॥ मत० मतिम्० अलति । अलंभूषणादौ । ण्वुल् । पृषोदरादित्वाट्टस्यल । प्रशस्त पुरुष० पुरुषमतल्लिका । मतल्लिकायारूढिशब्दत्वात्० प्रशंसावचनैश्चेतिसमास ॥

मतानुज्ञा । स्त्री० निग्रहस्थानभेदे ॥ तल्लक्षणंयथा । स्वपक्षेदोषाभ्युपगमात्परपक्षेदोषप्रसङ्गोमतानुज्ञा । इ० गौ० सूत्रम् । ६२ ॥ अस्यार्थ । दोषाभ्युपगमात्० दोषमनुज्ञायेत्यर्थं । यथाशब्दोनित्य श्रावणत्वादित्युक्ते० ध्वनावनेकान्तिकत्वेन हेत्वाभासोयमित्युक्तौ० शब्दोऽनित्य कृतकत्वादितिसाधितेध्वनेरपिपक्षत्वान्नदोष इत्युक्तौ० असिद्धत्वात्तवापिहेत्वाभासोयमित्युक्तौ० सोयंमतानुज्ञयानिगृहीत स्यात् प्रतिषिद्धमनुमतभवतीतिस्वपक्षे दोषाभ्युपगमात् ॥ इति ॥ ६२ ॥

मति । स्त्री० इच्छायाम् ॥ धियि ॥ बुद्धौ । यस्ययच्च ज्ञानमतन्मतिस्तादृशीभवेत् ॥ स्मृत्याम् ॥ सुतस्यमनने ॥ मतिकरौषध यथा । पाठाहेजीरकेकुष्ठमश्वगन्धाजमोदकम् । वचात्रिकटुकश्चैवलवणाञ्चूर्णमुत्तमम् ॥ ब्राह्मीरसेभावितश्चसर्पिर्मधुसमन्वितम् । सप्ताहमक्षितकुर्यान्मतिं मति प्रशमितिगरुडपुराणम् ॥ मन्यतेश्चनया । मनज्ञाने । क्तिन् ॥ मतिर्मनन तर्कोमन्तव्यविजयश्च इइति छान्दोग्यमहाभाष्यम् ॥ आर्ये ॥ शाकभेदेइत्यजयपाल ॥ अतीतानुस्मृतिर्मेधातत्कालग्राहिणीमति । शुभाशुभविचारज्ञाप्रज्ञाधीरैरुदाहृते तिविशेष ॥

मतिगर्भ । त्रि० प्रतिभासारे ॥
मतिदा । स्त्री० ज्योतिष्मत्याम् ॥ शि मृडीक्षुपे ॥
मतिभ्रम । पु० भ्रमे ॥ मतेर्भ्रम ॥
मतिभ्रान्ति । स्त्री० मतिभ्रमे । मि थ्यामतौ । मतेर्भ्रान्ति ॥
मतिमान् । त्रि० प्राज्ञे ॥
मतिविभ्रम । पु० उन्मादरोगे । मतेर्भ्रंसोनाशोयेन ॥
मतुवर्थीय । पु० मत्वर्थीयेषुप्रत्ययेषु ॥ बाहुलकान्मतुवर्थशब्दाच्छ ॥ शेषि कान्मतुवर्थीयादितियथा ॥
मत्कुण । पु० मकनाद्रूतिख्यातेनि- र्विषाणेभे । कालेय्यजातदन्तगजे ॥ नि श्मश्रुपुरुषे ॥ उद्दंशे । रक्त पायिनि । रक्ताङ्गे । मञ्चाश्रये० कीटविशेषे । उडुस० मागुण० खटमल० इ०चभाषा ॥नारिकेले॥ जङ्घात्राणे । जङ्घासम्बद्धवाससि ॥
मत्कुणा । पु० निर्लोमयोनौ ॥
मत्कुणारि । पु० इन्द्राशने । भङ्गा याम् ॥
मत्त । पु० प्रभिन्ने । क्षरन्मदेहस्ति नि । गर्जिते ॥ धुस्तूरे ॥ कोकिले ॥ महिषे ॥ त्रि० हृष्टे ॥ मदिरामत्ते ॥ शौ डे माद्यतिस्म । मदोहर्षे ; गत्यर्थेतिक्त । नध्याख्येतिनत्व ॥
मत्तकामिनी । स्त्री० मत्युत्तमनार्याम् । वरवर्णिन्याम् ॥ मत्ता० क्षीबे

वकाशतेभाति । काशृदीप्तौ । कत्त र्युपमानइतिणिनि ॥
मत्तकासिनी । स्त्री० वरारोहायायो षिति ॥ मत्तेवकासते । काशृशब्द कुत्सायाम ० कासगतिशासनयोर्वा । कर्त्तर्युपमानइतिणिनि ॥
मत्तकीश । पु० हस्तिनि ॥
मत्तवारण । पु० प्रक्षिप्तकाटकुञ्जरे । मत्तगजे ॥ न० प्रासादवीथीभावर ण्डे । कोठेकावरडा० इ०भा० ॥ अपाश्रये । प्राङ्गनावरणे ॥ पूगचूर्णे ॥
मत्तमयूर । पुं० अतिजगती १३ छ न्द प्रभेदे । यथा । वेदैरन्ध्रैर्म्तौस यगामत्तमयूर । यथा । लीला न्लृत्यन्मत्तमयूरध्वनिकान्तम् ० नृ त्यन्नीपामोदिपयोदानिलरम्यम् । रासक्रीडाहृष्टमनागोपवधूभि ० कंसध्वंसीनिर्जनवृन्दावनमाप ॥
मत्तमातङ्ग । पु०दण्डकप्रभेदे ॥ यथा । आदितोरगणाख्येच्छयायत्रदत्ता सप्तमत्तमातङ्गनामामस्यदण्डक स न्मते० स्वान्तरेनसमादायमोदायचे तोविधेहिप्रभोभारतीरीतिविश्रान्ति भूस्त्वयत । विस्फुरत्सङ्गरप्राङ्ग णेनागराजीसचीत्कारफूत्कारधाराकु लेसावधानीयथा० पन्नगाधीशशुद्ध प्रबुद्धकबुद्धिप्रकाशप्रवृत्तेहृद्दृत्सभा स्वेऽपिनित्यंयथा ॥
मत्तमातङ्गलीलाकर । पुं० दण्डकप्र

भेदे ॥ यथा । यत्तरेफ पर स्व
च्छयागुम्फित ॥ सस्मृतोदडकोम
त्तमातङ्गलीलाकर ॥ हेमगौरे
वसानोऽशुकेइन्द्रनीलासितेवर्ष्मणि
स्पष्टदिव्यानुलेपाङ्कितो॰हारतारा
शुत्रचोनभाश्चित्रमालाञ्चितोभव्यभू
षोज्ज्वलाङ्ग समसीरिणा । श्र-
नाभाम्बरेणेन्दुकुन्दाभदेहेनलीला
परीहासहासोर्मि कौतूहले क
सरङ्गाद्रिग पातुनश्चक्रपाणिर्गति
क्रीडयामत्तमातङ्गलीलाकर ॥
मत्ता । स्त्री॰ मदिरायाम् ॥ मदेनमू
ढायाम् ॥ पङ्क्तिच्छन्द १० प्रभे
दे ॥यथा। च्चैशामत्तामभसगदृष्टा ॥
यथा । पीत्वामत्तामधुमधुपालीः-
कालिन्दीयेतट॰नकुञ्जे । उद्दीव्य
न्तीव्रजजनरामाकामासक्तामधुजि
तिचक्रे ॥
मत्ताक्रीडम् । न॰ विकृतिच्छन्द, २३
प्रभेदे ॥ यथा । मत्ताक्रीड वक्षिप्वा
शायतिमयुगगयुगमनुलघुगुरुभि
॥ यथा । मुग्धोन्मीलन्मत्ताक्रीड
मधुसमयसुलभमधुरमधुरसात्॰गा
नेयानेकिञ्चितस्यन्दत्पदमरुणनयन
युगलसरसिजम् । रासोल्लासक्रीड-
त्कम्रव्रजयुवतिवलयविहितभुजरस
म॰सान्द्रानन्द वृन्दारण्ये स्मरजह
रिमनवचरणपरिचयम् ॥
मत्तालम्ब । पु॰ प्राङ्गनावरणे । च

पाश्रये । प्रग्रीवे । मत्तवारणे ॥
मत्तेभगमना । स्त्री॰ स्त्रीविशेषे । म
त्तगजगामिन्याम् ॥ मत्तेभवद्गम
नयस्या सा ॥
मत्पूर्व । त्रि॰ मदीयप्राचीने ॥
मत्स्यम् । न॰ द्राक्षादिमुष्टौ । व ष्टे ।
वैटा॰इ॰भा॰ ॥ मतस्नानम्॰तस्य
करणम्॰भाव साधन वा । मत
जनहलात्करणजल्पकर्षेषु॰इतिय
त् ।
मत्वर्थीय । पु॰ मतुवर्थीयेप्रत्यये ॥
मत्वर्थाच्छ । बहुलवचनादकार-
लोप ॥
मत्स । पु॰ मत्स्ये ॥
मत्सगण्ठ । पु॰ गल्पघण्टे । मत्सघण्ट
इ॰गौ॰दे॰प्र॰व्यञ्जनविशेषे ॥
मत्सर । पु॰ मात्सर्ये । अन्यशुभद्वे
षे ॥ क्रोधे ॥ वैरे ॥ त्रि॰असह्यप
रसम्पत्तौ । परोत्कर्षासहनपूर्विका
शास्त्रोत्कर्षवाञ्छायाम् । स्वप्रयो
जनप्रतिसन्धान विना पराभिमतनि
वारणेच्छायाम् ॥ अन्यशुभद्वेषव
ति ॥ कृपणे ॥ माद्यतिपरकृत्ये ।
मदीहर्षे । कृधूमदिभ्य किदिति
सर ॥ मत्सरहर्षहेतुमितिवेदभा
ष्यम् ॥ आत्मधिक्कारविशेषे ॥ य-
था । निन्दन्तिमासदालोकाधिग-
स्तुममजीवनम् । इत्यात्मनिभवेद्य
स्तुधिक्कार सचमत्सर ॥

मत्सरा । स्त्री० मक्षिकायाम् ॥
मत्सरी । त्रि० अन्यशुभद्वेष्टरि । कर्ण्ण
जपे । दुर्ज्जने । पिशुने । सूचके ।
नीचे । द्विजिह्वे । खले ॥ मत्सरोऽ
स्यास्मिन् वा । इनि ॥
मत्सी । स्त्री० मत्स्यस्त्रियाम् ॥ मत्स्य
शब्दात् स्त्रीत्वेच्छायां गौरादित्वात्
ङीषि० सूर्य्यतिष्येतियलोप स
चमत्स्यस्य ङ्यासिद्ध ॥
मत्स्य । पु० मीनान्तरे ॥ अभिस्य
यादवे । नारायणे ॥ द्वादशराशौ ।
मीने ॥ अष्टादशपुराणान्तर्गते चतु
र्द्दशसहस्रश्लोकात्मके पुराणविशेषे ॥
दशावतारान्तर्गतप्रथमावतारे ॥
मत्स्या भूम्नि । देशविशेषे ॥ पु
लिन्दादुत्तरे भागे कच्छाच्च पश्चिमे शि-
वे । मत्स्यदेश समाख्यातो मत्स्यवा
कुल्यकारक ॥ मत्स्यानां निवासो जन
पद मत्स्या । अणो लुप । लुपि युक्तवद्भा
व ॥ देशविशेषे ॥ विराटनगरे ॥
माद्यति । मदी० । क्रतन्यञ्जीति
मदे स्यन् । जनिदेत्यादिना०
श्लोवा । स्वरभेद ॥ पु० स्त्री०
जलजन्तुविशेषे । पृथुरोमणि ।
झषे । मीने । वैसारिणे । अ
ण्डजे । मच्छी० इ० भाषा ॥
रोहिताद्यास्तु ये जीवास्ते मत्स्या
परिकीर्त्तिता ॥ अथैतेषां गुणा
। यथा । मत्स्या स्निग्धोष्णमधुरा
गुरव कफपित्तला । वातघ्नाश्च
वृष्याश्च प्यारोचकावलवर्द्धना ॥
अध्वव्यवायसक्तानां दीप्ताग्नीनाञ्च पू
जिता ॥ शुष्कमत्स्यानवल्ल्या
स्युर्द्दुर्ज्जराश्चिड्विबन्धना । दग्ध
मत्स्यो गुणै श्रेष्ठ पुष्टिकृद्बलव
र्द्धन ॥ सूक्ष्ममत्स्यास्तु । भर्ज्जि
तास्तिलतैलेन सर्व्वसम्भारसम्भृता
। सूक्ष्मा मत्स्या स्वादुरसा दोषत्र
यनिवर्हणा । पर सूक्ष्मास्तु ये तेषु
ते सर्व्वे पुंस्त्वनाशना ॥ अथ कूपादि
मत्स्यानां गुणा । कौपमत्स्या
शुक्रमूत्रकुष्ठश्लेष्मविबन्धदा । स
रोजा मधुरा स्निग्धा बल्या वातवि
नाशना ॥ नादेयाश्च हणामत्स्या
गुरवोऽनिलनाशना ॥ रक्तपित्तक
राश्चोष्णा स्निग्धोष्णा स्वल्पवर्च्च
स ॥ चौड्या पित्तहरा स्नि
ग्धा मधुरा लघवो हिमा । ताडा
गा गुरवो वृष्या शीतला बलमूत्र
दा ॥ ताडागवन्निर्झरजा बलायु
र्म्मतिदृक्करा ॥ अथर्त्तुविशेषे म
त्स्यगुणा । यथा । हेमन्ते कूप
जा मत्स्या ० शिशिरे सारसा हि
ता । वसन्ते तु नादेया ग्रीष्मे चौ
ड्या समुद्भवा ॥ तडागजास्तु व
र्षासु ताश्च पथ्या नदीभवा । नैर्झ
रा शरदि श्रेष्ठा विशेषो यमुदाहृ
त ॥ अपि च । स्नि शल्कानि

न्दितामत्स्या सर्व्वै शल्कयुताहि-
ता । वपु स्थैर्य्यकरावीर्य्य बल
पुष्टिविवर्द्धना ॥ ह्रदकुल्याजल
निर्भ्भ रतडागवापीजलेषु येमत्स्या
। तेऽतिजडानादेयायथोत्तर लघु
तरास्तुदेया ॥ चाराम्बुमत्स्या
गुरवोविदाहिनोविष्ट भदास्ते लव
णार्णवादिजा । नानाश्रिता
स्वादुजलस्थिताश्चपिच्छ्येयाजडास्ते
पितथाश्रितादुमे ॥ चुद्रमत्स्या
स्वादुरसादोषचयविनाशना ।
लघुपाकारुचिकरा सर्व्वदातेहि
तामता । अतिसूक्ष्मा पुंसत्व
हराश्च्या कासानिलापहा ।
मत्स्याण्डगुणास्तु । मत्स्यग
र्भोभृश वृष्य स्निग्ध पुष्टिकरो
गुरु । कफमेद प्रदोवल्योम्ला
निकृन्मेहनाशन ॥ अथरन्धन
प्रकारा मत्स्यखण्डानिसङ्ग्र
ह्यचालयेत्प्रथम जलै । ततोवि
शनतक्राभ्यावहुश चालयेतपुन
॥ गन्धनाशनप्रकारस्तु । हरिद्रा
शुण्ठीधान्याककटुतैलैर्विमर्द्दये
त् । प्रचाल्यहिङ्गुनालिम्पेद्गन्ध
स्तेनोपशाम्यति ॥ मत्स्योत्तमरन्ध
नन्तु । तप्ततैलेचिपेद्धान्य कास
मर्द्दसहिङ्गुकम् । भृष्ट सलवणा त
क्रे मत्स्य चिप्त्वापुन पचेत् । अर्द्ध
पक्वे चिपेदम्ल सितचूर्ण्णनागरम् ।

दग्धहिङ्गुविनि चिप्यसाधयेन्मत्स्य
मुत्तमम् ॥ मत्स्यपिष्टिकातु । गत
त्वक्कण्टकोमत्स्योवेसवारेणसयु-
त । शिलायापेषितोभूय प्रोच्य
तेमत्स्यपिष्टिका । तैलेविपाचयेत्प
श्चाच्चतुर्थसाम्लसयुतम् । वेसवारेण-
सयुक्त शिलाय पेषयेत्पुन ॥ अ
नयापूर्व्ववत्कुर्य्यान्मासस्येवप्रकार-
का । वटिकावटकाद्याश्चसूपका
रधियाचिता ॥ मत्स्यपूरणम्
तक्रेणस्विन्नमत्स्यस्यखण्डान्प्रचाल्य
पेषयेत् । वीजपूराद्रर्मरिचैर्हिङ्गुसै
न्धवजीरकै ॥ सयुक्तकटुतैलाद्यै
र्घृतैपक्वाथचूर्ण्णयेत् ॥ मत्स्यपुटपा-
कस्तु । गतत्वक्चालितमत्स्य कद-
लीफलवेष्टितम् । मृदालिप्तपुटपक्व
सस्कृतद्दाडिमादिना ॥ यच्चमत्स्य पु
टेपक्वजीरतण्डुललेपितम् । तापि-
कायापुन पक्व समिश्रमरिचादि-
ना केचिद्वदन्त्यमृतमस्तिपुरेसुरा
णाकेचिद्वदन्तिवनिताधरपल्लवेषु ।
ब्रूमोवयसकलशास्त्रविचारबुद्ध्या-
जम्बीरनीरपरिपूरितमत्स्यखण्डेद्ग-
तिमणिमिश्र ॥ मत्स्यभक्षणनिषेधो
यथा । योयस्य मासमश्नातिसत-
न्मासादउच्यते । मत्स्याद सर्व्वमा
सादस्तस्मान्मत्स्यान्विवर्ज्जयेत् ॥ श्रि
न्ध्यस्यपश्चिमेभागेमत्स्यभुक्पतितो-
भवेत् । अन्यत्रकामतोजग्ध्वासोपवा

सस्त्याह्वसेत् ॥ अज्ञानतस्तदर्द्धम् ॥ मत्स्यभक्षणप्रतिप्रसवो यथा । मत्स्यान्सशल्कान्भुञ्जीतमांसरौरवमेव च । निवेद्यदेवताभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यश्च नान्यथा ॥ सफरसिंहतुण्डश्च तथा पाठीनरोहितौ । मत्स्यास्त्वेते समुद्दिष्टा भक्षणाय तपोधने ॥ प्रोक्षितं भक्षयेदेषां मांसञ्च द्विजकाम्यया । यथाविधिनियुक्तश्च प्राणानामपि चात्यये ॥ इतिकौर्मेउपरिभागे १६ अध्याय ॥ अपि च । पाठीनरोहितावाद्यौ नियुक्तौ हव्यकव्ययोः । राजीवान्सिंहतुण्डांश्च शल्कांश्चैव सर्वश ॥ इतिमनु ॥ अनिवेद्य न भोक्तव्यमत्स्यमांसञ्च यद्भवेत् । अत्र विष्टापयोर्मूत्र यद्विष्णोरनिवेदितम ॥

मत्स्यकरण्डिका । स्त्री॰ मत्स्यरक्षणपात्रे । मत्स्याधान्याम् । कुवेण्याम् । खालु इ॰ इ॰ गौ॰ दे॰ भा॰ ॥

मत्स्यगन्धा । स्त्री॰ व्यासदेवस्यमातरि ॥ तोयपिप्पल्याम् । लाङ्गल्याम् ॥ मत्स्यस्यगन्धइवगन्धोस्या । उपमानाच्चेतिइत्वाभावश्छान्दस ॥

मत्स्यगर्भ । पुं॰ मत्स्याण्डे ॥

मत्स्यघण्ट । पु॰ मत्स्यघटितव्यञ्जनविशेषे । गलग्रहे ॥

मत्स्यजालम् । न॰ आनाये । जाले ॥

मत्स्यण्डिका । स्त्री॰ मत्स्यण्डयाम् । राव॰ इ॰ भा॰ ॥ मत्स्यण्डिकाखण्डसिता क्रमेणगुणवत्तराइतिवाग्भट. मत्स्यण्डी व । स्वार्थेकन ॥

मत्स्यण्डी । स्त्री॰ फाणिते राव॰ इ॰ काशीभाषा ॥ तल्लक्षणम् ॥ यथा । इक्षोरसोय सम्यक्कोघन किञ्चिद्द्रवान्वित । मन्दं यतस्यन्दते तस्मान्मत्स्यण्डीतिनिगद्यते ॥ मत्स्यण्डीभेदिनीबल्यालघ्वीपित्तानिलापहा । मधुराबृंहणीवृष्यारक्तदोषापहास्मृता ॥ मत्स्याण्डाकारत्वात्॰ मत्स्यण्डी । शकन्ध्वादि ॥ मदमुदवास्यन्दते । स्यन्द्प्रस्रवणे । कर्मण्यण् । ङीप् । पृषोदरादि ॥

मत्स्यधानी । स्त्री॰ मत्स्याधान्याम् । कुवेण्याम् ॥ मत्स्याधीयन्ते च । करणाधिकरणयोरितिधाञोल्युट् ॥

मत्स्यध्वज । पु॰ मत्स्याकारेध्वजे ॥ गिरिकामरूपप्रसिद्धे पर्वते ॥ यथा । मणिकूटाचलात्पूर्वंमत्स्यध्वजकुलाचल । निर्दग्धोयत्रमदनो हरनेत्राग्निनापुनरित्यादिकालिकापुराणे ॥ ८१ ऽध्यायेऽस्ति ॥

मत्स्यनाशक । पु॰ कुररपक्षिणि । त्रि॰ मीननाशकर्त्तरि ॥

मत्स्यनाशन । पु॰ कुररपक्षिणि ॥

मत्स्यपित्ता । स्त्री॰ कटुरोहिण्याम् । कृष्णभेद्याम् । कटुक्याम् ॥ मत्स्यानापित्तमिवतत्स्वादुत्वात् ॥

मत्स्यप्रलेह । पुं॰ मत्स्यस्यव्यञ्जनान्तरे ॥ विषेश प्रलेहे ॥

मत्स्यबन्धी । पु॰ कैवर्त्ते । धीवरे ॥

मत्स्यबन्धनी । स्त्री॰ कुवेण्याम् । मत्स्याधान्याम् ।

मत्स्यमण्डक । पुं॰ व्यञ्जनान्तरे । मत्स्यस्यपिष्टिकाकृत्वापर्णस्यामण्डलाकृतिम् । श्वासुरेणसमुत्स्विन्नासयुक्ताधूलनेनतु । मत्स्यमण्डकइत्युक्त सूदशास्त्रेविचक्षणै ॥

मत्स्यरङ्ग । पु॰)
मत्स्यरङ्गक । प॰) पक्षिविशेषे । मत्स्याशिनि । जलमङ्गौ । मणीषके । माछराङ्गा॰ इ॰ गौ॰ दे॰ भा॰ । मछरङ्ग॰ इ॰ दे॰ भा॰ ॥

मत्स्यराज । पु॰ विराटनृपे ॥ रोहितमत्स्ये ॥ मत्स्यानाराजा । टच् ॥

मत्स्यविन्ना । स्त्री॰ कटुकायाम् ॥

मत्स्यवेधनम् । न॰ वडिशे ॥ विध्यतेनेन । विधविधाने । करणेतिल्युट् । मत्स्यानावेधनम् ॥

मत्स्यवेधनी । स्त्री॰ मद्गुपक्षिणि ॥ वडिशे ॥

मत्स्यसन्तानिक । पु॰ मत्स्यव्यञ्जनविशेषे ॥ यथा । दग्धोङ्गारेसलवणोवेसवारैरुपस्कृत । सार्द्रक कटुतैलेनमत्स्यसन्तानिकोभवेत् ॥

मत्स्यसुता । स्त्री॰ उत्तरायाम् । परीक्षिन्मातरि ॥ सत्यवत्याम् ॥

मत्स्याक्षी । स्त्री॰ तोयपिप्पल्याम् ॥ सोमलतायाम् । ब्राह्म्याम् ॥ यथा ब्राह्मीवयस्थामत्स्याक्षीमीनाक्षीसोमवल्लरी । मत्स्याक्षीशिशिरारुच्याव्रणदोषक्षयापहा ॥ इतिराजनिर्घण्ट ॥ गण्डदूर्वायाम् ॥ हिलमोचिकायाम् ॥ मत्स्यस्याक्षीवपुष्पमस्या । मत्स्यशब्द स्यासावयवेगौण । बहुव्रीहावितिषच् । ङीष् ॥ मच्छेक्षी॰ इतिलोकप्रसिद्धौषधौ ॥ मत्स्याक्षीग्राहिणीशीताकुष्ठपित्तकफास्रजित् । लघुस्तिक्ताकषायाचस्वाद्वीकटुविपाकिनी ॥

मत्स्यात्खग । पु॰ मत्स्यान्अत्ति । अद॰ । क्विप् । मत्स्याच्चासौखगश्च ॥

मत्स्यादनी । स्त्री॰ लाङ्गल्याम् । तोयपिप्पल्याम् । मत्स्याक्ष्याम् ॥ मत्स्यैरद्यते । अद॰ । ल्युट् । क्विप् । ङीप् ॥

मत्स्याधानी । स्त्री॰ मत्स्यरक्षार्थपात्रे । कुवेण्याम् । खारयी॰ खालुइ॰ इ॰ गौ॰ देशभा॰ ॥ मत्स्याआधीयन्तेऽत्र । डुधाञ्॰ । करणाधिकरणयोरितिल्युट् ॥

मत्स्यासन । पु० मत्स्यरङ्कविहङ्गमे ॥

मत्स्योडरी । स्त्री० मत्स्य२व्यञ्जनान्तरे ॥ कासमर्दकचूर्णेनमत्स्यपिष्टिर्नियोजिता । भर्जिताकटुतैलेनमत्स्योडरीइतीरिता ॥

मत्स्योदरी । स्त्री० सत्यवत्याम् । व्यासमातरि ॥ काशीस्थतीर्थविशेषे ॥

मथन । पु० गणिकारिकायाम् ॥ न० दध्यादिविलोडने । विलो० ना० इ० भा० ॥ मथति । मथे विलोडने । ल्युट् ॥

मथितम् । न० निर्जलसरोवर्जितेविलोडितेदधिनि ॥ सरोदकविहीनन्तुमथित कफपित्तनुत । त्रि० आलोडिते ॥ घृष्टे । निघृष्टे ॥ मथ्यतेस्म मथ० । क्त ॥

मन्थ । पु० मन्थानदण्डे ॥ मथ्यतेऽनेन । मन्थविलोडने । मन्यइति० इनि कित । कितत्वान्नलोप ॥ मन्थामन्थानदण्डेचवज्रेवातेपिच-स्मृत ॥

मथुरा । स्त्री० मधुपुर्याम । श्रीकृष्णजन्मभूमौ । मधुरायाम ॥ मथति । मथे० । मन्दिवाशिमथिचतीस्युरच ॥ मथुराचविलोमेनसध्यमौजयदक्षरम, योनस्मरतिलोकेस्मि सन्धाय तन्मुखोपरि ॥

मथुरेश । पु० श्रीकृष्णे ॥

मथूरा । स्त्री० मथुरायाम ॥

मद । पु० रेतसि ॥ कस्तूर्याम् ॥ गर्वे । अहङ्कारे ॥ विद्यामदोधनमदस्तथैवाभिजनोमद । एतेमदामदान्धानातएवहिसताद्मा ॥ हर्षे । आमोदे ॥ इभदाने । गजगण्डजले । दाने ॥ यथा । करात्कटाभ्यामेढ्राच्चनेत्राभ्याञ्चमदस्रुति । करान्नासारन्ध्राभ्याम् ॥ मद्ये ॥ मादकद्रव्यसेवनजन्येविकारविशेषे ॥ क्षैव्ये । मत्ततायाम् ॥ यथा । स्वामदात्प्रकृतिमेतिहिसर्वइतिस्वाभाविकधर्म्मप्रकाशन मद धर्म्म उत्कर्षरहितस्वेप्युत्कर्षविशेषाध्यारोपे ॥ अशास्त्रीयविषयसेवनोन्मुखत्वे ॥ मदनम्० माद्यत्यनेनवा । मदीहर्षे । मदोऽनुपसर्गइत्यप् ॥ मदयतिवा । अच् ॥ नदे ॥ कल्याणवस्तुनि ॥ इतिधरणि ॥ बुधैर्मोह समभवदहङ्कारादभून्मद । तस्य लक्षण यथा । अह महात्माधनवान्मत्तुल्य कोस्तिभूतले । इतियज्जायतेचित्तेमद प्रोक्त सकोविदै ॥

मद्क । पु० मध्वासवे ॥

मद्कट । पु० षण्डे । गोपतौ ॥

मद्कार । पु० आनन्दजनके ॥

मदकल । पु॰ अल्पमदगजे । मदो त्कटे ॥ त्रि॰ मदेनव्यक्तवचने ॥ मदेनकलति । कलशब्दसङ्ख्यान योः । अच् ॥ मदेसति॰ कलो ध्वनिर्यस्य तिवा ॥

मदगन्ध । पु॰ सप्तच्छदवृक्षे ॥ मद सदृशोगन्धोस्य ॥

मदगन्धा । स्त्री॰ सुरायाम् ॥ अतस्या म् ॥

मदगमना स्त्री॰ महिष्याम् ॥

मदघ्नी । स्त्री॰ पूतिकायाम् ॥

मदच्युत् । पु॰ अमृतरसच्यावयित रि॰ अमृतरूपेसोमे ॥ मद मदकर मानन्दकर रसममृतरूप च्यावयत्य सौमदच्युत् ॥

मदन । पु॰ मन्मथे । कामदेवे ॥ वसन्ते ॥ धूस्तूरे ॥ पीण्डीतकी । मरुवके । श्वसने । मयनफलइति भाषा ॥ मदनोमधुरस्तिक्तोवीर्यो ष्णोलेखनोलघुः । वातकफविद्रधि हर प्रतिश्यायव्रणान्तक ॥ रूक्ष कुष्ठकफानाहशोथगुल्मव्रणापह ॥ सिक्थके । मधूच्छिष्टे । मैण॰ मोम॰ इतिचभाषा ॥ मदन मृदु सुस्निग्ध भूतघ्न व्रणरोपणम् । भग्न सन्धानकृद्वातकुष्ठवीसर्परक्तजित ॥ माषे ॥ खदिरे ॥ लग्नात्सप्त मभवने ॥ आलिङ्गनविशेषे ॥ तत् स्वरूप यथा । नायकोनायिकाया कण्ठेहस्त दत्त्वा॰ द्वितीयहस्ततस्या मध्यदेशेदत्वायदाश्लिषति॰ इति कामशास्त्रम् ॥ मदयति मदीह र्षग्लेपनयोः । ल्यु ॥ न॰ ज ले ॥

मदनकाकुरव । पु॰ पारावते ॥

मदनगृह । न॰ लग्नात्सप्तमगृहे ॥ मात्रावृत्तप्रभेदे ॥ यथा । प्रथम कुरुषटकलमन्ते कुण्डलमिहमध्ये वसुतुरगधर सन्तापहरम॰ दशवसु भुवनाष्टभिरत्रचरणमभिभवतिवि रामोयदिललित कविवलयहितम फणिनायकभणित जगणविरहित चतत्वारि शत्कलकलित भुवनेमहि तम॰ इत्त रसनिवह तन्मदनगृह नरप तिस हृदिलब्धपद गुरुशोकगदम ॥ य था । विरहानलतप्तासीदतिसुप्तारचि तनलिनदलतल्पतले मरकतविम ले॰ करकलितकपोल गलितनिचो ल नयनतिसततरुदितेनानिशाम निमेषहशा । नसखीमभिनन्दति कुजमनुबिन्दतिनिन्दतिहिमकर करनिकर परितापकरम॰ मनुते हृदिभार मुक्ताहार दिवसनिशा करदीनमुखी जीवितविमुखी ॥

मदनगोपाल । पु॰ श्रीकृष्णे ॥

मदनचतुर्दशी । स्त्री॰ चैत्रशुक्लचतुर्द श्याम् ॥

मदनत्रयोदशी । स्त्री॰ चैत्रशुक्लत्रयो-

दश्याम् ॥

मदनद्वादशी । स्त्री० चैत्रशुक्लद्वादश्याम् ॥

मदनपाठक । पु० कोकिले ॥

मदनभवनम् । न० लग्नात्सप्तमस्थाने ॥

मदनमोहन । पु० श्रीकृष्णे ॥

मदनरस । पु० शृङ्गारे ॥

मदनललिता । स्त्री० अष्टिसप्तकच्छन्द १६ प्रभेदे ॥ म्भौनोम्नौगोमदनललितावेदैः षड्ऋतुभिः । यथा । विभ्रष्टस्रग्गलितचिकुराधौताधरपुटा०म्लायत्पत्रावलिकुचतटोच्छ्वासोर्मितरला । राधाच्यर्थमदनललितान्दोलाऽलसवपुः कंसारातेरतिरसमहोचक्रेऽतिचटुलम् ॥

मदनलव । पु० अस्तामि ॥ मदनस्तव ॥

मदनशलाका । स्त्री० कामोद्दीपकभैषज्ये ॥ सारिकायाम् ॥ कोकिलायाम् ॥

मदनसारिका । स्त्री० पक्षिप्रभेदे । सारिकायाम् । चित्रलोचनायाम् । सालिक्० हु० गो० भा०

मदना । स्त्री० सुरायाम् ।

मदनायक . । पुं० कोद्रवे ॥

मदनाङ्कुश । पु० नखे ॥ लिङ्गे ॥

मदनाडी । स्त्री० गजदानशिरायाम् ॥ तावसप्तयथाहपाल । करात्कटाभ्यामेढ्राच्चनेत्राभ्याञ्चमदच्युतिरिति ॥

मदनायुध । पु० भगे ॥ योनौ ॥

मदनायुष । पु० कामवृद्धिक्षुपे ॥

मदनालय । पु० कुसुमधनुषोमन्दिरे । स्मरागारे । भगे ॥ मदनभवने ॥

मदनावस्था । स्त्री० उद्वेगरूपायाकामावस्थायाम् ॥ कथतश्चालाभोभविष्यतीति ॥

मदनी । स्त्री० सुरायाम् ॥ कस्तूर्याम् ॥ अतिमुक्तके ॥

मदनीय । त्रि० मदकारिणि । मदयति । मदौ० । कृत्यल्युटोबहुलमिति कर्त्तरि अनीयर् ।

मदनीया । स्त्री० धातक्याम् ॥

मदनेच्छाफल । पु० वृक्षरसाले ॥

मदनोत्सव । पु० सुवसन्तके । होलाकायाम् । होली० हू० भा० ॥

मदनोत्सवा । स्त्री० स्वर्गवेश्यायाम् ॥

मदप्रयोग । पु० करिणामदोद्गमे । व्यसारे ॥

मदनभञ्जनी । स्त्री० शतमूल्याम् ॥

मदमूढबुद्धि । त्रि० मदेनविपरीतप्रज्ञे ॥ मदमूढबुद्धिषुविवेकिताकुत ॥

मदयन्तिका । स्त्री० मल्ल्याम् ॥

मदयन्ती । स्त्री० मल्ल्याम् ॥ वनमल्लिकाया ॥

Accession No.
Shantarakshita Library
Tibetan Institute Sarnath

मदयिता । त्रि॰ मादके ॥ मदयति । मदी॰ । लट् शत् ॥

मदयिलु । पुं॰ कामदेवे ॥ शौण्डिके ॥ मेघे ॥ न॰ मद्ये ॥ मदयति । हर्षयति॰ क्षेपयतिवा । मदी॰ । स्तनिहृषिपुषिगदिमदिभ्योणेरित्नुजिति॰ इत्नुच् । णेरयादेश ॥

मदलेखा । स्त्री॰ उष्णिक् ७ छन्द प्रभेदे ॥ मसगा स्यान्मदलेखा । यथा । रङ्गे बाहुविलग्नाहन्तीन्द्राम्मदलेखा । लग्नाभून्मुरशत्रौकस्तूरीरसचर्चा ॥

मदविक्षिप्त । पु॰ मत्तहस्तिनि ॥

मदव्यायाम । पु॰ मदाधिक्ये ॥

मदशाक । पु॰ उपोदक्याम् ॥

मदसार । पु॰ तूदवृक्षे । ब्रह्मकाष्ठे ॥

मदस्थलम । न॰)
मदस्थानम । न॰)मद्यपानस्थले । शुण्डायाम् । पानगृहे ॥

मदहस्तिनी । स्त्री॰ महाकरञ्जे ॥

मदहेतु । पु॰ धातक्याम ॥ मदस्य कारणे ॥

मदाढ्य । पु॰ तालवृक्षे ॥ त्रि॰मदयुक्ते ॥

मदाढ्या । स्त्री॰ लोहितभिण्ड्याम ॥

मदातङ्क । पु॰ मदात्ययरोगे ॥

मदात्यय । पु॰ मद्यपानजन्यरोगविशेषे । पानात्यये । मदव्याधौ ॥ निदानानितु । विषस्यैगुणाहृष्टा सन्निपातप्रकोपणा । तएवमद्येदृश्यन्ते विषे तुबलवत्तरा ॥ तस्मादविधिपीतेनतथामात्राधिकेनच । युक्तेनचाहितैरन्नैरकालेसेवितेनच । मद्येनखलुजायन्ते मदात्ययमुखागदा ॥ अविधिप्रयुक्तमद्यविकारान्तरमप्युत्पादयतीत्याह । निर्भुक्तएकान्ततएवमद्य निषेव्यमाणमनुजेननित्यम् । उत्पादयेत्कष्टतमान्विकारानुत्पादयेच्चापिशरीरभेदम् ॥ इत्यन्तरमप्याह । क्रुद्धेनभीतेनपिपासितेनशोकाभितप्तेनबुभुक्षितेन । व्यायामभाराध्वपरिक्षतेनवेगावरोधाभिहितेनवापि ॥ अत्यम्लरूक्षावततोदरेणसाजीर्णभुक्तेनतथाऽबलेन । उष्णाभितप्तेनच सेव्यमान करोतिमद्य विविधान्विकारान् ॥ तेचविकाराग्रन्थान्तरेज्ञातव्या ॥ चिकित्सातु । मद्योत्थानान्तुरोगाणामद्यमेवहिभेषजम् । यथादहनदग्धानादहन स्वेदन हितम् ॥ मिथ्याविहितमद्येनयोव्याधिरुपजायते । मद्ये नैवनिपीतेनमद्येनसहशाम्यति ॥ विशेषोन्यत्रद्रष्टव्य ॥

मदामद । पु॰ परमेश्वरे ॥ आत्मनि ॥ आत्माहिसमदोऽमदश्च॰सहर्षोऽहर्षश्च॰विरुद्धधर्मवानतोदेशि

कोपदेश विनाऽशक्योज्ञातुम् ॥

मदाम्नात । पु० गजढक्कायाम् । हा थौपरकाङ्क्षा० ड्र० भा० ॥

मदाम्बर । पु० मत्तहस्तिनि ॥

मदायुध । पु० चतुर्दन्ते । ऐरावते ॥

मदार । पु० द्विरदे । हस्तिनि ॥ शूकरे ॥ धूर्त्ते । कामुके ॥ मत्तहस्तिनि । गन्धभेदे ॥ नृपान्तरे ॥ माद्यति । मदी० । अगिमदिमन्दिभ्यआरन् ॥ बन्धनविशेषे ॥

मदामर्द । पु० मल्लभेदे । राजशैवे ॥

मदालसा । स्त्री० मार्कण्डेयपुराणप्रसिद्धायाम्गन्धर्वकन्यायाम ॥ययापुत्र स्तारित ॥

मदालापी । पु० कोकिले ॥

मदाश्रय । त्रि० मदैकशरणे ॥

मदाह्नय । पु० कस्तूर्याम् ॥

मदिर । पु० रक्तखदिरे ॥ मदयति । मदि० । किरच् ॥

मदिरा । स्त्री० मादकद्रव्यविशेषे । सुरायाम् । हलिप्रियायाम् । वरुणात्मजायाम् । गन्धोत्तमायाम । प्रसन्नायाम् । कादम्बर्याम् । इरायाम् । मद्ये । सुप्रतिभायाम् । मोदिन्याम् । महानन्दायाम् । मैरेये । देवसृष्टायाम । अब्धिजायाम् । द्वादशविधेयं यथा । माध्वीकपानस द्राक्ष खार्जूर तालमैक्षवम् । मैरेय माक्षिकटाङ्क मधूक नारकेलजम ॥ मुख्यमन्नप्रकारोत्थ मद्यानिद्वादशैवच ॥ ऋतुविशेषे पेयमदिरायथा । गौडीतुशिशिरे पेया० पैष्टीहेमन्तवर्षयो । शरद्ग्रीष्मवसन्तेषुमाध्वीग्राह्यानचान्यथा ॥ कादम्बरीशर्करजादिमद्य सुशीतल हृद्यकर मदाख्यम् । माध्वीसम स्यात्खर्जुरजात मद्य सुशीत गुरुतर्पणञ्च ॥ अन्यथाकुरुतेपान मद्य सन्तापशोषदम् । अन्नदोषमदाद्याद्विकारक मूर्च्छनञ्चतत् ॥ नवजीर्णमद्ययोगुणास्तु । मद्य नव सर्वविकारहेतुसर्वन्तुवातादिकदोषदायि । जीर्णं तुसर्व सकलाम यघ्नचूर्णप्रद हृद्यकरञ्चदीपनम् ॥ मद्यप्रयोग कुर्वन्तिशूद्रादिषुमहात्तिषु । द्विजैस्त्रिभिस्तुनग्राह्ययद्यप्युक्तोषयेम्मृतम् ॥ गौडीपैष्टीत थामाध्वीत्रिविधाचोत्तमासुरा । सैवनानाविधाप्रोक्तातालखर्जूरसम्भवा । तथादेशविभेदेननाना द्रव्यविभेदत । बहुधेय स्माख्याताप्रशस्तादेवतार्चने ॥ अन्ये द्वादशधामद्यभेदानाहुर्मनीषिण । उक्ताद्यान्तर्भवन्तीतिनान्येषापृथगीरितम् ॥ प्रायशोभिनव मद्य गुरु दोषलमीरितम् । स्रोतसाशोधन जीर्णं दीपन लघु रोचनम् ।

हर्षं च प्रीणनं बल्यं मद्यं शोकश्रमापहम्। प्रागल्भ्यप्रतिभापुष्टिवीर्यतुष्टिस्वरप्रदम् ॥ अपिच। सम्यग्विधिविधानेन सुसमाहितचेतसा। पिबन्ति मदिरां मर्त्याः अमर्त्याः एव ते क्षितौ ॥ आकृतिच्छन्दः २२ प्रभेदे ॥ यथा। सप्तभकारयुतैक गुरुर्गदिते यमुदारतरा मदिरा। यथा। माधवमासिविकस्वरकेशरपुष्पलसन्मदिरामुदितैर्भृङ्गकुलैरुपगीतवनेवनमालिनमालिकलानिलयम्। कुञ्जगृहोदरपल्लवकल्पिततल्पमनल्पमनोजरसं स्वभजमाधविकाम्दुनन्नयामुनवातकृतोपगमा ॥ माद्यत्यनया। मदीषर्षे। इषिमदिमुदीत्यादिनाकिरच् ॥ मत्तखञ्जने ॥

मदिराक्षी। स्त्री॰ मत्तनेत्रायाम् ॥ मदिरावद्दक्षिणीयस्या सा। यथा। अविदितसुखदुःखं निर्गुणं वस्तु किञ्चिज्जडमतिरिह कश्चिन्मोक्ष इत्याचचक्षे। ममतुमतमनङ्गस्मेरतारुण्यघूर्णन्मदकलमदिराक्षीनीविमोक्षोहिमोक्ष ॥ इतिविटोक्ति ॥

मदिरागृहम्। न॰ गञ्जायाम्। मद्यसन्धानगृहे ॥ मदिराया गृहम्।

मदिरासख। पुं॰ आम्रवृक्षे ॥

मदिष्ठा। स्त्री॰ मदिरायाम् ॥

मदी। स्त्री॰ चषकवस्तुनि ॥ कृष्यङ्गे ॥

मदीयम्। त्रि॰ मदकरे। हर्षोत्पादके। मदीय सर इतिषदेदर्शनात् ॥ मामके ॥ ममेदम्। छ। मपर्यन्तस्यमादेश ॥

मदोत्कट। पुं॰ अन्तर्मदेहस्तिनि। मदकले ॥ मदेनदानेनाम्बुना॰ उत्कट मत्त ॥ त्रि॰ मदमत्ते ॥

मदोत्कटा। स्त्री॰ मदिरायाम् ॥ मदेनोन्मत्तायाम् ॥ मदेनउत्कटा ॥

मदोदग्र। त्रि॰ मदोन्मत्ते ॥

मदोदग्रा। स्त्री॰ नार्याम् ॥

मद्गतप्राण। त्रि॰ मद्गजनार्थजीवने ॥ मद्गता प्राणायस्य ॥

मदोद्धत। त्रि॰ मत्ते ॥ मद॰ पौरुषादिधर्मं तेनउद्धत ॥

मद्गु। पुं॰ कारण्डवे ॥ जलकाके ॥ मज्जति। टुमस्जोशुद्धौ। भृस्र्शीत्युः। न्यङ्क्वादित्वात्कुत्वम्। सस्यजश्त्वेनदः ॥ ब्राह्मणेनवन्दिभार्यायाजनिते ॥

मद्गुर। पुं॰ मगुरी॰ मागुर॰ इ॰ ख्यातेमत्स्ये ॥ मज्जति। टुमस्जो॰। मद्गुरादयश्चेतिनिपातित ॥ यद्वा। माद्यति। मदी॰। मद्गुरादयश्चेत्युरच्॰ धातोर्गुरादेश। मद्गुरोवातहृद्वृष्योबल्य कफकरोलघु ॥ मद्गुर खण्डरहित कटुतैलेसुभर्जित। मरिचमत्स्यनिशायुक्तोहिङ्गुनाधूपितोरस। मद्गुरो-

वातहापथ्योरुच्योष्णोबल प्रद । अग्निसन्धनलोहृद्यस्तद्दुक्ताचशृङ्गिका ॥

मद्गुरक । पुं॰ मद्गुरमीने ॥

मद्गुरसी । स्त्री॰ शृङ्गयाम ॥

मद्यक्त । त्रि॰ प्रेमुणामप्यनुरक्ते ॥

मद्यम् । न॰ सुरायाम् ॥ माद्यन्त्यनेन । मदी॰ गदमदचरेत्यादिनायत् ॥ अस्यलक्षणादि यथा । येयय न्मादक लोकै स्तन्मद्यमभिधीयते। यथारिष्ट सुरासीधुरासवाद्यमनेकधा ॥ गौडीपैष्टीतथामाध्वीत्रिविधा चोत्तमासुरा। सैवनानाविधाप्रोक्ता तालखर्जूरसम्भवा ॥ तथादेशविभेदेननानाद्रव्यविभेदत । वहुधेयसमाख्याताप्रशस्तादेवतार्चने ॥ तद्द्वादशविधयथाहपुलस्त्य । पानसद्राक्षमाधूकखार्जूरतालमैक्षवम् । माध्वीकटाङ्कमार्द्वीकमैरेयनारिकेलिजम् ॥ समानानिविजातीनामद्यान्येकादशैवतु । द्वादशन्तुसुरा मद्यसर्वेषामधमस्मृतम् ॥ मद्य सर्वंभवेदुष्णपित्तकृद्वातनाशनम् । भेदनशीघ्रपाकञ्चरूक्षंकफहरपरम् ॥ अम्लञ्चदीपनरुच्य पाचनवासकारिच । तीक्ष्णसूक्ष्मञ्चविशदंव्यवायिचविकाशिच ॥ मद्य नवमभिष्यन्दित्रिदोषजनकसरम् । अहृद्य वृंहणदाहिदुर्गन्धंविशदगुरु ॥ जीर्णं तदेवरोचिष्णुक्रमिश्लेष्मानिलापहम् । हृद्यसुगन्धिगुणवल्लघुस्रोतोविशोधनम् ॥ सात्त्विकादिविभेदेनचेष्टाश्चयामनीषिभि । तैभेदास्तु। पर्यायार्वाग्भवेन्मद्य तामसंराक्षसप्रियम् । मण्डलावांश्राजसतत्तदूर्द्ध सात्त्विकंभवेत् ॥ सात्त्विकेगीतहास्यादिराजसेसाहसादिकम् । तामसेनिन्द्यकर्माणिनिद्राञ्चमदिराचरेत् ॥ विधिनामात्रयाकालेहितैरन्नैर्यथावलम् । प्रहृष्टोय पिबेन्मद्य तस्यस्यादमृतयथा ॥ किन्तुमद्यस्वभावेनयथैवान्न तथास्मृतम् । अयुक्तियुक्तरागाययुक्तियुक्तयथामृतम ॥ मद्य गन्धस्यनाशायउपायोयमुदीर्यते । मुस्तैलवालगदजीरकधान्यकैलायश्चर्वयन्सदसिवाचमभिव्यनक्ति। स्वाभाविकमुखजमुग्भातिपूतिगन्ध गन्धञ्चमद्यलशुनादिभवचनूनम् ॥ * ॥ नालिकेरोदकक। स्य ताम्रपात्रे स्थितमधु । गव्यञ्चताम्रपात्रस्थमद्यतुल्य घृतविनेतिकर्मलोचनम ॥

मद्यगन्ध । पु॰ बकुलद्रुमे ॥

मद्यद्रुम । पु॰ माडे । ध्वजवृक्षे । वितानके ।

मद्यप । त्रि॰ सुरापे ॥ सुराव्यतिरिक्तमद्यपातरि ॥

मद्यपङ्क । पु॰ सुराकल्के । मेदके ॥ जगले । मेया॰ कु॰ गौ॰ दे॰ भा॰॥

मद्यपाचनी । स्त्री० धातक्याम् ॥

मद्यपाशनम् । न० उपदंशे । अवदंशे । चखना । पानरोचकभक्ष्ये ॥

मद्यपुष्पी । स्त्री० धातक्याम् ॥

मद्यमण्ड पु० सुराग्रभागे । मद्यफेने । कारोत्तरे ॥

मद्यवासिनी । स्त्री० धातकीवृक्षे ॥

मद्यबीजम् । न० नानाद्रव्यकृतसुराबीजे । किण्वे । नग्नहू । वाखर० इ० गौ ई०भा० ॥ मद्यस्यबीजम् ॥

मद्यसन्धानम । न० अभिषवे । आसुतौ । मद्यचुआवना०इ०भा० ॥

मद्याजी । त्रि० मत्तजापरे ॥ मांयष्टुंशीलमस्य । णिनि ॥

मद्यामोद । पु० वकुलवृक्षे ॥ मद्यस्यआमोदोऽस्मिन् ॥

मद्योर्ग । त्रि० मदेकशरणे । मयि सर्वकर्मसमर्पणे ॥

मद्र । पु० हर्षे ॥ देशविशेषे ॥ वैराटपाण्ड्यायोर्मध्येपूर्वदक्षिणेन तु मद्रदेश समाख्यातोमाद्रीशा तत्रतिष्ठति ॥ मन्दते । मदिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु । स्फायितञ्चीतिरक् ॥

मद्रक । त्रि० मद्रदेशभवे ॥ मद्रेषु जात । कन् ॥

मद्रकार । पु० मद्रङ्करे ॥ मद्रं करोति डुकृञ् । चर्मप्रियमद्रेषु चेतिखच् ॥

मद्रङ्कर । त्रि० चेमङ्करे । शङ्करे ॥ मद्रं करोति । डुकृञ् । चेमप्रियमद्रेषु चेतिखच् ॥

मद्रसुता । स्त्री० माद्र्याम् । नकुलसहदेवयोर्जनन्यांपाण्डुपत्न्याम् ॥

मद्वान् । पु० विधौ० । वायसे ॥

मद्वती । स्त्री० शिवायाः ॥

मद्वा । पु० शिवे ॥ माद्यति । मदी० । श्रामदीत्यादिनावनिप् ॥ राजवत्०रूपाणि ॥

मद्वरी । स्त्री० सुरायाम् ॥ माद्यत्यनया । मदी० । वनिप् । वनोरचेति ङीब्रौ ॥

मद्वर्गीण । त्रि० }
मद्वर्गीय । त्रि० } मद्वर्गसम्बन्धिनि ॥ शेषिकेष्वर्थेषु०अशब्दे यत्खावन्यतरस्यामित्यनेनक्रमात०खछयत्प्रत्यया ॥
मद्वर्ग्य । त्रि० }

मधु पु० मधुद्रुमे । मधूके महुवा०इ०भा० ॥ वसन्तर्त्तौ । दैत्यविशेषे ॥ यद्धत्वा०विष्णुर्मधुसूदनोऽभूत ॥ चैत्रेमासि ॥ जीवाशोके ॥ असुरविशेषे ॥ सचशत्रुघ्नेनहत । यस्यनाम्नामथुरा०मधुपुरीति ख्यातिंगता ॥ मधुयष्ट्याम् ॥ न० क्षीरे ॥ जले । मद्ये ॥ मधुररसे ॥ क्षौद्रे ॥ वर्णवृत्तान्तरे ॥ यथा । हयमपि । लघुमधु ॥ यथा । रतिमथ । वरतनु ॥ कर्मफले ॥मन्यन्ते-

एतम् । मनस्थाने । फलिपाटीस्थु
धस्त्रान्तादेश ॥ पु० न० माध्वीकम
द्ये ॥ पुष्परसे । मकरन्दे । कुसुमा
सवे । क्षौद्रे । माक्षिके । पुष्पास-
वे । पवित्रे । पित्र्ये । वरटीवान्ते ॥
मक्षिकावरटीभृङ्गवातपुष्परसोद्भव-
म् । मधुशीतलघुस्वादुरूक्ष ग्राहि-
विलेखनम् ॥ चक्षुष्य दीपन स्वर्यं व्र
णशोधनरोपणम् ॥ सौकुमार्यकर-
सूक्ष्म पर स्रोतोविशोधनम् । कषा
यानुरसह्लादिप्रसादजनकपरम् ।
वर्ण्यं मेधाकरवृष्य विशद रोचन ह-
रेत् । कुष्ठार्शः कासपित्तास्रकफ-
मेहक्लमकृमीन् ॥ मेदस्तृष्णावमि-
श्वासहिक्कातीसारविड्ग्रहान् । दाह
क्षतक्षयांस्तत्तु योगवाह्यल्पवातल
म् ॥ माक्षिकभ्रामरक्षौद्र पौत्तिक-
छात्रमित्यपि । आर्घ्यमौद्दालकदा
लमित्यष्टौ मधुजातय ॥ एषास्व
रूप विज्ञेय स्वस्थाने मनीषिभि ॥
नवमधुभवेत्पुष्ट्यै नातिश्लेष्महर स
रम् । पुराण ग्राहकरूक्ष मेदोघ्नमति
लेखनम् मधुन, शर्करायाश्च गुड
स्यापि विशेषत, । एकसवत्सरेऽतीते
पुराणत्वस्मृतं बुधै ॥ विषपुष्पाद-
पि रससविषाभ्रमरादय । गृहीत्वा
मधु कुर्वन्ति तच्छीतगुणवन्मधु ॥ वि
षान्वयात्तदुष्णन्तु द्रव्ये चोष्णेनवा-
सह । उष्णार्त्तं ग्रीष्मकाले च स्मृत

विषसममधु ॥ मकरन्दस्य मद्यस्य मा
क्षिकस्यापि वाचक । अर्द्धर्चादिग
णे पाठात्पुन्नपुसकयोर्मधु ॥

मधु । स्त्री० जीवन्तीवृक्षे ॥

मधुक । पु० खगविशेषे । श्रोवदप
क्षिणि ॥ वल्ल्यन्तरे । मधुयष्ट्या
म् ॥ वशपरम्पराशसके । मागधे
॥ न० क्लीतके । मधुयष्टिकायाम् ।
त्रपुणि ॥ मध्विव । इवे प्रतिकृता
वितिकन् ॥ यद्वा । मधु० मधुर-
कायति । कै० आतश्चोपसर्गे इति क ॥

मधुकण्ठ । पु० कोकिले ।

मधुकर । पु० भ्रमरे । मधुपे । म
धुकरोति० तच्छील । कृञो हेत्वि
ति ट ॥ भृङ्गराजे । भृङ्गरा० इ०
भा० ॥ कामिनि ॥

मधुकर्कटिका । स्त्री० मिष्टवीजपरे ।
मधुकर्क्याम् । मधुकर्कटिकास्वा
द्वीरोचनीशीतलागुरु । रक्तपित्त
क्षयश्वासकासहिक्काभ्रमापहा ॥ म
धुखर्जूरिकायाम् ॥

मधुकर्कटी । स्त्री० मधुकर्कटिकाया
म् । मधुकाकरीति० भाषा ॥

मधुका । स्त्री० मधुपाल्याम् । मधु
पर्ण्याम् ॥ मधुयष्ट्याम् ॥ टाप् ।

मधुकुक्कुटिका । स्त्री०)

मधुकुक्कुटी । स्त्री०) जम्बीरविशे
षे । मातुलुङ्गायाम् । सुगन्धायाम्
। गिरिजायाम् । पूतिपुष्पिकायाम् ॥

मधुकृत् । पु० भ्रमरे ॥ मधुकरोति । कृञ्क्विप्० । क्विप् ॥ मधुकरमक्षिकायाम् ॥

मधुकीशट । पु० भृङ्गे । भ्रमरे ॥

मधुकोष । पु० मधुमक्षिकाभिकृतमध्वाधारे । मधुचक्री० इ० भा० ॥

मधुक्रम । पु० मधुपानावृत्तौ । अश्वमधुपानक्रमे । मधुवारे । मधुन क्रम० ॥

मधुक्षीर । पु० खर्जूरवृक्षे ॥

मधुखर्जूरिका । स्त्री० मधुकर्कटिकायाम् । कोलकर्कटिकायाम् । माध्वीमधुरायाम् ॥

मधुगन्ध । पु० बकुले ॥

मधुगायन । पु० कोकिले ॥

मधुगुञ्जन । पु० शोभाञ्जनवृक्षे ॥

मधुघोष । पु० ... ॥

मधुच्छदा । स्त्री० मयूरशिखायाम् ॥

मधुच्छन्दा । पु० ऋषिविशेषे । विश्वामित्रपुत्रे ॥

मधुच्युत् । त्रि० अमृतस्राविणि ॥

मधुजम् । न० सिक्थके ॥

मधुजम्बीर । पु० मधुरजम्बीरे ॥

मधुजा । स्त्री० पृथिव्याम् ॥ मधोर्जाता । जनी० । ड० ॥ मधुशर्करायाम् । सितायाम् ॥

मधुजित् । पु० विष्णौ ॥ मधुदैत्यविशेषम्० अजैषीत् । जि० । सत्सू-द्विषेतिक्विप् । तुक् ॥

मधुतृण । पु० न० इक्षौ ॥

मधुत्रयम् । न० मधुरत्रये ॥

मधुदीप । पु० कामदेवे ॥

मधुदूत । पु० आम्रवृक्षे ॥

मधुदूती । स्त्री० पाटलावृक्षे ॥

मधुद्रु । पु० भ्रमरे ॥

मधुद्रव । पु० रक्तशिग्रौ ॥

मधुद्रुम । पु० मधूके । गुडपुष्पे । महुवा० इ० भा० ॥ मधुनामाद्रुम ॥

मधुद्विट् । पुं० विष्णौ ॥

मधुधातु । पु० स्वर्णमाक्षिके ॥

मधूलि । स्त्री० खण्डे । खाण्ड इ०-भा० ॥

मधुधेनु । स्त्री० दानार्थमध्वादिनिर्मितसवत्सायागवि ॥

मधुनाडी । स्त्री० मध्वाधारच्छिद्रे ॥

मधुनारिकेल । पु० माध्वीकफले । मधुफले । कूर्चकूर्चे । हृस्वफले । मोहानारल० इ० गौ० दे० भा० । एरनारिकेल० इ० कोकणदेशभा० ॥ माध्वीकंनालिकेरफलमतिमधुरदुर्जरंजन्तुकारिस्निग्धं वातातिसारभ्रमश्रमनमथध्वसनवह्निदीप्तं । आमस्रुप्रकोपं जनयतिकुरुतेचारुकान्तिं बलस्वास्थ्यंदेहस्यधत्ते धनमदनकलावर्द्धनं पित्तनाशम् ॥

मधुनी । स्त्री० क्षुपविशेषे । घृतमण्डायाम् । वायसोल्याम् । सुमङ्ग

लायाम् । माकण्डइाता० इ० माक
चावली० इ० च० गौ० दे० भा० ॥

मधुनेता । पु० भ्रमरे ॥

मधुप । पु० भ्रमरे ॥ मद्यपे ॥ मधु-
पिबति । पा० । आतोनैपसर्गे० इ-
तिक । पिबते सुरासीध्वोरिति-
नियमाद्टच् ॥

मधुपति । पु० श्रीकृष्णचन्द्रे ॥

मधुपर्क । पु० षोडशोपचारपूजा-
न्तर्गतषष्ठोपचारे ॥ तत्प्रमाणं य
था दधिसर्पिर्जलक्षौद्रसितेताभि
स्तुपञ्चभि । प्रोच्यतेमधुपर्कस्तुस-
र्वदेवौघतुष्टये ॥ जलन्तुसर्वत स
न्प सितादधिघृतसमम् । सर्वेषा-
मधिकक्षौद्र मधुपर्कंप्रयोजयेत् ॥ त
द्भवेत्कांस्यपात्रे वरौप्यवे तमवेन
वा । ज्योतिष्टोमाश्वमेधादौपूर्वेचे-
ष्टप्रपूजने ॥ मधुपर्क प्रतिष्ठोय-
सर्वदेवौघतुष्टिद । धर्मार्थकाममो
क्षसाधक परिकीर्त्तित ॥ मधु
पर्क सौख्यभोग्यतुष्टिपुष्टिप्रदाय-
क ॥ आज्य दधिमधुमिश्र मधुप
र्क विदुर्बुधा । इतिच ॥ न० दधि-
सयुक्तमधुनि । महोदये ॥ मधुना
पृच्यते । पृची० । घञ् ॥

मधुपर्क्य । त्रि० मधुपर्कार्हे ॥ मधु
पर्कमर्हति । दण्डादिभ्ययदितियत् ॥

मधुपर्णिका । स्त्री० गम्भार्याम् ॥ नी
लीवृक्षे ॥ मञ्चिव० मधुराणिवा०-
पर्णान्यस्या । माककर्णतिष्डीष् ।
स्वार्थेकन् । इस्व ॥ सुदर्शनायाम् ॥

मधुपर्णी । स्त्री ० गम्भार्याम् नी-
ल्योषधौ ॥ गुडूच्याम् ॥ मधुबीज
पूरे ॥ वराहक्रान्तायाम् ॥

मधुपा । स्त्री० मद्यपायाम् ॥

मधुपाका । स्त्री० षडभुजायाम् ।
खर्बूजा० इ० भा० ॥

मधुपायी । पु० भ्रमरे ॥ त्रि० मधुपा
नकर्त्तरि ॥

मधुपालिका । स्त्री० गम्भार्याम् ॥

मधुपिपासु । त्रि० मधुपातुमिच्छौ
॥ मधुपिपासु । गम्यादित्वाद्द्वि
तीयासमास ।

मधुपीलु । पु० महापीलौ । राजपी
लौ । महावृक्षे ॥

मधुपुरी । स्त्री० मथरायाम् ।

मधुपुष्प । पु० मधुद्रुमे ॥ रोध्रे ॥
शिरीषवृक्षे ॥ अशोकवृक्षे ॥ वकु-
लवृक्षे ॥

मधुपुष्पा । स्त्री० दन्तीवृक्षे ॥ नाग-
दन्तीवृक्षे ।

मधुप्रिय । पु० बलदेवे । अच्युता
ग्रजे ॥ मधुमद्यप्रिययस्य स भू
मिजम्बाम् ॥ त्रि० मद्यप्रिये ॥

मधुफल । पु० मधुनालिकेरे ॥ वि-
कङ्कतवृक्षे ॥

मधुफलिका । स्त्री० मधुखर्जूरिका-
याम् ॥

मधुवल्लरी। स्त्री० वासन्तीलतायाम्॥
मधुभार। पु० मात्रावृत्तान्तरे॥ सगणं विधाय जगणं निधाय। सुखसौख्यधाममधुभारनाम॥ यथा। अयि मुञ्च मानमवटीव धाम। भुजगाशनेन भयनाशनेन॥
मधुभित्। पु० विष्णौ॥
मधुभुक्। त्रि० मधुपे।
मधुमक्षिका। स्त्री० सरघायाम्॥ मधुनीमक्षिका॥
मधुमज्जा। पु० आखोटवृक्षे॥
मधुमान्। त्रि० माधुर्यमिति॥
मधुमती। स्त्री० मूर्वायाम्। काश्मर्याम्॥ नदीविशेषे॥ तस्याजलगुणास्तु। चन्द्रभागगुणसाम्यद जल किञ्चमाधुमतमग्निदीपनम्। इति॥ मध्वस्त्यस्याम्। मध्वादिभ्यश्चेतिमतुप्॥ उपास्यनायिकाविशेषे॥ यथा। तथामधुमतीसिद्धिर्जयतिनात्रसंशय। देवर्चर्टीशतशत तस्यवश्याभवन्तिहि॥ स्वर्गेमर्त्ये चपातालेसयत्रगन्तुमिच्छति। तत्रैवचर्चटिका. सर्वानयन्ति नात्रसंशय॥ अपिच। शब्दानेष शृणोतियोजनशतादाविर्भवन्त्यश्रु तास्तेनैवेदपुराणभारतकथागाथादयोवाङ्मया। यथ्नातिस्वयमिच्छयाशुचिपदे, शाखाखिकाव्यानिवालोकान्भास्यतिपश्यतिस्फुट कचोरलस्थलीभैरवी॥ छन्दोविशेषे। त्रिष्टुप्छन्द ७ प्रभेदे॥ यथा। ननगिमधुमती। यथा। रविदुहितृतटे०वनकुसुमतति। व्यधतमधुमतौ० मधुमथनमुदम्॥
मधुमत्। पु० विष्णौ॥ मधुमथ्नाति। मर्दे०। क्विप्चेतिक्विप्॥
मधुमथन। पु० विष्णौ॥
मधुमल्ली। स्त्री० मालत्याम्॥
मधुमस्तकम्। न० खाद्यविशेषे। परिमाण्डे॥
मधुमाक्षिकम्। न० स्वर्णमाक्षिके॥
मधुमाध्वीकम्। न० मद्ये॥
मधुमारक। पु० भ्रमरे॥
मधुमूलम्। न० आलुके। मौआलुइ० गौ०दे०भा०प्रसिद्धे। हिङ्गुले॥
मधुयष्टि। स्त्री० वृक्षे॥
मधुयष्टिका। स्त्री० मधुकायाम्। मधुयष्ट्याम्। मुलहठी०मुल्हेठीतिख्यातौषधौ॥ मधुयष्टीव। इवेतिकन्॥
मधुयष्टी। स्त्री० मधुयष्टिकायाम्॥ मधुनीयष्टी॥ गुणान्पश्यमयष्ट्याम्॥
मधुर। पु० मिष्टरसे। गौल्ये। स्वादौ। रसज्येष्ठे गुल्ये॥ तस्यगुणा.। मधुर पिच्छल. शीतोधातुस्तन्यबलप्रद। चक्षुष्योवातपित्तघ्न कुर्यात्स्थौल्यबलक्रमीन्।

सोतियुक्तोज्वरश्वासगलगण्डादिरो
गकृत् ॥ अपिच । मधुरस्तुरसश्चिनो
तिकीप्रान्वपुष स्थौर्य्यवलौजवीर्य्य
दायो । अतिसेवनत प्रमेहश्लैष्म्य
जडतामान्द्यमुखान्करोतिदोषा
न् जीवकौषधौ ॥ रक्तशिग्रौ ॥
राजाम्रे ॥ रक्तेक्षौ । गुडे ॥ शालौ
हैमन्तधान्ये । न० विषे ॥ वह्ने ॥
त्रि० रसनाकर्षिणि । स्वादौ । म-
धुररसयुक्ते ॥ मधुमाधुर्य्यमस्यास्ति ।
जघसुखीतिर ॥ मधुमाधुर्य्यं राति
वा । आतोनुपेतिक ॥ प्रिये ॥
दधिमधुरमधुमधुरद्राक्षामधुरासि-
तातुमधुरैव । तस्यतदेवहिमधुरव
स्य मनोयत्रसलग्नम् ॥

मधुरक । पुं० जीवकौषधौ ॥ स्वा
र्थेक ॥

मधुरकण्टक । पुं० मत्स्यविशेषे । क
ण्टकायाम ।

मधुजम्बीर । पुं० मधुजम्बीरे । रस-
द्राविणि । शर्करके ॥

मधुरत्वच । पुं० धवे । पीतफले ॥

मधुरत्रयम् । न० दुग्धसितामाक्षिके-
षु ॥ सितामाक्षिकसर्पिष्षु ॥

मधुरत्रिफला स्त्री० द्राक्षाकाश्मर्य्यख
र्ज्जूरिफलेषु ॥

मधुरनिस्वना । स्त्री० मधुरस्वरयुक्ता
यांनार्य्याम् ॥ मधुरोनिस्वनोय-
स्या ॥

मधुफल । पुं० राजवदरे ।

मधुरमासम । न० क्षीरामृते ॥ तद्वि
धानयथा । घृताम्बुखेदितैमासैश्च
षष्ठीचूर्णैविमि क्षिपेत् । दुग्धस्वश
र्करोपेतपश्चात्सौगन्धिकक्षिपेत् ।
नातिसान्द्रं नातिशुष्कमिदक्षीराम्र
तमुत्तम् ॥ क्षीरमृतबहुरसरोचक
चातिशीतलम् । वातपित्तहरव-
ल्य सुस्निग्धमतिकोमल ॥

मधुरवल्ली । स्त्री० मधुवीजपूरे ॥

मधुरस । पुं० इक्षौ । मधुमधुरो
रसोस्याथिमन्वा ॥ तालवृक्षे ॥

मधुरसा । स्त्री० मूर्वायाम् ॥ द्राक्षा-
याम् ॥ दुग्धिकायाम् ॥ गम्भा
र्याम् ॥ मधुरसोस्या ॥

मधुरस्वरा । स्त्री० पिण्डखर्ज्जूर्य्याम् ॥

मधुरा । स्त्री० शतपुष्पायाम् । सौ
फ० इ० भा० ॥ मिश्रेयायाम् । शा
लेये । शीतशिवे । सलूफा० इ०
गौ० दे० भा० ॥ मधुरोरसोस्य
स्या । अर्शआद्यच् ॥ मथुरापुर्य्या
म् ॥ यथा । हत्वाचलवणरक्षोमधुपु
त्र महावल । शत्रुघ्नोमधुरानामपुरीं
तत्रचकारवै इति मधुकर्कटिका
याम् ॥ मेदायाम् ॥ मधूल्याम्
यष्टिकायाम् ॥ काकोल्याम् ॥ श
तावर्य्याम् ॥ वृहज्जीवन्त्याम् ॥ पा
लङ्क्यशाके ॥ मनोहरायाम् ॥
टाप् ॥

मधुराकृति । त्रि० सौम्यरूपे ॥

मधुराम्र । पु०) आम्रातके ॥
मधुराम्रक । पु०)

मधुराम्लफल । पु० रैफले । भारे ॥

मधुरालापा । स्त्री० शारिकायाम् ॥

मधुरालाबुनी । स्त्री० राजालाब्वाम् ।

मधुरिका । स्त्री० मिस्याम । शालेये । शीतशिवे । धनसौंफ० इ० भा० ॥ मधुरोरसीऽस्यस्याः अच् । स्वार्थे कन् ॥

मधुरिपु । पु० विष्णौ ॥ मधोरसुरविशेषस्यरिपु ॥

मधुरेणु । पु० कटभीवृक्षे ॥

मधुरोदक । पु० सप्तसमुद्राणांशेषसमुद्रे । जलसमुद्रे । स्वादूदके ॥

मधुलम् । न० आसवे । मद्ये ॥

मधुलग्न । पु० रक्तशोभाञ्जने ॥

मधुलता । स्त्री० शूलीतृणे ॥

मधूलिका । स्त्री० राजिकायाम् ॥

मधुलिट । पु भ्रमरे ॥ मधुलेढि । लिह आस्वादने । क्विप् ॥

मधुलेही । पु० भृङ्गे । भ्रमरे ॥

मधुलोलुप । पु० भ्रमरे ॥

मधुवटी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

मधुवनम् । न० मथुरायाम ॥ कदाचिन्मधुसंज्ञेनदैत्येनाधिष्ठितयत । ततोमधुवनमाख्यातमवमहीतले ॥ पुण्यमधुवनतत्रसान्निध्यनित्यदाहरे ॥ मधो वनम् ॥ किष्कि न्धायां सुग्रीवस्यवनविशेषे ॥

मधुवल । पु० कोकिले ॥

मधुवल्ली । स्त्री० यष्टीमधुनि ॥ क्षीतनके ॥

मधुवार । पु० मधुक्रमे । पुनः पुनर्मधुपानपरिपाट्याम् । मधुपानावसरे ॥ मधुनोमद्यस्यवारोऽवसर । मधुपानावृत्तिरितियावत् ॥

मधुवारुणी । स्त्री० मधुरूपायावारुण्याम् ॥

मधुबीज । पु दाडिमे ॥

मधुबीजपूर । पु० मधुरफलायाम् । महाफलायाम् । मधुकर्कट्याम् । मीठाबिजौरा० इ०भा० ॥

मधुवृक्ष । पु० मधुके । महुवा० इ० प्रसिद्धे । मधुनामावृक्ष ॥

मधुव्रत । पु० भ्रमरे मधुव्रतभक्ष्यं यस्य ॥ यद्वा मधुमकरन्दव्रतयति भुङ्क्ते । कर्मण्यण् ।

मधुशर्करा । स्त्री० मधुजातशर्करायाम् । सिताखण्ड० इ० गौ० दे० भा० प्र० द्रव्ये यथा । माध्वीसुतामधूत्थामधुजामधुशर्करा । माक्षीकशर्कराचैवक्षौद्रजाक्षौद्रशर्करा ॥ यद्गुणयन्मधुप्रोक्तं तद्गुणातस्य शर्करा । विशेषाद्रलबृष्याचतर्पणीचाबदेहिनाम् अपिच । मधुजाशर्कराकक्षाकफपित्तहरीगुरु । छर्द्यतीसारतृड्दाहरक्तहत्तुवराहि

मा ॥ मधुनःशर्करा ॥

मधुशाख　पु० मधुष्ठीले ॥

मधुशिग्रु ।पु० रक्तशोभाञ्जनवृक्षे । मुनगा० इ० काश्यादौख्याते ॥ मधु मधुरः शिग्रु ॥ मधुप्रधान शिग्रुर्वा ॥

मधुशीर्षकम् । न० समितानिर्मितेप क्वान्नविशेषे ॥

मधुशेषम् । न० सिक्थके ॥

मधुश्रेणी । स्त्री० मूर्वायाम् ॥ मधुन श्रेणिरत्र ॥

मधुश्वासा । स्त्री० जीवन्तीवृक्षे ॥

मधुष्ठील ।पु० मधूकवृक्षे । महुवा इ० विख्याते ॥ मधुष्ठीवति । ष्ठिवु निरसने । इगुपधेतिक ।पृषोद रादि ॥ मधुष्ठीले गर्भेऽस्येतिवा ॥

मधुसख　पु० कामदेवे ॥

मधुसारथि ।पु० कामदेवे ॥

मधुसिक्थक ।पु० स्थावरविषभेदे ॥

मधुसुहृत् ।पु० कामदेवे ॥

मधुसूदन ।पु० भ्रमरे ॥ वनमालिनि । श्रीकृष्णे । वैदिककर्ममार्गके भगवति०दुष्टनिग्रहकर्तरि ॥ मधुनामानमसुरसूदितवान्०सूदयति स्मवा । सूदक्षरणे । नन्द्यादित्वाल्ल्यु ॥ विष्णुकर्णमलोद्भूतमधुनाममहासुरम् । ब्रह्मणोपचितिकुर्वन्जघानपुरुषोत्तम ॥ तस्यतावधादेवतदासर्वेधिमानवा । मधुसूदनमित्याहुरृषयश्चजनार्दनमिति भारते ॥

मधुसूदनी । स्त्री० पालङ्कीशाके ॥

मधुस्रव ।पु० मधूकवृक्षे ॥ मोरटलतायाम् ॥ न० तीर्थविशेषे ॥

मधुस्रवा ।पु० मधूकवृक्षे ॥

मधुस्रवा । स्त्री० जीवन्त्याम् । डोडीतिगुर्जरदेशभाषयाप्रसिद्धायाम् ॥ मूर्वायाम् ॥ हंसपद्याम् ॥ मधुयष्टिकायाम् ॥

मधुस्वर ।पु० कोकिले ॥ मधुर्मधुरः स्वरोयस्यस ॥ मधौस्वरोयस्यवा ॥

मधुहा । पुं० विष्णौ ॥ मधुदैत्यविशेष हन्ति । हन० । क्विप् चेतिक्विप् । ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु क्विविति नियमस्याप्रायिकत्वात् ॥

मधूक ।पु० गुडपुष्पे । मधुद्रुमे । महुवा० इतिख्यातेवृक्षे ॥ अस्य गुणा मधूकपुष्पमधुरशीतलगुरुबृंहणम् । बलशुक्रकरप्रोक्तंवातपित्तविनाशनम् ॥ फलशीतगुरुस्वादुशुक्रलवातपित्तनुत् अहृद्य हन्ति तृष्णास्रदाहश्वासक्षतक्षयान् ॥ तन्मज्जगुणास्तत्फलवत् । यथा । यस्ययस्यफलस्यैववीर्यंभवतियादृशम् । तस्यतस्यैववीर्येणमज्जानमभिनिर्दिशेत् ॥ तद्गुणा । मधुत्वक्रक्तपित्तघ्नीव्रणशोधनरोपणी ॥ मह्यते० मन्यतेवा । महपूजाया

म॰ मनन्ज्ञाने । उलूकादयश्च साधु ॥ न॰ यष्टीमधुनि ॥ इ॰ रा॰ निर्घण्ट ॥

मधूकपुष्पम् । न॰ मधुद्रुमस्यकुसुमे॥ मधुच्युतस्थूलमधूकपुष्प मशोषितकेसरधूलिवर्जितम् ।सम्पाचितशुभ्रसिताघृताभ्यासजीरकजीवनदृष्टिजीविनाम् ॥ तु वृष्यीयसुमधुरमधूकवातहृद्गुरु । पित्तप्रकोपशमनञ्च हृद्य रुच्यमुखप्रियम् ॥

मधूच्छिष्टम् । न॰ सिक्थके ॥ मधुन उच्छिष्टम् ॥

मधूत्थितम् । न॰ सिक्थके ॥

मधूत्सव । पु॰ चैत्रावल्याम् ॥

मधूपघ्न । पु॰ न॰ मथुरायाम् । लवणपुरे ॥

मधूल । पु॰ जलजमधूके । मधूलके ॥

मधूलक । पु॰ जलजमधूके जल महुवा॰ इतिभाषा । दीर्घपत्रे ॥ मधुलाति । ला॰ आतोनुपेतिक । अन्येषामपीतिदीर्घ । स्वार्थेकन् । गिरिजातमधूके । गौरशाके । अस्यगुणामधूकगुणतुल्या ॥ मधुरसे ॥ त्रि॰ तद्वति ॥

मधूलिका । स्त्री॰ मूर्वायाम् ॥ प्रत्ययस्थादितीत्वम् ॥

मधूली । स्त्री॰ क्षीतनके ॥ मधुककर्क्याम् ॥ आम्रे ॥

मध्य । पुं॰ ग्रहस्फुटसाधकाङ्कविशेषे । पु॰न॰विलग्ने । देहमध्यभागे । मध्यमे । अवलग्ने ॥ हृदयपुण्डरीकाकाशे ॥ त्रि॰ न्याय्ये । उत्कर्षापकर्षहीने ॥ यथा॰ मध्यस्थ ॥ अन्तरे ॥ अधमे ॥ मध्यमे ॥ यथा । उत्तमाऽधममध्यानिबुद्ध्वाकार्याणिपार्थिव । उत्तमाधममध्येषुपुरुषेषु नियोजयेत् ॥ माध्यायति । ध्यै॰ । आतोनुपेतिक । यद्वा । मह्यते । मह॰ । माशोभाधर्त्तवा । अघ्न्यादि ॥ मध्येशरीरादेर्भवम् । असाम्प्रतिके॰ इत्य ॥ सङ्ख्याविशेषे ॥ यथा ॥ १०००००००००००००००० ॥

मध्यगन्ध । पु॰ आम्रद्रुमे ॥

मध्यत । अ॰ मध्येइत्यर्थे ॥ आद्यादित्वात्तसि ॥

मध्यदेश । पु॰ देशविशेषे । मध्यमे ॥ तस्यसीमायथा । हिमवद्विन्ध्ययोर्मध्ययत्प्राग्विनशनादपि । प्रत्यगेवप्रयागाच्चमध्यदेश प्रकीर्त्तित ॥ मध्यश्चासौदेशश्चेतिकर्मधारय ॥ शास्त्रीयस्नानकर्म्मसस्नातोजनोमध्यदेशइतिव्याख्याकारा ॥

मध्यदेशीय । त्रि॰ मध्यदेशोद्भवे ॥ मध्यदेशीयजनपदायथा । तास्मिन्कुरुपाञ्चाला: शाल्वाश्चैवसजाङ्गला । शूरसेनाभद्रकाराबोधका. सपटच्चरा ॥ मत्स्या किराता

कुल्वाश्वकुन्तय कान्तिकोशला ।
आवन्त्याश्चभुलिङाश्चलोकाश्चैवाम्ब के सह ॥ मध्यदेश्याजनपदा प्रायश परिकीर्त्तिता ।

मध्यदेश्य । त्रि० मध्यदेशभवे ॥ दिगादित्वात्० यत् ॥

मध्यन्दिन । पु० वन्धूकवृक्षे । मध्यन्दिनआ० इ० भा० ॥

मध्यपञ्चमूलकम् । न० पाचनविशेषे ॥ यथा । वलापुनर्नवैरण्डसूर्पपर्णीद्वयेनतु । एकत्रयोजितैनैवस्यान्मध्यपञ्चमूलकम् ॥

मध्यम । पु० तन्त्र्युत्थितेकण्ठोत्थितेचसप्तस्वराणामध्ये पञ्चमे ॥ मध्यदेशे ॥ मृगविशेषे ॥ रागप्रभेदे ॥ शरीरावस्थाविशेषे ॥ यथा । षोडशाब्द समारभ्ययावद्वैसप्ततिर्भवेत् । मध्यम सतुविज्ञेय परतोवृद्ध उच्यते ॥ यथोक्तम् । तद्वदेवोत्थितोवायुरुर कण्ठसमाहत । नाभिप्राप्तोमहानादोमध्यस्थस्तेनमध्यम ॥ क्रौञ्चोनदतिमध्यममिति च ॥ भूपालविशेषे ॥ अरेश्वविजिगीषोश्चमध्यमोभूम्यनन्तर ॥ पु० न० अवलग्ने । देहस्यमध्यभागे ॥ त्रि०मध्यजे ॥ उत्कृष्टादधमेचैवापकृष्टादुत्तमेपिच । मध्येभव । मध्यान्म ॥ ग्रहाणांसामयिकस्थायाम् ॥

मध्यमपाण्डव । पु० अर्जुने ॥

मध्यमभृतक । पु० कृषीवलभृतके । कृषाण० इ० भा० ॥ यथा ।
उत्तमस्त्वायुधीयोत्रमध्यमस्तु कृषीवल । अधमोभारवाहीस्यादित्येषत्रिविधोभृत ॥

मध्यमलोक । पु० भूमौ ॥

मध्यमसङ्ग्रह । पु० स्त्रीसङ्ग्रहणाख्यविवादविशेषे ॥

मध्यमहलम् । न० षड्गवे हले ॥

मध्यमा । स्त्री० दृष्टरजोनार्याम् । रजस्वलायाम् कन्यायाम् ॥ कर्णिकायाम् ॥ अङ्गुलिप्रभेदे । मध्याङ्गुलौ ॥ त्र्यक्षरछन्दसि । हृदयोत्थितवुद्धियुतनादरूपवर्णे । नायिकाभेदे ॥ लज्जामन्मथमध्यस्थामध्योदितयौवनेतिलक्षणाम् । मध्येजाताया म् ॥ अदन्तत्वाट्टाप् ॥ मध्यमस्य भायायाम् ॥ मध्यमस्त्री । पुंयोगलक्षण ङीष वाधित्वाऽजादित्वाट्टाप् ॥ वाल्ययौवनयोर्मध्येभवा । मध्यान्म । तयोर्मध्येमाशोभायस्यावा ।

मध्यमाग्नि । पुं० अकार्यमग्निविशेषे ।

मध्यमिका । स्त्री० मध्यमायामर्थे ॥ मध्यमैव । कन् ॥

मध्यमीयम त्रि०मध्य ॥ मध्येभवम् । मध्यमीयोचप्रत्ययौवक्तव्याविति

मीय ॥

मध्यमेश्वर । पु॰ काशीस्थे शिवलिङ्ग विशेषे ॥ शर्वाणीमध्यमाभिधे ॥ अत्रशर्वाणीस्थानम् ॥

मध्ययव । पु॰ षट्श्वेतसर्षपपरिमाणे ॥

मध्यरात्र । पुं॰ निशीथे । अर्द्धरात्रे ॥ मध्यरात्रे । पूर्वापराधरेतिसूत्रे॰ सर्वएकदेश कालेनसमस्यते नत्वक्लेव॰ज्ञापकस्यसामान्यापेक्षत्वादित्युक्तं समासे॰ अह. सर्वैकदेशस्येच् ॥

मध्यलोक । पुं॰ पृथिव्याम् ॥

मध्यलोकेश । पु॰ नृपे । राज्ञि ॥ मध्यलोकानामर्त्यानामीश ॥

मध्यस्थ । त्रि॰ निसृष्टे । मध्यवर्तिनि । विवदमानयोरुभयोरपिहिते षिणि ॥ उभयपक्षरहिते ॥ स्वार्थाविरोधेनपरार्थघटके ॥ यथा । एके सत्पुरुषा परार्थघटका . स्वार्थस्याबाधेनयेमध्यस्था परकीयकार्यकुशला . स्वार्थाविरोधेनये । तेऽमीमानुषराक्षसा . परहितये स्वार्थतोघ्नन्ति ते॰येतुघ्नन्तिनिरर्थकपरहितंतेकेनजानीमहे ॥ पु॰ पुरुषे ॥ अत्रैगुण्यातृपुरुषोहिमध्यस्थ । सुखीहिसुखेनतृप्यन्॰ दुःखीचदुःखे हिषन्नमध्यस्थाभवति । तदुभयरहितोमध्यस्थइति॰ उदासीनइतिचाख्यायते ॥ मध्ये तिष्ठति । स्था॰ । क ॥

मध्यस्थलम् । न॰ कटिदेशे ॥ यथा । कुचौमरिचसन्निभौसुरजमध्यमध्यस्थलौयशीतिमिरमञ्जरीसदृशरीनरीनृत्यते । इति ॥

मध्या । स्त्री॰ मध्यमायाम् ॥ स्वरायाम्वृत्तौ ॥ नायिकाभेदे ॥

मध्याह्न । पु॰ अह्नोमध्यभागे । त्रिधाविभक्तदिनस्यमध्यभागे । पञ्चधाविभक्तस्याह्नस्तृतीयभागेवा ॥ अह्नोमध्यम् । सङ्ख्याविसायेतिज्ञापकात्समास ॥

मध्येचित्तम् । अ॰ चित्तमध्ये ॥ मध्यचित्तस्येतिविग्रहे॰ पारेमध्येषष्ठ्यावेति॰अव्ययीभाव ॰ निपातनादेदन्तत्वम् ॥

मध्वद । पु॰ कर्मफलभुजिजीवे ॥ मधुकर्मफलम ॰ अत्ति । अद॰ । कर्मण्यण ॥ सञ्ज्ञापूर्वकत्वाद्वृद्ध्यभाव ॥

मध्वाधार । पुं॰ सिक्थके ॥

मध्वालु ( ) न॰ कन्दविशेषे । मधुमध्वालुकम् ।) न॰ रक्तायुक्तोगोमान्विते । दीर्घसुषिनीति॰ भा॰ । मौआलु इ॰ गौ॰ भा॰ ॥

मध्वासव । पु॰ मधूकपुष्पजातमद्य । माधवके । मधुनि । माध्वीके ॥ मधूकपुष्पंमधु । तस्यासव ॥

मध्वासववणिक । पुं॰ शौण्डिके ॥

मध्वजा । स्त्री० मद्ये ॥

मन । पु० जटामास्याम् ॥

मनआप । त्रि० मनोज्ञे ॥

मनःप्रग्रवान् । त्रि० प्रगृहीतमनसि । समाहितचित्ते ॥

मनप्रसाद । पु० विषयचिन्ताव्याकुलत्वराहित्ये ॥ मनस स्वच्छतायाम् ॥ मनस प्रसाद ॥

मन शिल । पु० मन शिलायाम् ।

मन शिला । स्त्री० रक्तवर्णधातुविशेषे । कुनट्याम् । मनोह्वायाम् । नागजिह्विकायाम् । मनसिल् ० इ० भा० ॥ मन शिलागुरुर्वर्ण्यासरोष्णालेखनीकटु । तिक्तास्निग्धाविषश्वासकासभूतकफास्रनुत् ॥ मन शिलामन्दबलकरोतिजन्तु ध्रुवशोधनमन्तरेण । मलानुबन्ध किलमूत्ररोध सशर्करकृच्छ्रगदञ्चकुर्यात् ॥ तालकस्यैवभेदोस्तिमनोगुप्ते तदन्तरम् । तालकन्त्वतिपीतस्याद्रक्तवर्णामन शिला ॥ अथशोधनम् । पचेत्त्र्यहमजामूत्रे दोलायन्त्रे मन शिलाम् । भावयेत्सप्तधापित्तैरजाया साविशुध्यति ॥ मन शब्दवाच्याशिला । शाकपार्थिवादि ॥

मननम् । न० बुद्धौ ॥ युक्तिभिरनुचिन्तने ॥ ध्याने ॥ असम्भावनाविपरीतभावनानिरासेनयुक्तैरनुचिन्तने ॥ ऊहे ॥ श्रुतस्यार्थस्याद्वितीयवस्तुनोवेदान्तार्थानुगुणयुक्तिभिरनवरतमनुचिन्तने ॥ केवलपुरुषबुद्ध्योत्प्रेक्षितशुष्कतर्कव्यावृत्त्यर्थं वेदान्तार्थानुगुणेतिविशेषणम् ॥ अर्थाऽसम्भावनोच्छेदीतर्कोमननमीरितम् । वेदशास्त्राविरोधश्चतर्कोयाह्योनचेतर ॥ आत्मन्यतीतेसर्वस्मात्सर्वरूपेथवाततेः कोवन्धकश्चवामोक्षोनिर्मलमननंकुरु ॥

मन । न० ज्ञानेन्द्रियविशेषे । बुद्धीन्द्रियाणाम्प्रधाने भगवतोविभूतौ । चित्ते । चेतसि । हृदये । स्वान्ते । हृदि । मानसे ॥ अपिचास्यपर्याया यथाभारते । मनोमहान्मतिर्ब्रह्मापूर्बुद्धि ख्यातिरीश्वर । प्रज्ञासंविच्चितिश्चैवस्मृतिश्चपरिपठ्यते । पर्यायवाचका शब्दामनस परिकीर्त्तिता ॥ इति । न्यायमतेऽस्यगुणा । यथा । परापरत्व सङ्ख्यादा पञ्चवेगाश्चमानसे । मनोग्राह्यसुखदुःखमिच्छाद्वेषोमति कृति ॥ अयौगपद्याज्ज्ञानानांतस्याणुत्वमिहेष्यते । इति ॥ जन्यज्ञानसामान्य प्रतित्वङ्मनोयोग कारणम् । त्वचोयोगोमनसाज्ञानकारणमुच्यते ॥ तस्यनवगुणायथा । धैर्योपपत्तिर्व्यक्तिश्चविसर्ग कल्पनाक्षमा । सद

सत्त्वाशुताचेतिमनसोनवगुणा ॥ धैर्यम् १। उपपत्ति ऊहापोह कौशलम् २। व्यक्ति स्मरणम् ३। कल्पनामनोरथवृत्ति ४। विसर्ग विपरीतसर्गोभ्रान्ति ५। क्षमा ६। सत्०वैराग्यादि ७। असत्०राग द्वेषादि ८। आशुता०अस्थिरत्व म् ९। इत्यर्थं ॥ अन्त करणे ॥ अस्यचातुर्विध्ययथा। मनोबुद्धिरह ङ्कारश्चित्त करणमान्तरम्। सशयो निश्चयोगर्वं स्मरणविषयाअमी ॥ तस्याध्यात्मत्वादियथा। अध्या त्म मनइत्याहु पञ्चभूतात्मधार कम्। अधिभूतञ्चसङ्कल्पश्चन्द्रमाश्चा धिदैवतम् ॥ इति ॥ तस्यस्वरूपय- था। अनिरूप्यमदृश्यञ्चज्ञानभेदम- न स्मृतमिति ॥ तस्यप्राशस्त्या प्राशस्त्यानुमापकानियथा। जना नाहृदयसद्य सुव्यक्त वचनेनवै। शिष्ये कलत्रे कन्यायादौहित्रे बान्ध वेपिच ॥ पुत्रे पौत्रे चवचसिप्रतापे यशसिश्रियाम्। बुद्धौवारिणिवि द्यायाञ्जायतेहृदयनृणामितिब्रह्म वैवर्त्तपुराणम्॥ तस्यबन्धमोक्ष प्रति हेतुत्वयथा। नदेहोनचजीवात्माने न्द्रियाणिपरन्तप। मनएवमनुष्या णाकारणबन्धमोक्षयो। बन्धस्य- विषयासङ्गिमुक्तेर्निर्विषयन्तथेति॥ तच्चवायवीयपरमाणुरूपमितिशिरो

मणिमतम्। स्पर्शरहितत्वे सति- क्रियावत्त्वञ्चास्यलक्षणम्॥ अस्यक्लो बत्वमेव नपुसकमितिज्ञात्वाप्रिया- यैप्रेषितमन। तत्तुतत्रैवरमतेह ता पाणिनिनावयम्॥ सुखदु खा द्युपलब्धिसाधने०इन्द्रियविशेषे ॥ सङ्कल्पविकल्पात्मिकायामन्त का रणवृत्तौ ॥ तच्चप्रत्यात्मनियतत्वा- दनन्त परमाणुरूपनित्यञ्चेतिता- र्किका ॥ एकैकस्यात्मनएकैकमन इत्यात्मनामनेकत्वान्मनसोऽनेकत्व म् ॥ प्रदीपज्वालासन्तानवृत्तिसन्ता नरूपेणपरिणममानमन्त करणद्र व्य मननात्मकत्वान्मनइत्युच्यते॥ ए कादशेन्द्रियाणामध्येप्रवर्त्तकमनो वासुदेवविभूति ॥ उभयात्मकमत्र मन सङ्कल्पकमिन्द्रियञ्चसाध र्म्यात्। एकादशस्विन्द्रियेषु मध्ये मनउभयात्मकम्०बुद्धीन्द्रियङ्क र्मेन्द्रियञ्च। चक्षुरादीनावागादी नाञ्चमनोधिष्ठितानास्वविषयेप्रवृ- त्ते। तदसाधारणेनरूपेणलक्षय ति०सङ्कल्पकमत्रमन। आलो चितमिन्द्रियेणवस्त्विदमितिसम्मु- ग्धम्० इदमेवनैवमितिसम्यक्कल्प यति०विशेषणविशेष्यभावेनविवेच यतीतियावत्। यथाहु। सम्मुग्ध वस्तुमात्रन्तुप्राग्गृह्णात्याविकल्पि तम। तत्सामान्यविशेषाभ्याक-

स्यथमिममनोषिषाद्गति ॥ तथा०श्च
सिद्धालोचन ज्ञान प्रथम निर्विक
ल्पकम् । बालमूकादिविज्ञानसदृ
श शुद्धवस्तुजम् ॥ तत परं पुनर्व
स्तुधर्मैर्जात्यादिभिर्यया ॥ बुद्ध्या
वसीयतेसापिप्रत्यक्षत्वेनसम्मतेति॥
सोय सङ्कल्पलक्षणोव्यापारोमा
नस समानासमानजातीयाभ्यां
व्यवच्छिन्दन् मनोलक्षयति॥ स्यादे
तत् । असाधारणव्यापारयोगिनो
यथामहदहङ्कारौनेन्द्रियम्०एव
मनोप्यसाधारणव्यापारं नेन्द्रियं भ
वितुमर्हतीत्यतआहइन्द्रियञ्च०कु
त साधर्म्यात्०इन्द्रियान्तरै ।
सात्त्विकाहङ्कारोपादानत्वञ्चसाध
र्म्यम् । नत्विन्द्रलिङ्गत्वम्०महत्
तत्त्वादीनामपि०इन्द्रलिङ्गत्वेनेन्द्रि
यत्वप्रसङ्गात् । तस्माद्व्युत्पत्तिनिमि
त्तमात्रमिन्द्रलिङ्गत्वनप्रवृत्तिनिमि
त्तम ॥ मनुतेऽनेनेतिविज्ञाननि-
मित्तान्त करणे ॥ युगपज्ज्ञा
नानुत्पत्तिर्मनसोलिङ्गम् ॥ १६ ।
इतिगोतमसूत्रम् । युगपत्एकका
ले०एकात्मनोतिपूरणीयम्०ज्ञाना
नामनुत्पत्तिर्यत सएवधर्मोज्ञानक
रणाणुत्व मनसोलिङ्ग लक्षणमित्य
र्थ । तथाहि । चक्षुरादिषु विष
यसम्बन्धे पि०यस्यामत्वभावादेकज
ज्ञान जनयतितत्सम्बन्धादपरञ्चज्ञा
न जनयति०तदेवचाणुनिखिलज्ञा
नजनकसुखादिसाक्षात्कारासाधा
रणकारण तदेकमेवलाघवात् सिद्ध
मनइत्यर्थ ॥ लक्ष्मान्नममभवने ॥
मनएवमनुष्याणाकारण बन्धमोक्ष-
यो । बन्धायविषयासक्त मुक्त्यैनि
र्विषयस्मृतम् ॥ यतोनिर्विषयं
नित्य मन कार्यं मुमुक्षुणा ॥ निर
स्तविषयासङ्ग सन्निरुद्ध मनोहृदि
यदायात्युन्मनीभाव तदातत्परम
पदम् ॥ तावदेवनिरोद्धव्य यावद्धृ
तिगतक्षयम । एतज्ज्ञानञ्चध्यानञ्च
शेषोन्यायश्चविस्तर ॥ मन्यतेनेन
मनुतेनेनवा । मनज्ञाने०मनुश्चवबो
धनेवाअसुन्॥मनसोनेर्मल्यन्त्ववश्यक
रणीयम । यथोक्तंश्रीदेवीभागवते । भ्रम
भूसर्वेषु तीर्थेषुस्नात्वास्नात्वापुन
पुन । निर्मलनमनोयावत्तावत्
सर्वं निरर्थकमिति ॥

मनसा । स्त्री० विषहर्याम् । जरत्का
रुमुने पत्न्याम् ॥

मनसादेवी । स्त्री० कद्रौ । मनसा
याम् ॥ अस्या प्रणाममन्त्रोयथा
। आस्तीकस्यमुने माता भगिनी
वासुकेस्तथा । जरत्कारुमुने पत्नी
मनसादेवीनमोस्तुते ॥ अस्याध्या
न यथा । देवीमम्बामहीनांशशधर
वदनांचारुकान्ति वदान्यांहंसारू
ढामुदारामरुणितवसनासर्वदास

वंदैव । स्मीरास्यामखिडताङ्गीकन कमणिगणै र्नागरत्नै रनेकै र्वन्दे ह साष्टनागामुरुकुचयुगलाभोगिनीं कामरूपामितितिथ्यादितत्वम् ॥

मनसिज । पु० कामदेवे ॥ शृङ्गाररूपे णामनसिजायते स्म । जनी० सप्तम्याजनेर्ड तत्पुरुषे कृतीत्यलुक् हलदन्तादितिवा ॥

मनसिशय । पु० स्मरे । कामदेवे । मनसिशेते । शीङ् । अधिकरणे शेतेरित्यच् । हलदन्तादित्यलुक् ॥

मनस्कार । पु० चित्ताभोगे । मनस सुखादौ । एकस्मिन्विषयेचित्तस्थैर्ये ॥ मनस कारोव्यापारविशेष । डुकृञ् । भावे घञ् । अत कृकमीतिसत्वम् ॥

मनस्ताप । पुं० मन पीडायाम् अनुतापे । पश्चात्तापे ॥ यथा । परनिन्दानिजोत्कर्षं व्यसनायुक्तभाषणम् । अयुक्त कर्म कुर्वाणोमनस्तापै र्विशुद्ध्यतीतिमहानिर्वाणतन्त्रम् ॥ ब्राह्मणं नयदादैवाच्छिन्नयज्ञोपवीतकम् । मनस्तापेनशुद्धि स्यादापस्तम्बोऽब्रवीन्मुनि ॥

मनस्ताल । पु० दुर्गाया सिंहे ॥

मनस्थ । त्रि० मनसिस्थितवस्तुनि ॥

मनस्थनम् । न० त्रिवत्तावुत्तौ ॥

मनस्वी । पु० शूरे ॥ अभिमानिनि ॥ मनोऽस्यास्ति । असन्त त्वाद्विनि ॥ शरभे ॥ त्रि० सुमनसि । प्रशस्तमनोयुक्ते ॥ प्रशसायाविनि ॥ क्वचित्कूर्मीशय्याक्वचिदपिचपर्यङ्कशयन क्वचिच्छाकाहार · क्वचिदपिचशाल्योदनरुचि । क्वचित्कन्थाधारीक्वचिदपिचदिव्याम्बरधरोमनस्वीकार्यार्थी नगणयतिदु खनचसुखम् ॥

मनस्विनी । स्त्री० प्रशस्तमनसिस्त्रियाम् ॥ नान्तलक्षणोङीप् ॥

मनहंस । पु० अतिशक्वरीछन्द १५ प्रभेदे ॥ सगण विधायपयोधरद्वयसुन्दरम् भगण ततोपिविधायचामरतोमरम् । मनहसहंसमिदस्वपञ्चदशाक्षरम् भणितमुजङ्गमनायकेनमनोहरम ॥ यथा । नवमञ्जुवञ्जुलकुञ्जकूजितकोकिले मधुमत्तचञ्चलचञ्चरीककुलाकुले । समयेतिधीरसमीरकम्पितमानसे किमुखण्डमानमनोरथेनविखिद्यसे ॥

मनाक् । अ० अल्पे ॥ मन्दे ॥ मननम् । मनज्ञाने । आक्प्रत्यय ॥

मनाका । स्त्री० करिण्याम् । हस्तिन्याम् ॥ मन्यते । मन० । बलाकादयश्चेतिसाधु ॥

मनाक्करम् । न० मगल्यायाम् । मल्लिकागन्धयुक्तागुरुणि ॥ त्रि० ई

षत्कार ॥

मनायी । स्त्री॰ मनो पत्न्याम् ॥ मनुशब्दपुंयोगे॰ मनोरौवेत्यैकारादेशस्ततोङीप्च ॥

मनावी । स्त्री॰ मनाय्याम् ॥ मनोस्त्रीतिपुंयोगेमनुशब्दस्यमनोरौवेत्यौकारादेशस्ततोङीप्च ॥

मनित । त्रि॰ बुद्धे । ज्ञाते ॥ मन्यते स्म । मनुअवबोधने । क्त । यस्य विभाषेत्यस्यानित्यत्वादिट् ॥

मनोकम् । न॰ अञ्जने ॥

मनीषा । स्त्री॰ बुद्धौ धिषणायाम् शेमुष्याम् ॥ ईषणम्॰ ईषा । ईष गतिहिंसादर्शनेषु । गुरोश्चहलइत्य प्रत्यय । टाप । मनसईषा । शकन्ध्वादि ॥

मनीषिका । स्त्री॰ मनीषायाम् ॥

मनीषितम् । न॰ मनीषायामभिनिविष्ट मनीषितम् । प्रातिपदिकाद्धात्वर्थेबहुलमिष्ठवच्चेति॰ णिचि॰ तदन्तात्॰ क्त ॥ इच्छायाम् ॥

मनीषी । पु॰ ज्ञे । प्राज्ञे । धीरे । पण्डिते ॥ मनीषाऽस्यास्ति । व्रीह्यादित्वादिनि ॥ यद्वा । मनसईषी चित्तशुद्धिक्रमेणमनसोवशीकर्त्ता ॥ मनसईषितरिसर्वज्ञईश्वरे ॥ पृषोदरादि । ब्रह्मविदि ॥ अकृतफलाभिसन्धौ । सत्त्वशुद्धिद्वारेणमहावाक्यजन्यात्ममनीषावति ॥ विवेकिनि । प्रमाणकुशले ॥

मनु । पु॰ ब्रह्मण पुत्रे । सचप्रजापतिर्धर्मशास्त्रवक्ताच ॥ स्वायम्भुवादिषु ॥ प्रतिकल्पं चतुर्दशमनवोभवन्ति । तेषानामानियथा । स्वायम्भुव १ सचगायत्र्याब्रह्मणो जात । स्वारोचिष २ । उत्तम ३ । तामस ४ । रैवत ५ । चाक्षुष ६ । सचध्रुवपौत्रातरिपुञ्जयातब्रह्मदौहित्र्यावीरणकन्यायावैरिण्याजात । एतेषडतीता । वैवस्वत ७ । अयञ्चसूर्यात्सञ्ज्ञाया जातोवर्त्तमानएव ॥ सावर्णि ८ । सतुसूर्याच्छायायाभविष्यति । दक्षसावर्णि ९ । ब्रह्मसावर्णि १० । धर्म्मसावर्णि ११ । रुद्रसावर्णि १२ । देवसावर्णि १३ । इन्द्रसावर्णि १४ । एतेभविष्यन्ति ॥ मात्स्ये नवमादिमनूनानामान्तराण्य क्तानि । यथा॰ रौच्य ९ असोरुचिप्रजापते पुत्र । भौत्य १० । असौभूतिप्रजापते पुत्र । मेरुसावर्णि ११ असौब्रह्मण पुत्र । ऋतु १२ ऋतुधामा १३ । विष्वक्सेन १४ ॥ इतिमात्स्ये नवमाध्यायमारभ्य कविंशत्यध्यायपर्यन्तचतुर्दशमनूनानिरूपणमस्ति ॥ ब्रह्मणोदिवसे ब्रह्मन् मनवश्चतुर्दश । भवन्तिपरिम

यश्चतेषाकालकृतस्यु॥ सप्तर्षय सुरा शक्रोमनुस्तस्यसूनवोन्नृपा। एककालेहिसृज्यन्ते संहियन्तेचपूर्ववत्॥ चतुर्युगाणामख्यातमधिकाह्येकसप्तति। मन्वन्तरमनोकाल सुरादीनाञ्चसत्तम॥ अष्टौशतसहस्राणिदिव्ययासङ्ख्ययास्मृता। द्वापञ्चाशत्तथान्यानिसहस्राण्यधिकानिच॥ त्रिंशत्कोट्यस्तुसम्पूर्णा सङ्ख्याता सङ्ख्ययाद्विज। सप्तषष्टिस्तथान्यानिनियुतानिमहामुने॥ विंशतिश्चसहस्राणिकालोयमधिकविना। मन्वन्तरस्यसङ्ख्येयमानुषैर्वत्सरैर्द्विज॥ मन्त्रे॥ मनुष्ये०। जिनभेदे॥ प्रजापतौ॥ कविविशेषे॥ स्वायम्भुवप्रणीतस्मृतिविशेषे॥ मनुते। मनुअवबोधने। शृस्वृस्निहित्रप्यसिवसिहनिक्लिदिवन्धिमनिभ्यश्चेत्यु॥ मन्यते। मनज्ञाने। पूर्ववत्० उ॥

मनु। स्त्री० मनो पत्नाम्॥ मनोस्त्रीतिविग्रहे० पुयोगे० मनोरौवेत्यौकारैकाराभावे० तत्सन्नियोगशिष्टोङीप्चनभवति॥ पृक्रायाम्॥

मनुज। पु० मनुष्ये॥ मनोर्जात। जनी०। पञ्चम्यामितिड॥

मनुजपति। पु० नरेन्द्रे। मनुजानापति॥ मध्यगुरुसञ्ज्ञायाम्०।ऽ।०॥

मनुजी। स्त्री० मनुष्याम्॥

मनुभू। पु० मनुष्ये॥

मनुराट्। पु० कुवेरे। निधिनाथे। श्वेतोदरे॥

मनुषी। स्त्री० मानुषस्त्रियाम्। मनुष्यस्यस्त्रीजातौ॥ योपधप्रतिषेधे० गवयहयमुकयमनुष्यमत्स्यानामप्रतिषेधइतियोपधाज्जातेर्ङीष्। हलस्तद्धितस्येतियलोप॥

मनुष्य। पु० मानुषे। मर्त्ये। मनुजे। मानवे। नरे॥ अथन्त्वर्वाक्स्रोतोऽभ्याख्यातोनवम सर्गएकविधस्तु। यथा। अर्वाक्स्रोतस्तुनवम स्तत्रैकविधोनृणाम्। रजोधिका कर्मपराद्युःखेचसुखमानिन॥ अपिच। तथाऽपिध्यायत सर्गसत्याभिध्यायिनस्तत। प्रादुर्बभूवचाव्यक्तादर्वाक्स्रोतस्तुसाधक॥ यस्मादर्वाक्प्रपद्यन्ते ततोर्वाक्स्रोतसस्तुते। तेचप्रकाशबहुलास्तमोद्रिक्ता रजोधिका॥ तस्मात्ते दु खबहुला भूयोभूयश्चकारिण। प्रकाशाबहिरन्तश्चमनुष्यासाधकास्तुते इतिवह्निपुराणम्॥ शास्त्रीयज्ञानकर्मयोग्योह्ययम्॥ अत्रपश्चमनुष्यविभागोवाराह्याम् ६७ अध्याये॥ मनोरपत्यम्। मनोर्जातावञ्यतौषुक्च॥

मनुष्यतीर्थम्। न० प्रजापतितीर्थे। कनिष्ठामूले॥

मनुष्यधर्मा । पु० धनदे । श्रीदे । कुवे रे ॥ मनुष्यस्येवधर्म्मआचार' । श्मश्रुलत्वादिर्वास्य । धर्मादनिच्केवलात् ॥

मनुष्ययज्ञ । पु० अतिथिपूजने । नृयज्ञे ॥

मनुष्यलोक । पु० अधिकृतब्राह्मणादिविशिष्टदेहे ॥

मनोगुप्ता । स्त्री० नागजिह्वायाम् । मन शिलायाम् ॥ मनसागुप्ता । कर्तृकरणसमास ॥ इत्युमर्दं । मनोगुप्तावातश्लेष्माणमयविनाशिनी । सुशीतामधुरातीवरक्तपित्तप्रणाशिनी ॥

मनोज । पु० कामदेवे ॥ मनसिजायतेशृङ्गारादिरूपेणप्रादुर्भवति । जनी० । सप्तम्याजनेर्ड । तत्पुरुषेकृतिबहुलमितिबहुलग्रहणात्लुगभावाभाव ॥

मनोजन्मा । पु० कामदेवे ॥ मनसोजन्मयस्यस ॥

मनोजव । पु० हरौ ॥ मनसोवेगइवजवोस्यसर्वगतत्वात् ॥ हनुमति मनसोवेगे ॥ त्रि० पितृसन्निभे । पितृतुल्ये । अतिशयवेगवति ॥ जवति । जु सौच' । अच् । मनोजःवेगवद्यस्मिन् ॥

मनोजवस । पु० पितृसन्निभे ॥ मनोजवतेस्मिन् । औणादिकोऽस ॥

मनोजवृत्ति । पु० कामवृत्तिरूपे ॥

मनोज्ञम् । न० सरलकाष्ठे ॥ त्रि० शोभने । मनोहरे । सुन्दरे । रुचिरे ॥ मनसाजानाति । इगुपधेतिक । नितान्तप्रेषणोचजानाति ॥

मनोज्ञा । स्त्री० मन शिलायाम् ॥ राजपुत्र्याम् ॥ वन्ध्याकर्कोटक्याम् ॥ जात्याम् ॥ मदिरायाम् ॥ स्थूलजीरके ॥

मनोनाश । पु० मनसोलये ॥ मनसोनाशोनामवृत्तिरूपपरिणामपरित्यज्यसर्ववृत्तिविरोधिनानिरोधाकारेणपरिणाम ॥ सहस्राङ्कुरशाखात्मफलपल्लवशालिन । अस्यससाररृक्षस्यमनोमूलमितिस्थितम् ॥ संकल्पमेवतन्मन्ये सकल्पोपशमेनतत् । शोषयामियथाशोषमेतिससारपादप ॥प्रवुद्धोस्मिप्रवुद्धोस्मिदुष्टश्चौरोमयात्मन । मनोनामनिहन्म्येनमनसाहचिरहृत ॥इतिजनक ॥वशिष्ठोप्याह । अस्यससारवृक्षस्यसर्वोपद्रवदायिन । उपायएकएवास्तिमनस स्वस्यनिग्रह ॥ मनसोभ्युदयोनाशोमनोनाशोमहोदय । ज्ञोमनोनाशमभ्येतिमनोज्ञस्यहिशृङ्खला ॥ तावन्निशीववेतालावल्गन्तिहृदिवासना । एकतत्त्वदृढाभ्यासाद्यावन्नविजितमन ॥ प्रक्षीणचित्तदर्पस्यनिगृहीतेन्द्रियद्विष । पद्मि

न्यद्रवदिमन्ते चीयन्ते भोगवासना ।
॥ इस्तइस्तेनसम्पीड्यदन्तैर्दन्तान्-
विचूर्ण्य च । अङ्गान्यङ्गैः समाक्रम्य
जयेदादौस्वकमन ॥ एतावतिभूमि
तलेसुभगास्ते साधुचेतना पुरुषा
। पुरुषकथासु चगण्यानजितायेचेत
साखेन ॥ हृदयविलेशयकुण्डलव
त्वयकलनाविषोमनोभुजग । । य-
स्योपशान्तिमागतमुदितमव्ययव
न्दे ॥ इति ॥ द्वौक्रमौचित्तनाशस्य
योगोज्ञानञ्चराघव । योगस्तद्वृत्ति
रोधेहिज्ञानसम्यगवेक्षणम् ॥ असा
ध्य कस्यचिद्योग कस्यचिद्ज्ञान
निश्चय । प्रकारौद्वौततोदेवोजगा
दपरमेश्वर ॥ इतिच ॥ मनोनाशा
भ्यासस्तु० अत्यन्ताभावसम्प्रतीत्या
तुर्त्तीयस्यवस्तुन । युक्त्याशास्त्रैर्यत
न्तेयेतेप्यत्राभ्यासिन स्थिता ॥
ज्ञातज्ञेयद्योर्मिथ्यात्वधीरभावसम्प्र
त्ति ० स्वस्वरूपेणाप्यप्रतीतिरत्य-
न्ताभावसम्पत्ति । युक्तिर्योग ।
सोयमनोनाशाभ्यास ॥
मनोन्मनी । स्त्री० योगिनोऽवस्थावि-
शेषे ॥ यथाकुर्यौनितारावक्षोरीश
दृढासनायां तैजसयोरनिमेष
शून्येवायुर्यथावर्जितरेचपूर मनश्च
सङ्कल्पविकल्पशून्यमनोन्मनीसाम
चिसन्निधत्ताम् ॥ चितेन्द्रियाणां
स्थिरनिवासेनप्रवाहेणमितेसम
स्ते । निवातदीपायुतनिश्चलाङ्गा-
मनोन्मनीसामयिसन्निधत्तामिति ॥
मनोभव । पु० कामदेवे ॥ मनसिभ
वोऽस्य ।
मनोभू । पु० कन्दर्पे । मनसा० मन
स मनसिवाभवति। भुव क्विप् ॥
मनोमय । पु० पञ्चकोषान्तर्गततृतीय
कोषे । इच्छाशक्तिमति० करणरूपे
मनस्तुकर्मेन्द्रियै सहितमनोमय-
कोषोभवतीति ॥ अहन्ताममतादे-
हेगृहादौचकरोतिय । कामाद्यव
स्थयाभ्रान्तोनासावात्मामनोमय ॥
आत्मनि ॥ मनोवृत्तिभिर्विभाव्यमा
नत्वात् ॥ त्रि० मन प्राये ॥
मनोयोनि । पु० कामदेवे ॥ मनो
योनिरस्य ॥
मनोरथ । पु० इच्छायाम् । स्पृहा
याम् ॥ मनएवरथोऽत्र । मनसोरथ
इववा ॥ मनोरथानांनसमाप्तिरस्ति
वर्षायुतेनाप्यथवाब्दलक्षै । पूर्णेषु
पूर्णेषुपुनर्नवानामुत्पत्तय सन्तिमनोर
थानाम् त्रि० मनस्तुष्टिकरे । चित्त
परिकल्पिते० चित्तपरिच्छेदोमनस
न्त्वर्वतमाने ॥
मनोरम । त्रि० सुन्दरे । रुचिरे ।
चारुणि । सुषमे । साधौ । शोभने
॥ मनोरमयति । रम् ० । ण्यन्त
। कर्मण्यण् ॥ दक्षिणपश्चिमद्वारगृ
हे ॥

मनोरमा । स्त्री॰ मनोज्ञायाम् । कान्तायाम् । मञ्जुलायाम् । मनोहरायाम् । सुदर्याम् ॥ बुद्धशक्तिविशेषे । तारायाम् । लोकेश्वरात्मजायाम् ॥ पङ्क्तिश्छन्द १० प्रभेदे । यथानरजगैर्भवेन्मनोरमा । यथा । तरणिजातटविहारिणी॰ व्रजविलासिनीविलासत । मुररिस्तनु पुनातुव ॰ सुकृतशालिनामनोरमा ॥

मनोवती । स्त्री॰ ब्रह्मण पुर्याम् ॥ यथा । चतुर्द्दशसहस्राणियोजनानां स्वयम्भुव । मध्ये मनोवतीनामपुरीलोकेशवन्दिता ॥ याचकारारुणानुच्चैर्वियन्मार्गान्महश्रिया । सावित्या . स्पर्द्धमानेवस्वर्गकामार्त्तवर्तिनी ॥ तस्यामुपासतेदेवामुनयश्चमहौजस । महायोगेश्वरसिद्धैर्यमाद्यैर्भूतवेधसम् ॥ मध्ये॰ इन्द्राद्यष्टदिक्पाना ममरावत्याद्यष्टपुरीणांमध्यइत्यर्थं ॥ इतिमृगेन्द्रसंहिता ॥

मनोवित् । पु॰ लोकायतभेदे ॥ सद्दिभ्यान्त्यामनएवात्मेतिनिश्चिनोति । म

मनोहर । पुं॰ कुन्दवृक्षे ॥ न॰ सुवर्णे ॥ त्रि॰ मनोज्ञे ॥ मनोहरति हरतेरनुद्यमने॰ इत्यच् ॥

मनोहरा । स्त्री॰ जातीवृक्षे ॥ स्वर्णयूथ्याम् ॥ मनोज्ञायाम् ॥ टाप् ॥

मनोहर्त्ता । त्रि॰ मनोहरणकर्त्तरि ॥

मनोहारि । न॰ सुन्दरशाके ॥ त्रि॰ मनोहरे ॥ प्रिये ॥

मनोह्वा । स्त्री॰ मनःशिलायाम् ॥ मन शब्देह्वयते । ह्वेञ्शब्दे । आतश्चोपसर्गइत्यङ् । टाप् ॥

मन्तव्य । त्रि॰ ज्ञेये ॥ मननीये । भाव्ये । विभावनीये ॥ मन्तव्यश्चोपपत्तिभि ॥

मन्तु । पु॰ अपराधे ॥ मनुष्ये ॥ प्रजापतौ ॥ न॰ मन्त्रणायाम् ॥ मन्यते । मनज्ञाने । कमिमनिजनीत्यादिना॰ तु ॥

मन्ता । पु॰ मन्थिनि ॥ मन्यते, मन । बहुलमन्यत्रापीति॰ तृच् ॥

मन्त्र । पु॰ वेदविशेषे ब्राह्मणभिन्ने वेदभागे । याज्यापुरोनुवाक्यादौ । देवेभ्योयेनोद्दिश्यहविर्दीयतेतत्र ॥ स्वरतोवर्णतोवाहीनस्यमन्त्रस्यानिष्टफलजनकत्वमुक्त शिक्षायामहाभाष्ये च । मन्त्रोहीन स्वरतोवर्णतोवा मिथ्याप्रयुक्तोनतमर्थमाह । सवाग्वज्रोयजमानहिनस्तियथेन्द्रशत्रु स्वरतोपराधादितिशिक्षा । दुष्ट .

शब्दः स्वरतः इति भाष्यपाठः । दुष्टान् शब्दान् मा प्रयुक्ष्महीत्यध्येयं व्याकरणमिति ॥ अत्र कैयटः । स्वरेणास्वरतः । आद्युदात्तत्वात्तसि । मिथ्याप्रयुक्त इति । यदर्थप्रतिपादनाय प्रयुक्तस्ततोऽर्थान्तरं स्वरवर्णदोषात् प्रतिपादयन्नाभिमतमर्थमाहेत्यर्थः । वागेव वज्रो हिंसकत्वात् यथेन्द्रशत्रुः शब्दः स्वरदोषात् यजमानं हिंसितवानित्यर्थः । इन्द्रस्याभिचारोन्नेणारब्धः । तत्रेन्द्रशत्रुर्वर्द्धस्वेति मन्त्र ऊहितः । तत्रेन्द्रस्य शमयिता शातयिता वा भवेति क्रियाशब्दोऽत्र शत्रुशब्द आश्रितो न तु रूढिशब्दः । तदाश्रयणे हि बहुव्रीहितत्पुरुषयोरर्थाभेदः । तत्रेन्द्रादिभिरन्वर्थे सिद्धे सति इन्द्रस्य शत्रुर्भवेत्यस्यार्थे प्रतिपाद्ये अन्तोदात्तः प्रयोक्तव्य आद्युदात्तस्त्विजा प्रयुक्त इत्यर्थान्तराभिधानादिन्द्र एव वृत्रस्य शातयिता सम्पन्नः । इन्द्रशत्रुस्त्वस्य विधेयत्वात् सम्बोधनविभक्तेरनुवाद्यविषयत्वादिहाभावः । यथा राजा भव युध्यस्वेति । ऊह्यमानस्य चामन्त्रत्वात् यज्ञकर्मणीति जपादिपर्युदासे मन्त्राणामेकश्रुतिर्विधीयमाना नेह भवतीति ॥ * ॥ मन्त्रान्तं कर्म सन्निपात इति न्यायः ॥ प्रयोगसमवेतार्थस्मारकैर्वेदभागैः ॥ मन्त्राणां तादृशार्थस्मारकत्वेनैवार्थवत्त्वम् । न तु तदुच्चारणमदृष्टार्थं सम्भवति । दृष्टफलकत्वे अदृष्टकल्पनाया अन्याय्यत्वात् । न च दृष्टार्थस्मरणस्य प्रकारान्तरेणापि सम्भवात् मन्त्राम्नानं व्यर्थमिति वाच्यम् । मन्त्रैरेव स्मर्त्तव्यमिति नियमविध्याश्रयणात् ॥ देवादीनां साधने । मायाबीजादौ ॥ गुह्यवादे । रहसि कर्त्तव्यावधारणे । मन्त्रणायाम् ॥ तस्य च पञ्चाङ्गानि भवन्ति । तानि च । कर्मणामारम्भोपायः पुरुषद्रव्यसम्पत् देशकालविभागः विनिपातप्रतीकारः कार्यसिद्धिरिति ॥ मन्त्रमूलं यतो राज्यमतो मन्त्रं सुरक्षितम् । कुर्य्याद्यथा तन्न विदुः कर्मणामाफलोदयम् ॥ गिरिपृष्ठं समारुह्य प्रासादं वा रहोगतः । अरण्ये निःशलाके वा मन्त्रयेदविभावितः ॥ षट्कर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुष्कर्णः स धार्य्यते । द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्तं न बुध्यते ॥ मन्त्र्यते मन्त्रणं वा । मत्रि गुप्तभाषणे । घञ् ॥ पञ्चमराशौ ।

मन्त्रकृत् । पुं । मन्त्रिणि । मन्त्रव्याकारके ॥ मन्त्रान् कृतवान् । सुकर्मपापमन्त्रपुण्येषु कृञ इति क्विप् ॥ मन्त्रद्रष्टरि ॥ दौत्यकृति ॥ मन्त्राणां द्रष्टरि प्रयोक्तरि

च ॥

मन्त्रगण्डक । पु॰ विद्यायाम् ॥

मन्त्रगूढ । पु॰ चरे ॥ मन्त्रोगूढोयस्मिन् ।

मन्त्रगृहम् । न॰ मन्त्रागारे ।

मन्त्रजा । स्त्री॰ मन्त्रशक्तौ ॥

मन्त्रजिह्व । पु॰ वह्नौ ॥

मन्त्रज्ञ । पु॰ चरे ॥ त्रि॰ । मन्त्रविदि ॥

मन्त्रज्वाल । पु॰ अग्नौ ॥

मन्त्रणम् । न॰ मन्त्रे ॥ मत्रि॰ । भावेल्युट् ॥ मन्त्रणायाम् ॥

मन्त्रणा । स्त्री॰ मन्त्रे ॥ रहसिकर्त्तव्यावधारणे ॥ तत्रवर्णनीयानि यथा । मन्त्रेपञ्चाङ्गताशक्तिषाड्गुण्योपायसिद्धय । उदयाश्चिन्तनीयाश्चस्थैर्योऽभ्युदयादिसूक्तय ॥

मन्त्रणागारम् । न॰ मन्त्रगृहे ॥

मन्त्रद । त्रि॰ मन्त्रदातरि ॥

मन्त्रदाता । त्रि॰ मन्त्रप्रदानकर्त्तरि । श्रीगुरौ ॥ अदीक्षितस्यमूर्खस्यनिष्कृतिर्नास्तिनिश्चितम् । सर्वकर्मस्वनर्हस्सनरकेतत्पशोस्थितिः ॥ जन्मदाताऽन्नदाताचामातान्येगुरवस्तथा । पारेकर्त्तुं नशक्यन्तेघोरेससारसागरे ॥ विद्यामन्त्रज्ञानदातानिपुणः पारकर्म्मणि । नशक्तः शिष्यमुद्धर्त्तुमीश्वरश्चश्वरोऽपरः ॥

मन्त्रदीधिति । पु॰ अग्नौ ॥

मन्त्रनिर्णय । पु॰ मन्त्रनिश्चये ॥ यथा । मन्त्रमूलयतोराज्यंततोमन्त्रसुरक्षितम् । कुर्य्याद्यथातन्नविदुः कर्म्मामाफलोदयात् ॥ अर्थानर्थौ प्रियचेन्मौस श्रयस्यपरीच्यते । समचदृतिविक्तेथ स्रैषा स्वखलुविभ्रमा ॥ एकमेवविष्ट विशक्तेर्षेकाश्रवक्ष्यते । सराष्ट्रसम्पदस्त्विराजानंमचविश्व ॥ कारिष्यन्नप्रभाषेतकृतान्येवतुदर्शयेत् । धर्मार्थकामकार्य्याणि तथामन्त्रोनभिद्यते ॥ गिरिपृष्ठमुपारुह्यप्रासादंवारहोगत ॥ स्वपथेनि शला केवातत्रमन्त्रोविधीयते ॥ तत्रसाम प्रयोक्तव्य कार्येष्वगुणवत्स्वपि । दानलुब्धेपिभेदस्तुशङ्कितेष्वपिनिश्चय ॥ जडमूकाधवधिरास्तिर्य्योनीन्वयोधिकान् । स्त्रीम्लेच्छव्याधितव्यङ्गान्म चकालेनिषेधयेत् ॥ इतिसम्यक्कृत प्रोक्ताराजनीतिरियमया । यत्त्रिवर्गाविरुद्धश्चाद्राजनीतिस्तदुच्यते ॥ इति युक्तिकल्पतरौनीतियुक्ति ॥

मन्त्रपूत । त्रि॰ मन्त्रेणपवित्रीकृते ॥

मन्त्रपूतात्मा । पु॰ गरुडे ॥ त्रि॰ मन्त्रेणपवित्रात्मनि ॥

मन्त्रवित् । पु॰ चरे ॥ मन्त्र

वेत्ति । विद्० । क्विप् ॥
त्रि० मन्त्रज्ञातरि ॥

मन्त्रवेश्म । न० मन्त्रगृहे । चिन्तो
द्वसिते ॥

मन्त्रशक्ति । स्त्री० राज्ञांशक्ति
विशेषे । ज्ञानबले ॥ सन्ध्या
दिषडाश्रयावस्थापन ज्ञानबलम
न्त्रशक्ति । पञ्चाङ्गमन्त्रोमन्त्रश
क्तिरित्यन्ये ॥

मन्त्रस्पृक् । त्रि० मन्त्रकरणकस्प
र्शकर्त्तरि ॥

मन्त्रित । त्रि० मन्त्रेणसंस्कृते ।
अभिमन्त्रिते ॥

मन्त्री । त्रि० उपदेष्टरि । साधके ॥
पु० मन्त्रजातकर्त्तव्यनिश्चयकर्त्त-
रि । धीसचिवे । अमात्ये ॥ कार्य
सहाया सचिवाबुद्धिसहायाश्चम
न्त्रिण प्रोक्तादूतिभेद । तल्लक्ष
णंयथा । मन्त्रीभक्त शुचि शू
रोऽनुरक्तोबुद्धिमान्क्षमी । आन्वी
क्षिक्यादिकुशल परिच्छेदीसुदेश
ज ॥ विद्यादिगुणसम्पन्ना विप्रा
कार्याश्चमन्त्रिण । यथोक्त कालिकापु
राणे । मन्त्रिणस्तुनृप कुर्य्याद्विप्रान्
विद्याविशारदान् । विशुद्धाश्चकुलीना
स्वधर्मार्थकुशलानृजून् ॥ मन्त्रयेत्तै
समकालेनात्यर्थंबहुभिश्चरेत् एकैकै
नैवकर्त्तव्य मन्त्रस्तुविनिश्चयम् ॥ व्य
स्तैश्चैवसमस्तैश्चवान्यस्यव्यपदेशत
। स्वयवृत्त मन्त्रगृहस्थ लआरुह्यम
न्त्रयेत् ॥ अरण्येनि शलाकेवान-
यामिन्याकदाचन । शिशून्शाखामृ
गान्पण्डान्शुकान्वैसारिकांस्तथा
॥ वर्जयेत्मन्त्रगेहेषुमनुष्यानुद्धता
स्तथा । दूषणमन्त्रभेदेषुनृपाणांयच
जायते ॥ नतत्सम्यक्समाधातुद
च्चैर्नृपशतैरपीति ॥ अपिचमत्स्यपुरा
णे । बहुभिर्मन्त्रयेत्कामराजामन्त्र-
पृथक्पृथक् । मन्त्रिणामपिनोकुर्यात्
मन्त्रीमन्त्रप्रकाशनम् ॥ नक्वचित्कस्य
विश्वासोभवतीहसदानृणाम । नि
श्चयश्चसदामन्त्रेकार्यएकेनसूरिणा ।
भवेद्वानिश्चयावाप्ति परवुद्ध्युपु-
जीवनात् । एकस्यैवमहीभर्त्तुर्भू
य कार्योविनिश्चय ॥ इति ॥ म
न्त्रोगुप्तभाषणमस्यास्ति । अतइनि.
॥ शद्वा । अवश्यमन्त्रयते । मन्त्रिगु-
प्तभाषणे । आवश्यकेणिनि ॥ य
ह्यादिणिन्यन्तोवा ॥

मन्थ । पु० मन्थानदण्डे ॥ दिवाक
रे ॥ सक्तवे । द्रवद्रव्यसयुक्तेषुसक्तु
षु । यथा । सक्तुभि सर्पिषाभ्यक्तै
शीतवारिपरिप्लुतै । नात्यच्छोनाति
सान्द्रश्चमन्थइत्यभिधीयते ॥ भेष-
विशेषेयथा । जलेचतुष्पलेशीतेक्षुण्ण
द्रव्य पलक्षिपेत । मृत्पात्रे मन्थयेत्
सम्यक्तस्माच्चद्विपलपिबेत् ॥ क्षुण्ण
चूर्णीकृतमन्थयेत्० मर्दनीयात् ॥

नेत्ररोगे। नेत्रमले ॥ मारणे ॥ म
थ्यतेऽनेन। मथिंहिंसासङ्क्लेशनयो
। हलश्चेतिघञ् ॥ मन्थने ॥
मन्थजम्। न॰ नवनीते ॥
मन्थदण्ड। पु॰ मन्थाने। मन्थान-
दण्डे। रई॰ इ॰ भा॰ ॥
मन्थनम्। न॰ विलोडने ॥ कुन्थने ॥
पु॰ मन्थानदण्डे ॥
मन्थनघटी। स्त्री॰ दधिमन्थनपात्रे ॥
मन्थनी। स्त्री॰ गर्गर्याम्। मन्थनपात्रे
॥ मथ्यतेऽस्याम्। मन्थविलोडने।
करणेतिल्युट् ॥
मन्थर। पु॰ कोषे ॥ फले ॥ वाधे ॥
मन्थाने ॥ सूचके मन्दगामिनि।
योर्वार ॥ कोपे ॥ केशे ॥ न॰ कुसु
म्भाम् ॥ त्रि॰ मन्दे ॥ पृथौ ॥ वक्रे
॥ मन्दगामिनि। जडे ॥ सूचके ॥
नीचे ॥ मन्थतिपादौ। मथि॰।
बाहुलकादरन् ॥
मन्थरा। स्त्री॰ कैकेय्यादास्याम् ॥
मन्थरु। पु॰ कुठेरे। चामरवाते ॥
मन्थशैल। पु॰ मन्दराचले ॥
मन्था। स्त्री॰ मेथिकायाम् ॥
मन्थान। पु॰ मन्थदण्डे। वैशाखे
रई॰ इ॰ भा॰ ॥ आरग्वधे ॥ न॰
गायत्रीच्छन्द ६ प्रभेदे ॥ यथा।
कर्णध्वजानन्दमाधायनिश्चस्व। व-
णैरसैर्यत्तु मन्थानमेतत्तु ॥ यथा।
शीतांशुवक्त्रायपाथोजनेत्राय।

वन्दस्वनन्दस्यभव्यायपुत्राय ॥ मन्थ
ति। मथि॰। बाहुलकादानच् ॥
मन्थानक। पु॰ तृणभेदे। रहिते।
दृढमूले। तृणाङ्घ्रिपे ॥
मन्थिनी। स्त्री॰ दधिमन्थनपात्रे।
गर्गर्याम्। कलस्याम्। मथानी॰
इ॰ भा॰ ॥
मन्द। पु॰ शनैश्चरे ॥ हस्तिजात्य
न्तरे ॥ शीर्षपादे। यमे ॥ प्रलये ॥
त्रि॰ अतीक्ष्णे। अलसे। शीतके ॥
मूर्खे ॥ स्वैरे ॥ अभाग्ये। भाग्यर
हिते ॥ रोगिणि ॥ अल्पे ॥ मदर
ते ॥ खले ॥ अशुद्धचित्तत्वेनज्ञाना
धिकारमप्राप्ते ॥ मन्दते। मदिस्तु
तिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु। पचा
द्यच् ॥ न॰ ईषदर्थे ॥
मन्दग। त्रि॰ मृदुगामिनि। अशीघ्र
गे ॥
मन्दगति। पु॰ शनौ ॥ त्रि॰ मन्द
गामिनि ॥
मन्दगामी। त्रि॰ मन्दगमनशीले।
मन्थरे ॥ मन्द गच्छति॰ तच्छील:
। गम्लृ॰। सुप्यजातावितिणिनि
मन्दजननी। स्त्री॰सूर्यपत्न्याम्। शनि
मातरि। छायायाम्। तपत्याम् ॥
मन्दट। पु॰ पारिभद्रवृक्षे ॥
मन्दता। स्त्री॰ आलस्ये। मन्दत्वे ॥
मन्दनम्। न॰ स्तोत्रे ॥ मन्दते। मदि
। कृपृवृजिमन्दीत्यादिनाक्यु ॥

मन्दप्रज्ञ । त्रि० जडबुद्धौ ॥ मन्दाजडाप्रज्ञाधीर्यस्य ॥
मन्दभाग्य । त्रि० विघ्नाकुले ॥
मन्दभू । पुं० मन्दभूमौ ॥
मन्दर । पुं० मन्थशैले ॥ मन्दारपादपे ॥ स्वर्गे ॥ हारभेदे ॥ मेरोर्दक्षिणप्राच्यादिविभागे तवर्णे पञ्चाशत् सहस्रोच्छ्राये विष्कम्भशैले ॥ तत्र योजनसहस्रोन्नतिमान् कदम्बपादपोऽस्ति । सुराङ्गनाक्रीडाप्रधानोऽपि मन्दर । न० वर्णवृत्तान्तरे ॥ छन्दसि भोयदि । मन्दरमक्षति ॥ शङ्कुरशङ्कर । वैरिभयङ्कर ॥ त्रि० बहुले ॥ मन्दे ॥
मन्दिरहरिण । पुं० जम्बुद्वीपोपद्वीपविशेषे ॥
मन्दसान । पुं० अग्नौ ॥ जीवे ॥ निद्रायाम् ॥ मन्दते । मदि० । च ञ्चित्वविमन्दिसहिभ्य किदित्यसानच् ॥ वेदभाष्ययौगिकार्थपरपुरस्कृत ॥
मन्दा । स्त्री० सङ्क्रान्तिविशेषे ॥ अजादित्वाट्टाप् ॥
मन्दाकम् । न० स्तवने ॥
मन्दाकिनी । स्त्री० वियद्गङ्गायाम् । स्वर्णदाम् । सुरदीर्घिकायाम् ॥ प्रधानधारायास्वर्गेसाचमन्दाकिनी स्मृता । योजनायुतविस्तीर्णाप्रस्थेनयोजनास्मृता ॥ क्षीरतुल्यजलाच्छद्रव्यसुतुङ्गतरङ्गिणी । वैकुण्ठाद्ब्रह्मलोकस्ततस्वर्गसमागता ॥ सङ्क्रान्तिविशेषे ॥ यथा । बुधेमैत्रसत्त्रे तु मन्दाकिनीसानृपाणान्तु सौख्यभवेत्तत्रमासे ॥ जगतीछन्द १२ प्रभेदे ॥ ननररघटितातुमन्दाकिनी । यथा । बलिदमनविधौबभौ सङ्गता० पदजलरुहियस्यमदाकिनी सुरनिहितसिताम्बुजस्रङ्निभाहरतुजगदघ सपीताम्बर ॥ मदमकति० तच्छीला । चक्रकुटिलायागतौ । सुपीतिखिनि । ङीप् ॥
मदाक्रान्ता । स्त्री० अत्यष्टिच्छन्द १७ प्रभेदे ॥ मदाक्रान्ताम्बुधिरसनगैर्मोभनौतौगयुग्मम । यथा । प्रेमालापेप्रियवितरणे प्रौणिताालिङ्गनाद्यैर्मदाक्रान्तातदनुनियतवश्यतामेतिबाला । एवंशिक्षावचनसुधया- राधिकाया सखीनाप्रीत पायात् स्मितसुवदनोदेवकीनन्दनोन ॥
मदाक्षम् । न० लज्जायाम् ॥ मदमक्षवागायत्र ॥
मदाग्नि । पुं० अर्कनिष्कासनाद्याग्निविशेषे ॥ कफद्वाराल्पजठरानले ॥ तस्यनिदानादियथा । मदस्तीक्ष्णोथ विषम समश्चेतिचतुर्विधः । कफपित्तानिलाधिक्यात्तत्साम्याज्जठरोऽनल ॥ विषमोवातजान्रोगास्तीक्ष्ण पित्तसमुद्भवान् करो

स्यन्निसथाम दीविकारान्कफसम्भवान् ।। समासमाभ्नेरशितामात्रा सम्यग्विपच्यते । अत्यापिनैवमदाग्ने र्विषमाग्नेस्तुदेहिन ॥ कदाचित्पच्यतेसम्यक् कदाचिन्नविपच्यते ॥ इति ॥ तस्यौषधंयथा । चित्रकाष्टभागानिशूरणस्यचषोडश । शुण्ठ्याश्चत्वारिभागानिमरिचानांद्वयतथा ॥ पिप्पलीपिप्पलीमूलविडङ्गानांचतुष्टयम् । अष्टौमूषलिभागाश्चत्रिफलायाश्चतुष्टयम् ॥ द्विगुणेनगुडेनैषांमोदकानिहिकारयेत् । तद्भक्षणमजीर्णं हिपाण्डुरोगश्चकामलाम् ॥ अतिशोणितमन्दाग्निप्लीहायश्चनिवारयेत् । इ० ॥

मन्दायु । त्रि० अल्पायुषि ॥

मन्दार । पुं० सुरद्रुमविशेषे । पारिभद्रे । निम्बतरौ । वकायन० इ० भा० ॥ अर्कपर्णे । आक० इ० भा० ॥ मन्दते० मोदयति । मदिस्तुत्यादौ । अग्निसदिमन्दिभ्यआरन् ॥ मन्दाआचरायस्य ॥ यद्वा ॥ मन्दाआराधारायस्यसरलत्वात ॥ मन्दम्ऋच्छतिवाऋगतौ ॥ कर्म्मण्यण् ॥ मन्दानियर्त्ति । अण् । मन्दैरर्य्यतेवा । घञ् ॥ तीर्थविशेषे ॥

मन्दारु । पु० पारिजाते ॥ मन्दते। मदि० । बाहुलकादारु ॥

मन्दिकुकुर । पु० मत्स्यविशेषे ॥

मन्दिर । पुं० मकरावासे । समुद्रे ॥ जानुपश्चाद्भागे ॥ न० नगरे ॥ अगारे । निशान्ते । वस्त्ये । सद्मनि ॥ देवतागृहे ॥ मन्दते० मन्द्यते० सुप्यतेऽत्रवा । मदि० । इषिमदिमुदीतिकिरच् ॥

मन्दिरपशु । पु० बिडाले ॥

मन्दिरा । स्त्री० मन्दिरे ॥ अजादित्वाट्टाप् ॥

मन्दुरा । स्त्री० वाजिशालायाम् ॥ शयनीयार्थवस्तुनि । मादरी० इ० भा० ॥ मन्दतेऽत्र । मदिस्तुत्यादौ । मन्दिवासीत्युरच् ॥

मन्देह । पु० राक्षसविशेषाणामसङ्ख्यायाम् ॥ यथा । सन्ध्याकालेतुसम्प्राप्तेरौद्रेपरमदारुणे । मन्देहाराक्षसाघोरा सूर्यमिच्छन्तिखादितुम् ॥ प्रजापतिकृत शापस्तेषांमैत्रेयरक्षसाम् ॥ अक्षयत्वंशरीराणांमरणञ्चदिनेदिने ॥ तत सूर्यस्यतैर्युद्ध भवत्यत्यन्तदारुणम् । ततो द्विजोत्तमास्तोय प्रक्षिपन्तिमहामुने । ओङ्कारब्रह्मसं युक्त गायत्र्याभिमन्त्रितम् । तेनदह्यन्तितेपापावज्रीभूतेनवारिणा इत्यादि- विष्णुपुराणे द्रष्टव्यम् ॥

मन्दोदरी । स्त्री० रावणस्यपत्न्याम् । मयासुरस्यपुत्र्याम् ॥

मन्दोदरीश । पु० रावणे ॥ मदो

दर्या ' ईश ' ॥

मन्दोदरीसुत । पु० इन्द्रजिति ॥

मन्दोष्णम् । न० ईषदुष्णे ॥ मन्दञ्च तदुष्णञ्च ॥ त्रि० तद्वति ॥

मन्द्र । पुं० गम्भीरध्वनौ ॥ मेघादिशब्दे ॥ मन्दते । मदि० । स्फायितञ्चीतिरक् । वाद्यविशेषे । मृदङ्गे ॥ त्रि०गम्भीरध्वनिवति ॥

मन्मथ । पु० कामदेवे । कुसुमायुधे ॥ कपित्थे ॥ मननमत् ०चेतना । मन० । सम्पदादित्वात्क्विप् । गमादीनाञ्चावितिनलोप । हस्वस्येतितुक् । मथतीतिमथ । मथि० । अच । मतोज्ञानस्यमथ मन्मथ ॥ मनोमथ्नातिवा । पृषोदरादि । मिथुनलग्ने ॥ वत्सरविशेषे । ७९॥ सरोग चतथादैविदाहज्वरसमन्वितम् । अभिभूत जगत्सर्वमन्मथेसुरपूजिते ॥

मन्मथानन्द । पु० महाराजचूते ॥

मन्मथालय । पु० आम्रे ॥

मन्मन । पु० गद्गदध्वनौ ॥ न०दम्पत्यो ग्रन्भाषणे । सुरतेकर्णमूलेषुयश्चदेशीयभाषया । दम्पत्योर्जल्पित मन्दमन्मनतद्विदुर्बुधा ॥

मन्मनस्क । त्रि० मन्मनसि ॥ मय्येवमन सङ्कल्पात्मक यस्य ॥

मन्मय । त्रि० मदेकचित्ते ॥ मापर मात्मान तत्पदार्थत्व पदार्थाभेदेनसाक्षात्कारणशीले ॥

मन्या । स्त्री० ग्रीवाया पश्चाद्भागे०स्थितायाञ्शिरायाम् ॥ गलपार्श्वशिरायाम् ॥ मन्यतेऽनया । सज्ञाया समजेतिक्यप् ॥

मन्याका । स्त्री० मन्यायाम् ॥

मन्यु । पु० क्रुधि ॥ दैन्ये ॥ शोके ॥ यज्ञे ॥ मन्यते । मनज्ञाने । यजिमनिशुन्धिदसिजनिभ्योयुच् ॥ मृगव्यादिर्वा ॥

मन्ये । अ० वितर्के ॥

मन्वन्तरम् । न० दिव्यानायुगानामेकसप्तती । किञ्चिदधिकैकसप्ततियुगात्मकैमनो कालविशेषे ॥ एवचतुर्युगाख्यानासाधिकाह्येकसप्तति । कृतत्रेतादियुक्तानामनोरन्तरमुच्यते ॥ मनव स्वायम्भुवादयस्तेषामन्तरमवकाश स्थितिरितियावत् ॥ एकसप्ततिरित्यमरोक्ति । अत्रयद्यपिगणनया०चतुर्युगेनाधिकासङ्ख्यासम्पद्यते० । यत ० दैविकानायुगानान्तुसहस्रब्रह्मणोदिनम् । मन्वन्तर तथैवैक तस्यभागाश्चतुर्दश॥ तत्किञ्चिदधिकादिव्ययुगानामेकसप्ततिरिति०नामविधानेसर्वज्ञनारायणनोक्तत्वात् । तथापि०अल्पत्वादिहतथानोक्तमितिबोध्यम् । मन्वन्तरसङ्ख्यातवर्षाणियथा । त्रि श-

त्कोऽन्यस्तुवर्णानामानुषे याद्विजोत्तमा । सप्तर्षिष्टस्तथान्यानिनियुतान्यधिकानितु ॥ विंशतिस्तुसहस्राणिकालोय साधिकाविना । मन्वन्तरस्यसङ्ख्येषालिङ्गेऽस्मिन् कथितादिजा ॥ यथाङ्का ॥ ३०६७२०००० । एवं चतुर्द्दशमन्वन्तरैर्ब्रह्मदिनं भवति ॥ ब्रह्मणोदिनमध्ये चतुर्द्दशमन्वन्तराणिभवन्ति । एकोमनुर्यावदधिकारीभवतिस कालोमन्वन्तरसञ्ज्ञकोभवति । तत्र मनूनानामानि यथा । स्वायम्भुवोमनु पूर्वस्तत स्वारोचिषोमनु । उत्तमस्तामसश्चैवरैवतश्चाक्षुषस्तथा ॥ षडेते मनवोऽतीताश्चथ वैवस्वतोमनु । सावर्णा पञ्चरौच्यश्चभौत्यश्चागामिनस्त्वमी ॥ पुराणलक्षणं ॥ मन्वन्तर मनुर्देवामनुपुत्रा सुरेश्वर । ऋषयोंऽशाव तारश्चहरे षड्विधमुच्यते ॥

मन्वादि । स्त्री० मासविशेषेषुतिथिविशेषे ॥ अश्वयुक्शुक्लनवमी० कार्त्तिकेद्वादशीसिता । तृतीया चैत्रमासस्य० तथाभाद्रपदस्यच ॥ श्रावणस्याष्टमीकृष्णा पौषस्यैकादशीतथा । आषाढस्यापिदशमी माघमासस्यसप्तमी ॥ कार्त्तिकीफाल्गुनीचैत्री ज्यैष्ठोपञ्चदशीसिता । माघमासेकुहूश्चैवकार्त्तिकीचतथैव च ॥ एतामन्वादय प्रोक्तादत्तस्याक्षयकारिका ॥

मपष्ट । पु०)
मपष्टक । पुं०) वनमुद्गे ॥
मपुष्टक । पु०)

मम । अ० षष्ठ्यन्तकप्रतिरूपकमव्ययम् । ममेत्यभिमाने ॥

ममता । स्त्री० मदीयत्वाभिमाने ॥ भावे तल् ॥ ममत्वे ॥

ममतायुक्त । त्रि० कृपणे ॥

ममत्वम् । न० ममतायाम् ॥ भावे त्व ॥

ममापताल । पु० विषये ॥ मव्यति । मव्यबन्धने । मव्यतेर्यलोपो मश्चापतुट्चालङ्कृतिमव्यतेरालप्रत्ययस्तस्यापतुट्० आगमोधातोर्यलोपोमकारश्चान्त्यस्य ॥

मय । पु० दैत्यानांशिल्पिनि । मायाविनाशिल्पिनाञ्चाचार्ये ॥ वेसरे । अश्वतरे ॥ उष्ट्रे । करभे ॥ मीनाति० मयतेवा । मीङ्हिंसायाम्० मयगतौवा । पचाद्यच् ॥

मयट । पु० तृणहर्म्ये । तृणयुक्तहर्म्ये ॥

मया स्त्री० चिकित्सायाम् ॥

मयु । पु० किन्नरे ॥ मृगे ॥ मिनोति । डुमिञ्प्रक्षेपणे । भृमृशीतृचरित्सरितनिधनिमिमस्जिभ्यउत्त्यु । मीनातीत्यात्वन्तुबाहुलकात् ॥

मयुराज । पुं० कुवेरे ॥ मयूनाराजा टच् ॥

मयुष्टक । पुं० वनमुद्गे । मकुष्टके । मोठ०द्र०भा० ॥ तिष्ठति । ष्ठा० । कुन् । मयुखासौष्टकश्च । पूर्वपदादितिषत्वम् ॥

मयूख । पु० किरणे । मोख०द्र०-भा० ॥ ज्वालायाम् ॥ शोभायाम् ॥ दीप्तौ ॥ मिमीते । माङ्माने । माङ्ऊखोमयर्च्चेत्यूखप्रत्ययोमया देशश्च ॥

मयूर पु । वर्ह्हिणे । नीलकण्ठे । शिखावले । केकिनि । मोर०द्र०-भा० ॥ अस्यमांसगुणा । यथा । मयूरश्रोचनेत्राग्निमेधावर्णस्वरायुषाम् । हितोवल्योगुरुश्चोष्णोवातघ्नः शुक्रमांसदः ॥ हेमन्तकालेशिशिरे-वसन्तेसेव्य हिमायूरसुशन्तिमासम् । उष्णोहिवर्ह्हिर्विषभोजनेश्चवर्षाशर-द्ग्रीष्मसुखेष्वपथ्य ॥ एतन्मांसमे-रण्डतैलभृष्टं विषतुल्यम् ॥ वर्ह्हिचूडाख्यौषधौ । खराश्वायाम् । कारव्याम् ॥ अपामार्गे ॥ मिनातिरोगम् । मीञ्हिंसायाम् । मिनाते-रुरन् ॥ यद्वा । मयते । मयगतौ । खजादित्वादूर ॥ मह्यांरौतिवा । अन्येभ्योपीतिड । पृषोदरादि ॥

मयूरक । पुं० अपामार्गे ॥ मयूरे ॥ मयूरशिखायाम् ॥ न०तुत्थाञ्जने ॥

मयूरप्रतिकृति ॥ कन् ॥ मयूरकायतिवासादृश्यात् । कै० । आ-तश्चेतिक ॥

मयूरग्रीवकम् । न० तुत्थे ॥

मयूरग्रीवा । स्त्री० तुत्थे ॥

मयूरचटक । पुं० गृहकुक्कुटे ॥

मयूरचूडम् । न० स्थौणेयके ॥

मयूरचूडा । स्त्री० मयूरशिखायाम् ॥

मयूरजङ्घ । पु० श्योनाके ॥

मयूरतुत्थम् । न० तुत्थे ॥

मयूरपदकम् । न० स्तनादौनखाघाते ॥

मयूरविदला । स्त्री० अम्बष्ठायाम् ॥

मयूरशिखा । स्त्री० वर्ह्हिचूडायाम् । शिखिन्याम् । शिखावलाख्यक्षुपे ॥ मयूराद्याशिखाप्रोक्तासहस्राङ्घ्रिर्मधुच्छदा । नीलकण्ठशिखालघ्वीपित्तश्लेष्मातिसारजित् ॥

मयूरका । स्त्री० अम्बष्ठायाम् ॥

मयूरी । स्त्री० मयूरस्त्रीजातौ । मोर-णी०द्रुतिभाषा ॥

मरक । पु० मार्याम् । मारके । मारी०द्रुतिभाषाप्रसिद्ध मरणे ॥ तस्यकारणादियथा । यावन्मार्तण्डसूनुर्गविधनुषिभषेमन्मथेवास्ति-नार्यांतावद्दुर्भिक्षपीडाभवतिचमरकःसंशयंयातिलोका । हाहाका रातथोर्वीमनुजभयकरीफेरवैश्च भौमेशून्यग्रामाभवेयुर्नरपतिर-हिताभूरिकङ्कालमाला ॥ वक्रचारो

त्रिविजोधरणीसुतोवामूलर्क्षश्च-
मघरेवतिमैत्रभेषु । क्षयोपभङ्ग
तनानिवसेन्निक्रानासवैचलोकम
रथ जलधौतदेश ॥ (०#०)
मासाद्यौनिसमादायश्मशानाद्गृह
वायसा । श्वाश्रृगालोथवामध्ये
पुरस्यप्रविशन्निचेत् ॥ विकिर
न्निगृह्याद्रौचश्मशानसामग्रीभवेत्
। चौर्येणान्यतेलोक परचक्रस
मागम ॥ सङ्ग्रामश्चमहाघोरो
दुर्भिक्षमरकंतथा । अद्भुतानि
प्रसूयन्ते तस्यदेशस्यविद्रव ॥ दे
वीमाहात्म्यपाठेनभैरवस्यस्तवेनच
। चचशान्तिर्भवेन्नूनतुलस्याविष्णु
पूजनात् ॥

मरकतम् । न० हरिद्वर्णमणिवि
शेषे । गारुत्मते । अश्मगर्भे-
। हरिन्मणौ । पन्ना० इ० सा
धारणलोकभाषाप्रसिद्धे ॥ अस्य
लक्षणयथा ॥ स्वच्छसच्छायस्नि
ग्धगात्रंमार्दवसमेतम् । अव्य
ङ्ग बहुरङ्ग शृङ्गारीमरकतशुभविभ्र
यात् ॥ कुलक्षण यथा । शर्करि
लकिलिलरूक्षमलिनलघुहीनकान्ति
कल्माषम् । त्रासयुतंविकृताङ्ग
मरकतमसरोपिनोपभुञ्जीत ॥ प
रीक्षादिकन्त्वन्यत्रद्रष्टव्यम् ॥ म
रकतरन्त्वनेन । तु० । अ-
न्येत्वमणीतिच ॥

मरकतपत्रिका । स्त्री०)
मरकतपत्री । स्त्री० पाच्याम् ॥
मरक्तम । न० मरकतमणौ ॥
मरणम् । न० वत्सनाभविषे ॥ प
ञ्चतायाम् । कालधर्मे । दिष्टा
न्ते । निधने । मृत्यौ ॥ मर
णं चेच्छयाकामदु खितोपिनवा
ञ्छति । रोगग्रस्तोपिदीनोपिन-
मुमूर्षतिकश्चनेतिभागवतम् ॥ अ-
पिच । मरणंमूर्धिभि प्रोक्त सङ्ग
रैमङ्गलास्पदम् । यत्तत्समान
बलयोर्योधयोर्युध्यतो क्रिलेति ॥
अनुष्ठानासमर्थस्यवानप्रस्थस्यजीर्य
त । भृग्वग्निजलसम्पातैमरण
म्प्रविधीयते ॥ न्यायमतेन० वि
जातीयात्ममन सयोगध्वसे ॥
उपात्तानांपूर्वासांनिकायविशिष्टा-
मादेहेन्द्रियमनोबुद्ध्यहङ्कारबुद्धिवेद
नानांपरित्यागे ॥ नत्वात्मनोपि
नाश तस्यकूटत्वात ॥ मरण-
प्रायविच्छेदोनतुनाश सतोम
त । मृत्युप्रायस्यागद्रस्युक्त स
यनष्ट 'कथन्यजेत् ॥ मृत्योल्युट्
॥ लग्नाष्टमभवने ॥

मरत । पु० मरणे ॥ म्रियते।
मृत्युप्राणत्यागे । भृमृदृशियजिप
र्विपच्यमितमिनमिहर्यिभ्योऽतच् ॥
मरन्द । पु०)
मरन्दक पु०) मकरन्दे ॥

मरहट्टा । पु॰ मात्रावृत्तप्रभेदे ॥ यथा । आदौकुरुषट्कलमथचतुष्कलप्रथानन्दमितोपि॰दशवसुकादश भवतिवशमधिकशुभामवलोपि । विशतिनवसङ्ख्यभणितसुमुख्यनन्दितगुणगणकोटिमरहट्टावृत्तकिलजयकृत्तेकृतरिपुविनतकरोटि ॥ यथा । अभिमतधनदातासिद्धिविधाताजगदन्तरगतशील॰दुरितद्रुमदावीविश्वविगाहीकल्पचयकृतखेल॰भुवनत्रयवन्दितहरशिरसिस्थिरवास॰दहहुतवहपापदेहिदुरापवमुक्ततिमिरविलास ॥

मराकाली । स्त्री॰ हस्तिकाल्याम् ॥

मराल । पु॰ राजहंसे ॥ कारण्डवे ॥ कज्जले ॥ वारिवाहे ॥ तुरङ्गमे ॥ दाडिमीविपिने ॥ त्रि॰ खले ॥ त्रि॰ मसृणे ॥

मरालक । पु॰ कलहंसे ॥

मरिचम् । न॰ कोलके । कृष्णे । ऊषणे । धर्म्मपत्तने । कालीमिरच॰ इतिभाषा॰ । मरिचकटुकतीक्ष्णं दीपनकफवातजित् । उष्णं पित्तहररूक्षश्वासशूलकृमीन्हरेत् ॥ तदार्द्रं मधुरपाकिनात्युष्णं कटुकगुरु । किञ्चित्तीक्ष्णगुणं श्लेष्मप्रसेकिस्यादपित्तलम् ॥ म्रियतेविषमेन । मृङ्प्राणत्यागे । बाहुलकादिच ॥ कक्कोलि ॥ पु॰ मरुवकवृक्षे ॥

मरिचपत्रक । पु॰ सरलकाष्ठे । सालतरोः प्रभेदे ॥

मरिमा । पु॰ मृत्यौ ॥ म्रियते । मृङ्॰ । जनिमृङ्भ्यामिमनिच् ॥

मरिष्यमाण । त्रि॰ आसन्नमरणे ॥

मरीचम् । न॰ वेल्लजे । मरिचे । कृष्णमरिच॰ इ॰ भा॰ ॥ म्रियतेविषमनेन । मृङ्॰ । बाहुलकादीच ॥

मरीचि । पु॰ ब्रह्मणोज्येष्ठमानसपुत्रे॰ मुनिविशेषे ॥ प्रजापतौ ॥ मरुतामध्येभगवद्विभूतौ ॥ पु॰ स्त्री॰ चन्द्रसूर्ययोः किरणे । गभस्तौ ॥ षट्त्रसरेणुपरिमाणे॰ इतिवैद्याः । म्रियतेतमोऽस्मिन् । मृकणिभ्यामीचि ॥ त्रि॰ कृपणे ॥

मरीचिका । स्त्री॰ मृगतृष्णायाम् ॥ ग्रीष्मे मरुदेशसिकतादावर्ककरा प्रतिफलिता दूरस्थानाज्जलत्वं नाभाति॰ तद्वाचिकामृगतृष्णिकेति॰ टीकाकारः ॥ मरीचिरिव । इवेप्रतिकृताविति कन् ॥

मरीचिप । पु॰ तपोविशेषाल्लब्धेतिसञ्ज्ञे तापसान्तरे ॥ चन्द्रिकापायिनि ॥

मरु । पु॰ गिरौ । पर्वते ॥ धन्वनि । दृशेरके । निरुदकदेशे । मारवाड॰ इ॰ भाषा ॥ गुर्जरात्पूर्वभागेतुवारिकातोहिदक्षिणे । म

रुदेशोमस्त्रियामिडन्तोत्पत्तिपरायण ।। म्रियन्तेप्राणिनोऽत्र । मृङ्० । भस्मधौत्व ' ॥ मरुवकवृत्ती ॥ सूर्य वंशीयभाविनृपविशेषे ॥

मरुक । पुं० मृगविशेषे ॥ मयूरे ॥

मरुकान्तारम् । न० रामबाणेनशोषि तेदेशविशेषे ॥ वाग्निकाः० इ० ब्रू कू जभा० ॥

मरुज । पुं० नखीनामगन्धद्रव्ये व्याघ्रनखाख्ये ॥ त्रि० मरुदेशजा ते ॥

मरुजा । स्त्री० मृगेर्वारौ ॥

मरुटा । स्त्री०)

मरुण्डा । स्त्री०)उच्चललाटायामस्त्रि याम् ॥

मरुत् । पुं० समीरे । वायौ ॥ म्रियते ऽनेन० इन० विनावा । मृङ्० । मृग्रोरुति ॥ देवे । सुरे ॥ सप्तस प्तकेगणे ॥ मरुवके । न० ग्रन्थिप र्णे ॥ स्त्री० पृक्कायाम् ॥ मरुदग्नि प्रदोहृद्यस्तिक्तोष्णा पित्तलोलघु । वृश्चिकादिविषश्लेष्मवातकुष्ठकृमि प्रशुत् ॥

मरुत । पुं० वायौ ॥ अव्युत्पन्नोयम् । मरुत स्पर्शने प्राणादूतिविक्र मादित्यादिकोषात् । कोयवातिस दाक्षिणात्यमरुतइतिकविराज ॥ घण्टापाटलिवृक्षे ॥

मरुत्कर । पुं० राजमाषे ॥

मरुत्त । त्रि० वायुविशिष्टे । मरुत सन्त्यत्र । तप्पर्वमरुद्भ्यामितितप् ॥ चन्द्रवंशीयनृपविशेषे ॥

मरुत्तक । पुं० मरुवके ॥

मरुत्पथ । पुं० आकाशे ॥

मरुत्पुत्र । पुं० हनुमति ॥ भीमसेने ॥ मरुत वायो पुत्र ॥

मरुत्प्लव । पुं० कण्ठीरवे । सिंहे ॥

मरुत्फलम् । न० घनोपले ॥

मरुत्वान् । पुं० इन्द्रे । शचीपतौ ॥ मरुतोदेवता । सन्त्यस्य । मतुप् । झयइतिवत्वम् । तसौमत्वर्थइतिभ त्वाज्जश्त्वाभाव ॥

मरुत्वतीयम् । न० मरुत्वत्यै हविषि ॥ मरुत्वान्देवतास्य । द्यावापृथिवीशु नासीरमरुत्वदग्नीषोमवास्तोष्पति गृहमेधाच्छचेति० छ० ॥

मरुत्वत्यम् । न० मरुत्वतीये० हविषि ॥ मरुत्वान्देवतास्य । द्यावापृथिवी त्यत्रस्यचकारात्०यत् ॥

मरुत्सख । पुं० इन्द्रे ॥ अग्नौ ॥

मरुदान्दोल । पुं० धवित्रे ॥

मरुदिष्ट । पुं० गुग्गुलौ ॥

मरुद्गण । पुं० आवहप्रवाहादिवायु समूहे ॥

मरुद्रुमम् । न० वाततूले । ग्रीष्महा से । बुढियाकोसूत० इ० भा० ॥

मरुद्भवा । स्त्री० ताम्रमूलाक्षुपे । खि राइ इ० गौ० दे० भा० ॥

मरुद्रथ । पुं० अश्वे । देवरथे ॥

मरुद्द्रुम । पुं० विट्खदिरे । अरिमेदे ॥

मरुद्वर्त्म । न० आकाशे ॥

मरुद्वाह । पुं० धूमे ॥ वह्नौ ॥

मरुद्विप । पुं० उष्ट्रे ॥

मरुन्माला । स्त्री० पृक्कायाम् ॥ मरुद्भिर्म्रियते । मलधारणे । घञ् ॥

मरुप्रिय । पुं० उष्ट्रे ॥ मरुदेशविशेष प्रियोऽस्य ॥

मरुभू । स्त्री० दशेरकेमारवाड०-इ० प्र० ॥ निर्जलदेशे ॥

मरुभूरुह । पुं० करीरवृक्षे ॥

मरुल । पुं० कारण्डवपक्षिणि ॥

मरुला । स्त्री० केरलदेशप्रसिद्धायां नद्याम् ॥

मरुव । पुं० मरुवके ॥

मरुवक । पुं० समीरणे । प्रस्थपुष्पे । फणिज्झके मरुवा० इ० भा० प्र० पुष्पे ॥ पिण्डीतके । श्वसने । करहाटके । मदनद्रुमे । मयनफल इ० भाषा ॥ मरुवाति । वा० । क्वुन् शिल्पिसंज्ञयो ॥ व्याघ्रे ॥ राहौ ॥ खरपत्रे । नागदौना० इ० गौ० दे० भा० प्र० क्षुपविशेषे ॥ चि० भयानके ॥

मरुसम्भवम् । न० चाणक्यमूलके ॥

मरुसम्भवा । स्त्री० महेन्द्रवारुण्याम् ॥ क्षुद्रदुरालभायाम् ॥

मरुस्था । स्त्री० क्षुद्रदुरालभायाम् ॥

मरूक । पुं० मृगविशेषे ॥ मयूरे ॥ मर्त्ये ॥ मारयति० म्रियतेवा । मृङ्० । मृकणिभ्यामूकोकणावित्यूक ॥

मरूद्भवा । स्त्री० कार्पास्याम् ॥ यवासे । क्षुद्रखदिरे ॥

मरोलि । पुं० मकरे । असिदष्ट्रके । मगर० इ० भा० प्र० यादसि ॥

मरोलिक । पुं० मकरे ॥

मर्क । पुं० देहे । शरीरे ॥ वानरे ॥ वायौ ॥ मर्चति० मर्चयतिवा । मर्चि सौत्रोधातुरितिवक्ष्व । मर्चशब्दे० चौरादिकइति० मिद्द्यो न्यात् सूचेकैयट । इणभीकापाशल्यतिमर्चिभ्य कन् । नचैवणिलोपस्यस्थानिवद्भावात्० कुत्वनस्यादितिवाच्यम्० पूर्वत्रासिद्धे तदभावात् ॥

मर्कक । पुं० गलेगण्डखगे । हाडगिल० इ० गौ० दे० भा० ॥

मर्कट । पुं० वानरे ॥ लूतायाम् ॥ ऊर्णनाभे ॥ खोकरणान्तरे ॥ गलेगण्डे । हाडगिल० इ० भा० प्र० खगे ॥ मर्कति । मर्क सौत्रोधातु ग्रहणे । शकादिभ्योऽटन् ॥ स्थावरविषभेदे ॥

मर्कटक । पुं० शस्यप्रभेदे ॥ वानरे ॥ लूतायाम् ॥ मत्स्यविशेषे ॥ दैत्यवि

शेषे ॥ संज्ञायांकन् ॥

मर्कटतिन्दुक । पु० कुपीलौ ।

मर्कटपिप्पली । स्त्री० अपामार्गे ॥

मर्कटप्रिय । पु० क्षीरवृक्षे ॥

मर्कटवास । पु० आशावन्धे ॥ लूतातन्तौ । मकडीकाजाल० इ० भा० ॥

मर्कटशीर्षम् । न० हिङ्गुले ॥

मर्कटास्यम् । न० ताम्रे ॥ वानरमुखे ॥ पु० म्लेच्छविशेषे ॥ त्रि० वानरमुखसदृशमुखविशिष्टे ॥

मर्कटी । स्त्री० करञ्जप्रभेदे । मकडाकरेंजुवा० इ० भा० ॥ शूकशिम्ब्याम् ॥ मर्कटीवविविधचेष्टाहेतुत्वात् । अजमोदायाम् ॥ अपामार्गे ॥ वानर्याम् ॥ गौरादित्वान्ङीष् ॥

मर्कटेन्दु । पुं० काकतिन्दुके ॥

मर्कर । पु० भृङ्गराजे ॥

मर्करा । स्त्री० निष्फलायाम् ॥ दर्व्याम् ॥ सुरङ्गायाम् ॥ भाण्डे ॥

मर्जू । पु० धावके । रजके ॥ पीठमर्दे । स्त्री० शुद्धौ । मार्ष्टि । मृजूशुद्धौ । मृजेर्गुणश्चेत्यू ॥ मार्जनवा ॥

मर्त्त । पु० मर्त्यलोके ॥ मानुषे ॥ म्रियन्तेऽत्र । मृङ् । हसिमृग्रिण्वामिदमिलूपूधूर्विभ्यस्तन्निति तन् ॥

मर्त्य । पु० मनुष्ये ॥ म्रियते । मृङ्० । हसिमृग्रिणितितन् । ततस्वार्थेयत् । प्राक्प्रबोधात्० सर्वैर्हि मर्त्य ॥ मध्यलोके ॥ म्रियन्तेऽत्रेति मर्त्य । हसिमृग्रिणिति० मृङ्धातोस्तन्० मर्त्त । ततोनवसूरमर्त्तयविष्टेभ्य स्वार्थेयत् ॥ मर्त्ते भवोवा । दिगादेराकृतिगणत्वाद्यत् ॥

मर्त्यमुख । पु० यक्षे ॥

मर्त्या । स्त्री० मानुषस्त्रियाम् ॥

मर्त्येन्द्रा । स्त्री० मातरि ॥ अग्निदमन्याम् ॥ राजमातरि ॥

मर्दनम् । न० अङ्गस्यमर्दने । पादमर्दनादौ । संवाहने ॥ मृदक्षोदे । ल्युट् । क्षदने ॥ चूर्णने० । त्रि० मर्दयितरि ॥ मर्दयति । मृदक्षोदे० मृदमर्दनेवा । हेतुमणिजन्तात्कर्त्तरिल्युट् । बहुलमन्यत्रापीतियुज्वा ॥

मर्दल । पु० वाद्यप्रभेदे ॥ मर्दलो मादल इति० नेपालेख्यातो० मृदङ्गसजातीय ॥ मर्दमुपमर्दंलाति० । ला० । आतइतिक ॥

मर्दित । त्रि० चूर्णिते ॥ ग्रन्थिते ॥

मर्दिता । त्रि० मर्दिनि ॥

मर्दी । त्रि० मर्दितरि ॥

मर्म्मकील । पु० भर्त्तरि ॥

मर्म्मज्ञ । त्रि० मर्मविदि । तत्त्वज्ञे ॥

मर्म्म । न० स्वरूपे । तत्त्वे ॥ यथा ।

मृगयानविगीयतेन्द्रपैरपिधर्मागम मर्म्मपारगे । स्मरसुन्दरमायद्-घ्यजस्रवधर्मे सदयोदयोज्ज्वला ॥ सन्धिस्थाने ॥ जीवस्थाने ॥ यत्ते-ऽयेगावरत्नींनपावचीतकत्त्यपित् । मसवसेत्सूतकेचनकवैमर्मणिस्पृ-शेत् ॥ च्यरुषि ॥

मर्म्मर । पु० वस्त्रविशेषे ॥ शुष्कप र्णध्वनौ ॥ वस्त्रपर्णानास्वनिते । मरमरमरडमरड० इतिचभाषा ॥ मर्मराति । रा० क ॥ अनुकरण-शब्दोवा ॥

मर्म्मरी । स्त्री० पीतदारुणि ॥

मर्म्मरीक । त्रि० दीनजने ॥ म्रियते । मृङ० । पर्फरीकादिस्वादीकन्०धा तोर्हिर्त्वंरुक्चाभ्यासस्य ॥

मर्म्मवित् । पु० मर्म्मज्ञे । कार्पटि-के ॥

मर्म्मवेदी । पु० मर्मविदि ॥

मर्म्मस्पृक् । त्रि० मर्मपीडके । अरु-न्तुदे ॥ मर्म्मस्पृशति। स्पृशउपता पे । स्पृशोऽनुदकइति० क्विन् ॥

मर्म्माविद्०द् । त्रि० सन्धिस्थानवेधक र्त्तरि ॥ मर्म्मज्ञे ॥ मर्म्माणिविध्य ति । व्यधताडने । क्विप् । ग्रहिज्ये तिसम्प्रसारणम् । नहिवृतीतिदी-र्घ ॥

मर्म्मिक । त्रि० मर्मज्ञे ॥

मर्म्मुर । पु० तुषानले ।

मर्य्य । पु० मरणधर्म्मणि । मनु-ष्ये ॥

मर्य्या । अ० सीमायाम् ॥

मर्य्यादा । स्त्री० सीमनि । अवधौ । तेनविनेत्यर्थे ॥ स्थितौ । धारणा-याम् । सत्पथस्थितौ ॥ अनुल्लङ्घनी याव्यवस्थायाम् ॥ स्थित्यनतिक्र मे ॥ कुलभूमौ ॥ मर्येतिसीमार्थेऽ-व्ययम् । तत्रदीयते । डुदाञ्० । आतश्चोपसर्गेइत्यङ् ॥

मर्ष । पु० क्षान्तौ ॥ मर्षणम् । मृ-षतितिक्षायाम् ॥ घञ् ॥

मर्षणम् । न० अपराधेसत्यपिकोपा नाविष्करणे । क्षमायाम् । मृष० भ०वेल्युट् ॥

मर्षित । त्रि० क्षान्तियुक्ते ॥ मृषे कर्त्तरिक्त । भावेक्तेक्लीबम् ॥

मर्षितवान् । त्रि० क्षान्ते ॥ मृषे कर्त्तरिक्तवतु ॥

मर्षी । त्रि० क्षमाशीले ॥

मल । पु० न० पापे । किल्विषे ॥ विष्ठि । विष्ठायाम् । यथा । मला यत्त बलपु साशुक्रायत्तन्तुजीवनम् । तस्माद्यत्नेनतरक्षेत्यक्ष्मिणोमलरे-तसीइति ॥ किट्टे । मण्डूरादौ ॥ स्वेदादौ ॥ वसाशुक्रमसृङ्मज्जामू-त्रविट्कर्णविण्नखा । श्लेष्माश्रुदू षिकास्वेदोद्वादशैतेनृणामला ॥ वातादिषु ॥ यथा । शरीरदूषणाद्दो

षामलिनीकरणान्मला । धारणा त्वातवस्त्रिषु वातपित्तकफास्त्रय ॥ सर्वेषामेवरोगाणानिदानकुपिता- मला । तत्प्रकोपस्यतुप्रोक्त विवि- धाहितसेवनम् । हरेद्दसन्तेश्लेष्माण पित्त शरदिनिर्हरेत् वर्षासुशमये द्वायुप्राक्विकारसमुच्छ्रयात् ॥ अत्र- विशेषमाहमाधव ' कफपित्तानि ला पूर्वमध्यान्तेष्वव्यवस्थिता । देहाहोराचिवयसासन्धिप्रविकफा निलाविति ॥ अस्यार्थ । कफपि- त्तानिला देहाहोराचिवयसापूर्व मध्यान्तेषुयथासङ्ख्यव्यवस्थिता । देहस्यपूर्वभागेशिरआरभ्यवक्षोन्त- कफोव्यवस्थित । मध्येआमाशय- मारभ्यनाभ्यन्तेपित्त व्यवस्थितम् । अन्तेनाभ्यधोभागेवायुर्व्यवस्थित । शिरोमूलत्वात्देहस्येवपूर्वादिक ल्पना । अह्नस्त्रिधाविभक्तस्यपूर्व- भागेकफोमध्येपित्तमन्तेवायु । एवरात्रेरपिवयसोपिपूर्वभागेवाल्या वस्थायाश्लेष्मामध्येतरुणावस्थाया- पित्तम्अन्तेवृद्धावस्थायावायु । सन्धिष्विति । देहाहोराचिवयसा- मित्येव । तत्रदेहस्यपूर्वभागमध्य भागयो सन्धौकफोव्यवस्थित म ध्यभागान्त्यभागयो सन्धौपक्वाश- याख्योवायु एतच्चयथासङ्ख्यमि त्यतोलभ्यते । अह सन्धौराल्या- साकमह सन्धि प्रात सन्ध्या तस्मिन्कफ । अह्नासाकरात्रे सन्धि सायतस्मिन्वात । वय सन्धौवाल्यतारुण्ययो सन्धौश्लेष्मा तारुण्यवृद्धत्वयो सन्धौवायुरिति ॥ मृज्यतेऽसौ । मृजूशुद्धौ । मृजेष्टि लोपश्चेतिकल ॥ मलयति । मल तत्करोति• अट्कल । मललेवा । मलधारणे । पचाद्यच् ॥ कर्पूरे ॥ चि• कृपणे । कदर्य्ये ॥

मलघ्न । पु• शाल्मलीकन्दे ॥ चि• मलनाशके ॥

मलघ्नी । स्त्री• नागदमन्याम् ॥

मलजम् । न• पूये ॥ चि• मलोद्भवे ॥

मलदूषित । चि• मलिने ॥ मलैनदू षित । कर्तृकरणेइतिसमास ॥

मलद्रावी । पु• जयपाले ॥

मलधी । पु• कामिनि ॥

मलन । पु• पटवासे । अशुक्लालये ॥ न• मर्द्दने । पीडना• मलना• बु• भा• ॥

मलपू । स्त्री• काकोदुम्बरिकाया- म् ॥ मलयूस्तम्भकृत्तिक्ताशीतला तुवराजयेत् । कफपित्तव्रणश्वित्रकु ष्ठपाण्डुर्शकामला ॥ मलात्पापा त् । पुनाति । पूञ्पवने । क्विप् ॥

मलभुक् । पु• काके ॥

मलभेदिनी । स्त्री• कटुकायाम् ॥

मलमास । पुं• अधिमासे । मलि

खुर्ष ॥ यस्मिन्मासेनसङ्क्रान्ति सङ्क्रान्तिद्वयमेववा । मलमास सविज्ञेयोमासस्स्वि यत्तमोभवेत् ॥ गर्गस्तु । अमावास्याद्वय यत्ररवि सङ्क्रान्तिवर्ज्जितम् । मलमास सविज्ञेयोमास शुद्धाख्यउत्तर ॥ तथाचब्रह्मसिद्धान्ते । चान्द्रोमासो ह्यसङ्क्रान्तोमलमास प्रकीर्त्ति-त ॥ सत्यव्रतस्तु । राशिद्वय यत्र मासिसङ्क्रमेतद्दिवाकर । नाधि मासोभवेदेवमलमासस्तुकेवलम् ॥ एकत्रमासद्वितय यद्दिस्यादर्षेऽधि-कतत्रपरोऽधिमास : । त्रयोदशस्तु श्रुतिराह्मास चतुर्दश क्वापिनचा-स्तिदृष्टम् ॥ अथ मासश्चान्द्रएवन-सौर । अस्तित्रयोदशोमास सच श्रुत्यानिगद्यते । असौचान्द्रोनसौ र.स्याद्वास्तिसौरत्रयोदश ॥

मलमासत्वम् । न० रविसङ्क्रान्त्य भावविशिष्टचान्द्रमासत्वे ॥

मलय । पु० ऋष्यमूकप्रदेशान्तरे खनाम्नाप्रसिद्धेऽद्रिविशेषे । आषा ढे । दक्षिणाचले । चन्दनाद्रौ लतमालातास्त्रपर्णीप्रमुखामलयो-द्भवा ॥ शैलाङ्गे ॥ देशविशेषे । मलबार०बृ०भा० ॥ आरामे न-न्दनवने ॥ अष्टादशोपद्वीपान्तर्ग-तद्वीपविशेषे ॥ मलते । मलधार-णे । चलिमलितनिश्च कयम् ॥

ऋषभदेवस्यपञ्चमेपुत्रे ॥

मलयगन्धिनी । स्त्री० उमाया सखी विशेषे ॥

मलयज । पु० राहुग्रहे ॥ पु०न० चन्दने ॥ मलयेजात । सप्तम्याज मेड ॥

मलया । स्त्री० त्रिवृतायामोषधौ ॥

मलयाचल । पु० सह्याद्रिसमीप-स्थे०शैलविशेषे । दक्षिणाचले ॥ सतांभिसेव्योहिमवान भोगिनाम-लयाचल ॥

मलयानिल । पु० वासन्ते । वसन्त कालिकवायौ ॥

मलयाल । पु० देशविशेषे ॥ यथा । सुराम्बिकांसमारभ्यमलयाद्यन्तग - शिवे । मलयालाभिधोदेशोजन्मसि द्धिप्रदर्शक . ॥

मलयू । स्त्री० मलय्वाम् । काकोदु म्बरिकायाम् ॥ मल यवति । युन् गुणायाम् । क्विप् । बाहुलका-द्दीर्घ ॥ यद्वा । मलते । मलधा-रणे । बाहुलकाद्दयू ॥

मलयोद्भवम् । न० चन्दने ॥

मलवत्म । न० गुदे ॥

मलविलासिनी । स्त्री०शङ्खपुष्प्या म् ॥

मलहन्ता । पुं० शाल्मलीकन्दे ॥

मला । स्त्री० भूम्यामलक्याम ॥

मलाका । स्त्री० दूत्याम् ॥ कामिन्या

म् ॥ हस्तिन्याम् ॥

मलापकर्षणम् । न० पापमोचने ॥ मलस्यदूरीकरणे ॥

मलापहा । स्त्री० नदीविशेषे ॥ यथा। मलापहाभीमरथीचघट्टगायथाचक्र याजलसाम्यगागुणे । मलापहा घट्टगयोस्तथापिपथ्य लघुत्वादुतर - मुक्तान्विदम् ॥

मलावहम् । न० मलिनीकरणे । पापविशेषे ॥ यथा । क्रमिकीटवयोह त्यामद्यानुगतभोजनम् । फलेध . कुसुमस्तेयमधैर्य्यञ्चमलावहम् ॥

मलारि । पु० सर्वक्षारे । सावन० द्रु० भा० ॥

मलिनम् । न० दोषे ॥ टङ्कणे । घोले ॥ चि० मलयुक्तवस्तुनि । मलीमसे । कच्चरे । मलदूषिते ॥ यथा । यथाभवतिबालानागगन मलिन मलैः । तथाभवत्यबुद्धाना मात्मापिमलिनीमलैरिति ॥ मलैः क्लेशकर्मफलैरात्मा । अन्यच्च लेघैनरजोधूमादिभिराकाशवद्धस्य यं ॥ नित्यनैमित्तिकक्रियात्या गिनि ॥ कृष्णे ॥ दूषिते ॥ मलो स्यास्ति । ज्योत्स्नातमिस्रेतिसाधु ॥ यद्वा । मलते । मल० । वहु लमन्यत्रापीतीनच् ।

मलिनमुख । पु० वह्नौ ॥ गोला ङ्गूले० मृगे ॥ प्रेते ॥ चि० क्रूरे

। खले ॥

मलिनात्मा । पु० कृष्णदेहे ॥ दुष्ट चित्ते ॥ नपरिचयोमलिनात्मना प्रधानम् ॥

मलिनाम्बु । न० मस्याम् ॥

मलिनास्य । चि० खले ॥

मलिनिमा । पु० कृष्णत्वे ॥ मलिन त्वे ॥ मलिनस्यभाव । इमनि च् ।

मलिनी । स्त्री० रजस्वलायांनार्यां म् । ऋतुमत्याम् ॥ मलोऽस्त्यस्या । अतइनिठनौ ।

मलिनीकरणम् । न० मलावहे ॥

मलिम्लुच । पु० मलमासे ॥ यथा । यमतिक्रम्यतुरवियैदागच्छेत् कथञ्चन । आद्योमलिम्लुचोज्ञेयो द्वितीय प्रकृत स्मृत ॥ यद्वा दर्शान्तमासमतिक्रम्यतत्पूर्वमासा न्त्यचणाद्रविराशिस्थ ' सन्सूर्योऽ तिवाहगच्छेत् मासान्तरे राश्यन्त रसयोग गच्छेत्० तदाद्योऽति क्रान्तमासोमलिम्लुचोज्ञेय । मलो सन्म्लोचति० गच्छतीति० मलि म्लुच । द्वितीयस्तुप्रकृत शुभ कर्मार्हत्वात् ॥ चौरे ॥ ज्वलने ॥ वाते ॥ मत्स्ये ॥ मल० । पूर्व० । मलि भूत म्लोचति । म्लुच स्तेये । मूलविभुजादित्वात्क ॥

मलिष्ठा । स्त्री० ऋतुमत्यानार्य्याम् ॥

मलीमस । पु॰ पुष्पकासीसे ॥ लौहे ॥ मलिने ॥ मलोऽस्यास्ति । ज्योत्स्नातमिस्रेतिसाधुः ॥

मलूक । पु॰ कृमिविशेषे ॥

मल्ल । पु॰ पात्रे ॥ कपोले ॥ मत्स्यभेदे ॥ बलीयसि ॥ झल्लः । निच्छिवौ । बाहुयोधिनि॰ मल्लतिनाम्नाप्रसिद्धे ॥ अयञ्चव्रात्यात् क्षत्रियात्सवर्णायाजातः । यथा मनुः । झल्लोमल्लश्चराजन्याद्व्रात्यान्निच्छिविरेवच । नटश्चकरणश्चैव खसोद्रविडएवच ॥ श्रुति ॥ देशविशेषे ॥ यथा । दशार्णानवराष्ट्रञ्चमल्ला शाल्वा युगन्धरा । इति । विराटपर्व्वणि १ अध्याय ॥ वर्णसङ्करजातिविशेषे । माला॰ इ॰ गौ॰ दे॰ भा॰ प्रसिद्धे ॥ अयञ्च॰ लेटात्तीवरकन्यायाजातः । इ॰ ब्र॰ वै॰ पु॰ ॥ तन्त्रवाय्याकुन्दकाराज्जातः । इ॰ प॰ पु॰ ॥ नियुद्धकुशलोमल्लः स्यादृक्तिस्तपरायणः ॥

मल्लक । पु॰ दन्ते ॥ पुं॰ स्त्री॰ दीपाधारे ॥ कौशिकायाम । नारिकेलफलनिर्म्मितेचषके । नरेली॰ इ॰ भा॰ ॥ मल्लते । मल्लधारणे । वुल् ॥

मल्लतूर्य्यम् । न॰ वाद्यविशेषे । महास्वने ॥

मल्लनाग । पु॰ अभ्रमातङ्गे ॥ वात्स्यायनमुनौ ॥ कामशास्त्रविशेषे ॥ लेखहारे ॥

मल्लभू । स्त्री॰ मल्लभूमौ ॥

मल्लभूमि । स्त्री॰ रङ्गभूमौ । अक्षवाटे । अखाडा॰ इ॰ भा॰ ॥ देशविशेषे ॥

मल्लयात्रा । स्त्री॰ मालव्याम् । मल्लानायुद्धार्थप्रयाणे ॥

मल्लयुद्धम् । न॰ नियुद्धे । बाहुयुद्धे । मल्लानांसङ्ग्रामे ॥

मल्ला । स्त्री॰ नार्य्याम् ॥ पत्रवल्ल्याम् ॥ मल्लिकायाम् ॥

मल्लार । पु॰ षड्रागाणामध्येद्वितीयरागे ॥ मेघमल्लाररागस्यगानवर्षासुसर्व्वदा ॥

मल्लारी । स्त्री॰ वसन्तरागस्यरागिण्याम् ॥ यथा । आन्दोलिताचदेशाख्या लोलाप्रथममञ्जरी । मल्लारीचेतिरागिण्योवसन्तस्यसदानुगाः ॥ मेघरागस्यरागिण्याम् ।

मल्लि । पु॰ वृत्तार्हद्विशेषे ॥ स्त्री॰ मल्लिकायाम् ॥ मल्लते । मल्ल॰ । सर्व्वधातुभ्यइन् ॥

मल्लिक । पु॰ मलिनचञ्चुचरणयुक्तहंसविशेषे । किञ्चिद्धूसरवर्णैश्चञ्चुचरणैरुपलक्षितहंसप्रभेदे ॥ मल्लते । मल्ल॰ । इन् । स्वार्थेकः ॥

मल्लिका । स्त्री॰ तृणशून्ये । भूपद्याम् ।

। शतभीरौ । वेल्लि॰ वेला॰ वेल्ली॰ स्त्रु॰ प्र॰ पुष्पवृत्ते ॥ मल्लतेगन्ध॰ मल्ल्यतेवा । मल्ल॰ । सर्वधातुभ्यइन् । वाङीष् । स्वार्थेकन् । स्त्रत्व । टाप् ॥ मल्लिकोष्णालघुवृष्याति क्ताचकटुकाहरेत् । वातपित्तास्यदृग्व्याधिकुष्ठारुचिविषव्रणान् ॥ मीनविशेषे ॥ मृत्पात्रविशेषे ॥ पान पात्रे ॥ सवैय्यान्तर्गतवृत्तविशेषे ॥ यथा । अशेषगुणाधिकशोभनशोभन सौरभयुद्धधविशुद्धयगते॰विधेहिवि धेहिविवेकनिधेहिपुरोजगणानिह सप्तलगोसुमते । विशोभियशोभिरु पेतितयेतिविनिर्मितमल्लिकयेशर- ते॰ निधेहिनिधेहिमुदहृदयेसदये यशवन्तधराधिपते ॥ वर्णवृत्तान्तरे ॥ यथा । हारशङ्खकक्रमेणमण्डिताष्ट वर्णकेन । बर्धिताकुतूहलेनमल्लिके पिङ्गलेन ॥ यथा । वेदवेदिबालखि ल्यनारदादिसंस्तुताय । अस्तुमेन ति सदैवतुभ्यमम्बुजप्रियाय ॥ भू पदीपुष्पे ॥ मल्लिकाया पुष्पम् । पुष्पमूलेषुबहुलमिति॰ अनुदात्ता देरञोऽणश्चलुप् । लुपियुक्तवत् ॥ वर्णपात्रे ॥ स्त्रु॰ श॰ माला ॥

मल्लिकाच । पु॰ किञ्चिद्धूम्रवर्णैश्चञ्चुचरणैरुपलक्षितेहंसविशेषे ॥ शुक्लवर्णवेष्टितचक्षुर्द्वययुक्ताक्षे ॥ मल्लिकाकारमक्षियस्यशुक्लापाङ्गत्वात् । ब हुब्रीहौसक्थ्यक्ष्णोरितिषच् ॥

मल्लिकाख्य । पुं॰ मल्लिकाक्षाभिधे हंसे ॥

मल्लिकाख्या । स्त्री॰ मोहिन्याम् । चिपुरमालीतिगौडदेशप्रसिद्धपुष्पे ॥

मल्लिकागन्धम् । न॰ मल्लिकागुरुणि

मल्लिकापुष्प । पु॰ कुटजवृक्षे ॥ कब यावृक्षे । करुणालेबु॰ स्त्रु॰ गौ॰ दे॰ भा॰ ॥ खमाक्नाप्रसिद्धपुष्पवृक्षे ॥

मल्लिगन्धि । न॰ मल्लक्याागुरुणि ॥ मल्लिकापुष्पस्येवगन्धोयस्य । उपमानाच्चेति॰ इत् ॥

मल्लिपत्रम् । न॰ छत्राके ॥

मल्ली । स्त्री॰ मल्लिकायाम् ॥

मल्लीकर । त्रि॰ चौरे ॥

मल्लु । पु॰ भालूके ॥

मवित । त्रि॰ बद्धे ॥

मशक । पु॰ कीटविशेषे । वप्यतुण्डे । सूच्यास्ये । रात्रिजागरदे । मच्छर॰ इतिभाषा ॥ तन्नाशकधूपोयथा । त्रिफलार्जुनपुष्पाणिभल्लातकशिरीषकम् । लाक्षासर्जरसश्चैवविडङ्गश्चैवगुग्गुलु एतैर्धूपैर्मक्षिकाणामशकानाविनाशनम् ॥ क्षुद्ररोगविशेषे । मशा॰ स्त्रु॰ भा॰ प्रसिद्ध ॥ यथा । अवेदनस्थिरश्चैव यस्तुगात्रेप्रदृश्यते । माषवत्कृष्णमुत्सन्नमलिनमशकंदिशेत् ॥ स्थिर

म॰चलम् ॥ अश्वचिकित्सायथा । चर्मकीलजतुमणिमशकास्तिलका लकान् । उत्कृत्यशस्त्रेणदहेत्क्षारा ग्निभ्यामशेषत ॥ अपिच । ल शुनानान्तुचूर्णंश्चर्मीमशकनाशन ॥ इति ॥

मशकी । पु॰ उदुम्बरवृक्षे ॥

मशहरी । स्त्री॰ चतुष्क्याम् । शयन तिरस्करिण्याम् ॥

मशुन । पु॰ कुक्कुरे ॥

मसनम् । न॰ सोमराजीवृक्षे ॥

मसरा । स्त्री॰ मसूरे ॥

मसार ।) पु॰ इन्द्रनील
मसारक ।) पु॰मणौ ॥

मसि । स्त्री॰ लिपिप्रयोजनायाम् । पत्राङ्गे । मस्याम् ॥ मस्यति । मसीपरिणामे । इन् ॥ शेफालिका वृक्षे ॥

मसिकूपी ।) स्त्री॰ मस्या-
मसिधानम् ।) न॰ धा-
मसीधाना ।) स्त्री॰ रे ।
मसिकूपिकायाम्

मसिनम् । न॰ सपिण्डके ॥

मसिपथ्य । पु॰ लेखके ॥

मसिप्रसू । स्त्री॰ मस्याधारे ॥ मस्या प्रसू ॥ लेखन्याम् ॥

मसिमणि । पु॰ मस्याधारे ॥

मसिवर्द्धनम् । न॰ रसगन्धे ॥

मसी । स्त्री॰ मेलायाम् । लिपिसाधन विशेषे । काली॰ इ॰गौ॰भा॰ । स्याही॰ इ॰ भाषा॰ ॥ शेफालिका वृक्षे । मस्यति । मसी॰ । पचाद्यच् । गौरादित्त्वान्ङीष् ॥

मसीजलम् । न॰ मस्याम् ॥

मसीधानम् । न॰ मस्याधारे ॥

मसीधानी । स्त्री॰ मस्याधारे ॥

मसीना । स्त्री॰ स्वनामाख्यातैधान्ये । उमायाम् ॥

मसीश । पु॰ कायस्थे ॥ मस्याईश ॥

मसुर । पु॰ मसूरे । मकुष्ठके ॥ म स्यति॰ मस्यतेवा । मसी॰ । मसि शेरुरन् ॥ उपधाने ॥ मसुरा । स्त्री॰ वेश्यायाम् ॥ व्रीहिप्रभे दे ॥ टाप् ॥

मसुरी । स्त्री॰ पापरोगे । मसूर्याम् ॥

मसूर । पु॰ व्रीहिप्रभेदे । मकुष्ठ-के ॥ मसूरोमधुर पाकेसङ्ग्राही शीतलोलघु । कफपित्तास्रजिद्रूक्षोवातलोज्वरनाशन ॥ मस्यति॰ मस्यतेवा । मसी॰ । मसेरूरन्निति पाक्षिकऊरन् । उपधाने ॥

मसूरक । पु॰ उपबर्हविशेषे । चातु रे । चक्रगण्डौ । गोलसिर्हा मा॰इ॰भा॰ ॥ मसूरे ॥ स्वार्थे क ॥

मसूरविदला । स्त्री॰ कृष्णत्रिवृतायाम् ॥ मसूरवद्विदलमस्या ॥

मसूरा । स्त्री॰ मसूर॰ङ्॰ प्रसिद्धब्रीहिभेदे । मसूरस्यकै ॥ वेश्यायाम् ॥ टाप् ॥

मसूरिका । स्त्री॰ कुट्टन्याम् ॥ मसूरस्यके ॥ मसूरीरोगे । शीतलाख्यरोगे ॥ मसूराकृतिसंस्थाना पिडका स्युर्मसूरिका ॥ अतीसारे ॥ मशकर्याम् ॥ यथोक्तं पाश्चेक्रियायोगसारे । इ शाखमशकास्त्रैवर्षाकालेनिवारयेत् । मसूरिकाभि प्राप्नस्यमशशायिनमुच्युतमिति ॥

मसूरी । स्त्री॰ पापरोगे । रक्तवट्याम् । शीतलाख्यरोगे ॥ शिहति ॥ रक्त शिहति ॥

मसृण । पु॰ सोमे ॥ त्रि॰ चक्कणे । अकठिने ॥ स्निग्धे ॥ मस्यति । मसी॰ बाहुलकात्॰ ऋण . ॥ यद्वा । समृच्छोति । ऋणुगतौ ॥ शकपर्धितिक । पृषोदरादि ॥

मसृणा । स्त्री॰ उमायाम् । अतस्याम् ॥

मस्कर । पु॰ वेणौ । वंशे ॥ मस्करोऽनेनवा । मस्कगतौ । बाहुलकादर ॥ यद्वा । मङ्कते।मखिमगच्छने। अर । आगमशास्त्रस्यानित्यत्वान्नुम् । मस्करमस्करिणौवेणुपरिव्राजकयोरितिसुट् ॥ रघुवंशे ॥

मस्करी । पु॰ परिव्राजके । भिक्षौ । सन्यासिनि ॥ मस्कनम् । मस्कगतौ । बाहुलकादर । मस्करोज्ञानमतिर्वाऽस्यास्ति । मस्करमस्करिणावितीनि ॥ यद्वा । मस्करोवेणुरस्यास्ति । इनि ॥ यद्वा । माकृत कर्म निषिद्धशीलमस्य । मस्करमस्करिणाविति साधु ॥ यद्वा । मकुरस्तुवशुभ्रमस्य करणमस्यास्ति । प्राग्वन्निपात॰ ॥ यद्वा । मङ्कते । मखि॰ । बाहुलकादर । आगमशास्त्रस्यानित्यत्वान्नुम् ॥ मकरोनिधिभेदोवाऽस्यास्ति । पूर्ववन्निपात ॥ चन्द्रे ॥

मस्तम् । न॰ मस्तके ॥ मस्यतेऽस्मिन् । मसी॰ । क्त ॥

मस्तक । पु॰ न॰ उत्तमाङ्गे । शिरसि । मूर्धनि ॥ स्वार्थेकन् ॥

मस्तकस्नेह । पु॰ शिरोमज्जनि ॥

मस्तकाख्य . । पुं॰ शिखरे ॥ वृक्षशिरसि ॥ मस्तकमित्याख्यायस्य ॥

मस्तदारु । न॰ देवदारुणि ॥

मस्तमूलकम् । न॰ शिरोधौ ॥

मस्तिष्कम् । न॰ गोर्दे । मस्तकस्थघृताकारस्नेहे ॥ मस्यते॰ मसन वा॰ । मसी॰ । क्तिन् । मस्ति मस्कते । मस्कगतौ । पचाद्यच् । पृषोदरादि ॥

मस्तु । न॰ दधिभवमण्डे । दधिजले । तोड॰ ङ्॰ भाषा ॥ दध्युत्तर परियोभागोऽन्न स्नेहसमन्वित । सलोवीसरइत्यु क्तोदध्नोमण्डस्तुमस्त्विति ॥ मस्तुशमस्तरणस्य लघुभुक्ता-

भिलाषकृत् । स्रोतोविशोधनकृत्ना द्दिकफतृष्णानिलापहम् । चश्रुष्य- प्रीणनशीघ्र भिन्नतिमलसञ्चयम्॥ अपिच । उष्णाऽम्ल रुचिपित्तदश्रम हरवल्य कषायसरभुक्तिच्छन्दकरदृ शोद्दरगदश्रीहार्शसानाशनम् । शीत शुद्धिकरकफानिलहरविष्टम्भ शूलापहमृगाण्डश्वासविकारगुल्म शमनमस्तुप्रशस्त लघु ॥ मस्यते । मसी० । सितनीतितुन् ॥

मस्तुलुङ्ग । पु० मस्तकस्थघृताकार वर्णहे । मस्तिष्के ॥

मस्तुलुङ्गक । पु० मस्तिष्के ॥

मह । पु० उत्सवे॥ तेजसि ॥ महि षे ॥ महनम् । महपूजायाम् । घ- ञ् । सञ्ज्ञापूर्वकत्वाद्वृद्ध्यभाव । चोत्रा ॥ यथा । महति । अच् । यज्ञे ॥

महक । पु० बहुलामोदे । महक०, कू० भा० ॥

महत् । न० राज्ये ॥

महान् । पु० ज्ञानक्रियाशक्तिमतिम हत्तत्वे । बुद्धितत्वे। अध्यवसाय लक्षणे ॥ यथा । सविकारात्प्रधा नात्महत्तत्व प्रजायते । महानि- तियत ख्यातिर्लोकानांजायतेस दा ॥ सर्वकार्यापेक्षयाऽधिकत्वात् कारणे० हिरण्यगर्भे । प्रथमजे ॥ दुर्गायाम्॥ महान्व्याप्यस्थितासर्वे महान्वाप्रकृतिर्मतेतिदेवीपुराणा- त् ॥ उष्ट्रे ॥ नवधाभक्तियुक्तभक्त- श्रभक्ते० शिवशैवधर्मादौ ॥ त्रि० वृद्धे । विशङ्कटे । बृहति । विशा- ले । बड्डे । विपुले ॥ उत्कटे ॥ अ तिप्रमाणे । अप्रमेये । आपातमधु रसांसारिकसुखनिस्पृहे ॥ यथा । महत्सेवाद्दारमाहुर्विमुक्तेस्तमोद्दा रयोषितासङ्गिसङ्गम् । महान्तस्ते समचित्ताः प्रशान्ताविमन्यव सु हृद साधवोये ॥ महति । मह० । वर्त्तमानेपृषद्बृहन्महदिति नि पा तित ॥ महतेवा । महच्छब्दप्रयो गनिषेधोयथा। शब्दखेतैलतथामा सेवैद्यज्योतिषिकैद्दिजे । यात्रायापथिनिन्द्रायामहच्छब्दोनदीयते ॥ इ ति ॥ देशादिपरिच्छेदशून्ये सर्वंग तेपरमात्मनि ॥

महती । स्त्री० नारदस्यवल्लक्याम् ॥ शततन्त्रीवीणामहतीति० स्वामी॥ विततायाम् ॥ बृहत्प्रमाणायाम् ॥ वृहत्याम् ॥ वार्त्ताक्याम् ॥ म- हते । मह० । वर्त्तमानेपृषदिति साधु । गौरादि ॥

महतीद्दादशी । स्त्री० श्रवणद्दादश्याम् । वामनद्दादश्याम् ॥

महत्तत्त्वम् । न० चतुर्विंशतितत्त्व न्त र्गतद्दितीयतत्त्वे । प्रकृतेरुत्पन्ने सम ष्टिबुद्धिस्वरूपे ॥ तत्पर्यायाश्च । अम

हाभारते । यथा । महानात्मामति
र्विष्णुर्जिष्णुः शम्भुश्ववीर्यवान् ।
बुद्धिः प्रज्ञोपलब्धिश्च तथाख्याति
र्धृतिः स्मृतिः ॥ पर्यायवाचकैः श
ब्दैर्महानात्माविभाव्यते ॥

महत्तर । पु॰ शूद्रविशेषे । ग्रामकू
टे । महता॰ इ॰ भा॰ ॥ इ॰ चि॰
काण्डशेष ॥

महत्युक्थम् । न॰ बृहतीसहस्राख्य
शस्त्रे ॥

महत्त्वम् । न॰ महतोभावे । यथा ।
महत्त्वषड्विधेहेतुरिन्द्रियकरणमतम्
। इ॰ भा॰ प॰ । महत्त्व षड्विधबु
ति । द्रव्यप्रत्यक्षेमहत्त्वसमवायसम
वन्धेनकारणम् । द्रव्यसमवेताना
गुणकर्मसामान्यानाप्रत्यक्षे॰ स्वाश्र
यसमवेतसमवायसम्बन्धेनकारणम्
। इ॰ सिद्धान्तमुक्तावली ॥ स्वाध्यस
सर्वसम्बन्धित्वे ॥ श्रेष्ठतायाम ॥

महत्पुष्पा । स्त्री॰ हस्तिघोषायाम् ॥

महद्ब्रह्म । न॰ अव्याकृते॰ प्रकृतौ॰
त्रिगुणात्मिकायामायायाम् ॥ स
र्वकार्यापेक्षयाधिकत्वात्कारणमह
त्॰सर्वकार्याणाबृद्धिहेतुत्वरूपात्॰
बृहत्त्वाद्वा॰ ब्रह्मत्वाद्वा॰ ब्रह्मच
भवत्यव्याकृतम् ॥ महच्चतद्ब्रह्मचे
तिविग्रहः ॥

महद्भूतम् । न॰ परमात्मनि ॥ महत्
ब्रह्मविद्योत्कर्षेणवर्तमानत्वात्॰भू
तपरमार्थसत्यम् । महच्चतद्भूतञ्च ॥

महनीय । त्रि॰ पूजनीये ।

महर्घता । स्त्री॰ अधिकन्यूनत्वे ॥

महर्द्धि । स्त्री॰ समृद्धौ । ऋद्धेराधि
क्ये ॥

महर्लोक । पु॰ भूरादिसप्तलोकान्त
र्गतचतुर्थलोके ॥ चतुर्मुखदिनस्या
न्तेजगदेतच्चराचरम् । तदादिदह्य
तेसर्वंत्रैलोक्यभर्भुवादिकम् । जन
स्ययान्तितापार्तामहर्लोकनिवासि
नः ॥ चतुर्थंतुमहर्लोकेतिष्ठन्तिकल्प
वासिनः ॥ अपिच । मर्योर्ध्वकोटि
र्यत्रास्तेमरीच्यादिमुनिव्रज ॥ भू
पृष्ठाद्विकोट्यूर्ध्वगायोमरीच्यादिमुनि
वृन्दस्थानमहर्लोकउत्तर्थ ॥

महर्षभी । स्त्री॰ कपिकच्छ्वाम् ॥

महर्षि । पु॰ व्यासादिषु ॥ भृग्वा
दिसप्तसु ॥ वेदतदर्थद्रष्टृषु॰ सर्वज्ञे
षु॰ विद्यासम्प्रदायप्रवर्तकेषु ॥ भृ
गुमरीचिमत्रिञ्चपुलस्त्यपुलहक्रतु
म् । वसिष्ठञ्चमहातेजा सोऽसृजन्
मनसासुतान् ॥ सप्तब्रह्माणइत्येते
पुराणेनिश्चयङ्गता ॥ महाश्चासौ॰
ऋषिश्च । कृत्स्नस्यवेदस्यदर्शनात् ।
। अन्येतुवेदैकदेशदर्शनादृषय ॥

महल्लक । पु॰ अन्तःपुररक्षके ।
सौविदल्ले । कञ्चुकिनि ॥ महती
लाति । ला॰ । क । क ॥

महल्लिक । पु॰ अन्तःपुररक्षके

अन्त पुरस्थायिजने ॥ तल्लक्षणं यथा । सुप्ताशून्योऽनुपस्थेय ' स्त्री स्वभावोमहल्लिक ॥ इति ॥

मह । न॰ उत्सवे ॥ तेजसि ॥ महनम्॰मह्यतेवा । महपूजायाम् । सर्वधातुभ्योऽसुन् ॥

महसम् । न॰ ज्ञाने ॥ महति॰मह्यतेवा । मह॰ । अत्यविचमितमिन मिरभिलभिनभितपियतिपश्चिप-निमहिभ्योऽसच् ॥ प्रकारे ॥

महा । स्त्री॰ गोपवल्याम् । पृश्निपर्णीविशेषे ॥ धेनौ ॥ मह्यतेपूज्यते । मह॰ । स्वनोघचेति॰घ ॥

महाकच्छ । पु॰ समुद्रे ॥ प्रचेतसि । वरुणे ॥ पर्वते ॥ महान्कच्छोयस्य स । आन्महतइत्यात्वम् ॥

महाकण्टकिनी । स्त्री॰ स्नुहीभेदे । विश्वसारके । नागफणीयूहर॰इ॰भा॰ । फणिमनसा॰दुर्गा॰दे॰भा॰ ॥

महाकन्द । पु॰ लशुने ॥ चाणक्यमूलके ॥ मूलके ॥ रक्तलशुने । राजपलाण्डौ ॥

महाकपित्थ । पु॰ बिल्ववृक्षे ॥ महाश्चासौकपित्थश्च । आन्महत ॥

महाकपित्थाख्य । पु॰ बिल्वे ॥

महाकरञ्ज । पु॰ हस्तिकरञ्जके ॥

महाकर्णिकार । पु॰ आरग्वधे ॥

महाकान्ता । स्त्री॰ पृथिव्याम् ॥

महाकाय । पु॰ वृषाणके । प्रमथविशेषे । शिवद्वारपाले ॥ हस्तिकरो रे ॥ त्रि॰तद्वति ॥

महाकार्त्तिकी । स्त्री॰ रोहिणीनक्षत्रयुक्तायाकार्त्तिकपूर्णिमायाम् ॥

महाकाल । पु॰ महादेवे ॥ प्रमथविशेषे । महाभीमे ॥ लताविशेषे । किम्पाके ॥ अखण्डदण्डायमानविष्णुस्वरूपसमये ॥ उज्जयिन्याम-हाकाल शङ्करीतत्रदेवता ॥

महाकाली । स्त्री॰ परदेवतायाम् ॥ महाकालपत्न्याम् ॥ जिनानाचतुर्विंशतिशासनदेवतान्तर्गतदेवीविशेषे ॥

महाकाव्यम् । न॰ सर्गबन्धे ॥

महाकुमुदा । स्त्री॰ काश्मर्याम् ॥

महाकुम्भी । स्त्री॰ कट्फले ॥

महाकुल । त्रि॰ कुलीने । आर्ये । सभ्ये । सज्जने । साधौ ॥ महच्चतत्कुलञ्चमहाकुलम् । आन्महतइत्यात्वम् । महाकुलमस्यास्ति । अच् ॥ महत्कुलमस्येतिविग्रहोवा । न॰सत्कुले ॥

महाकुलीन । त्रि॰ महाकुले ॥ महाकुलस्यापत्यम् । कुलात्ख इत्यनुवृत्तौ महाकुलादञ्खञौ वितिपक्षेख ॥

महाकूप । पु॰ पादावर्त्ते ॥

महाकूल । पु॰ मत्कुले ॥

महाकोशफला । स्त्री॰ देवदालीलतायाम् ॥
महाकोशल । पु॰ देशविशेषे ॥ यथा । गोकर्णेशात्पूर्वभागेआर्यावर्तात्तुचोत्तरे । तीरभुक्तात्पश्चिमे तुमहापुर्व्याश्चसर्वत । महाकोशलदेशश्चसूर्यवंशपरायण ॥
महाकोषातकी । स्त्री॰ हस्तिघोषायाम् । नेनुवा॰ घीयातोरई॰ हू॰ भा॰ प्र॰ शाकि ॥ महाकोषातकी स्निग्धासरापित्तानिलापहा ॥
महाक्रतु । पु॰ अश्वमेधे ॥ महांश्चासौक्रतुश्च ॥
महाखर । पु॰ अश्वतरे ॥
महागद । पु॰ ज्वरे ॥
महागन्ध । पु॰ कुटजवृक्षे ॥ अम्बुवेतसे । न॰ हरिचन्दने ॥ महान्गन्धोयस्य॰ यस्मिन्वा ॥ बोले ॥
महागन्धा । स्त्री॰ चामुण्डायादेव्याम ॥ केविकापुष्पे ॥ नागबलायाम् ॥
महागव । पु॰ गवये । वनगवे ॥
महागिरि । पु॰ बौद्धभेदे ॥ बृहत्पर्वते ॥
महागुरु । पु॰ मातरि । पितरि ॥ आचार्ये ॥ यथा । मातापितात्रयोदातामहान्तोगुरव स्मृता । इति ॥ महांश्चासौगुरुश्च । आत्मगतद्दुष्यात्वम् ॥ स्त्रिया पतिरेवमहागुरु ॥
महागुल्मा । स्त्री॰ सोमवल्ल्याम् ॥
महागुहा । स्त्री॰ पृश्निपर्ण्याम् ॥
महागोधूम । पु॰ पश्चाद्देशभवेगोधूमविशेषे । बडा॰ गोहूं॰ हू॰ भाषा ॥
महाग्रह । पु॰ सूर्ये ॥
महाग्रीव । पु॰ उष्ट्रे ॥ त्रि॰ बृहत्ग्रीवायुक्ते ॥
महाघूर्णा । स्त्री॰ सुरायाम् ॥ महतीघूर्णायस्मादयायाश्च ॥
महाघोर । त्रि॰ अतिशयभयानके ॥
महाघोष । पु॰ अतिघोषणे । महाशब्दे । न॰ हट्टे । आपणे ॥ त्रि॰ उरस्कन्दयुक्ते ॥
महाघोषा । स्त्री॰ कर्कटशृङ्ग्याम् ॥ कुन्दरुल्याम् ॥
महाङ्ग । पु॰ उष्ट्रे ॥ महान्त्यङ्गान्यस्य । अनेकमितिबहुव्रीहि ॥ गोक्षुरके ॥ महामूषिके ॥ रक्तचित्रके ॥ त्रि॰ बृहदवयवयुक्ते ॥
महाचञ्चु । पु॰ बृहच्चञ्चुमतिखगे ॥ शाकविशेषे । सुचञ्चुकायाम् । दीर्घपत्र्याम् । दिव्यगन्धायाम् ॥
महाचण्ड । पु॰ कालस्यभृत्ये ॥ त्रि॰ प्रचण्डे ॥
महाचीन । पु॰ देशविशेषे ॥ यथा कैलाशनीरसमारभ्यसरयूपरितःप

रे । अमराणांमहेशानिमहाधीना भिधोभवेत् ॥

महाच्छन्द । पुं॰ देवताडवृक्षे । वृहत्यच्चे ॥

महाच्छाय । पुं॰ वटवृक्षे ॥ त्रि॰ वृहच्छायायुक्ते ॥ महतीच्छायाऽस्य ॥

महाच्छिद्रा । स्त्री॰ महामेदायाम् ॥ त्रि॰ वृहच्छिद्रयुक्ते ॥

महाज । पुं॰ वृहच्छागे ॥ त्रि॰ महाकुलोद्भवे । महाश्चासावजश्च ॥ महतोजायतेवा ॥

महाजटा । स्त्री॰ रुद्रजटायामोषधौ ॥ वृहन्मूर्त्यांजटायाम् ॥

महाजन । पुं॰ सज्जने । साधौ ॥ यथा । वेदाविभिन्नाः स्मृतयो विभिन्नानाऽसौमुनिर्यस्यमतं नभिन्नम् । धर्म्मस्यतत्त्वंनिहितं गुहायां महाजनोयेनगतः सपन्थाः ॥ महाजनोपर्यनुक्रोशयुक्ते सन्नाहरा जाविवेक्ते । यथा । आ पाप महामोहहतकसर्व्वथाहतस्त्वयाय महाजनः । यतः । शान्तेऽनन्त महिम्निनिर्म्मलचिदानन्दे तरङ्गावलीनिर्मुक्तेऽमृतसागराम्भसिमना क्मग्नोपिनाचामति । नि सारे मृगतृष्णिकार्णवजले श्रान्तोपिमूढ पिबत्याधावत्यवगाहतेऽभिरमते मज्जत्ययोमज्जतीति ॥ मन्दादौ । यथा । प्रायेणर्व्वेदतदिदं नम हाजनीयं देव्याविमोहितमतिर्यत मायथालम् । अस्याजडीकृतमति मधुपुष्पितायांवैतानिकीमहतिक र्म्मणियुज्यमानः ॥

महाजम्बु । स्त्री॰)

महाजम्बू । स्त्री॰) वृहज्जम्ब्वाम् । राजजम्ब्वाम् ॥

महाजव । पुं॰ शरभे ॥ श्रीकारिविमृगे ॥ त्रि॰ अतिशयवेगवति ॥

महाजाति । स्त्री॰ वासन्त्यामजताम् । माधव्याम् ॥ श्रेष्ठवर्णे ॥

महाजाली । स्त्री॰ पीतवर्णघोषायाम ॥ राजकोषातक्याम् ॥ जालयति । जालमाच्छादयति । पु॰ । पचाद्यच् । गौरादि । महतीचासौजालीच ॥

महाज्यैष्ठी । स्त्री॰ नक्षत्रविशेषादियुक्तायाज्यैष्ठ्यापूर्णिमायाम् ॥ पश्चाच्छब्दकल्पद्रुमम् ॥

महाज्योतिष्मती । स्त्री॰ लताविशेषे । तेजोवत्याम् । वहुरसायाम् । कनकप्रभायाम् । लवणायाम् । वडीमालकांगणी॰ इ॰ भा॰ ॥

महाज्वाल । पुं॰ यज्ञवह्नौ ॥ त्रि॰ ...ध्याम् ॥

महाज्वाला । स्त्री॰ जिनानांविद्याधरीविशेषे ॥ वृहद्वह्निशिखायाम् ।

महाडीनम् । न॰ पक्षिणः ऊर्द्ध्वपतनेनप्रकृष्टावृत्तौ ।

महाढ्य । पु० कदम्ब ॥ त्रि० अतिशयधनवति ॥
महातपा । पु० विष्णौ ॥ महत्सृष्टिविषय तपोज्ञानमस्य । ऐश्वर्यं प्रतापोवामहदस्य ॥
महातमप्रभा । स्त्री० अतिशयान्धकारमयेनरकविशेषे ॥
महातरु । पु० सुहीवृक्षे ॥ वृहद्वृक्षे ॥
महातलम् । न० पातालप्रभेदे ॥
महातारा । स्त्री० जिनानादेवीविशेषे ॥
महाताली । स्त्री० श्वेतश्यामे ॥
महातिक्त । पु० महानिम्बे ॥ त्रि० अतिशयतिक्तरसयुक्ते ॥
महातिक्ता । स्त्री० यवतिक्तायाम् ॥ पाठायाम् ॥
महातीक्ष्णा । स्त्री० भल्लातकवृक्षे ॥ त्रि० अतिशयतीक्ष्णे ।
महातुम्बी । स्त्री० राजालाबाम् ॥
महातेजा । पु० अग्नौ ॥ कार्त्तिकेये ॥ विष्णौ ॥ यथा । तेजस्विनोयदोयेनतेजसाभास्करादय । तस्मादोमहदस्येतिमहातेजा कईश्वर ॥ शौर्यशौर्यादिभिर्धर्मैर्महद्भि समलङ्कृत. । इतिवाख्यान्महातेजा अनुपातनईश्वर ॥ न० पारदे ॥ त्रि० अतिशयतेजस्विनि ॥ महत्प्रकृष्टं तेजस्ते न्यलमस्य ॥
महात्मा । त्रि० महामनसि । महाशये ॥ अत्यन्तशुद्धान्त करणत्वाज्जीवन्मुक्ते ॥ सर्वोत्कृष्टे ॥ रजस्तमोमलरहितान्त करणे । शुद्धसत्त्वे । समुत्पन्नसम्यग्दर्शने ॥ साधूनाम्भयदायके । परमोदारचित्ते ॥ परमकारुणिके ॥ सर्वेश्वरे० सर्वज्ञे० परमात्मनि ॥ अनुद्रबुद्धौ ॥ महानुषनैकजन्मसुकृते रक्षत सुदुःखामाद्यनभिभूत • आत्मा ।• अन्त करणयस्य ' ॥ महांश्चासावात्माचेतिवा ॥
महाश्व । पु० चतुर्थके० विषमज्वरे ॥ गम्भीरे ॥ मर्त्तिकष्टे ॥
महादण्ड । पु० यमदूतप्रभेदे ॥
महादन्त । पु० गजदन्ते । ईशादन्ते ॥ वृहद्दन्तमात्रे ॥ त्रि० तद्वति ।
महादानम् । न० श्रेष्ठदाने । तुलापुरुषादिषोडशप्रकारे ॥ यथा । आद्यन्तुसर्वदानानातुलापुरुषसञ्ज्ञितम् । । हिरण्यगर्भदानञ्चब्रह्माण्ड तदनन्तरम् ॥ कल्पपादपदानञ्चगोसहस्रन्तुपञ्चमम् हिरण्यकामधेनुश्चहिरण्याश्वस्तथैवच ॥ पञ्चलाङ्गलक तद्वद्धरादानन्तथैवच । हिरण्याश्वरथस्तद्वद्धेमहस्तिरथस्तथा ॥ द्वादशविष्णुचक्रञ्चततकल्पलतात्मकम् । सप्तसागरदानञ्चरत्नधेनुस्तथैवच ॥ महाभूतघटस्तद्

तृषोक्त्य परिकीर्त्तित ॥
महादारु । न० देवदारुणि ॥
महादाह । पु० नरकान्तरे ॥
महादेव । पु० शिवे ॥ महांश्चासौ-
देवश्च । चान्महतइत्याकारम् ॥ म
हान्देवोन्द्रत्वादिरूपाक्रीडायस्येतिवा
॥ ब्रह्मादीनासुराणाञ्चमुनीनाञ्च
वादिनाम् । तेषाञ्चमहतोदेवोमहा
देव प्रकीर्त्तित ॥ महतीपूजिताविश्वे
मूलप्रकृतिरीश्वरी। तस्मादेव पू
जितश्चमहादेव सवस्मृत ॥ इ०
ब्र० वै० पु० ॥ सर्वदेवानामहनीय
त्वाच्चमहादेव । तथोक्त स्कन्दपुरा
णे । पूज्यतेयस्मात्रे सर्वैर्महांश्चैव
प्रमाणत । धातुर्महेतिपूजायाम
हादेवस्ततस्मृत ॥ स्कान्देपि । म
हतामपिदेवनामहमेवमहान्यत ।
नतुमत्तोमहानन्योमहादेवस्ततोह्य
हमिति ॥ कोटयोब्रह्महत्यानामग
स्यागमकोटय । सद्य प्रलयमा-
यान्तिमहादेवेतिकीर्त्तनात्॥ महा
देवमहादेवमहादेवेतिवादिनम् ।
वत्स गौरिवगौरीशोधावन्तमनुधाव
ति ॥ यथोक्तमथर्वशिरसि । सर्वा
न्भावान्परित्यज्यात्मज्ञानयोगैश्व
र्ये महतिमहीयतेतस्मादुच्यतेमहा-
देवइति । अस्यार्थोविष्णुसहस्रनाम
भाष्यटीकायांद्रष्टव्य ॥
महादेवी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ महतो-
ब्रह्मादीनपिदेवयतिसर्गादिभिर्व्यवहारयति० इतिमहादेवी। दिवु० ।
अच् । टित्वान्ङीप् ॥ पूज्यतेयासु
रे सर्वै महतीचप्रमाणत । धातु
र्महेतिपूजायांमहादेवीतत स्मृते
तिदेवीपुराणम् । सर्वद्रष्ट्रमहादेवी
द्रष्टासाक्षीचसेवहीतिदेवीभागवत
म् । द्रष्टाजीव साक्षी० ईश्वर ०
द्रष्टव्यसर्वजगत्० इदञ्च सेवभगवती
भवतीत्यर्थ ॥ राज्ञ्याम्। महिष्या
म् । पट्टदेव्याम् ॥
महादैत्य । पु० भौत्यमन्वन्तरीयदै-
त्यविशेषे ॥ उत्कृष्टदैत्ये ॥
महाद्युति । त्रि० ईश्वरे ॥ महती-
बाह्याभ्यन्तरव्यापिनीद्युतिर्यस्य तन्य
लक्ष्यास्वकामादिपराभवेनखण्डित
साधनोन्मुखे० पुरुषर्षभे । महती
द्युतिरस्य ॥
महाद्रिधृक् । पु० हरौमहान्तमद्रि-
मन्दरगोवर्द्धनवाऽमृतमथनेगोरक्ष-
णेवाधृतवानितिव्युत्पत्ति फलिता
र्थकथनपरा । वस्तुतस्तुमहाद्रयेध
ष्णोति० धर्त्तुमप्रगल्भते । ञिधृ-
षाप्रागल्भ्ये । क्विप् । क्विन्प्रत्यय
स्यकु ॥
महाद्रुम । पु० अश्वत्थे ॥ महांश्चा
सौद्रुमश्च ॥ इहद्रुमे ॥
महाद्रोणा । स्त्री० देवकुरुस्थायाम्। दि
व्यपुष्पायाम् ॥

महाद्रणी । स्त्री॰ महाद्रोणाक्षुपे ॥

महाद्रुह । पुं॰ युद्धवादे ॥ अतिकलहे ॥

महाधनम् । न॰ महामूल्ये । बहुमूल्ये वस्तुनि । महर्गौ॰ हू॰ भा॰ । सुवर्णे ॥ सिह्लके ॥ चारुवाससि ॥ महद्धनमूल्यमस्य ॥ कृषिकर्मणि॥ त्रि॰ अतिशयधनयुक्ते ॥

महाधातु । पु॰ स्वर्णे ॥

महाध्वग . । पु॰ उष्ट्रे ॥

महानट । पु॰ महादेवे ॥

महानद . । पु॰ नदविशेषे ।

महानदी । स्त्री॰ पुरुषोत्तमक्षेत्रान्तर्गतनदीविशेषे । चित्रोत्पलायाम् ॥ गङ्गायाम् ॥ यथा । अम्बुजमम्बुनिजातनजातुनजायतेम्बुजादम्बु । मुरहरतश्चविपरीतपदाम्बुजाद्यन्महानदीजाता ॥

महानन्द । पु॰ मुक्तौ ॥ अधिकाह्लादे ।

महानन्दा । स्त्री॰ अमृतायाम् । सुरायाम् ॥ माघशुक्लनवम्याम् ॥ नदीविशेषे । देवीविशेषे । अट्टहासेमहानन्दादेवी ॥

महानन्दि . । पु॰ नन्दिवर्द्धनाख्यराजपुत्रे ॥

महानरक . । पु॰ अतिशयनानाप्रकारयातनास्थाने ॥

महानल पु॰ वृहदग्नौ ॥ देवनले ।

महानवमी । स्त्री॰ आश्विनशुक्लनवम्याम् ॥

महानसम् । न॰ पाकस्थाने । रसवत्याम् ॥ तत्र रसवतीयजनामाक्षेत्रेता । यथा । सूदशास्त्रविधानज्ञा पराऽभेद्याः कुलोद्गता । सर्वमहानसेधार्या कृतनखाजना ॥ इति ॥ पुल्लिङ्गोप्ययमितिकश्चित् ॥ महच्चतदनञ्च । अनोश्माय सरसोजातिसञ्ज्ञयोरितिसंज्ञायाटच ॥

महानसाधिकृत । त्रि॰ पौरोगवे ॥ महानसेऽधिकृत ॥

महानाटकम् । न॰ हनुमन्नाटके ॥ नाटकविशेषे ॥

महानाडी । स्त्री॰ काण्डरायाम् ॥

महानाद । पु॰ कुञ्जरे ॥ वर्षुकाब्दे ॥ महास्वने ॥ ध्वनिराट्ट । कर्णे ॥ सिंहे ॥ उष्ट्रे ॥ शङ्खे ॥ कोहलायाम् ॥ महान्नादोयस्यस ॥

महानिद्रा । स्त्री॰ मरणे ॥

महानिम्ब । पुं॰ प्रवकेष्टे । पार्वते । वकायन॰ द्रेक॰ ड्रेक॰ हू॰ भाषा । महानिम्बोहिमोरूक्षस्तिक्तोग्राहीकषायक . । कफपित्तक्रमिच्छर्द्दिकुष्ठहृल्लासरक्तजित् । प्रमेहश्वासगुल्मार्शोमूषिकाविषनाशन ॥

महानिशा । स्त्री॰ निशामध्यभागे । निशीथे ॥ रात्रेर्मध्यस्थप्रहरद्वये ॥

यथा । महानिशातुविज्ञेयामध्यस्थप्रहरद्वयम् । तत्रस्नानंनकुर्वीत काम्यनैमित्तिकादृते ॥ स्मृत्युक्तमहानिशासार्द्धप्रहरोपरिप्रहरद्वयमितिरघुनन्दन । देवलोक्तामहानिशारात्रिमध्यमदण्डद्वयात्मिकासाद्वितीयप्रहरशेषदण्डस्तृतीयप्रहरप्रथमदण्डश्च ॥

महानीच । पु॰ रजके । अतिशयहीनवर्णे ॥

महानील । पु॰ भृङ्गराजे । नागविशेषे ॥ सिंहलद्वीपाकरोद्भूते॰ मणिविशेषे ॥ सिंहलस्याकरोद्भूतामहानीलास्तुतेस्मृताइत्यगस्त्योक्तेः । तल्लक्षणं यथा । यस्तुवर्णस्यभूयस्त्वात् क्षीरेशतगुणेस्थित । नीलतातनुयात्सर्वंमहानील सउच्यते ॥ इतिगारुडे॰ ७२ अध्याय ॥

महानीला । स्त्री॰ महाजम्ब्वाम् ॥

महानीली । स्त्री॰ नीलापराजितायाम् ॥ इन्द्रनील्याम् । श्रीफलिकायाम् । कैशार्हायाम् ॥

महानुभाव । पु॰ श्रीहरौ ॥ महाशये । सुकृतिनि । महामाहात्म्ये ॥ महान्श्रुताध्ययनतपआचारादिनिबन्धनोऽनुभाव प्रभावोयस्य स ॥

महान्तक । पु॰ महेन्द्राचलपीठस्थेशिवे । स्त्री॰ देवीविशेषे ॥ महेन्द्रेचमहान्तका ॥

महापक्ष । पु॰ बहुपुत्रादिपरिजने ॥

महापञ्चमूलम् । न॰ बृहत्पञ्चमूले । तद्यथा । बिल्वोग्निमन्थ श्योनाक काश्मर्यं पाटलातथा । सर्वैस्तुमिलितैरेतै श्चान्महापञ्चमूलकम् ॥

महापञ्चविषम् । न॰ बृहद्विषपञ्चके ॥ तद्यथा । शृङ्गीकालकूटश्चमुस्तकोवत्सनाभक । शङ्खकर्णीतियोगोयमहापञ्चविषाभिध ॥

महापद्माङ्गुल । पु॰ स्थूलैरण्डे

महापत्र । पु॰ शाकवृक्षे ॥ मानके । मानकचू॰ इ॰ गौ॰ दे॰ भा॰ प्र॰ कन्दे ॥ त्रि॰ बृहत्पत्रयुक्ते ॥ महान्तिपत्राणियस्य स ॥

महापत्रा । स्त्री॰ महाजम्ब्वाम् ॥

महापथ । पु॰ प्रधानेऽध्वनि । घण्टापथे । राजवर्त्मनि ॥ आकाशे ॥ विस्तीर्णपथि ॥ श्मशाने ॥ महताप न्था ॰ च ॥

महापथगम : । पु॰ मरणे ॥

महापद्म । पु॰ अष्टनागान्तर्गतनागविशेषे । अतिशुक्ले । दशविन्दुकमस्तके ॥ कुबेरस्यनवनिध्यन्तर्गतनिधिविशेषे ॥ शतकोटिसङ्ख्यायाम् । १०००००००००००० ॥ न॰ सितपद्मे ॥

महापातकम् । न॰ ब्रह्महत्यादिषु ॥

यथा । ब्रह्महत्यासुरापानस्तेयगुर्व्वङ्गनागम । महान्तिपातकान्याहु स्संसर्गश्चापितैः सह ॥ महापातकजचिह्न सप्तजन्मसु जायते । बाधते व्याधिरूपेण तस्य कृच्छ्रादिभि शम ॥ महच्चतत्पातकञ्च ॥

महापातकी । स्त्री॰ ब्रह्महत्याद्यन्यतमपातकयस्ते ॥ वीरहननाद्यन्यतममहापातकयस्ते ॥ यथा । वीरघातीतथापापी गीराणास्त्रीगमस्तथा । स्तेयीमहापातकिनस्तत्संसर्गीचपञ्चम ॥ सचपतित ॥ यथा । महापातकिनोयेचपतितास्तेप्रकीर्त्तिता । पतितानान्नदाह स्यान्नान्त्येष्टिर्नास्थिसञ्चयं । नचाश्रुपात पिण्डोवाकार्यं श्राद्धादिक क्वचित् ॥ एतानिपतितानान्तुय करोतिविमोहित । तप्तकृच्छ्रद्वयेनैवतस्यशुद्धिर्नैचान्यथा ॥ इतिशुद्धितत्त्वधृतविष्णुपुराणवचनम् ॥ महापातकिनोजीवतएव तस्योदकक्रियावच्यमाणरीत्यासपिण्डै समानोदकैश्चयथा मातृहीर्णस्त्वाच्चाह्य ऋत्विग्गुरुसन्निधानैरिक्तायान्नवम्यातिथौ दिनान्तेकर्त्तव्येत्याहमनु ॥ पतितस्योदककार्यंसपिण्डैर्बान्धवैर्वहि । निन्दितेऽहनिसायाह्ने ज्ञात्यृत्विग्गुरुसन्निधौ ॥ दासीघटमपापूर्णंपर्यस्येत्प्रेतवत्पदा ॥ अहोरात्रमुपासीरन्नशौचं बान्धवै सह ॥ निवर्त्तेरंश्चतस्मात्तुसम्भाषणसहासने । दायाद्यस्य प्रदानञ्चयात्रा चैव हि लौकिकी ॥ ज्येष्ठताचनिवर्त्तेतज्येष्ठावाप्यञ्चयद्धनम् । ज्येष्ठांशंप्राप्नुयाच्चास्ययवीयान्गुणतोधिक ॥ प्रायश्चित्ते तुचरितेपूर्णकुम्भमपानवम् । तेनैवसार्द्धं प्राप्स्येयु स्नात्वापुण्ये जलाशये ॥ सत्त्वप्सुतघटप्रास्य प्रविश्यभवनस्वकम् । सर्वाणिज्ञातिकार्याणियथापूर्वं समाचरेत् ॥ एतदेवविधिं कुर्यायोषित्सुपतितास्वपि । वस्त्रान्नपानन्देयन्तुवसेयुश्चगृहान्तिके ॥ महापातकमस्त्यस्याश्रिन्वा । इनि ॥ पारिभाषिकमहापातकीयथा ॥ कृतप्राणप्रतिष्ठानीचैर्याप्रतिमाद्विजदुर्गानप्रणमेद्यस्तुसमहापातकीस्मृत ॥ अपिच पितरमातरभार्यांगुरुपत्नीगुरु परम । योनपुष्णातिकापट्यात समहापातकीभवेत् ब्र॰ वै॰ पु॰ ॥

महापापम् । न॰ महापातके ॥ अत्युत्कटपापे ॥

महापाप्मा । पु॰ अत्युये ॥ कामे ॥ महत पापस्यहेतुत्वात् ॥

महापारेवतम् । न॰ स्वल्पारेवते । द्वीपखर्जूरे ॥

महापाश । पु॰ यमदूतविशेषे । इत्यापी ॥

महापासक । पु० गोमिनि । धेनुकी । वृद्धभिक्षुशिष्य ॥
महापिण्डीतक । पु० कृष्णवर्णमदनद्रुमे । वाराहे ॥
महापिण्डीतरु । पु० वृक्षविशेषे । श्वेतपिण्डीतके । अश्वकोषतरौ । अरे । पिण्डीतरौ । पेंडिरा० इ० भा० ।
महापीठम् न० एकपञ्चाशत्पीठे ॥
महापीलु । पु० वृहत्पीलुवृक्षे । महाफले । मधुपीलौ ॥
महापुराणम् । न० एकादशलक्षणयुक्ते व्यासप्रणीते ऽष्टादशसङ्ख्यकपुराणविशेषे ॥ तल्लक्षणं यथा । सृष्टिश्चापिविसृष्टिश्चस्थितिस्तेषाञ्चपालनम् । कर्मणांवासनावार्त्तामनूनाञ्चक्रमेणच । वर्णनं प्रलयानाञ्चमोक्षस्यचनिरूपणम् । उत्कीर्त्तनं हरेरेवदेवानाञ्चपृथक् पृथक् ॥ दशाधिकंलक्षणञ्चमहतापरिकीर्त्तितम् ॥ इतिब्रह्मवैवर्त्ते कृष्णजन्मखण्डे १३२ अध्याय ॥
महापुरुष । पु० नारायणे ॥ श्रेष्ठनरे ॥ लक्षणं वाराह्या ६७ अ० ॥ ब्रह्मात्माभेदज्ञानिनि० जीवन्मुक्ते ॥ महांश्चासौपुरुषश्च । सन्महदिति समास । आन्महतइत्यात्वम् ॥
महापुरुषदन्ता । स्त्री० शतमूल्याम् ॥
महापुरुषदन्तिका । स्त्री० महाशतावर्य्याम् ॥
महापुष्पा । स्त्री० अपराजितायाम् ॥
महापृष्ठ । पु० उष्ट्रे त्रि० वृहत्पृष्ठे ॥
महापौरुषिक । पु० वैकुण्ठनाथानुचरे ॥
महाप्रकृति । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
महाप्रपञ्च । पु० स्थूलसूक्ष्मकारणप्रपञ्चानासमष्टौ ॥ यथाऽवान्तरवनानासमष्टिरेकं महद्वनम्० यथाऽवान्तरजलाशयानासमष्टिरेकोमहान् जलाशयोभवति० तद्वत्स्थूलसूक्ष्मकारणशरीरप्रपञ्चानामपिसमष्टिरेकोमहान्प्रपञ्चोभवतीति ॥
महाप्रभ । त्रि० अतिशयदीप्तियुक्ते ॥
महाप्रभाव । त्रि० अतिशयतेजःशक्तिविशिष्टे ॥
महाप्रभु । पु० जगन्नाथे ॥
महाप्रलय । पु० सर्वसंहारे । एककालिकसमस्तजन्यपदार्थनाशे ॥ महांश्चासौप्रलयश्च ॥ न्यायमते जन्यभावानधिकरणकालोमहाप्रलय० सचचरमध्वंसरूप० ॥
महाप्रसाद । पु० विष्णुनैवेद्यादौ ॥ यथा । पादोदकञ्चनिर्माल्यं नैवेद्यञ्चविशेषत । महाप्रसादइत्युक्त्वाग्राह्यं विष्णो प्रयत्नत ॥ ब्राह्मणब्रह्मवैवर्त्ते पितवस्तुनि । तन्माहात्म्यं महानिर्वाणतन्त्रेसम्यक्

निरूपितम्

महाप्रस्थानम् । न॰ शास्त्रीयदेहत्यागविशेषे ॥ महत्॰आवृत्तिशून्यप्रस्थानम्॰सर्पव्रश्चिकसिंहव्याघ्रादिविषमभूम्याद्यपरिहारेणगमन यावच्छरीरपात तन्महाप्रस्थानम्॰इत्युच्यते ॥

महाप्राण । पुं॰ द्रोणकाके ॥

महाप्रेत । पु॰ ब्रह्मादिषु ॥ यथा । ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चईश्वरश्चसदाशिव । एतेपञ्चमहाप्रेताभूताधिपतयो मता ॥ चत्वारोमञ्चचरणा'पञ्चमप्रच्छद पट । सच्चित्प्रकाशरूपेणशिवेनाभिन्नविग्रहा ॥ तत्रासनेसमासीनानिर्भरानन्दरूपिणीति ॥

महाफल । पु॰ मालूरे । विल्वे ॥ त्रि॰ उत्कृष्टफले ॥ न॰ वृहत्फले ॥

महाफला । स्त्री॰ इन्द्रवारुण्याम् ॥ राजजम्ब्वाम् ॥ तुम्ब्याम् ॥ महाकोशातक्याम् ॥ मधुवीजपुरे ॥

महाफेना । स्त्री॰ अब्धिफेने । हिण्डीरे ॥

महावल । पु॰ वायौ ॥ वुद्धे ॥ न॰ सीसके ॥ त्रि॰ वलोत्कटे । वलीयसि ॥ महासामर्थ्ये ॥ महत्प्रकृष्टवलमस्य ॥

महावला । स्त्री॰ अतिवलायाम् । पीतपुष्पायाम । पीतवाट्यालके ॥

महाबोधि । पु॰ वुद्धे ॥

महाब्राह्मण । पु॰ निन्दितब्राह्मणे । कट्या॰ अचारज॰ इ॰ भा॰ ॥

महाभद्रा । स्त्री॰ काश्मर्याम् ॥ गङ्गायाम् ॥

महाभट । पु॰ अतिशययोद्धरि ॥

महाभाग । त्रि॰ अतिधन्ये ॥ दयाद्यष्टगुणयोगोमहाभागता॰ तद्विशिष्टे ॥ महान्भागोभाग्यमस्य ॥ महान् असाधारणोभागऐश्वर्यादिभगसमुदायोयस्यवा ॥

महाभागा । स्त्री॰ महालयतीर्थस्थायां देव्याम् ॥

महाभारतम् । न॰ व्यासप्रणीतेतिहासशास्त्रे ॥ तन्नामकारण यथा । एकतश्चतुरोवेदाभारतञ्चैतदेकत । पुराकिलसुरै सर्वैं समस्यतुलया धृतम् ॥ चतुर्भ्य सरहस्येभ्योदेवेभ्योभ्यधिकंयदा । तदाप्रभृतिलोकेस्मिन्महाभारतमुच्यते ॥ महत्त्वाद्भारतत्वाच्चमहाभारतमुच्यते ॥

महाभाष्यम् । न॰ पातञ्जलेव्याकरणभाष्ये ॥

महाभिलाष । त्रि॰ महेच्छे ॥ महानभिलाषोस्य ॥

महाभिष । पु॰ राजर्षिविशेषे । प्रातीपे । शन्तनौ ॥ यथा । महाभिषोनृपोजात प्रतीपस्यसुतस्तदा । शन्तनुर्नामराजर्षिर्धर्मात्मासत्यसङ्गरइति ॥

महाभीता । स्त्री॰ लज्जालुवृक्षे ॥ त्रि॰ अतिशयभययुक्ते ॥

महाभीम । पु॰ शान्तनुनृपे ॥ भृङ्गिनामकशिवद्वारपाले ॥ त्रि॰ अतिशयभयानके ॥

महाभीरु । पु॰ कीटविशेषे । गोपालिका॰ इ॰ गौ॰ दे॰ भा॰ प्र॰ ॥ ग्वाली॰ इ॰ दे॰ भा॰ ॥ अतिशयभयशीले ॥

महाभीष्म । पु॰ शान्तनुनृपे ॥

महाभूतम् । न॰ व्योमादिपञ्चसु । भूम्यादिपञ्चसु ॥ महाभूतानिपञ्चैव खानिलाग्न्यम्बुभूमय ॥

महाभृङ्ग । पु॰ नीलभृङ्गराजे ॥

महाभैरव । पु॰ शरभरूपिशिवरे ॥

महाभोग । त्रि॰ नारायणे ॥ अतिसुखिनि ॥ महान्भोग सुखरूपोऽस्य ॥

महाभोगा । स्त्री॰ दुर्गायाम् । महार्थसाधिनीदेवीमहाभोगाततः स्मृता ॥

महामण्डूक । पु॰ पीतमण्डूके ॥

महामति । त्रि॰ अतिशयबुद्धिविशिष्टे ॥

महामद । पु॰ मत्तगजे ॥ त्रि॰ अतिशयहर्षयुक्ते ॥

महामना । त्रि॰ सदन्तःकरणे ॥ उद्भटे । महेच्छे । उदारे । महाशये । अक्षुद्रचित्ते ॥ सर्वश्रेष्ठोहमितिमन्यमाने ॥ महद्भिश्चैरमन्यैरसममानमन्यमानमनोयस्य ॥ परमेश्वरे ॥ सृष्टिस्थित्यन्तकर्माणिजगतांमनसैवकरोतीतिमहामना ॥ मनसैवजगत्सृष्टिं संहारञ्चकरोतियः इतिविष्णुपुराणम् ॥ मनसैव॰ सङ्कल्पमात्रेणैव ।

महामाघ । पु॰ योगविशेषे ॥ माघीचमघसंयुक्तामघायाञ्चगुरुर्यदा । महामाघस्तदाप्रोक्तोव्रतोद्वाहादिवर्जयेत् ॥

महामात्र । पु॰ प्रधाने । अमात्ये । सेनान्यादौ ॥ समृद्धे । हस्तिपकाधिपे । हस्तिशिक्षाजीविनि ॥ महतीमात्रापरिच्छेदोऽस्य ॥

महामात्री । स्त्री॰ आचार्यपत्न्याम् ॥ महामात्रयोषायाम् ॥

महामानसी । स्त्री॰ जिनाननाविद्यादेवीभेदे ॥

महामाय । पु॰ हरौ ॥ मायाविनामपिमायाकारित्वात् ॥ महतीप्रकृष्टामायाऽस्य । महामायात्वञ्चमायाविनामपिमयशम्बरप्रभृतीनाविविधप्रपञ्चविभ्रमकारिमायाप्रयोक्तृत्वात् ॥

महामाया । स्त्री॰ दुर्गायाम् ॥ ईश्वरशक्त्याम् ॥ विसदृशप्रतीतिसाधनमाया॰ तस्याश्चमहत्त्वंसर्वविषयत्वमितिव्याख्यानात् तस्याः स्वरूपयथा । कालिकापुराणे । गर्भान्तर्ज्ञानसम्पन्नं प्रेरितसूतिमारुतैः

। उत्पन्न ज्ञानरहितकुरुतेयानिरन्त
रम् ॥ पूर्वातिपूर्वसम्बन्धसंस्कारेण-
नियोज्यते । आहाराद्दीनतोमोह
ममत्वज्ञानसंशयम् ॥ क्रोधोपरोध
लोभैर्बुद्धिमूढाविमूढापुन पुनः । प
श्चात्कामेनसंयोज्यचिन्तायुक्तामहर्नि
शम् ॥ आमोदयुक्ता व्यसनासक्ता ज-
न्तु करोतिया । महामायेतिसाप्रो
क्तातेनसाजगदीश्वरी ॥ इति ।
महामायी । पु० ईश्वरे ॥
महामायी । स्त्री० दुर्गायाम् ।
महामारी । स्त्री० महाकाल्याम् ॥ अ
मर्यशभूतायामहाजनक्षयकर्यादेव
तायाम् । महारशक्तौ ॥ महतीमा
रयतीतितथा । महतीचासौमारी
चेतिवा ॥ व्याप्तमयैतत्सकलब्रह्मा
ण्ड मनुजेश्वर । महाकाल्यामहा
कालेमहामारीस्वरूपया ॥ सैवका-
लेमहामारीसैवसृष्टिर्भवत्यजा ॥ स्थि
तिंकरोतिभूतानां सैवकालेसनातनी
तिमार्कण्डेयपुराणम् ॥ अतिशय
मारके ॥
महामार्ग । पु० राजमार्गे ॥
महामालिनी । स्त्री० नाराचाभिधेवृ-
त्तविशेषे ॥ यदिहनयुगलततोविरे
फैर्महामालिनीतिलक्षणम् ॥
महामाष । पु० राजमाषे । चौरा०
लोबिया० इ० भा० ॥
महामुख । पु० कुम्भीरे न ब्रह्म

न्मुखे ॥ त्रि० तद्वति ॥
महामुण्डी । स्त्री० महाश्रावणिका-
याम् ॥
महामुनि । पु० नारायणे ॥ अग
स्त्ये ॥ बुद्धे काले ॥ कृपाचार्ये ॥
व्यासे ॥ महांश्चासौमुनिश्च । सन्म
हदितिसमास । आन्महतइत्या
त्वम् ॥ ब्रह्मविदि ॥ तुम्बुरुद्रुमे ॥
न० कुस्तुम्बुरुणि । धन्याके ॥
महामूर्द्धा पु० शिवे ॥ त्रि० वृहन्मस्त
कयुक्ते ॥
महामूल । पु० राजपलाण्डौ ॥ त्रि
लिहिष्टे ॥
महामूल्य । पु० पद्मरागे ॥ न० म
हार्घे ॥ त्रि० तद्वति ॥
महामूषिक । पु० वृहदुन्दुरौ । महा
खु ॥
महामृग । पु० हस्तिनि ॥ शरभे ॥
महामृत्युञ्जय । पु० मृत्योर्मृत्युका
रे शिवमन्त्रविशेषे ॥ नित्यमष्टशत
जप्त्वामृत्युमृत्युपथ नयेत् ॥
महामेघ । पु० अतिशयमेघे ॥
महामेद । पु० अष्टवर्गाङ्गौषधे ।
पुरोडवे । वृहन्मेदे ॥
महामेदा । स्त्री० अष्टवर्गाङ्गौषधविशे
षे । वसुच्छिद्रायाम् । जीवन्त्याम् ।
पाण्डुरागिण्याम् ॥ महामेदाभिध-
कन्दोमोरङ्गादौप्रजायते । शुक्लार्द्र
कनिभ कन्दोलताजातःसुपाण्डुरः ।

महामेदाभिध प्रोक्तोदन्यं भावप्र
काशके । मेदायुग गुरुस्वादुवृष्य
स्तन्यकफापहम् । हणशीतल
पित्तरक्तवातज्वरप्रणुत् ॥ तस्याम
लाभ ध्रमा स्यानेशतावरीदेया ॥

महामेघ । पु॰ बुद्धभेदे ॥ २ ॥

महामोह । पु॰ भोगेच्छारूपाज्ञाने
॥ महामोहस्तुविज्ञेयोग्राम्यभोगसु
खैषणा ॥ रागे । विषयविशेषे
सदशविध । शब्दादिषुपञ्चसु
दिव्यादिव्यतयादशविधेषुविषयेषु
रञ्जनीयेषुराग ॰ आसक्तिर्महा
मोह ॰ सचदशविधविषयत्वा
द्दशविध ॥

महामोही पु॰ शिवप्रिये धत्तूरे
॥ स्त्रि॰ महामोहमिष्टे ॥

महाम्बुज । पु॰ नरकान्तरे ॥

महाम्लम् । न॰ तिन्तिडीके । वृक्षा
म्ले ॥

महायक्ष । पु॰ यक्षादुपासकविशेषे ॥

महायज्ञ । पु॰ अध्यापनादिपञ्चसु
॥ पाठोहोमश्चातिथीनासपर्यातर्प
णबलि । एते पञ्चमहायज्ञाब्रह्म
यज्ञादिनामका ॥ अध्यापनब्रह्म
यज्ञ पितृयज्ञस्तुतर्पणम् । होमो
दैवोबलिर्भौतोनृयज्ञोऽतिथिपूज
नम् ॥ अहुतञ्चहुतञ्चैवतथाप्रहुत
मेवच । ब्राह्म्यहुत प्राशितञ्च्पञ्च
पञ्चयज्ञान्प्रचक्षते ॥ जपोहुतो

हुतोहोम प्रहुतोभौतिकोबलि
। ब्राह्म्यहुतद्विजाग्र्यार्चाप्राशित पि
तृतर्पणम् ॥ पञ्चैतान्योमहायज्ञा
न्नहापयतिशक्तित । सगृहेपिव
सन्नित्य सूनादोषैर्नलिप्यते ॥ दे
वताऽतिथिभृत्यानापितॄणामात्म
नश्चय । ननिर्वपतिपञ्चानामु
च्छ्वसन्नसजीवति ॥ अपिच । एते
पञ्चमहायज्ञाब्रह्मणानिर्मितापुरा
। ब्राह्मणानाहितार्थायइतरेषाच
तन्मुखा ॥इतरेषाचवर्णानाब्राह्मणै
कारिता शुभाः ॥एव कृत्वानरो
भुक्त्वाऽऽत्मशरीरीविशुद्ध्यति । अन्य
थाब्रीह्ययोग्येतेएकैकस्मिन्दिने ॥
मन्तव्यादाष्टभोक्तृणामहामास तुत
क्रवेन् ॥ इ॰ वराहपुराणे ॥

महायशा । पु॰ भूताङ्घ्रिविशेषे ॥
न॰ कल्पभेदे ॥ त्रि॰ लोकेवेदेच
प्रसिद्धविभवे ॥ अतिशययशोयुक्ते ॥

महायशस्क । त्रि॰ अतिशययुक्ते ॥

महायोगी । पु॰ अद्रिकूटपीठस्थे
शिवे ॥

महारजतम् । न॰ स्वर्णे ॥ धुस्तूरे ॥
वृहद्रौप्ये ॥ महच्चतद्रजत च । स
न्महदितिसमास । आत्मश्वतद्र
स्यात्त्वम् ॥

महारजनम् । न॰ कुसुम्भे । कसु
भा॰ इ॰ भा॰ ॥ शातकुम्भे ।
स्वर्णे ॥ रज्यतेऽनेन । रञ्जरागे ।

ल्युट् । रजकरजनरञ्जनरजस्सु प सङ्ख्यानान्नलोप ॥ रश्च्चे क्यु न् वा ॥ महच्चतद्रञ्जन च । सन्महदिति समास ॥

महारण्यम् । न॰ अरण्यान्याम् ॥ मह च्चतदरण्यञ्च । सन्महत्परमोत्तमो त्कृष्टा पूज्यमानैरितिसमास । आन्महतइत्यात्वम् ॥

महारत्नम् । न॰ मुक्तादिनवसु ॥ मु- क्ताफल हीरकञ्चवैदूर्यंपद्मरागकम् । पुष्परागञ्चगोमेदनीलगारुत्मत त- था ॥ प्रवालयुक्तान्युक्तानिमहार- त्नानिवैनव ॥

महारथ । पु॰ रथिकविशेषे । अयु तधन्विभि सहयोद्धरि ॥ यथा । एकोदशसहस्राणियोधयेद्यस्तुधन्वि नाम् । शस्त्रशास्त्रप्रवीणश्चमहा रथइतिस्मृत ॥ अपिच । आत्मा न सारथिञ्चाश्वान्रक्षन्युद्ध्येत योनर । समहारथसञ्ज्ञ स्यादि त्याहुर्नीतिकोविदा । शिवे ॥ वि ष्णौ ॥ महान्महात्मा॰नन्दी॰गरु डोवारथोयस्यस ॥

महारम्भम् न॰ गण्डलवणे । साम र॰द्र॰भा॰ ॥

महारस । पु॰ खर्जूरे ॥ कोशका- रे । इक्षुविशेषे । कोसिआर॰इ॰ भा॰ ॥ कशेरुणि ॥ पारदे । रसे न्द्रे ॥ न॰काञ्जिके ॥

महारसाष्टकम् । न॰ हिङ्गुलाद्यष्ट सु ॥ यथा । दरदपारद स॰जीवे क्राम्त कान्तमभ्रकम् । माक्षिक वि मलश्चेतिस्मुरेतेष्टौमहारसा ॥

महाराज । पु॰ बुद्धभेदे । मञ्जुघो- षे ॥ असपत्नराज्यवति । नृप- श्रेष्ठे ॥

महाराजचूत । पु॰ उत्तमाम्रे । म न्मथानन्दे ॥

महाराजद्रुम । पु॰ आरग्वधे

महाराजिक । पु॰ गणदेवताविशे- षे ॥ सत्यसुधन्यसवनाद्योविंश त्यधिकशतद्वयसङ्ख्यातागीरवा- प्रदर्शिता । महाराजिकनामानो द्विशतेविंशतिस्तथा ॥ महतीराजि पङ्क्तिर्येषामितिविग्रहेप्रशस्तविभा- षेतिकन् ॥

महारात्रि । स्त्री॰ महाष्टम्याम् । अर्द्धरात्रात्परमुहूर्त्तद्वये ॥ ब्रह्म लयोपलक्षितायामहाप्रलयरात्रा- म् ॥ ब्रह्मणस्तुनिपातेचमहाकल्पो भवेन्नृप । प्रकीर्त्तितामहारात्रि साएवचपुरातनैरितिब्र॰वै॰पु॰ ।

महाराष्ट्र । पु॰ देशविशेषे ॥ चिप- ळूकसमारभ्यमर्मोज्जयिनीशिवे । मार्जारतीर्थराजेन्द्रकोलापुरनिवा- सिनी ॥ तावद्देशोमहाराष्ट्र . क- र्णाटस्वामिगोचर । इ॰शक्तिसङ्ग मे ७ पटल ॥ अपिच । नैऋतेद्र

विद्यानन्त महाराष्ट्रासुरैवत । ज-
वन पल्लव सिन्धु पारसीबाद
धीमता ॥ इ॰ज्योतिषतत्त्वे कू-
र्मचक्र ॥
महाराष्ट्री । स्त्री॰ जलपिप्पल्याम ॥
शाकविशेषे । मरैठी॰इ॰भा॰ ॥
भाषाप्रभेदे ।
महारिष्ट । पुं॰ महानिम्बे । गिरि
निम्बे ।
महारुद्र । पुं॰ महादेवे ।
महारूप । पुं॰ शिवे
महारूपकम् । न॰ नाटके ॥
महारोग । पुं॰ पापरोगे ॥ सचाष्ट
विधोयथा । उन्माद १ । त्व-
ग्दोष २ । राजयक्ष्मा ३ । श्वास
४ । मधुमेह ५ । भगन्दर ६ ।
उदर ७ । अश्मरी ८ । इति ॥
महारोगी । त्रि॰ महारोगयुक्ते ॥
महारौरव । पुं॰ नरकान्तरे ॥ महा
रौरवसञ्जन्तुअधोर्द्ध्वंतामसम्पुटम् ।
धम्यतेचद्दिराश्चारेगुरुदारापनाय
च ॥ देवद्रव्यापहारीचपच्यतेका
लमच्ययम् ॥ महान्रौद्रोरवोऽत्र ।
अकन्यादित्वाद्गलोप ॰ । यद्वा ।
रुरुर्भीरमृगाख्योमृग ॰ महतोरु
रोरयम् । अण् ॥
महार्घ । पुं॰ लावकाख्यखगे ॥ त्रि॰
महामूल्ये ॥
महार्णव । पुं॰ महासमुद्रे ॥
महार्थ । पुं॰ परमार्थे ॥
महार्ह । पुं॰ हयविशेषे । महाता
इ॰ गौ॰ दे॰ भा॰ ॥
महार्द्रम् । न॰ चन्दने ॥
महार्द्रकम् । न॰ वनार्द्रके ॥
महार्बुदम् । न॰ दशार्बुदे । शतकोटि
१०००००००००० सङ्ख्यायाम् ।
अङ्के ॥
महार्ह । पुं॰ विष्णौ ॥ मह पूजा॰
तामर्हति । अर्हइतिसूत्रात्अर्हतेः
कर्मण्युपपदेअच्प्रत्यय ॥ न॰
श्वेतचन्दने ॥
महालक्ष्मी । नारायणशक्त्याम् । रा
धायाम् ॥ यन्मायया मोहिताश्चब्र
ह्मविष्णुशिवादय । वेष्णवास्ता
महालक्ष्मींपराराधावदन्तिते ॥ यद
र्चाहामहालक्ष्मी प्रियानारायण
स्यचेति ब्र॰ वै॰ पुराणम् ॥
महालय । पुं॰ विहारे ॥ तीर्थमहा
भागादिव्याश्रये ॥ परमात्मनि ॥
पितृणामुत्सवाश्रयेकन्यागतापरपक्षे
कन्यागत॰ इ॰ भा॰ ॥
महालसा । स्त्री॰ देवीविशेषे ॥ दक्षि
णदेशे॰ महादिस्थानमितिविख्या-
ते॰ देवीस्थाने ॥
महालिकटभी । स्त्री॰ श्वेतकिणही
वृक्षे ॥
महालीलसरस्वती । स्त्री॰ तारादेव्या
प्रभेदे ॥ लीलयावाक्प्रदाचेतितेन

लीलसरस्वती ॥

महालोध्र । पु॰ लोध्रे । पटियालो ध॰ द्रु॰ भा॰ ॥

महालोल । पु॰ काके ॥ चि॰ अतिचञ्चले ॥

महालोहम् । न॰ अयस्कान्ते ॥

महावनम् । न॰ महारण्ये ॥ वृन्दावनस्यचतुरशीतिवनान्तर्गतवनविशेषे ।

महावप । पु॰ महामेदे ॥

महावरा । स्त्री॰ दूर्वायाम् ॥

महावराह । पु॰ आदिवराहे ॥ महाश्चासौवराहश्च । महत्त्वञ्चास्यातिविपुलशरीरधारणात पृथिव्युद्धरणाय ॥

महावरोह । पु॰ प्लक्षवृक्षे ॥

महाबलि । पु॰ नरबलौ ॥

महावल्ली । स्त्री॰ माधवीलतायाम् ।

महावस । पु॰ शिशुमारे ॥

महावाक्यम् । न॰ परमार्थबोधकेवैदिकोपदेशवाक्यविशेषे । सद्भ्यापरपर्यायेप्रतिष्ठाद्यावुत्सर्गवाक्ये ॥ योग्यताकाङ्क्षासक्तियुक्तिवाक्यसमूहे ॥

महावारुणी । स्त्री॰ तिथिविशेषे । साथथा । शनिवारसमायुक्तासामहावारुणीस्मृता । गङ्गायायदिलभ्येतकोटिसूर्यग्रहैः समा ॥ सा॰ वारुणीत्यर्थः ॥ महामहावारुणी तु । यथा । शुभयोगसमायुक्ताशनौ शतभिषायदि । महामहेतिविख्या साचिकोटिकुलमुद्धरेत् ।

महावार्त्त । पु॰ स्कन्दे ॥ शौर्याये ॥

महाश्मीवाचूयस्य । अश्वत्थोर्मेहस्वच्छोक्तायुद्धकाले । पिशाचान्दानवान्यक्षान्पृथिव्यांयेचरक्षसा अङ्गुल्ययेणतान्हन्यामिच्छन्नश्वरि गणेश्वरेति ॥

महाविद्या । स्त्री॰ देवताविशेषे ॥ यथा । कालीतारामहाविद्याषोडशी भुवनेश्वरी । भैरवीछिन्नमस्ताचविद्याधूमावतीतथा । बगलासिद्धविद्याचमातङ्गीकमलात्मिका । एता दशमहाविद्या सिद्धविद्या प्रकीर्त्तिता ॥ तासांदशावतारत्वं यथा । प्रकृतिर्विष्णुरूपाचपुरुषश्च महेश्वर । एवप्रकृतिभेदेनभेदास्तुप्रकृतेर्दश । कृष्णरूपाकालिकास्याद्रामरूपाचतारिणी । बगलाकूर्म्ममूर्त्तिस्यान्मीनोधूमावतीभवेत् ॥ छिन्नमस्ता नृसिंहस्याद्वराहश्चैवभैरवी । सुन्दरीयामदग्न्यस्याद्वामनोभुवनेश्वरी ॥ कमलावौद्धरूपास्याद्दुर्गास्यात्कल्किरूपिणी । स्वयभगवती कालीकृष्णस्तुभगवान्स्वयम् ॥ स्वयम्भगवान्कृष्णः कालीरूपोभवद्ध्रुवे ॥

महाविराट् । पु॰ महाविष्णौ ॥

महाविलम् । न॰ नभसि हृच्छिद्रे ॥

महाविष । पु॰ द्विमुखसर्पे । काल

सर्पे ॥
महाविषम् । न॰ मेषसङ्क्रान्तौ ॥ मसूर निम्बपात्राभ्यांयोऽत्तिमेषग तेरवौ । अपिरोषान्वितस्तस्यतक्षकः किं करिष्यति ॥
महाविष्णु । पु॰ महाविराजि ॥
महावीचि । पु॰ नरकविशेषे । महावीचिश्चमहाक्षत्रोत्तिभतुमीयते ॥
महावीध्यम् । न॰ विटपे । मुष्कवङ्क्षणयोरन्तरे ॥
महावीरः । पु॰ गरुडे ॥ शूरे ॥ सिंहे ॥ मखानले । यज्ञाग्नौ ॥ वज्रे ॥ श्वेततुरङ्गे । अन्तिमजिने ॥ कोकिले ॥ लक्ष्मणे । हनुमति ॥ एकवीरवृक्षे ॥ सञ्चामविहगे । जराटके ॥ कामदेवे । मारे ।
महावीरा । स्त्री॰ क्षीरकाकोल्याम् ॥
महावीर्य्य । पु॰ ब्रह्मणि । महदुत्पत्तिकारणमविद्यालक्षणं वीर्यमस्य ॥ बुद्धभेदे ॥ वाराहीकन्दे ॥ त्रि॰ महाप्रभावे । अतिशयबलयुक्ते ॥
महावीर्य्या । स्त्री॰ संज्ञायाम् । सूर्यपत्न्याम् ॥ वनकार्पास्याम् ॥ महाशतावर्य्याम् ॥
महावृक्ष । पु॰ स्नुहीद्रुमे ॥
महावृहती । स्त्री॰ वार्ताक्याम् ॥
महावेग । त्रि॰ अधिकवेगवति ॥
महाव्याधि । पु॰ कुष्ठादिमहारोगे ॥

महाव्रणम् । न॰ दुष्टव्रणे ॥
महाव्रतम । न॰ द्वादशवार्षिकव्रते ॥ यथा । तेनवधकालादूर्ध्वं विंशत्यधिकशतस्ययावद्वद्दिष्ट तावत्परिमाणमहाव्रतानुरूपार्धेनवोदात्या शरत्कालिकदुर्गापूजने ॥ यथा । महाव्रत महापुण्यं शङ्कराद्यैरनुष्ठितम् । कर्त्तव्यं सुरराजेन्द्र देवीभक्तिसमन्वितैः ॥ अरुणोदयकालिकमाघस्नाने ॥ अस्तिचयोगशास्त्रेऽत्रविशेष । सयथा । अहिंसासत्यास्तेयब्रह्मचर्य्यापरिग्रहायमा ॥ ३० ॥ एतेजातिदेशकालसमयाऽनवच्छिन्नाः सार्वभौमामहाव्रतम् ॥ ३१ ॥ येचाहिंसाद्य यमाउक्तास्तएवजात्याद्यनवच्छेदेन॰दृढभूमयोमहाव्रतशब्दवाच्या तत्रहिंसाजात्यवच्छिन्नायथा॰ मृगयोम्हंगातिरिक्तान्नहनिष्यामीति ॰ सैवकालावच्छिन्नायथा॰ नचतुर्द्दश्यानपुण्येऽहनीतिसैवप्रयोजनविशेषरूपसमयावच्छिन्नायथा॰क्षत्रियस्यदेवब्राह्मणप्रयोजनव्यतिरेकेणनहनिष्यामीति॰युद्धविनानहनिष्यामीतिच । एवविवाहादिप्रयोजनव्यतिरेकेणानृत नवदिष्यामीति । एवमापत्कालव्यतिरेकेणं सुहृद्याद्व्यतिरिक्त स्तेयनकरिष्यामीति । एवमृतुकालव्यतिरिक्त

काशीपल्लीं नगमिष्यामीति । एवं गुर्वादिप्रयोजनमन्तरेणानपरिग्रही ष्यामीति । यथायोग्यमवच्छेदो द्रष्टव्यः । एतादृगवच्छेदोपरिहारेण यदा सर्वजातिसर्वदेशसर्वकालसर्वप्रयोजनेषु भवाः सार्वभौमा अहिंसादयो भवन्ति महताप्रयत्नेन परिपाल्यमानत्वात् । तदा ते महाव्रतशब्देनोच्यन्ते । एवं काष्ठमौनादिव्रतमपि द्रष्टव्यम् । एतादृशव्रतदार्ढ्ये च । कामक्रोधलोभमोहानां चतुर्णामपि नरकद्वारभूतानां निवृत्तिः । तत्राहिंसया क्षमया चक्रोधस्य । ब्रह्मचर्येण वस्तुविचारेण च कामस्य । अस्तेयापरिग्रहरूपेण सन्तोषेण लोभस्य सत्येन यथार्थज्ञानरूपेण विवेकेन मोहस्य । तन्मूलानां च सर्वेषां निवृत्तिरिति द्रष्टव्यम् । इतराणि च फलानि सकामानां योगशास्त्रे कथितानि ॥

महाव्रती । पु॰ शिवे ॥ हरस्कटे ॥ त्रि॰ महाव्रतयुक्ते ॥

महाशक्ति । पु॰ कार्त्तिकेये ॥ हारौ ॥ महती शक्तिः सामर्थ्यमस्य ॥ अतिशयपराक्रमे ॥ स्त्री॰ मायाशबलब्रह्मरूपिण्याम् । निर्गुणायाम् ॥ त्रि॰ तद्युक्ते ॥

महाशङ्ख । पु॰ नरास्थिनि । कर्णनेत्रयोर्मध्यगतास्थ्नि ॥ कर्णनेत्रान्तरालास्थि महाशङ्खं प्रकीर्त्ति-

तम् ॥ दशनिखर्वे १००००००००००० निधिप्रभेदे । अलिके । ललाटे ॥ बृहच्छङ्खे ॥ याम्यायोगान्तरे । यथा । स्वोच्चस्थे लाभगे शुक्रे त्रिषष्ठे देवपूजिते । महाशङ्खाह्वयो योगः प्रतिपन्नापमानदः ॥

महाशठ । पु॰ राजधत्तूरे ॥ त्रि॰ अतिधूर्त्ते ।

महाशणपुष्पिका । स्त्री॰ बृहच्छणपुष्प्याम् । वृत्तपर्ण्याम् । श्वेतपुष्पायाम् ॥

महाशता । स्त्री॰ महाशतावर्याम् ॥

महाशतावरी । स्त्री॰ सहस्रवीर्यायाम् । सुरसायाम् । शतवीर्यायाम् ॥ मह.शतावरी मेध्या हृद्या वृष्या रसायनी । शीतवीर्या निहन्त्यर्शो ग्रहणी-नयनामयान् ॥

महाशन । पु॰ विष्णौ ॥ कल्पान्ते सर्वग्रसनात् महत् अशनमस्य । महाभैरवे । कामे ॥ महदशनविषयजातं यस्य सः ॥ असुरे । त्रि॰ अतिभक्षणशीले ।

महाशफर । पु॰ फलसाख्यमत्स्ये ॥ महाशफरसञ्ज्ञस्तु तिक्तः पित्तकफापहः । शिशिरो मधुरो रुच्यो वातसाधारणः स्मृतः ॥

महाशय । त्रि॰ सदाशये ॥ महान् आशयोऽस्य ॥ पु॰ समुद्रे ।

महाशय्या। स्त्री॰ राजतल्पे। वृह-
त्शय्यायाम् ॥
महाशर। पु॰ स्थूलशरे ॥
महाशल्क। पु॰ चिङ्गटमत्स्ये ॥
महाशाक। पु॰ शाकवृक्षे ॥
महाशाखा। स्त्री॰ नागवल्लायाम् ॥
महाशाल। पु॰ महागृहस्थे। विस्ती
र्णाभि शालाभिर्युक्ते। सम्पन्ने ॥
महतीविस्तीर्णाशाला॰गृहयस्यस ॥
महाशालि। पु॰ स्थूलशालौ।
सुगन्धिके ॥ महान्श्रेष्ठ शालि ॥
महाशिव। पु॰ महादेवे ॥
महाशीता। स्त्री॰ शतमूल्याम् ॥
महाशुक्ति। पु॰ मुक्तामातरि ॥
महाशुक्ला। स्त्री॰ सरस्वत्याम् ॥ त्रि॰
अतिशुक्लवर्णयुक्ते ॥
महाशुभ्र। त्रि॰ अतिशुभ्रवर्णयु
क्ते। न॰रजते ॥
महाशूद्र पु॰ आभीरे ॥
महाशूद्रा। स्त्री॰ महत्यांशूद्रायाम् ॥
महतीशूद्रेतिविग्रह ॥
महाशूद्री। स्त्री॰ आभीर्याम् ॥ महा
शूद्रस्यस्त्री॰जातीयावा। पु॰योगा
दिति॰जातेरितिवाङीष् ॥
महाशौण्डी। स्त्री॰ श्वेतकिण्वीवृ-
क्षे ॥
महाशौषिर। पु॰ दन्तरोगविशेषे ॥
दन्ताश्चलन्तिवेष्टभ्यस्तालुचाप्यवदी
र्यते। दन्तमांसानिपच्यन्तेमुखञ्चप-
त्युद्यते ॥ यस्मिन्ससर्वजोव्याधिर्म
हाशौषिरसञ्ज्ञित ॥
महाश्मशानम्। न॰ आनन्दवने। का
श्याम् ॥ महात्यपिचभूतानिप्रलये
समुपस्थिते। शेरतेऽत्रशवाभूत्वाश्म
शानन्तुततोभवेत् ॥ वाराणसीति
विख्याताकृद्राबासइतिद्विज। म
हाश्मशानमित्येवप्रोक्तमानन्दका
ननम् ॥
महाश्यामा। स्त्री॰ शिंशपावृक्षे ॥
श्यामल्याम् ॥
महाश्रम। पुं॰ तीर्थविशेषे ॥
महाश्रमण। पु॰ बुद्धभेदे। शाक्य
मुनौ ॥
महाश्रावणिका। स्त्री॰ कदम्बपुष्प्या
म्। महामुण्डाम् ॥
महाश्री। स्त्री॰ बुद्धशक्त्यन्तरे। ता
रायाम् ॥
महाश्रोत्रिय। पुं॰ महत्त्वेसतिश्रुता
ऽध्ययनवृत्तसम्पन्ने ॥ महाश्चासौश्रो
त्रियश्च ॥
महाश्वेता। स्त्री॰ शुक्लभूकूष्माण्डे।
श्वेतगन्धिकायाम् ॥ शुक्लाभूमिकू-
ष्माण्डे ॥ सरस्वत्याम् ॥ श्वेताप-
राजितायाम् ॥ सितायाम् ॥ मधुजा-
याम्। श्वेतकिण्वीवृक्षे ॥ दुर्गायाम् ॥
महतीचासौश्वेताच ॥
महाषष्ठी। स्त्री॰ दुर्गायाम् ॥
महाष्टमी। स्त्री॰ आश्विनशुक्लाष्टम्याम्

॥ शरत्कालेऽष्टमीयायातुसैवप्रोक्ताम हाष्टमी। महाराचिरितिख्यातातस्या मम्बाग्रजेत्सुधी ॥ अष्टम्यारुधिरै र्मांसैर्महामांसे सुगंधिभि । पू जयेद्बहुजातीयैर्बलिभिर्भोजनै र्शि वाम् । सिन्दूरै पट्टवासोभिर्नाना विधविलेपनै । पुष्पैरनेकजातीयै फलैर्बहुविधैरपि॥ उपवासमहाष्टम्या पुत्रवान्नसमाचरेत् । यथातथैवपूता त्माव्रतीदेवीप्रपूजयेत् ॥ पूजयि त्वामहाष्टम्यानवम्यावलिभिस्तथा । विसर्ज्जयेद्दशम्यान्तुश्रवणेतावरो त्सवै तनार्ईराचपूजा यथा । कन्याससंस्थेरवाविषे शुक्लाष्टम्याप्रपू जयेत् । सोपवासोनिशार्द्धेतुमहा विभवविस्तरै । पूजासमारभे दृव्यानचर्चवारुणे पिवा । पशुघा तश्चकर्त्तव्योगवलावधस्तथे तिदे वीपुराणे वाक्यपदेनपुर्वाषाढोच्यत इतिरघुनन्दन ॥ महाष्टम्युपवा सेपारणन्तु । अष्टम्यासमुपोष्यैव नवम्यामपरेऽहनि। मध्यमासो पहारेणदद्यान्नैवेद्यमुत्तमम् ॥ तै नैवविधिनान्नन्तुस्वय भुञ्जीतनान्य थेति ॥

महासन्न । पुं॰ कुवेरे ॥ त्रि॰अति-निकटे ॥

महासमङ्गा । स्त्री॰ हृस्वबलायाम् । खिरंहिट्याम् । बलायाम् । कगहि या॰ कची॰ खरैटी॰ इ॰ भा॰ ॥

महासर्ज्ज । पु॰ असनवृक्षे ॥ प-नसे ॥

महासह । पु॰ कुब्जकवृक्षे ॥ त्रि॰ अतिक्षमे ॥

महासहा । स्त्री॰ माषपर्ण्याम् । अम्ला ने । कठसरैय्या॰ इ॰ भा॰ ॥ मह तीचासौसहाच । सन्महदितिसमा स । आन्महतइत्यात्वम् ॥

महासान्तापनम् । न॰ व्रतविशेषे ॥ अत्रयाज्ञवल्क्य । कुशोदकञ्चगो क्षीरं दधिमूत्र शक्तत्घृतम् । ज ग्ध्वापरेऽह्न्युपवसेत्कृच्छ्रं सान्ता पन चरन् ॥ हारहसाध्यसान्तपनमु क्ताह । पृथक् सान्तपनद्रव्यै षड ह सोपवासक । सप्ताहेनैवक्ष्च्छ्रोय महासान्तपन स्मृतम् ॥ म-हासान्तपन धेनु षट्कादानसम म् ॥

महासार । पु॰ शुभ्रखदिरे ॥ त्रि॰ युक्तियुक्ते ॥

महासाहसम् । न॰ अतिबलात्कारकृत कार्ये ॥ अतिशयदण्डे ॥

महासाहसिक । त्रि॰ अतिसाहसयु क्ते ॥ प्रसह्यापहारिणि ॥ महाश्चा-सौसाहसिकश्च ॥

महासिंह । पु॰ शरभे । पर्वताश्रये ॥ देव्या सिंहे ॥ यथा । तीक्ष्णदंष्ट्र करालास्य शटाशोभितकन्धर. ।

चतुरङ्गिर्वञ्चनखोमहासिह: प्र-
कीर्तितइति ॥
महासुख । पु॰ बुद्धे ॥ न॰ क्रीडा
रत्ने ॥ प्रचुरसुखे ॥ त्रि॰ तद्वति ॥
महासुगन्धा । स्त्री॰ गन्धनाकुल्याम् ॥
त्रि॰ अतिसुगन्धयुक्ते ॥
महासूक्ष्मा । स्त्री॰ बालुकायाम् ॥
त्रि॰ अतिशयसूक्ष्मे ॥
महासेन । पुं॰ कार्त्तिकेये ॥ महासैन्य
पतौ ॥ बौद्धभेदे ॥ महतीसेनाऽस्य ॥
महास्कन्ध । पु॰ शरभे ॥ त्रि॰ उच्च
तस्कन्धयुक्ते ॥
महास्कन्धा । स्त्री॰ जम्बूवृक्षे ॥
महास्कन्धी । पु॰ शरभे ॥
महास्थली । स्त्री॰ पृथिव्याम् ॥ श्रेष्ठ
स्थाने ॥
महास्नायु । पु॰ कण्डरायाम् ॥
महास्रग्वी । पु॰ शिवे ॥
महास्वन । पु॰ वाद्यप्रभेदे । मन्नतू
र्ये ॥ विष्णौ ॥ महान्ऊर्जित
स्वन नादोऽस्य । यद्वा । महान्
स्वन श्रुतिलक्षणोनादोऽस्य ॥ सम्म
हदितिसमासे॰आत्वम् ॥ उच्चध्वं
॥ त्रि॰ तद्वति ॥
महाहनु । पु॰ शिवे ॥ हनूमति ॥
त्रि॰ उच्चहनुयुक्ते ॥
महाहवि । न॰ गोघृते ॥ ब्रह्मणि ॥
महच्चतद्धविश्च॰ब्रह्मात्मनिसर्वंजग
त्तदात्मतयाहूयतेइतिमहाहवि.

। यद्वामहाग्निहवींषिचाज्यपुरोडा
शपशुसोमादिरूपाण्यस्य॰ इन्द्रादि
देवताकूपस्ययजमानरूपस्यवेतिम
हाहवि. ॥
महाहास । पुं॰ अट्टहासे ॥
महाहिगन्धा । स्त्री॰ गन्धनाकुल्याम् ॥
महाह्रस्वा । स्त्री॰ कपिकच्छ्वाम् ।
शूकशिम्ब्याम् ॥ त्रि॰ अतिखर्वे ॥
महि । अ॰ महिमनि ॥
महि । स्त्री॰ भूमौ ॥ मह्यते । मह
पूजायाम् । चुरादिरदन्त । अच-
मादयन्त ॥
महिका । स्त्री॰ हिमे ॥ मह्यते । मह
॰ । कुन्महिम्यसञ्चयो ॥
महित । त्रि॰ पूजिते ॥ मह्यतेस्म
॥ मह॰ । मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्चे
तिक्त ॥
महितम् । न॰ राज्ये ॥ त्रि॰ पूजनीये
॥ मह्यते । मह॰ । महेरिनण्चेति
पचेद्गुनन् ॥
महिमा । पु॰ शिवैश्वर्ये । ऐश्वर्यांति
शये । भूतिप्रभेदे ॥ महान्भवति॰
येनसमस्तब्रह्माण्डेपिनसमवेति ॥
विभूतिविस्तारे ॥ आत्मन कर्म
निमित्तउच्चयराहित्यं ॥ महतो
भाव । पृथ्वादिभ्यादिमनिच् ॥
उत्कर्षे ॥
महिमभृत् । त्रि॰ ऐश्वर्यवति ॥
महिर । पु॰ पौषे । मिहिरे । सूर्ये ॥

द्युतिविकाण्डशेष ' ॥
महिला । स्त्री० फलिन्याम् । गुन्द्रायाम् । प्रियङ्गौ ॥ स्त्रियाम् । योषिति ॥ रेणुकानामगन्धद्रव्ये ॥ मदमत्तायाम्योषायाम् ॥ महति० मह्यते वा । मह० । सलिकलोति०इलच् । टाप् ॥
महिलाह्वया । स्त्री० श्यामायाम । प्रियङ्गौ ॥ महिलायाआह्वयोयस्याः ॥
महिष । पुं० लुलाये । कासरे । यमवाहने । भैंसा० हि० भा० ॥ महिषस्यामिषस्यातुस्निग्धोष्णवात नाशनम् । निद्राशुक्रबलस्तन्यतनु दार्ढ्यकर गुरु ॥ दध्यस्यस्पिचिण् मूच वातपित्तास्रनाशनम् ॥ महति ० मह्यतेवा । मह ० । अविमह्यो ष्टिषच् । यद्वामहतेमहिषत्वोटिषच् । आगमशासनस्यानित्यत्वान्नुम् ॥ अर्हध्वजविशेषे ॥ असुराधिप विशेषे । महिषासुरे ॥ स्मृधारि णिम्ने ऋषातिविशेषे ॥ पुरायच वियवासीत्सगरेणाश्ववेदायमधि कारोविशान्यत्वंधर्मनाशंचक्रत ॥
महिषकन्द । पु० महाकन्दविशेषे । शुभ्रालौ ॥
महिषघ्नी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
महिषध्वज . । पु० यमे ॥ अर्हद्विशेषे ॥ महिषोध्वजेयस्य ॥

महिषमर्द्दिनी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
महिषवल्ली । स्त्री० लताविशेषे । सोम्यायाम् ॥
महिषवाहन । पु० यमे ॥
महिषाक्ष । पु०)
महिषाख्य । पु०) गुग्गुलौ । भृङ्गाञ्जनसमप्रभे ॥
महिषाद्यादि । न० महिषाद्यादिपञ्चानागणे ॥ यथा । महिषाक्षस्तथा 'राल निर्यास सर्जकस्यच । कृष्णा गुरु कदम्बश्चमहिषाद्यादिपञ्चकम् ॥
महिषासुर । पुं० महासुरविशेषे । रम्भासुरात्मजे ॥
महिषासुरसम्भव । पु० भूमिजगुग्गुलौ ॥
महिषासुरहन्त्री । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
महिषी । स्त्री० कृताभिषेकायाराज्ञ . पत्न्याम् ॥ मह्यते । मह० । अविमह्योष्टिषच् । टित्वान्ङीप् ॥ औषधीभेदे ॥ सैरिभ्याम् । मन्दगमनायाम् । महाबीरायाम् । भैंस० हि० भा० ॥
महिषीगोष्ठम् । न० महिषीशालायाम् । भैंसवाडा० हि० भा० ॥ महिषीणास्थानम् । गोष्ठच् ॥
महिषीदुग्धम् । न० महिषीक्षीरे । सैरिभ्या स्तन्ये ॥ माहिष मधुरमत्यात्स्निग्ध शुक्रकर गुरु । निद्राकरमभिष्यन्दिक्षुधाधिक्यकर हिमम् ॥

महिषीप्रिया। स्त्री० तृणविशेषे। शूक्ष्याम्। शूलपत्र्याम्। जलाश्रयायाम्॥

महिष्मान्। पु० देशविशेषे॥ महिषाः सन्त्यस्मिन्। महिषाः सन्ति यस्यास्मिन्निति० ड्मतुप्॥

मही। स्त्री० भूमौ। पृथिव्याम्॥ मह्यते। मह०। चुरादावदन्त। ण्यन्तादच्। कृदिकारादिति ङीष्॥ यद्वा। महीयते। महीङ् पूजायाम्० कण्ड्वादियगन्त। क्विप् चेति क्विप्। अल्लोपयलोपौ। कृदिकारादिति ङीष्। तदभावे विसर्गश्चलक्ष्याद्ध मालवदेशविहारिण्यां नद्याम्॥ महीजन्तुस्तु स्वादुवल्यः पित्तहरः गुरुः शर्वि॥ ह्रिलमोचिकायाम्॥ वर्णवृत्तच्छन्दस्युक्थाप्रभेदे॥ यथा। लघुगुरु। महीस्मृता॥ यथा। हरोऽस्तु मे। मनोमुदे॥

महीक्षित्। पुं० नृपे। राजनि॥ मही० क्षयते० ईष्टे। क्षिनिवासगत्योः। मह्यांक्षयतिवा। क्षिधयैश्वर्ययोः। क्विप्। तुक्॥

महीज०। पु० भौमे। मङ्गलग्रहे॥ न० आर्द्रके॥ त्रि० भूमिजाते॥

महिदुर्गम्। न० मृत्पाषाणेष्टकैर्नवाविस्ताराद्द्विगुणोच्छ्रायेणद्वादशहस्तादुच्छ्रितेनयुद्धार्थंसुपरिभ्रमणयोग्येनसौवर्णगवाक्षादियुक्तेनप्राकारेणवेष्टितेराज्ञांवासस्थाने॥

महीधर। पु० विष्णौ॥ महीगिरिरूपेणाधत्ते। धरति। धृञ्०। मह्याधरः॥ अच्॥

महीध्र। पु० शिखरिणि। पर्वते॥ महींधरतिधारयतिवा। धृञ्०। मूलविभुजादित्वात्कः॥

महीपाल। पु० राजनि॥ महींपालयति। पाल०। कर्मण्यण्।

महीप्राचीरम्। न० समुद्रे॥

महीभृत्। पु० पर्वते॥ नृपे॥

महीमय। त्रि० मृत्तिकानिर्मिते मह्याविकारे॥

महीयान्। त्रि० महत्तरे॥

महीरुह। पुं० शाखिनि। पादपे। वृक्षे॥ शाकवृक्षे॥ मह्यारोहयति। रुहबीजजन्मनिप्रादुर्भावे। इगुपधात्कः॥

महीलता। स्त्री० किञ्चुलुके। केंचुवा० इतिख्याते॥ ङ्यापह्रस्वदीर्घत्वाभ्यामह्यालतेव॥

महीसुत। पु० मङ्गलग्रहे। लोहिताङ्गे॥ मह्याः सुतः॥

महेच्छ। त्रि० महाशये। महाभिलाषे॥ महतीइच्छाऽस्य॥

महेन्द्र। पु० कलिङ्गदेशस्थेकुलपर्वतविशेषे॥ सिद्धपीठोयमद्रिः। यथा। महान्तकोमहेन्द्रेचपार्वती चमहान्तकेति॥ त्रिसामास्त्रषिकुल्यायामहेन्द्रप्रभवाः स्मृता॥

इन्द्रे ॥ महांश्चासौ॰इन्द्रश्चमहान्वा अयमभूयोवचमवधीदितिश्रुते । ईश्वरे । विष्णौ ॥

महेन्द्रकदली । स्त्री॰ कदलीप्रभेदे ॥

महेन्द्रतनया । स्त्री॰ सरिद्भेदे ॥

महेन्द्रनगरी । स्त्री॰ अमरावत्याम् ॥

महेन्द्रपर्वत । पुं॰ तीर्थविशेषे ॥

महेन्द्रमद्भित् । पु॰ श्रीकृष्णे ॥

महेन्द्रवारुणी । स्त्री॰ लताविशेषे । चित्रवल्ल्याम् । महाफलायाम् । वर्णीमाकाल्॰ इ॰ गौ॰ दे॰ भा॰ ॥

महेन्द्राणी । स्त्री॰ इन्द्रयोषिति । पुलोमजायाम् ॥ महेन्द्रस्यस्त्री । महतीचासाविन्द्राणीचेतिवा ॥

महेन्द्रियम् । त्रि॰ माहेन्द्रे ॥ महेन्द्रो देवताअस्य । महेन्द्राद्घाणौचेतिघ ॥

महेन्द्रीयम् । त्रि॰ माहेन्द्रे ॰ हविरादौ ॥ महेन्द्रोदेवताऽस्य । महेन्द्राद्घाणौचेतिचकाराच्छः ॥

महेरणा । स्त्री॰ कुन्दुरुक्याम् । शल्लकीवृक्षे ॥ महदीरणमस्याः ॥ महमुत्सवमीरयतिवा । ईर॰ । ल्यु ॥

महेला । स्त्री॰ महिलायाम् ॥ वामायाम् ॥ महस्यउत्सवस्य॰ इलाभूमिः ॥ यद्वा । महति॰ मह्यतेवा । सलिकलीतीलच् । पृषोदरादि ॥ माया ॰ ईलाक्रीडावा । परमहेलारतोप्यपारदारिकइतिदमयन्तीकाव्यम् ॥

महेलिका । स्त्री॰ महेलायाम् ॥ स्वार्थेकन् ॥

महेश । पु॰ शिवे ॥ महेशाद्नापरो देव ॥

महेशबन्धुः । पु॰ श्रीफलवृक्षे । बिल्वे । महेशस्यबन्धुरिव ॥

महेशिता । त्रि॰ परमेश्वरे । परदेवतायाम ॥ महांश्चासावीशिताच । सन्महदितिसमास ॥

महेश्वर । पु॰ शिवे । महादेवे ॥ महेश्वरत्र्यम्बकएवनापरइतिरघु ॥ विश्वस्थानाश्चसर्व्वेषामहतामीश्वर स्वयम् । महेश्वरस्ततेनेमप्र वदन्तिमनीषिण ॥ महांश्चासावीश्वरश्च । सन्महदितिसमास ॥ त्रि॰ अधीश्वरे ॥

महेश्वरी । स्त्री॰ महेश्वरपत्न्याम् । भगवत्याम्परदेवतायाम् ॥ अपराजितायाम् ॥ पित्तलप्रभेदे । कपिलायाम् । ब्रह्मरीत्याम् ॥ राजरीत्याम् । महतीचासावीश्वरीच ॥

महेष्वास । पु॰ हरौ ॥ शिवे ॥ महानवितथइष्वासइषुर्चेपोयस्य स ॥ त्रि॰ उत्तमधानुष्के ॥

महेरण्ड । पु॰ स्थूलैरण्डे ॥

महेला । स्त्री॰ स्थूलैलायाम् ॥

महोच । पु॰ वृद्धवृषे । वृषभे ॥ महांश्चासावुचाच । अचतुरेति साधु ॥

महोटिका । स्त्री०)
महोटी । स्त्री०) बृहत्याम् ॥
महोत्पलम् । न० पद्मे । नलिने । अ रविन्दे ॥ महच्चतत्उत्पलञ्च ॥
महोत्सव । पु० अतिशयितसुखजन कक्षर्मणि ॥ यथा । दुर्गातन्त्रेयम स्त्रेयकुर्याद्दुर्गामहोत्सवम् । महा-नवम्याशरदिवलिदानन्दमाद्य ॥
महोत्साह । पुं० राज्याङ्गप्राप्तराज-पुरुषे ॥ अतिशयोद्यमे ॥ त्रि०अति शयोत्साहयुक्ते । महोद्यमे ॥ दु साध्यकार्य्येपिसाधनपरे ॥ महान् उत्साहोस्य ॥ परदेवतायाम् ॥ ज-गदुत्पादनाद्यर्थमुद्युक्तत्वात् ॥
महोदधि । पु० समुद्रे ॥
महोदधिशय । पुं० नारायणे ॥ प्र-लयेसर्वभूतानिसंहृत्यैकार्णवजगत् । कृत्वाऽधिशेते ।शीङ्स्वप्ने ।अ ॥
महोदय । पु० कान्यकुब्जदेशे ॥ आधिपत्ये ॥ अपवर्गे । मोक्षे ॥ स दाकृतयुगमस्तुसदाचास्तूत्तरायण म् । सदामहोदयश्चास्तुकार्य्याणिव सतांसताम् ॥ महात्मनि ॥ स्वामि नि ॥ दुग्धवत्तैमधुनि ॥ न०पुरविशे षे । कान्यकुब्जे । गाधिपुरे । कनौ ज०इतिमहीवाइतिचभाषा ॥ महा नुदयोवैभवंयस्य०यस्या ॥
महोदया । स्त्री० मेरोरुत्तरवाटाख्योद्रु मेखलायाउदग्दिशिसोमस्यपुर्या-म् । यथोक्तम्ऐन्द्रसंहितायाम् । म होदयाचन्द्रमस पूर्वैतायुक्तादिनि र्मिता । हिमसङ्घसुताभातिपुरं हिमगिरिप्रभेरिति ॥ भागवतायाम् ॥
महोदर । पु० बृहदुदरे ॥ त्रि० त-द्वति ॥
महोदरी । स्त्री० रवे सङ्क्रमणवि शेषे कुजादिवारेऽयदासङ्क्रम स्यान्महोदर्यंसौतस्कराणासुखाय ॥ अशाशतावर्याम् ॥
महोद्यम । त्रि० महोत्साहे । दु साध्यकार्य्येपिसाधनपरे ॥ महानुद्य मोऽस्य ॥
महोन्नत । पु० तालागमे ॥ त्रि०म होन्नतिविशिष्टे ॥
महोन्नति । स्त्री० अतिशयवृद्धौ ॥ य था । भूयात्तेमहदैश्वर्यंपुत्रादीना महोन्नति । अव्याधिनाशरीरेण-चिरञ्जीवसुखीभव ॥
महोन्माद । पुं० फलक्याम् । फलु-इ०माचइ०गौ०दे०भा०प्र०मीने ॥
महोपसर्ग । पु० मार्यादिषु ॥
महोरग । पु० वासुकिसर्पे ॥ बृह-त्सर्पे ॥ महांश्चासावुरगश्च ॥ न०त गरमूले ॥
महोल्का । स्त्री० सूर्यादि ॥ उल्कावि-शेषे ॥ उल्कालक्षणन्तु । तदुक्तिखा वसूक्ष्मायाराक्तनीलशिखोज्ज्वलापौ

रुणौषप्रभावं नभञ्जानानाविधास्मृता ॥

महौजा । त्रि॰ वीर्यवति । महानुभावे ॥ महत्‌ओजोयस्येतिविग्र- हः ॥

महौषधम् । न॰ शुण्ठ्याम् । विषाया म् । अतिविषायाम् । अतीस॰इ॰ भा॰ । लशुने । भूम्याहुल्यै । वाराहीकन्दे । वत्सनाभे । पिप्पल्याम् । सुरायाम् । महौषध य- ज्जीवानांतु स्वविस्तारकमहत् । आनन्दजनकयत्तद्याद्यातस्त्वचवयाम् ॥ महच्चतत्‌औषधञ्च ॥

महौषधि । स्त्री॰ दूर्वायाम् । लज्जा लुकुपे ।

महौषधिगण । पु॰ पृश्निपर्ण्यादिषु । यथा । पृश्निपर्णीश्यामलताभृङ्गरा जमृतावरी । गुडूचीसहदेवाचमहौषधिगणः स्मृतः ॥

महौषधी । स्त्री॰ हिलमोचिकायाम् । श्वेतकण्टकार्याम् । कटुकायाम् । अतिविषायाम् ।

महौषध्यष्टकम् । न॰ महाशाकीयद्रव्य विशेषे । यथा । सहदेवीतथाव्या घ्रौबलाचातिबलातथा । शङ्खपुष्पी तथासिंहीअष्टमीचसुवर्चला । महौ षध्यष्टकप्रोक्तंमहाशानेनियोजयेत् ॥

मा । अ॰ वारणे । विकल्पे ॥

मा । स्त्री॰ लक्ष्म्याम् । अन्नालयायाम् ॥ विद्यायाम् । मानौ । मातरि ।

मामम् । माधातो सम्पदादित्वात्क्विप् ॥

मासम् । न॰ पिशिते । तरसे । पल ले । आमिषे । पलले । रक्तजधा तौ । मांस॰ इ॰ भा॰ ॥ मासवा तहरसर्वेह हणवलपुष्टकृत् । प्री णनंगुरुहृद्यञ्चमधुररसपाकयो ॥ मांसवर्गेद्विधाम्न्योआनूपभे दतः ॥ तत्रसद्योहतादिर्मांसेषुविशे षतः सचोच्यते । यथा । सद्यो हतस्यमांसस्याद्व्याधिघातियथामृ तम् । वयस्थ इष्यसात्म्यमन्यथा तद्विवर्जयेत् ॥ स्वयंमृतकृशास्थूल्य मतौसारकारगुरु ॥ वृद्धानांदोषल मांस बालानांबलदंलघु ॥ त्रिदोष कृद्व्यालदुष्ट शुष्कशूलकरं गुरु ॥ विषाम्बुवह्न्मृतञ्चैतन् मृत्युदोषद ज्वरम् ॥ क्लिन्नमुत्क्लेदजनकंक्षाम वातप्रकोपनम् ॥ तोयपूर्णशिरा आजमृतमपुष्टिदोषकृत् ॥ पित्तक्षु द्रपुमान्श्रेष्ठ स्त्रीचतुष्पदजातिषु । पराद्वंलघुपुंसांस्यात्स्त्रीणापूर्वा र्द्धमादिशेत् ॥ देहमध्यं गुरुप्राय सर्वेषाप्राणिनांस्मृतम् । पक्षीत् सेपाहिश्रवणानांतदेवलघुकथ्यते । गुरुणाञ्च हानिसर्वेषागुर्वीस्त्रीवापप क्षिणाम् । उरस्कन्धोदरं मूर्धापाणी पादौकटिस्तथा । पृष्ठत्वगयकृद

मांसम्

चाणिगुरूणीइयथोत्तरम् ॥ लघुवा तहर मास खगानांधान्यचारिणाम् । मत्स्याशिनामपित्तकर वातघ्न गुरुकीर्त्तितम् ॥ फलाशिनांस्लेष्म हर लघुरूक्षमुदीरितम् । हृद्य गुरुवातघ्न तेषामेवफलाशिनाम् ॥ तुल्यजातिष्वल्पदेहामहादेहेषुपूजिताः । अल्पदेहेषुयद्यन्ते तथैवस्थूलदेहिन ॥ चेष्टावतांपर मास हृद्य रुच्य लघुस्मृतम् ॥ येमृताबिहगायेचदूरावासप्रचारका । तेचाभिष्यन्दिन सर्वं विपरीतमतोन्यथा ॥ जलानूपचरा सर्वे तथास्थलचराश्चये । गुरवस्तथागुरुवर तेषामासमुदीरितम् ॥ धान्योत्पत्तिप्रचारोत्था लघुस्थाणुपक्षिणाम् । ग्राम्य मास वनजमथवानूपजबाविलोत्थ श्वेत पीत हरितमरुणपाचित सूपकारै । तस्य ग्राह्य सरसमधुरस्वेदित बह्नित वायस्य-प्रायोयदभिरुचित स्यात्तेतेनतद्वि॥ अपिच । मांसन्तुत्रिविध ज्ञेय मृदुसकठिनंघनम् ॥ पारावतानचटकशशशूकरटिट्टिभा । कुक्कुटस्त्वादिका सर्वे मांसेषुमृदुला स्मृता ॥ मृगरोहितकाद्याश्चमत्स्या मध्यकठिनस्वरा । एतेकठिनमांसा स्यु पक्षिणोजलचारिण । गजकुम्भीरखड्गाद्या सग

मासम्

व्यावर्णाद्य । गोधागोघ्रालुलायाद्या घनमासा प्रकीर्त्तिता ॥एकत्रसर्वंमासानिविरुद्ध्यन्ते परस्परम्॥ वैद्यशास्त्रोक्तविधिनामासस्योक्तागुणाश्चमे । मनूक्तविधिनावच्ये विधि भक्षणवर्जने ॥ प्रोक्षितभक्षयेन्मास ब्राह्मणानाञ्चकाम्यया । यथाविधि नियुक्तस्तुप्राणानामेवचात्यये ॥ प्राणस्यान्नमिदसर्वंप्रजापतिरकल्पयत् । स्थावरजङ्गमञ्चैवसर्वंप्राणस्यभोजनम् ॥ चराणामन्नमचरादंष्ट्रिणामप्यदंष्ट्रिण । अहस्ताश्चसहस्तानाशूराणाञ्चैवभीरव ॥ नात्तादुष्यत्यदन्नाद्यान्प्राणिनोऽहन्यहन्यपि । धात्रैवसृष्टाह्याद्याश्चप्राणिनोऽत्तारएवच ॥ यज्ञायजग्धिर्मांसस्येत्येषदैवोविधि स्मृत । अतोन्यथाप्रवृत्तिस्तुराक्षसोविधिरुच्यते ॥ क्रीत्वास्वयवाप्युत्पाद्यपरोपकृतमेववा। देवान्पितृश्चार्चयित्वाखादन्मासन्नदुष्यति ॥ नाद्यादविधिनामासविधिज्ञोऽनापदिद्विज । जग्ध्वाह्यविधिनामाससप्रेत्यतैरद्यतेऽवश ॥ नतादृशभवत्येनोमृगहन्तुर्धनार्थिन । यादृशभवतिप्रेत्यवृथामासानिखादत । नियुक्तस्तुयथान्याययोमासनात्तिमानव । सप्रेत्यपशुतायातिसम्भवानेकविंशतिम् ॥ असंस्कृतान्पशून्मन्त्रैर्नाद्याद्विप्र क

दाचन । अन्यैस्तुसस्कृतानद्याच्छा
श्वतविधिमास्थित ॥ कुर्याद्घृतप
शुसङ्गे कुर्यात्पिष्टपशुतथा । नत्वे
वतुवृथाहन्तुपशुमिच्छेत्कदाचन-
॥ यावन्तिपशुरोमाणितावत्कृत्वोह
मारणम् । वृथापशुघ्नःप्राप्नोति
प्रेत्यजन्मनिजन्मनि ॥ यज्ञार्थंप
शवःसृष्टाःस्वयमेवस्वयम्भुवा ।
यज्ञोऽस्यभूत्यैसर्वस्यतस्माद्यज्ञेवधो
ऽवधः ॥ ओषध्यःपशवोवृक्षास्ति
र्यञ्चःपक्षिणस्तथा । यज्ञार्थंनिधन
प्राप्ताःप्राप्नुवन्त्युत्सृतीःपुनः ॥
मधुपर्केचयज्ञेचपितृदैवतकर्मणि ।
अत्रैवपशवोहिंस्यानान्यत्रेत्यब्रवी
न्मनुः ॥ एष्वर्थेषुपशून्हिंसन्वेद
तत्वार्थविद्द्विजः । आत्मानञ्चपशुञ्चै
वगमयत्युत्तमागतिम् ॥ गृहेगुरा-
वरण्येवानिवसन्नात्मवान्द्विजः ।
नवेदविहितांहिंसामापद्यपिसमा-
चरेत् ॥ यावेदविहिताहिंसानि
यतास्मिंश्चराचरे । अहिंसामेवतां
विद्याद्वेदाद्धर्मोहिनिर्बभौ ॥ योऽहिं
सकानिभूतानिहिनस्त्यात्मसुखेच्छ
या । सजीवंश्चमृतश्चैवनक्वचित्सु
खमेधते ॥ योबन्धनवधक्लेशान्प्रा
णिनानचिकीर्षति । ससर्वस्यहित
प्रेप्सुःसुखमत्यन्तमश्नुते यद्धया
यतियत्कुरुतेधृतिंबध्नातियत्रच ।
तदवाप्नोत्ययत्नेनयोहिनस्तिनकिं

ञ्चन ॥ नाकृत्वाप्राणिनांहिंसामांस
मुत्पद्यतेक्वचित् । नचप्राणिवधः
स्वर्ग्यस्तस्मान्मांसंविवर्जयेत् ॥ स
समुत्पत्तिञ्चमांसस्यवधबन्धौचदेहि
नाम् । प्रसमीक्ष्यनिवर्त्तेतसर्वमां
सस्यभक्षणात् ॥ नभक्षयतियोमां-
सविधिंहित्वापिशाचवत् । सलोके
प्रियतांयातिव्याधिभिश्चनपीड्यते॥
अनुमन्ताविशसितानिहन्ताक्रयवि
क्रयी । संस्कर्त्ताचोपहर्त्ताचखादक-
श्चेतिघातकाः ॥ स्वमांसंपरमां
सेनयोवर्द्धयितुमिच्छति । अनभ्यर्च्य
पितॄन्देवान्ततोन्योनास्त्यपुण्यकृ
त् ॥ वर्षेवर्षेऽश्वमेधेनयोयजेतशतस
मा । मांसानिचनखादेद्यस्तयो
पुण्यफलंसमम् ॥ फलमूलाशनैर्मे
ध्यैर्मुन्यन्नानाञ्चभोजनैः । नतत्-
फलमवाप्नोतियन्मांसपरिवर्जना
त् ॥ ५४ ॥ मांसभक्षयितामुत्रयस्य
मांसमिहाद्म्यहम् । एतन्मांसस्य
मांसत्वंप्रवदन्तिमनीषिणः ॥ न-
मांसभक्षणेदोषोनमद्येनचमैथुने ।
प्रवृत्तिरेषाभूतानांनिवृत्तिस्तुमहा-
फला ॥ अपिच । श्रीमहानिर्वाणत
न्त्रे । मांसन्तुत्रिविधंप्रोक्तंजलभूच
रखेचरम् । यस्मात्तस्मात्समानी
तंयेनकेनविघातितम् ॥ तत्सर्वंदे-
वताप्रीत्यैभवेदेवनसंशयः । साध
केच्छाबलवतीदेयेवस्तुनिदैवते ॥ य

हाराद्यात्मप्रियद्रव्यतत्तद्दिष्टायकल्पयेत ।। बलिदानविधौदेविविहितपुरुषपशु । स्त्रीपशुर्नचहन्तव्यस्तत्रशाभवशासनात् ॥ मन्यतेदेवादिप्रीत्यर्थम् । मनग्नानि । मनेद्रौवंशेतिस ॥

मांस । पु॰ कालि । कीटे ॥

मांसकारि । न॰ रक्ते । रुधिरे ॥

मांसच्छदा । स्त्री॰ मांसरोहिणीविशेषे । मात्राम् । सुलोमायाम् ॥

मांसजम् । न॰ मेदसि ॥

मांसतेज । न॰ मेदसि ॥

मांसदलन । पु॰ ग्रीष्मद्रवे ॥

मांसद्रावी । पु॰ अम्लवेतसे

मांसपचनम । न॰ मांसपाके ।।

मांसपेशी । स्त्री॰ गर्भस्थावयवविशेषे॥ यथा । बुद्बुद सप्तरात्रेणमांसपेशी भवेत्तत । द्विसप्ताहात्भवेत्पेशी रक्तमांसचिताद्दढा ॥ बीजस्यैवाङ्कुरा पेश्य पञ्चविंशतिरात्र ॥

मांसप्रलेह । पु॰ प्रलेहविशेषे ॥ पथ्यप्रलेहम् ॥

मांसफला । स्त्री॰ वार्त्ताक्याम् ॥

मांसभक्ष । त्रि॰ मांसभक्षणकर्त्तरि ।

मांसमाषा स्त्री॰ माषपर्ण्याम् ॥

मांसरस पु॰ भोल॰ रसा॰ इति ख्यातेमांसजजले ॥ सिद्धमांसरसोरुच्य श्रमश्वासक्षयापह । प्रीणनोवातपित्तघ्न : क्षीणानामल्परेतसाम् ॥ विश्लिष्टभग्नसन्धीनाशुद्धानाशुक्रकाङ्क्षिणाम् । स्मृतिओजोबलक्षीनानाज्वरक्षीणक्षतोरसाम् ॥ शस्ततेस्वरक्षीनानादृष्ट्यायु श्रवणार्थिनाम् ॥

मांसरोहिणी । स्त्री॰ सुगन्धिद्रव्यविशेषे । चर्मकषायाम् । चर्मकषायाम् । विकषायाम् ॥ स्यान्मांसरोहिणीवृष्यासरादोषत्रयापहा ॥

मांसलम् न॰ काव्यस्यगौडोरीत्यन्तर्गतस्त्रौजोगुणस्याङ्गविशेषे ॥ यथा । ओज समासभूयस्त्व मांसलपदडम्बरम् ॥ त्रि॰ असले । बलवति ॥ स्थूले ॥ यथा । नित्य।क्षतकुरेखा स्तुर्निद्रव्याधिवुभे क्रमे । मांसलैश्चधर्मोपेताश्चक्रे रघनेन्द्रपा ॥ मांसमस्त्यश्च। सिध्मादित्वाल्लच् ॥ पु॰ म।षे ॥

मांसलफला । स्त्री॰ वृन्ताक्याम् ॥

मांसविक्रयी । त्रि॰ वैतसिके । कौटिके ॥ सकृदपिमांसविक्रयकारिणि ॥ सद्य पततिमांसेनलाक्षया लवणेनच ॥

मांसव्यध । त्रि॰ मांसखण्डने ॥ मांसस्यव्यधनम् ॥ व्यधजपोरलुपसर्गे॰ इत्यप् ॥

मांसशृङ्गाटकम् । न॰ मांसप्रकारवि

ग्रंथि। मासक्वाचिखट॰ द्युतिभाषा ॥ शुष्कमासतनूकृत्वकर्त्तितखेदितं जले। लवङ्गहिङ्गुलवणमरिचार्द्र-कसयुतम् ॥ एलाजीरकधान्याकनिम्बूरसमन्वितम्। घृतेसुगन्धितं दृष्टपूरणं प्रोच्यतेबुधैः ॥ शृङ्गाटकसमितयाकृतपूरणपूरितम्। पुनसर्पिषसम्भृष्टं मासशृङ्गाटकवदेत् ॥ मांसशृङ्गाटकंवृष्यंहृद्यंबलकृद्गुरु ॥ वातपित्तहरंहृद्यंकफघ्नंवीर्यवर्द्धनम्

मांससार। पु॰ मेदसि ॥ मांसस्य सार ॥

मासस्नेह। पुं॰ मेदसि ॥

मांसहासा। स्त्री॰ चर्म्मणि ॥

मासिक। त्रि॰ मासविक्रयजीविनि। वेतसिध्ना ॥ मासमयमस्य। तदस्यपण्यमितिठक् ॥ यद्वा। मास नियुक्तंदीयतेस्मै। श्रवणमांसौदनादितिठिठन्। टित्वान्ङीप् ॥ द्विकारउच्चारणार्थ ॥

मासिका। स्त्री॰ मांस्याम् ॥ मन्यते। मनज्ञाने। मनेर्दीर्घश्चेतिस। गौरादि। स्वार्थेकन् ॥

मासिनी। स्त्री॰ जटामांस्याम् ॥

मांसी। स्त्री॰ काकोल्याम् ॥ मांसच्छदायाम् ॥ तपस्विन्याम्। जटामांस्याम् ॥ मांसीतिक्ताकषायाचमेध्याकान्तिबलप्रदा। स्वादीहिमाचि दोषास्रदाहवीसर्पकुष्ठनुत ॥ मन्यते। मन॰। मनेर्दीर्घश्चेतिस। गौरादि ॥

मासिष्टा। स्त्री॰ पक्षिप्रभेदे। वल्गुलायाम्। दिवाधायाम् वादुड इ॰भा॰ ॥

मासौदनम्। न॰ मांससयुक्तौदने। पलौदने ॥

मासौदनिक। त्रि॰ मांसौदनार्हे ॥ मांसौदननियुक्तंदीयतेऽस्मै। श्रामासौदनाट्ठिठन्। टीक्तौवर्थ। द्विकारउच्चारणार्थ ॥

मास्यादि। पु॰ जटामांस्यादिसमागणे ॥ जटामासीनखपर्णीवचाङ्कतगरंरसः। शिलयागन्धपाषाण सप्तमास्यादिकागणः ॥

माकन्द। पु॰ सहकारे ॥

माकन्दी। स्त्री॰ श्रामलकीफले ॥ नगरविशेषे ॥ वहुमूल्याम्। मादन्याम्। गन्धमूलिकायाम्। माद्राणी॰मागनी॰इ॰भा॰ ॥ पीतचन्दने ॥

माकरी। स्त्री॰ माघशुक्लसप्तम्याम् ॥ यद्यज्जन्मकृतपापमयासप्तसुजन्मसु। तन्मरोकाश्चशोकाश्चमाकरीहन्तु सप्तमीतिपठित्वाज्ञायात् ॥ रथसप्तमीतिनामान्तरम् ॥ टीकच्छिद्रम् ॥

माकिम्। अ॰)

माकिर्। अ॰)वर्ज्जने ॥

माक्षीम् । न० वर्त्मनि ॥

माकोट । पु मुकुटेश्वय्यीख्याने ॥ माकोटे मुकुटेश्वरीतिदेवीगीता ॥

माक्षिकम् । न० मधुनि ॥ मक्षिकाभि कृतम् । सत्रायामित्यण् ॥ तैलवर्णंमधुनि ॥ मक्षिका . पिङ्गवर्णास्तु मंहत्योमधुमक्षिका । ताभि कृततैलवर्णं माक्षिकपरिकीर्त्तितम् ॥ माक्षिकमधुसुश्रेष्ठ नेत्राम यहरलघु । कामलार्थं चतश्वास कासक्षयविनाशनम् ॥ धातुमाक्षिके । स्वर्णमाक्षिके ॥ तापिच्छे । पीतमाक्षिके माक्षिकद्विविध प्रो क्तश्चैमाश्च तारमाक्षिकम् । भिन्नवर्णं विशेषत्वाद्रसवीर्यादिक पृथक् ॥ तारपादादिकेतारमाक्षिक सुप्रशस्यते । देहेश्चैमाभकंशस्त रोगहृल्लघु छिद्रम् ॥

माक्षिकजम् । न० सिक्थके ॥

माक्षिकधातु । पुं० माक्षिके । स्वर्णमाक्षिके ॥

माक्षिकफल । पु० मधुनालिकेरके ॥

माक्षिकशर्करा । स्त्री० सिताखण्डे ॥

माक्षिकाश्रयम । न० सिक्थके ॥

माचीकम् । न० मधुनि ॥

माचीकशर्करा । स्त्री० सिताखण्डे ॥

मागध । पुं० वैश्यत : चत्रियायामुत्पन्नेवर्णसङ्करजातिविशेषे । भाटतिख्याते ॥ शुक्लजीरके ॥ जरासन्धनृपे ॥ कीकटदेशान्तर्वर्त्तिदेशविशेषे । मगधे ॥ पाचिसनके ॥ वंशक्रमेणमहत्त्ववेदिनिराजादस्तुतिकारिणि । मधुके । बन्दिनि । स्तुतिपाठके । तदुत्पत्तिर्विष्णुपुराणे यथा । ततोऽस्यदक्षिणहस्त मन्मथुस्ते तदाद्विजा । मथ्यमानेच तत्राभूत्पृथुर्वैण्य प्रतापवान् ॥ तस्यैवजातमात्रस्ययज्ञे पैतामहेशुभे । सूत सूत्यासमुत्पन्न सौत्येऽह निमहामते ॥ तस्मिन्नेवमहायज्ञे जज्ञे प्राज्ञोथमागध । प्रोक्तातदामुनिवरैस्तावुभौसूतमागधौ ॥ स्तूयतामेषनृपति पृथुर्वैण्य प्रतापवान् ॥ सूत्यामिति०सूति ० अभिषूति ० अभिषूयतेकण्डनैरत्रा-सोऽस्यामितिसूति सोमाभिषवभूमिस्तस्याम् । सौत्येऽहनि०तस्मिन्नेवदिने० इत्यर्थ ॥ वशपरपराप्रसक्तोऽयम् ॥ मगधयतियाचते । मगधपरिवेष्टनेकण्ड्वादिय गन्त . । अच् । यद्वाहलदूतियलोप । प्रज्ञाद्यण् ॥ मागधावंशशसका । वशोदोरणेनयेयाचन्ते०तैमागधाइत्यर्थ ॥ त्रि० मगधोद्भवे ॥

मागधादेवी । स्त्री० राधिकायाम ॥

मागधी । स्त्री० कणायाम् । पिप्पल्याम् ॥ यूथ्याम् ॥ भाषाप्रभेदे ॥

उक्तं हि भरतसूत्रे । भिक्षुकक्षपण
कराक्षसान्त पुरवासि चेटकादौ
नाम्मागधीति मगधे देशेभवा ।
तत्र भवइत्यण् ॥

मागमा । स्त्री॰ कर्कट्या ॥

माघ । पु॰ मासविशेषे तपसि ॥
अत्र जातस्य फलम् । यथा । विद्या
विनीतस्वकुलप्रधानसदासदाचारयु
त प्रवीण । योगानुरक्तो विषयेषु सक्तो
माघे यमासे मघवानिवेश इति॥
माघी पौर्णमास्यस्मिन पौषं मासो
स्यण् ॥ श्रीदत्तकसूनौ शिशुपाल
वधमहाकाव्यकर्त्तरि ॥ तस्य नाम्ना
वख्याते महाकाव्ये ॥ यथा । पुष्पे
षु जातौ नगरेषु काशी नारीषु रम्भा
पुरुषेषु विष्णुः । नदीषु गङ्गानृप
तौ च राम काव्येषु माघ कवि
कालिदास ॥ इत्याधुनिक क-
श्चित्

माघवती । स्त्री॰ पूर्वदिशि ॥

माघवनम् त्रि॰ इन्द्रसम्बन्धिनि ॥
मघवत इदम् । अण् ॥

माघी । स्त्री॰ तपोमासस्य पूर्णमाया
म् । मघयायुक्ता पौर्णमासी ।
नक्षत्रेणयुक्ते अण् । ततो ङीप् ॥

माघोनी स्त्री॰ पूर्व्वदिशि ॥

माघ्यम् न॰ कुन्दपुष्पे ॥ माघे सा
धु । तत्र साधुरितियत् ॥ माघे भव
म् । दिगादित्वाद्यत् ॥

माङ् । अ॰ निषेधे ॥ आशङ्कायाम्॥

माङ्गलिक । पु॰ प्रणवे ॐ शब्दे ॥
प्रणवश्चाथशब्दश्च द्वावेतौ ब्रह्मणः पु
रा । कण्ठं भित्त्वा विनिर्यातौ तस्मा
न्माङ्गलिकावुभौ ॥ मङ्गलार्थक्रिय
मार्ण तूर्यादिवाद्ये ॥ मङ्गलकाभी
ष्टार्थ सिद्धिर्मङ्गलम् । मङ्गलप्रयोज
नमस्य । प्रयोजनमितिठक् ॥ यथा
माङ्गलिकमाचार्य्य इति ॥

माङ्गल्यम् । न॰ मङ्गलक्रियायाम् ॥
मङ्गलायहिते ॥ यथा । माङ्ग
ल्ये षु विवाहेषु कन्यास वरणेषु च ।
दशमासा प्रशस्यन्ते चैत्रपौषविव
र्जिता ॥ इतिराजमार्त्तण्ड ॥
मङ्गलस्य भाव । भावेष्यञ् ॥

माङ्गल्यार्हा । स्त्री॰ त्रायमाणायाल
ताया ॥

माच । पु॰ पथि ॥

माचल । पु॰ बन्दिचौरे ॥ रुजि ॥
ग्राहे ॥

माचिका । स्त्री॰ मक्षिकायाम ॥ अ
म्बष्ठायाम् ॥ मोइया॰ इ॰ पश्चि
मदेशप्रसिद्धायामौषधौ ॥ माचिका
क्षारसे पाकिकषायाशीतलालघु
। पक्कातीसारपित्तास्रकफकण्ठाम
यापहा ॥

माचिरम् । अ॰ शीघ्रे ॥

माचीपत्रम् । न॰ सुरपर्णे ॥

माजल । पु॰ चाषपक्षिणि ॥

माञ्जिष्ठम् । न० लोहितवर्णे ॥ चि० तद्वति ॥ मञ्जिष्ठयारक्तम् । तेनरक्त रागादित्यण् ॥

माटामक । पु० वृक्षविशेषे ॥

माठार । पु० यमसभायां पार्श्वपार्श्विके । सूर्यानुगे ॥ व्यासे विप्रे ॥ मठन्त्यनेन । मठमदनिवासयो । पुसीतिघ । मठ राति । रा० । क । मठस्यापत्यम् । विदादित्वात् ॥ मगादिन्त्वात् माठर्यं ॥

माड । पु० वृक्षविशेषे । भूजवृक्षे । वितानके । मध्वद्रुमे । माडर्वनी० दू० लोकायप्रसिद्धे ॥

माडव । पु० वर्ण सङ्करजातिविशेषे यथा । लेटस्तो वरकन्यायाजनया मासयणूनरान् । माड मडमाडयस्य भड कोला कलन्दर ॥

माडक । पु० माड्रिकौ ॥ मड्डुकस्या द्वनशिल्पमस्य । मड्डुकझर्भ राद-न्यतरस्यामित्यण् ॥

माड्डुकिक । पु० माड्डुके ॥ मड्डुकवादनशिल्पमस्य मड्डुकझर्झरा-दितिपक्षे ठक् ॥

माढि । स्त्री० पत्रभङ्गे ॥ पत्रशिरायाम् ॥ दैन्यप्रकाशने ॥ देशविशेषे ॥ अर्चायाम् ॥ मडगमनयाचा । मड० । क्तिन् । ढत्वष्टुत्वढलोप दीर्घा ॥

माढी । स्त्री० दन्तशिरायाम् ॥

माधक । पु० वृक्षविशेषे । स्थलपद्मे । बृहच्छदे ॥ न० कन्दविशेषे । मानकचू० दू० गौ० दे० भा० ॥

माधव । पु० बालके ॥ अपस्त्रेकुक्षिवैमूढे मनोरौत्सर्गिक स्मृत । नकारस्यचमूर्द्धन्यस्तेनसिद्ध्यतिमाधव ॥ मनोरयम् । तस्येदमित्यण् । ब्राह्मणमाधवेतिनिपातनात्सत्वम् ॥ षोडशवर्षिकत्वारे ॥

माधवक । पु० विंशतियष्टिकाभिर्निर्मितेहारविशेषे ॥ बालके । षोडशवर्षपर्यन्तप्रथमवयस्के ॥ कुपुरुषे ॥ माधवोबाल० सवुव । वृवैप्रतिकृताविति कन् ॥ यदा । अल्पोमाधव ॥ अल्पकृतिक ॥ न० अनुष्टुप्प्रभेदे ॥ माधवकमामाधवकम् ॥ यथा । अम्बुजभू चय लेवं मुकुले केलिपरम् । ध्यायत केशव मुख नन्दसुत माधवकम् ॥

माधवक्रीडम् । न० अनुष्टुप्छन्दोविशेषे । माधवके ॥ आदिगण कर्णधर माणमिद वृत्तवरम् । पन्नगराजेनकृत माधवकक्रीडमिदम् ॥ यथा । लोकवधूशोकहर पद्मवनीबोधकरम् । गाढतमोनाशकर मौमिलतासुप्यकरम् ॥

माधवीनम् । त्रि० माधवसम्बन्धिनि ॥ माधवायहिते ॥ माधवचरकाभ्यां-

खञ् ॥

माणव्यम् । न० माणवहन्दे ॥ माण-
वानांसमूहः । ब्राह्मणमाणववाड
वाद्यन् ॥ माणवत्वे ॥ माणवस्यक-
र्म भावोवा । ब्राह्मणादित्वात्ष्य-
ञ् ॥

माणिका । स्त्री० अष्टपलपरिमाणे ॥

माणिक्यम् । न० रत्नविशेषे । शोण
रत्ने । रत्नराजि । रविरत्नके । पद्म
रागे । कुरुविन्दे । माणिक०माण
क०इतिभाषा ॥ तस्यलक्षणं यथा
स्निग्ध गुरुगात्रयुत दीप्त स्वच्छ सुर-
ङ्ग समाङ्गम् । इतिजात्य माणि-
क्यकल्याण धारणात्कुरुते ॥ तस्य-
दोषायथा । द्विच्छायमभ्रपिहित क
र्कशमाकरिल भिन्नधूम्नञ्च । विरूप
रागविमल लघुमाणिक्य नधारयेद्धी
मान् ॥ तस्यचतुर्विधाजातिर्यथा
तद्रक्तं यदिपद्मरागमथतत्पीतातिर
क्तं द्विधाजानीयात्कुरुविन्दकयद
रुण स्यादेषसौगन्धिकम् । तन्नील
यदिनीलगन्धिकमितिज्ञेय चतु-
र्धाबुधैर्माणिक्यमथवर्णैप्यविक-
लरागैर्यजात्यलघु ॥ विशेषोन्यच
युक्तिकल्पतरौद्रष्टव्य ॥ मणिक-
मेव । चतुर्वर्णादीनांस्वार्थेउपसङ्-
ख्यानमितिष्यञ् ॥

माणिक्या । स्त्री० ज्येष्ठ्याम् । मुस-
ल्याम । गृहगोधायाम् । पल्ल्या
म् ॥

माणिमन्थम् । न० सैन्धवलवणे ॥ म
णिमन्थाख्येपर्वतेभवम् । तत्रभव
इ० अण् ॥

माण्डलिक । पु० ग्रामस्याधिपे ॥
मण्डलस्येव । अङ्गुल्यादिभ्यष्ठक् ॥

माण्डूक्यम् । न० उपनिषद्विशेषे ॥

मातङ्ग । पु० श्वपचे । गजे । हस्तिनि ॥
अर्हदुपासकविशेषे ॥ मतङ्गस्याय-
म् । तस्येदमित्यण् ॥ मतङ्गस्याप-
त्यम । शिवाद्यण्वा ॥

मातङ्गनक्र । पु० मातङ्गाकारेया-
हे ॥

मातङ्गमकर । पु० महामत्स्यप्रभेदे ।
मातङ्गाकारेनक्रे ॥

मातङ्गी । स्त्री० महाविद्याविशेषे ॥
मतङ्गस्यमुनेः कन्यामातङ्गीसाप्रकी
र्त्तिता ॥

मातरपितरौ । पु० द्विवचनान्तोयम्
। सर्वोक्त्यामातापित्रो ॥ माताच
पिताच । मातरपितरावुदीचामि
तिपूर्वपदे० ऋकारस्यारङादेशोनि
पातनात् ॥

मातरि । अ० अन्तरीक्षे ॥ सप्तम्यन्तप्रति
रूपकमव्ययम् ॥

मातरिश्वा । पु० वायौ । सर्वप्राणभृ
तांक्रियाहेतुभूते ॥ मातरि० अन्त-
रिक्षेश्वयतिवर्द्धतेगच्छति । टुओश्वि
गतिवृद्ध्यो । यद्वा । मातरि०

जनन्याम्० ख्रयतिवर्द्धते० सप्तस-
प्रकत्वात्० गर्भस्थएवायमञ्ज यौन
पञ्चायज्ञाग सुतत्तस्यपाख्यायते।
मन्त्रघन्निति सूत्रे० कनिप्रत्ययोधा
तोरिकारलोपश्चनिपातनात्० सप्त
म्याश्चलुक्च॥ मातरीतिसप्तम्यन्त
प्रतिरूपकमव्ययवा॥
मातलिः। पु० इन्द्रसारथौ॥ मत
लाति। चातोनुपेतिक। मतल
स्यापत्यम। अतइञ्॥
मातापितरौ। पु० द्विवचनान्तोय
म्०० पित्रो। मातरपित्रो।॥
माताचपिताच। आनङ्क्ततोद्वन्
द्वे॥ अभ्यर्हितत्वात्पूर्वनिपात।
चतुर्दशगुणमातागौरवेणातिरिच्य
ते॥
मातापुरम्। न० सह्याद्रौरेणुकाधिष्ठि
तेचम्बिकास्थाने॥
मातामह। पु० मातु पितरि॥
मातु पिता। मातृपितृभ्यांपित-
रिडामहच्॥
मातामही। स्त्री० मातुर्जनन्याम्॥मा
तुर्माता। मातरिषिच्चेतिडामहच्।
षित्त्वान्ङीष्॥
माति। स्त्री० मानि॥ अवच्छेदे॥
मानम्। माङ्०। क्तिन्॥
मातुल। पुं० मातुर्भ्रातरि। पितृ-
व्याधि॥ मातुर्भ्राता। पितृव्यमातु-
लेतिनिपातनात्० मातुर्डुलच्॥

ओषधिप्रभेदे॥ मदनद्रुमे॥ सर्पविशे
षे॥ धूस्तूरे॥ माति० नास्तितुला
यस्य॥ मा० श्री तुलाऽस्येतिवा०
ककारामकत्वात्॥
मातुलक। पुं० धूस्तूरवृक्षे॥
मातुलपुत्रक। पुं० धतूरस्यफले॥
मातुलस्यपुत्रएव। कन्॥ मातुल
स्यसुते॥
मातुला। स्त्री० मातुलान्याम्॥
मातुलानी। स्त्री० मातुलस्त्रियाम्॥
म्॥ मातुलस्य स्त्री। इन्द्रवरुण-
भ्यादिनामातुलशब्दात्पुंयोगे० मा
तुलोपाध्याययोरानुक्० ङीष्च॥
कलाये॥ भगायाम्॥ मायास्तु
ला० मातुलामानयति। अनप्राप
गेगर्भोवा। कर्मण्यण्। ङीप्॥
मातुलश्चधतूरस्तस्त्रीवा। पूर्व
वन्ङीषानुकौ॥ शणे। प्रियङ्
गुवृक्षे॥
मातुलाहि। पु० चित्रसर्पे। मातु
लाहि॥ मातुलयति। मूलविभुजा
दित्वात्क। मातुलश्चासावहि-
श्च। मालुयासाप० फेयुयाटी० इ-
तिचयस्यगौडदेशेप्रसिद्धि। अय
खट्वाङ्कतिरायतदेहोदीर्घलाङ्गूलश्च-
तुष्पादितिकेचित्॥
मातुली। स्त्री० मातुलान्याम्॥ मातु
लस्यस्त्री। मातुलोपाध्याययोरानु
ग्वेत्यानुगागमाभावे० इन्द्रवरुण

तिक्तोष् ॥ भङ्गायाम् ॥

मातुलुङ्ग । पु॰ बीजपूरे । क्षीलङ्गे । टाबालेवुक॰ गौ॰ दे॰ भाषा ॥ मिनात्यरुचिम् । मीञ्हिंसायाम् । बाहुलकात्तुन् । लुङ्ग्यते । लुगिभासार्थे । घञ् । चजोरिति कुत्वम् । न्यङ्क्वादित्वाद्वा । मातु लासीलुङ्गश्च ॥

मातुलुङ्गक ' । पु॰ क्षीलङ्गकवृक्षे । फलपूरे । बीजपूरे । रुचिके ॥ स्वार्थेकन् ॥

मातुलुङ्गा । स्त्री॰ मधुकुक्कुट्याम् ॥ यथा । मातुलुङ्गामुगन्धान्यागिरि आपूतिपुष्पिका । अध्यक्षादेवदूतीच सावल्पिम्बभुकुक्कुटी ॥ इतिरत्नमाला । मखुर॰ इ॰महूर॰ इ॰ गौ॰ देशभाषा॰ ॥

मातुलुङ्गिका । स्त्री॰ वनबीजपूरे ॥

मातुलेय । पु॰स्त्री॰ मातुलस्यापत्ये । शुभ्रादित्वात्ढक् ॥

माता । त्रि॰ प्रस्थादिनाधान्यादिमातरि ॥ मिनोति । डुमिञ्॰ तृच् पु॰ साधिष्ठानबुद्धिस्थचिदाभासरूपेप्रमातरि ॥

माता । स्त्री॰ जनयित्र्याम् । प्रसूम् ' जनन्याम । सवित्र्याम । मा॰ इ॰भाषा ॥ चापदिमातृशब्दवरणम ॥ षोडशप्रकारामातरो यथा । स्तनदात्रीगर्भधात्रीभक्ष्यदात्रीगुरुप्रिया । अभीष्टदेवपत्नीचपितु पत्नीचकन्यका ॥ सगर्भजायाभगिनीपुत्रपत्नीप्रियाप्रसू । मातुर्मातापितुर्मातासोदरस्यप्रिया तथा ॥ मातु पितुश्चभगिनीमातुलानीतथैवच ' जनानावेदविहितामातर षोडशस्मृता तत्रागौरव यथा । जनकोजन्मदानत्वात्पालनाच्च पिताम्मृत । गरीयान्जन्मदातु श्च योऽन्नदातापितामुने ' ॥ विनान्न अस्वशरीरेदेशोननिश्चपितुरूनव । तयो शतगुणं मातापूज्यामान्या चवन्दिता ॥ गर्भधारणपोषाभ्यां सायताभ्यांगरीयसी । इतिव्र॰ वै॰ पु॰ । अथमनुर्यथा । उपाध्याया न्दृशाचार्य आचार्याणाशत पिता । सहस्रन्तुपितृन्मातागौरवेणातिरिच्यत इति ॥ नपितुर्वचन कार्य यथा । मातु . सुतैनच । पिताच पतितस्त्याज्योनमातासतसुतैनच ॥ गर्भधारणपोषाभ्यांतेनमातागरीयसी । इत्यविप्रादुपाध्यायोगौरवेणातिरिच्यते ॥ तेभ्य ' पितादशभ्य च्चमाताचैवगरीयसी । मातृतोन्यो नदेवोस्तितस्मात्पूज्यासदासुतै ॥ मातुश्चयहित 'किञ्चित्कुरुते भक्तित पुमान् । तद्धर्मं विविधाज्ञीयादैन धर्मविदोविदु . ॥ पितुर्भगिन्यां मातुश्च ज्यायस्यांचस्वसर्यपि

मातृवत्त्वयिमातिष्ठेन्नृमातातास्यो गरीयसीतिमनु ॥ त्वमाद्येजगतां मातापिताब्रह्मपरात्परम् । युव-यो प्रीयानंयस्मात्तस्मात्किंरक्षि ष्यातप ॥ स्वभावतोभवेन्माता-पुत्रे तिकरुणावती । तेनभक्तोद्धता यान्तुवक्तव्यं किंतत परम् । धिगस्तुजन्मतेषांवैकृतघ्नानान्तुपापि-नाम् । येसर्वमातरदेवींस्वोपास्या-मभजन्तिवै ॥ नशिवोपासनानि-त्यानविष्णूपासनातथा । नित्योपा स्ति पुरादेव्यानित्याश्रुत्यैवचोदि ता ॥ किमयावहुवक्तव्यंस्थानेसंश यवर्जिते । सेवनीयापदाम्भोजमग वत्यानिरन्तरम् ॥ गवि ॥ भूमौ ॥ दुर्गायाम् ॥ लक्ष्म्याम् ॥ रेवत्याम् ॥ आखुकर्ण्याम् ॥ इन्द्रवारुण्याम् ॥ महाश्रावण्याम् ॥ जटामांस्याम् ॥ गौर्यादिषु ॥ यथा । गौरीपद्माशचीमेधासावित्रीविजयाज या । देवसेनास्वधास्वाहाशान्ति पुष्टिधृं ति क्षमा । आत्मनोदेवता-चैवतथैवकुलदेवता ॥ ब्राह्म्यादिषु ॥ यथा । ब्राह्मीमाहेश्वरीचैन्द्रीवारा-हीवैष्णवीतथा । कौमारीचैवचामु ण्डाचर्चिकेत्यष्टमातर ॥ सप्तमा तरोयथा । ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमा रीवैष्णवीतथा । वाराहीचतथेन्द्रा णीचामुण्डासप्तमातर ॥ मान्य ते• पूज्यन्ते लोकमातृत्वादितिमा-तर । मानपूजायाम् । नप्तृने ष्टृ• इत्याद्युणादिसूत्रेणनिपाति त ॥ मान्तिशिवपरिवारत्वेनस माविशन्तीतिवा ॥ मातिगर्भोऽस्यां वा ॥ विभूतौ ॥

मातृकम् । त्रि• मातुरागते ॥ तत-आगतइत्यधिकारे• ऋतष्ठञ् ॥

मातृका । स्त्री• धात्र्याम् । उप-मातरि ॥ मातरि । जनन्याम् ॥ देवीप्रभेदे ॥ वर्णमालायाम् । आ दिक्षान्तवर्णे ॥ कर्णे ॥ स्वरे ॥ ई-श्वर्याम् । गृहाधरे । मातेव । स्वार्थे तद्धित ॥

मातृकेशट । पु• मातुले ॥

मातृतुल्या । स्त्री• । मातु समाना सु ॥ तायथा । मातृष्वसामातुला नीपितृव्यस्त्रीपितृष्वसा । श्वश्रू पूर्व अपत्नीचमातृतुल्या प्रकीर्त्तिता ॥ मात्रातुल्या ॥ मातृशब्दसम्भा षयामातृतुल्यस्त्वयथा । मातरित्ये वशब्देनयाञ्चसम्भाष्यतेनर सा मातृतुल्यासत्यैमधर्म्म . साध्वी-सतामपि ॥

मातृनन्दन : । पुं• कार्त्तिकेये । म-हासेने ॥

मातृबान्धव' । पुं• मातुर्भ्रात्रादिषु ॥ मातुर्मातापिताभ्रातामातुर्भ्रातु . सुतास्तथा । मातु ' पितु. सोदरा

मात्रम्	माषा
यथिर्षायामात्रवान्यवा	जमयावा । मति० मिमीतेवा ।
मात्रभोगीय । चि० मातुर्षिते ॥ मा	मामाने । माङ्मानेवा । ष्टयामा
तुर्भोग शरीरम्० तस्मैहित ।	शुभसिध्यसन् ॥ स्वार्थे ॥
चात्मविश्वजनेत्यादिनाख ॥	मात्रा । स्त्री० कर्णभूषणे ॥ वित्ते ।
मात्रमुख । चि० जडे ॥ इतिचिका	द्रव्ये ॥ मानै ॥ चक्रप्रसादौपरिच्छ
गड्शेष ॥	दे ॥ अचराऽवयवे ॥ स्वल्पे ॥ का
मात्रयोग । पुं० यात्रायोगान्तरे ॥	से । अकारादिलघ्वक्षरकाले ॥ छ
यथा । अधिमात्रांशगेसौम्येसितेवा	न्दे ॥ कालविशेषे ॥ यथा । कार्षि
ध्यसुरार्चिते । लग्नगेमात्रयोगोयम	मयावतापाणि, पर्येतिजानुमण्ड
भूयासन्निजलसदा ॥	लं । सामात्राकविभि प्रोक्तान्न
मात्रवाहिनी । स्त्री० वत्सायाम् ।	खदीर्घम्लुतेमता ॥ अपिच । वाम
मांसिष्टायाम् । पक्षिविशेषे ॥	जानुनितस्तलभ्रमणं यावताभवेत् ।
मात्रशासित, । पु० मूर्खे ॥	कालेनमात्रासाप्रोक्तामुनिभिर्वेदपा
मात्रष्वसा । स्त्री० मातुर्भगिन्याम् ॥	रगे ॥ पुनश्च । स्वजानुम करा-
मातु स्वसा । मात्रपितृभ्यास्वसे	वर्त्तं कुर्याच्छोटिकयायुतम् । एषा-
तिषत्व ॥	मात्राभवेदेकासर्वत्रैवेषनिश्चय ॥
मात्रष्वसेय, । पु० मात्रष्वसृसुते । मा	याथात्म्ये ॥ विषयेषु ॥ मीयन्ते०
तृष्वसीये ॥ मात्रष्वसुरपत्यम् । ढ-	ष्ट्र० मात्रा विषयाः ॥ उपभोग
किलोप । अतएवच्छापकाड्ढक् ॥	योग्यविशेषे ॥ इन्द्रियवृत्तिषु ॥ इ
मात्रष्वसेयी । स्त्री० मातुर्भगिनीसु	न्द्रियेषु ॥ मीयतेऽनया० इतिमा
तायाम् ॥ ङीप ॥	त्रा० परिच्छित्ति ॥ मियन्ते वि
मात्रष्वस्रीय । पुं० मात्रष्वसृसुते ॥ मात्र	षयाआभिरितिमात्रा ० इन्द्रिय
ष्वसुरपत्यम् । मात्रष्वसुरितिछण् ।	वृत्तय ॥ मीयते० अनयावा । मा
मात्रष्वस्रीया । स्त्री० मातुर्भगिन्या	ति० मिमीतेवा । मामाने० माङ्
कन्यायाम् ॥ टाप् ॥	मानेवा । ष्ट्रन् । अनित्य षित्वात्
मात्रश्रिष्ठी । स्त्री० वासके ॥	ङीष् । टाप् ॥ इयामेतिवाचन् ॥
मात्रम् । न० कार्त्स्न्ये ॥ यथा ।	पञ्चलघ्वक्षरेकाले ॥ अशे ॥ यथा ।
जीवमात्र नहिंसेत ॥ अवधारणे ॥	नयोभिन्ना, पृथग्द्रव्यादवसानदि
यथा । पयोमात्र भुञ्जे ॥ मीयते०	नाहृते । खमतॄपिण्डमात्राभ्यस्तु

णिरासायत स्म इति । पिण्डेभ्य स्वल्पिकामात्रामितिच ॥

मात्राकाल । पु० कालविशेषे । निमेषानन्तरयावताकालेनस्वभावत-उन्मेषोभवतितावतिकाले ॥ निमेषोन्मेषयोर्मात्राकालोलव्वक्षरतथे-तिपुराणम् ॥

मात्रायाम् । अ० अल्पपरिमाणे ॥

मात्रीय । त्रि० मात्रेस्थिते ॥ तस्मैहितमितिच्छ ॥

मात्सर्य्यम् । न० अन्यशुभद्वेषे ॥ मत्सरएव । ष्यञ् ॥

मात्स्यिक । त्रि० मत्स्यघातिनि ॥ मत्स्यान्हन्ति । पक्षिमत्स्यमृगान्हन्तीतिठक् । मत्स्यस्यङ्यामिति परिगणनात् । सूर्यतिष्येतियलोपोन ॥

माथ । पु० अध्वनि । पथि ॥

माथुर । त्रि० मथुरायांजाते ॥ तत्रजातइत्यण् ॥ शैषिकेष्वर्थेष्वणेव ॥

माद । पु० दर्पे ॥ हर्षे ॥ मदे ॥ मदनम् । मदीहर्षे । सधमाद्योरिति ज्ञापकात् । क्वचिदपवादेनिन्यायाहा० घञ् ॥

मादक । पु० दात्यूहेपक्षिणि ॥ त्रि० मत्तताजनके ॥

मादन । पु० कामदेवे ॥ मदनवृक्षे ॥ धत्तूरे ॥ न० लवङ्गे ॥ त्रि० हर्षकारयितरि ॥

मादनी । स्त्री० भङ्गायाम् । विजयायाम् ॥ माकन्द्याम् ॥

मादृश । त्रि० मत्सदृशे ॥ अहमिव दृश्यते । त्यदादिष्वित्यादिनाकञ् । आसर्वनाम्न ॥

माद्री । स्त्री० अतिविषायाम् ॥ नकुलसहदेवयोर्मातरि । मद्रपुत्र्याम् ॥ भर्गादित्वात्तद्राजस्यनलुक् ॥

माद्रीपति । पु० पाण्डुनृपे ॥

माद्रीसुत । पु० नकुले ॥ सहदेवे ॥

माधव । पु० विष्णौ । नारायणे । लक्ष्मीपतौ ॥ मधुविद्ययाऽवबुध्यते० इतिमाधव । शैषिकोऽण् । आदिवृद्धि गुणाभावादेशौ ॥ मायालक्ष्म्या० विद्यायावा० धव पति ॥ यद्वा । यदोर्ज्येष्ठ पुत्रोमधु० तस्यापत्यमाधवस्तद्वंश्यत्वात् ॥ मधोर्वंश्येतिवा । शेषे० कृत्यण् । ॥ माधवब्रह्मस्वरूपायामूलप्रकृतिरीश्वरी । नारायणीतिविख्याता विष्णुमायासनातनी ॥ महालक्ष्मीस्वरूपाचवेदमातासरस्वती । राधा वसुन्धरागङ्गातासांस्वामीचमाधव ॥ मधौ । वसन्ते ॥ राधे । वैशाखे ॥ मधुमकरन्द० सोस्मिन्नस्ति । मधोर्ञ्चेतिञ ॥ यादवे ॥ मधूकवृक्षे ॥ कृष्णमुद्गे ॥

माधवक । पु० मधूकपुष्पमद्ये । म

ध्वासवे ॥ मधूकपुष्पमधु । मधुना कृत सञ्चित:। कुलालादिभ्यो-वुञ् ॥

माधवद्रुम । पुं॰ आम्रवृक्षे ॥ माधवस्य वसन्तस्य द्रुमः ॥

माधवप्रियम् । न॰ पीतचन्दने ॥

माधवि । पु॰ प्रद्युम्ने ॥ माधवस्याऽपत्यम् । अत इञ् ॥

माधविका । स्त्री॰ माधवीलतायाम् ॥ सङ्कृतिवृत्ति २४ प्रभेदे ॥ यथा । भवन्तिपुरोजगणावदिसगल-तोवगणोदितसदाकरयन्न ' प्रकाम मतीवमुदेननुमाधविकामितिताक थयन्त्यतिसन्त । तुषारधराधरराजसुतापरिचारकभूमिपतेयवन्त तमानयमानयवत्समदोतिमदोवत गर्वहरस्तवकमन्त ' ॥

माधवी । स्त्री॰ मिसौ ॥ मधुशर्करायाम् । सिताखण्डे ॥ कुट्टन्याम् ॥ मदिराया प्रभेदे ॥ यथा । पीत्वा द्यमाधवीमिष्टांमातयामिरणाङ्गणे॰ इतिमङ्विष प्रसिद्धेभागवते ॥ गोमहिष्यादिसम्पत्तौ ॥ दुर्गायाम् ॥ तुलस्याम् ॥ सुभद्रायाम् ॥ पुष्पलताविशेषे । अतिमुक्ते । पुण्ड्रके । वासन्त्याम् । लतायाम् ॥ माधवीमधुरामीतालब्धोदोषबयापना ॥ मधौपुष्यति । कालात्साधुपुष्प्यत्पच्यमानेष्विति पुष्प्यर्थेऽ-

वा । ङीप् ॥ उर्व्याम् । भूमौ ॥ त्वमयाद्यत्वदाधारात्वमृष्टात्त्वामुपाश्रिता । माधवीतिचलोकोयमभिधत्तेतत्तोङ्किमामितिविष्णुपराणम् ॥

माधवेष्टा । स्त्री॰ वाराहीकन्दे ॥

माधवोचितम् । न॰ कक्कोलके ॥

माधवोद्भव: । पु॰ राजादन्याम् ॥

माधुक . । पु॰ वर्णसङ्करजातिविशेषे ॥

माधुपर्किकम् । न॰ मधुपर्कदानकाले पूज्यतयालम्भनादौ ॥

माधुमत । पु॰ काश्मीरदेशे ॥ काश्मीरास्तुमाधुमता सारस्वतास्तुविकर्षिका' इतिहेमचन्द्र ॥ मधुमदभिजनोस्य । सिन्धुतक्षशिलादिभ्योण आविश्यण् ॥

माधुरम् । न॰ मल्लिकायाम् ॥ त्रि॰ मधुरसम्भवे ॥

माधुरी । स्त्री॰ मद्ये ॥ माधुर्ये ॥ त्रि सकृष्णपदारविन्दरसिकांसामाधुरी माधुरी ॥

माधुर्य्यम् । न॰ निसर्गसौम्यत्वे ॥ रामणीयके । रसिकतायाम् ॥ काव्यगुणभेदे ॥ यथा । आह्लादकत्व माधुर्यंशृङ्गारेद्रुतिकारणम् । शृङ्गारे॰ अर्थात्सम्भोगेद्रुतिर्गलितत्वमिव । अव्यक्तपुनरोज ' प्रसादयोर॰ पि । करुणे विप्रलम्भे तच्छान्तेचातिशयान्वितम् । अत्यन्तद्रुतिहेतु

स्यात् ॥ मधुरस्यभाव . । दृढादित्वा त्ष्यञ् ॥

माधूकम् । त्रि॰ मधूकावयवे ॥ तद्विकारे कोपधाच्चे त्यण् ॥ मधुरभाषिणि ॥

माध्यन्दिन । पु॰ यजुर्वेदीयशाखाविशेषाध्यायिनि ॥ त्रि॰ मध्यमे ॥ मध्येभव । मध्यमध्यन्दिनण्चास्मादितिवक्ति ॥

माध्यमम् । त्रि॰ मध्यमीये ॥ मध्येभवम् । मध्यान्मण्॰इतिवक्ति ॥

माध्यमिक . । पु॰ बौद्धावान्तर्भेदेशून्यवादिनि ॥ विज्ञान क्षणिक नास्माविद्युद्दृष्टनिमेषवत् । अन्यथानुपलब्धत्वाच्छून्य माध्यमिकाजगु ॥

माध्यस्थ्यम् । न॰ मध्यस्थत्वे ॥ चचै गुण्यात्पुरुषस्यमाध्यस्थ्यम् ॥ मध्यस्थस्यभाव । ष्यञ् ॥ मध्यस्थकरणे ॥

माध्याह्निक । पु॰ बन्धूके ।, त्रि॰ मध्याह्नभवे ॥ ठञ् ॥

माध्वकम् । न॰ माध्वीके ॥

माध्वी । स्त्री॰ मद्ये ॥ मध्वादिकृतसुरायाम् । मधुरकण्टकमत्स्ये ॥

माध्वीकम् । न॰ मधूकपुष्पे . कृते मद्ये । मध्वासवे । माधवके ॥ मृद्वीका॰द्राक्षा॰तत्कृतविकार । तस्यविकारइत्यण् । अनुदात्तादेश्च-
त्यञ् वा । पृषोदरादि . ॥ मधुन प्रभेदे ॥

माध्वीकफल । पु॰ मधुनारिकेरके ॥

माध्वीमधुरा । स्त्री॰ मधुखर्जूरिकायां ॥

मान । पु॰ चित्तसमुन्नतौ ॥ चित्तस्यसमुन्नतिरत्युद्धतामान । धनाद्युत्कर्षेणात्मनिचित्तोन्नतिर्मान । मत्समोनान्योस्तीतिमननमान ॥ गर्वे । अपूज्यत्वेपिपूज्यत्वख्यापने ॥ आत्मनिपूज्यत्वाध्यासे ॥ पूज्यत्वे ॥ यथा । अधमा कलिमिच्छन्तिसन्धिमिच्छन्तिमध्यमा । उत्तमामानमिच्छन्तिमानोहिमहताधनम् ॥ मानोहिमूलमर्थस्यमानेस्लानेधनेनकिम् । प्रभ्रष्टमानदर्पस्यकिंधनेनकिमायुषा । सत्कारे ॥ आत्मन्यविद्यमानगुणारोपेणोत्कर्षबुद्धौ ॥ प्रत्युत्थानाभिवादनादौ ॥ गुणवतिनिर्गुणत्वधीरूपस्मयोपिमानित्यभवति ॥ ग्रहे ॥ आदरे । सन्माने ॥ कोपविशेषे ॥ स्त्रीणामीर्ष्याकृत कोपोमानोन्यासङ्गिनिप्रिये । प्रियापराधसूचिकाचेष्टामान ॥ अनुरक्तयोर्दम्पत्योर्भाववैशिष्ट्ये ॥ यथा । दम्पत्योर्भावएकत्रसतोरप्यनुरक्तयो । स्वाभीष्टाश्लेषवीक्षादिनिरोधोमानउच्यते ॥ न॰प्रमाणे । प्रस्थादौ ॥ अवुध

बोधकमानमितिमानलक्षणम् । भागानाख्यविषयावभासकत्वनिरपेक्षमितितार्किका । भ्रात्मसापेक्षमिति वैदिका । मानाधीनामेयसिद्धिर्मानसिद्धिश्चलक्षणादित्याहुः ॥ प्रस्थादौ परिमाणे । मौतवे । द्रवये । याप्ये ।' तत्तु तुलाङ्गुलिप्रस्थैस्त्रिविध भवति । तत्र तुलायङ्गर्गमोन्मानाद्युपलच्यते । अङ्गुल्याहस्तादि । प्रस्थेनद्रोणादि ॥ अर्द्ध्वमानकिलोन्मानपरिमाणन्तु सर्वत । आयामस्तुप्रमाणस्यात्सङ्ख्याबाह्यातुसर्वत ॥ मननम् । मनुअवबोधे । घञ् ॥

मानक । पु॰ म॰कच्चूप्रभेदे । महापत्र । मानकचू॰मानसागर॰द्र॰भा॰प्रसिद्धकन्दे । मानक शोथघ्न शीत पित्तरक्तहरोलघु ' ॥

मानग्रन्थि ' । पु॰ अपराधे ।

मानधन ' । वि॰ अभिमानवति ॥

मानधानिका । स्त्री॰ कर्कव्याम् ॥

मानना । स्त्री॰ हनने मानि ॥ मनसत्कमेचुरादि । ततोयुच । वि बोलुक् ॥

माननीय वि॰ मान्ये पूजनीये ॥

मानफलम् । न॰ अज्ञातार्थप्रकाशने ॥

मानभाक् । वि॰ अभिमानवति ॥ मान्ये ॥ यथा तेषाम्नुसमवेता नामान्यौज्ञातकपार्थिवौ । राजसा तकयोश्व वज्ञातकोमृपमानभागिति ॥

मानरन्ध्रा । स्त्री॰ ताम्न्याम् । तांबी॰ द्र॰ गौ॰ दे॰ भा॰ प्र॰ वाद्यविशे ॥ यथा । यास्मघोषोऽयताम्नीस्यान्मानरन्ध्राघिकालिकेति॰त्रिकाण्डशेष ॥

मानव । पु॰ मनुष्ये । मनुजे ॥ मनोरयम् । तस्येदमित्यण् ॥ यद्वा । मनोरपत्यम् । ब्राह्मणमाणवेतिज्ञापकादण् ॥ वि॰ मनुप्रोक्ते ॥ न॰ उपपुराणविशेषे ॥

मानवक । पु॰ वाले ॥

मानवर्ज्जित । त्रि॰ मानरहिते ॥ नीचे ॥

मानवान् । त्रि॰ सत्कारवति ॥ स्त्रीपर्वति । मानोविद्यतेऽस्य । मतुप् ॥ स्त्री॰ उगितत्वान्ङीपि॰ मानवती ॥

मानवी । स्त्री॰ मनो कन्यायाम् ॥ मानुष्याम् ॥ शासनदेवीविशेषे ॥ मनुप्रोक्तायाम् ॥ मनोरियम् । तस्येदमित्यण् । ङीप् ॥ विद्यादेवीविशेषे ॥

मानस । पु॰ जपविशेषे ॥ यथाजिह्वोष्ट मनागपिनचलतिसमानसविषयस्त्वात्जपयज्ञोविशिष्टोदशभिर्गुणै । उपांशु स्याच्छतगुण सा हस्रोमनस ' स्मृतइतिमनूक्ते ' ॥

न॰ स्वान्ते । मनसि ॥ अस्यगुणा यथा । परापरत्व सङ्ख्याद्या प स्ववेगश्चमानसे । इति॰ भा॰ प॰ ॥ मानसतापोयथा । कामक्रोध भयद्वेषलोभमोहविषादजः । शो कासूयावमानेर्ष्या मात्सर्यादिभयस्त था मानसोपिद्विजश्रेष्ठतापोभ वतिनैकधा । इ॰वि॰पु॰ ॥ मा नसत्रिविध कर्म यथा । परद्रव्येष्व भिध्यान मनसाऽनिष्टचिन्तनम् । वितथाभिनिवेशश्चत्रिविध कर्ममा नसम् ॥ सरोविशेषे ॥ यथोक्तमा र्षे रामायणे । कैलासपर्वते राम मनसानिर्मितपरम् । ब्रह्मणानरशा र्दूल तेनेदमानससर ॥ तस्मात् सुस्रावसरस साऽयोध्यामुपगूहते । सर प्रवृत्तासरयू पुण्याब्रह्मस रश्च्युता ॥ इति ॥ मृगेन्द्रसंहिता यान्तु॰मेरोर्याम्ये गन्धमादनोनाम विष्कम्भशैलस्तस्यमूलेनन्दनाख्यमु पवनमस्ति॰तत्रमानसनामसरइत्यु क्त यथा । यामाद्रिमूलेगन्धर्वसुरसि द्धाप्सरोवृतम् । नन्दन मानसतत्र सरोमानसतत्स्वरम् ॥ इति ॥ चि॰ मनोभवे ॥ यथा । विषयेष्वतिस रागोमानसोमलउच्यते ॥ अनूढा नङ्गपीडेव मममेय मानसीव्यथा ॥ सङ्कल्प कर्म मानसमिति ॥ न॰ गिरिविशेषे ॥ मन्यतेऽनेन । मन

स्ताने । असुन् । तत प्रज्ञाद्यण् ॥ मानसतीर्थम् । न॰ रागादिरहिते मनसि ॥ मनोनिर्मलतीर्थेहिरागा दिभिरनाविलमिति ॥ मानसपूजा । स्त्री॰ मनोरचितद्रव्यक रणकसपर्यायाम् ॥ मानसयाग । पुं॰ यागेषुप्रथमे ॥ अ कृत्वामानस यागयोन्य याग समा- रभेत् । अभिव सतुविज्ञेयोनमो न्यायविधीयते ॥ आत्मयागेकृतेचै- वदेहशुद्धि प्रजायते ॥ मानसवासना । स्त्री॰ कामक्रोधदम्भ दर्पाद्यासुरसम्पदि ॥ काम्यमानत्व हृद्यात्मन्यस स्कारे ॥ मानसव्रतम् । न॰ अहिंसादौ ॥ यथा । अहिंसासत्यमस्तेयब्रह्मचर्यमक ल्पता । एतानिमानसान्याहुर्व्रता नितुवराधरे ॥ इ॰ वराहपुराण म् ॥ मानसालय । पु॰ हंसे ॥ मानस मालयोऽस्य ॥ मानसिकम् । न॰ मन कल्पिते ॥ मानसी । स्त्री विद्यादेवीविशेषे ॥ म- न कल्पितायाम् ॥ मानसूत्रम् । न॰ स्वर्णादिनिर्मितक टिसूत्रे ॥ मानसोत्तर । पुं॰ मेरो प्रकारवत् परित , स्थितेमहापर्वते ॥ मानसौका । पुं॰ हंसे ॥ मानससर

थोक्तोऽस्य ॥

मानाथ । पु॰ लक्ष्मीकान्ते । नारायणे ॥

मानार्थकम् । न॰ यौतवे ॥ मानमर्थोयस्यतत् ॥

मानास । त्रि॰ पराहङ्कारहारिणि ॥ मानमस्यति । असु॰ । कर्मण्यण् ॥

मानिका । स्त्री॰ मद्ये ॥ शरावे । से-र॰ इतिभाषा ॥ इतिवैद्यकपरिभाषा

मानित त्रि॰ पूजिते ॥ मान स-ञ्जातोऽस्य । तारकादित्वादितच् ॥

मानिता । स्त्री॰ अभिमानितायाम् । मानिनोभाव । तल् ॥

,, नित्वम् । न॰ विद्यमानैरविद्यमा-नैर्वागुणैरात्मन श्लाघने ॥ भा-वेत्व ॥

मानी । पु॰ सिंहे ॥ त्रि॰ मानविशिष्टे ॥ अहङ्कारिणि ॥ मननशीले । मानोऽस्त्यस्मि॰ अस्मिन्वा । इनि । अनात्मवस्तुषुआत्माभि-मानोमान । सोऽस्यास्तीतिमानी ॥

मानिनी । स्त्री॰ फल्याम् । प्रियङ्गौ ॥ मानवत्याम् । स्त्रीविशेषे ॥ उत्तमयोषिति । मानविशिष्टतिरस्या । इनि । ङीप् ॥ कोपनायाम् ॥ स्त्रीयामीर्ष्याकृत कोपी

मानोन्यासङ्गिनिप्रिये॰ इतिलक्षणात् ॥

मानिषाद । पु॰ श्रीरामे ॥ मा॰ लक्ष्मीरस्मिन्विष्णौनिषीदति॰ तिष्ठति । षद्लृ॰ । हलश्चेतिघञ् । सदिरप्रतेरितिषत्वम् ॥

मानुष । पु॰ मनुष्ये ॥ मनोरपत्यम् । मनोर्जातावञ्यतौषुकच ॥ आसुरविवाहे ॥ शुल्केनासुरइति हारीतसूत्रात् ॥ त्रि॰ मनुष्यसम्बन्धिनि ॥ मनुष्यस्यायम् । तस्येदमित्यण् । आपत्यस्येतियलोप ॥ येऽन्धामन्दमतयोविधिनाम्बिता स्तये । तेप्राप्यमानुष जन्मपुनर्बन्धविमन्त्युत ॥

मानुषतीर्थम् । न॰ तीर्थविशेषे ॥

मानुषवित्तम् । पुं॰ शरीरपाटवे ॥ गोभूहिरण्यादिसाधनसम्पत्तौ ॥ मानुषस्यतद्वित्तञ्च ॥

मानुषी । स्त्री॰ नरभार्यायाम् ॥ मनोरपत्यस्त्री । मनोर्जातावञ्यतौषुक्च । टिड्ढेतिङीप् ॥ जातिविवक्षायांपरत्वान्ङीष् ॥ पुंयोगे तुङीष् ॥ चिकित्साप्रभेदे ॥ यथा आसुरीमानुषीदैवीचिकित्सासा-त्रिधामता ॥

मानुष्य । पुं॰ त्रिविधभौतिकसर्गे ॥ सर्वैकविध ॰ ब्राह्मणाद्यवान्तर-जातिभेदाविवक्षया॰ सस्थानस्य

चतुर्व्विपिवर्गेष्वविशेषात् चैतन्यो
त्कर्षनिष्कर्षतारतम्याभ्यामूर्द्ध्वाधोम
ध्यमानेन त्रैविध्यमेवेध्यम् ॥ न॰
मनुष्यत्वे ॥ मनुष्यशरीरे ॥ मानु
ष्ये चाद्रशीस्मणि खासरोरमार्ग
णम् ॥

मानुष्यकम् न॰ मानुषसंघे । मनु
ष्याणांसमूहः । गोत्रोक्षोष्ट्रोरभ्रा
जराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजाद्
वुञ् । प्रकृत्याशीराजन्यमनुष्ययुवान
इतियलोपोन ॥ मनुष्याणांभावेयो
पधाद्गुरूपोत्तमाद्वुञ् ॥

मानोज्ञकम् । न॰ मनोज्ञतायाम् ॥
मनोज्ञस्यभावः । द्वन्द्वमनोज्ञादि
भ्यश्चेतिवुञ् ॥

मान्त्रणिकम् । न॰ मन्त्रणोयैः॰
ब्रह्मचि ॥

मान्द्यम् । न॰ मन्दत्वे । मन्दस्यकर्म
भावयो ॥ पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो
यक् ॥ रोगे ॥

मान्धाता । पु॰ युवनाश्वनृपात्मजे ।
सौवमाभ्रे राजनि ॥ मामयंधास्य
तीतिइन्द्रवचनात्॰ मान्धाता
नामतोऽभवत् । यावत्सूर्यउदेति
यावच्चप्रतितिष्ठति । सर्वंमान्धातृमा
न्धातःक्षेत्रमुच्यते ॥

मान्य । वि॰ पूज्ये । मन्तव्ये ।
माननार्हे ॥ मानपूजायामस्माद्रु रा
दिणमन्तादर्हार्थे यत्प्रत्ययः ॥

मान्यस्थानम् । न॰ पूज्यत्वकारणे ॥
॥ यथा । वित्तंबन्धुर्वयःकर्म्मवि
द्याभवतिपञ्चमी । एतानिमान्य
स्थानानिगरीयोयद्यदुत्तरम् ॥ प
ञ्चानांत्रिषुवर्णेषुभूयांसिगुणवन्ति
च । यत्रस्युः सोऽत्रमानार्हः शू
द्रोपिदशमींगतः ॥

मान्या । स्त्री॰ पूजायाम् । मत्स्या
क्षाख्यामौषधौ ॥

मापकः । पु॰ प्रमापके । प्रमाणजनके
। शब्दे ॥

मापत्यः । पु॰ कामदेवे ॥

मापनः । पु॰ तुले ॥ न॰ परिमा
णे ॥

मापितः । वि॰ परिच्छिन्ने ॥ माते
मोवाण्यन्तात्क्तः चित् ।
अर्त्तिह्रीत्यादिनापुगागमः ॥

माभी । स्त्री॰ अभये ॥ नञर्थमा
शब्दस्यभीशब्देन सुप्सुपेतिसमा
सः ॥

माभीदः । वि॰ अभयप्रदे ॥ माभीं
ददाति । डुदाञ्॰ । आतश्चोप
क ॥

मामकः । पु॰ मातुले ॥ कृपणे ॥
वि॰ मदीये ॥ ममतायुक्ते ॥ ममा
यम् । अण् । ममकादेशः ॥

मामकीनः । वि॰ मदीये । मामके ॥
ममाऽयम् । युष्मदस्मदोरन्यतरस्यां
खञ्चेति खञ् । तवकममकावेक

अचनेइतिमलकादेश ॥

मामिका । स्त्री॰ ममस्वस्विन्याम् ॥ ममेयम् । युष्मदस्मदोरन्यतरस्याम् । तवकममकावितिममकादेश । आदिहश्च । केवलम मलीलृा दिनास च्छन्दसोर्ग्वेति ङीप् । मामकनरकयोरुपसङ्ख्यानादित्वम् ॥

माय । पु॰ पीताम्बरे । पीतवर्णे ॥ असुरे इ॰ मेदिनी ॥ अम्बरेऽ तिहेमचन्द्र ॥ माति॰ मिमीते वा । मामाने॰ माङ्मानेशब्दे च । माच्छासमिभ्योय ॥

माया । स्त्री॰ इन्द्रजालादौ । शाम्बर्याम् ॥ अवरदैत्येनप्राङ्निर्मित त्वात् ॥ बुद्धौ कृपायाम् ॥ दम्भे ॥ शठतायाम् ॥ यथा । मायातुशठ ताशाठ्य कुसृतिर्निकृतिश्चसात ॥ राज्ञाचुद्रोपायविशेषे ॥ यथा । मायेपेन्द्रजालानिक्षुद्रोपाय इमे त्रय । इति ॥ दयायाम् । बुद्ध मातरि ॥ दुर्गायाम् । यथा । दुर्गे शिवेऽभयेमायेनारायणिसनातनि । जयेमेमङ्गलं देहिनमस्तेसर्वमङ्गले ॥ राजन्श्रीवचनीमायायाश्चप्रापणवाचक । ताप्रापयतियासद्य सामायापरिकीर्त्तिता ॥ माश्चमोक्षार्थवचनोया श्चप्रापणवाचक । ताप्रापयतियानित्य सामायापरिकीर्त्तिता ॥ इ॰ ब्र॰ वै॰ पु॰ ॥ अपिच । त्रिविधका यंकारणाचविन्नितफलप्रदा । स्वप्नेन्द्रजालवल्लोकेमायातेनप्रकीर्त्तिता इतिदेवीपुराणम् ॥ सगुणानिर्गुणामायाद्वैत शास्त्रेषुविश्रुता । तत्रसगुणा॰एकैकगुणविशिष्टमहा-लक्ष्म्याद्यरूपा । निर्गुणागुणत्रय साम्यावस्थारूपेतिविवेक । अत्र मायावस्थायांब्रह्मणोऽपिनिर्गुण पदेनागतशक्तिशक्तिमतोरभेदात् ॥ विसदृशप्रतीतिसाधनत्वेऽपि नगो चीभट्ट ॥ युक्तिहीन कारणं तस्मात् मायेतिकथ्यते ॥ अघटनघटनापटीयसी म् ॥ विपरीतदर्शने । इहयेऽ न्यथ ... शिरसि माल्यवस्तुदर्शने । कपटे । पर-वञ्चनेच्छायाम् ॥ ईश्वरशक्तौ । प्रकृतौ । अविद्यायाम् ॥ अज्ञाने । प्रधाने । शक्तौ । अजायाम् ॥ शुद्धसत्त्वप्रधानामाया॰मलिनसत्त्वप्रधानाऽविद्येतिभेद ॥ सृष्टिकालेभगवानादौमायांप्रकाशयामास । साद्वैधइच्छालक्ष्मानुरूपा॰कार्यकारणरूपाच । सत्त्वरजस्तमोगुणमयी॰तस्या शक्तिद्वयम् । आवरणशक्तिर्विक्षेपशक्तिश्च । तस्मामायायामहत्तत्त्वंजातम्॰तस्मादहङ्कार ॰तस्मात्पञ्चभूतानि॰तेभ्योब्रह्माण्डम ॥ विष्णुमायास्वरूपमनुवाराहपुराणे द्रष्टव्यम् ॥ तत्त्व

प्रतिभासप्रतिवर्म्भितात्त्वप्रतिभास हेतुरावरणविक्षेपशक्तिद्वयवत्यविद्या • सर्वप्रपञ्चप्रकृति । विद्यमानवस्तु रूपमावृणोति • अविद्यमानञ्चकिञ्चि द्दर्शयति • या • सा • माया । नित्य-त्वाकार्यगम्यात्वशक्तिर्मायेतिविश्रु-ता । निखिलप्रपञ्च प्रतिमायाया कारणत्वम् । मूलोच्छेदंविनाका-श्चित्प्ररोहन्तिपुन पुन । यथा-लतातथाविश्वमज्ञानप्रशम विना ॥ अतोस्यामूलमज्ञानमेव । अतएव । पूर्वशतसहस्रन्तुतिष्ठन्त्यव्यक्तचिन्त का । दशमन्वन्तराणीहतिष्ठन्ती-न्द्रियचिन्तका । भौतिकास्तुशत पूर्णंसहस्रं त्वाभिमानिका ॥ बौ द्धादशसहस्राणितिष्ठन्तिविगतज्व-रा ॥ पुरुष निर्गुण प्राप्यकालस ङ्ख्यानविद्यते । इतिपुराणेऽव्य क्तादीन् पुरुषबुद्ध्योपासितवतापुनर्ज न्माभिधाय • पुरुष निर्गुणमित्या-दिनामूलाज्ञाननिवर्त्तितवत पु रुषसाक्षात्कारेणपुनर्जन्माभाव प्रतिपादित ॥ तुच्छाऽनिर्वचनी याचवास्तवीचेत्यसौत्रिधा । ज्ञेया मायात्रिभिर्बोधै श्रौतयौक्तिकलौ किकै । अस्यास्वरूप स्पष्टमुक्त श्री देवीभागवतस्यसप्तमस्कन्धे देवीगी तायाभगवत्या । यथा । तस्याका चित्स्वत • सिद्धाशक्तिर्मायेतिविश्रु

ता ॥ ॥ काचित् • अनिर्वचनीया • तस्यममात्मरूपस्य • स्वत सिद्धा • अनादिभूताशक्तिरस्ति • सामायेत्या दिपदै सर्वश्रुतौविश्रुताप्रसिद्धा स्ति । मायान्तु प्रकृतिंविद्यात् • मा-यावापृथानारसिंहीत्यादिश्रुतिषु ॥ साकीदृशीवर्त्ततेतदाह । नसती • सानासती • सा • नोभयात्माबि-रोधत । एतद्विलक्षणाकाचिद्-वस्तुभूतास्तिसर्वदा ॥ अत्रविरो-धतद्व्याख्यास्या • स्थानत्रयेपियोज्य म् । ब्रह्मवत्कालत्रयाबाध्या स-ती • नवर्त्तते • ब्रह्मज्ञानेनबाध्यत्व रूपविरोधात् । नापिवन्ध्यापुत्रवत् • असती • व्यावहारिकसत्तावत्त्वविरो धात् । नाप्युभयात्मा • सत्त्वासत्त्व विशिष्टविरुद्धधर्मयो सत्त्वासत्त्व योरेकत्रसहावस्थानविरोधात् । अ तएतत्त्रयविलक्षणाकाचिदनिर्वच नीया वस्तुभूतास्तिसर्वदा • अनादि-यावन्मोक्षस्थायिन्यस्तीत्यर्थ । तथाचतापनीयश्रुति । मायाचत मोरूपानुभूतेस्तदेतज्जडं मोहात्मक मनन्तुतुच्छमिदंरूपमस्याव्यञ्जि-कानित्यनिवृत्ताविमूढैरात्मेत्वदृष्टा-स्यसत्त्वमसत्त्वञ्चदर्शयति ॥ त-त्रदृष्टान्तमाह । पावकस्येति ॥ ॥ पावकस्योष्णतेयमुष्णांशोरिवदी-धिति । चन्द्रस्यचन्द्रिकेवेयममै

यसङ्गाभुवा ।। सङ्गाऽनादि॰ भुवायावन्मोचस्थायिनीमायामस्ति मंमास्तीत्यर्थं । एतेन मायासत्त्वा सद्वितीयत्त्व ब्रह्मणोस्तीति॰ कथंजगत्सृष्टे पूर्वंब्रह्मसजातीयभेदशून्य मितिशङ्कापरास्ता॰ सत्ता अ-ज्ञानतिरेकात्॰ नहिवङ्गिशक्तिर्वं-ह्रे पृथक्त्त्वेन॰ क्वचित्कदाचि दृश्यते । किञ्चद्वितीय' सत्यपदा र्थोनास्तीत्यर्थे वैकमेवाद्वितीयब्रह्मेति श्रुतेरर्थं । तथाचास्यामायया स-द्वितीयत्वे पिदोषाभावात्॰ इति ॥ विश्व माच्यस्याम्॰ मिमीतेवा । मामाने॰ माङ् मानेवा । मान्त्रा चसिध्येय । मायातिवा । यातो मुपेतिका '॥ वर्णव्यत्यात्तरे ॥ तत्र चयम् । कृत्वाकर्णौकुण्डलयुक्तौकु रुतस्तहस्तापादनूपुरयुक्तशृङ्गारम् । मायातत्सपिङ्गलनागोद्दितमेतज् जानीताऽद पण्डितवक्त्राम्बुजसा रम् ॥ यथा । उद्यद्वाभासम्प्रतिरा-भामधुमासी॰ मङ्क्सङ्क् । तम्प्रति-वाताक्लिमुदासी । कैलीकुञ्ज शून्यम वेच्यास्तरदत्ताप्राणपाण भाविकथ यावदस्या ॥

मायाकार । चि॰ ऐन्द्रजालिके । प्रातिहारिके । मायां॰ छलजला दीकमथवादिजाकारोति । कुञ् अ॰ । कर्म्मण्यण् ।

मायाकृत् । पु॰ मायाकारे । प्राति हारिके ॥

मायाजीवी । पु॰ प्रातिहारिके । वा जीकार इ॰ भा॰ प्रसिद्धे ॥

मायाति । पु॰ नरचमे ।

मायाद' । पु॰ कुम्भीरे ॥

मायादेवी । स्त्री॰ शाक्यमुनेर्जनन्या म् ॥

मायादेवीसुत । पु॰ शाक्यमुनौ । शाक्यसिंहे । गौतमे । पर्वतस्थे । बुद्धभेदे ॥ मायाचासौदेवीच । त स्या सुत ॥

मायाधमन । पु॰ मायाशमने॰ भ गवति ॥

मायाफलम् । न॰ फलविशेषे । छि द्राफले । माचिफले । माइफल॰ इ॰ गौ॰ भा॰ ॥

मायामय । चि॰ मायाविनाकृते ॥ न॰ जगति ॥ नक्षिद्मयितु मक्या विस्पष्ट भासतेयया । सामायेती न्द्रजालादौलोका सम्प्रतिपेदिरे ॥ स्पष्ट भातिजगच्चेदमशक्यतन्निरूप णम् । मायामयजगत्तस्मादीक्ष स्वापक्षपातत ॥

मायामोह । पु॰ पर्वधर्मप्रवत्तके॰ भगवद्दैऽसुराणांमोहायोत्पन्ने ॥

मायारसिक । चि॰ परप्रतारके ॥ मायायारसिक ॥

मायावान् । चि॰ मायासंयुक्ते । मा

यांविनि ॥ मायाख्यस्यास्मिन्वाम तुप् ॥

मायावती । स्त्री॰ कामदेवपत्न्याम् । रत्याम् ॥ उगित्त्वान्ङीप् ।

मायावी । पुं॰ कंसासुरे । बिडाले ॥ त्रि॰ मायाकारे । व्यसके । ऐन्द्रजालिके ॥ मायास्यास्ति॰ अस्मिन्वा । अस्मायामेधास्रजोविनि ॥

मायाविनोद । पु॰ दैत्यदानवादौ ॥ मायायामायायावाविनोदस्रमल्लारविशेष क्रीडावायस्येतिविग्रह ॥

मायाशक्ति । स्त्री॰ आवरण विक्षेप शक्तिसम्पन्नायाम् ॥

मायासीता । स्त्री॰ योगेनाग्निकृत सीताप्रकृतौ ।

मायासुत । पु॰ बुद्धे ॥ मायाया सुत ॥

मायिक । पु॰ मायाकारे ॥ मायास्त्यस्य । व्रीह्यादिपाठाट्ठन् ॥ न॰ मायाफले ॥ त्रि॰ मृषात्मके ॥

मायी । पु॰ मायाकारे । धूर्त्ते । जालिके ॥ मायाविनि । मायाशक्तिमति॰ महेश्वरे । मायाया प्रकृते र्नियामके ॥ मायान्तुप्रकृतिंविद्या- न्मायिनन्तुमहेश्वरम् । समाम्नाय जतेत्याहु श्वेताश्वतराश्च खिल ॥ मायाअस्त्य॰ अस्मिन्वाअस्ति । व्रीह्यादिपाठादिनि ।

मायु । पु॰ पित्ते ॥ मिनोति॰ प्रक्षिपतिदेहेऽजप्राणम् । डुमिञ्प्रक्षेपणे । कृवापाजिमीत्युण् ॥

मायुराज । पु॰ कुबेरात्मजे । वध कवौ ॥

मायूरम् । न॰ मयूरसमूहे ॥ मयूराणां समूह । अनुदात्तादेरञ् ॥ मयूरमासे ॥ मयूरस्यावयवोविकारोवा । प्राणिरजतादिभ्योऽञ् ॥ मायूरपाचित मासघृतेचोपस्कराण्विते । ईषल्लवणसयुक्त मरिचैलासमन्वितम् ॥ कषायमुष्ण मायूरकफानिलहरगुरु । वर्षाकालेनतत्सेव्य दुष्टकीटादिभक्षणात् ॥

मायूरिक । पु॰ मयूराग्निजालजीविनि ॥ मयूरान्हन्तिपक्षिमत्स्यमृगान्हन्तीतिठक् ॥

मायूरी । स्त्री॰ अजमोदायाम् ॥

मार पु॰ अनङ्गे । स्मरे ॥ मारयति॰ विरहिणम् । पचाद्यच् ॥ मृतौ ॥ विघ्ने ॥ धत्तूरे ॥ मारणे ॥ म्रियतेऽनेन । मृङ॰ । करणेघञ् ॥

मारक । पु॰ मरके । उत्पाते ॥ पक्षिविशेषे । घातपक्षिणि । वाज॰- कृ॰भा॰ ॥ त्रि॰मारणकर्त्तरि ॥

मारजित् । पुं॰ जिने । बुद्धे ॥ मार कामजयति । जि॰ । सत्सूद्विषेति क्विप् । तुक् ॥

मारणम् । न॰ प्रतिघातने । वधे ॥

अभिचारविशेषे ॥ प्राणिनांप्राणहर या मारक समुदायकम् ॥ मृत्तिसायाम । स्वार्थेयन्त : । ल्युट् ॥

मारि । स्त्री० मारणे । वर्षे ॥ अन चये । मरके ॥

मारिचिकम् । त्रि० मरिचै संस्कृते ॥ संस्कृतमितिठक् ॥

मारित । त्रि० नष्टीकृते ॥ भस्मीकृते ॥

मारिव्यसनवारक । पुं० राजर्षिविशेषे ॥

मारिष । पु० नाट्योक्त्या० आर्ये । मान्ये । श्रेष्ठे ॥ मर्षणात् ० सहना न्मारिष० । पृषोदरादि ॥ मर्षा० ह० प्र० शाकविशेषे ॥ श्वेतरक्तप्रभे दैनद्विविधोमारिष स्मृत ॥ मारिषोमधुर ' शीतोविष्टम्भीपित्तनुद्गुरु ' । वातश्लेष्मकरोरक्तपित्तनुद्विषमाग्निजित् ॥ रक्तमार्षोगुरुर्नातिसक्षारोमधुर सर : । श्लेष्मल : कटुक पाकेस्वल्पदोषउदीरित । रक्तनाडादयश्चान्ये तज्जातीयास्ततद्गुणा ॥

मारिषा । स्त्री० दक्षाम्बायाम । वार्क्ष्याम । प्रचेतसाभार्यायाम् ॥

मारी । स्त्री० चण्डाम् ॥ जनक्षये ॥ मारीनामयुगपदनेकलोकक्षयहेतुरुत्पातोविशिष्टदेवताधिष्ठान . । मारचदेवताप्रेतपतिनामकम् । यचक्रचित् कार्यंकरोति ॥ मारीश्चयंरश्मी ॥

मारीच । पु० राक्षसविशेषे । ताडकाराक्षसीपुत्रे । रावणानुचरे ॥ अयञ्चसीताहरणकालेमायामृगरूप: श्रीरामेणहत ॥ कक्कोले ॥ याजकविपे ॥ याजकद्विजइतिचपाठ ॥ राज्ञोगजे ॥ काश्यपे ॥ मरीचेरपत्यम् । तस्यापत्यमित्यण ० इतिकाशिका । वस्तुतस्तु०बाह्वादिभ्यश्चेति०इञाभाव्यम् । तथाच० सिद्धान्तात्परइतिसूत्रभाष्यम् । मरीचिशब्दोबाह्वादिषुपठ्यतइति। न०मरीचाभावने ॥

मारीची । स्त्री० देवताविशेषे । मायादेव्याम् । पीतिरथायाम् । विसुखायाम् ॥

मारुण्ड । पुं० भुजङ्गाण्डे ॥ पथि । मार्गे ॥ गोमयमण्डले ॥

मारुत . । पुं० श्वसने । स्पर्शने । वायौ ॥ म्रियन्तेऽनेनइवेन० विना वा । मृङ् ० । मृग्रोरुति । मरुदेव० प्रज्ञाद्यण् ।

मारुतव्रतम । न० राज्ञोव्रतविशेषे ॥ यथा । प्रविश्यसर्वभूतानियथाचरतिमारुत । तथाचारै प्रवेष्टव्यव्रतमेतद्धिमारुतम् ॥

मारुतात्मज । पु० हनुमति ॥ मरुतस्यात्मज . ॥

मारुतापह । पुं॰ वरुणवृक्षे ॥ चि॰ वायुनाशकें ॥

मारुताशन । पुं॰ पवनाशने । सर्पे ॥ चि॰ वायुमात्रभक्षके ॥

मारुति । पु॰ हनूमति ॥ भीमसेने ॥ मारुतस्यापत्यम् । अतइञ् ॥

मार्कण्ड । पु॰ मार्कण्डेयमुनौ ॥ मृकण्डस्यापत्यम् । अण् ।

मार्कण्डिका । स्त्री॰ लताविशेषे । मदुरैयन्याम् । भुशिखखसा॰ हू॰ भा॰ ॥ मार्कण्डिकाकुष्ठहरीऊर्द्ध्व॰ कायशोधिनी । विषदुर्गन्धका सगोगुल्मोदरविनाशिनी ॥

मार्कण्डी । स्त्री॰ मार्कण्डिकायाम् ॥

मार्कण्डीयम् । न॰ भूम्यामलक्यं महौषधे ॥

मार्कण्डेय । पुं॰ मुनिविशेषे ॥ सप्तकल्पायस्योप्ययंमुनिः । यथोक्तम् । चतुर्दशेन्द्रावच्छिन्नोब्रह्मणोदिनमुच्यते । तावतीब्रह्मणोरात्रिः साचब्राह्मीनिशान्तम ॥ कालरात्रिश्चसाज्ञेयावेदेषुपरिकीर्त्तिता । एवंसप्तकल्पजीवीमार्कण्डेयोमहातपा ॥ हू॰ ब्र॰ वै॰ पु॰ ॥ मृकण्डस्यापत्यम् ॥ शुभ्रादित्वाड्ढक् । शुभ्रादिषूकारान्तपाठेतु॰ ढे श्रोपोबोध्य ॥ विभुजजटिलसौम्यसुवृद्धंचिरजीविनम् । मार्कण्डेयंनरोभक्त्यापूजयेच्चचिरायुषम् ॥ न॰ नवसहस्रश्लोकात्मकेपुराणविशेषे ॥ यथा । चतुर्दशसहस्रञ्चमत्स्यमाद्य प्रकीर्त्तितम् । तथाग्रहसहस्रन्तु मार्कण्डेयमहाद्भुतमितिदेवीभागवतम् ॥

मार्कव । पु॰ भृङ्गराजे । भंगरा॰ हू॰ भा॰ ॥ मारयति । क्विप् । मारि॰ कीशशौक्ल्यानाशनं॰ कूयते । कुङ्शब्दे । ऋदोरप् ॥

मार्ग । पु॰ मृगमदे ॥ मार्गशीर्षमासे ॥ अन्वेषणे ॥ सौम्यर्क्षे । मृगशिरोनक्षत्रे ॥ पायौ । गुदे । अपाने ॥ लग्नात्सप्तमभवने ॥ गानप्रकारे । देशविशेषनं रपेक्ष्ये च शास्त्रप्रतिपादितेसार्वत्रिकरागप्रकारे ॥ अध्वनि । पथि ॥ तत्परिमाणं यथा । चिशद्धनूंषिविस्तीर्णोदेशमार्गस्तुत्तम । विंशद्धनुर्ग्रामगार्गसीमामार्गोदशैवतु ॥ धनूंषिदशविस्तीर्णः श्रीमान्राजपथःकृत । नृपाजिरथनागानामसम्बाधसुसञ्चर ॥ धनूंषिचत्वारिशाखारथ्यास्तुनिर्मिता । त्रिकराओपरथ्यास्तु द्विकराप्युपरथ्यका ॥ जङ्घापथस्तुपादःस्त्रिपादसग्रहान्तरम् । इतीपादस्त्वर्द्धपादःप्राग्वश पादकःस्मृत ॥ अवकर परीवार पानमात्र सम्मत ः । प्राहटकालेतुप्राहतीकार्त

व्याख्यानम् ॥ इति त्रैलोक्याभ्युदयैगोपुरद्वार लक्षणाध्याय ॥ मृगशिरायुक्तापौर्णमासी मार्गी सास्मिन्नस्ति। अण् ॥ मृग्यते विष्णोर्क्रियते यादृं । मृजशुद्धौ। मार्ग्यते वा। मृगश् र्व पर्थे। घञ् ॥ मार्गो हिंजाङ्गलानूपार्ट विकविषयस्य देशविशेषाञ्चय ॥ सम्प्रदाये ॥ त्रि॰ मृगसम्बन्धिनि ॥

मार्गक । पु॰ अन्वेषणे ॥

मार्गण । पु॰ शरे ॥ न॰ अन्वेषणे । सङ्केतणे । याज्ञायाम । याचने ॥ त्रि॰ अर्थिनि । याचके ॥ मार्गं अन्वेषणं । इङ्गलमन्त्रा प्रीतियुक् ॥ मार्ग॰ ल्युट् ॥ मार्गयति । मार्ग्यते वा । ल्यु कृत्यल्युटइत ल्युट् ॥

मार्गणक । पु॰ याचके ॥

मार्गधेनु । पु॰)

मार्गधेनुक (। न॰) योजनपरिमाणे ॥

मार्गव । निषादाद्योगयामुत्पन्ने दाशापरनामनि ॥ निषादो मार्गवं सूते दाशं नौकर्मजीविनम् । कैवर्त्तमिति यं प्राहुरार्यावर्त्तनिवासिन ॥

मार्गशिर । पु॰ मार्गमासे ॥

मार्गशीर्ष । पु॰ सहसि । मार्गे । आग्रहायणिके । मगसिर॰ इ॰ भा॰ । द्वादशमासानामध्ये॰ अभिनवशालिवास्तूकशाकादिशालो॰ शीतातपशून्यत्वं नचसुखहेतुमर्गिशीर्षे भगवद्विभूति । मासानां मार्गशीर्षोऽहमितिभगवद्वचनात् ॥ अत्रजातस्यफलयथा । यस्यप्रसूति खलु मार्गमासितीर्थप्रवासीसततमति स्यात् । परोपकारी धृतसाधुवृत्ति स्सद्भृत्तियुक्तोललनाभिलाषी । मृगशिरसायुक्तापौर्णमासी । नक्षत्रेणयुक्त कालइत्यण । ततो ङीप । मार्गशीर्षीपौर्णमासीऽस्यण ॥ त्रि॰ मृगशिरसिजाते ॥ सन्धिवेलित्यण् ॥

मार्गिक । पु॰ व्याधिके । मृगहन्तरि । मृगानुहन्ति । पक्षिमत्स्यतिठक ।

मार्गित । त्रि॰ अन्वेषिते ॥ मार्ग्यते स्म । म॰ । क्त ॥

मार्गीपथी । स्त्री॰ दक्षिणमार्गनक्षत्रविशेषानाम्नाविशेष ॥ दश । अश्वथातुधनिष्ठाचमार्गीति ॥

मार्ज । पु॰ विष्णौ ॥ अङ्गादिनिर्मलीकरणे । मार्जने । रजके ॥

मार्जन । पु॰ लोध्रवृक्षे न॰ प्रोक्षणादिनाऽङ्गनिर्मलीकरणे । मार्ष्टौ । मांजना॰ इ॰ भा॰ ॥ स्नानकालेशरीरमार्जनगुणा यथा ।

दौर्गन्ध्य गौरवकाष्ठ्यकुमलमरी चकम् । खे दवीभवतां कलिशरीरपरिमार्जनमिति ॥ देवीगृहमार्जनफलंयथा । देव्यागृहान्तु यः शुभ्रं सम्मार्जयतिनित्यशः । सभवेद्दलवान् सौख्यसर्वसम्पत्तिसंयुत इति ॥ महद्यानाध्वगनार्थमसम्मृदिताक्षसापुष्करलेपने ॥ मार्ष्टिघनेन । मृजूशुद्धौ । ल्युट् ॥

मार्ज्जना । स्त्री० मलक्षापकर्षणे । मार्ष्टौ । मार्जने । मांजना० इ० भा० ॥ मार्जनम् । मृजू० । मृजशौचालङ्करणयोर्वा । चुरादि । णिजास श्रन्थोयुच् ॥ मुरजध्वनौ ॥

मार्ज्जनी । स्त्री० सम्मार्जन्याम् । शोधन्याम् । सोहनी० इ० भा० ॥ मार्ज्यतेऽनया । मृजू० । करणे ल्युट् । टित्त्वात् । ङीप् ॥

मार्ज्जनीय । त्रि० सङ्करे अवकरे ॥ मार्जितुयोग्य । अनीयर् ॥

मार्ज्जार । पु० खट्टाशे । रक्तचित्रके ॥ बोलौ । विडाले ॥ अस्पर्शनेदोषोयथा । अभोज्यसूतिकाषण्डमार्जाराखुश्वकुक्कुटान् । पतितापविद्धचण्डालमृतहारांश्च धर्मवित् । संस्पृश्यशुध्यतेस्नाना दुदक्यायामशूकरौ ॥ मार्ष्टिमुखम् । मृज्० अश्मिमृजिभ्यांचिदित्यारन् । मृजेर्वृ । मार्ष्टि

भाषिकमार्जारीयथा । दम्भार्थंजटितैयश्चतप्यतेयजतेतथा । नरप्रचार्थमुख्योमार्जार परिकीर्त्तित ॥

मार्ज्जारक । पु० मयूरे । सिताषाङ्गे ॥

मार्ज्जारकरणम् । न० रतबन्धान्तरे ॥ यथा । प्रसारितौपाणिपादौशय्यायांमुखीरसि । उन्नताया स्त्रियाः कण्ठामार्ज्जारकरण विदुः ॥

मार्ज्जारकर्णिका । स्त्री० चामुण्डादेव्याम् । चर्म्मसुण्डायाम् ॥

मार्ज्जारकर्णी । स्त्री० चामुण्डायाम् ॥

मार्ज्जारगन्धा । स्त्री० मुद्गपर्णीविशेषे ॥

मार्ज्जारगन्धिका । स्त्री० मुद्गपर्ण्याम् ॥

मार्ज्जारलिङ्गिक । त्रि० वैडालव्रतिके ॥

मार्ज्जारी । स्त्री० मार्ज्जारस्त्रियाम् ॥ कस्तूर्याम् ॥ जन्तुविशेषे । पूतिकायाम् । गन्धचेलिकायाम् । गन्धगोकुला० खाटाशी० इ० गौ० देशभाषा ॥

मार्ज्जारीय । पु० मार्जालीये ॥

मार्ज्जाल । पु० मार्जारे ॥

मार्ज्जालीय । पु० शूद्रे ॥ विडाले ॥ कायशोधने ॥ मार्ष्टि । मृज्० । श्याचतिमृजेरालच् । बाल्मालीय च इतिसूत्रेणालयच् ॥

मार्ज्जित । त्रि॰ कृतमार्जने । मृजक्त ॥

मार्ज्जिता । स्त्री॰ रसालायाम् । शिखरिण्याम् ॥ त्रि॰शोधिते ॥ मार्ज्यतेस्म । मृजूशौचालङ्कारयोः । क्त । टाप् ॥

मार्त्तण्ड । पु॰ तरणौ । सूर्ये ॥ मृताण्डेभव । अणन्त्यादि ॥ क्रोडे । शूकरे ॥

मार्त्तण्डवल्लभा । स्त्री॰ सूर्यपत्न्याम् । आदित्यभक्तायाम् ॥

मार्त्ताण्ड । पु॰ सूर्ये । मृताण्डेभव । अण् । क्रोडे । भूदारे ॥

मार्त्तिक । पु॰ शरावे ॥ त्रि॰ मृत्तिकारचिते । मृत्तिकायाविकारः । तस्यविकारइत्यण् ॥

मार्दङ्गम् । न॰ पत्तने ॥

मार्दङ्गिक । त्रि॰ मौरजिके । मृदङ्गवादके । मृदङ्गवादनशिल्पमस्य । शिल्पमितिठक् । अत्र॰मृदङ्गवादने॰प्रकृतेर्वृत्त्या । मुख्यार्थेवृत्तेरनभिधानात् ॥

मार्द्दव । पु॰ वर्णसङ्करजातिविशेषे । न॰मृदुतायाम् । परदुःखप्रदर्शने तपीडत्वे ॥ अक्रूरत्वे । तच्च परदुःखादिकारिच्छपिशिष्यादिषु॰च तथाभावाद्व्यतिरेकेणवो भावः । चित्ताकाठिन्ये । मृदोर्भावः । कुगमत्वेष्यञ् ।

माद्वीकम् । न॰ मधुनि । द्राक्षामद्ये ॥ मृद्वीकाद्राक्षा॰तस्याविकारः । तस्यविकारइत्यण् ॥ अनुदात्तादेरित्यञ् वा ॥

माष । पु॰ मारिषशाके ॥ माष्योक्तः॥ मार्षे ॥ मर्षणात्सहनात्॰मार्षः ॥

मार्षिका । पु॰ मारिषशाके ॥

मार्ष्टि । स्त्री॰ प्रोञ्छनादिनाङ्गस्य निर्मलीकृतौ । मार्जनायाम् ॥ मार्जनम् । मृजूशुद्धौ । मृजूशौचालङ्करणयोः॰चुरादि । क्तिन् । तितुत्रेतिनेट् । णिलोप ॥

माल । पु॰ उन्नतभूतले॰क्षेत्रे । म्लेच्छजातिविशेषे ॥ यथा । मालाभिल्ला । किराताश्च सर्वेपिम्लेच्छजातयः ॥ देशविशेषे ॥ सच॰मेदिनीपुरप्रदेशे मालभूमित्वेनख्यात ॥ न॰कपटे ॥ वने ॥ उन्नतभूतले ॥ क्षेत्रे ॥ माति । माम॰ने । अक्षीन्द्रायवज्रविराकुत्रचुत्रसुरखुरभद्रोग्रभरभेलशुक्रशुक्लगौरवन्नीरामालाः । इतिरन् । निपातनाल्लत्वम् ॥

मालक । पु॰ निम्बवृक्षे । मलते । मलधारणे । ण्वुल ॥ न॰ स्थलपद्मे ॥

मालका । स्त्री॰ माल्ये ॥

मालकौश । पु॰ कौशिके । रागवि

शेषे ॥ षड्गानसमयोराभिशे ष

मालचक्रकम् । न० सक्थ्यूरुपर्वसन्धौ । मालाद्रूचाक्षि० इ० गौ० भा०॥

मालतिका । स्त्री० वृत्तविशेषे ॥ यथा । आदिगुरु पुनरन्त्यगुरुर्यदि चान्त्यगा सगण मुनिमाना मालतिकाकथितामिलसन्मतिभिर्विदितश्रुतिभि कृतमाना । गौडकुलैकधरन्धरदीनदयाकरसत्कविभिः कृतगानाश्रीयशवन्तनरेशनिशामपशामयमानवदानविधाना ॥ मालच नक ॥

मालती । स्त्री० युवती ॥ काव्यमालायाम् । ि शल्यायाम ॥ ज्योतस्त्रायाम् ॥ निशि ॥ नदीविशेषे ॥ जात्याम् । चवेली० इ० प्रसिद्धायां पुष्पलतायाम् ॥ वर्णवृत्तान्तरे आदौ चत्वारोऽस्याः कर्णा जायन्ते शेषे यण्यारामः शारा राजन्त । रुद्रैर्वर्णैः पादे पादे विख्याता मालत्यायाभूषाविख्याता । यथा । पायान्मायामीनोलीन कल्पान्ते प्राग्यादि क्षोणीभर्तु पाणिक्रोड । व्यामामुभोर्ध्वस्तध्यानक नीलाभि सव्यक सर्वैर्ध्याय रघुपतिचरन् ॥ जगतीछन्दोभेदे । तल्लक्षण यथा । भवतिनजावथमालतीछरौ ॥ यथा । इवकतयाच्युतकेलिका

मलयमधुरसमीरभराकलोलुप । कुसुमकृतस्मितचारुविभ्रमामलिरपिचुम्बतिमालतीमुद ॥ मालतिकाछन्दसि ॥ मालतीलतति । भ्रति । सौचौवेष्टनर्थ । मूलवि भजा उतत्वात्क । गौरादि ॥ मालतिनीतिवा । तनु० । अन्येभ्यो पीतङ ॥

मालतीतीरज । पु० टङ्कणे । सुहागा० इ० भा० ॥

मालतीतीरसम्भवम् । न० स्वर्णे तटङ्के ॥

मालतीपत्रिका । स्त्री० जातीपत्र्याम् ॥

मालतीफलम् । न० जातीफले ॥

मालय । पु० चन्दनवृक्षे ॥ त्रि० मलयसम्बन्धिनि ॥ न० पद्मे ॥

मालव । पुं० अवन्तिदेशे । मालवा० इ० भा० ॥ अवन्तीत पूर्वभागे गोदावर्यास्तथोत्तरे । मालवाख्यो महादेशो धनधान्यपरायण ॥ रागविशेषे ॥

मालविका । स्त्री० त्रिवृति ।

मालवी । स्त्री० केशपुष्टवृक्षे बालाख्ये म् ॥ रागिणीविशेषे । मालवरागस्य पत्न्याम् ॥ मतान्तरे मेघरागस्य भार्यायाम् अस्या गानसमयो यथा । इन्द्रोत्थानात समारभ्य यावद्दुर्गामहोत्सवम् । गेयाभवेद्

धे निंत्य माखसीसामनोहरा ॥
अपिच । गान्धारीदीपिकाचैवक
ल्याणीपूरवीतथा । अश्ववारीका
नडाचगौरीकेदारपाहिडा ॥ माध
वीमालसीनाटीभूपालीसिन्धुडात
था । सायान्हेरागिणीरेता । प्रगा
यन्तिचतुर्द्दश ॥

माला । स्त्री॰ स्रजिपुष्पादिदामनि ।
माल्ये ॥ मूर्त्तिन्यस्तपुष्पादिदा
मनि ॥ श्रेण्याम् । पङ्क्तौ ॥ गला
भरणे ॥ पृक्कायाम् ॥ मल्यते ।
मलधारणे । घञ् । टाप् ॥ मां॰
लक्ष्मींशोभांवालाति । ला॰ । चा
तोनुपतिकोवा ॥ यद्वा । माति ।
मामाने । कल्येन्द्रायेत्यादिना॰
रन् । निपातनान्नत्वम् ॥ माला
वृत्तविशेषे ॥ तल्लक्षणोदाहरणे
यथा । द्विजवरमवगणमिहकुरुतद
नुरगणमपिकलय कमलमुखिभण
तिललितमपिकर्णवक्त्रेषे । अप
रदल गाथायामालावृत्तविचित्र त
त् ॥ यथा । खरनखरमुखदलित
दितितनयकठिनहृदयरुधिरनिर
हभवदभिनवसुखितमानसोधन्या
त् । भवद शोनरसि शोदिविषलु
मशोपसञ्जात . ॥ लघ्वादिचिकाले
॰ । ऽ ॥ पु॰ जपसाधनभूतायाम्
। गणनिकायाम् ॥ साचिविधाय
था । मालातुचिविधादेविवर्णाक्षपर्वं

भेदतद्भतिमक्ष्यसूत्तम् ॥

मालाकण्ठ । पु॰ अपामार्गे ॥

मालाकन्द । पु॰ कन्दविशेषे । बा
विलकन्दे । त्रिशिखदलायाम् ॥

मालाका । स्त्री॰ मालायाम् ॥

मालाकार । पु॰ वर्णसङ्करजाति-
विशेषे । मालिके । वनार्वके । पु
ष्पाजीविनि । माली॰ इ॰ भा॰ ॥ च
यन्तुशूद्रायांविश्वकर्म्मणोजातइति
ब्र॰ वै॰ पु॰ ॥ तैलिक्यांकर्म्मकारा-
च्चमालाकारस्यसम्भव : । इ॰ परा-
शरपद्धति । मालांकरोति । डुकृ
ञ्॰ । कर्म्मण्य ण् ॥

मालाग्रन्थि ॰। पु॰ मालादूर्वायाम् ।,

मालातृणम् । न॰ भूस्तृणे ॥ अति-
च्छत्रके ॥ मालाकाराणितृणानि॥

मालादीपकम् । न॰ अर्थालङ्कारविशे
षे ॥ तल्लक्षणादिकयथा । मालादी
पकमाद्यञ्चेद्यथोत्तरगुणावहम् । पू
र्वंणपूर्वंणवस्तुनोत्तरमुत्तरञ्चेदुपक्रि
यते॰तन्मालादीपकम् । यथा । स
ङ्ग्रामाङ्गणमागतेनभवताचापेस-
मारोपितेदेवाकर्णयवेनयेनसहसा
यद्यत्समासादितम् । कोदण्डेन
शरा शरैररिशिरस्तेनापिभूमण्ड
लम् तेनत्वंभवताचकीर्त्तिरतुला-
कीर्त्याचलोकत्रयम् ॥

मालादूर्वा । स्त्री॰ दूर्वाविशेष । ग्रन्थि
लायाम् । पर्ववल्ल्याम् । गोंठि-

यादृष्ट०भा० ॥

मालाधर । पु० वश्रवृत्तविशेषे ॥ द्विजवरगणान्वितोगजपति पुनस्तूर्यवाम् ०करतलपरिस्फुरत्कनककुण्डलेमान्वित । सुरपतिगुरुश्रियापरिगत समतात्सखे०जयतिभुविवृत्तभूपतिरयन्तुमालाधर ॥ यथा।क्वचिदपिवयस्ययासहविनोदमातन्वती० कतिपयकथारसैर्मयतिवासरैर्यातजम् । सुभगतवकामिनीसमधिगम्यसायामिनी मनुभवतिभामिनी मदनवेदना मन्त त ॥

मालारिष्टा।स्त्री० पाच्याम्। मरकतपत्र्याम् । हरितलतायाम् ॥

मालालिका । स्त्री० पृक्कायाम् ॥

मालाली । स्त्री० पृक्कायाम् ॥

मालि । पु० सुकेशराक्षसपुत्रे ॥

मालिक । पु० मालाकारे ॥ पक्षिविशेषे ॥ मालाशिल्पमस्य। शिल्पमितिठक् ॥ मालाखाखिवा । व्रीह्यादिभ्यश्चेतिठन् ॥

मालिका । स्त्री० सप्तलायाम् ॥ दुत्र्याम् ।। ग्रीवालङ्करणे ॥ पुष्पमालायाम् ॥ नदीविशेषे ॥ सुरायाम् । मद्ये ॥ टाप् ॥

मालिकी । स्त्री० मालिकयोषिति । मालिन्० इ० भा० ॥ टिड्ढेति ङीप् ॥

माली । पु० मालावति॥ मालास्यस्य।सुखादिभ्य०मालाचेपे०इतिपाठादिनि ॥ व्रीह्यादित्वाद्वा०इनि । सतुत्रे पादम्यत्रापि ॥ सुकेशराक्षसपुत्रे ॥

मालिनी । स्त्री० मालकायाम् ॥ मालिकयोषिति ॥ गौर्याम् । उमायाम् ॥ चम्पानगर्याम् ॥ मन्दाकिन्याम् ॥ नदीविशेषे ॥ मालाअस्ति अस्याः अस्या वा । व्रीह्यादित्वादिनि । ङीप् ॥ यद्वा। मलती। मलधारणे । णिनि । ङीप् । अग्निशिखायाम् ॥ दुरालभायाम् ॥ अतिशक्करीच्छन्दो १५ भेदे ॥ यथा । ननमयययुतेयं मालिनीभोगिलोकैः ॥ मृगमदकृतचर्चापीतकौशेयवासारुचिरशिखिशिखण्डावबद्धमिल्लपाशा । अनुजुनिहितमसैव शमुतस्थापयन्तीद्युतमधुरिपुलीलामालिनीपातुराधा ।।

मालिन्यम् । न० मलिनत्त्वे ॥

मालेय । त्रि० मालायाम्भवे।। दृष्टा च ॥

मालु । स्त्री० पत्रलतायाम् । पत्रवल्ल्याम् ॥ नार्याम् ॥

मालुधान ।पु मातुलाहौ। चित्रसर्पे ॥ मालुरोषधी०तत्रधानमस्य ॥ मशायश्चे ॥

मालुधानी । स्त्री० लताम्बरे ॥

मालूक । पु० कृष्णार्जके ॥

मालूर । पु० शाण्डिल्यवृक्षे । श्रीफले । बिल्वे । बेल० इ० भा० ॥ मालाक्षीं परिषालुनाति । लूञ्छेदने । बाहुलकादृक् ॥ कपित्थवृक्षे ॥

मालेया । स्त्री० स्थूलैलायाम् ॥

माल्यम् । न० कुसुमे । पुष्पे ॥ मालायासाधुमाल्य पुष्पमितिविवरणम् यथा । यथावाल्ये भमाल्ये नवासित तिलसर्षपम् । ममुष्यतिलकगन्ध तद्वत्सूक्ष्मस्यदर्शनम् ॥ पुष्पमालायाम् ॥ मूर्द्धिन्यस्तपुष्पदामनि ॥ केशकलापार्द्धमाल्यधारणनिषेधोयथा । नविगर्ह्यकथाकुर्यादहिर्माल्य नधारयेत् । गवाञ्चयानपृष्ठेनसर्वथैवविगर्हितम् ॥ रत्नमयसजि ॥ मालामात्रे ॥ मल्यते । मलधारणे कर्मणोण्यत् ॥ यद्वा । मालेव । चतुर्वर्णादिभ्यस्वार्थेष्यञ् ।

माल्यपुष्प । पुं० शणवृक्षे ॥

माल्यपुष्पिका । स्त्री० शणपुष्प्याम् ॥

माल्यवान् । पु० पर्वतविशेषे । मेरुत प्राच्यामानीलनिषधयाम्योत्तरायती द्विसहस्रयोजनविस्तीर्णकेतुमालेलावृतवर्षयोर्मर्यादाद्री ॥ माल्याकारतास्यास्तिमतुप् ॥ राक्षसभेदे ॥

माष । पु० लेटात्तीवरकन्यायामुत्पन्ने० सङ्करजातौ ॥

माषवी । स्त्री० मलयाख्यायाम् ॥

माषब्दिक । त्रि० प्रतिषेधरि । निषेधके ॥ माशब्द इतियकाह्वस । तदाहेतिमाशब्दादिभ्यउपसङ्ख्यानमितिठक् ॥

माष । पु० शैम्बिप्रभेदे । कुरुविन्दे । धान्यवीरे । वृषाकरे । मांसले । बलाढ्ये । पित्र्ये । भोजने । माष०कलाय० इ० भा० ॥ माषस्यफलमाष । अवयवेत्वप्राण्योषधिवृक्षेभ्यइत्यण् । तस्यफलपाकशुषामिति लुपि०युक्तवद्भाव ॥ माषोगुरु स्वादुपाक स्निग्धोरुच्योऽनिलापह । उष्ण सन्तर्पणोबल्य शुक्रलोद्धृत्य पर ॥ भिन्नमूत्रमल स्तन्यमेद पित्तकफप्रद । गुदकीलार्दितश्वासपक्तिशूलानि नाशयेत् ॥ कफपित्तकरामाषा कफपित्तकर दधि । कफपित्तकरामत्स्या वृन्ताकंकफपित्तकृत् ॥ मूलकमाषसूपेनमधुनाचनभक्षयेत् ॥ रूप्यपरिमाणविशेषे ॥ द्विकृष्णलैसमधृते विज्ञेयोरूप्यमाषक ॥ परिमाणविशेषे । माषके ॥ सचमागधमानेसुश्रुतमते ५ गुञ्जाचरकमते ६ ८ गुञ्जापरिमाणम् । कालिङ्गमानेसुश्रुतमते ५ ७ ८ गुञ्जापरिमाणम् । वै

द्यकान्तरे १० गुञ्जापरिमाणम् । यथा । गुञ्जाभिर्दशभिर्माष माषो माषचतुष्टयमितिवैद्यकपरिभाषा । मासाइति भाषा ॥ ज्योतिः स्मृतिमते १२ गुञ्जापरिमाणम् । यथा । पलन्तुलौकिकैर्मानैः साष्ट रक्तिद्विमाषकम् । तोलकश्चितय ञ्चैय ज्योतिर्नैः स्मृतिसम्मतमि तितिथ्यादितत्त्वधृतवचनेनपलमष्ट रक्तिकाधिकमाषद्वयाधिकतोलकत्रयम् । एतेनमाषकपरिमाणं द्वादश रक्तिकभवति ॥ मूर्खे ॥ त्वग्दोष भेदे । मसाइति भाषा ॥

माषक । पु॰ पञ्चरक्तिकपरिमाणे ॥ गुञ्जा प चाद्यमाषकइत्यमर ॥ दशार्द्धगुञ्जप्रवदन्तिमाष माषाह्वयैः षोडशभिश्चकर्षमितिलीलावतीच ॥ वह्निभिस्तुरक्तिकाभि ॰ स्यान् माषकोहेमधान्यकौ । माषोगुञ्जा भिरष्टाभि सप्तभिर्वाभवेत्क्वचिद्दि तिभावप्रकाश ॥

माषपर्णी । स्त्री॰ महासहायाम् । ह यपुच्छौषधौ । काम्बोज्याम् । वन माषे । माषाणीति॰ गौ॰ दे॰ मा॰ ॥ माषपर्णीहिमातिक्तारूक्षाशुक्रब लासकृत । मधुराग्राहणीशोषावात पित्तज्वरास्रजित् ॥

माषवर्द्धक । पुं॰ स्वर्णकारे ॥

माषवटी स्त्री॰ वटिकाविशेषे । उ ड्दी॰ बड़ी॰ इ॰ भा॰ ॥ माषा णापिष्टिकाहिङ्गुलवणार्द्रकसंस्कृता । तयाविरचितावल्लेवटिकासा धुशोषिता ॥ तलितास्तप्ततैलेता स्तथवासुप्रलेहिता । वटकस्यगुणैर्युक्ताज्ञातव्याकचिद्रोचम् ॥

माषश । च॰ प्रतिमाषम्॰ इत्यर्थे ॥

माषाद । पु॰ कच्छपे ॥ चि॰ माष भक्षके ॥

माषादि । पु॰ शमीधान्यगणे । माषआदिर्यस्यगणविशेषस्य । माषोमुद्गोराजमाष कुलत्थश्चणकस्तिल । काकाण्डश्चैवरइतिशमीधा न्यगण स्मृत ॥

माषीणम् । न॰ माषक्षेत्रे । माष्ये॥ माषाणांभवन क्षेत्रम् । विभाषा तिलमाषोमाभङ्गाणुभ्यइतिपक्षे ख ञ् ॥

माषेगुडरी । स्त्री॰ इगुडरे॰ इन्दरे॰ से फ॰ इतिहिमप्रवतप्रसिद्धेद्रव्ये ॥

माष्यम् । न॰ माषीणे । माषक्षेत्रे ॥ माषाणांभवनम् क्षेत्रम् । वि भाषातिलमाषेतिपक्षे यत् । माषे भ्योहित वा । खलयवमाषेत्यादिना यत् ॥

मा । पु॰ चन्द्रे ॥ मासे ॥ मिमीते आनन्दमितिमा । बाहुलकात्के

वत्साद्य्वसि . ॥

मास । पु० आमे । वर्षांशे । शुक्लकृ ष्णपक्षद्वयात्मकेकाले ॥ मासोद्विवि ध शुक्लादि कृष्णादिश्च । तत्र चैत्रशुक्लप्रतिपदमारभ्यामावास्याप र्यन्तंशुक्लादि . । कृष्णपक्षप्रतिपद मारभ्यपूर्णिमापर्यन्तं कृष्णादि ॥ मासश्चन्द्रस्यायम् । अण् । सौरा दिषु । यथा । मासश्चतुर्विध प्रो क्त सावनादिप्रभेदत' । त्रिंशद्दि नात्मकस्तत्रसावन . परिकीर्त्तित ॥ एकस्मात्सङ्क्रमादासङ्क्रान्ति सौरोभिधीयते । शुक्लपक्षादिकृष्णा न्तश्चान्द्र स्याद्‌न्यथापिवा ॥ सर्व नक्षत्रभुक्त्यातुनाक्षत्रोमासउच्यते॥ तत्र । आब्दिकेपितृकृत्येचमासश्चा न्द्रमस स्मृत' । विवाहादौस्मृत' सौ रोयज्ञादौसावनोमतइतिविवेक ॥ मस्यते परिमीयते चन्द्रवृद्धिक्षयाभ्या य । मसीपरिणामे । कर्मणिघञ् ॥

मासजात । त्रि० जननादूर्द्ध्वं यस्य मा सोगतस्तत्र॥ तत्रैवव्यवहारात् । मा सोजातस्यवयसस । कालाः परि माणिनेतिसमास ' ॥

मासज्ञ । पुं० दात्यूहे ॥ त्रि० मास विदि ॥

मासतम . । पु० मासस्यपूरणे ॥ नित्य शतादीतिडटस्तमडागम ' । अतएवज्ञापकाट्‌डट् ॥

मासनम् । न० सोमराज्याम् ॥

मासमान । पु० वत्सरे ॥ न० मास परिमाणे ॥

मासर । पु० निस्रावे । भक्तसमुद्भवे मण्डे । माड० पीच० द्रू० भा० ॥

मासल ते । मसीपरिणामे० बाहुलकादरन् ॥ यद्वा । मा० श्री . सरत्यत्र । सृ० । पुंसीति घ ।

मासवर्त्तिका स्त्री० सर्पपोपक्षिवि शेषे ॥

मासान्त । पु० अमावास्यायाम् ॥ सङ्क्रान्तिदिने ॥

मासिकम् । न० अन्वाहार्ये । दर्शश्रा द्धे ॥ पितॄणांमासिकं श्राद्धमन्वाहार्यं विदुर्बुधा । तच्चामिषेणकर्त्तव्य प्रशस्तेनप्रयत्नत ॥ मासेभवम् । कालाट्ठञ् ॥ प्रेतस्य० संवत्सरा भ्यन्तरे० प्रतिमास मृताहेक्रियमा णे श्राद्धे ॥ मासोदेवताऽस्यवा। का लेभ्योभववत ॥ स्त्रण ॥ मासेदेय। देयमृणे । ठञ् ॥ त्रि० माससम्ब न्धिनि । मासेननिर्वृत्तम् । ठञ् ॥ मासेभववा ॥

मासुरी । स्त्री० श्मश्रौ ॥

मासूर । त्रि० मसूरविकृतौ ॥ मसूर स्यावयवोविकारोवा । बिल्वाद्यण् ॥

मास्म । अ० अलम् । वारणे ॥ मा च स्म च । अनयो समाहार ॥

माहाकुल । त्रि॰ महाकुलीने ॥ महाकुलस्यापत्यम् । महाकुलादञ् खञाविति पञ् ॥

माहाकुलीन । त्रि॰ महाकुले ॥ महाकुलस्यापत्यम् । महाकुलादिति पक्षे खञ् ॥

माहाजनिक । त्रि॰ महाजनायहिते ॥ महांश्चासौजनश्च । महाजनात् ठञ् बहुव्रीहिस्तु । महाजनीय ॥

माहात्म्यम् । न॰ महात्मत्वे ॥ प्रभावे ॥ महात्मनोभाव । ष्यञ् ॥ अनतिशयैश्वर्यं । विश्वसृष्ट्यादिकर्तृत्वं प्यविश्वारित्व । शुभाशुभकर्मकारयितृत्वं प्यवैषम्यं । बन्धमोक्षादिफलदातृत्वं प्यसङ्गौदासीन्ये ॥

माहाराजिक । पु॰ गणदेवताभेदे । महाराजोदेवतैषाम् । महाराजप्रोष्ठपदाट्ठञिति॰ठञ् ॥ महाराजो भक्तिर॰वा । महाराजाट्ठञ् ॥

माहाव्रती । स्त्री॰ पाशुपतव्रतसम्बन्धिन्यापद्धती ॥

माहिनम् । न॰ राज्ये ॥ महतेऽस्मिन । मह॰ महेरिनण्चेतीनण् त्रि॰महनीये ॥

माहिर । पु॰ देवराजे । इन्द्रे ॥

माहिषम् । न॰ महिष्याधर्मे ॥ षष्ठमहिष्यादिभ्य ॥ त्रि॰ महिषसम्बन्धिनि ॥ महिषोपजीविनि । महिष्या॰ महिषस्त्वा॰इदम् षञ् ॥

माहिषमस्तक पु॰ शालिग्रभेदे ॥

माहिषिक । पु॰ महजारके ॥ महिषीपतौ । व्यभिचारिण्यनुरक्तपतौ ॥ यथा । महिषीत्युच्यतेनारी याचस्याद्व्यभिचारिणी । तादृष्टाकामयतिय सवैमाहिषिक स्मृत ॥ भगद्वारोपार्जितस्त्रीधनोपजीविनि ॥ यथा । महिषीत्युच्यते भार्याभगेनोपार्जितधनम् । उपजीवतियस्तस्या सवैमाहिषिक स्मृतइति ॥

माहिष्मती । स्त्री॰ शिशुपालनगर्याम् ॥

माहिष्य प॰ वर्णसङ्करजातिविशेषे । वैश्यायाक्षत्रियादुत्पन्ने ॥ नक्षत्रजीवननृत्यगीतसस्यरक्षणम् माहिष्याणाशुभावृत्ति प्रोक्ताज्योतिस्साम्नयम् ॥

माहेन्द्र । पु॰ शुभदण्डविशेषे ॥ रव्यादिवारेषुवायुवरुणयमम हेन्द्राणामेकैकदण्डाभवन्ति॰तत्रवरुणमहेन्द्रयोर्दण्डौशुभौ । वायुयमयोर्दण्डावशुभौ ॥ यथा । व्यातवायवमासूर्येमावायवकलानिधौ । वयमावाकुजेवायामावायसुधांशुजे । गुरौवावयमावैव॰मावायवतयाभृगौ । सूर्यपुत्रे यमावावचटीयुग्मशु

आशुभम् ॥ माहेन्द्रेविजयोनित्य
माश्वयं चयमागम । वायौचक्षम
तीनित्य यमेपिमरण ध्रुवम् ॥ त्रि०
महेन्द्रसम्बन्धिनि ॥

माहेन्द्री । स्त्री० गवि ॥ प्राच्याम् ॥ अ
मरावत्याम् ॥

माहेय । त्रि० मह्याअपत्ये ॥

माहेयी । स्त्री० गवि । सौरभेय्याम् ॥
मह्या ० गोरूपायाअपत्यम् । स्त्रीभ्योढ
क् ॥ मह्यतेपूज्यते । मह० पु सौ-
ति० धनोपचेतिवाच । मह्याया-
अपत्यम् । ढक्० इतिस्वामी ॥

माहेशी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ यथा ।
महादेवात्समुत्पन्नामहेशि प्रपूज्य-
तेयत । माहेश्वरीतिमुदंश्यामाहे
शीतिनसाक्षता ॥ (०) ॥ ॥

माहेश्वर । त्रि० कौदिके । जीवन्मु
क्ते ॥ यथा । धन्यैर्माहेश्वरे स्त्वार्थं
प्रत्यभिज्ञानशालिभि । स्वपरि-
ज्ञानमात्रेणजीवन्मुक्ताभवन्तिहि ॥
अस्माकमेनादृतमानसानामाहेश्व
राणांदिवसा प्रयान्त्विति च ॥
महेश्वरसम्बन्धिनि ॥ तस्येदमित्य-
ण् । न० उपपुराणविशेषे ॥

माहेश्वरपद्म न० तीर्थविशेषे ॥

माहेश्वरी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ मातृ-
भेदे । यवतिक्तायाम् ॥ विष्णौ ॥
यथा आर्य ४ ८ ध्याये । अयनारा-
यणाः गाराजगन्माताससनातनः । बि

अव्ययस्थितोदेव सामान्य बहु-
धेश्वर ॥ कर्मविद्धि परतत्त्व हे
व्याख्यानमथर्वय । एकोपदेवदेवा
त्म भवानीविष्णुरेवचेत्यादिवचना
त । शिवशक्त्याम् ॥ महेश्वरस्येय
म् । अण् । ङीप् ॥ तीर्थविशे
षे ।

मित । त्रि० ज्ञाते ॥ क्षिप्ते ॥
परिच्छिन्ने । मीयतेस्म । मा० माङ०
मेङ् प्रणिदानेवा । क्त । द्यतिस्य
तीतीकारान्तादेश ॥ (०) ॥

मितङ्गम । पु० दन्तावले । हस्तिनि ॥
मितङ्गच्छति । गम्लृ० । गमे सुपिवा
च्यइतिखच् । खितिमुम् ॥ स्त्री०
टाप् ॥ त्रि० परिमितगामिनि ॥

मितद्रु । पु० समुद्रे ॥ मित द्रवति
। द्रु० । हरिमितयोर्द्रुवइतिकु ॥

मितम्पच । त्रि० कृपणे ॥
कृपणे ॥ दुर्गते ॥ मितम्पचति ।
मितनखेचेतिमितोपपदात्पचे
कर्त्तरिखश् । मुम् ॥

मिताशन । त्रि० युक्ताहारे । परि
मितभोजिनि ॥ मितमशनयस्य
स ॥

मिति । स्त्री० ऐश्वर्ये । प्रक्षेपे ॥
मानै ॥ स्थितौ । मानम् । मा
ङ्० । क्तिन् । द्यतिस्यतीतीत्व
म् ॥

मित्र । पु० द्युमणौ । सूर्ये ॥ न०

सुहृदि । सख्यौ । मौल० दू० भा० ॥ यथा । सार्थं प्रवसतोमित्र भार्यामित्र गृहेसत । आतुरस्यभिषङ्मित्र दानमित्र मरिष्यत ॥ हूवि । अपिच, सम्बन्धागासहनोबन्धु सदैवानुगत सुहृत् । एकक्रियो भवेन्मित्र समप्राण सखाभवेत् ॥ इतिभेदस्त्वविवक्षित ॥ क्लेशे नोपकर्त्तरि । प्रीतिकारके ॥ तच्चतुर्विधं यथा । सद्धार्थीभजमानश्च सहज कृत्त्रिमस्तथ तिभेदात् ॥ नकश्चित्कस्यचिन्मित्र नकश्चित् कस्यचिद्रिपु । कारणादेवजायन्ते मित्राणिरिपवस्तथा ॥ सामीप्यान्मदकुर्यात्समुपीलयायोज्झित । तन्मित्र यस्यविश्वास पुरुष सजितेन्द्रिय ॥ सर्वथासुकर मित्र दुष्कर परिपालनम् । अनित्यत्वाविचित्तानांप्रीतिरल्पेपिभिद्यते ॥ अन्यो दरस्मिन् । स्वदेशाऽव्यवहित शासात परस्मिन् ॥ विषयानन्तरो राजाशत्रुर्मित्र मत परमित्य मरोक्त ॥ हिरण्यभूमिसम्प्राप्त्यापार्थि वीनतथभत । यथा मित्र धु्वलब्ध्वाकृषमप्यायतिक्षमम् । धर्म ग्रस्कृतकृतुष्टप्रकृतिमेवच । अनुरक्त स्थिरारम्भ लघुमित्र प्रशस्यते ॥ मेद्यति । ञिमिदाक्स्नेहने अमिचिमिदिशसिभ्य क्त्रन्नितक

च० ॥ यथा । मित्रात्त्रायते । चैक्र पालकी । सुपोतिक ॥ अष्टमतारायाम् ॥ अनुराधानक्षत्रे ॥ सर्वभूतात्मकेतातजगन्नाथे जगन्मये । परमात्मनिगोविन्दे मित्रामित्रकथाकुत ।

मित्रद्रोही । त्रि० नरकाधिकारिविशिष्टे । मित्रद्रुहि ॥ यथा । मित्रद्रोही कृतघ्नश्चयेचविश्वासघातका । तेनरानरकयान्तियावच्चन्द्रदिवाकरा वितिसत्से मिरोपाख्यानम् ॥

मित्रघ्न्क् । पु० मित्रद्रोहिणि । मित्रस्यापकारके ॥ मित्रद्रुह्यति । द्रुहेसत्सूद्विषेतिक्विप् ॥

मित्रयु । पु० लोकयात्राभिज्ञे ॥ । त्रि० मित्रवत्सले ॥ क्याच्छन्दसीत्यु ॥ यद्वा मित्रयाति । या० । मृगय्वादित्वात्कु ॥

मित्रयुद्धम् । न० मैत्रेयिकायाम् । सुहृत्स्न यामे ॥

मित्रलब्धि । स्त्री०)

मित्रलाभ । पुं०) सुहृत्प्राप्तौ ॥

मित्रवत्सल । त्रि० मित्रप्रिये । मित्रघौ ॥ मित्रवत्सल ॥

मित्रा । स्त्री० सुमित्रायाम् । लक्ष्मणमातरि ॥

मित्रावरुणीयम् । न० मित्रावरुणस्यसंस्तवविशिष्टकर्मभावयो ॥ छोशाच्छक ॥

मिथ । अ॰ अन्योन्यस्मिन् । सहार्थे ॥ रहोर्थे ॥ मेथति । मथृ मङ्गमे । असुन् । पृषोदरादित्वात् ह्रस्व ॥

मिथि । पु॰ निमिराजपुत्रे । जनके ॥

मिथिला । स्त्री॰ जनकपुर्याम् ॥ विदेहायाम् ॥ देशविशेषे । तैरभुक्ते । तिरहुत॰ इ॰ भा॰ प्र॰ ॥ यथा । गण्डकीतीरमारभ्य चम्पारण्यान्तकं शिवे । विदेहभूः समाख्याता तैरभुक्ताभिधः स तु ॥ मथ्यतेरिपवोऽत्र । मथ विलोडने । मिथिलादयश्चेतीलच् । अकारस्य इत्वं निपातनात् ॥

मिथु । अ॰ द्वाविन्यर्थे

मिथुनम् । न॰ स्त्रीपुंसयोर्युग्मे । द्वन्द्वे । युगले ॥ जुगल॰ जोडी॰ इ॰ भा॰ ॥ द्वयो ॥ सुरते । अनुभव मित सुखे ॥ तृतीयराशौ । मिथुने । मिथुनलग्नजस्य फलं यथा । मिथुनोदयसञ्जातो मानी स्वजनवत्सलः । त्यागी भोगी धनी कामी दीर्घसूत्री रिमर्दनः ॥ मेथति । मिथृ सङ्गमे च । क्षुधिपिशिमिथिभ्य कित् इत्युनन् उपसर्गविशिष्टे धातौ । सम्बन्धे ॥

मिथुनाधिप । पु॰ बुधग्रहे ॥

मिथो । अ॰ रहसि ॥ सहार्थे । अन्योन्यस्मिन् ॥ मेथति । मेथृ॰ । बाहु लकाडी । पृषोदरादित्वाद्ध्रस्व ॥

मिथ्या । अ॰ अनृते । वितथे ॥ प्रागभावयुतत्वे मध्यविनाशवत्त्वात् मिथ्यात्वमितिमिथ्यालक्षणम् ॥ यदसद्भासमानं तन्मिथ्यात्वप्रगणादिवदितिच ॥ स्त्री॰ अधर्मपत्न्याम् ॥ यथा । अधर्मपत्नीमिथ्या सा सर्वधूर्त्तप्रपूजिता । ययाविना जगत्सर्वमुच्छिन्नं विधिनिर्मितम् ॥ मिथ्ययाविनाधूर्त्तसमुदाय रूपमुच्छिन्नं भवति । मिथ्याभाषणा भावेधूर्त्तलक्ष्याभावात् कृत्स्नार्थं । सर्वं वादनायाश्च मायासु स्वरूपिणी । अर्धावयवरूपाच द्वापरेचैवसहता ॥ कलौमहाप्रगल्भाचसर्वव्यापिकावलात । कपटेनसमभ्रात्राश्रमस्य बगृहेगृहेस्थिता ॥ मथते । मथे॰ । अघ्न्यादित्वात्साधु. ॥

मिथ्याचार वि॰ पापाचारे ॥ सत्वशुभाभावेन फलायोग्यत्वात् ॥

मिथ्याज्ञानम् । न॰ भ्रं दायद्दपूर्व्व॰ अन्यस्यान्यात्मताभ्रमे ॥

मिथ्यादर्शनम् । न॰ शास्त्रोपपादित्वाद्वैतदर्शने ॥

मिथ्यादृष्टि । स्त्री॰ धर्मफलापवादरूपायाम् । नास्तिकतायाम् । मिथ्येत्यपकर्षे॰ तद्विषयविषयोदृष्टिर्ज्ञानम् । असत्यदर्शने ॥

मिथ्याध्यवसिति । स्त्री॰ मिथ्याध्यवसाये ॥

मिथ्यानिरसनम् । न॰ शपथे ॥

मिथ्याप्रयुक्त । त्रि॰ यदर्थप्रतिपादनायप्रयुक्तस्ततोऽर्थान्तरं स्वरवर्णदोषात्प्रतिपादयति । शब्दे ॥

मिथ्याभियोग । पु॰ अभ्याख्याने । शत मेधारयसीत्यादिमिथ्योद्भावनरूपे॰ मिथ्यापवादे ॥ मिथ्याचासावभियोगश्च ॥

मिथ्याभिशसनम् । न॰ अभिशापे । । स्वर्णस्तेय त्वयाकृतमित्यादिमिथ्यास्तेयादिसाधनरूपे मिथ्यारोपवाक्ये ॥ अभिशसिभावे ल्युट् ॥

मिथ्याभिशाप । पु॰ मिथ्यापवादे ॥ यथा । शुक्लपक्षे चतुर्थ्यान्तुसिंहे चन्द्रसदर्शनम् । मिथ्याभिशापं कुरुते नपश्येत्तत तत ॥

मिथ्यामति । स्त्री॰ भ्रान्तौ । भ्रमे ॥ मिथ्याचासौमतिश्च ॥

मिथ्याविनीत । त्रि॰ कपटेनविनयिनि ॥

मिथ्यासाक्षी । त्रि॰ कूटसाक्षिणि ॥ तल्लक्षणप्रकारमाहयाज्ञवल्क्य । उक्तेपिसाक्षिभि साक्ष्येयद्यन्मेगुणवत्तमा । द्विगुणावान्यथाब्रूयु कूटा स्यु पूर्वसाक्षिण ॥

मिथ्योत्तरम् । न॰ चतुर्णोत्तरान्तर्गतोत्तरविशेषे ॥ तल्लक्षण यथा । अभियुक्तोऽभियोगस्ययदिकुर्यादपह्नवम् । मिथ्यातत्तुविजानीयादुत्तरं व्यवहारत ॥ तच्चतुर्विधं यथा । मिथ्यैतन्नाभिजानामि ममतत्रन संनिधि । अजातश्चास्मितत्काले॰ इतिमिथ्याचतुर्विधम् ॥ इतिव्यवहारतत्त्व ॥

मिथ्योपलब्धि । स्त्री॰ मायागन्धर्वनगरादिज्ञाने ॥ मिथ्याचासावुपलब्धिश्च ॥

मिद्धम् । न॰ चिन्ताभिसङ्कर्षे ॥ आलस्ये ॥ विन्ते ॥ निद्रायाम् ॥

मिम्मिन । त्रि॰ सानुनासिकवाग्विशिष्टे । गुनगुना॰ इ॰ भा॰ ॥ खोना॰ इ॰ गौ॰ दे॰ भा॰ । मीमणा इ॰ पर्वतीयभाषा ॥ अस्यनिदानन्तु । आवृत्यवायु सकफोधमनी शब्दवाहिनी । नरान्करोत्यक्रियकान्मूकमिम्मिनगद्गदान् ॥

मिमङ्क्षु । त्रि॰ मङ्क्तुमिच्छौ ॥ मस्जे सन्नन्तादुप्रत्यय ॥

मिमन्थिषु । त्रि॰ मथितुमिच्छौ ॥ मथे सन्नन्तादु ॥

मिमान । त्रि॰ मानङ्कुर्वाणे ॥ माङ्मोलट शानजादेश । अभ्यासेचेतिइत्त्वम् ॥

मिम्मिण । त्रि॰)
मिम्मिन । त्रि॰) मिम्मिने ॥

मिश्रित । त्रि॰ सङ्कुले । युक्ते । मिश्रिते ॥ श्लिष्टे । सम्बन्धविशिष्टे । मिलनसंश्लेषे । अन्तरिते ॥

मिश्रि । स्त्री॰ जटामांस्याम् । मधुरिकायाम् । धानसौंफ॰ इ॰ भा॰ ॥ मिश्रति । मिश्र॰ । इन् ।

मिश्री । स्त्री॰ जटामांस्याम् । मधुरायाम् । धानसौंफइतिभाषा । मिश्रति । मिश्र॰ इन् । कृदिकारादितिङीष् ॥

मिश्र । पु॰ गजजातिविशेषे । यथा । भद्रोमन्द्रोमृगोमिश्रश्चतुर्धागजजातयः । न॰ विशेषनक्षत्रसञ्ज्ञायाम् । यथा । विद्दैवाकृत्तिका चैवमिश्रं साधारणं बुधैः । एषु मिश्राग्निकार्याणि वृषोत्सर्गादिकं तथा ॥ चाणक्यमूलके । मिश्रफले ॥ त्रि॰ आर्य्ये । श्रेष्ठे ॥ संयुक्ते । सम्पृक्ते । मिश्रिते ॥ मिश्रयति । मिश्र॰ । अच् ।

मिश्रकम् । न॰ तीर्थविशेषे । देवोद्याने ॥ औषरलवणे ।

मिश्रकावणम् । न॰ इन्द्रस्योद्याने । नन्दनवने ॥ मिश्रकाणांवनम् । वनगिर्योः संज्ञायांकोटरकिंशुलुकादीनामितिदीर्घः । वनं पुरगा मिश्रकासिध्रकासारिकाकोटराग्रेभ्य इतिणत्वम् ॥

मिश्रज । पुं॰ अश्वतरे । खेस

मिश्रणम् । न॰ एकत्रीकरणे । संयोजने ॥ मिश्र॰ । ल्युट् ॥

मिश्रपुष्पा । स्त्री॰ मेथिकायाम् ॥

मिश्रफलम् । न॰ इष्टानिष्टसंयुक्ते मानुष्यलक्षणे पापपुण्ययुगलस्य फले ॥ मिश्रस्यतत्फलञ्च ।

मिश्रवर्णम् । न॰ कृष्णागुरुणि । त्रि॰ नानावर्णयुक्ते ॥

मिश्रवर्णफला । स्त्री॰ वार्त्ताक्याम् ॥

मिश्रशकुनम् । न॰ शुभाशुभयोः सूचकेनिमित्ते । यथा । यद्विवाम रुदितंप्रशस्तमदृष्टदेशेयदिरोदिता स्यात् निन्द्यश्चवामपथिसर्वकामान् शुभविधत्ते रुदितंरजन्याम् सृष्यसुतामारुदितेनपृष्ठे लाभोभवेत्तत्र निवर्त्तनेन । मृत्युस्तथाग्रेरुदितेन गन्तुः स्त्रियं विधत्ते रुदितं विपूर्णाम् । उग्रं भवेद्रोदनमग्रभागे भयं भवेद्दक्षिणभागभूते । नैरृत्यकोणेरणमार्गरोधोवायव्यकोणे रुदितसम्पदा ॥ पृष्ठांशयोर्दक्षिणवामयोश्च सिद्धिः सदातोरणरोदनेन । शुभोपि सव्यद्विरोदनार्थोश्चातोत्रिभाव्य सपुनस्तथापि ॥ यद्यालकेनोक्तमनुदितेनतत्स्यादसत्यं नयुगान्तरेपि । सुतनकार्य्यं क्वचिदेवशस्तणवांसुतम्प्राणकरमतन्तु ॥ निषेधमध्येऽपिविदधीतच्छ्वनमपदक्षिण-

कर्णदेशे । ततपृष्ठभागेकुरुतेऽरिष्ट-
विघुतक्रकाब्याशुभमाद्धाति ॥
भोगायथामप्रवयस्यपृष्ठे कर्णेच
वामेकथितजयाय । सर्वार्थलाभा
यथवामनेत्रेजातचुलस्यात्क्रमतोऽ
ह्येव ॥ क्रमान्निषेधगमनस्यविघ्न-
वालसन्दृष्टिचुतमुग्ररोगम् । करो-
तिरोगक्षयमर्थलाभदीप्तादिदिग्घुचु
तमुन्नतसत् ॥ चौषधेवाहनारोहेवि
वादेशयनेऽशने । विद्यारम्भेबीज-
वापेक्षुतंसम्यसुशोभन ॥

मिश्रशब्द । पु॰ अश्वतरे ॥

मिश्रा । स्त्री॰ सङ्क्रान्तिविशेषे ॥ भू
गौमिश्रभेसाभवेदेवमिश्रापग्रतासु
च तत्वविद्भिरुक्ताम् ॥

मिश्रिका । स्त्री॰ मिश्रायाम् । मिश्रे
यस्यार्थेक ॥

मिश्रित । त्रि॰ गौरविते ॥ मिलिते
। युक्ते ॥ (॰) ॥ ॥

मिश्रिता । स्त्री॰ सङ्क्रान्तिविशेषे ।
मिश्रायाम् । मिश्रिताचैवविज्ञेया
मिश्रितर्क्षेसुसङ्क्रमे ।

मिश्रेया । स्त्री॰ मधुरिकायाम् । सौ
फ॰धनसौ फ॰धन्सावा॰हृ॰भा॰ ॥
शतपुष्पायाम् । तालपर्ण्याम् । व-
नजायाम् । चवाक्पुष्प्याम् । स-
हितपुष्पिकायाम् । सलुफा॰हृ॰॰
गौ॰दे॰भा॰ ॥ मिश्रेयातद्गुणाप्रो-
क्तविशेषाद्योनिशूलनुत् । अग्निमा
न्द्यहरोहृद्याबद्धविट्क्रमिशुक्रहृत् ।
रूक्षोष्णापाचनीकासवमिश्लेष्मानि
लान्हरेत् ॥ तद्गुणा॰मधुरिका-
पर्यायशतपुष्पागुणा ॥ मिश्रयति ।
मिश्र॰ । अच् । ईयती । ईङ्॰ ।
पचाद्यच् । मिश्राचासावीयाच ।
शकन्ध्वादि ॥

मिष । पु॰ स्पर्द्धने ॥ न॰व्याजे ॥
मिषति । मिष॰ । क ॥

मिषन् । त्रि॰ पश्यति ॥

मिषि । स्त्री॰ मधुरिकायाम् ॥ शत
पुष्पायाम् । जटामांस्याम् ॥

मिषिका । स्त्री॰ जटामांस्याम् ॥

मिषी । स्त्री॰ मिश्याम् ॥

मिष्ट । पु॰ मधुररसे ॥ नूतनसर्प-
पश्चाकनवौदनपिच्छिलानिचदधी
नि । अल्पव्ययेसुन्दरिग्राम्यजनो-
मिष्टमश्नाति ॥ त्रि॰मधुररसवि-
शिष्टे ॥

मिष्टनिम्बुकम् न॰ मीठा॰नीम्बू॰
इतिप्रसिद्धेफले । मिष्टनिम्बफल
स्वादुगुरुमारुतपित्तनुत् । गरारग
विषध्वंसिकफोत्क्लेशिचरक्तहृत् ।
शोषारुचितृषाच्छर्दिहरंबल्यंचबृंह
णम् ॥

मिष्टान्नम् । न॰ मधुरद्रव्ये ॥ मिष्टान्न
पानशातायससततश्रयान्वित । दे
वपूजापरोनित्यनप्रेतोजायतेस्रु-
त ॥

मिसि । स्त्री॰ मधुरायाम् ॥ जटामांस्याम् ॥ शतपुष्पायाम् ॥ अजमोदायाम् ॥ मस्यति । मसीपरिणामे । सर्वधातुभ्यइन् । बाहुलकादत स्थानेइ ॥ उशीर्याम् ॥

मिसी । स्त्री॰ मिसि । तपस्विन्याम् । जटामांस्याम् ॥ मस्यति । मसी॰ । इन । कृदिकारादितिङीष् । पृषोदरादि ॥

मिहिका । स्त्री॰ अवश्याये । नीहारे । तुषारे । मेहति । मिहसेचने । क्कुन् शिल्पिसंज्ञयोरिति क्कुन् ॥

मिहिर । पु॰ विकर्त्तने । अर्के । मार्त्तण्डे । सूर्ये ॥ मेघे ॥ बुद्धे ॥ मेहति । मिह॰ । इषिमदिमुदिखिदीतिकिरच् ॥ वायौ ॥ वृद्धे ॥

मिहिराण । पु॰ जगद्योनौ । शिवे ॥

मीढ । त्रि॰ मूत्रिते । मिह्यतेस्म । मिह॰ । क्त ॥ सिक्ते ॥

मीढुष्टम । पु॰ शिवे ॥

मीढ्वान् । पु॰ शिवे ॥ मीढ्वांसौ॰मीढ्वांस इत्यादि ॥

मीत । त्रि॰ हते ॥ मीयतेस्म । मी अहिंसायाम् । गत्यर्थेतिकर्त्तरिकर्मणिवाक्त ॥

मीन । पु॰ मत्स्ये ॥ राशिविशेषे । चन्द्रभे । अजजातकफल यथा । मीनलग्ने समुत्पन्नो रत्नकाञ्चनपूरित । अल्परोमामहाप्राज्ञोदीर्घकालपरीक्षक । मीनाति॰मीयते वा । मञ्॰ फेनमीनाविति निपातित ॥ भगवतीविष्णोः प्रथमावतारे ॥ प्रकृतिविष्णुरूपाच पुरूषश्चमहेश्वर । एव प्रकृतिभेदेनभेदास्तुप्रकृतेर्दश ॥ कृष्णरूपा कालिकास्याद्रामरूपाचतारिणी । बगलाकूर्ममूर्त्तिः स्यान्मीनोधूमावतीभवेत् । छिन्नमस्तानृसिंहस्याद्वराहश्चैवभैरवी । सुन्दरीजामदग्न्य स्याद्वामनोभुवनेश्वरी ॥ कमलाबौद्धरूपास्यान्मातङ्गीकल्किरूपिणी । स्वयभगवतीकालीकृष्णस्तुभगवान्स्वयम ॥ स्वयस्तुभगवान कृष्ण कालीरूपोभवद्व्रजे ॥

मीनकेतन । पु॰ प्रद्युम्ने । कन्दर्पे ॥ मीनशब्दोजलचरोपलक्षणार्थ । मीनोमकर केतनंध्वजोयस्यस ॥

मीनगोधिका । स्त्री॰ जलाशये ॥

मीनघाती । पु॰ बके ॥ त्रि॰मत्स्यघातके ॥

मीननेत्रा । स्त्री॰ गण्डदूर्वायाम् ॥

मीनर । पु॰ जलरूपे । मकरे । अतिदष्ट्रके ॥

मीनरङ्क । पु॰ पक्षिविशेषे । मत्स्याशने ॥

मीना । स्त्री॰ उषाकन्यायाम् । कश्यपस्यभार्यायाम ॥

मीनाक्षी । स्त्री० देवीविशेषे ॥ तत्स्थाने । चिदम्बरे । हालास्ये । मत्स्याक्ष्यायाम् । मत्स्ये स्त्री० हु० भा० ॥ गण्डदूर्वायाम् ॥ कुवेरकन्यायाम् ॥

मीनाण्डी । स्त्री० शर्करायाम् ।

मीनाधिप । पु० वृहस्पतौ ॥

मीनाम्बोण पु० । दर्दुराके व्यञ्जनप्रभेदे । सा त्वमीनव्यञ्जनेखञ्जन ॥

मीमांसक । पु० सिद्धान्तिनि । पूर्वोत्तरमीमांसाशास्त्राभिज्ञे । मीमांसामधीते वेत्ति वा । क्रमादिभ्यो वुन् ॥ पूर्वमीमांसासूत्रकर्त्ता जैमिनि । वृत्तिकर्त्ता कुमारभट्ट । भाष्यकर्त्ता शबरस्वामी । प्रभाकर कुमारभट्ट एकाच । सएवगुरुत्वेन भण्यते । तस्मात गुरुमतम् । तच्छिष्य । प्रभाकरा ॥ उत्तरमीमांसासूत्रकर्त्ता वेदव्यास । तेषाम्भाष्यकर्त्ता शङ्कराचार्य । वार्त्तिककर्त्ता सुरेश्वराचार्य ॥ मीमांसको जैमिनौ वेदान्ती ब्रह्मवादिनि । वैशेषिके स्याट्टौलूक्य सौगत शून्यवादिनि ॥ नैयायिकस्त्वाक्षपाद स्यात् स्याद्वादिक आर्हत । चार्वाकलौकायतिकौ सत्कार्ये साङ्ख्यकापिलौ ॥

मीमांसा । स्त्री० वेदविचारणे ॥ विचारणायाम् ॥ साद्विधा० पूर्वमीमांसा० उत्तरमीमांसाचेतिभेदात् । तत्र पूर्वमीमांसा द्वादशा । ध्यायात्मिका० जैमिनिप्रणीता वस्तु । द्वकर्मकाण्डनिरूपिका । अस्या अङ्गानि तानि लौकिकव्यवहारनियमार्थं मनुयाज्ञवल्क्यादिभिर्बहूनि धर्मशास्त्राणि कृतानि ॥ उत्तरमीमांसा तु चतुरध्यायात्मिका वेदव्यासप्रणीता० ब्रह्मनिरूपिका वेदान्तशास्त्रत्वेन प्रसिद्धा ॥ धर्मं प्रमीयमाणे हि वेदेन करणात्मना । इतिकर्त्तव्यताभाग मीमांसापूरयिष्यति ॥ प्रमाणादय प्रसङ्गान्ताद्वादशपदार्था क्रमाद्द्वादशानामध्यायानां विषया । यथा । धर्म्मोद्दान्-शलक्षणाव्युत्पाद्यस्तल्लक्षणे । प्रमाणभेदशेषत्वप्रयुक्तिक्रमसञ्ज्ञका । अधिकारोतिदेशश्च सामान्येन विशेषत । ऊहाबाधश्च तन्त्रञ्च प्रसङ्गश्चोदित क्रमात ॥ द्वादशाध्यायोपेतस्य शास्त्रस्य धर्म्मो विषय । प्रमाणादयो ध्यायानां विषया तत्र प्रथमाध्याये विध्यर्थवादादिरूप धर्मप्रमाण निरूपितम् । १ । द्वितीये यागदानादिकर्मभेद । तृतीये प्रयाजादीनां दर्शपूर्णमासार्थत्वेन तच्छेषत्वम् । चतुर्थे गोदोहनस्य पुरुषार्थत्वप्रयुक्त्या नुष्ठानं न तु क्रत्वर्थत्वप्रयुक्त्येत्येवमादय । पञ्चमे क्रमनियतिविधेयत्वादय । षष्ठे कर्त्तुरधिकारो नान्धादेरित्यादय । सप्तमे समानमितरच्छ्येनेनेत्यादिप्र

अपवर्जनादिना तु मितवचनेन च सामान्यतीतिदिश । अष्टमे सौर्यं चरु निर्वपेदित्यत्र निवापस्य विहितेन देवतानिर्देश । एवं मतत्वमीषधद्रव्यकत्वमित्यादिलिङ्गं तातिदिश । नवमे प्रकृतावग्नये जुष्टं निर्वपामीति पठिते मन्त्रे विकृतौ सौर्यं चरावग्निपदपरित्यागेन सूर्यपदप्रक्षेपेण सूर्याय जुष्टं निर्वपामीत्यूहः । दशमे कृष्णलेषु चोदकप्राप्तस्यावघातस्य वितुषीकरणासम्भवेन लोपः । एकादशे बहूनामाग्नेयादीनां प्रधानानां सकृदनुष्ठितेन प्रयाजाद्यङ्गेनोपकार इत्यादितन्त्रम । द्वादशे प्रधानस्य पशोरुपकारायानुष्ठितेन प्रयाजाद्यङ्गेन पशुपुरोडाशस्याप्युपकार इत्यादि प्रसङ्गः ॥ विस्तर शास्त्रे द्रष्टव्य ॥

मीमांस्य । त्रि० विचार्ये ॥

मीर । पु० समुद्रे । पानीये ॥ सीमनि ॥ पर्वतैकभागे ॥ मिनोति । डुमिञ् प्रक्षेपणे । शुसिचिमीनां दीर्घश्चेति क्रन् ॥ जातिभेदे ॥ यथा । पश्यताना ममीरा नवमाद्द्यामसावका ॥

मीलनम् । न० चक्षुर्निरावरणे ॥ चक्षुरादिविशेषे ॥ मीलनवस्तुनाच ... रणिरञ्जनम् ॥

मीलित । त्रि० अप्रफुल्ले । सङ्कुचिते ॥ निद्राणे मुद्रिते ॥ न० अलङ्कारविशेषे ॥ यथा । समेन लक्ष्मणा वस्तुवस्तुनायन्निगूह्यते । निजेनागन्तुना वापि तन्मीलितमिति स्मृतम् ॥ सहजमागन्तुकं वा किमपि साधारणं यल्लक्षणं तद्द्वारेण किञ्चित्केनचिद्वस्तुस्थित्यैव वलीयस्त्वात्तिरोधीयते तन्मीलितमिति द्विधा स्मरन्ति । क्रमेणोदाहरणम् । अपाङ्गतरले दृशौ मधुरवक्रवर्णा गिरो विलासभरमन्थरा गतिरतीवकान्तं मुखम् । इति स्फुरितमङ्गके मृगदृशः स्वतो लीलया तदत्र न मदोदय कृतपदोपि सलक्ष्यते ॥ अत्र तरलतादि कमङ्गे स्वाभाविक साधारणं मदोदयेन तत्कार्यं तत्र दर्शनात् ॥ ये कन्दरासु निवसन्ति सदा हिमाद्रेस्त्वत्पातशङ्कितधियो विवशा द्विषस्ते । अप्यङ्गमुत्पुलकमुद्वहतां सकम्पं तेषामहो वत भियां न बुधोप्यभिज्ञ ॥ अत्र तुषारसम्बद्धावसितकम्पा भयसंभवयोरपि कम्पपुलकयोस्तादृप्यम् । समानता भयेष्वपि तयोरुपलक्षितत्वात् ॥

मीवा । पु० वायौ ॥ उदरकृमौ ॥ मीवति । मीञ् हिंसायाम् । शिवशपचिन्नाद्यौ वाच्या मीवाः ॰ पु । तमङ्गे

ऋोर्निपातित ॥

मीवर । त्रि० हिंस्रे । मीनाति । मीञ० । छित्वरछत्वरेत्यादिना घ्वरच् ॥

मु । पु० बन्धने ॥ मद्दंशे ।

मुकु । पु० मुक्तौ ॥

मुकुटम् । न० शिरोभूषणे । किरीट ॥ मङ्कतेऽनेनवा । मकिमण्डने । बाहुलकादुटप्रत्ययोधातोरुतश्च ॥

मुकुटी । स्त्री० अङ्गुलिमोटने ॥

मुकुटेश्वरी । स्त्री० मार्कोटस्थान स्थायादेव्याम् ॥

मुकुन्द । पु० विष्णौ । गरुडध्वजे ॥ मुकुमव्ययमान्तस्तुनिर्वाणमोक्षवाचकम । तद्ददातिचयोदेवोमुकुन्दस्तनकीर्त्तित इ० ब्र० वै० पु० । निधिप्रभेदे ॥ रत्नविशेषे ॥ पारदे ॥ कुन्दुरौ ॥ मुक्तिं ददाति । आमोनुपेतिक । पृषोदरादि ॥

मुकुन्दक । पु० षष्टिकब्रीहौ ॥ षष्टिक शतपुष्पश्चप्रमोदकमुकुन्दकौ । महाषष्टिकइत्याद्या षष्टिका समुदाहृता ॥

मुकुन्दु । पुं० कुन्दुरौ ॥

मुकुम् । अ० निर्वाणे ॥ भक्तिरसे ॥ प्रेमणि ॥

मुकुर । पु० आदर्शे । दर्पणे ॥ बकुलद्रुमे ॥ कुलालदण्डे ॥ कोरके ॥ मुञ्चतिज्योति । । मुञ्च० । बाहुलकादुरच् ॥ यद्वा । मङ्कते मकि० । मकुरदर्दुरावित्युरच्० नलोपश्च । बाहुलकात्प्रथं धातोरुपधायाउकारश्च ॥

मुकुल । पु० न० ईषद्विकासोन्मुख कलिकायाम् । कुड्मले । मुञ्चति कलिकात्वम् । मुचलृमोचणे । बाहुलकादुलक् ॥ आत्मनि ॥ शरीरे ॥

मुकुलित । त्रि० निमीलिते ॥

मुकूलक । पु० दन्तिवृक्षे । निकुम्भे ॥ मङ्कते । मकि० । पिञ्छादित्वादूलच् । स्वार्थेकन् । आगमशासनस्यानित्यत्वान्नुम् । पृषोदरादि ॥

मुक्त । त्रि० मोचिते ॥ उत्सृष्टे । त्यक्ते व्यपगतपाशे । जीवन्मुक्तमोक्षादिवन्धने ॥ असक्तोऽद्विष्टमुक्त ॥ निवृत्ताविद्ये । कर्त्तृत्वभोक्तृत्वाद्यध्यासशून्ये । कल्पितवियदादि प्रपञ्चनिरासाधिष्ठाने ॥ अस्यलक्षण मपियथा । कपालवृक्षमूलानिकुचेलमसहायता । समताचैवसर्वस्मिन्नेतन्मुक्तस्यलक्षणम् ॥ अस्यनमस्काराभावोभगवत्पूज्यपादैर्दर्शितोयथा । नामादिभ्य परेभूम्नि स्वाराज्येचेत्स्थितोऽद्वये । प्रणमेत्कन्तदात्मज्ञोनकार्यंकर्मयात इतिविद्वा यनामरूपाणिनिर्मायब्रह्म

थिनिश्चले । परिनिश्चिततत्त्वोय समुक्त कर्मबन्धनात् ॥ नमुक्तिर्ज पनाद्धोमादुपवासशतैरपि । ब्रह्मै वाहमितिज्ञात्वामुक्तोभवतिदेहभृत ॥ आत्मासाक्षीविभ पूर्ण सत्योऽद्वैत परात्पर । देहस्थो पिनदेहस्थोज्ञात्वैव मुक्तिभाग्भवेत् बालक्रीडनवत्सर्वं रूपनामादि कल्पनम् । विहायब्रह्मनिष्ठोय स मुक्तोनात्रसंशयइतिश्रीमहानिर्वाण तन्त्रे कुलार्णवसंतोषतुर्दशोल्लास ॥ मुच्यतेस्म । मुच्लृ० । क्त ॥

मुक्तकञ्चुक । पु० निर्मुक्ते । अचिरत्यक्तनिर्मोकेसर्पे ॥ मुक्तः कञ्चुकोयेन ॥

मुक्तचक्षु । पु० सिंहे ॥ त्रि० मुक्तनेत्रे ।

मुक्तबन्धन । त्रि० त्यक्ताभिमाने ॥ त्यक्तपाशे ॥ मुक्तबन्धनयेनयस्य वा ॥

मुक्तरसा । स्त्री० रास्नायाम् ॥ त्रि० त्यक्तरसे ॥

मुक्तसङ्ग । त्रि० त्यक्तफलाभिसन्धौ॥

मुक्तस्वाप । त्रि० त्यक्तनिद्रे ॥

मुक्ता । स्त्री० मौक्तिके । कुन्दुरत्ने । मौक्तिके । मोती० इ० भा० प्र० रत्ने ॥ मुच्यतेस्म । मुच्लृ० । क्त. ॥ व्यपगतपापायां ॥ पुंश्चल्याम् ॥

मुक्ताकलाप । पुं० मुक्ताहारे ॥

मुक्तागारम् । न० शुक्त्याम् ॥ मुक्ताया आगारम्

मुक्तागारा । स्त्री० पुंश्चल्याम् ॥ मुक्तत्यक्तमगारं यया सा ॥

मुक्तापुष्प । पु० कुन्दवृक्षे । मुक्तेवपुष्पास्य ॥

मुक्ताप्रसू । स्त्री० शुक्तौ ॥ मुक्तायाः प्रसूः ।

मुक्ताप्रालम्ब । पु० मुक्ताहारे ॥

मुक्ताफलम् । न० घनसारे । कर्पूरे ॥ लवलीफले मौक्तिके ॥ गजेन्द्रजीमूतवराहशङ्खमत्स्याहिशुक्त्युद्भववेणुजानि । मुक्ताफलानिप्रथितानिलोकेतेषान्तुशुक्त्युद्भवमेवभूरि ॥ विशेषोन्यत्रगरुडपुराणादौद्रष्टव्य । अथ वाराह्युक्तलक्षणादिकंयथा। द्विपभुजगशुक्तिशङ्खाभ्रवेणुतिमिसूकरप्रसूतानि । मुक्ताफलानितेषांबहुसाधुच शुक्तिजंभवति ॥ सिंहलकपारलौकिकसौराष्ट्रिकताम्रपर्णिपारशवा । कौवेर्यपाण्ड्यवाटकहैमकइत्याकरा ह्यष्टौ ॥ बहुसंस्थाना स्निग्धाहंसाभा सिंहलाकरा. स्थूला । ईषत्ताम्रा श्वेतास्तमोवियुक्ताश्च ताम्राख्या ॥ कृष्णा श्वेता पीता सशर्करा पारलौकिकाविषमा । नस्थूलानात्यल्पानवनीतनिभाश्चसौराष्ट्राः ॥ ज्योतिष्मन्तशुभ्रागुरवोऽतिमहागुणाश्चपारशवा

सघनजलदध्वनिनिभहृद्दृहिमस्थान
मपिहैमम् । विषमकृष्णार्धं तलघु
कोवैर्यप्रमाणतेजोवत् । निम्बफल
त्रिपुटधान्यकचूर्णाश्च पाण्डुरा
टभवा ॥ ६ ॥ एतेषां विशेषमाह ।
अतसीकुसुमश्यामवैष्णवमैन्द्रं शशाङ्क
सङ्काशम् । हरिताभिभवारुणम
सितयमदैवतं भवति ॥ परिणतिदा
डिमगुटिकागुञ्जाताम्रञ्च वायुदैवत्य
म् । निर्धूमानलकमलप्रभञ्च विज्ञे
यमाग्नेयम् ॥ ८ । एतेषां मूल्यपरि
ज्ञानार्थमाह । माषकचतुष्टयधृतस्यै
कस्य शताहतास्त्रिपञ्चाशत् । कार्षा
पणानिगदितामूल्यं शैक्योगुणयुतस्य
॥ माषकदलहान्यातो द्विशाद्दश
तिश्चयोश्च । अष्टौ शतानि शत
त्रिपञ्चाशतासहितम् ॥ पञ्चत्रिंश
च्छतमिति० चत्वार कृष्णलानवति
मूल्या । सार्धाभिस्तो गुञ्जा सप्त
तिमूल्याश्चतरूपम् । गुञ्जात्रयस्य मू
ल्य पञ्चाशद्रूपका गुणयुतस्य । रूपक
पञ्चत्रिंशत्त्रयस्य गुञ्जार्धहीनस्य ॥ १२
अन्यत्न्मूल्यपरिज्ञानमाह । पलदश
भागो धरणस्तदपि मुक्ता त्रयोदशसरू
पा । त्रिंशती सपञ्चविंशा रूपकस
ङ्ख्याक्रान्तं मूल्यम् ॥ षोडशकस्य द्वि
शतीविंशतिरूपकसमेति सप्त
त्या । ष पञ्चविंशतिधृतस्य शत
त्रिंशतासहितम् ॥ त्रिंशतिसप्त

तिमूल्य चत्वारि शतकतान्यूनञ्च
। षष्टि पञ्चोनात्राधरणा पञ्चाष्ट
कमूल्यम् । मुक्ताशीत्याश्चिशतम्
स्य सा पञ्चरूपका विहीना । द्विचत्व
तुष्पञ्चशताशाद्दशषट्पञ्चकं त्रिंशय
म् ॥ १६ । अथ त्रयोदशाद्यानां ध
रणानां सङ्ख्यार्थमाह । पिक्का० पि
चार्धा शिखसिक्था त्रयोदशाद्याना
म् । सञ्ज्ञा परतो निगराच्चूर्णा
श्चाशीतिपूर्वेषाम् ॥ १७ ॥ एता
श्चाकरस्थानैर्व्यवहारार्थमुपयुज्यन्ते
॥ अथैतदेषां मूल्यपरिज्ञानार्थमाह
। एतद्गुणयुक्तानां धरणधृतानां प्रकी
र्तितं मूल्यम् । परिकल्प्यमन्तरा
लेहीनगुणानांचय कार्यं ॥
कृष्णार्धं तकपीतकताम्राणामीषद्
पिच्चविषमाणाम् । त्र्यंशोनं विषम
पीतयोस्तु षट्भागदलहीनम् ॥ १८
॥ गजमुक्ताफललक्षणमाह । ऐरा
वतकुलजानां पुष्यश्रवणेन्दुसूर्यदि
वसेषु । ये चोत्तरायणभवाग्रहणे वै
न्द्रोश्चभद्रभा ॥ तेषां किलजा
यन्ते मुक्ताः कुम्भेषु रदकोशेषु ।
बहवो बृहत्प्रमाणा बहुसंस्थाना
प्रभायुक्ता ॥ नैषामर्घः कार्यो न
च वेधोऽस्तीवता, प्रभायुक्ता ।
सुतविजयारोग्यकरा महापवित्रा
धृता राज्ञाम् ॥ २ ॥ अथवाराहति
मिवंशीयलक्षणम् । दंष्ट्रामूले शशि

कान्तिसप्रभं बहुगुणञ्च वाराहम् । तिमिजमत्स्याक्षिनिभं बृहत्पवित्रं विजयदञ्च ॥ २३ ॥ मेघसम्भूतस्य मुक्ताफलस्य लक्षणम् ॥ वर्षोपलवज्जातं वायुस्कन्धाच्च सप्तमाद्भ्रष्टम् । ह्रियते किल खाद्दिव्यैस्तडित्प्रभं मेघसम्भूतम् ॥ २४ ॥ अपि च । तक्षकवासुकिकुलजाः कामगमा ये च पन्नगास्तेषाम् । स्निग्धा नीलद्युतयो भवन्ति मुक्ताः फणस्कन्धे ॥ शस्तेऽवनिप्रदेशे रजतमये भाजने स्थिते यदि च । वर्षति देवोऽकस्मात् तज्ज्ञेयं नागसम्भूतम् ॥ अपहरति विषमलक्ष्मीं क्षपयति शत्रून् यशो विकाशयति । भौजङ्गं नृपतीनां धृतमकृतार्घं विजयदञ्च ॥ २७ ॥ वेणुशङ्खोद्भवलक्षणमाह । कर्पूरस्फटिकनिभं चिपिटं विषमञ्च वेणुजं ज्ञेयम् । शङ्खोद्भवं शशिनिभं वृत्तं भ्राजिष्णु रुचिरञ्च ॥ २८ ॥ एतेषां परिभाषाञ्चार्थमाह । शङ्खतिमिवेणुवारणवराहभुजगाभ्रजान्यवेध्यानि । अमितगुणत्वाच्चैषामर्घः शास्त्रे न निर्दिष्टः ॥ २९ ॥ एतेषां प्रशंसार्थमाह । एतानि सर्वाणि महागुणानि सुतार्थसौभाग्ययशस्कराणि । रुक्शोकहन्तॄणि च पार्थिवानां मुक्ताफलानीप्सितकामदानि ॥ ३० ॥ मुक्तारचितानामाभरणानाञ्च ना-

ऽ। ६ । सुरभूषणं लतानां सहस्रमष्टोत्तरं चतुर्हस्तम् । इन्द्रच्छन्दो नाम्ना विजयच्छन्दस्तदर्द्धेन ॥ शतमष्टयुतं हारो देवच्छन्दो ह्यशीतिरेकयुता । अष्टाष्टकोऽर्द्धहारो रश्मिकलापश्च नवषट्का ॥ द्वात्रिंशता तु गुच्छो विंशत्या कीर्त्तितोऽर्द्धगुच्छाख्यः । षोडशभिर्माणवको द्वादशभिश्चार्द्धमाणवकः ॥ मन्दरसंज्ञोऽष्टाभिः पञ्चलता हारफलकमित्युक्तम् सप्तविंशतिमुक्ताहस्तो नक्षत्रमालेति ॥ अन्तरमणिसंयुक्ता मणिसोपानं सुवर्णगुलिकैर्वा । तरलकमणिमध्यगतो विज्ञेयः चाटुकाकारमिति ॥ एकावली नाम यथेष्टसंख्या हस्तप्रमाणा मणिविप्रयुक्ता । संयोजिता या मणिना तु मध्ये यष्टीति सा भूषणविद्भिरुक्ता ॥ ३६ ॥ इति वाराहीसंहितायां ७८ अध्यायः ॥ बोपदेवकृते ग्रन्थविशेषे ॥

मुक्तामुक्त । त्रि॰ क्षिप्ताक्षिप्ते ॥ अस्त्रयोगेऽस्त्रे शस्त्रप्रायो वसन्ते ॥

मुक्तामोदक । पु॰ मोतीचूर॰ मोती लाडु इति ख्याते ॥ मुद्गानां धूमसीं सम्यग्घोलयेन्निर्मलाम्बुना । कटाहस्थघृते छिद्रझर्झरं स्थापयेत्ततः ॥ धूमसीं तु द्रवीभूतां प्रक्षिपेत् झर्झरोपरि । पतन्ति बिन्दवस्तस्मात्तान् समुद्धरेत् । सि

तापःकेनस शैव्यकुर्याद्युक्तातुमो
दकान् । लघुर्यागौचिदोषघ्न
स्वादु शीतोरुचिप्रद चक्षुष्यो
ज्वरहृद्बल्यस्तर्पणो मुद्गमोदक ॥

मुक्तालता । स्त्री॰ मुक्ताहारे ॥

मुक्तावली ॥ स्त्री॰ मुक्तामालायाम्
मुक्तानामावलीदार्घा रुचिः ॥

मुक्तास्फोट । पु॰ शुक्तौ । मुक्तोत्पा
दिकायाशुक्तौ ॥ मुक्ता स्फुटन्त्य
स्मात् । स्फट॰ । हलश्चेतिघञ् ॥

मुक्तास्फोटा । स्त्री॰ शुक्तौ ॥

मुक्ति । स्त्री॰ कैवल्ये । निर्वाणे ।
श्रेयसि नि श्रेयसे । अमृते ।
मोक्षे । अपवर्गे । स्वरूपावस्थाने ।
अज्ञाननिवृत्तिलक्षणायामसिद्धौ ॥
मुक्तौतमोतिरेकेणानात्मरायैन्यद्र-
ष्यते । यतोऽज्ञानविध्वस्तौमुक्त
सन्नेवमुच्यते ॥ साचपुण्यैर्विना-
नलभ्यतेदृश्याङ्गुरावार्या यथा ।
जन्तूनानरजन्मदुर्लभमतः पुंस्त्वं
ततोविप्रतातस्माद्वैदिकधर्ममार्ग
परताविद्वत्त्वमस्मात्परम् । आ-
त्मानात्मविवेचनं स्वनुभवोब्रह्मात्म
नासंस्थितिर्मुक्तिर्नोशतकोटिजन्म-
सुकृतैः पुण्यैर्विनालभ्यतेइति ॥
मोचनम् । मुच्लृमोचने । भावे-
क्तियाक्तिन् । मुक्तिः पञ्चविधेति
पौराणिकाः । यथा सालोक्य सा-
र्ष्टिसारूप्य सामीप्य सायुज्यमेवच । कै
वल्य चेतितांविद्धिमुक्ति राघवपञ्च-
धा ॥ अपिच । सार्ष्टिसारूप्यसालो
क्यसामीप्यैकत्वमप्युत । दीयमान
नगृह्णन्तिविनामत्सेवन जनाः ॥
इतिभागवतम् ॥ मुक्तिस्तुद्विवि
धासाध्विमुख्यासर्वसम्मता । नि-
र्वाणपददात्रीचहरिभक्तिप्रदानृणाम् ॥
हरिभक्तिस्वरूपाञ्चमुक्तिंवाञ्छन्तिवै
ष्णवाः । अन्येनिर्वाणरूपाञ्चमुक्ति
मिच्छन्तिसाधवः । ब्र॰ वै॰ पु॰ ॥
आत्यन्तिकदुःखनिवृत्तिरितिनै-
यायिकाः ॥ प्रकृतिपुरुषयोर्विवे-
कख्यातेर्मुक्तिरितिसांख्याः ॥
प्रकृतावुपरतायांपुरुषस्वरूपेणावस्था
नमुक्तिरितिसांख्यसिद्धान्तः ॥

मुक्तिद । त्रि॰ कैवल्यप्रद ।

मुक्तिदा । स्त्री॰ गुरुवाचि ॥

मुक्तिभाक । त्रि॰ मुमुक्षौ । मुक्ताधि
कारिणि ॥ ब्रह्मज्ञानादृतेदेविक-
र्मसंन्यसनंविना कुर्वन्कल्पश
तकर्म नभवेन्मुक्तिभाग्जन ॥

मुक्तिमण्डप । पु॰ काश्यांविश्वेश्वर
स्यदक्षिणपार्श्वस्थमण्डपे ॥ यथा ।
निमेषमात्रस्थितचित्तवृत्तास्तिष्ठन्ति
येदक्षिणमण्डपेच । अनन्यभावाश्च
पिगाढमानसानतेपुनर्गर्भदशामुपय
सती ॥

मुक्तिमुक्त । पु॰ गन्धद्रव्यविशेषे । तु-
रुष्के । सिह्लके । शिलारस॰ सोमा

म॰ हू॰भा॰ प्र॰ ॥

मुक्तियुक्ति । स्त्री॰ मुक्तिबोधमप्रकारे ॥

मुख । पु॰ छ्दी । चञ्चुचे । चक्षुस्॰हू॰भा॰ ॥

मुखम् । न॰ शरीरावयवविशेषे । वक्त्रे । आस्ये । वदने । तुण्डे । आनने । लपने ॥ तस्यस्वरूपयथा । ओष्ठौचदन्तमूलानिदन्ताजिह्वाचतालु च । गलोगलादिसकलसप्ताङ्गमुखमुच्यते ॥ कचयस्तुललाटादिचिबुकान्तसमुदायेप्रयुञ्जते ॥ निर्गमे । नि सरणे । गृहस्यनिर्गमनप्रवेशनयोर्वर्त्मनि ॥ प्रारम्भे ॥ उपाये ॥ नाटकादे सन्धिविशेषे ॥ शब्दे ॥ त्रि॰श्रेष्ठे ॥ खन्यते । खनुअवदारणे । छिताखनेर्मुट्चोद्गात्ययुत्यच॰आदेर्मुखागम ।

मुखकमलम् । न॰ वदनारविन्दे ॥ मखकमलमिव । उपमितसमास ॥

मुखगन्ध । पु॰ मुखामोदे ॥

मुखगन्धक । पु॰ पलाण्डौ ॥

मुखचपटा । स्त्री॰ कुलकुल्याम । मकुलकमंपिखीवांमुखध्वनिविशेषे । उलूली । कुलु॰हू॰गौ॰भा॰ ॥

मुखचपला । स्त्री॰ आर्याप्रभेदे ॥ आद्यंदलसमस्तभजेत्लक्ष्मचपलागतंयस्या : । शेषेपूर्वंजलक्ष्माम्मुखचपलासोदिताम्निना ॥ यथा । मन्दसुतवसुकस्त्वद्ष्टनतिप्रियमगच्छतचैव- । यत्नभर्जालतितराग क्व पिकगादि- तिम खचपला ॥

मुखचौरी । स्त्री॰ रसनायाम् । जिह्वायां ॥

मुखतोय । त्रि॰ मुखतीजातादौ ॥ आद्यादित्वाततसौ॰मुखआख्यंत- सीलोपश्वेति ॥

मुखदूषण । पु॰ पलाण्डौ ॥

मुखधावनम् । न॰ आस्यप्रक्षालने ॥ पटोलनिम्बजम्ब्वाम्रमालतीवनपल्लवै । पञ्चपल्लवज श्रेष्ठ कषायो मुखधावने ॥

मुखधौता । स्त्री॰ ब्राह्मणयष्टिकायाम् ॥

मुखनिरीक्षक । पु॰ अलसे ॥

मुखपूरणम् । न॰ गण्डूषे ॥

मुखप्रिय । पु ऐरावते । नागरङ्गे ॥

मुखभूषणम् । न॰ ताम्बूले ॥

मुखमण्डनक । पु॰ तिलकवृक्षे । त्रि॰ आस्यभूषणे ॥

मुखामोद । पुं शोभाञ्जने ॥

मुखयन्त्रणम् । न॰ कविकायाम । खलीने ॥

मुखयोनि । पुं आसिक्ये ॥

मुखर : । त्रि॰ दुर्मुखे । अबद्धमुखे । अप्रियवादिनि ॥ निन्दितमुखमस्य । रप्रकरणे खमुखकुञ्जेभ्यउपसङ्ख्यानम् । मुखमब्दोऽत्रक्ष

यथावचनपर ॥ निरन्तरभाषिणि ॥ म ख शाम्रास्ति । पूर्ववद्र । शब्दायमाने ॥ यथा । मुखरशृङ्खलकषिंघहृति ॥ पु० काकी ॥ शङ्के ॥

मुखरता । स्त्री० वाचालतायाम् ॥ भावे तल् ॥

मुखरिका । स्त्री० वचनी ॥

मुखरित । त्रि० कीर्त्तिते ॥ प्रकटिते ॥ यथा । सम्मुखरितम् ॥

मुखरोग । पु० वक्त्रामये ॥ मुखरोगाणांनिदान यथा । अनूपपिशित क्षीरदधिमाषादिसेवनात् । मुखमध्यगदान्कुर्युः क्रुद्धादोषाकफोत्तरा सर्वांसङ्ख्याययथा । स्युरष्टौष्ठयोर्दन्तमूलेतुदशषट्तथा । दन्तेष्वष्टौरसज्ञायापञ्चस्युर्नवतालुनि । कण्ठेस्वष्टादशप्रोक्तास्तथ सर्वसरा स्मृता । एवमुखाम या सर्वेसप्तषष्टिर्मतावुधैः ॥ तद्दन्तीयकगोक्षुरमूलं पीतं पयोन्वितम् । कामलादिज्वरं प्रोक्तं मुखरोगज्वरं तथा । शुष्कमूलकशुण्ठीनांक्वाथेविश्वजलागरम् । शुष्कचतुर्गुणंव हृद्यात्तं जलेतं विपाचयेत् ॥ वा धिर्यकर्णशूलश्चपूयस्रावश्चकर्णयोः । पूरणात्तस्यतैलस्यक्षयं यत्यचिरात् ॥ चिप्र विनाशमायान्ति मुखादिकृतम्ज्वरः ॥ आरतेन्द्रिय

मुखेष्टमुखदन्तामयापहम् ॥

मुखलाङ्गल । पु० शूकरे । कोले । भूदारे ॥ मुखलाङ्गलं यस्य ॥

मुखवल्लभ । पु० दाडिमवृक्षे ॥ त्रि० मुखप्रिये ॥

मुखवाचिका । स्त्री० अम्बष्ठायाम् ॥

मुखवाद्यम् । न० वक्त्रनादवाद्ये । गाँकइति गौ० भाषाप्रसिद्धे ॥ मुखस्य० मुखेनवाद्यं ॥

मुखवास । पु० गन्धद्रव्ये ॥

मुखवासन । पु० मुखसङ्गन्धकारकद्रव्ये । आमोदिनि ॥ मुखंवासयति । कर्त्त० । नन्द्यादित्वात् ल्युः ॥

मुखविलुण्ठिका । स्त्री० अजायाम् । छाग्याम् ॥

मुखविष्ठा । स्त्री० तैलपायिकायाम् ॥

मुखशफ । पुं० दुर्मुखे ॥

मुखशुद्धि । स्त्री० वक्त्रशोधने ॥ यथा । अभावेदन्तकाष्ठानांप्रतिषिद्धदिनेतथा । अपांद्वादशगण्डूषैर्मुखशुद्धिर्विधीयते ॥

मुखशोधन । पुं० कटुरसे ॥ न० त्वचे ॥

मुखशोधी । स्त्री० जम्बीरे ॥

मुखशील : । त्रि० दुर्मुखे ॥

मुखसम्भव । पु० ब्राह्मणे ॥ मुखात्सम्भवोऽस्य ॥

मुखसिद्ध । पु॰ मुखकर्म्मणि सिद्धे
पुरुषे ॥ यथोक्तं रैवतोत्तरे । रक्ताध
रोष्ठसितपङ्क्तिलताभिरामफूत्कारवा
युपदमुन्नतकन्धराग्रम् । नीत्वोप
कुञ्चितमुखेनवलीकसाम्यमप्रयत्तु
ष्यासमयेमुखसिद्धिमाहुरिति ॥

मुखसरम् । न॰ तालव्याम् । आरा
सवे । ताकी॰ कू॰ प्रसिद्धमद्ये ॥
गण्डूषमद्ये ॥ मुखासुरा । विभा
षासेनासुरेतिकोषता ॥

मुखस्राव । पु॰ लालास्राम् । ला
ला॰ कू॰ भा॰ ॥

मुखाग्नि । पु॰ दावाग्नौ ॥

मुखामय । पु॰ मुखरोगे ॥

मुखार्ज्जक । पु॰ अर्क्के । श्वेतप
र्णासे ॥

मुखास्त्र । पु॰ कर्क्कटे ॥

मुखाख्या । स्त्री॰ दावाग्नौ । भूतस
ञ्चार्याम् ॥

मुख्य । पु॰ आद्यविधौ । शास्त्रोक्त
प्रथमकल्पे ॥ यथा व्रीहिभिर्य
जेत । श्रुतिमात्रं यत्राक्षताद्यर्थं
मवसीयते । तं मुख्यमर्थं मन्यन्ते ।
त्रि॰ श्रेष्ठ । वरे ॥ प्रधाने ॥ मुख
मिव । शाखादित्वाद्य ॥ मुखो
त्पन्ने ॥ मुखेभव । दिगादित्वा
द्यत् ॥

मुख्यक्रम पु॰ प्रमाणविशेषे । प्रधान-
क्रमेणयोऽङ्गानांक्रम समुख्यक्रम
येनहिक्रमेणप्रधानानिक्रियन्ते तेने
वक्रमेण॰तेषामङ्गान्यनुष्ठीयन्ते॰
तदासर्वेषामङ्गानान्ते स्वे प्रधा-
नैस्तुल्य व्यवधानंभवति । व्युत्क्र-
मेणानुष्ठानेकेषाञ्चिदङ्गानान्ते प्र-
धानैरत्यन्तमव्यवधानम्॰केषाञ्चि
दत्यन्त व्यवधानस्यात् । तथायुक्त-
म् । प्रयोगविध्यवगतसाहित्यबाधा
पत्ते । अत प्रधानक्रमोप्यङ्ग-
क्रमेहेतु । अतएवप्रयाजशेषेणाघा
राग्नेयश्चविधाभिघारणम्॰पश्चा
दैन्द्रस्यदध्नः । आग्नेयैन्द्रयागयो
पौर्वापर्यात् । एवमुभयोर्हविषोरभि
घारणयो स्वस्वप्रधानेनतुल्यमेका
न्तरितव्यवधानम् । व्युत्क्रमेणाभि
घारणे चाग्नेयहविरभिघारणाग्ने-
ययागयोरत्यन्तमव्यवधानम् । ऐ-
न्द्रदध्यभिघारणैन्द्रयागयोर्द्व्यन्त
रित व्यवधान॰तथायुक्तमित्युक्तमे
व । सचमुख्यक्रम ' पाठक्रमाद्दु-
र्बल । मुख्यक्रमोहिप्रमाणान्तर-
सापेक्षप्रधानक्रमप्रतिपत्तिसापेक्ष-
तयाविलम्बितप्रतिपत्तिक । पा-
ठक्रमस्तुनिरपेक्षस्वाऽध्यायपाठक्रम
मात्रसापेक्षतयाझटितिप्रत्ययवान् ।
प्रवृत्तिक्रम बलवान् । प्रवृत्तिक्रमे
ह्यबहूनामङ्गानांप्रधानविप्रकर्षा
त् । मुख्यक्रमेतुसन्निकर्षात् ॥

मुद्गसर्ग । पुं॰ व्यावस्थौ ॥ मु-

ष्यसर्गश्चतुर्थस्तुमुख्याः स्थावरा मताः॥ वराहपुराणात् ।

मुख्यार्थ । पु॰ शब्दश्रवणमात्रात्‌गम्यार्थे यथा । श्रुतिमात्रेण यत्रास्य तादर्थ्यमवसीयते । तं मुख्यमर्थं मन्यन्ते गौणं यत्नोपपादितम् ॥ प्रतिपाद्यार्थे ॥

मुगूह । पु॰ दात्यूहपक्षिणि ॥

मुग्ध । पु॰ भिक्षुकविशेषे ॥ यथा । सान्निध्ये विषयाणान्तु समर्थोऽविकलेन्द्रियः । सुप्तवद्वर्त्तते नित्यं भिक्षुर्मुग्धः स उच्यते ॥ त्रि॰ रम्ये । सुन्दरे मूढे विवेकविकले विषयासक्ते शुष्यर्थपरिशीलनविधुरे नवे

मुग्धा । स्त्री॰ नायिकाप्रभेदे उदययौवनामुग्धालज्जाविहितमन्मथा । इ॰ लक्षणम्

मुचिर । त्रि॰ दातरि ॥ मुञ्चति । मुचन्नृ॰ । षिमिदिमुदीत्यादिनाकिरच् ॥ पु॰ धर्मे ॥ वायौ ॥ देवे ॥

मुचुकुन्द । पु॰ मान्धातृनृपतेः पुत्र ॥ पुष्पवृक्षविशेषे । वृक्षभेदे । चिचके । प्रतिविष्णुके । मैचकन्दफूल॰ इ॰ भा॰ । मुचुकुन्द , शिरः पीडापित्तास्रविषनाशन ॥

मुचुटी । स्त्री॰ मुकुलाम् । मुष्टौ । मुट्ठी इ॰ भाषा ॥

मुष्क . । पु॰ मुष्कवृक्षे ॥

मुञ्ज । पु॰ तृणविशेषे । ब्राह्मण्ये । बाणे । स्थूलदर्भे । मूंज॰ इ॰ भा॰ ॥ मुञ्जद्वयन्तु मधुरन्तुवरं शिशिरं तथा । दाहतृष्णाविसर्पास्रमूत्रवस्त्यक्षिरोगजित् । दोषत्रयहरं वृष्यं मेखलासूपयुज्यते ॥ मुञ्जद्वयम्॰ मुञ्जभद्रमुञ्जौ ॥

मुञ्जकेशी । पु॰ विष्णौ ॥

मुञ्जरम् । न॰ शालूके ॥

मुञ्जातक । पु॰ मुञ्जे ॥ पुष्पशाकप्रभेदे ॥

मुञ्जावट । पु॰ तीर्थविशेषे ॥ यत्र महादेवस्तिष्ठति ॥ तीर्थान्तरे ॥

मुण्ड । पु॰ दैत्यविशेषे राहुग्रहे ॥ मुण्डितसमस्तशिरः केशे ब्रह्मचारिविशेषे ॥ सशिखकेशश्मश्रुरहिते परिव्राजि ॥ नापिते । स्थाणुद्रौ पु॰न॰ मूर्द्धनि न॰ वोले ॥ मुण्डायसे ॥ त्रि॰ मुण्डिते ॥ मुण्डाते । मुण्डिखण्डने । घञ् ॥

मुण्डक । पु॰ नापिते ॥ न॰ मस्तके ॥ उपनिषद्विशेषे ।

मुण्डचणक । पु॰ कलाये ॥

मुण्डनम् । न॰ वपने । परिवापने । क्षौरे । केशच्छेदने ॥ मुण्डनञ्चोपवासश्च सर्वतीर्थेष्वयं विधिः । वर्जयित्वा गयां गङ्गां विशालां विरजां तथा ॥ मुडि॰ । ल्युट् ॥

मुण्डफल पु॰ नारिकेलवृक्षे ॥

मुण्डाकाराणिफलानियस्यास । मुण्डफलानियस्यावा ॥

मुण्डमांसम् । न० मुण्डामिषे । तत्पाकप्रकारो यथा । समग्र विदग्धम् मुण्डमग्निनास्थूलकैतिना । प्रक्षालितमपानीये लोमान्यपिच घर्षयेत् ॥ खण्डयित्वापचेत्तैले घृते वोपस्करान्विते ॥ मुण्डामिषं वातहर स्निग्ध गुरुतरम् तम् । पथोऽयं स्यादियम्मुण्ड तन्मांसे कगुणावहम् ॥

मुण्डशालि । पुं० शालिप्रभेदे । मुण्डनवी । नि ' शूकि ॥

मुण्डा । स्त्री० मुण्डीरिकायाम् ॥ मुण्डितशिरस्कायांस्त्रियाम् ॥

मुण्डाख्या । स्त्री० महाश्रावणिकायां ॥

मुण्डायसम् । न० लौहे ॥

मुण्डितम् । न० लौहे ॥ त्रि० परिवापिते । मुण्डितमुण्डे ॥ मुण्डा सैन्य । मुण्डि० । क्त ॥

मुण्डितिका । स्त्री० मुण्डीर्याम् । कदम्बपुष्पायाम् ॥

मुण्डी । पुं० नापिते ॥ मुण्ड करोति । मुण्डमिश्रे तिणिच् । तत्रादित्वाणिनि । ॥ स्त्रीमेगणविशेषे । योहग , गन्धहीन स्वात्तसमुण्डीतिनिगद्यते ॥ मुण्डीतुश्रावणकासा चश्रवणासापशोहिम ॥

मुण्डितिका । स्त्री० श्रावण्याम् । मुण्डीर्याम् ॥

मुण्डी । स्त्री० मुण्डायाम् । गोरक्षमुण्डीतिख्यातौषधौ ॥ मुण्डीतिक्ताकटु पाकेवीर्योष्णामधुरालघु । मेध्यागण्डापचीकृच्छ्रक्रिमियोन्यर्त्तिपाण्डुनुत् ॥ श्लीपदारुच्यपस्मारप्लीहमेदोगुदार्त्तिहृत् । महामुण्डीच मुण्डीवद्गुणैरुक्ता महर्षिभि ॥

मुण्डीरिका । स्त्री० मुण्डायाम् ॥

मुत् । स्त्री० हर्षे ॥ मोदनम् । मुदहर्षे । सम्पदादित्वात्क्विप् ॥ क्षुद्रिनामौषधौ ॥

मुदा । स्त्री० हर्षे । सुखे ॥

मुदित । पुं० समस्याभिज्ञौ ॥ त्रि० आनन्दिते । हर्षिते ॥ विहारादिभि मन्तुष्टे । मुद० । क्त उदुपधादिति० वाक्तित् ॥ न० आलिङ्गनविशेषे ॥ तल्लक्षणं यथा । नायिकयानायकस्यपामपार्श्वेउपविश्यावामपादतस्योरुद्वयमध्येस्थापयित्वोभौमिलित्वायदवस्थानमितितन्नामशास्त्रे ॥

मुदिता । स्त्री० हर्षे ॥ पुण्यक्रियेषु मुदिताभावयेत् । पुण्यवत्सुपुण्यानुमोदनेनहर्षंकुर्यात् ० न तुविद्वेष न-चौपेक्षाम् ॥

मुदिर । पु० मेघे । वारिदार्थे ॥ लौहकामेन । मुद० । किरच्‌मदिमुदी-

तिमिरच् ॥ कामुके ॥ भेके ॥

मुद्ग । पु॰ शमीधान्यभेदे । सूपप्रधाने । रसोत्तमे । भुक्तिप्रदे । श्यामन्दे ॥ मुद्गोरूक्षोलघुर्ग्राहीकफपित्तहरोहिम । स्वादुरल्पानिलोनेत्र्योज्वरघ्नोवनजस्तथा ॥ कृष्णमुद्गो महामुद्गोहरित पीतकस्तथा । श्वेतोरक्तश्चतेषान्तुपूर्वं पूर्वोलघु स्मृत ॥ सुश्रुतेनपुन प्रोक्तोहरित प्रवरोगुणै । चरकादिभिर प्युक्तएषएवगुणाधिक ॥ मुद्गस्यफलमुद्ग । बिल्वादिभ्योण । तस्य फलपाकेतिलुर्पियुक्तवद्भाव ॥ यद्वा । मोदयति । मुद॰ । मुदिग्रोर्गग्गावितिगक् ॥

मुद्गपर्णी । स्त्री॰ वनमुद्गे । काकमुद्गायाम् । सहायाम् । सूर्य्यपर्ण्याम् ॥ मुद्गपर्णीहिमारूक्षातिक्तास्वादुशुक्रबला । चक्षुष्याक्षतशोथघ्नीग्राहिणीज्वरदाहनुत् ॥ दोषत्रयहरीलघ्वीग्रहण्यर्शोतिसारहृत् ॥ मुद्ग पर्णमस्या । मुद्गशब्देनमुद्गपर्णसदृशलक्ष्यते । पाककर्णेतिङीष ॥

मुद्गभुक् । पु॰ घोटके ॥

मुद्गभोजी । पु॰ घोटके । अश्वे ॥

मुद्गमोदक । पु॰ मुक्तामोदके ॥

मुद्गर । पु॰ लोष्टादिभेदने ॥ कर्मारवृक्षे ॥ मोगरा॰इ॰भा॰प्र॰पुष्पवृक्षविशेषे । मत्स्यसारे । समपर्णे । य तिगन्धे । जनेष्टे । स्वनामख्यातप्रसिद्धेऽस्त्रविशेषे । द्रुघणे ॥ कोरके ॥ न॰ मल्लिकाप्रभेदे ॥ गिरति । गृनिगरणे । अच् । मुद्गीगर ॥

मुद्गरक । पु॰ कर्मारवृक्षे । कमरख इतिभाषा ॥

मुद्गल । पु॰ गोत्रकारकेमुनिविशेषे ॥ हर्यश्वराजपुत्रे ॥ न॰ रोहिषतृणे ॥

मुद्गवटक पु॰ । मूगवरा॰ इतिलोकप्रसिद्धे ॥ मुद्गानावटकास्तक्रे मज्जितालघवोहिमा । सस्कारजप्रभावेणत्रिदोषशमनाहिता ॥

मुद्गवटिका । स्त्री॰ मुगौडी इ॰ लोकप्रसिद्धवटिकायाम् ॥ मुद्गानावटिकास्वद्दचितासाधितास्तथा । पथ्यारुच्यास्ततोलघ्व्योमुद्गसूपगुणा स्मृता ॥ तद्वत्॰माषवटीवत् ॥

मुद्गार्द्रकवट । पु॰ वटकविशेषे । अदेवरा॰इ॰भा॰ ॥ आदावडा॰इ॰गौ॰भा॰ ॥ मुद्गपिष्ट्याविरचितान् वटकास्तैलपाचितान् । हस्तेनचूर्णयेत्सम्यक्तस्मिन्चूर्णेविनिक्षिपेत् । भृष्ट हिङ्ग्वार्द्रकसूक्ष्म मरिचजीरकतथा । निम्बूरसयवानीभ्यु युक्तासर्वविमिश्रयेत् ॥ मुद्गपिष्टीप चेत्सम्यक्स्थाल्यामास्तारकोपरि । तस्यास्तुगोलकानकुर्यात्तन्मध्ये पूरण क्षिपेत् ॥ तैलेतानगोलकान्पक्त्वाकाथितायांनिमज्जयेत् । गोल-

का पाचकै प्रोक्तास्त्वार्द्रकवटास्वपि ॥ मुद्गार्द्रकवटाऽरुच्या लघवो बलकारका । दीपना स्तर्पणापथ्या स्त्रिषु दोषेषु पूजिता ॥

मुद्रा । स्त्री० प्रत्ययकारिण्याम् । छाप० इ० भाषाप्रसिद्धायाम् ॥ मोदतेऽनया । मुद० । स्फायितञ्चीति रक् ॥ चिन्हे ॥ पञ्चविधलिप्यन्तर्गतलिपिविशेषे छापाअक्षर इति भा० प्र० ॥ यथोक्तं वाराहीतन्त्रे मुद्रालिपि शिल्पलिपिर्लिपिर्लेखनिसम्भवा । गुण्डिकाघुणसम्भूतालिपय पञ्चधास्मृता एताभिर्लिपिभिर्व्याप्ताधरित्रीशुभदास्त्विति ॥ मुण्डमालातन्त्रेपियथा । लेखन्यालिखितविप्रैर्मुद्राभिरङ्कितञ्चयत् । शिल्पादिनिर्मितञ्चपाठ्य धार्यञ्चसर्वदा ॥ इ० ॥ लोकप्रसिद्धा० स्वर्णरौप्यमुद्रकयो ॥ पुराणाद्युक्ता० शरीरेधारणीयेभगवतश्चायुधादिचिह्न ॥ कृष्णायुधाङ्कितदेहगोपीचन्दनमृत्स्नया । प्रयागादिषु तीर्थेषु लगत्वाकिंकरिष्यति ॥ यदायस्यप्रपश्ये तदेहशङ्खादिचिह्नित । तदातदाजगत्स्वामी तुष्टोहरतिपातकम् ॥ भवतेयस्यदेहेतु अहोरात्रंदिनेदिने । शङ्खचक्रगदापद्म लिखितसोऽच्युत. स यत् ॥ नारायणायुधैर्युक्त कृष्णात्मा नकलौयुगे । कुरुतेपुण्यकर्माणि मेरुतुल्यानितस्यवै ॥ शङ्खादिनाङ्कितोभूत्वाश्राद्धय कुरुतेद्विज । विधिहीनन्तुसम्पूर्णं पितृणाञ्चगयासमम् यथाग्निर्दहतेकक्षवायुनाप्रेरितोभृशम् । तथादहन्तिपापानि दृष्ट्वाकृष्णायुधानिवै ॥ देवताप्रीतिजनिकाङ्गुलिरचनायाम् ॥ मोदनात्सर्वदेवानाद्रावणात्पापसन्तते । तस्मात्मुद्रेतिसाख्याता सर्वकामार्थसाधनी ॥

मुद्राङ्कित । त्रि० मुद्रिते । मुद्रया चिह्निते । मोहरकियो० इ० भा० प्र० ॥

मुद्रालिपि । स्त्री० पञ्चधालिप्यन्तर्गतलिपिविशेषे । छापेकाअक्षर० इतिभाषा ॥

मुद्रिका । स्त्री० स्वर्णरूप्यादिनिर्म्मितमुद्रायाम् ।

मुद्रित । त्रि० अप्रफुल्ले । असुचिते । निद्राणे । मीलिते । मुदा० इ० भा० ॥ मुद्राङ्किते ॥

मुधा । अ० व्यर्थे ॥ मुह्यति । मुह वैचित्ये । काप्रत्यय । पृषोदरादित्वात् हस्यध ॥

मुनि । पुं० वशिष्ठादौ ॥ वाचयमे । मौनिनि ॥ ज्ञानातिशयवति ॥ मननशीले । विवेकिनि । सन्न्या

सिनि। परमार्थतत्त्वस्यमननान्मुनिरितिशाखकृताव्युत्पत्तेर्नेतरोजन। शास्त्रविद्पितत्त्वज्ञानाभावात्। सदामननशीलोयोजीवन्मुक्तामुनि सहि। स्थितप्रज्ञादिभिशब्दैर्मोक्षशास्त्रेषुवर्ण्यते॥ दुःखेष्वनुद्विग्नमना सुखेषुविगतस्पृहः। वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते॥ मौनान्नमुनिर्भवतिनारण्यवसनान्मुनि। स्वलक्षणन्तुयोवेदसमुनि श्रेष्ठउच्यते॥ अगस्त्ये॥ बुधे॥ मन्यते। मन ज्ञाने। मनेरुच्चतीन्० उपधाया उत्वञ्च। किदित्यनुवृत्तेर्नात्रगुण॥ वङ्गसेने। अगस्त्यद्रुमे॥ अर्हति। पियाले किंशुके॥ दमनकवृक्षे॥ सप्ताङ्के॥

मुनिखर्ज्जूरिका। स्त्री० खर्जूरीप्रभेदे॥

मुनिच्छद। पु० सप्तच्छदवृक्षे॥

मुनितरु। पु० वकवृक्षे

मुनिद्रुम। पु० वकपुष्पे। वङ्गसेने। अगस्तिया० हू० भा० प्र० वृक्षे॥ श्योनाकवृक्षे॥ मुनिसत्त्वमोद्रुम, । शाकपार्थिवादि॥

मुनिनिर्मित। पु० डिण्डिशे। डिडसो० टिडा० इ० प्र० फलशाके॥ मुनिनानिर्मित॥

मुनिपित्तलम्। न० ताम्रे॥

मुनिपुत्र। पु० दमनकद्रुमे॥ ऋषिसुते॥

मुनिपुत्रक। पु० भद्रनामनि। खञ्जने॥

मुनिपुष्प। पु० अगस्तिद्रुमे॥ न० अगस्त्यपुष्पे।

मुनिपूग। पु० रामपूगे। कामीने॥

मुनिभेषजम्। न० आगस्त्यहरीतक्याम्। अगस्तिपथ्यायाम्॥ लङ्घने॥

मुनिव्रत। त्रि० उपशान्ते॥ मुनीनांव्रतमस्य॥

मुनिसुव्रत। पु० सुव्रताख्येबुद्धभेदे॥

मुनिस्थानम। न० आश्रमे॥

मुनीन्द्र। पु० श्रीघने। बुद्धे। जिने॥ मुनिष्विन्द्र श्रेष्ठ॥

मुन्यन्नम्। न० नीवाराद्ये॥ मुनेर्वानप्रस्थस्य अन्नम्॥

मुमुक्षु। पु० यतौ। संसारान्निर्भेदनैकृतप्रयत्ने। साधनचतुष्टयसम्पन्ने॥ यथा। काव्यनाटकातर्कादीनभ्यस्यतिनिरन्तरम्। विजिगीषुर्यातद्वन्मुमुक्षुः स्वविचारयेदिति॥

मुमुक्षुता। स्त्री० मोक्षेच्छायाम्॥ संसारबन्धनिर्मुक्ति कथंस्यान्मे कथाविधे। इतियासुदृढाबुद्धिर्

त्व्यासामुमुक्षुता ॥ मुमुक्षोर्भाव तल् ॥

मुमुक्षत्वम् । न० मुमुक्षुतायाम् ॥ वैराग्यञ्चमुमुक्षुत्वं तीव्रं यस्यतुवि द्यते । तस्मिन्नेवार्थवन्तः स्युः फलवन्तः शमादय ॥ मोक्षेच्छा मोक्षविषयेच्छा० तद्वत्त्वम मुमुक्षुत्व । भावे तत्व ॥

मुमुक्षान । पु० मेघे ।

मुमुषिष । त्रि० चौरे ।

मुमूर्षु । त्रि० आसन्नमृत्यौ । म र्तुमिच्छौ । सन्नन्तात्मृङ् । सना शसभिक्षउ ॥

मुर पु० दैत्यविशेषे । मुरति । मुरस वेष्टने । इगुपधत्वात्क ॥ न० वेष्टने ॥

मुरज । पु० मृदङ्गे ॥ मुरयम् । मु र० । तुदादि । घञर्थेकविधान मितिक । मुर वेष्टन जातमस्य ॥

मुरजफल । पु० पनसवृक्षे ॥ मुरज सदृशानिफलानियस्य ॥

मुरजबन्ध । पु० चित्रकाव्यविशेषे ॥

मुरण्ड । पु० लम्पाकदेशे ॥ तद्देश स्थे तुमुरण्डा ॥

मुरन्दला । स्त्री० मुरलानद्याम् ॥

मुरमर्द्दन । पु० विष्णौ ॥

मुररिपु । पु० विष्णौ ॥ मुरस्यरि पु ॥

मुरला । स्त्री० मुरन्दलायांसरिति ॥

मुरली । स्त्री० वंशीवाद्ये । वंशिकाया- म् ॥ इतिशब्दरत्नावली ॥

मुरलीधर । पु० श्रीकृष्णे ॥

मुरहा । पु० केशवे । विष्णौ ॥

मुरा । स्त्री० स्वनामख्यातप्रसिद्धे गन्धद्रव्ये । तालपर्ण्याम् । गन्धकुट्याम् । मुरातिक्ताहिमास्वाद्वीलघ्वीपित्तानि लापहा । ज्वरासृग्भूतरक्षोघ्नीकुष्ठ घ्नासविनाशिनी । मुरति । मुर० । इगुपधत्वात्क टाप् ।

मुरारि । पु० श्रीकृष्णे ॥ मुरस्यअ- रि । मुर क्लेशेचसन्तापेकर्मभो गेऽवकर्मिणाम् । दैत्यभेदेप्यरिस्ते- षाम् रास्तेनकीर्त्तित ॥

मुरु । पु० लौहविशेषे ॥

मर्मिणी । स्त्री० अलङ्कारधान्याम् ॥

मुर्मुर । पु० तुषवह्नौ ॥ मन्मथे ॥ रविवाजिनि ॥

मुलतान । पु० देशविशेषे ॥ कार तीयासमारभ्यहिङ्गुलाजान्तक शि वे । मुलतानदेशोदेविम्लेच्छान्वेच्छ परायण ।

मुशटी । स्त्री० सितकङ्गुन्याम् ॥

मुशल । पु० न० मुसले । मुश्यत्य नेनवा । मुसखण्डने । उज्ज्वलदत्ता द्येयमुतालव्यमध्यमाकुत्ततीयषादि त्वात्कल ॥

मुशलिका । स्त्री० पल्याम् ॥ इतिह लायुध ॥

मुशली । स्त्री० पल्ल्याम् ॥ तालमूल्याम् ॥ इ० राजनिर्घण्ट ॥

मुषल । पु० न० मुसले ॥ मुषत्यनेन वा । मुषखण्डने० इतिधातोर्इन्त्यान्ते षुमूर्द्धन्यान्ते षुचवोपदेशाच्चेयादिभि पठितत्वात्कल ॥

मुषा । स्त्री० मूषायाम् ॥ मुष्णाति । मुषस्तेये । भिदाद्यङ् । टाप् ॥

मुषित । त्रि० वञ्चिते ॥ हृते ॥ खण्डिते ॥ मुष्यतेस्म । मुषस्तेये । क्त ॥ नमुषितास्त्रियप्रेषित । अमुषितेषमुषिताचौरैर्हृतवस्त्रेष० नग्ने त्यर्थ इतिव्याख्येयम् ॥

मुष्क । पु० अण्डकोषे । वृषणे ॥ मुष्णातिरेत । मुष० । स्फायिभूशुषिमुषिभ्य कक् ॥ सङ्घाते ॥ मोक्षकवृक्षे । मुष्कके ॥ मुष्कादयस्तुद्विविध श्वेतकृष्णप्रभेदत ॥ तस्करे ॥ मासले ॥

मुष्कक । पु० घण्टापाटली । गोलीढे । मुष्के । झाटले । मोचे ॥ मुष्कक कटुकस्तिक्तोग्राह्युष्णाकफवातहृत् । विषमेदोगुल्मकण्डूवस्तिरुक्कृमिशुक्रनुत् ॥ मुष्णातिरोगम् । मुष० ककन्तात्० स्वार्थेकन् ॥

मुष्कर । पु० समुष्के । प्रलम्बाण्डे ॥ मुष्कोण्ड । सोस्यास्ति । अषमुषीतिर ॥

मुष्कशून्य । पु० वृषणरहिते । अनुपस्थे । स्त्रीस्वभावे । मडल्लिके । राज्ञोन्त पुररक्षके । खोजा० भाषा ॥

मुष्ट । त्रि० चोरिते ॥ मुषक्त ॥

मुष्टि । पु० स्त्री० पलपरिमाणे । चारतोला इतिभाषा ॥ बद्धपाणौ । मुट्ठी० इ० भा० । अङ्गुलिसन्निवेशेमुष्टि ॥ यथा । घासमुष्टिपरगवेसाज्ञ दद्यात्स्वय सदा । अकृत्वास्वयमाहार स्वर्गलोकसगच्छतीतिश्रीमहाभारतम् ॥ त्सरौ । मूठ० इतिभाषा ॥ धान्यमानभेदे । कुड्व्यष्टभागे । छटाक० इ०भा० । मोषणे । सङ्कोचने । मुष्यतेनया । मुष० । स्त्रियाक्तिन् ॥ यद्वा । मुष्णाति । क्तिच् ॥ प्रहारविशेषे । मुक्कीइतिभाषा ॥ पथिक्षुधार्त्तस्य तिलादीनामुष्टिग्रहणे चौर्याभावो यथा । तिलमुद्गयवादीनामुष्टिर्ग्राह्यापथिस्थितै । क्षुधार्त्तैर्नान्यथा विप्रविधिविज्ञैरितिस्थिति ॥

मुष्टिक । पु० कंसासुरस्यमल्लविशेषे ॥ स्वर्णकारे ॥

मुष्टिकान्तक । पु० बलदेवे ॥ मुष्टिकस्यअन्तक ॥

मुष्टिद्यूतम् । न० चुङ्गके । द्यूतप्रभेदे ॥

मुष्टिन्धय । पु० बालके ॥ मुष्टिध

यति । धेट् पाने । नाडीमुष्ट्यो श्चेति० खश् । मुम् ॥

मुष्टिबन्ध । पु० सङ्ग्रहे । मुष्टिब न्धनक्रियायाम् ॥ अङ्गोसङ्ग्रहम् मुष्टि बन्ध ॥ मुष्टेर्बन्ध ॥ मुष्टिनाब न्धोऽहढग्रहणं वा ॥

मुसल । पु० न० अयोग्रे । काष्ठ मीयदण्डे । मूसर० मूसल० हू० भा० ॥ मुस्यत्यनेनवा । मुसखण्ड ने । वृषादिभ्यश्चेतिकल ॥

मुसली । पु० हलिनि । बलदेवे ॥ मुसलमस्त्यस्य । अतइनिठनावि तीनि ॥ यथोक्तं विष्णुपुराणे जरा सन्धयुद्धोद्योगे । हलञ्चबलभद्रस्य ग गनाद्गागत ज्वलत् । मनसोभिम त विप्रसौनन्द मुसल तथेति ॥

मुसली । स्त्री० तालमूल्याम् ॥ ताल मूलीतुविद्वद्भिर्मुसलीतिनिगद्यते ॥ मुसलीचद्विधाप्रोक्ताश्वेताचाप रस चका । श्वेताखल्यगुणोपेता अपराचरसायनी ॥ मुसलीमधुरा वृष्यावीर्योष्णाबृंहणीगुरुः । तिक्ता रसायनीहन्तिगुदजान्यनिलं तथा ॥ आखुपर्ण्याम् ॥ गृहगोधिकाया म् ॥ मुस्यति० मुसतिस शय वा । मुस० । वृषादिभ्यश्चित्कल । जातेरितिगौरादित्वाद्वाङीष् ॥

मुसलीय । त्रि० मुसल्ये ॥ मुसला यहित । विभाषाहविरपूपादि भ्यइतिपक्षे छ ॥

मुसल्य । त्रि० मुसलेनवध्ये ॥ द ण्डादिभ्योयत ॥ मुसलीये । मुस लायहित । अपूपादित्वात्पक्षे यत् ॥

मुस्त । पु० न० मुस्तके । मोथा० हू० भा० ॥

मुस्तक । पु० न० मुस्ते । कुरुविन्दे । मेघनामनि । मुस्तायाम् । मोथा ० हू० भा० ॥ मुस्त कटु हिम ग्रा हितिक्त दीपनपाचनम् । कषाय कफपित्तास्रतृड्ज्वरारुचिजन्तुहृत् ॥ अनूपदेशेयज्जात मुस्तकतत्प्रश स्यते । तत्रापिमुनिभि प्रोक्त वर नागरमुस्तकम् ॥ मुस्तसङ्घाते । चु० । ण्वुल् ॥

मुस्ता । स्त्री० मुस्तके । मोथाख्यद्रव्ये ॥ मुस्तयति । मुस्त० अच् टा प् ॥

मुस्ताद । पु० शूकरे ॥ मुस्तामत्ति । अद० । कर्मण्यण् ॥

मुस्ताभम् । न० मुस्तकविशेषे । कुट न्नटे । नागरमोथा० हू० भा० ॥

मस्तु । पु० मुष्टौ ॥

मुस्नम् । न० अश्रुणि ॥ मुस्नाति । मु स० । मुसेरक्वाद्ययकात् ॥ मुस्न ते ॥

मुष्किर । पु० कामे ॥ मूर्खे ॥ मु ष्णाति । मुष्वचित्यै । इषिमदि

मुहीत्यादिग्नाधि०गच्छ ।

मुहुर्भाषा । स्त्री० पुनः पुनः कथने । अनुलापे ॥ मुहुर्भाषणम् । भाष० बज ॥

मुहु । अ० पौनःपुन्ये ॥ मोहनम् । मुह० । मुहे किद्येत्युसि ॥ पुनरर्थे ॥

मुहूर्त । पु० न० द्वादशक्षणात्मके काले ॥ त्रिंशत्कालात्मके काले ॥ द्वादशघात्मके काले ॥ मुहूर्त घटिकाद्वयमित्युक्तं ॥ अक्षिपक्ष्मपरिक्षेपो निमेष परिकीर्त्तित । ते निमेषाश्चुटिर्नाम द्वे त्रुटी तु लव स्मृत ॥ लवौ क्षणद्वयं त्युक्त काष्ठाप्रोक्ता दशक्षण । त्रिंशत्काष्ठा कला प्रोक्ता कलाद्विंशन्मुहूर्त्तक ॥ पुराणोक्तलक्षणन्तु । रौद्र श्वेत स्तथा मैत्रस्तत सारभट स्मृत ॥ सावित्रो वैश्वदेवश्च गान्धर्व कुतपस्तथा । रौहिणस्तिलकश्चैव विजयो निर्ऋतिस्तथा ॥ सवरोवरुण श्चैवभग पञ्चदश स्मृत ॥ इति दिनपञ्चदशभागैकभागे ॥ यथा । प्रात कालोमुहूर्ता स्त्रीन्सङ्गव स्तावदेवतु । मध्याह्नस्त्रिमुहूर्त स्यादपराह्नस्तत परम् ॥ सायाह्नस्त्रिमुहूर्त स्यात्श्राद्ध तत्र न कारयेत् । राक्षसीनामसावेलागर्हिता सर्वकर्मसु ॥ हूर्च्छति । हूर्च्छाकौटिल्ये । अस्माल्लिङ्ङचोर्मोह् किंश्चाद्गतिनिर्देशात् मुहूर्त सर्वे सिद्धं प्रपन्न ॥ अल्पकाले ॥ द्विमुहूर्तविशेषे । लक्षणयातदुपलक्षिते काले ॥

मुहिर । त्रि० मूर्खे ॥ मुह्यति । मुह० । मूलिरादयश्चेतिसाधु० ॥

मुह्यमान । त्रि० अनेकानर्थप्रकारैरविवेकतया विक्षिप्तचित्ततया चिन्तामापद्यमाने ॥

मू । स्त्री० बन्धने ॥

मूक । पु० जलशये । मत्स्ये ॥ दैत्ये ॥ त्रि० अवाचि । वर्णानुच्चारके ॥ दीने ॥ मूमितिकायति । कै० । आतोनुपेतिक ।

मूढ । त्रि० तन्द्रिते ॥ बाले । जड ॥ मूर्खे । यथाजाते ॥ स्वज्ञानकार्यविषयमोहव्याप्ते ॥ इदमर्थसाधनमिदमनर्थसाधनमितिविवेकशून्ये । अविचारके । अविवेकिनि । अनात्मविदि ॥ तन्द्रादिग्रस्तचित्ते । तमसाच्छन्ने । मोहयुक्ते ॥ चित्तस्यद्वितीयायाम्भूमौ ॥ मुह्यतिस्म । मुह० । गत्यर्थेतिक्त ॥ आकाशादिमुख्यलेषु कैचित्तम प्रधानतया मूढा मोहप्रकाशका विशेषा : गुरुव कैचिद्विशेषास्ते मूढा कथ्यन्ते ॥

मूढग्राह । पु० अविवेकातिशय

कृतिदुरायष्टे ॥ यात्रोपयणम्। मू
ढ़ानायाञ्च ॥
मूढता। स्त्री० अकार्यपरिज्ञानत्वे ॥
अविवेकतायाम् ॥ यथा। यान चि
तीयानगतस्य देशोदेशे पिचान्ध पु
रुषोनिविष्ट । ममत्वमुव्यानतथा
यथाऽस्मद्देशेऽतिमात्र वतमूढते
षेति ॥
मूढहत्। त्रि० देहमानिनि। देहमा
त्मत्वेनाभिमन्यमाने ॥
मूढयोनि । पुं० पश्वादौ ॥
मूढा। स्त्री० तामसज्ञानसोहकी ॥
मूत । त्रि० बद्धे ॥ मूयतेस्म। मूङ्
बन्धने। क्त ॥ आलानपाशे ॥
मूत्रम्। न० प्रस्रावे। मूत० पिसाव०
इ० भा० ॥ मूत्र्यते। मूत्रप्रस्रवणे।
घञ् ॥ मूत्रमित्याहुरुदकं वस्तेश्चा
निलनिर्गतम् ॥ यद्वा। मुच्यते
यत्। सुचत्रू० । सिविमुच्योष्टेरू
चेतिष्ट्रन् ॥ अथास्य गुणा। गोमू
त्र कटुतीक्ष्णोष्णं क्षार तिक्त कषा
यकम्। लघ्वग्निदीपन मेध्य पित्त
कृत्कफवातहृत् ॥ शूलगुल्मोदरा
नाहकण्डूक्षिमुखरोगजित्। किलास
गदवातामवस्तिरुक्कुष्ठनाशनम् ॥
कासश्वासापह शोथकामलापाण्डुरो
गहृत्। कण्डूकिलासगदशूलमुखा
क्षिरोगान्गुल्मातिसारमरुदामयमू
त्ररोधान्। कास सकुष्ठजठरक्रमि

पाण्डुरोगान् गोमूत्रमेकमपिपीत
मपाकरोति ॥ सर्वेष्वपिचमूत्रेषु
गोमूत्र गुणतोधिकम्। अतोविशे
षात्कथनेमूत्र गोमूत्रमुच्यते ॥ प्ली
होदरश्वासकासशोथवर्चोग्रहापह
म। शूलगुल्मरुजानाह कामलापा
ण्डुरोगहृत् ॥ कषाय तिक्ततीक्ष्ण
ञ्चपूरणात्कर्णशूलहृत ॥ नरमूत्र
गरहरमिसेवित तद्रसायनम्। रक्त
पामाहरं तीक्ष्ण सक्षारलवण स्मृ
म ॥ गोजाविमहिषीणान्तुस्त्रीणां
मूत्र प्रशस्यते। खरोष्ट्रेभनराश्वा
नापुंसामूत्र हित मतम् ॥ अथमूत्र
परीक्षा। वातेनपाण्डुरं मूत्र रक्त
नीलञ्चपित्तत । रक्तमेवभवेद्रक्ता
द् धवलफेनिलकफाद्दिति ॥
मूत्रकृच्छ्रम्। न० प्रस्रावघटितरोग
विशेषे। मूत्ररोधे। अश्मर्याम्।
कृच्छ्रे॥ मूत्रे कृच्छ्रमत्र ॥ अथास्य
चिकित्सा। त्रिकण्टकारग्वधदर्भ
काशयवासधात्रीगिरिभेदपथ्या
। निघ्नन्तिपीतामधुनाश्मरीञ्चसमी
पमृत्योरपिमूत्रकृच्छ्रम् ॥ त्रिकण्ट
कादिक्वाथ ॥ १ ॥ एलाश्मभेदक
शिलाजतुगोक्षुरणामेर्वारुबीजलव
णोत्तमकुङ्कुमानाम्। चूर्णानित
ण्डुलजलेलुलितानिपीत्वाप्रत्यक्ष
मृत्युरपिजीवतिमूत्रकृच्छ्री ॥ ए
लादिचूर्णम् ॥ २ ॥ अयोरज

सूक्ष्मपिष्टं मधुनासहयोजितम् । मूत्रकृच्छ्रं निहन्त्याशुसलीढं दिवसत्रयम् ॥ ३ ॥ गुडेनमिश्रितक्षीरं कटष्णं कामतः पिबेत् । मूत्रकृच्छ्रेषु सर्वेषु शर्करायाश्मनिश्चयः ॥ ४ ॥ धात्रीरसंवेक्षुरसंपिबेद्वाकृच्छ्रे सरक्ते मधुनाविमिश्रम् । शल्याभिघातोत्थितमूत्रकृच्छ्रेकार्याक्रियामारुतकृच्छ्रतुल्या ॥ ५ ॥ क्वाथोगोक्षुरबीजस्ययवक्षारसमन्वितः । पीतः प्रशमयत्येवकृच्छ्रविड्भारणोत्थितम् ॥ ६ ॥ त्रिफलाया सुपिष्टाया कल्कंकोलसमन्वितम् । वारिणा लवणीकृत्यपिबेन्मूत्ररुजापहम् ॥ कोलबदरम् ॥ ७ । गुडमामलकंवृष्यं श्रमघ्नं तर्पणंप्रियम् । पित्तासृग्दाहशूलघ्नं मूत्रकृच्छ्रहरं परम् ॥ ८ ॥ सपादशाणतुलितोयवक्षारं सितायुतः । भक्षितोनाशयत्येवमूत्रकृच्छ्रनसंशयः ॥ ९ ॥ द्राक्षासितोपलाकल्कं पीतं चार्मितोनरैः ॥ मस्तुनापलमात्रेणमूत्रकृच्छ्रव्यपोहति ॥ १० ॥ समूलगोक्षुरक्वाथं सितामाक्षिकसंयुतः । नाशयेन्मूत्रकृच्छ्राणितथैवोष्णसमीरणम् ॥ उष्णसमीरणउष्णवातम् आघातविशेषम् ॥ इतिभावप्रकाशः ॥

मूत्रदोष । पु० प्रमेहे ॥

मूत्रनिरोध । पु० मूत्रप्रतिबन्धकरोगविशेषे ॥ यथा । पिष्टं वैमालतीमूलं शीघ्रकालेसमाहृतम् संदितछागदुग्धेनपीतंसद्योघान्वितम् हरेन्मूत्रनिरोधश्चहरेद्वैणखड्शर्करा ॥

मूत्रपतन । पु० गन्धमार्जारे ॥

मूत्रपुटम् । न० नाभेरधोभागे । मूत्राशये ॥

मूत्रफला । स्त्री० कर्कट्याम् ॥ त्रपुष्याम् ॥

मूत्रलम् । न० त्रपुषे ॥ त्रि० मूत्रवर्द्धके ॥

मूत्रला । स्त्री० कर्कट्याम् ॥ वालुक्याम् ॥

मूत्राघात । पु० प्रस्रावरोधकरोगविशेषे ॥ प्रायोमूत्रविघाताद्यै र्वातकुण्डलिकादयः । जायन्ते कुपितैर्दोषैर्मूत्राघातास्त्रयोदश ॥ मूत्रविघाताद्यैरित्याद्यशब्देन पुरीषशुक्रादिवेगविघातादीनारूक्षाशनादीनाञ्चग्रहणम् । मूत्रविघाताद्यैः कुपितैर्दोषैरित्यन्वयः । ननुमूत्रकृच्छ्रमूत्रघातयोः कोभेदः । उच्यते । मूत्रकृच्छ्रेकृच्छ्रमधिकंविबन्धोऽल्पः । मूत्राघातेतुविबन्धोबलवान्कृच्छ्रमल्पमित्यनयोर्भेदः ॥ अस्यचिकित्सायथा । नलकुशकाशेक्षुबलाक्वाथप्रातः सुशीतलमसितम् । पिबतोनश्यतिनियतम्मूत्रग्रहस्सुवाचकवि ॥ कवि शुक्र । कर्पूरर-

जसायुक्तावखवर्ति शनै शनै । मेठ्रमार्गान्तरेन्यस्ताम् त्राघातव्यपोहति ॥ धान्यगोचुरक क्वाथ कल्कसिद्ध स्थितघृतम् । मूत्राघातमूत्रकृच्छ्रे शुक्रदोषेचदारुणे ॥ धान्यगोचुरक घृतम् ॥ मूत्रकृच्छ्रेस्मरो रोगेभिषज सत्प्रकीर्तितम् । मूत्राघातेषु सर्वेषुतत्कुर्य्याद्दि शकालवित् ॥

मूत्रातिसार । पु० प्रस्रावातिसरण रोगे ॥ तस्यौषधयथा । बलामूलत्वचश्चूर्णपीतसक्षीरशर्करम् । मूत्रातिसार हरतिदृष्टमेतन्नस शयइति ॥

मूत्रातीत । पु० मूत्ररोगविशेषे ॥ यथाहु । चिरं धारयतोमूत्रत्वरया नप्रवर्त्तते । मेहमानस्यमन्द वामूत्रातीत सउच्यते ॥ इति ॥

मूत्राशय । पु० वस्तौ । मूत्र पुटे ॥

मूत्राशयपुट । पु० तस्याम् । मूत्रपुटे ॥

मूत्रित । त्रि० कृतमूत्रोत्सर्गे । मीढे ॥ मूत्र्यतेस्म । मूत्र० । क्त ॥

मूर्ख । पु० पुरीषमे । माषे ॥ गायत्रीरहिते । सार्थ गायत्रीरहिते ॥ त्रि० अज्ञे । वैधये । वालिशे ॥ शास्त्रज्ञानशून्ये ॥ शून्यवादिनि ॥ देहात्मवादिनि अधीत्यवेदशास्त्राणिससारेरागिणश्चये । तेभ्य प रोनमूर्खोस्तिगधर्मं श्वाजशूकरे ॥ समइतिशेष । मानुष्य दुर्लभ प्राप्यवेदशास्त्राण्यधीत्यच । बध्यते यदिस सारेकोविमिच्येतमानव ॥ मुह्यति । मुह० । मुह खोमूर्च ॥ मूर्खोवणाप्रवासीसतिनिजविभवे सस्वयोनास्तिगेहेनानाधान्यौषधी नासतिपितरिगृहेनार्जितायेनविद्या । भार्थ्यात्यक्त्वासुरूपारतिमिहकुरुतेभर्ठमत्त्याचदास्यावाल्यावैरा भिलाषीकुमतिजनरुचिर्वञ्चिरोज न्मगोयम् ॥ वाण्याम्० गोवाण भाषायाम उत्कृष्टपुरुषार्थलाभे सम्भवत्यधम कामयमानोमूर्ख ॥ मूर्खसहस्र योगोविषादपिसु दुर्जर । विज्ञनसहस्र योग सुधा रससम स्मृत ॥ अत्रमूर्खनि न्दादेवीभागवतेद्रष्टव्या ।

मूर्खता । स्त्री० मूर्खत्वे ॥ मूर्खस्य भाव । तस्यभावस्त्वतलाविति तल् ॥

मूर्खत्वम् । न० मूर्खतायाम् । अज्ञत्वे । मूर्खपन्० इ० भा० ॥ मूर्खत्व सुलभ भजस्वकुमत मूर्खस्य चाष्टौगुणानिश्चिन्तोबहुभोजकोति मुखरोरात्रि दिवास्वप्नभाक् । कार्य्याकार्यविचारणान्धबधिरोमानापमानेसमोदत्वासर्वजनस्यमूर्ध्नि चरणोमूर्खश्चिरम् जीवतु ॥

मूर्च्छनम् । न० मूर्च्छायाम् ॥ मूर्च्छिपित्ततम प्राया ।

मूर्च्छना स्त्री० गीताङ्गविशेषे । ग्रामस्य सप्तमभागे ॥ चतुर्द्दशविधा ग्राम् । षड्जादिस्वरसपूर्णातायाम् । तदुक्तं शाण्डिल्येन । यत्रैव स्वराः पूर्णा मूर्च्छनाश्च दाहृतेति ॥ अन्यत्र मूर्च्छनालक्षणं यथा । क्रमात्स्वराणां सप्तानामारोहश्चावरोहणम् । सा मूर्च्छेत्युच्यते ग्रामस्थाएता सप्तसप्त च । ग्रामत्रयेपि प्रत्येकं सप्तसप्ततुमूर्च्छना०इत्त्येकवि शतिमूर्च्छनाभवति ।

मूर्च्छा । स्त्री० कश्मले । मोहे ॥ स चावहासुनाडीषु पिहितास्वनिलादिभि । तमोभ्युपैतिसहसा सुखदु खव्यपोहकृत् ॥ सुखदु खव्यपोहाच्चनरः पततिकाष्ठवत् । मोहोमूर्च्छेतितांप्राहु षड्विधा साप्रकीर्त्तिता ॥ मूर्च्छनम् । मूर्च्छामोहसमुच्छ्राययो । गुरो श्चहलब्रत्य । उपधायाश्चेतिदीर्घ । टाप् ॥ इन्द्रिये सहमनसउपपन्नेमोमूर्च्छेतिव्याख्यातार ॥

मूर्च्छाय । पु० मूर्च्छायाम् ॥

मूर्च्छाल । त्रि० मोहयुक्ते । मूर्च्छते ॥ मूर्च्छास्यास्ति । सिध्मादिषु० क्षुद्रजन्तूपतापयोश्चेतिपठितात्वच् । प्राणिस्थादातइतिनभवति० प्राप्ख ङगादेवेतिव्याख्यानात् ॥

मूर्च्छित । त्रि० मूर्त्ते । मूर्च्छायुक्ते । मूर्च्छिते । विचेतने ॥ सोच्छ्रये ॥ मूढे ॥ वृद्धे ॥ मूर्च्छितिस्म । मूर्च्छा० । गत्यर्थेतिक्तः ॥ मूर्च्छासञ्जाताऽस्यवा । तारकादित्वादितच् ॥

मूर्त्त । त्रि० मूर्च्छाले । मूर्च्छिते ॥ कठिने ॥ मूर्त्तिमति ॥ सन्निवेशोविशेषोयस्य तन्मूर्त्तमुच्यते । चित्यग्निवयमूर्त्तममूर्त्तमितरद्द्वयम् ॥ मूर्च्छतिस्म । मूर्छा० । अकर्मकत्वात्क्त । राल्लोप । नध्याख्येतिनत्वं न ॥ न्यायमते० पृथिवी० जल० तेज० वायु मनश्च । एषागुणा रूप० रस० गन्ध स्पर्श० परत्वम्० अपरत्वम्० गुरुत्वम् स्नेह० वेगश्च मूर्त्तामूर्त्तसाधारणगुणा. । सङ्ख्या० परिमिति० पृथक्त्वम्० संयोग० विभागश्च इतिभाषापरिच्छेद० ॥

मूर्त्तवित् । त्रि० आगमिके ॥ त्रिशूलधारीमहेश्वर शङ्खचक्रादिधारीविष्णुर्वापरमार्थोभवतीत्यागमिका कल्पयन्ति । तच्चतेषाकल्पनम्० भ्रान्तिमात्रम् अस्मदादिशरीरवत्तत्स्यापिशरीरस्यपाञ्चभौ

तिकत्वातलीलाविग्रहकल्पनञ्च ० विग्रहाभावे लीलायोगादयुक्तमेव ॥

मूर्त्ति । स्त्री० काठिन्ये ॥ प्रतिमायाम् । अगवंगतस्वद्रव्यस्यपरिमाणे ॥ शिवस्याष्टमूर्त्तयोयथा । सर्वं क्षिति समुद्दिष्टाभवोजलमुदाहृता । रुद्रोग्निरुग्रोवायु स्यात्भीम आकाशशब्दिता ॥ पशो पतिर्यजमानोमहादेव सुधाकर । ईशान सूर्य्यइत्येतामूर्त्तयोऽष्टौप्रकीर्त्तिता ॥ मूर्त्तिर्हिधर्मस्यपत्नी । यथा । मूर्त्तिश्चधर्मपत्नीसाकान्तिरूपामनोहरा । कान्तिरूपाशोभारूपा । परमात्माचविश्वौघोनिराधारोययाविना ॥ शोभाविनापरात्मापिनिराधारोनिरर्थकइत्यर्थ ॥ सर्वंचशोभारूपाचलक्ष्मीमूर्त्तिमतीसती । श्रोरूपामूर्त्तिरूपाचमान्याधन्यातिपूजितेतिभागवते ९ स्कन्धे १ ध्याय ॥ काये । देहे । जरायुजाण्डजोद्भिज्जादिभेदेनविलक्षणविविधसंस्थानासुतनुषु ॥ मूर्च्छति० मूर्च्छयतेवा । मूर्च्छा० । क्तिन् । राल्लोप ॥ रूपे ॥ स्वभावे ॥ लग्ने ॥

मूर्त्तिमान् । त्रि० कठिने । मूर्त्तिविशिष्टे ॥ मूर्त्ति काठिन्यमस्यास्ति । तदस्याऽस्त्यस्मिन्नितिमतुप् ॥ स्त्रियाम्० मूर्त्तिमती । उगित्त्वान्ङी प् ॥ न० शरीरे ॥

मूर्त्यु पचय । पु० सौख्ये ॥

मूर्द्धज । पु० चत्रिये ॥

मूर्द्धपर्णी । स्त्री० जलच्छायाम् ॥

मूर्द्धखोलम् । न० छत्रे ॥

मूर्द्धज । पु० केशे । त्रि० मूर्द्धिजाते ॥

मूर्द्धतैलम् । न० तैलविशेषे ॥ अभ्यङ्ग परिषेकस्तपिचर्वस्तिरितिक्रमात् । मूर्द्धतैलचतुर्धास्याद्बलवत्तद्यथोत्तर ॥

मूर्द्धा । पु० उत्तमाङ्गे । शिरसि । मस्तके ॥ छाया कारे शिरोभिस्तुनृपानिम्नशिरोधनी । चिपिटैस्तुपितृघ्न्यः स्युर्मशाख्या परिमण्डले घटमूर्धापापकृत्धिर्धनाढ्यौ परिवर्ज्जित ॥ मुह्यत्यस्मिन्नाहते । मुह० । श्वन्नुक्षन्निति० मुहे कनिन्० निपातनादुपधादीर्घोधोन्तादेशोरमागमश्च ॥

मूर्द्धन्य । त्रि० मूर्द्धनिभवे ॥ शरीरावयवाच्चेतियत् । येचाभावकर्मणोरितिप्रकृतिभावान्नलक्षितइति० टिलोपाभाव ॥

मूर्द्धपुष्प । पु० शिरीषवृक्षे ॥

मूर्द्धरस । पु० भक्तफेने ॥

मूर्द्धवेष्टनम् । न० उष्णीषे ॥

मूर्द्धाभिषिक्त । पु० भूपाले । राजनि ॥ चत्रिये । राजन्ये । बाहुजे ॥

मूर्द्धि॰ अभिषिच्यतेस्म । षिचक्त र्त्थे । क्त । राज्यदासमये॰ मूर्द्धन्यभिषिच्यते॰ तत्प्रभवत्वात्स र्वोपिक्षत्त्रियोमूर्द्धाभिषिक्तउच्यते । क्षत्त्रिये ॥ प्रधाने ॥ मूर्द्धन्यभिषिक्त । वर्णसङ्करजातिविशेषे विप्रात्क्षत्त्रियायाम् जाते ॥

मूर्द्धावसिक्त । पु॰ ब्राह्मणात्परिणीतक्षत्त्रियायामुत्पन्ने ॥ अस्त्रशिल्पे । हस्त्यश्वरथशिक्षाचमस्त्राणाधारण तथा । मूर्द्धावसिक्तस्य वृत्ति प्रोक्ताउशनसाशुभा ॥

मूर्व्वा । स्त्री॰ लताविशेषे । देव्याम् । मधुरसायाम् । मोरटायाम् । सुर श्रवा॰ द्रू॰ भा॰ प्र॰ । धनुर्गुणोपयुक्ता॰ सुरगा॰ द्रू॰ गौ॰ भा॰ प्र॰ मूर्व्वासरागुरु स्वादुस्तिक्ता पित्तास्रमेहनुत् । त्रिदोषतृष्णाहृद्रोगकण्डूकुष्ठज्वरापहा । मूर्व्वति । मूर्व्वीबन्धने । अच् ।

मूर्व्विका । स्त्री॰ मूर्व्वायाम् ॥ मूर्व्वैव । स्वार्थेकन् ॥

मूलम् । न॰ शिफायाम् ॥ अर्द्धे । अङ्घ्रिनामके । जड॰ द्रू॰ भा॰ । मूलमाले । यथा । अर्थस्यमूलं निकृति क्षमाचकामस्यमूलस्व पुर्वयश्च । धर्मस्ययागादिदयादमश्च मोक्षस्य सर्व्वोपरम क्रियाश्च ॥ आद्ये । प्रथमे ॥ यथा । मूलप्रकृति ॥ मूलवित्ते ॥ भे ॥ निकुञ्जे । निजे ॥ चरणे । टीकाईग्रन्थे । धूरणे । पिप्पलीमूले ॥ पुष्करमूले । विशेषमूलस्यान्वेषणे निवेशोयथा । नदीनामग्निहोत्राणांभारतस्यकुलस्यच । मूलान्वेषोनकर्त्तव्योमूलाद्दोषोनहीयते ॥ पु॰ न॰ अन्तिके । पार्श्वे । नक्षत्रविशेषे ॥ यथा । हस्तास्वातिश्रवणाश्वनीपैष्णशिरोनपुंसिस्यात् । पुंसिपुनर्वसुपुष्यौमूलन्त्वस्त्रीस्त्रियाशेषा ॥ निरृतिदेवताकेनक्षत्रे ॥ अग्निजातस्यफल यथा । मूलविरुद्धायत्र समूलकुलदहत्ये बदन्तितज्ज्ञा । चेदन्यथात पुरुषाविशेषात् सौभाग्यमायुश्चकुलानुवृद्धि ॥ मूलमस्त्ये ॥ मूलति । मूलप्रतिष्ठायाम् मूलरोहणे वा । इगुपधे लिक ॥ भवते । मूङ्बन्धने । मूश्यश्चिक्ष्य क ॥

मूलक । पु॰ स्थावरविषप्रभेदे ॥

मूलकम् । न॰ मूलविशेषे । राजालुके । महाकन्दे । हस्तिदन्तके । मूली॰ इतिभाषाप्रसिद्धे कन्दे ॥ अस्यगुणा । मूलकद्विविध प्रोक्तं तत्रैकं लघुमूलकम् । शालामर्कटक विस्र शालेय मरुसम्भवम् ॥ चाणक्यमूलक तीक्ष्ण तथामूलकपोतिका । नेपालमूलक चान्यत्

तद्दविद्वत्तद्गत ॥ लघुमूलकम्
...ग्राहुच्य लवचपाचनम् । दोष
त्रयहरं सर्वज्वरगामविनाशनम् ॥
नासिकाकण्ठरोगघ्न नयनामयना
शनम् । महत्तन्निदोषगुरुदोष
चयप्रदम् ॥ तदेवसिद्ध तदेवस्नाहो
प्रणर्शविनाशनम् । तत्सुष्कं सर्वं पि
त्रघ्न कफवातकफप्रदमिति । मूल
ति । मूल० । क्वुन् । यद्दामूलय
ति । मूलरोहणे । वु० । पच ।
श्च्चायाकम् ॥ यद्दा । मूलेनाल ।
। मूलादिकापगाद्युमादिमूलप्रदोषा
दस्कारावुन् ॥

मूलकदण्ड । पु० गांडर० गण्डक०
इ० प्र० मूलकावयवे ॥ सपच
र्द्दलन्ति दण्डोमूलकसूक्ष्मक
। छुरीदन्तुच्छिद्रक्वात्योवश्यनवि
मिश्रित । । मूलकस्य मूलकशाक
विष्टम्भिकफकारकम् । वातपित्त
हरं स्रं संशुष्कन्त्वसुगुणावहम् ॥

मूलदापत्रम् । न० मूलकस्यपर्णे ॥
पाचनं लघुरुष्योष्ण पत्रं मूलकज न
वम् । तदेवसिद्ध त्रिदोषघ्नमसिद्धं
कफपित्तकृत् ॥

मूलकपर्णी । स्त्री० शोभाञ्जने ॥

मूलकमूला । स्त्री० क्षीरकाकुल्याम् । क्षीरीशवचे ॥

मूलकर्म । न० कार्मणे । टोना०
इ० भा० प्र० कर्मविशेषे । मूले
रोषधीमूलैः कर्म० वशनोच्चाट-
नवाज्ञनवशीकरणादि० मूलकर्म
। उपपातकविशेषएतत् । यथा ।
सुराकरेष्वधीकारोमहायन्त्रप्रवर्त
नम् । हिंसौषधीनास्त्र्याजीवोऽ
भिचारोमूलकर्म च ॥ इतिमनु ।
मूलकर्म०मन्त्रौषधादिनावशीकर
णमितिकुल्लूकभट्ट ॥

मूलकार । पु० मूलग्रन्थकर्त्तरि ।
मूलंकरोति । कृञ् कर्मण्यण् ॥

मूलकारिका । स्त्री० चुल्ल्याम् ॥
मूलग्रन्थार्थप्रकाशकपद्ये ॥ मूल
धनस्य वृद्धिविशेषे ॥

मूलकृच्छ । पु० न० एकादशविध-
पर्णकृच्छ्रतान्तर्गतव्रतविशेषे ।
यदाक्वथितानिशचगूढानिमासपी-
यन्ते० तदामूलकृच्छ्रव्यपदेशलभ-
न्ते । यथाहमार्कण्डेय । फलैर्मा
सेनकथितः फलकृच्छोमनीषिभीः ।
। श्रीकृच्छ्र, श्रीफलैः प्रोक्तः पद्मा
क्षैरपरस्तथा ॥ मासेनामलकैरेव-
श्रीकृच्छ्रमपरस्मृतम् । पत्रैर्मतः
पत्रकृच्छ्रः पुष्पैस्तत्कृच्छ्रउच्यते ॥
मूलकृच्छ्रः स्मृतोमूलैस्तोयकृच्छ्रो
जलेनतु० इति ॥

मूलज । पु० उत्पलादौ ॥ न० आ-
र्द्रके ॥ त्रि० मूलोद्भवे ॥

मूलत्रिकोणभवनम् । न० सूर्यादियहा
णांराशिषट्कस्थविशेषे ॥ यथा । सिंह

गोमेषवनिताधनुर्युक्घटास्तथा। मूलत्रिकोणभवनान्याहुः सूर्यादिति क्रमात्॥ एतेराशय क्रमात् सूर्यादीनांमूलत्रिकोणभवनान्याहुः। यथा। सिंह सूर्यस्य मूलत्रिकोणभवनम्। एवंवृषश्चन्द्रस्य•मेष• कुजस्य•कन्याबुधस्य•धनुर्गुरो तु लाशुक्रस्य•कुम्भ शनेरिति॥

मूलत्रिकोणांश.। पु॰ रव्यादीनांत्रिकोणभागे॥ य॰। खयुग्मभार्कदिक्पालदिक्पञ्चदशविंशति।मूलत्रिकोणभागा स्युः सूर्यादीनाय थाक्रमात्। यथा। सिंहराशौसूर्यस्यविंशत्यंशामूलत्रिकोणभागा स्युः। एवंचन्द्रस्यवृषेतृतीयमतुङ्गांशवयाटूर्ध्वंसप्तविंशत्यंशा कुजस्यमेषेद्वादशांशा बुधस्यकन्यायातुङ्गपञ्चदशांशादूर्ध्वं दशांशा पञ्चविंशत्यंशपर्यन्तम्•गुरोर्धनुषिदशांशा शुक्रस्यतुलायांपञ्चदशांशा शनेः कुम्भेविंशत्यंशा मूलत्रिकोणभागा स्युरिति॥

मूलदेव। पु॰ मूलभद्रे। कंसासुरे॥

मूलद्रव्यम्। न॰ मूलधने॥

मूलधनम्। न॰ वणिङ्मूलवित्ते। नीव्याम्। परिपणे। पुंनी॰ ह्र॰-भा॰॥ मूलद्रव्यमनम्॥

मूलनगरम्। न॰ राजधान्याम्॥

मूलपर्णी। स्त्री॰ मण्डूकपर्ण्याम॥

मूलपुष्करम्। न॰ पुष्करमूले॥

मूलपोती। स्त्री॰ शाकप्रभेदे। क्षुद्रवल्ल्याम्। क्षुद्रपोतिकायाम्॥

मूलप्रकृति। स्त्री॰ आद्यायांशक्तौ। प्रधाने॥ प्रकृति प्रधानम्। मूलत्वामौ[illegible]क्कृतिरित्ये तिविग्रहः। विश्वस्यकार्य्यकलापस्यसामूलम्•तत्त्वम्मूलान्तरमस्तिअनवस्थाप्रसङ्गात्। अथानवस्थायामस्तिप्रमाणम्॥

मूलफलद.। पु॰ पनसे। कण्टकिफले॥ मूले•फलंददाति। ददाञ्•।क॥

मूलबन्ध.। पु॰ राजयोगाङ्गविधिवि। यस्माज्जासर्वभूतानायन्मूलं चित्तबन्धनम्। मूलबन्ध सदासेव्योयोग्योसौराजयोगिनाम्॥

मूलभद्र। पु॰ कंसासुरे॥

मूलरस। पु॰ मोरटलतायाम्॥

मूलविभुज। पुं॰ रथे॥ मूलानि विभुजति। भुजीकौटिल्ये। मूलविभुजादित्वात्क॥

मूललक्ष। पुं॰ स्थितिहतौ॥

मूला। स्त्री॰ शतावर्याम्॥ मूलभे॥

मूलाधार:। पुं॰ गुदलिङ्गयोर्मध्ये ऽङ्गुलिद्वयमितस्थाने। शरीरस्थसवलनाडीनामूलस्थाने॥ मूलमाधारषट्कनामकमूलाधारतम्बिदुरितिदेवीगीतोक्तेः॥

मूलाविद्या । स्त्री० अनाद्यविवेके । अयजीवोनकूटस्थ । यथिनक्षिकदाचन । अनादिरविवेकोयम् लाविद्येतिगम्यताम् ॥

मूलाह्वयम् । न० मूलके ॥

मूली । पु० वृक्षे ॥

मूली । स्त्री० ज्येष्ठाम् ॥

मूलेर । पुं० जटायाम् ॥ मूलति । मूल० । मूलेरादयश्चेति साधु ॥

मूल्यम् । न० अवक्रये । वर्त्ते । मोल० निरख० हि० भा० दर० दाम० इतिसाधारणजनभाषा ॥ भृत्यायाम् । वेतने । मजूरी० भाडा० हि० भा० ॥ मूलेनआनाम्यम्० मूलेनसमया । नौवयोधर्मेत्यादिनायत् वि० मूलतत्पाटनयोग्येमुद्गादौ ॥ मूलमावर्हियस्य । मूलमस्यावर्हीतियत् ॥

मूष । पुं० मूषिके ॥ तैजसावर्त्तन्या ॥

मूषक । पुं० मूषिके ॥ मूषति । मूषस्तेयेदीर्घोपधोप्यस्ति । भ्वादि । वहुलमन्यत्रापि कुन्वा ॥

मूषककर्णी । स्त्री० आखुपर्ण्याम् ॥

मूषकमारी । स्त्री० सुतश्रेण्याम् ॥

मूषका । स्त्री० मूषिकायाम् ॥

मूषिकाराति । पुं० पोतौ । बिडाले ॥

मूषली । स्त्री० पक्षा ॥

मूषा । स्त्री० स्वर्णाद्यावर्त्तनपात्रे । तैजसावर्त्तन्याम् ॥ देवताडे ॥ अन्त शुषिरायामन्तप्रतिमायाम् ॥ मूषति । मूष० । इगुपधेतिक ॥ गवाक्षे ॥ यथा । एकद्वित्र्यादिमूषावहनमितिमहोब्रूहिमेभूमिभर्त्तुर्हर्म्येरम्येष्टमूर्षे चतुरविरचिते ऋच्छ्यालाविशाले । इत्यादिलीलावत्यांक्षेत्रव्यवहार ॥

मूषाकर्णी । स्त्री० आखुपर्ण्याम् ॥

मूषातुत्थम् । न० कांस्यनीले । वितुन्नके । हेमतुत्थे ॥

मूषिक । पु० उन्दुरौ । आखौ ॥ अस्यमांसगुणा । अद्भिनकुलशल्यगोधामूषिकमुख्याविशेशया कथिता । स्वासानिलकासहरतन्मासपित्तदाहकरम् ॥ अन्येविशेशयायेस्यु क्षिद्विडोन्दुरुकादय । गर्हितं तस्यमासस्तुमधुरोरगतर्पणम् ॥ अपिच । मूषकोमधुर स्निग्धो-व्यवायीवलवर्धन । पारिभाषिकोयथा । विभवेसतिनैव । लिनद्दातिजुहोतिच । तमाहुराखुतस्मान्नभुक्ताकुक्षौवशुष्यति ॥ मुष्णाति । मुष० । मुर्षदीर्घश्चेतिकिकन् ॥

मूषिकपर्णी । स्त्री० जलदवषिशेषे । चित्रायाम् । उपचित्रायाम् । न्यग्रोध्याम् । मूषाकर्णीविख्याता

याम् । इ रद्राकानीपामा॰द्रू॰गी॰
दे॰भा॰ ॥ मूषिकपर्णमस्या ' मू
षिककर्णाकारपर्णत्वात् । पाकक
र्णेतिङीष् ॥

मूषिका । स्त्री॰ मूषिकपर्ण्याम् ॥ मू
षकस्त्रियाम् ॥ अजादित्वाट्टाप ॥
मूषायाम् ॥

मूषिकाङ्क । पु॰ गणेशे ॥

मूषिकाञ्चन । पु॰ विघ्नहारिणि ।
गणेशे ॥

मूषिकार । पु॰ आखौ । उन्दुरौ ॥
मूषिकाया . पुमान् । आरक्पुंसी
त्यारक्

मूषिकाराति । पु॰ विडाले ॥

मूषिकाह्वया । स्त्री॰ सुतश्रेण्याम् ॥
मूषिकपर्ण्याम् ॥

मूषित । त्रि॰ मुषिते । चोरिते । मू
ष्यतेस्म । मूषस्तेये । क्तः ॥

मूषिपर्णिका । स्त्री॰ मूषिकपर्ण्याम् ।

मूषी । स्त्री स्वर्णाद्यावर्तनभाजने । स्व
र्णादिद्रवीकरणपात्रे । मूषायाम् ।

मूषीक । पु॰ उन्दुरौ । मूषिके ॥

मूषीककर्णी । स्त्री॰ मूषिकपर्ण्याम् ॥

मूषीका । स्त्री॰ उन्दुरौ ।

मृकण्ड । पु॰ मृकण्डुमुनौ ॥ अयम
दन्तोमृगव्यादयश्चेतिसूत्रे॰उज्ज्वल
दत्तग्रन्थे दृष्टः ॥ मृकण्डस्यमुने-
स्तीर्थंतदाख्यामतिनिर्मलमितिस्का
न्दोक्तेश्च ॥

मृकण्डु । पु॰ मृकण्डमुनौ

मृग । पु॰ आरण्यपशुमात्रे । करि
विशेषे ॥ मृगशिरोनक्षत्र ॥ यथा
मृगेणत्वाशिवेशित्वाऽदितौग च्छ
न्नजयेद्रिपूनिति ॥ एकदेशप्रयोगा
त् ॥ अन्वेषणे ॥ याञ्चायाम् ॥ मा
र्गशीर्षमासे ॥ यज्ञविशेषे ॥ मृग
नाभौ ॥ मकरराशौ ॥ मृगयाया-
म् ॥ स्वनामप्रसिद्धपशुविशेषे ।
कुरङ्गे । वातायौ । हरिणे । अ
जिनयोनौ ॥ अस्यमासप्रकारगुणा
। मार्गमासबहुशकलित खिन्नमौ-
ष्णतोयेनमर्द्य हिङ्गरामसहितैपाचि
त शब्दमुच्चे । सान्द्र सार्द्रलवणास
हित दाडिमेनातियुक्त स्वादन स्वा
दन्कलयतिशिरश्चन्द्रचूडोपिनूनम्
॥ ऐण मास हिम शीतिकृच्य दोषच
यापहम् ' मधुरसबलदपथ्य हृद्य लघु
ज्वरापहम् ॥ मृग्यते । मृगअन्वे ष
णे । अदन्त । घञ् । मृगोनव
विधोयथा । सम्बरोरोहितोन्यङ्कु
कुरङ्ग सुहृयोरुरु । एणश्च ह-
रिणश्चेतिमृगा नवविधामता ॥
पाठान्तरयथा । समूरुरोहितोन्य-
ङ्कु सम्बरोवभ्रुणोरुरु । अथ
वाहरिणश्चेतिमृगा नवविधामता
॥ हरिणश्चापिविज्ञेय पञ्चभेदोत्र
भैरव । ऋष्य खड्गोरुरुश्चैवपृषतश्च
मृगस्तथा ॥ एतेवलिप्रदानेचचर्म

द्वानेचकीर्त्तिता ॥ इतिकालिका पुराणे ६७ अध्याय अथमृगपरी चा मृगनाभिसमादातुकौतुका र्थंतथापुन । मृगा पोष्यामहो- न्द्राणांतैषा-च्यामिलचणम् ॥ पृ थिव्यब्वायुगगनतेजोधिकास्तुपञ्च धा।भिद्यन्ते नैकभेदास्तुममस्तामृग जातय ॥ तद्यथा । येगन्धिन श्री णशरीरकर्णास्ते पार्थिवागन्धमृगा प्रदिष्टा । सर्वाङ्गमेषासुरभिप्रका म पुण्येप्रदेशेप्रभवन्तितेतु ॥ येवेपि शालागुरुदीर्घशृङ्गाश्चमांसलाश्लो ऋखुर देशा । आप्यास्तुतेवैप्रसर न्तिभूरिसर्वत्रदेशेप्रभवन्तिचैव ॥ भ्रा वन्तियेवातमिवान्तरीचेदीर्घास्तुते- वातमृगा प्रदिष्टा । तेयत्रयत्रै वभवन्तिशङ्कास्तत्रैवमर्वाणिशुभा- निसन्ति ॥ लघुप्रमाणालघुवीर्यस- त्वानिर्गन्धदेहाश्छगलप्रमाणा । तेगागनावेगकरानराणास्पृश्यानते नापिनिरीक्षणीया ॥ येकृष्णवर्णा गुरुदीर्घशृङ्गा कुलाभ्रश यान्ति चवायुवेगा । तेकृष्णसारा खलु तैजसास्तुपुण्यप्रदेशेप्रभवन्तितेतु ॥ भोजोप्याह ।पार्थिवादिमृग सर्व स्तुर्जातिर्भवेत्पृथक् । सुशृङ्गास्त नुलोमानोब्राह्मणामृगजातय । क्रुद्धा पञ्चरिशृङ्गाश्चचत्रिया खरलोमशा । आवर्त्तशृङ्गास्तनवो

हरिणावैश्यजातय कुशृङ्गावाप्य शृगावाशूद्रा खरतनूरुहा । अथवा नायेगुणादोषा सर्वेषु याहरिणेष्व पि ॥ तथापिदोषा पञ्चामीवच्य न्ते हरिणाश्रया । नेत्रयोरन्तरेय स्यलोमावर्त्ता सपाण्कृत् ॥ विष मोविकृतौशृङ्गोयस्यसर्वमनाशन । आवर्त्त पृष्ठतोयस्यश्वानाभिम भिविन्दति ॥ पश्चार्द्धं यस्यवावर्त्त स्तौस्याज्जौभयकारकौ । वर्णनेत्र पदादीनांवैकृताङ्गनाशन ॥ गा र्ग्य । दोषवन्मृगजातीनाविज्ञा तोनामथापिवा। दर्शनात्स्पर्शना त्तैवगन्धादानाञ्चपोषणात् ॥ भवे युर्विपद सर्वास्तथाचैवाद्यपोष णात् ॥ शङ्कोपि । हरिणपोषणतो धरिणीभुजानह्निभवेन्मरुदुङ्गवपीड नम् । नपविवर्ज्जितदुजारिपुर्जभयत द्दनत हरिणं गणितनृप ॥ इतिमृग परीक्षा युक्तिकल्पतरौ ॥ चतुर्विध पुरुषेषुपुरुषविशेषे ॥ तल्लक्षण यथा । वदतिमधुरवाणीदीर्घनेत्रो ऽतिभीरुश्चपलमतिसुदेह शीघ्रवे गोमृगोयम् ॥ शशकेपद्मिनीतुष्टा मृगेतुष्टाचचित्रिणी। वृषभेशङ्खिनी तुष्टाहयेतुष्टाचहस्तिनी ॥ पद्मिनी शशयोर्योनिमेढ्रकौचतुरङ्गुलौ । चित्रिणीमृगयोर्योनिमेढ्रकौचतथा विधौ ॥ इ० रतिमञ्जरी ॥

मृगगामिनी । स्त्री० विडङ्गे ॥ मृगस्य इवगमनशीलायाम् ॥
मृगचर्मजम् । न० अवादिनामकग न्धद्रव्ये ॥ चि० मृगचर्मजाते ॥
मृगचेटक । पु० खट्टासे ॥
मृगचेष्टितम् । न० मृगेङ्गिते ॥ तद्यथा । सीमागतावन्यमृगारुवन्त स्थितात्रजन्तोयसमापतन्त । सम् प्रत्यतीतेष्वभयानिदीप्ता कुर्वन्ति शून्य परितोभ्रमन्त ॥ दीप्ता भयकुर्वन्तिआवेदयन्तीतिसर्वेचान्वयीबोध्य ॥ तेग्राम्यसत्त्वैरनुवाच्यमानाभयायरोधायभवन्तिवन्या । ह्राभ्यामपिप्रत्यनुवाशितास्तेवन्दिग्रहायैवमृगारुवन्ति ॥ वन्येसत्त्वेह्वारसंस्थे पुरस्यरोधोवाच्य सप्रविष्टेविनाश । सूतेमृत्यु स्याद्भयसस्थितेचगेहयातेवन्धनसप्रदिष्टम् ॥
मृगजक्तु पु० मृगापत्ये ॥
मृगजालिका । स्त्री० वागुरायाम् ॥
मृगजीवन । पु० व्याधे ॥ मृगा जीवनमस्य ॥
मृगणा । स्त्री० अपहृतद्रव्यान्वेषणे ॥ मृग० । ण्यासंतियुच् ॥
मृगतृट् । स्त्री० मृगतृष्णायाम् ॥
मृगतृषा । स्त्री० मरीचिकायाम् ॥ मृगाणांतृषाचस्यस्याम् । अर्शआद्यच् । टाप् ॥
मृगतृष्णा । स्त्री० मरीचिकायाम् ॥ ग्रीष्मेमरुदेशेसिकतासूर्यरश्मय प्रतिफलिताद्दूरस्थानांजलमितिबुद्धिविषयास्तासुमृगतृष्णाअस्त्यस्याम् अर्शआद्यच् । टाप् ॥
मृगतृष्णिका । स्त्री० मृगतृष्णायाम् ॥ मृगतृष्णेव । स्वार्थेकन् ॥ चित्तचिन्तयचरचरणौमुरारे पारंगमिष्यसियतोभवसागरस्य । पुत्राः कलत्रमितरेसुहृदः सहाया सर्वविलोकयसखेमृगतृष्णिकाभम् ॥
मृगदंशक । पु० कुक्कुरे ॥ मृगान्दशति । दंशदंशने । कर्मण्यण् । क ॥
मृगधूर्त्तक । पु० गोमायौ । शृगाले ॥ मृगेषुधूर्त्तइव । सञ्ज्ञायाकन् ॥
मृगनाभि । पु० कस्तूर्याम् ॥ मृगस्यनाभि ॥
मृगनाभिजा । स्त्री० कस्तूर्याम् ॥
मृगनेत्रा । स्त्री० रात्रिविशेषे ॥ त्वयापुत्रकनाधीतमृगनेत्रासुरात्रिषु तेनत्व विदुषामध्येपङ्केगौरिवसीदसि । मृगेनक्षत्रविशेषेणनेतायस्या । नेतुर्नक्षत्रेऽब्वक्तव्य ॥ योषित्प्रभेदे । मृगलोचनायाम् ॥ मृगस्यनेत्रेइवनेत्रेचक्षुषीयस्या ॥
मृगपति । पु० मृगेन्द्रे । सिंहे ॥
मृगपिप्लु । पु० पक्ष्मणि । चन्द्रे । चि

माशी ॥

मृगप्रियम् । न० पर्वततृणे ॥

मृगवधाजीव । पु० व्याधे ॥ मृगवध आजीवोयस्य स ॥ मृगवधेनाजीवतित्रा । जीव० । इगुपधेतिक ॥

मृगबन्धनी । स्त्री० मृगबन्धनार्थंजालविशेषे । खावलृ० इ० पर्वत भा० ॥ वागुरायाम् ॥ मृगोवध्यतेऽनया । बन्धबन्धने । करणेल्युट् । ङीप् ।

मृगभच्या । स्त्री० जटामांस्याम् ॥

मृगमद पु० कस्तूर्याम् ॥ मृगस्य मद ॥

मृगमदवासा । स्त्री० कस्तूरीमल्लिकायाम् ॥

मृगमातृक । पु० मृगविशेषे ॥ खल्व पृथूदरोह्रस्व । शरभोमृगमातृक । गुणे शशेनसदृशोगदितो मृगयमातृक ॥

मृगया स्त्री० आखेटने । मृगव्ये । आखेटे । खेटे । हेडा० इ० भा० ॥ अवलसकुलाशिनोभषान्निजनीडद्रुमपीडिन खगान् । अनवद्यतया हिंनोमृगान्मृगयावोयनभूभृताम्नताम् ॥ इतिश्रीहर्ष ॥ मृग्यन्ते मृगाअस्याम् । मृग० । पु० अदन्त । परिचर्य्यापरिसर्यामृगयाऽटाव्यानामुपसङ्ख्यानमितिसाधु ॥

मृगयु । पु व्याधे । लुब्धके । हे डिया० इ० भा० प्र० । मासबिक्रयार्थंमृगादिपशुहन्तरि ॥ मृगान् वधार्थंयाति । या० । मृगय्वादित्वात्कु ॥ गोमाये । शृगाले ॥ परमेष्ठिनि ॥

मृगरसा । स्त्री० सहदेव्याम् ॥

मृगराट् । पु० सिंहे । मृगेषु राजते । राजृ० । क्विप् ॥

मृगराज । पु० सिंहे ॥ मृगाणांराजा । राजाहःसखिभ्यष्टच् ॥

मृगराटिका । स्त्री० जीवन्त्याम् ॥

मृगरिपु । पु० सिंहे ॥ मृगाणांरिपु ॥

मृगरोमजम । न० राङ्कवे । मृगरोमजेवस्त्रे ॥

मृगलाञ्छन । पु० चन्द्रे । शशिनि ॥ मृगोलाञ्छनं यस्य ॥

मृगवल्लभ । पु० कुन्दुरुतृणे ॥

मृगवाहन । पु० वायौ ॥ मृगोवाहनं यस्य ॥

मृगव्यम । न० मृगयायाम् ॥ मृगा व्ययन्त ऽत्र । व्ययगतौ । अन्येष्वपीतिड ।

मृगशिरा । स्त्री० पञ्चमनक्षत्रे ॥ मृग शिरोऽस्य ॥

मृगशिर । न० मृगशीर्षे । पञ्चमेनक्षत्रे ॥ अत्रजातस्यफलम् । शरासनाभ्यासरतोविनीत. सदानुरक्तो गुणिनांगुणेषु । भक्तानुपक्तेश्वरे

पूर्णं सन्मार्गवर्त्तीमृगजन्मभागी ॥
आज्ञस्यामृग शिरोऽस्य ॥
मृगशिरा । स्त्री० आग्रहायण्याम् ॥
मृगशिरसि ।
मृगशीर्षम् । न० मृगशिरसिनक्षत्रे
॥ आज्ञस्यामृग शीर्षं यस्य ॥
मृगशीर्षा । स्त्री० मृगशिरोनक्षत्रे ॥
मृगा । स्त्री० सहदेवीलतायाम् ॥
मृगाक्षी । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ।
विशालायाम् ॥ मृगनेत्रायाराक्षौ
॥ मृगलोचनायानार्याम् ॥ मृगस्य
अक्षिणीइवअक्षिणीयस्या ॥
मृगाङ्क । पु० कलानिधौ हिमांशौ ॥
कर्पूरे ॥ वायौ ॥ मृगचिह्ने ॥ मृ
गोऽङ्कोयस्यस ॥ यथादर्पणं प्राप्य
परावृत्तानयनरश्मयोग्रीवास्थमेवमु
खदर्पणगतमिवपश्यन्ति० एवं चन्द्र
मण्डलप्राप्यपरावृत्तास्तेदूरस्त्वदोषा
त्० पृथिवीमव्यक्तरूपामिवचन्द्रमण्ड
लगतांपश्यन्ति० सएवचन्द्रे मृगचि
ह्नमित्युपचर्यते० इतिव्याख्याता
र ॥ यक्ष्मरोगस्यौषधविशेषे ॥
यथा । स्वाद्र्सं नसमस्वैमौक्तिकहि
गुणभवेत् । गन्धकस्तुसमस्तेनरस
पादस्तुटङ्कण ॥ सर्वंतद्गोलकंकृत्वा
काञ्चिकेनविशोधयेत् । भाण्डेल
वणपूर्णेयपचेद्यामचतुष्टयम् ॥ मृ
गाङ्कस ज्ञकोह्येयोरोगराजनिकृन्त
न । अपिच । रसस्यभस्मनोहेम

पिष्टीकृत्यप्रयोजयेत् । गुञ्जाचतुष्ट
यञ्चाज्यमरिचैर्भक्षयेद्वर ॥ इति
मधुमती ॥
मृगाजीव । पु० व्याधे ॥
मृगाण्डजा । स्त्री० कस्तूर्याम् ॥
मृगादन । पु० तरक्षौ । तेंदुवाबाघ
० तरख इ० भा० प्र० ॥ मृगमत्ति
। अद० । ल्यु . ॥
मृगादनी । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ।
गवादन्याम् ॥ मृगैर्वारी ॥ सहदे
व्याम् ॥
मृगादि । पु० मार्गशीर्षे ॥
मृगादी । पु० सिंहे ॥ मृगानत्तुंशी
ल यस्य । णिनि ॥
मृगाधिप । पु० सिंहे ॥
मृगान्तक । पु० चित्रव्याघ्रे । चीता
० इ० भा० ॥ मृगाणामन्तक ॥
मृगाराति । पु० मृगस्यशत्रौ ॥
कुक्कुरे ॥ मृगस्यअराति ॥
मृगारि । पु० कण्ठीरवे । सिंहे
॥ शार्दूले । व्याघ्रे ॥ मृगस्यअरि
॥ कुक्कुरे ॥ रक्तशिग्रौ ॥
मृगावित् । पुं० व्याधे ॥
मृगास्य । पु० मकरराशौ ॥ मृगस्य
आस्यमिवआस्य यस्यस ॥
मृगित । त्रि० अन्वेषिते । ढूंढा०
इ० भा० ॥ मृग्यतेस्म । मृग०
। क्त । इट् ॥
मृगी । स्त्री० वनिताविशेषे ॥ मृग

र्या रचितयाम् । मृगीणांजङ्गलोत्थानांच्छागीर्चारगुणपयः ॥ कश्यपकन्यायाम् । पुलहभार्यायाम् । हरिणादिमृगाणांमातरि ॥ मध्यावृत्तिप्रभेदे । रोमृगी० इतिलक्षणलक्षिते ॥ यथा । सामृगीलोचना । राधिकाश्रीपते ॥ हरिणाम् ॥ सितोदरेपीतपृष्ठे वराटके ॥

मृगेक्षणा । स्त्री० मृगनेत्रायाम् ॥ मृगेर्वारौ ॥

मृगेन्द्र । पु० सिंहे ॥ नाभिषेकोनसंस्कारः सिंहस्यक्रियतेवने । विक्रमार्जितसत्त्वस्यस्वयमेवमृगेन्द्रता ॥ मृगाणामिन्द्रः ॥ वर्णवृत्तान्तरे ॥ पयोधरधारिमृगेन्द्रमवेहि ॥ यथा । वृथाविलपानि ॥ मध्यलघोपञ्चमात्रापर्याये० ऽ । ऽ० ॥ यात्रायोगान्तरे ॥ लग्नेशुक्रः शशीबन्धौकर्मस्थानेगुरुर्यदा । मृगेन्द्रयोगोविख्यातोयातुः सर्वार्थसाधकः ॥

मृगेन्द्रचटक । पुं० श्येने ॥ चटकानामृगेन्द्रः ॥ राजदन्तादि ॥

मृगेन्द्रमुखम् । न० अतिजगती १३ छन्दोभेदे ॥ भवतिमृगेन्द्रमुखनजौजरौगः ॥ यथा । गुरुभुजवीर्यभरहरिमद्राश्चायुधिसमुपेत्यनदानवाजिजीवुः । क्षुधितमृगेन्द्रमुखमृगाउपेत्यवत्तनुखलविभ्रतिजीवनस्ययोगम् ॥

मृगेन्द्राणी । स्त्री० वासके ॥

मृगेर्वारु । स्त्री० श्वेतेन्द्रवारुण्याम् । मृगाद्याम् । श्वेतपुष्पायाम् । मरुजायाम् ॥

मृगेष्ट । पु० मुद्गरवृक्षे ॥

मृग्य । त्रि० अन्वेष्ये । मृगितव्ये ॥

मृज । पु० वाद्यविशेषे । मर्दले । दारुजे । मादल० इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥

मृजा । स्त्री० मार्जनायाम् । प्रोञ्छनादिनाङ्गनिर्मलीकरणे । मार्जनम् । मृजूशुद्धौ । मृजूशौचालङ्करणयोः । स्वरादित्वात् । भिदाद्यङ् ॥

मृज्य । त्रि० मार्ज्जनीये ॥

मृड । पु० शिवे ॥ मृडति । मृडसुखने । मृड्णातिवा । मृडचचात्चोदे । इगुपधत्वात्कः ॥

मृडङ्कण । पु० बालके ॥ मृडति । मृड० । मृड । कीकच्कङ्कणावितिकङ्कण । प्रत्ययः ॥

मृडा । स्त्री० दुर्गायां ॥

मृडानी । स्त्री० चण्डिकायाम् । अम्बिकायाम् ॥ मृडस्यस्त्री । इन्द्रवरुणेतिङीषानुकौ ॥

मृडी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

मृडीक । पु० मृगे । हरिणे ॥ मृडति । मृड कीकच्कङ्कणावितिकीकच् ॥

मृणालम् । न० नलदे । उशीरे ॥ पु०

न० वसे । पद्मनाले ॥ मृणालगुणाः
तत्तण्ठ्यपित्तदाहास्रजिद्गुरु । दुर्जं
रस्वादुपाकस्तन्यानलकफप्रदम् ॥
सङ्ग्राहिमधुररूक्ष शालूकमपितद्गु
णम् । बिसाङ्कुराश्चन्द्रकलानुका
रा विभाविता सैन्धवनिम्बुकाभ्या
म् । विकीर्णखण्डीकृतशृङ्गवेराज
लेपिवङ्क्ति लघुदीपयन्ति ॥ मृद्यते
। मृणक्षि सायाम् । तमिविशिवि
डिम्बणीतिकालच् ॥

मृणालिनी । स्त्री० पद्मिन्याम् ॥
मृणालानिसन्त्यत्र । पुष्करादिभ्यो
देशइतीनिः ॥

मृणाली । स्त्री० विसे । पद्मादिमूले
॥ अपचयविवक्षायामुगौरादित्वा
न्ङीष् ॥ स्वल्पमृणालजातौ ॥

मृत । त्रि० परासौ । प्राप्तपञ्चत्वे ।
परेते । प्रेते । संस्थिते । प्रमीते
। मरा० कृ० भा० ॥ यथा । धर्मः
प्रव्रजितस्तप प्रवसित सत्यञ्चदूरे
गतपृथ्वीमन्दफलाजना कपटिनो
लौल्ये स्थिताब्राह्मणा । मर्त्याः
स्त्रीवशगाः स्त्रियश्चचपला नीचा
जनाउन्नताहाकष्टखलुजीवितकलि
युगेधन्यानरायेमृता । ॥ इतिगारु
डे ११५ अध्याय ॥ न० मृत्यौ ॥
याचिते । मृतन्तुयाचितप्रोक्तमि
तिमनुः । याचनव्रतिर्हिमरणमि
वदुःखजनकत्वान्मृतमुच्यते ॥

म्रियते स्म । मृङ्प्राणत्यागे । गत्य
र्थेतिक्तः । तनिमृङ्भ्याकिच्चेति
तन्वा ॥

मृतकम् । न० शवे ॥ मरणाशौचे ॥
यथा । यदिस्यान्मृतकेसूतिस्सूतके
चमृतिस्तथा । शेषेणैवभवेच्छुद्धिर
ह शेषे द्विरात्रकम् ॥

मृतकल्प । त्रि० मृतप्राये ॥ ईषदू
नोमृत । ईषदसमाप्ताविति कल्प
प्प्रत्यय ॥

मृतकान्तक । पु० शृगाले ॥

मृतजीव । पु० तिलकवृक्षे ॥

मृतमत्त । पु०)
मृतमत्तक । पु०) शृगाले ॥

मृतवत्सा । स्त्री० अजीवत्सन्तानाया
म् । मृतापत्यायाम् ॥

मृतसञ्जीवनी । स्त्री० मृतजीवनार्थि
कायां विद्यायाम् ॥ गोरक्षदुग्धाया
म् । मृत. सञ्जीव्यतेऽनया । जीव
प्राणधारणे । ल्युट् । ङीप् ॥

मृतस्नात । त्रि० अपस्नाते । मृत
मुद्दिश्यकृतस्नानेजने ॥ मृतेस्नात.
। सप्तमीतिसमासः ॥

मृतस्नानम् । न० अपस्नाने । मृतोद्दे
शेनस्नाने ॥

मृतसमोत्था । पुं० राजर्षिविशेषे ॥

मृतामदम् । न० तुत्थे ॥

मृतालकम् । न० तुवरिकायाम् ॥
मृतमालयति । अलभूषणादौ ।

संज्ञायाम् । संज्ञायाकन् ॥

मृति । स्त्री० मरणे ॥ मृङ् प्राणत्यागे । स्त्रियांक्तिन् । मृति प्राणवियोग स्यान्नतुनाश सतो मत । मृङ्प्राणत्यागइत्युक्त स्वयनष्ट कथ त्यजेत ॥

मृत्कर । पु० कुम्भकारे ॥

मृत्कांस्यम् । न० शरावे ॥

मृत्किरा । स्त्री० जलजन्तुविशेषे । घुर्घुर्याम् ॥

मृत्क्षारम् । न० मूलके ॥

मृत्खलिनी । स्त्री० सप्तलायाम् । चर्मकषायाम् ॥

मृत्तालम् । न० तुवरिकायाम् । सुराष्ट्रजमृत्तिकायाम् ॥ मृदितालं प्रतिष्ठाऽस्या ॥

मृत्तालकम् । न० मृत्ताले ॥ स्वार्थे कन् ॥

मृत्तिका । स्त्री० मृदि ॥ माटी० इ० भा० ॥ मृदेव । स्वार्थे० मृदस्तिकन् । प्रत्ययस्यादित्त्वे वसिद्धे ० इकारोच्चारण प्रक्रियालाघवार्थम् । टापोलुक्यपिश्रवणार्थञ्च । पञ्चभिर्मृत्तिकाभि क्रीत पञ्चमृत्तिक पट ॥

मृत्फली । स्त्री० कुष्ठौषधे ॥

मृत्यु । पु० मरणे । पञ्चतायाम् । निधने । शरीराद्यारम्भककर्मक्षयनिमित्ते । सर्वमर्मच्छेदनरूपे० शरीरादिविच्छेदे ॥ सचसर्वेषाब्रह्मादीनाकालप्राप्यावश्यमेवभवति । तथाहि । प्राप्तेकालेस्वयब्रह्मापरार्द्धद्वयसम्मिते । निधन यातितरसा जगत्कर्तास्वयप्रभु । चतुर्युगसहस्रेषुब्रह्मणोदिवसेकिल । पतन्ति भवनात्पञ्चनवचेन्द्रास्तथापुन । तथैवद्विगुणेविष्णुमरणायोपकल्पते ॥ तथैवद्विगुणेकालेशङ्करशान्तिमेतिच ॥ कार्च्चिन्तामरणेमूढानिश्चलेदैवनिर्मिते । महीमहीधराणाञ्चनाश सूर्य्यशशाङ्कयो ॥ जातस्यहिध्रुवोमृत्युध्रुवजन्ममृतस्यच । अध्रुवेस्मिन्शरीरेतुरक्षणीययश स्थिरम् ॥ इतिश्रीदेवीभागवते ५ स्कन्धे २१ ऽध्याय ॥ आसन्नमृत्युर्लोकोयध्रुवादीन्नहिपश्यति ॥ तथाहि । अरुन्धतीध्रुवञ्चैवविष्णोस्त्रीणिपदानिच । आसन्नमृत्युर्नोपश्येच्चतुर्थं मातृमण्डलम् ॥ अरुन्धतीभवेज्जिह्वाध्रुवोनासाग्रमुच्यते । विष्णो पदानिभ्रूमध्येनेत्रयोर्मातृमण्डलमितिकाशीखण्डे १२ अध्याय ॥ संसारे । अविद्याकामकर्मसमुदाये । स्वाभाविकेधर्मिणि ॥ स्वाभाविकेज्ञाने ॥ संहारकारिणामध्ये विनाशहेतौ भगवतोविभूतौ । यमे । वैवस्वते ॥ मरणम् । मृङ्० । भूजिमृङ्भ्यां

युक्तावुक्ताविति मृत्युः ॥ योगविशेषे ॥ यथा । रवावनुराधा॰ सोमे उत्तराषाढा॰ कुजे शतभिषा॰ बुधे अश्विनी॰ गुरौ मृगशीर्षम्॰ भृगौ श्लेषा॰ शनौ हस्तनक्षत्रे मृत्युयोगो भवति ॥ लग्नादष्टमभवने ॥ यात्रायोगान्तरे ॥ अन्योन्यक्षेत्रगावेकर्क्षे वाकविभास्करौ । मृत्युयोगोऽयमाख्यातो यातुर्मृत्युप्रदायकः ॥

मृत्युजरे । स्त्री॰ द्वि॰ प्रज्वारस्याप्रियाप्रिययोः ॥ यथा । कालकन्ये मृत्युजरे प्रज्वारस्याप्रियाप्रिये । याभ्यां जगत्समुच्छिन्नं विधात्रा निर्मितं विधौ ॥ जरामृत्योरपि कालादुत्पन्नत्वात् कन्यासदृशत्वात् कन्यात्वम् । ते मृत्युजरे कालस्य कन्ये प्रज्वारः प्रकृष्टज्वरस्य प्रियाप्रिये पत्न्यौ भवतः । प्रियातोऽप्रियेऽतिशयितप्रियेद्वन्द्वः ॥

मृत्युञ्जय । पु॰ कृत्तिवाससि । शिवे ॥ मृत्युकन्याजिताशश्वच्छिवेनगुरुणा मम । न मृत्युना जित शम्भुः कल्पे कल्पे श्रुतौ श्रुतम् ॥ मृत्युं जयति । जिजये । स ज्ञायामृतृवृजिधारिसहितपिदम । इति खच् । मुम् ॥ यात्रायोगान्तरे ॥ लाभे भौमो गुरुश्छिद्रे षष्ठस्थो नीचभास्करः । मृत्युञ्जयसमाख्योऽयं सर्वशत्रुनिबर्हणः ॥

मृत्युनाशक । पुं॰ पारदे ॥ त्रि॰ मरणहर्त्तरि ॥

मृत्युपाश । पु॰ अधर्माज्ञानरागद्वेषादौ ॥

मृत्युपुष्प । पु॰ इक्षौ ॥

मृत्युफल । पुं॰ महाकालफले ॥

मृत्युफली । स्त्री॰ कदल्याम् ॥

मृत्युभङ्गुरक । पु॰ भवकृति । प्रेतपटहे । मरणसमयवाद्ये ॥

मृत्युभृत्य । पु॰ रोगे ॥

मृत्युमान् । त्रि॰ मृते ॥

मृत्युवञ्चन । पु॰ शम्भौ ॥ श्रीफले । द्रोणकाके ॥

मृत्युबीज । पु॰ वंशे ॥

मृत्युसूति । स्त्री॰ कर्कट्याम् । सागमायाम् ॥ मृत्यवे सूतिः प्रसवो यस्याः ॥ यथा कर्कटकी गर्भमाधत्ते मृत्युमात्मनः ॥

मृत्सा । स्त्री॰ प्रशस्तमृदि ॥ प्रशस्ता मृत् । सस्नौ प्रशंसायामिति सः । टाप् ॥ तुवरिकायाम् । तूवर॰ इ॰ भा॰ ॥ मृत्सा ऽस्त्यस्याः चेत्त्वेन । अर्शआद्यच् । टाप् ॥

मृत्स्ना । स्त्री॰ प्रशस्तायां मृत्तिकायाम् । मृत्सायाम् ॥ प्रशस्ता मृत् । सस्नौ प्रशंसायामिति स्न । टाप् ॥ तुवर्याम् । आढक्याम् । अरहर तूवर॰ इ॰ भा॰ ॥

मृत्‌०दृ। स्त्री० मृत्तिकायाम्‌॥ शौचे मृद्विशेषोयथाविष्णुपुराणे। वल्मीकमूषकोत्खातामृदमन्तर्जलातथा। शौचावशिष्टगेहाच्चनाद्याल्लेपसम्भवाम॥ अन्त प्राण्यवपन्नाश्चहलोत्खाताचपार्थिव। परित्यजेन्मृदस्त्वेता सकला शौचसाधनइति॥ अन्त प्राण्यवयन्मासकीटाम्‌॥ मृदति० मृद्यतैवा। मृदचोदेसम्पदादित्वात्क्विप्‌। काच्याम्‌। तुवरिकायाम्‌॥

मृदङ्कुर। पु० हारीतपक्षिणि॥

मृदङ्ग। पु० स्वनामप्रसिद्धवाद्ये। मुरजे॥ अथमृदङ्गादिविवरणम्‌। मर्द्दल खादिर श्रेष्ठोहीमस्यादन्यदारुज। रक्तचन्दनजोवाद्योगभीरध्वनिरुच्यके॥ सार्द्ध-हस्तप्रमाणन्तुदैर्घ्यमस्यविधीयते। त्रयोदशाङ्गुलवाममथवाद्वादशाङ्गुलम्‌॥ दक्षिणञ्चभवेदेनमेकेनाऽङ्गुलेनवा। करणामस्ववदनोमध्येचैवपृथर्भवेत्‌। षण्मासीयोभवेद्धस्तस्तस्यैकरणमतम्‌। मृत्तिकानिर्म्मितश्चैवमृदङ्ग परिकीर्त्तितः॥ पातयेत्खर्ज्जलिवाद्यवादनार्थंस्वमर्द्दले। विभूतिगैरिकभक्तकेन्दुकीनचसयुतम्‌॥ यद्वाचिपीटकदैयकौविनीसत्त्वमिश्रितम्‌। सर्वमेतच्च पिष्टतल्लेप खरलिरुच्यते॥ वामास्येपूरिकाकृत्वालेप दद्यान्मदक्षिणे। एवमर्द्दलक प्रोक्त सर्वेवाद्योत्तमोमत॥ अस्यसयोगमासाद्यसर्व्ववाद्यञ्चशोभते। एतद्ङ्ग्बीजकाष्ठेदलमर्द्धाङ्गुलविदु॥ इति। विशेष सङ्गीतशास्त्रेद्रष्टव्य॥ पटहे॥ घोषे॥ वशे॥ मृद्यते। मृद०। विडादिभ्य किदित्यङ्गच्‌॥ मृत्भङ्गमस्येतिवा॥

मृदङ्गक। पु० मृदङ्गे॥

मृदङ्गफल। पु० पनसवृक्षे॥ मृदङ्गतुल्यफलान्यस्य॥

मृदङ्गफलिनी। स्त्री० कोषातक्याम्‌॥

मृदङ्गी। स्त्री० कोषातक्यम्‌। श्वेतघोषाइतिगौ०दे०भा०॥

मृदर। पु० विषि॥ त्रि० विलससति॥ म्रियतेऽनेन०मृद्नातिवा। मृड्‌मद०वा। क्रदरादयश्चेति०अरप्रत्ययान्तोनिपातित॥ भये॥

मृदा। स्त्री० मृत्तिकायाम्‌॥

मृदाकर। पु० वज्रे॥

मृदित। त्रि० अभिनष्टे। विनाशिते॥ निष्पीडिते॥ चूर्णीकृते॥ मृद्यतेस्म। मृद०। क्त। इट्‌। क्ङितिचेतिनगुण॥ क्षौमे॥

मृदिनी। स्त्री० मृत्सायाम्‌॥

मृदु । त्रि॰ कोमले ॥ अतीक्ष्णे ॥ मृदु सर्वत्रबाध्यते ॥ मृद्यते । मृद मर्द्दने । प्रथिम्रदिभ्रस्जामितिकु, सम्प्रसारणं च ॥ मृदुशब्दोमृदुत्व-गुणमुक्त्वातद्द्रव्यमभिधत्ते द्रुतिगुणवचनोमृदुशब्द । तेनस्त्रियाङीष-भावे॰मृदु ॥ न॰ विशेषणत्वा-त्ती ॥ यथा । चित्रेन्दुमित्रयोःख्या-मृदुमेव तयाभृशु । तत्रगीता-म्बरक्रीडामित्रकार्यंसुशोभनम् ॥ स्त्री॰ग्रहकन्यायाम् ॥

मृदुकृष्णायसम् । न॰ सीसके ॥

मृदुगमना । स्त्री॰ हंस्याम् ॥ त्रि॰मन्दगमने ॥

मृदुचर्म्मा । पु॰ भूर्ज्जवृक्षे । त्रि॰कोमलत्वग्विशिष्टे ॥

मृदुच्छद । पु॰ भूर्जे ।कुरुद्रुमे ॥ शीताले ॥ अक्षोटे ॥

मृदुता । स्त्री॰ मृदुत्वे ॥

मृदुताल पु॰ शीतालवृक्षे ॥

मृदुत्वक् । पु॰ भूर्जपत्रवृक्षे ॥ मृद्वीत्वग्यस्य ॥

मृदुत्वच । पु॰ मृदुत्वचि ॥ मृद्वीत्वचायस्य ॥

मृदुत्वम् । न॰ सुवर्णे ॥ द्रुतिशब्दचन्द्रिका ॥

मृदुपत्र । पु॰ नले॥न॰कोमपर्णे ॥ त्रि॰कोमलपर्णवति॥ मृदूनिपत्राणियस्य ॥

मृदुपत्री । स्त्री॰ चिल्लीशाके ॥

मृदुपर्व्वक । पु॰ वेत्रे ॥ त्रि॰ कोमलपर्ववति ॥

मृदुपुष्प । पु॰ शिरीषवृक्षे ॥ त्रि॰ कोमलकुसुमविशिष्टे । मृदूनिपुष्पाणियस्य ॥

मृदुफल । पु॰ मधुनारिकेले ॥ त्रि॰ फलवति ॥ त्रि॰ कोमलफलवति ॥ मृदूनिफलानियस्य ॥

मृदुरूप । पु॰ सात्त्विकराजसवृत्तिद्वये ॥

मृदुरेचनी । स्त्री॰ मार्कण्डिकायाम् ॥

मृदुल । त्रि॰ कोमले मृदुर्गुणोस्यास्ति । सिध्मादिभ्यश्चेतिलच् ॥ न॰ जले ॥

मृदुलोमक । पु॰ शशके॥ त्रि॰ कोमलरोमविशिष्टे ॥

मृदूत्पलम् । न॰ नीलपद्मे ॥

मृद्वङ्गम् । न॰ वङ्गे ॥ कोमलावयवे । त्रि॰तद्वति । मृदून्यङ्गानियस्य ॥ कर्मधारयोवा ॥

मृद्वी । स्त्री॰ कपिलद्राक्षायाम् ॥ कोमलाङ्ग्याम् ॥ मृदुशब्दोमृदुत्वगुणमुक्त्वा॰मृदुत्वगुणयुक्त द्रव्यमभिधत्ते द्रुतिगुणवचनत्वे न॰वोतोगुण-वचनादितिपाक्षिकोङीष् ॥

मृद्वीका । स्त्री॰ गोस्तन्याम् । द्राक्षायाम् । मुनक्का॰ हिं॰ भा॰ ॥ मृद्नाति । मृदु॰ । चलीकादयश्चेति-

साधु ॥ कपिलद्राक्षायाम् ॥

मृधम्। न॰ युद्धे ॥ मर्द्दनम् । मृधु हिंसायाम् । बाहुलकात्॰ भावे॰ घञर्थेवाक ।

मृन्मय । त्रि॰ मृदोविकार ॥ मयट् ॥ स्त्री॰ मृन्मयी ॥

मृन्मरु । पु॰ अश्मनि । पाषाणे ॥

मृषा । अ॰ वितथे । मिथ्या झूठ॰ इ॰ भा॰ ॥ मृष्यते । मृषुसहने । काप्रत्यय ॥

मृषाध्यायी । पु॰ वके ॥

मृषार्थकम् । न॰ आहते । अत्यन्तासम्भवार्थवाक्ये ॥ यथा । एषवन्ध्यासुतोयातिखपुष्पकृतशेखर । कूर्मक्षीमतनुत्राणा शशशृङ्गधनुर्द्धर ॥ इ॰ ।, मृषाऽर्थीयस्यतत् । कप् ।

मृषालक । पुं॰ आम्रवृक्षे ॥

मृषावाद । पु॰ मिथ्योदिते । मिथ्यावाक्ये । टट्टयाम ॥

मृषावादी त्रि॰ मिथ्यावादिनि । मृषोद्ये । मृषावादोस्यास्ति । इनि ॥ मिथ्याभियोक्तरि ।

मृषोद्य । त्रि॰ मिथ्यावादिनि ॥ राजसूयसूर्य मृषोद्ये त्यादिनामृषोपपदाद्वदे कर्मणिनित्य क्यब्निपात्यते ॥ न॰ मिथ्यावाक्ये ॥

मृष्ट त्रि॰ अपनीतमले । शोधिते ॥ मृज्यतेस्म । मजूशुद्धौ । क्त. ॥ न॰ मरिचे ॥

मृष्टि । स्त्री॰ अन्नादे संस्कारविशेषे ।

मृष्टेरुक । पुं॰ वदान्ये । दानशौण्डे ॥ मिष्टाशिनि ॥ अतिथिद्विषि ॥

मेक । पुं॰ अजे । छागे ॥

मेकल । पु॰ ऋष्यन्तरे ॥ गिरिविशेषे ॥

मेकलकन्यका । स्त्री॰ नर्मदायासरिति । रेवायाम् ॥ मेकलस्यर्षेरद्रेर्वाकन्यका ।

मेकलाद्रिजा स्त्री॰ सोमोद्भवायाम् । रेवायाम ॥ मेकलाद्रेर्जाता । जनी॰ । ड ॥

मेक्षणम् । न॰ यज्ञीयपात्रविशेषे ॥

मेखल । पु॰ मेकलपर्वते ॥

मेखलकन्यका स्त्री॰ रेवायाम् ॥

मेखला । स्त्री॰ खड्गबन्धे । खड्गादेश्चर्मादिनिर्मितकटिबन्धने ॥ युद्धे हस्तात्पतनवारणायमणिबन्धे प्रक्षिप्यमाणेचर्मादौ ॥ स्त्रीकट्याभरणे । काञ्च्याम् ॥ रशनायाम् ॥ केचित्तु॰ एकयष्टिर्भवेत्काञ्चीमेखलात्वष्टयष्टिका । रशनाषोडशज्ञेयाकलाप पञ्चविंशक ॥ इतिपठन्ति॰ इहत्वभेदात्पर्यायता ॥ स्त्रीकट्याबन्धग्रन्थने ॥ श्रोणिस्थाने ॥ शैलनितम्बे । उपनयनकाले

धारणीयमुञ्जनिर्मितसूत्रचये ॥ यथा । मौञ्जीत्रिवृत्समाश्लक्ष्णाकार्याविप्रस्यमेखला । क्षत्रियस्यतुमौर्वीज्यावैश्यस्यशणतान्तवी ॥ मुञ्जालाभेतुकर्त्तव्या कुशाश्मान्तकवल्वजैः । त्रिवृताग्रन्थिनैकेनत्रिभिः पञ्चभिरेववा ॥ इ०मनु ॥ होमकुण्डोपरिमृद्घटितवेष्टनविशेषे ॥ यथोक्तवशिष्ठपञ्चरात्रे । यावान्कुण्डस्यविस्तारः खननं तावदिष्यते । हस्तेकैमेखलास्तिस्रोवेदाग्निनयनाङ्गुला ॥ कुण्डेद्विहस्तेताश्चैवारसवेदगुणाङ्गुला । चतुर्हस्तेतुकुण्डेतावसुतर्कयुगाङ्गुला ॥ मेखलाब्रह्मचारिमेखलावत्कुण्डवेष्टिताम् द्घटिता तास्वखातदेशाद्वाह्ये एकाङ्गुलिकपञ्चकण्ठपरित्यज्योच्छायेणविस्तारेणचेत्यादिक्रमेणवेदाग्न्यङ्गुला एतद्विपरीतास्तन्त्रान्तरोक्ताप्यवहारविरुद्धा ॥ पिङ्गलामतेपि । खातादेकाङ्गुलत्यक्त्वा मेखलानांविधिर्भवेदिति ॥ मखगतिलाति । ला० । आतइतिक । पृषोदरादि ॥ मालक्षौमेखति ०माईखतिवा । माशब्दोनिषेधेईखगतौ । वाहुलकात्कलच् ॥ यद्वा । माईखलति । खलसञ्चयेसिद्धमेव । मूलविभुजादित्वात्क । मणितु०वृद्धिः स्यात् ॥ नर्मदायाम् ॥ प्रश्निपर्ण्याम् ॥

मेखलिक । पु० मेखलिनि ॥ मेखलास्यास्ति । व्रीह्यादित्वाट्ठक् ॥

मेखली । पु० मेखलावति । मेखलिके । मेखलास्यास्ति । व्रीह्यादित्वादिनि ॥

मेघ । न० अभ्रे । वारिवाहे । घने । जलदे । मेघास्तुत्रिविधास्तत्रवह्निजाधूमयोनय । निश्वासजास्तुजीमूतास्तेज्ञेयाजीवरूपिण ॥ यज्ञजास्तुघनाघोरा पुष्करावर्त्तकादय । इतिविशेषस्तत्र शब्दार्णवे ॥ मेहतिसिञ्चति । मिहसेचने । अच् । न्यङ्क्वादित्वात्कुत्वम् ॥ मुस्तायाम् ॥ राक्षसे ॥ षड्रागान्तर्गतरागविशेषे ॥ यथा । भैरवोथवसन्तश्चनटोनारायणस्तथा । श्रीरागोमेघरागश्चषडेतेपुरुषाह्वया ॥

मेघकफ । पु० करकायाम् ॥

मेघकाल । पु० वर्षर्तौ ॥

मेघचिन्तक । पु० चातकपक्षिणि ॥

मेघङ्कर । पु० मेघजनने ॥ मेघान्करोति । मेघर्त्तिभयेषुकृञ खच् प्रत्यय । अरुर्द्विषदितिमुम् ॥

मेघज । त्रि० मेघभववस्तुनि ॥

मेघजालम् । न० कालिकायाम् । मेघावली ॥

मेघजीवन । पु० चातके ॥ मेघेजीवनमस्य ॥

मेघज्योति । पु० इरम्मदे । वज्राग्नौ । मेघस्यज्योति ॥ अन्योन्यसङ्घट्टनेनमेघाग्नि स्त्यत्रत्वादीयो ज्योतिरग्नि पततिस ॥

मेघडम्बर । पु० मेघगर्जने ॥ मेघस्यडम्बर ॥

मेघतिमिरम् । न० मेघाच्छन्नदिने ॥

मेघदीप । पु० विद्युति ॥

मेघध्वनि । पु० गर्ज्जिते । मेघनिर्घोषे ॥

मेघनाद । पु० वरुणे ॥ रावणात्मजे । इन्द्रजिति ॥ मेघस्यनादइवनादोयस्य ॥ मेघशब्दे ॥ पलाशवृक्षे । तण्डुलीयशाके ॥ इतिराजनिर्घण्ट ॥ मेघस्यनाद ॥

मेघनादजित् । पु० रामानुजे । लक्ष्मणे ॥ मेघनादमजैषीत् । जि० । सत्सूद्विषेतिक्विप् । तुक् ॥

मेघनादानुलासक । पु० मयूरे ॥

मेघनादानुलासी । पु० मयूरे ॥ मेघनादेनअनुलसति० तच्छील । लसश्लेषक्रीडनयो । सुप्यजातावितिणिनि ॥

मेघनामा । पुं० मुस्तके ॥ मेघनामानिनामास्य ॥ आदिलघौपञ्चमात्रके० ।ऽऽ॥

मेघनायक । पुं० आवर्त्तादौ ॥ यथा । चियुत शाकवर्षे तुचतुर्भिः शोधितेक्रमात् । आवर्त्तश्चिविस वर्त्त पुष्करद्रोणमम्बुदम् ॥ फलयथा । आवर्त्तेनिर्जलोमेघ स वर्त्त सबहूदक । पुष्करोदुष्करजलोद्रोण सस्यप्रपूरकइति ॥

मेघनिर्घोष । पु० स्तनिते । गर्ज्जिते ॥ मेघस्यनिर्घोष ॥

मेघपर्याय । पु० आदिलघौपञ्चमात्रके० ।ऽऽ॥ मुस्तके ॥ मेघोमेघवाचक शब्द पर्यायोऽस्य ॥

मेघपुष्पम् । न० पिण्डाभ्रे । वर्षोपले ॥ अम्बुनि ॥ नदीजले ॥ पु० इन्द्रस्याश्वे ॥ कृष्णस्यघोटके ॥ मेघ इपुष्पमिव ॥

मेघप्रसव । पु० जले ॥

मेघभव । त्रि० मेघोत्पन्नवस्तुनि ॥

मेघभूति । पु० वज्रे ॥

मेघमाल । पु० प्लक्षद्वीपस्थे गिरिविशेषे । रमागर्भजातकल्किदेवपुत्रे ॥

मेघमाला । स्त्री० कादम्बिन्याम् । मेघानामाला ॥

मेघयोनि । पु० धूमे ॥

मेघराग । पु० रागविशेषे ॥ मेघसंज्ञकोराग ॥

मेघवर्णा । स्त्री० नीलीवृक्षे ॥ त्रि० घनसमानवर्णवति ॥

मेघवर्त्म । न० नभसि । गगने ॥

मेघवह्नि । पु० वज्राग्नौ । इरम्मदे ॥

मेघवाह । पु० इन्द्रे ॥ यथा। राजा स्त्वर्थान्समाहृत्यकुर्यादिन्द्रमहोत्सवम् । प्रणीतोमेघवाहस्तुमहतीं वृष्टिमाहवेदितिदण्डनीति ॥

मेघवाहन । पु० इन्द्रे । तुरासाहि ।। मेघा महामेघागजरूपधारिणऐरावतादयोवाहनमस्य ॥ मेघान्वाहयतिचालयतिवा । ल्यु ॥ इन्द्रोहिमेघानाविश्यवर्षतीत्यागम ॥

मेघविस्फूर्जिता । स्त्री० अतिधृतिच्छन्द १९ प्रभेदे ॥ तल्लक्षणोदाहरणं यथा । रसर्त्त्वश्वैर्य्यौन्मौररगुरुयुतामेघविस्फूर्जितास्यात् ॥ यथा। कदम्बामोदाढ्याविपिनपवनाः केकिन, कान्तकेका ॥ विनिद्राः कन्दल्योदिशिदिशिमुदादर्दुराद्दप्तनादाः । निशान्त्स्यविद्युद्विलसिततलसन्मेघविस्फूर्जिताचेत् प्रियस्वाधीनोसौदनुजदलनोराज्यमस्मात्किमन्यत् ॥

मेघवेश्म । न० खे ॥

मेघसार । पु० चीनकर्पूरे ॥

मेघसुहृत् । पु० मयूरे ॥ मेघसुहृदस्य ॥

मेघस्तनितोद्भवः । पं० विकण्टकवृक्षे ॥

मेघाकाश । पु० अभ्राकाशे ॥

मेघाख्यम् । न० मुस्तके ॥

मेघागम । पु० प्रावृषि । वर्षाकाले ॥ मेघस्यागमोयस्मिन् ॥ मेघस्यागमने ॥

मेघानन्दा । स्त्री० बलाकायाम् ॥

मेघानन्दी पु० मयूरे ॥

मेघान्त ॥ पु० शरदि ॥ मेघानामन्तोयस्मिन् ॥

मेघास्त । पु शरद्दतौ ॥

मेघास्थि । न० करकायाम्

मेघाह्रदम् । न० आकाशे ॥

मेघोदर । पु० अर्हत्पितरि ॥

मेघ्य । त्रि० मेघभवे । दिगादित्वात्यत् ॥

मेचक । पु० मयूरस्यचन्द्रके ॥ मेचकोवर्णोस्त्यस्य । अर्शआद्यच् ॥ श्यामलवर्णे । कृष्णे ॥ मेचक कृष्णनील स्यादतसीपुष्पसन्निभ । इतिशब्दार्णवेमेद । बर्हिकण्ठसमवर्णमेचकब्रुवतेबुधा इतिकाश्च मचतिमिश्रीभवतिवर्णान्तरेण । मच मुचिकल्कने । कृञादिभ्य सञ्ज्ञाया वुन् । पचिमच्योरित्त्वोपधाया इतीत्त्वे लघूपधगुण ॥ धूमे ॥ मेघे ॥ शोभाञ्जने ॥ न० स्रोतोञ्जने ॥ अन्धकारे ॥ नीलाञ्जने ॥ त्रि० श्यामलयुक्ते ॥

मेचकाभिधा । स्त्री० पातालगरुडीलतायाम् ॥

मेटुला । स्त्री० आमलक्याम् ॥

मेठ । पुं॰ हस्तिपके । निषादिनि ॥

मेढ्र पुं॰ मेहने । शिश्ने ॥ मेहन्त्यनेन । मिहसेचने । दाम्नीतिष्ट्रन् ॥ मेहतिवा ॥ मेषे ॥

मेढ्रशृङ्गी । स्त्री॰ मेषशृङ्गीवृक्षे ॥

मेण्ठ । पुं॰ हस्तिपके ॥

मेण्ड । पुं॰ मेठे । हस्तिपके ॥

मेण्ढ । पुं॰ मेषे ॥

मेथि । पुं॰ मेधिकाष्ठे । खलेवाल्याम् । खलेपशुबन्धनार्थकाष्ठे ॥ मेथ्यन्तेपशवोऽत्र । मेथृसङ्गमे । सर्वधातुभ्यइन् ॥

मेथिका । स्त्री॰ मेथिन्याम् । मेथ्याम् । गन्धबीजायाम् । मेथीतिप्रसिद्धशाके ॥ मेथिकावातशमनी श्लेष्मघ्नीज्वरनाशिनी । तत स्वल्पगुणावन्यावाजिनासातुपूजिता ॥ अपिच । मेथिकादीपनीरुच्यावद्धविट्क्रिमिशुक्रनुत् । रूक्षोष्णातत्फलकासानिलश्लेष्मवमीन्जयेत् ॥

मेथिनी । स्त्री॰ मेथिकायाम् ॥

मेथी । स्त्री॰ मेथिकायाम् । गौरादित्वात्कृदिकारादितिवाङीष् ॥

मेद । पुं॰ मेदसि । वपायाम् । शुक्रमासस्नेहे ॥ अलम्बुषायाम् ॥ मेद्यति॰ । ञिमिदास्नेहने । घञ् ॥ वैदेहेननिषादभार्यायाजनिते॰ऽन्त्यजविशेषे ॥

मेदपुच्छ । पुं॰ दुम्बके । दुम्बा॰ दुम्बा॰ इ॰ भा॰ प्र॰ मेषविशेषे ॥ मेदपुच्छोद्भवमासहृद्यवृष्यश्रमापहम् । पित्तश्लेष्मकरकिञ्चिद्वातव्याधिविनाशनम् ॥

मेदसारा । स्त्री॰ मेदायाम् ॥

मेदक । पुं॰ जगले । सुराकल्के ॥ मेद्यतिञिमिदा॰ । क्वुन्आदिभ्यो वुन् ॥

मेदज । पुं॰ भूमिजगुग्गुलौ ॥ त्रि॰ मेदोजवे ॥

मेदस् । न॰ शुक्रमांसप्रभवस्नेहविशेषे ॥ वपायाम् । वसायाम् ॥ मेदस स्वरूपयथा । यन्मासस्वाग्निनापक्वं तन्मेदइतिकथ्यते । तदतीवगुरुस्निग्ध तत्कार्यंतिष्ठद्रुयाम् ॥ स्थान यथा । मेदोहिसर्वभूतानामुदरेष्वस्थिषुस्थितम् अतएवोदरेवृद्धिः प्रायोमेदस्विनोभवेत् ॥ रोगविशेषे ॥ तन्निदानंयथा । अव्यायामदिवास्वप्नश्लेष्मलाहारसेविन । मधुरोन्नरस प्राय स्नेहान्मेदोविवर्द्धयेत् ॥ अन्नरस॰ आमद्रव अस्वत्वेवैगुण्य यथा । मेदसावृतमार्गत्वात्पुष्यन्त्यनेनधातव मेदस्त्वचीयतेतस्मादशक्तः सर्वकर्मसु ॥ मेद्यति । ञिमिदा॰ । असुन् ॥

मेदस्कृत् । न॰ मांसे ॥

मेदा । स्त्री॰ अष्टवर्गाङ्गौषधिविशेषे ।

मेदोद्भवायाम् । जीवन्त्याम् । श्वेता याम् ॥ मणिच्छिद्रायाम ॥ तल्लक्षणादि यथा । शुक्लकन्दो नखच्छेद्यो मेदोधातुमिव स्रवेत् । य समेदेति विज्ञेयो जिज्ञासातत्परैर्जनैः ॥ मेदायुग गुरु स्वादु वृष्य स्तन्यकफावहम् । बृंहण शीतल पित्तरक्त वातज्वरप्रणुत् ॥ मेदायुगम् ० मेदा महामेदे ॥ मेदामहामेदास्थाने शतमूलीं प्रक्षिपन्ति ॥

मेदिनी । स्त्री० काश्मर्याम् । मेदायाम् ॥ मह्याम् । भूमौ ॥ मेदस्वत्याम् । अतद्ध्वनि । मलम्नोर्मेदकुष्ठत्वे तिशालिहोत्रेऽदन्तोपि मेद शब्दोस्ति ॥ यद्वा । मेद्यति । ञिमिदा० । ग्रह्यादित्वाण्णिनि ॥ मधुकैटभयोरासीन्मेदसैव परिप्लुता । तेनेयं मेदिनी देवी प्रोच्यते ब्रह्मवादिभिः ॥

मेदिनीद्रव । पु० पांशौ । धूलौ ॥

मेदुर । त्रि० सान्द्रस्निग्धे । अतिशयस्निग्धे ॥ मेदनशील ० । ञिमिदा० । भञ्जभासमिदो घुरच् ।

मेदुरा । स्त्री० काकोल्याम् ॥

मेदोजम् । न० अस्थ्नि ॥

मेदोद्भवा । स्त्री० मेदायाम् ॥

मेदोम्ब्रु । पु० वर्णसङ्करजातिभेदे ॥

मेदोवती । स्त्री० मेदायाम् ॥

मेध । पु० यागे । क्रतौ ॥ मेधति । मेधृ सङ्गमे ॥ पचाद्यच् ॥

मेधा । पु० मेधोभिधाने मुनिविशेषे ॥ वसिष्ठे ॥ स्वायम्भुवमनोः पुत्रे ॥

मेधा । स्त्री० धारणावत्यां बुद्धौ । अनेकग्रन्थार्थधारणशक्तौ ॥ अतीतानुस्मृतिर्मेधा तत्कालग्राहिणी मतिः । शुभाशुभविचारज्ञा प्रज्ञा धीरैरुदाहृता ॥ धृतिविशेषे ॥ सा चैव ज्ञानस्य भार्या । यथा । ज्ञानस्यति स्रो भार्याः स्वबुद्धिर्मेधा धृतिस्तथा । याभिर्विना जगत्सर्वं मूढं मत्तसमं सदेति । मेधते सङ्गच्छते सर्वमस्याम् । मेधृ० । गुरोश्च हल । टाप् ॥ मेधाकरमौषधं यथा । शङ्खपुष्पी वचासोमाब्राह्मी ब्रह्मसुवर्चला । अभया च गुडूची च अटरूषकवाकुची ॥ एतैरक्षसमैर्भागैर्घृतप्रस्थं विपाचयेत् । कण्टकार्यारसप्रस्थं बृहत्या च समन्वितम् ॥ एतद्ब्राह्मीघृतं नाम स्मृतिमेधाकरं परम् ॥ * ॥

मेधाकर । पुं० मेधाजनके गणविशेषे यथा । सतताध्ययनं तत्त्वज्ञानं च कथासदा श्रेष्ठानां तत्त्वशास्त्राणामवलोकनमेव च । सद्विजाचार्यसेवा च गणो मेधाकरः स्मृतः ॥

मेधाकृत स्त्री० सुनिषण्णके । सिता

बरशाकि । त्रि० मेधाकारके ॥

मेधाजित् । पु० कात्यायनमुनौ ।

मेधातिथि । पु० मुनिविशेषे । कण्व
  र्षे पुत्रे ।

मेधारुद्र । पु० कालिदासे ॥

मेधावती । स्त्री० महाज्योतिष्मत्याम्
  त्रि० मेधाविशिष्टायाम् ॥ मेधास्त्य
  र्थे० मेधावत्० ङी० पुनपुंसक
  यो ॥

मेधाविक्रम् । न० तीर्थविशेषे ॥

मेधावी । पु० शुकपक्षिणि ॥ पण्डिते
  ॥ व्याडौ ॥ मदिरायाम् ॥ त्रि०मे
  धान्विते ॥ प्रज्ञातिशयवति । जहा
  पोहसमर्थे ॥ शमदमसर्वकर्मोपरम
  गुरूपसदनादिसंपत्तिकाङ्क्षयुक्तो
  नमननिदिध्यासनाख्यवेदान्तवा-
  क्यविचारेणपरिनिष्पन्न वेदान्तम-
  हावाक्यकरणकनिरस्तसमस्ताप्रामा
  ण्याशङ्कचिदन्याविषयकमहब्र-
  ह्मास्मीतिब्रह्मात्मैक्यज्ञानमेवरेखा
  ०तयानित्य युक्ते ०स्थितप्रज्ञे ०विप
  श्चिति ॥ मेधास्यास्ति । अस्माया-
  मेधास्रजोविनि ॥

मेधाविनी । स्त्री०ब्रह्मण पत्न्या
  म् ब्राह्म्याम् ॥

मेधि । पु० खलेशल्याम् । खलेपशु
  बन्धनायारोपितेकाष्ठे ॥ पुंसिमेधि
  खलेदारुन्यस्त यत्पशुबन्धने ॥ मे-
  ध्यन्ति पशवोत्र । मेधृ० । इन् ॥

मेधिर । त्रि० मेधाविनि ॥

मेध्य । पु० यवे ॥ छागे ॥ खदिरे ॥
  त्रि०पवित्रे । शुचौ । शुद्धे । यज्ञि
  ये ॥ मेधनार्हम । मेधृ० । ऋहलो
  र्ण्यत् ॥ मेधायैहितोवा । उगवा-
  दिभ्योयत् ॥ मेधामर्हतिवा । द-
  ण्डादिभ्यायत् ॥ मेधद्रववा शा
  खादिभ्योय ॥ शमेनमेध्यमखि
  लममेध्य ज्ञानतोभवेत् । ब्रह्मज्ञा
  नेसमुत्पन्ने मेध्यामेध्यनविद्यते ॥

मेध्या । स्त्री० रक्तवचायाम् ॥ रोच-
  नायाम् ॥ केतक्याम् ॥ ज्योति-
  ष्मत्याम् ॥ शङ्खपुष्प्याम् ॥ ब्रा
  ह्म्याम् ॥ मेधायैहिता । यत् ।
  टाप् ॥ योषिति । नायाम् ॥ सो
  म शौच ददौस्त्रीणागन्धर्वश्चशुभा
  गिरम् । पावक सर्वमेध्यत्व मे
  ध्यावैयोषितोह्यत ॥

मेनका । स्त्री० हिमालयस्यभार्याया-
  म् । अपर्णामातरि ॥ स्वर्वेश्यायाया-
  म् । शकुन्तलायाजनयित्र्याम् ॥

मेनकात्मजा । स्त्री० गिरिजायाम् ।
  दुर्गायाम् ॥ मेनकाया आत्म-
  जा ॥

मेनकापति । पु० हिमालये ॥

मेनकापुत्र । पुं० मैनाके ॥ मेनका
  या पुत्र ॥

मेनकाप्राणेश । पु० हिमालये ॥

मेना । स्त्री० मेनकायाम् । हिमाद्रे

र्भायायाम् ॥

मेनाजा । स्त्री॰ पार्व्वत्याम् ॥

मेनाद । पु॰ केकिनि । मयूरे ॥ मार्जारे ॥ छगले । छागे ॥

मेनाधव । पु॰ उमागुरौ । हिमालये ॥

मेनासुत । पु॰ मैनाके ॥

मेय । त्रि॰ प्रमेये ॥ मानाधीनामेयसिद्धिः ॥ मीयते । माङ् माने । अचोयत् । ईद्यति । गुणः ॥ मातुंपरिच्छेत्तुं योग्यो वा ॥

मेयाभ । त्रि॰ मेयसमानाकारे ॥ मेयस्याभेवाभायस्य सः ॥

मेरक । पु॰ विष्णौ ॥ असुरभेदे

मेरु । पु॰ सुमेरौ । अत्युच्छ्रितानां शिखरिणांमध्ये भगवतो विभूतौ । हेमाद्रौ । रत्नसानौ । सुरालये ॥ जम्बुद्वीपस्थितेनाभिस्तद्वृत्तं लक्षयोजनम् । क्षाराब्धिनापरिवृतम् परिवृत्तं मताम्‌ता ॥ तस्यमध्ये स्थितः शैलराजराजो हिरण्मयः । तिरस्कृतांशुमज्ज्योतिर्मेरुः सुरनिषेवितः षोडशसहस्राणि क्षितौ विष्टो मही-तलात् । तदूनमुन्नतोवच्च मूलेषोडशविस्तृतः ॥ समेरुर्भूमेरन्तः षोडशयोजनसहस्राणि प्रविष्टः । मही तलादारभ्यऊर्द्धं यावच्चतुरशीति योजनसहस्रोन्नतिः मूलेच षोडशसहस्रविस्तारः । ऊर्द्धं तीयशरावाकृतिविस्ताराधिक्येनद्वे गुण्यम् । उत्तम्बश्रीमत्स्यतन्त्रे । षोडशैकसहस्राणि बुध्नभागे प्ररोपितः । तान्यस्य मूले विस्तारः स्यादूर्द्ध्वं द्विगुणस्तु सः ॥ सशरावाकृतिर्द्देविमेरुर्द्देवाश्रयोऽद्रिराट् । इति । चिषुपादान्तरेष्वस्य चतुर्ष्वेषु पर्व्वसु । नेमय कटकाकारानिर्गतादीप्तिमत्तरा ॥ एकादशसहस्रातु मनुसाहस्रकोपरा । नेमिर्यामस्तकोपान्ते लोकपालसमाश्रया ॥ चक्रवाटेतितामाहुः सर्व्वरत्नप्रभावतीम् । अस्यमेरोः स्वोच्छ्रायपादेनपञ्चविंशतिसहस्रात्मकेनान्तरयेणतेषु तथाविधेषु तत्रचतुःसहस्रविस्तृतेषु पर्व्वसुभागसन्धिषु कटकाकारा सुष्ठुदीप्तास्तिस्रोनेमयोमेखलानिर्गता॰ तदेवेषु-चिषुस्थानेषु चतुर्द्दिक्षु दर्शयति । एकादशसहस्रेत्यादिना॰ एकाचा द्वादशसहस्रप्रमाणा॰ द्वितीयामनुसाहस्रिकाचतुर्द्दशसहस्रा॰ चतुर्द्दशत्वोक्तस्व॰ तृतीयाऽष्टादशसाहस्रविस्तृता । सानेमिर्यामस्तकसमीपे लोकपालाश्रयभूताचानेकरत्नप्रभाभासुराच॰ तांचक्रवाटोत्या-आगमज्ञाआहुः । एवञ्चप्रागुक्तचतुरशीतियोजनसहस्रोच्छ्रायस्यमेरोः पर्व्वत्रयपञ्चसप्ततिसहस्रमानकम् । कटकत्रयन्तुनवसहस्रोन्नत

मेरौकरश्चिसहस्रमानकत्वमित्या-गमज्ञा । सिद्धगन्धर्वमरुतातद्ध पर्वंसुस्थिति । चक्रवाटाध स्थितेषुचिषुपर्वसुसिद्धादीनामास्पदम् । यातुचक्रवाटाख्योर्द्धमेखला तस्यामष्टसुशृङ्गेषुपुर्योष्टौसमवस्थिता । प्राच्यादिष्विन्द्रमुख्याना नामतस्तानिबोधत ॥ नानारत्नप्रभाजालमण्डलालङ्कृताम्बरे । सिद्धसाध्यमरुज्जुष्टाह्यमभूरमरावती ॥ रक्तपीतमणिप्रायहेमप्राकारगोपुरा । वह्नेस्तेजोवतीवह्नितुल्यभूतनिषेविता ॥ मृत्यो सयमनीतुङ्गलोहप्राकारमण्डला कालपाशपितृव्याधिप्रेतमारीनिषेविता ॥ कृष्णादैत्यपतेस्त्वोधामवहैत्यसेविता । नीलरत्नप्रभाजालवितानवरभूषणा ॥ शुद्धवत्यम्बुनाथस्यस्फटिकामलनिर्मिता । पाण्डुराभोपमैर्यादसेविताभातिधामभि ॥ वायोर्गन्धवतीतुङ्गश्वेतपीतध्वजाकुला । बलबद्भूतसङ्घुष्टासर्वरत्नविनिर्मिता ॥ महोदयाचन्द्रमस श्वेतामुक्तादिनिर्मिता । द्विजसङ्घसुताभातिपुरेहिमगिरिप्रभे ॥ ज्वलच्चाटहट्टाध्यक्षरक्षयशोभता । पुरीयशोवतीसर्वरत्नजालकसेविता ॥ ब्रह्मसर्वर्त्तुसुखदाचक्रवाटार्द्धविस्तृता । पुर्योष्टाननिखाद्भूतपारिजातरजोरुणा ॥ चक्रवाटार्धेन नवसहस्रात्मकेनविस्तीर्णा ॥ वेधसानिमंतालोकपालचक्रानुवर्तिनाम् । भूतयेस्वर्गदूर्त्तागीयन्ते कविभि क्षितौ ॥ अथब्रह्मणपुरी । चतुर्दशसहस्राणियोजनानारुयम्भुव । मध्येमनोवतीनाम पुरीलोकेशवन्दिता ॥ याचकाराकृणानुच्चैर्विंयन्मागान्मह श्रिया । सावित्या स्पर्द्धमानेवस्वर्गकामातिवर्त्तिनी ॥ तस्यामुपासतेदेवा मुनयश्चमहौजस । महायोगीश्वरसिद्ध्यैयमाद्यैभूर्तवेधसम् ॥ तदीशभागैतस्याद्रे शृङ्गमादित्यसन्निभम । यत्तज्ज्योतिष्कमित्याहु सदापशुपते प्रियम् ॥ तस्यसानुषुकैलासपुरश्चित्रं सुस्थिता । स्कन्दनन्दिमहाकालगणेशादिगणेश्वरा ॥ मूर्द्धिदेवादिदेवस्यस्थानत्रिपुरविद्विष । रुद्रायुतगणैर्जुष्ट ब्रह्माद्यैस्सुरोत्तमै ॥ इतिमृगेन्द्रसंहितायाविद्यापादेभुवनाध्वप्रकरणेमेरोवर्णनम् ॥ जपमालाग्रवर्त्तिन्येकास्मिन्मणौ ॥ मिनोतिक्षिपतिज्योतींष्युच्चत्वात् । डुमिञ्प्रक्षेपणे । मिपीभ्याम् ॥ मात्रामात्रे । ०। ० ॥

मेरुक । पु० यक्षधूपे ॥

मेरुदेवी । स्त्री० नाभिभूतेःपत्न्याम् ॥

भगवतऋषभस्य जनन्याम् ॥

मेरुसावर्णि । पु॰ एकादशमनौ ॥

मेल । पु॰ सङ्गमे ॥ मेलनम् । मिल संश्लेषे । घञ् ॥

मेलक । पु॰ सङ्गे । सङ्गमे ॥ मेलनम् । मिल॰ । घञ् । स्वार्थे क ॥

मेलकालवणम् । न॰ औषरेलवणे ॥

मेलनम् । न॰ मैत्री । सङ्गमे ॥

मेला । स्त्री॰ मसीजले ॥ मैलवी ॥ अञ्जने ॥ महानील्याम् ॥ टाप् ॥

मेलानन्दा । स्त्री॰ मस्याधारे । मसीपात्रे ॥

मेलाम्बु॰ । स्त्री॰ मेलानन्दायाम् ॥

मेलाम्बु पु॰ मस्याधारे ॥

मेष । पु॰ हुडौ । मेढ्रे । उरभ्रे । उरणे । ऊर्णायौ । एडके । मेंढा॰ हू॰ भा॰ ॥ मेषस्य मांसपृष्ठ्यैस्यात्पित्तश्लेष्मकरगुरु । तस्यैवाण्डविहीनस्य मांसकिञ्चिल्लघुस्मृतम् ॥ अपि चास्य मांसगुणा । मेषमांसगुरुस्निग्धवल्यवातकफप्रदम् । मेद्॰ पुच्छामिषंब्रध्य कफवातकरगुरु ॥ मिषति । मिषस्पर्द्धायाम् । अच् । मेषज्य प्रभेदे । राशिविशेषे । क्रियसञ्ज्ञके ॥ लग्नविशेषे ॥ मेषलग्नोत्पन्नस्य फलंयथा । मेषलग्नेसमुत्पन्नश्चण्डोमानीधनीशुभः क्रोधीस्वजनहन्ता चविक्रमीपरवत्सल ॥

मेषक॰ । पु॰ जीवशाके ॥

मेषकम्बल । पु॰ ऊर्णायौ ॥ मेषलोमकृत कम्बल । शाकपार्थिवादि ॥

मेषलोचन । पु॰ चक्रमर्द्दे ॥ मेषस्य लोचनमिवलोचनमस्य॰ तत्तुल्यपुष्पत्वात् । लोचनशब्दस्तत्पुष्पेलाक्षणिक ॥ त्रि॰ मेषचक्षुस्तुल्यनेत्रे ॥

मेषवल्ली । स्त्री॰ मेषशृङ्ग्याम् ॥

मेषविषाणिका । स्त्री॰ मेषशृङ्ग्यां ॥

मेषशृङ्ग । पु॰ स्थावरविषप्रभेदे ॥

मेषशृङ्गी । स्त्री॰ मन्दीवृक्षे । मेढ्रशृङ्ग्याम् । मेषविषाणिकायाम् ॥ मेषशृङ्गीरसे तिक्तावातलाश्वासकासहृत् । रूक्षापाकेकटु पित्तव्रणश्लेष्माक्षिशूलनुत् ॥ मेषशृङ्गीफलतिक्तंकुष्ठमेहकफप्रणुत् । दीपनंस्रंसनंकासकृमिव्रणविषापहम् ॥ मेषशृङ्गमस्या॰ । मेषशब्दोमेषशृङ्गसदृशेलाक्षणिक ॥ गौरादि ॥

मेषा । स्त्री॰ त्रुटौ । क्षुद्रैलायाम् ॥

मेषाक्ष । पु॰ चक्रमर्द्दके ॥ मेषस्याक्षीवाक्षियस्य॰ तत्सदृशपुष्पत्वात् । अक्षणोदर्शनादिष्वच् । अक्षिशब्दपुष्पेलाक्षणिक ॥

मेषाक्षिकुसुम । पुं॰ चक्रमर्द्दके ॥

मेषाण्ड । पु॰ इन्द्रे ॥

मेषाधिप । पु॰ भौमग्रहे ॥ मेषस्य मेषराशे अधिप ॥

मेषान्त्री । स्त्री० वस्तान्त्रीवृक्षे ॥

मेषालु । पु० वर्व्वरावृक्षे ॥

मेषाह्वय । पु० चक्रमर्द्दे ॥

मेषिका । स्त्री० मेष्याम् ॥

मेषी । स्त्री० मेषस्त्रियाम् । भेड० भेडी० हू० भा० ॥ तिनिशवृक्षे ॥ जटामांस्याम् ॥

मेषूरणम् । न० दशमलग्ने ॥ यथा । कर्मस्थानञ्चदशमञ्चमेषूरणमास्पदम् ॥

मेह । पु० प्रमेहरोगे ॥ मेहति । मिहसेचने । पचाद्यच् ॥ मेहनवा । घञ् ॥ प्रस्रावे ॥ मेषे ॥

मेहघ्नी । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥ मेहहन्ति । हन० । अमनुष्यकर्त्तृकेचेतिटक् ङीप् ॥

मेहत् । त्रि० मूत्रयति ॥ मेहति । मिह० । शतृ ॥

मेहन । पुं० मुष्ककवृक्षे ॥ न० मूत्रे ॥ शिश्ने ॥ मेहनूत्यनेन । मिह० । करणेल्युट् ॥

मैत्र । पु० ब्राह्मणे ॥ सुधन्वाचार्य्ये ॥ न० अनुराधानक्षत्रे ॥ विशेषनक्षत्रादौयथा । चित्रेन्दुमित्रपौष्णाश्च मृदुमैत्रंतथाभृगु । तत्रगीताम्बरक्रीडामित्रकार्य्यञ्चशोभनम् ॥ अष्टमतारायाम् ॥ मित्रदेवताकपायुसम्बन्धान्मूत्रपुरीषोत्सर्गे ॥ अत्राह्वा पस्तम्बः । मूत्रपुरीषेकुर्याद्दक्षिणां दिशदक्षिणापरावेति । [illegible] नैरृतीम्० गत्वेतिशेष [illegible] तथा अस्तमितेचवहिर्ग्रामाद्दाराम[illegible]सथा न्मूत्रपुरीषयोः कर्मवर्ज्जयेदिति ॥ शुष्कैस्तृणैस्तथाकाष्ठैः पत्रैर्वेणुदलैर्नवा । मृन्मयैर्भाजनैर्वापिच्छन्नाद्यवसुन्धरामितिवायुपुराणम् ॥ मूत्रोच्चारसमुत्सर्गंदिवाकुर्यादुदङ्मुख । दक्षिणाभिमुखोरात्रौसन्ध्ययोश्चयथादिवेतिमनुः ॥ त्रि० मित्रसम्बन्धिनि ॥ मैत्रीस्निग्धता० तद्वति ॥ मित्रस्यकर्मभावोवा । युवादित्वादण् ॥ मित्रोदेवतास्यवा । सास्यदेवतेत्यण् ॥

मैत्रभम् । न० अनुराधानक्षत्रे ॥

मैत्रायणीय । पु० यजुर्वेदस्यशाखाभेदे ॥

मैत्रावरुण । पु० पुरोनुवाक्यायाव क्तरि० ऋत्विग्विशेषे ॥ यथा । मैत्रावरुणेनपुरोवाक्यायामुक्तायां तत्प्रकाशितदेवतोद्देशेनाध्वर्य्युर्होतृपठितयाज्यान्तेवषट्कारेणसोमादिकञ्जुहोतीति ॥ अगस्त्यमुनौ ॥

मैत्रावरुणि । पु० अगस्त्यमुनौ ॥ मित्रश्चवरुणश्च० मित्रावरुणौ । देवताद्वन्द्वेचेत्यानङ् । तयोरपत्यम् । अतइञ् ॥ वीक्ष्यागर्जन्त्यप स्त० ॥

मैत्री । स्त्री० सौहार्दे ॥ स्निग्धतायाः

म् ॥ सर्वप्राणिषु सुखसम्भोगापन्नेषु० साध्वेतन्ममित्राणां सुखित्वमिति मैत्रीं भावयेन्न त्वीर्ष्याम् ॥ अण न्तान्मैत्रशब्दान्ङीप् ॥ विद्विष्टपतितोन्मत्तबहुवैरातिकीटकैः । बन्धकीबन्धकीभर्तृक्षुद्रानृतकथैः सह । तथातिव्ययशीलैश्च परीवादकरैः शठैः । बुधो मैत्रीं न कुर्वीत० नैकः अत्यन्तकीटवत्पौत्रक ॥ उत्कृष्टमध्यमनिकृष्टजनेषु मैत्रीयद्वच्छिलासु सिकतासु जलेषु रेखा । वैरं क्रमादधममध्यमसज्जनेषु तद्वच्छिलासु सिकतासु जलेषु रेखेव्युद्भट. ॥ उपकारित्वे ॥ अनुराधाभे ॥

मैत्रीवल । पु० बुद्धे ॥ मैत्रीवलयस्य स ॥

मैत्रेय । पुं० स्लावाभिधर्षौ । बकेः । चैकितायने ॥ मुनिविशेषे ॥ मित्रायाः अपत्यम् । गृष्ट्यादिभ्यश्चेतिढञ् । दाण्डिनायनेतिनिपातनाद्युलोप. ॥ वैदेहादायोगव्यां जाते० सङ्करजातिविशेषे ॥ मैत्रेयकन्तु वैदेहो माधूकं सम्प्रसूयते । नॄन्प्रशंसत्यजस्रं यो घण्टाताडोऽरुणोदये ॥ माधूकमधुरभाषिणम् ॥ भाविबुद्धविशेषे ॥

मैत्रेयिका । स्त्री० मित्रयुद्धे ॥ मित्रयूनांभावे ॥ गोत्रचरणाच्छ्लाघात्याकारतदवेतेष्वितिवुञ् । कैकयमित्रयुप्रलयानामितियादेश ॥

मैत्रेयी । स्त्री० याज्ञवल्क्यस्यर्षेःपत्न्याम् ॥

मैथिल । पु० जनकनृपे ॥ त्रि० मिथिलायाभवे ॥ अण् ॥

मैथिली । स्त्री० जानक्याम् ॥ सीतायाम् ॥

मैथिलेय । पु० सीतापुत्रे । अपत्ये ढक् ॥

मैथुनम् । न० मिथुनसाध्ये अग्न्याधानपुत्रोत्पादनादौ ॥ सङ्गते ॥ रते । सुरते । धर्षिते । व्यवाये । ग्राम्यधर्मे । निधुवने ॥ मिथुनमेव । प्रज्ञाद्यण् ॥ मिथुनस्येदं वा ॥ स्मरणं कीर्त्तनं केलि प्रेक्षणं गुह्यभाषणम् । सङ्कल्पोऽध्यवसायश्च क्रियानिर्वृत्तिरेव च । एतन्मैथुनमष्टाङ्गं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ अशास्त्रीयेस्त्रीपुंसव्यतिकरे ॥ शीघ्रमैथुनगामी दीर्घायुरन्यथाल्पायु ॥

मैथुनी । पुं० सारसे ॥

मैथुन्य । त्रि० मिथुनार्थहिते । तस्मै हितमितियत् ॥ न० मिथुनीभावसुखे ॥

मैनाक । पु० पर्वतविशेषे । हिमालयस्यज्येष्ठपुत्रे । हिरण्यनाभे । सुनाभे ॥ क्रौञ्चं गिरिमतिक्रम्य मैनाकोनामपर्वत । मयस्य भवनं तत्र दानवस्य स्वयंकृतम् ॥

मैनालकृता । स्त्री० पार्वत्याम् ।
मेनाकसनैनालुजम्मसा ॥
मैनिदा । पु० माज्जिकै । मीनान्
हन्ति । पक्षिमत्स्येतिठक् ॥
मैन्द । पु० वानरविशेषे ॥ विष्णु
वध्यासुरविशेषे ॥
मैन्दन्ना । स्त्री० विष्णौ ॥
मैरेयम् । न० मद्यविशेषे ॥ मैरेयधात
कोपुष्पगुडधानाम्बुसहितमितिमा
धव ॥ आसवे ॥ मिरायांदेशवि
शेषे० औषधिविशेषे वाभवम् । न
द्यादिभ्योढक् ॥ वारुण्येवमैरेयमि
तिव्याख्यातार । तेषांमैरेयदोषे
णविषमीकृतचेतसाम् । निर्मोच
तिरवावासीदेवूनामिषमर्दनम् ॥
तेषायादवानाम् ॥
मोक्ष । पु० पाटलिद्रुमे ॥ मोक्षणे
मृतौ । मृत्युरेवापवर्गइतिचार्वा
क ॥ प्रक्षोणसर्वकर्मत्वात्स्वात
न्त्र्यसम्प्राप्तावूर्ध्वपदासादनमोक्ष
स्वर्गेवान्तरादिन । यदाह ।
लोहपञ्जरविच्छेदात्प्रवतेऽलाबुका
यथा । आरोहतितथामोक्षजीवो
मोहादिसंक्षयात् ॥ नित्यबोधसुखा
द्यैश्वधर्मैर्युक्त' सतिष्ठतीति ॥ मु
क्तौ । कैवल्ये । निर्वाणे । श्रेयसि
। नि श्रेयसि । अमृते । अपवर्गे ।
तत्त्वज्ञानकृतेऽज्ञानतत्कार्याभावे ।
निरतिशयानन्दाभिव्यक्तौ । निरव
शेषावीद्वितौ । स्वाविद्याकल्पि
ताप्रावृद्धि तत्त्वाभिमानरूप
बन्धनिवृत्तौ स्वरूपावस्थाने ॥
अनात्मभ्यो देहादावात्मबुद्धिस्तुदेहि
नाम् । साऽविद्या तत्कृतोबन्धस्तन्ना
शोमोक्षउच्यते ॥ मोक्षमिच्छन्सदा
कर्मत्यजेदेवससाधनम् । त्यजते
वहितज्ज्ञेयत्यक्तुः प्रत्यक्परपद
म् ॥ यथोक्त निर्वाणे । यावन्नक्षीय
तेकर्मशुभवाऽशुभमेववा । तावन्न
जायतेमोक्षोन्दृणाकल्पशतैरपि ॥
यथालौहमयै पाशै पाशै स्वर्ण
मयैरपि । तथावद्धोभवेज्जीव क
र्मभिश्चाशुभै शुभै ॥ कुर्वाण
सततकर्मकृत्वाकष्टशतान्यपि । ता
वन्नलभतेमोक्षयावद्ज्ञाननविन्दति
॥ मोक्षणम् । मोक्षअवसानेचुरादि
। घञ् ॥ यद्वा । मोक्षयति । मुचे
सन्नन्तादकर्मकाण्णिजन्तादच् ॥ मु
चेर्वाञ्छलणात्सेवा ॥
मोक्षक । पु० मुष्ककवृक्षे ॥
मोक्षणम् । न० मोचने ॥
मोक्षधर्म । पुं० शमदमादिषु ॥
महाभारतोक्तप्रकरणविशेषे ॥
मोक्षपरायण । त्रि० सर्वविषयविर
क्ते ॥ मोक्ष परमयनमस्य ॥
मोक्षमय । त्रि० परमानन्दस्वरूपाव
स्थानरूपे ॥
मोक्षसाधनम् । न० ज्ञाने ॥ कर्मणा-

स्वन्त करणशुद्धिद्वाराज्ञानेउपयो
गीनतेषांसाक्षान्मोक्षसाधनत्वम् ।
। यथा । कषायपक्ति कर्माणिज्ञा
नन्तुपरमागति । कषायेकर्मभि
पक्के ततोज्ञानप्रवर्त्तत इति । उ
पासनानान्तुचित्तैकाग्र्यम् नकै
वल्यमुपासनात् । तथाचमोक्षप्रा
प्तौद्वयोमार्गौ । तत्रज्ञानमार्ग
साक्षान्मोक्षसाधनमितरौचित्तशुद्धि
द्वारेतिविवेक ।

मोक्षी । त्रि० मोक्षाधिकारिमानवे ।
मोक्षयोग्ये ॥ स्थावरा कृमयश्चा
ब्जा पक्षिण पशवोनरा । धा
र्मिकास्त्रिदशास्तद्वन्मोक्षिणश्चयथा
क्रमम् ॥ चतुर्विधशरीराणिधृत्वा
मुक्तासहस्रश । सुकृतान्मानवोभू
त्वाज्ञानीचेन्मोक्षमाप्नुयात् ॥ चतु
रशीतिलक्षेषुशरीरेषुशरीरिणाम् ।
नमानुष्यविनान्यत्रतत्त्वज्ञानन्तुलभ्य
ते ॥ अत्रजन्मसहस्राणांसहस्रैरपि
पार्वति । कदाचिल्लभतेजन्तुर्मानु
ष्य पुण्यसञ्चयात् ॥ सोपानभूतमो
क्षस्यमानुष्य प्राप्यदुर्लभम् । यस्ता
रयतिनात्मानतस्मात्पापतरोऽत्रक
॥ नर प्राप्योत्तम जन्मलब्ध्वाचे
न्द्रियसौष्ठवम् । नवेत्त्यात्महित व
ससभवेद्ब्रह्मघातक ॥ इतिश्रीकु
लार्णवेप्रथमोल्लास ॥

मोक्षोपाय । पु० विविदिषासन्न्या
से ॥ साधनचतुष्टयसम्पत्तौ ॥

मोग । पु० जलवरट्टे ॥

मोघ । पु० प्राचीरे ॥
त्रि० हीने ॥ इ० है० चन्द्र ॥
हीने ॥ इतिमेदिनी ॥ निरर्थके ।
निष्फले ॥ मुह्यन्त्यस्मिन् । मुह० ।
फलमेतिघञ् । न्यङ्क्वादित्वात्कु
त्वम् ॥

मोघकर्म्मा । पु० सकामकर्म्मणि ॥
मोघानिश्रममात्ररूपाणिफलानीश्वरा
हीनिकर्म्माणियस्यस ॥

मोघज्ञान । त्रि० कुतर्कज्ञानविशि
ष्टे ॥ मोघम् ईश्वराप्रतिपादककुत
र्कशास्त्रजनित ज्ञान यस्य ॥

मोघपुष्पा । स्त्री० वन्ध्यायाम् ॥

मोघवृत्ति । त्रि० व्यर्थव्यापारे ॥

मोघा स्त्री० पाटलावृक्षे मोहयति
। मुह० । पचाद्यच् । न्यङ्क्वादि
त्वात्कुत्वम् ॥ विडङ्गे ॥

मोघाश । त्रि० कर्म्मिणि ॥ ईश्वर
मन्तरेणकर्माण्येवन फलदास्यन्ती
त्येवरूपामोघानिष्फलैवआशाफल
प्रार्थनायस्यस ॥

मोघोलि । पु० प्राचीरे ॥

मोच । पु० शोभाञ्जने ॥ मोचयति
। मुच्लृ० । णिच् । अच् । न० क
दलीफले ॥

मोचक । पु० कदल्याम् ॥ शिग्रौ
॥ मुष्ककवृक्षे ॥ त्रि० निर्मोचके ॥

विरागिणि ॥ मोचयति । मुच्लृ० । णिच् । अच । स्वार्थे कन् ॥

मोचनम । न० मोक्षणे ॥ त्रि० मोच कर्त्तरि ॥

मोचनिर्यास । पुं० मोचरसे ॥

मोचनी । स्त्री० कटकार्याम् ॥ मोचकल्याम् ॥

मोचरस । पुं० शाल्मलिनिर्यासे । पिच्छिलसारे । शाल्मलीवेष्टे ॥

मोचसार । पुं० मोचरसे ॥ मोचसावोहिमोग्राहीस्निग्धोवृष्य.कषायक । प्रवाहिकातिसारामकफपित्तास्रदाहनुत् ॥

मोचस्रुत् । पुं० मोचस्रावे ॥

मोचा । स्त्री० रम्भायाम् । कदल्याम ॥ शाल्मलीवृक्षे ॥ नीलीवृक्षे ॥ मुञ्चतिरसम् । मुच्लृ० । पचाद्यच । टाप् ॥ मोच्यते । घञ् वा ।

मोचाट । पुं० कृष्णजीरे ॥ रम्भास्थ्नि । कदलीगर्भे ॥ मलयोद्भवे ॥

मोचाफलम् । न० कदलीसस्ये ॥ मोचाफल स्वादुशीत विष्टम्भिकफकृद्गुरु । स्निग्ध पित्तास्रतृट्दाहक्षतक्षयसमीरजित् ॥ पक्वस्वादुहिम पाकेस्वादुवृष्यञ्चबृंहणम् । क्षुत्तृष्णानेत्रगदहृन्मेहघ्न रुचिमांसकृत् ॥ माणिक्यमर्त्त्यामृतचम्पकाद्याभेदाःकदल्याबहवोपिसन्ति । उक्तागुणा स्तेष्वधिकाभवन्ति निर्दोषताल्याच्च घुताचतेषाम् ।

मोचिका । स्त्री० मल्लविशेषे । मोड़० इतिख्याते ॥ मोचिकावातहृद्बल्यो वृंहणोमधुरागुरु । पित्तहृत्कफकृद्रुच्यावृष्यादीप्ताग्नयेहिता ॥

मोचित । त्रि० मुक्ते । मोक्षप्राप्ते ॥

मोटकम् । न० पितृदानार्थद्विगुणभुग्नकुशपत्रे ॥

मोटकी । स्त्री० रागिणीविशेषे ॥

मोटन । पुं० वायौ । न० चूर्णीकरणे । आक्षेपे ॥

मोटनकम् । न० त्रिष्टुप्छन्द ११ प्रभेदे ॥ यथा । स्यान्मोटनकंतजजाश्चलगौ ॥ रङ्गे खलुमल्लकलाकुशलश्चाणूरमहाभटमोटनकम् । य श्चिलवेनचकारसमेससारिपुं परिमोटयतु ॥

मोटा ॥ स्त्री० बलायाम् ॥

मोट्टायितम् । न० स्त्रीणांस्वाभाविकदशविधालङ्कारान्तर्गतालङ्कारविशेषे ॥ तल्लक्षण यथा । मोट्टायितप्रियस्मृत्यासाङ्गभङ्ग विजृम्भणम् ॥ अपिच । कान्तस्मरणवार्त्तादौहृदितद्भावभावत । प्राकट्यमभिलाषस्यमोट्टायितमुदीर्यते ॥ इ० ॥ मोटनेम् । मुटप्रमर्द्दने घञ् । बाहुलकादुचस्तुट् । भृशादिक्यङ्

माद्रावेल ॥

मोच । पु० शुष्कफले । वाने ॥ नक्र मक्षिकायाम् ॥ सर्पकरण्डे ॥

मोद । पु० हर्षे ॥ सन्तोषे ॥

मोदक । पु० क्षत्रियाच्छूद्रायाजातेवर्णसङ्करजातिविशेषे । मयरा० हू० गौ० दे० भाषाप्रसिद्दे ॥ पु० न० खाद्यविशेषे । लड्डुके । यवासशर्करायाम ॥ शर्करादिद्वारापक्वौषधविशेषे ॥ न० वर्णवृत्तप्रभेदे ॥ यथा । पादयुगक्कणनूपुरसुन्दरमाशुकरकुसुमद्दयमाहर । सुन्दरिसर्वजनीनमनोहरमोदकवृत्तमिदंपरिभावय यथा । मानसमेतदनुत्तमामिच्छति गोपकुलीयदिहरिरागच्छति । ततक्करवैप्रणतिमुरविद्विषिसर्वसपत्नजनेविहततल्विषि ॥ वि० हर्षके ॥

मोदनम् । न० सिक्थके ॥ मोदे ॥

मोदनीय । वि० हर्षणीये । आत्मनि ॥

मोदमान । वि० आनन्दावस्थाप्राप्ते ॥ प्रमुदिते ॥ षष्ठ्यासिद्धौ ॥

मोदमोदिनी । स्त्री० जम्ब्वाम् ॥

मोदयन्ती । स्त्री० वनमल्लिकायाम् । कठचेंबेली० हू०भा० ॥

मोदा । स्त्री० अजमोदायाम् ॥

मोदाख्य । पु० आम्रवृक्षे ॥

मोदाढ्य । त्रि० हर्षयुक्ते ॥

मोदाढ्या । स्त्री० मोदिन्याम् । अजमोदाया ॥

मोदित । त्रि० सुरभीकृते । हर्षिते । हृष्टे ॥ मुद्हर्षे । कर्त्तरिक्त ॥

मोदिनी । स्त्री० मल्लिकायाम् ॥ यूथिकायाम् । मदिरायाम् ॥ कस्तूरिकायाम् ॥ अजमोदाया ॥

मोरट । पु० लताप्रभेदे । कर्णपुष्पे । पीलुपर्णे । मधुस्रवे । दीर्घमूले क्षीरमोरटे ॥ न० इक्षुमूले ॥ अङ्कोठप्रसूने ॥ सप्तरात्रात्परक्षीरे ॥ नष्टदुग्धभवनीरंमोरट मैथ्यटे ऽथवोत् ॥ मुरति । मुरसवेष्टने । शकादिभ्योऽटन् ॥ अङ्कोठमूले ॥

मोरटकम् । न० इक्षुमूले ॥

मोरटा । स्त्री० मूर्विकायाम् । मुरहरा० हू० भा० । टाप् ॥

मोष । पु० चौरधने ॥ मुष्यते । मुषस्तेये । घञ् ॥

मोषक । पु० तस्करे ॥ मुष्णाति । मुष० । ण्वुल् ॥

मोषणम् । न० लुटने । मोसना० लूटना० हू० भा० ॥ छेदने ॥ वधे ॥

मोषिता । त्रि० चौरे । मोषणकर्त्तरि ।

मोह । पु० मूर्च्छायाम् ॥ दुःखे ॥ देहादावात्मबुद्धौ ॥ यच्च कुशलीभवेद्दुद्धि समोहइतिलौकिका ॥ चित्तविभ्रमे ॥ अविद्यायाम् । विपर्यये । अस्मितायाम् । तम कार्ये ।

भ्रमे । हिताहितविवेकासामर्थ्ये । तमसि । अज्ञानकृतविपर्यये । निर्णयासामर्थ्ये । व्याकुलताहेताववेकि ॥ मोहेनभवतिभेद क्लेशा सर्वेपितन्मूला ॥ अथाष्टविधोभेद । देवाश्चष्टविधमैश्वर्यमासाद्यामृताभिमानिन • अणिमादिकमात्मीय शाश्वतमभिमन्यन्तइति •सोयमस्मितामोहोऽष्टविधैश्वर्यविषयत्वादष्टविध ' ॥ मोहनम । सुखवैचित्त्ये । घञ् ॥ धर्मविमूढत्वे ॥मोहोधर्मविमूढत्व मानस्त्वात्माभिमानिता ॥ मोहश्चोयथापाप्मे । सुमनोबाण । मूयतामभिधास्वामिसर्वसंदेहनाशनम् । स्वरूपमुपदेशस्यसर्वविज्ञानदर्शनम् ॥ लोभ पापस्यबीजोऽयमे गोमूलन्तु तस्यहि । असत्य तस्य अन्धोमा यामाखासुविस्तर ॥ दम्भकोटिल्यपत्राधिकुकृत्यापुष्पित सदा । पैशुन्य तस्यसौगन्ध्यमज्ञान फलमेवहि ॥ छद्मपाषण्ड चौराश्चक्रूटा क्रूराश्चपापिन । पक्षिणोमोहवृक्षस्यमायाशाखासमाश्रिता ॥ अज्ञानन्तुफलतस्यरसोऽधर्म ' फलमुहि ।भावोदकेनसञ्जतस्तस्यसत्त्वात्मतुप्रिय: । अधर्मस्तस्यसुरभि क्लेदस्यमधुरायते । तादृशैश्चफलैश्च बसुफलोशोभयादप ' ॥ तस्यच्छा-

यासमाश्रित्यथेनर परिवर्त्तते । फलानितस्ययेऽश्नातिसुपक्वानिदिनेदिने ॥ फलानान्तुरसे नैवअधर्मेणतुपोषित । सुसम्पुष्टोभवेन्मर्त्य पतनायप्रयच्छति ॥ इति ॥

मोहकलिलम् । न० अविवेकात्मकालुष्ये । अहमिद ममेदमित्यज्ञानविलसिते ॥ रजस्तमोमले ॥

मोहन । पु० कामदेवस्यबाणविशेषे ॥ धुस्तूरवृक्षे । गर्वे । न० ग्राम्यधर्मे । सुरते ॥ होममन्त्रौषध्यादिद्वारासुग्धताकरणे । त्रि० मोहकारके ॥

मोहनलीला । स्त्री० सुरक्रीडायाम् ।

मोहना । स्त्री० त्रिपुरमालीपुष्पे । म कन्मालायाम् । पृक्कायाम् ।

मोहनी । स्त्री० उपोदक्याम् ॥ वटपत्याम् ॥

मोहपथ । पु० विपर्ययसशयतर्कमानप्रमादभयशोकेषु ॥ मोहस्यपथ ॥

मोहरात्रि । स्त्री०जन्माष्टम्याम् । कृष्णजन्मनियाप्रोक्तामोहरात्रिश्चसा मता ॥ अपिच । जन्माष्टमीमहेशानिमोहरात्रि [illegible] जगत्प्रलये । यथा । ब्रह्मपञ्चाशदब्द गतेतुब्रह्मणोनृप । दैनन्दिनस्तुप्रलयवेदेषु परिकीर्त्तितम् ॥ मोहरात्रिश्च साप्रोक्तावेदविद्भि पुरातने । तत्रसर्वेप्रणष्टाश्चचन्द्रार्कादिदिवौ

ष्णरा ॥ इत्यादिब्रह्मवैवर्त्तपुराणम् ॥ महाप्रलये० द्र० कश्चित् ॥
मोहशास्त्रम् । न० अविद्याजनकग्रन्थे ॥
मोहान्धकार । पु० अज्ञानध्वान्ते ॥
मोहित । त्रि० विवेकायोग्यत्वमापादिते। निर्णयसामर्थ्यप्रापिते मोह सञ्जातोऽस्य। तारकादित्वादितच् ॥ अनात्मसु देहेन्द्रियादिष्वात्माभिमानरूपयुक्ते पुरुषे ॥
मोहिनी स्त्री० त्रिपुरमालिकापुष्पे॥ पृक्कायामोषधौ ॥ शास्त्रीयज्ञानभ्रंशहेतुभूतायांप्रकृतौ ॥ समुद्रमथनकाले दानामसृतपानायासुराणांमोहनायचभगवद्वतारविशेषे॥ स्वर्वेश्याविशेषे
मौक्तिकम् । न० मुक्तायाम् । इन्दुरत्ने । मुक्ताफले । मोती० इ० भा० ॥ मौक्तिकंशीतलंवृष्यं चक्षुष्यं बलपुष्टिदम् ॥ अपिच । मौक्तिकञ्चमधुरं सुशीतलं दृष्टिरोगशमनंविषापहम् । राजयक्ष्मपरिकोपनाशनंक्षीणवीर्यबलपुष्टिवर्द्धनम् ॥ अथलक्षणयथा । नक्षत्राभंसुवृत्तमत्यन्तमुक्तास्निग्धं स्थूलंनिर्मलंनिर्व्रणञ्च । न्यस्तं धत्तेगौरवंयत्तुलायांतन्निर्मौल्यं मौक्तिकंसौख्यदायि ॥ अथदोषलक्षणयथा । शक्तिच्छायंमौक्तिकंयच्च कायंशुक्तिस्पर्शंरक्ततांचातिधत्ते । मत्स्याक्ष्याद्यं रूक्षमुत्तानमत्यन्तंतद्वार्यं धीमतादोषदायि ॥ अष्टधामौक्तिकयथा । मातङ्गोरगमीनपोत्रिशिरस्त्वक्सारशङ्खाम्बु भृच्छुक्तीनामुदराच्चमौक्तिकमपि स्पष्टं भवत्यष्टधा॥ मौक्तिकविशेषोयथा । छायापाटलनीलपीतधवलास्तत्रापिसामान्यत सम्मानावहुशोनलब्धिरितिचेच्छौक्तिकतूल्यताम् ॥ अथपरीक्षायथा । लवणक्षारचोद्रिनिपात्यऽजगोमूत्रपूरितेक्षिप्तम् । मर्द्दितमपिशालितुषैर्यद्विकृततन्मौक्तिकंजात्यं । सुक्तं च । विनयादिभ्यष्ठक् ।
मौक्तिकतण्डुल ।पु० धवलयावनाले॥
मौक्तिकदाम । न० वर्णवृत्तप्रभेदे ॥ यथा । पयोधरमत्रचतुष्कमवेहिकलाभरणैःकिलषोडशदेहि । भुजङ्गपतेर्हृदिमौक्तिकदामसुवृत्तमिदंशृणु मौक्तिकदाम ॥ यथा । मयातवकिञ्चिदकारिकदापिविलासिनिरासमनुस्मरतापि । तथापिमनस्तवना श्वसनायव्रजामिकथंभवतीमपहाय॥
मौक्तिकप्रसवा । स्त्री० शुक्तौ ॥
मौक्तिकयोनि. । पु० शुक्तिशङ्खाद्यष्टसु ॥ यथा । शुक्तिः शङ्खोगज क्रोड फणीमत्स्यश्चदर्दुरः । वेणुरेतेसमाख्यातास्तज्ज्ञैर्मौक्तिकयोनयः . ॥ अगस्त्योप्याह । जीमूतकरिमत्स्याहिवंशशङ्खवराहजा । शुक्त्युद्भवाश्च विज्ञेयाअष्टौमौक्तिकयोनयः। इति।

मौखर्य्यम् । न० मुखरत्वे ॥
मौञ्जी । स्त्री० मुञ्जनिर्मितमेखलायाम्॥
मौञ्जीटवाख्य । पु० मुञ्जे ॥
मौञ्जीनिबन्धनम् । न० उपनयने ॥
मौञ्जानिबन्धनयच ॥
मौञ्जीपत्रा । स्त्री० बल्वजायाम् ॥
मौञ्जीबन्ध । पु० उपनयने ॥
मौञ्जीबन्धनम् । न० उपनयने ॥
मौढ्यम् । न० मौढ्ये ॥ मूढस्यकर्मभा वोवा । गुणवचनब्राह्मणादिभ्य कर्मणिचेतिष्यञ् ॥
मौद्गिक । पुं० कान्दविकविशेषे ॥ मो दका पण्यमस्यातदस्यपण्यमितिठक्
मौद्ग । त्रि० मुद्गावयवे ॥ मुद्गविकारे ॥ मुद्गस्यावयवोविकारोवा । बिल्वा द्यण् मुद्गे स दृष्टे ... ॥मुद्गादण्
मौद्गलि । पु० काके ॥
मौरज्य । पु० मुरज ... ... शो बजारकी ॥
मौञ्जीनम् । न० मुञ्जक्षेत्रे ॥ मुद्गानांभव नक्षेत्रम् । धान्यानांभवनेक्षेत्रेखञ् ॥
मौनम् । न० अभाषणे । तूष्णीम् । तूष्णीकाम् । शब्द । गराहित्ये ॥ कर्मनिमित्तमौनयथा । उच्चारेमैथुने चैवप्रस्रावेदन्तधावने । स्नानेभोज नकालेचषट्सुमौनसमाचरेत् ॥ गो प्यानांगोपनहेतुमौनं तत्र यमत्त्व भगवतोविभूति । नहितूष्णींस्थि तस्याभिप्रायोज्ञायते ॥ गुह्यानाम- ध्ये सन्यासश्रवणमननपूर्वकमात्म- नोनिदिध्यासनलक्षणमौनवाभगव- तोविभूति । मौनञ्चैवास्मिगुह्यानां मितिभगवदुक्ते ॥ मुनिभावे । ए कायतयात्मचिन्तने० निदिध्यासना ख्य वाङ्संयमइयमहितो ॥ मन स यमोमौनमितिभाष्यम् ॥ मुने कर्म णि० ज्ञानाभ्यासलक्षणे० निदिध्या सनशब्दिते ॥ यस्माद्वाचोनिवर्त्त- न्ते अप्राप्यमनसासह । यन्मौनयो- गिभिर्गम्य तद्भवेत्सर्वदाबुध ॥ वा चायस्मान्निवर्त्तन्ते तच्छक्यंकेनशक्य ते । प्रपञ्चोयदिवक्तव्य सोपिशब्दवि वर्जित ॥ इतिवातद्भवेन्मौनं स ताराद्भजसञ्ज्ञितम् । गिरामौनन्तुबा लानाप्रयुक्तब्रह्मवादिभि विराड् ... ... भावेवा । युग ता ... ... ॥
मौनधर । त्रि० मौनिनि ॥ धरति । धृञ् ० । अच् । मौनस्यधर ॥ मौनपरतिना ॥
मौनी । पु० मुनौ ॥ त्रि०मयतवा- चि । मौनव्रते ॥ यथा । गिनी- ष । ... ...
... ...
नाक्षतम् । एतच्चमौनमरुणोदय- मारभ्यस्नानपर्यन्तंकार्यंतत्स्नानका लमात्रे ॥ मौनमस्यास्ति । अतइ- निठनावितीनि ॥

मौनेय । पु० गन्धर्वगणविशेषे ॥
मौरजिक । त्रि० मार्दङ्गिके । मुर-
जवादके ॥ मुरज वादनयातद्वाद
नशिल्पमस्य । शिल्पमितिठक् ॥
मौर्ख्यम् । न० जाड्ये ॥ मूर्खस्यभाव
। वर्णदृढादिभ्य ष्यञ्चेतिष्यञ् ॥
मौर्वम् । न० काण्डे ॥ भस्मनि ॥
मूर्वाया विकार अवयवोवा । अण् ॥
मौर्वी । स्त्री० ज्यायाम् । धनुर्गुणे ॥
मूर्वाया विकार । अवयवोवाधनु
र्गुणस्य मूर्वात्वात् । ङीप् । अ म
ङ्ग्य म् कौ गा० द्व० गौ० भा० ॥
मौल । पु० वंशपरम्पराक्रमेणतद्दे-
शावस्थायिनि ॥ भूम्यादेर्मूलज्ञात
रि । गौडल० ह० गौ० भा० ॥ यथा ।
यपरम्परयामौला सामन्ता स्ता
मिनविदु । तदन्वयस्यागतस्यरात
व्यागोचवैर्महो । तन्नचन्द्र यथा । ये
तत्रपूर्वंनुसामन्ता पश्चादेशान्तरग
ता । तन्मूलत्वात्तेमौलास्तैरपिभि
परिकीर्तिता ॥ मन्विहय ॥ मूला
दागत । मूलेभवोवा । अण् ॥
मौलि । पु० स्त्री० किरीटे । धम्मि-
ल्ले संयतकेशे ॥ चूडायाम् ॥ मू
र्द्धनि ॥ पु० अशोकपादपे ॥ स्त्री०
भूमौ ॥ मूलस्यादूरभव । सुतङ्ग-
मादित्वादिञ् ॥ यद्वा । मूलस्या
पत्यम् । अतइञ् ॥
मौषलम् । न० मुषलतुल्ये ॥ यथा ।
गङ्गायामौषल स्नानमहापातकना
शनम् । महाभारतस्यपर्वविशेषे ॥
मौष्टा । स्त्री० क्रीडाविशेषे ॥ मुष्टि
प्रहरणमस्यांक्रीडायाम् । तदस्यां
प्रहरणमितिण । टाप् ॥
मौहूर्त । पु० ज्योतिर्विदि । दैव
ज्ञे । मुहूर्तमधीते० वेदवा । तद
धीतेत० देत्यण् ॥
मौहूर्त्तिक । पु० गणके । ज्योति
र्विदि । मुहूर्त्तमधीते० वेदवा ।
क्रतूक्थादिसूत्रान्ताट्ठक् ॥
म्रक्ष । पु० स्वदोषगूहने ॥ म्रक्षणे ॥
म्रक्षणम् । न० स्नेहने । अभ्यङ्गे ॥ तैले ॥
स्निग्धताकरणे । ...
सयोगी ।
म्रदिमा । पु० मार्दवे । मृदुत्वे ॥ म्र
देर्भावः । पृथ्वादिभ्यइमनिज्वा ॥
म्रदिष्ठ । त्रि० म्रदीयसि ॥ इष्ठन् ॥
म्रदीयान् । त्रि० अतिमृदुलतरे । अ
तिशयेनमृदुः ॥ ईयसुन् ॥ * ।
म्लातकम् । न० कैवर्तीमुस्तके ॥
म्रियमाण । त्रि० मरणासन्ने ॥
म्लक्ष्णम् । न० चोरिते ॥
म्लान । त्रि० मलिने । अत्रेरे । मलो
मसे क्लिष्टर्षचये । क्त । संयोगादे
रातोधातोर्यण्वतइतिनिष्ठातस्यन ॥
म्लाना । स्त्री० रजस्वलायाम् ॥ म्लाय
तिस्म क्तौ० । गत्यर्थेतिक्त । ।
संयोगादेरितितस्यन । टाप् ॥

म्लानि । स्त्री० कान्तिक्षये ॥ म्लाय
ति । म्लै० । वाम्लुलकाङ्क्षि ॥
म्लिष्टम् । न० अविस्पष्टे । अस्पष्टवा
क्ये ॥ त्रि० अव्यक्तभाषिणि । अस्पष्ट
भाषिते ॥ म्लाने ॥ म्लेच्छतेस्म ।
म्लेच्छ अव्यक्ते शब्दे । धृष्टस्वान्त
ध्यादिना निपातितम् ॥
म्लेच्छ । पु० किरातशबरपुलिन्दादि
पामरभेदे ॥ म्लेच्छाना सर्वधर्मराहि
त्यमुक्तं हरिवंशे । सगरस्तां प्रतिज्ञा
ञ्च गुरोर्वाक्यं निशम्य च । धर्मं जघा
न तेषां वै वेशान्यत्वं चकार ह । अर्द्धं
शकानां शिरसो मुण्डयित्वा व्यसर्ज-
यत् । यवनानां शिरः सर्वं काम्बो-
जानां तथैव च ॥ पारदा मुक्तकेशाश्च
पह्लवाः श्मश्रुधारिणः । निःस्वा
ध्याय वषट्कारा कृतास्तेन महात्म
ना ॥ शका यवनकाम्बोजाः पार
दाः पह्लवास्तथा । कोलिसर्पाः स
माहिषा दार्वाश्चोलाः सकेरलाः ॥
वशिष्ठवचनाद्राजन्सगरेण महात्मना
॥ शकाराशकदेशे । हवानाञ्चियाणा
म् एवं यवनादीनाम् ॥ तेषामात्म
धर्मपरित्यागान्म्लेच्छत्वं ययुरि-
ति विष्णु० पुरा० बौधायन गोमां
सभक्षको यस्तु विरुद्धं बहु भाषते । स
र्वाचारविहीनश्च म्लेच्छ इत्यभिधीय
ते ॥ पापरत कृतभाषणे ॥
अपशब्दे ह्रस्वोऽप्ययमपशब्द

इतिभाष्यम् ॥ न० हिङ्गुले ॥ म्ले
च्छति । म्लेच्छ० । पचाद्यच् ॥
म्लेच्छकन्द । पु० लशुने ॥
म्लेच्छजातीय । त्रि० म्लेच्छप्रकारे
॥ प्रकारवचने जातीयर् ॥ ॥
म्लेच्छदेश । पु० शिष्टाचाररहित-
वर्बरादिदेशे । प्रत्यन्ते यज्ञियदेशाद
न्यस्मिन्देशे ॥ चातुर्वर्ण्य-व्यवस्थान
यस्मिन्देशे न विद्यते । तम्लेच्छ
विषयं प्राहुरार्यावर्तमतः परम् ॥
अन्यापि विशेषो यथा । नद्याश्रीसपाला
यज्ञभूमिर्विज्ञेयास्तु सारतम् । तम्
लेच्छदेशजानीयात्र न तान्तिवे
षाया ॥ म्लेच्छजातिदेश
म्लेच्छभोजन । पु० गोधूमे ॥ न०-
यावके ॥
म्लेच्छमण्डलम् । न० म्लेच्छदेशे ॥
म्लेच्छमुखम् न० ताम्रे । शुल्वे । ताम्र
इति भाषाप्रसिद्धे । म्लेच्छदेशामु
खमुत्पत्तिरस्य ॥ म्लेच्छस्य मुखमि
व वा ॥
म्लेच्छास्यम् । न० ताम्रे । म्लेच्छदेश
आस्यमुत्पत्तिरस्य । म्लेच्छस्यास्य-
मिव वा ॥
म्लेच्छितम् । न० अपशब्दे । परभाषा
याम् ॥ न म्लेच्छितव्य यज्ञादौ स्त्रीषु
नाप्राकृतं वदेत् । सङ्कीर्णनाभि
जातेषु नाप्रबुद्धेषु संस्कृतम् ॥ म्ले
च्छतेस्म । म्लेच्छ० क्त । इट्

श्रीएकलिंगोविजयते

श्रभुजंगत्सुखकर प्रभुरेकलिङ्ग
शैलप्रधानशिखरस्थसुशैवपुर्य्याम् ॥
रम्यद्रुपुष्पितलताङ्कुरशोभिताया
सराधितोद्विजगणैरवतात्सुवशम्
॥ १ ॥
सुमेदपाटप्रवरोनृपोय शिवावतार
परिगृह्यराज्यम् ॥ करोतितत्त्व
द्विरमागतस्सन् शिवार्चनपुण्यदात
नोस्ति ॥ २ ॥
भूप श्रीसज्जनेशो जगतिगुणगण
वर्द्धयन्राजतेयसत्राविद्या सुभृत्य
सकलजनमनो गह्वरशोभयन्त्य
द्रष्टुचक्षुर्नृपाल भवतुसुनगरे
सर्वविद्याप्रधाना यस्मिन्कार्यैव
रिष्ठसद्खिलसुमत सर्वराज्यैप्र
बोधा ॥ ३ ॥
श्रीमत्श्रीसज्जनेशश्चकलहितकरो
राज्यकार्ये सुदक्ष स्वीय वृत्त
विचिन्वन्निखिलगुणचय वर्द्धयि
ष्णु सहिष्णु ॥ तिष्ठन्गच्छन्स
दायो नयजनसहितोभव्यकर्मप्रह
त्त कोशाद्दैर्देतिहासविवरिषति
धियास्वीयवाछानुकूल ॥ ४ ॥

स्ववंशवर्णनम्

श्रीवाप्पो योहि वापा सकल जन
ततो रावलेति प्रसिद्धोयेनैदचित्र
कूट विदिते सुनयतोभूपमानाख्य
मौर्यात् ॥ नैस्ततत्त्वशभूपागजशत
खतमेवं क्रमेरावलीयास्ते सर्वेभाग्य

स्ववंशवर्णनम्

वन्तोवहुवलिगुणिनो राज्यकार्येसु
दक्षा ॥ ५ ॥
श्री विक्रमीय शतके युगचन्द्रवर्षे
श्री राहपो नरपति र्बहुभाग्य
शाली ॥ तेनादि रावल पदादि
धृताद्विराणातत् संज्ञया नृपतय.
प्रथिता भवन्ति ॥ ६ ॥
तेषांहि वंशे जयसिंह भूप श्रील
क्ष्मणोसावलशो नृपेश ॥ नाम्ना
ऽरि हम्मीर नृपा वभूताम् श्रीखेत
सिंहोऽवनिपोवभूव ॥ ७ ॥
श्रीलक्षसिंहो बहुवीर योद्धावीर-
प्रतापोसकलारिहन्ता ॥ पश्चान्नृपो
मोकल वीरधर्मा धर्मार्थकामादि
कवर्मकर्ता ॥ ८ ॥
शून्याऽङ्काऽब्धीन्दु वर्षे सचिव
जनहित कुंभकर्णो भिषिक्तो
राज्ये श्रीमोकलीये नयपद रचना
दक्ष वीर प्रतापी ॥ येनखीयेन मा
म्ना वरतम नगर कुंभलो मेरुदु
र्गं देशेस्मिन् स्थापितो सौतद
वनिप यश कीर्तयन् भाति
साम्ब ॥ ९ ॥
पञ्चशाब्धिन्दु वर्षे उदय पतिनृपो
राज्यसिंहासनस्थ . सत्वीये नैव
दुष्टा चरण पदहतो भूत्कनिष्ठ .
क्षितीश ॥ शून्यशोब्धिन्दुवर्षेसक
लजनमतो रायमल्लोवभूव सयाम
लक्ष्मपुत्रोरसत्यतुशरचेराज्यसिंहा

सनस्थ ॥ १० ॥
बाणाष्टे च्छिन्दुवर्षे निखिल जन
हितो राजसिंहो बभूव मन्दाष्ट
च्छिन्दु वर्षे सुनयन रुचिरो विक्रम
स्तस्यभ्राता । इष्टे च्छिन्दौ हि
हत्वा समय नरपतिबाणवीर
कुदासो वेदाङ्क च्छिन्दु वर्षे उदय
नरपति स्तनिराजात्यभूप ॥ ११
षट् चन्द्र त्विन्दु वर्षे बृहदुदय
मथ सागरस्याद्यपुर्या प्रारम्भे
मनीष यम भवतनुत स्तत्पूर्वो
चकार ॥ वेदर्ख्वीन्दु वर्षे उदय
नरपतिश्चित्रकूटे उपेत्य चेन्द्रप्रस्थे
श्वर्यो अकबर यवन सजिगा
यातियुधे नागर्खीन्दुवर्षेनवतपन
सम श्रीप्रतापादिसिंह ॥ १२
श्रीच्वङ्ग क्षौमितिव्दे अमरनरपतो
राज्यसिंहासनस्थ शास्त्राब्धीन्दु
वर्षेनव तरणि सम कर्णसिंहो
हितस्थौ ॥ वेदाष्टत्विन्दु वर्षेनय
निपुणजगत्सिंहभूपोन्युदारोनन्दा
श्वान्द्रीन्दु वर्षे सकल जनसुहृद
राजसिंहस्तरेजे ॥ १३ ॥
सुमेदपाटे रचितं सरोवरंसुराज
सामुद्रिकनामसञ्ज्ञितम् ॥ सुराज
सिंहेन कृतार्थं कर्मणा सुरम्य
कूलेभवने सुशोभितम् ॥ १४ ॥
वसुत्यद्रीन्दु वर्षे शुभगुणनिरत
श्रीजया ख्यादिसिंहो येन स्वीयेन
नाम्ना बहुजल निलये निर्मितं
दिव्यखातम् ॥ षट् पश्चाद्रीन्दु
वर्षे ह्यपर नरपति राज्यदक्षो
हितीय सप्तत्वद्रीन्दु वर्षे सकल
सुखदसयामसिंहोन्यभूप ॥ १५ ॥
शून्या स्वा ऽद्रीन्दु वर्षे अपरनृप
जगत्सिंहभूपश्च तस्थौ ॥ सप्ताष्ट
न्दु वर्षे सुगुणपरनृप श्रीप्रतापा
दिसिंह ॥ १६ ॥
शून्यं गजष्टेन्दु वर्षे अपरनरपतौ
राजसिंहो नृपाशो नागेनृष्टेन्दु
वर्षे कुजन कुपयहन्तारिसिंहोबद्धा
स्य ॥ १७ ॥
मन्दद्याष्टेन्दुवर्षेऽपरनरपतिहम्मीर
सिंहोनृपालो वेदत्र्यष्टेन्दु वर्षे बहु
बलचपलोभीमसिंहोनरेश ॥ बा
णाष्टाष्टेन्दु वर्षे रुचिरवचनयुक्
श्रीजवानादिसिंह पश्चाष्टाष्टेन्दु
वर्षेसकलजनहितोभूपसर्दारसिंह
॥ १८ ॥
मन्दाष्टाष्टेन्दु वर्षे प्रबलभटहित
श्रीस्वरूपादिसिंहोभूपोदानीयशस्वी
सकल जनहितो लोक विख्यात
कीर्तिः ॥ श्रीशु त्यागी स्वराज्य
गज वय घनत पूर्णयन् सर्वसा
र सर्वराज्ये प्रबलनयनिपुणधिया
प्राज्ञतोदार शील । ॥ १९ ॥
नागेनृष्टेन्दु वर्षेशुचिविमलसुखद
शम्भुसिंहोबभूव भोगोदानीकृपालु

बहुविध रसिको रूप लावण्य युक्त । अल्पायुर्भोगभोक्तानिखिलजनहितो धर्मशील स्वलोकाच्च भुभूमौस्वलीलां निखिलसुखकरींसविधायाप्युयात ॥ २० ॥

इन्द्वंग्यङ्केन्दु वर्षे सकल सुखकरे सर्वस पन्निधाने श्रीमच्छ्रीसज्जनेश प्रजनसचिवयुक्राज्यसि हासनस्थ । सर्वंकार्यंविजानन्सुनयगुणधिया स्वल्पकालेन पूर्वं पश्चाच्चात्मयोग्यानखिलजनहितान्स्थापयन्राजतेयम् ॥ २१ ॥

स्तीयान्राज्यार्थदक्षान् सचिवनयगुणान् न्यसवीक्ष्य सर्वान राज्ञाचिन्तानुकूलनिखिल समयकप्रेमपूर्वानु भाषम् ॥ नित्यानन्दप्रकाशकविगुणकविताकर्मस स्फापूर्तिं भावा भावप्रकार प्रकटयति भरोय समेचास्ति मन्त्री ॥ २२ ॥

भूपालाच्चतिकेचित्स्वसुखरसरता स्वार्थभाजश्चभाज केचिद्वित्तानुषक्ता स्वपुरजनधनकर्षयन्तीयत त सम्यग्रीत्यासुनीत्या निखलजनपद्पालयन् लालयन्वै श्रीमान् श्रीसज्जनेशो भुवनसुखकरोभाति लोकेयमेक ॥ २३ ॥

लोकेकार्यंसमस्तं कठिनमतिधिया स्वाङ्गपूर्वानुकूल तन्मध्ये राजकीयं स्वधनजनपदश्च सत्ताभेकमूलम् । तत्कार्येदक्षभूपोनयनिपुणजनेश्चो यतेभूपसघात् सोयश्रीसज्जनेशो निखिलमतिमता राजतेमध्यवर्तौ ॥ २४ ॥

श्रीमच्छ्रीसज्जनेशो नवनिधिसहितश्चाष्टसिद्धेश्चपूर्णस्तस्यश्रीमन्त्रिवर्यौमिहिरविधुनिभौ स्वामिकर्मानुकूलौ ॥ एकश्रीश्यामलाख्योनिखिल जनमनो भारती भावदक्षपन्नालालोद्वितीय सकलविभवयुग् राज्यसर्वाधिकारी २५ (*++*

लोभान्मोहाद्विरक्तो निखिलजनहितो राज्यलाभानुरोधी सपद्यापद्यकृष्टोनयपथकुशलो मन्त्रिमुख्यो द्वियोग्य ॥ देशेऽस्मिन्मेदपाटे रणकरणभटे सर्वशश्याढ्यभूमौसोयश्रीश्यामलाख्यो निपुणकविकरो वर्ततेमचिराज ॥ २६ ॥

काव्यालकारवेत्ता सचिवकविवर श्यामलोवीरसिंह । शास्त्राभ्यासंगसक्तोगुणिगणरसिक कोशपूर्णाभिलाषी ॥ कोशशब्दार्थचिन्ताम णिमतिफलद सनिरोक्ष्यासमाप्तश्रुतग्रथस्यसर्वंबहुधनविषय पृष्टवान्स्वीयमित्रात् ॥ २७ ॥

प्रशस्तिपत्रादुद्धृतम्

सप्ताष्टाष्टेन्दु वर्षे उदयपुरपुरे श्रीजवानाख्यभूपे स्वर्गाधीशेन्द्रतुल्ये सकलजनपदश्रासतिख्यातकीर्तौ।

कोशविषयकप्रश्नो

दैवादागत्यगौड द्विजकुलतिलक
श्रीसुखानन्दनाथ कोशशब्दार्थचि
ता मणिमतिकलद प्रश्नसत्त्वा
न्स ॥ २८ ॥

पञ्चाशद्वर्णभागा अतिगहनतरा
शास्त्रग्रन्थस्थनून तेषामेकैकवर्ण
स्वरपदरचने दीर्घकालोव्यतीत ॥
शब्दान्ख्यातान् विचिन्वन्नतिवि
दितरे कोशसर्वेद्दिष्टा चैत्य
श्चि शम्भिताब्दा श्रमसुरचनया
सगता ' कोशपूर्तौ ॥ २९ ॥

(केनप्रकारेणकुत्रकोशस्य भागद्व-
यमुद्रित मित्यत्रोच्यते)

श्रीमन्यदिपृच्छतिकोशवृत्त विस्ता
रपूर्वंक्रमतोयथावत् ॥ वात्सल्यमे
वानुवदेयमेत द्विस्तारत सबद
बोधनार्थम् ॥ ३० ॥

सुखानन्दनाथेन माप्रत्यलेखिभव-
द्भि स्वमुद्रालये कोशएष ॥
सुसमुद्रणीयश्रुत प्रीतिभावात्त
दाचोत्तर तन्मया सव्यलेखि ॥ ३१ ॥

भवच्छ्रीकृपापूर्णपत्र सुलब्धम् पठ
स्तन्निजानन्दपूर्णोलिखामि ॥ मदी
याद्दिशक्तिर्नवित्तस्यद्दष्ट्या सहाये-
स्त्विशक्तिस्ततोदीर्घभूता ॥ ३२ ॥

तदारभ्यचिता सुकोशार्थमेषामदी
येहृदिव्यापिनीभव्यभावा ॥ कथकी
मक्षमावन संप्रयाचे जगत्यालिके
पूरिता शेम्बद्दित्वम् ॥ ३३ ॥

श्रीघासीरामकथनम्

दैवात्सु रम्ये यमुनानिकूले पया
दिपौरस्थितताजगजे ॥ श्रीघासि
रामस्य सुहृद्वरस्य वशीधरस्यास्य
समागमोऽभूत् ॥ ३४ ॥

मित्र प्रसन्ना ननभृत्यसेव्य सानन्द
मायान्त ममदगत्या ॥ अस्मामि
दानीं भरतस्यभूमौ दृष्टाद्दिलुब्धा
नद्दिदानशूरा ॥ ३५ ॥

श्रीमन्सखेकि कथितभवद्भि सर्वं
स्थितस्वल्पमनल्पमस्याम् ॥ कस्या
पिबाहुल्यमतीव चास्तिन्यूनत्वम
न्यस्य जगत्प्रभावात् ॥ ३६ ॥

श्रीमन्सखेकिं कथितभवद्भि शूरा
नसतीदमसत्यवाक्यम् ॥ शौर्येण
कश्चि द्धनतोद्दिकश्चिन्न वचित
क कातरोद्दिशूर ॥ ३७ ॥

शूरधनाड्ढेच्छसि कार्यदन्न मत्तो
यदाज्ञापयतत्करिष्ये ॥ श्रीमत्कृ
पातोधनत समर्थो द्दतावकीनो
निजभृत्यमुख्य ॥ ३८ ॥

जानामिसम्मित्र मुदारभाव त्वासा
दरप्राप्यवदामिहृद्यम् ॥ कुन्दस्यपु
र्यातवमातुलोस्ति विद्वद्वरोधी तस
मस्तविद्य ॥ ३९ ॥

तेनैककोशो रचितोद्य तोसौ चिश
म्मिताब्दे नबहुप्रयासात् ॥ द्रव्य-
व्ययीलोक द्दितार्थकारिन् तन्मु
द्रणकारयभोसमर्थ ॥ ४० ॥

श्रीमन् सखेस्मिन् सुकृते द्दिकार्ये

द्रव्यंकियत्त्व मितमत्रयोग्यम् ॥ श्रु-
त्वातदाविंशतिकसहस्र देयभवद्भि
र्नततोधिकञ्च ३९ ॥
एतन्मितद्रव्य सुदानकार्ये शक्तिर्म
दीयाभवत प्रसादात् । प्रातः स
मागत्यमदीयगेहे द्रव्यंगृहीत्वाकुरु
मासनाथम् । ४० ॥
प्रातर्गतोसौ रामसुखमति रमुल
प्राप्यहृष्ट कृतञ्चतस्य मांसवीच्यशी
घ्रान्निजजनसहितयासनादुत्थितस्ता
न् ॥ गाढव्यालिंग्यमोदाद्दतिनमन
तयास्थापयनदत्तभागेस्थित्वायेवहस्त
स्त सगद्गतिधनदस्तवनस गृहाण
॥ ४१ ॥ हस्तगृहीत्वाखधनस्यकोशे
यत्रस्थिता सन्निधनस्यपेटा ॥
नीत्वाऽवदत्स्वीकुरुतद्विविक्तम् वा
च्छाहितद्रूपयेनवाञ्छा ॥ ४२ ॥
वासीरामकथनात्पण्डितवंशीधर
स्येन्द्रपुर्य्यागमनम् ॥
इत्यविचार्येन्द्रिशक्रपुर्य्या गत्वाभ
वन्तनयग्रन्थकारम् ॥ यास्यामि
स कल्पकारस्तदङ्कि चित्ताङ्कितपत्र
मवाप्ययात । ॥ ४३ ॥
इन्द्रप्रस्थेसुरम्येबहुदिनवशतोमुख्य
मित्रैर्यथाय चायान्तदूरदेशाद्विबु
धवरसुखानन्दनाथोनिरीक्ष्य ॥ च
भ्युत्थानञ्चिदत्त्वानिजजनसहित स्था
पयन्नग्रभागे धन्योस्म्यद्यैव मित्र
निज भवनगत शोकयामि प्रस

न्नम् ॥ ४४ ॥
धन्योस्मिवीच्य कुशलाङ्गसमस्तदे
ह श्रीमन्नमयद्द्ययासहगच्छचा
यम् ॥ कोशस्यमुद्राविधीकुरुयत्न
माशु वित्तप्रदास्यतिपरत्तवभागि
नेय ॥ ४५ ॥
सिद्धि कृता भगवता खिलवित्तरू
पा तस्मात्सुगत्य कृपयागमनार्थमे
वाम् ॥ पत्रसुप्रेषयततोनिजकर्मकृ
त्वा याश्याम्यहञ्जवतयाभवदन्तिकृ
त्तम् ॥ ४६ ॥
कृत्वापत्र स्वपुरतस्तव भागिनेया
यातोस्मिकार्यमभिधायजवाद्वतीर्ण
यम् ॥ दास्यामिचाग्रदिवसेनिज
हस्तपत्रगच्छामितत्रबहुकालसमा
गम स्यात् ॥ ४७ ॥ चासीयराम
सुहृदस्यसुपत्रहस्त मावीच्यपत्रनि
खिलाशयमाभिगम्य ॥ सानन्दतो
ह्यभिवदन् किसुकार्थं मद्यपत्र
सुप्रेषययतस्त्वबुध प्रयातु ॥ ४८ ॥
पत्र विलिख्य ददतेस्म सुखाकगेहे
ततप्राप्यपण्डितवरस्य समागतोथ
सर्व सुसाधन मथत्वरया गृहीत्वा
कोशस्यकार्यमचलत् प्रतिवासरत
त् ॥ ४९ ॥
दत्वाहना द्विकदान सुशक्त्यभावे
कोशस्यकार्यमवधिमदद्वैजाते ॥
पश्चाहनी सहिबुधोपि परत्रगत्वा
शोकस्तयो स्वमभवन्नगरस्य मध्ये

श्री १०८ श्रीसज्जनेश्वयश कीर्तनम

॥ ५० ॥

इन्द्रप्रस्थस्थवासी हिजवरजगदानन्द
नाथोमहात्मातच्छिष्योधीरबुधि ।
सकल बुधजनैर्वन्दितो शास्त्रवर्ती
श्रीमन्न्यायानुपूर्त्यैवङ्कुरनगरेभ्राज्य
मान प्रयासी ॥ ५१ ॥

तच्छिष्यपण्डितवरो जगदाशिम
न्द सारस्वतो निजगुणप्रथितेन्द्र
प्रस्थ । ॥ श्रीमार्द्ध मुद्रणकरेषकु
यन्नकारी द्रव्यव्ययैवङ्कुकृतेनृपराज
दृष्टि ॥ ५२ ॥

शास्त्रार्थकारण विचार परप्रधाना
शीक्रप्रसिद्धसुख्यौरवपूर्णभाषा ॥
सत्कार्यसञ्चिकटिनपरसदुदत त-
स्त्रायतेक्षुगमल परयाक्षिरन्त्रा॥५३

देशे च सज्जिवबीधकपाकपाला
श्रीमत्सपूर्णकरणेक्षलवक्षिविधिना ॥
कस्यापिशक्तिरभवन्नहिपूर्णविस्ता
पूर्णविलसत्कलधी । कविराजम
णी ॥ ५४ ॥

श्रीयावदार्यकुलपङ्कजसूर्यभूप श्री
श्यामलाल्कविवराहितिशम्यचिरा
त् ॥ श्रीमच्छीकसुखदस्तलनक्त
इत्तमात्रांददाति कुलकीयसमाप्ति
यतम् ॥ ५५ ॥

श्रीसज्जनेप्रियकरे गुणमास्तपूर्णे
विद्याप्रचाररसिकेखिलनृपसूर्ये ॥
श्रीसूर्यवश्यनृपकीर्तिविशालमूर्ती
श्रीमस्य पूर्तिरिदम रचिताविधा

श्री १०८ श्रीसज्जनेश्वयश कीर्तनम

त्रा ॥ ५६ ॥

श्रीश्यामशर्मनकविराजवरेण सूर्यवंश
श्रीधराङ्घ्रवराशिजतदवमध्यात् ॥
एव क्रियमनमित वञ्चसाधनाद्य
नर्घ विचार्य धनत परिपूरि
तम् ॥ ५७ ॥

यश्चधवावनगराद्विजकेशरामादयाँ
द्विसासकामय कालकालपौरात् ॥
लाला मनोहर सुदास करावटे प
मिन्नीय साहिब करादृ मङ्गल
मानम् ॥ ५८ ॥

श्रीमच्छीसज्जनैर्जनसुखकरी
राज्यसि शासनस्य क्षाबन्मासावि
ज्ञातानिखिलसुखकरायासरायाज्ञि
जितम् ॥ न्यायान्यायप्रसक्ताउचि
तमनुचितमत्रीच्चकुर्वन्तिविज्ञा
स्थानस्थानविभिन्ननिखिलजनगत
तत्कार्यस्पूर्ति ॥ ५९ ॥

यत्रस्थान सुरम्य सकल विषयका
तत्रसुद्रातिपत्र देवीदेशीसुपासौं
मितक्रिनरचिते।ऋणडभाषाबरा-
वि ॥ श्रीमच्छीसज्जनेन्द्रप्रतिनिय
तनिदितुर्नबभा बलिव श्रीमच्छी
श्यामलाम्यां विरचयतिस्मविद्वार्थ
सूत्रान्तगामी ॥ ६० ॥

देशेऽस्मिन्मेदपाटे निखिलनगरवं
वसुधायालिसर्वै श्रीमच्छीसज्जना
ज्ञाऽप्रतिहतविषया श्रीमुखाज्ञिबद्ध
ताया ॥ तत्क्षारानौ हिबुद्धासकल

अनगवादिशर्देगात् प्रयान्तिभाग्या नृसर्वेमनुष्या नृपवरविहिताजीवि कांसलभते ॥ ६१ ॥

भूपालाभाव्यवन्त स्वसुखरसपरा स्वनामाख्यकार्षू रम्यस्थान सम न्तात् निजमहिमधिया वर्तयन्त स्वदेशे ॥ यत्स्थान नौर्यभूत बहु समयवशाल्केनदृष्टिर्नदत्ता तत्सर्वं सज्जनेशो विपुलधनचयान्नव्यवत्स विधत्ते ॥ ६२ ॥

पद्धक्तिन्नार्ति भ्रष्टोदयपुरनगरीये- महद्ध पुरायस्तस्मिन्सर्वचवीथ्यावि विधनगलतादृश्यतेसर्वभागे ॥ ख च्छा सवाङ्गशुद्धा पुलिस जनगणै र्वीक्ष्यतेसर्वकाले श्रीमच्छ्रीसज्जने न्द्रप्रनियत नियमात्स निरीक्ष्याति वृष्ट ॥ ६३ ॥

दत्तानिपदानि प्रतिष्ठाया श्रीमेदपाट प्रभुणाप्रजाभ्यः स्वर्वतिं ना ॥ पदद्त्तप्रतिष्ठाया कवि श्यामलधीमते ॥ ६४ ॥

कविराजपदचैवा मभ्युत्थानद्वितीय कम् ॥ तृतीयस्यश्रंन चाङ्क्चतुर्थं पादभूषणम् ॥ ६५ ॥

हैमादिकंचतस्मैवोटीदानंचपञ्च मम् ॥ सुवासनस्याकरत षष्ठद त्ताहिमुद्रिका ॥ ६६ ॥

मुद्रिकाशय .

राणा श्री सज्जनेन्द्रस्य चरणाब्ज

प्रसादत ॥ कविराज पदख्यात श्यामलस्यैवमुद्रिका ॥ ६७ ।

इत्याद्यन्या पदव्योपि बहुसम्मान सूचिका । दत्ता श्रीसज्जनेन्द्रे णकविश्यामलधीमते ॥ ६८ ॥

श्रीनरेशस्य हिप्रीतिर्यथाश्यामलधी मति ॥ विश्वासभूतासत्याङ्गीनत थान्यत्र दृश्यते ॥ ६८ ॥

श्रीमच्छ्रीसज्जनेन्द्रादरनियमवशा त्श्यामलप्रेरणात वीरा भव्या र्थंचिन्तामणिगुणनिकर । स्य श ष पूर्तिमागात् ॥ अश्राश्राङ्के न्दुवर्षे बहुरसिकतरेफाल्गुनेशुक्ल पक्षेदैवाचार्येक्षितिश्यासकलसुख करेसार्द्धवर्षद्वयेन ॥ ६९ ॥

श्रीभूप सज्जनेशो निखिल जन हितोराज्यकार्यप्रवीणो । विद्याशो स्वैकदक्ष सुभटसचिवयुक् सर्व दाकार्यदर्शी ॥ स्वाद्दीर्घायुर्निरो ग शिवविधिअमला स्वामितुष्टोऽव बालो मार्कण्डेयोऽस्य जीवी वर वरदशिवाराधनाद्दीर्घजीवी ॥ ७० ॥

श्रीमच्छ्री सज्जनीयेबहुलबलतया वीरलक्ष्मीस्तु नाम्नी जिह्वाया दत्त वाणीस्फुरतुदिननिशनर्तनकारय न्ती ॥ राज्यश्रीद्रव्ययुक्ता सकलवि भवश्रीर्मागेहेप्रपूर्णाचेत्थधान्यैर्धं नौघैर्निखिलजनचय पूर्णवित्तवि धेहि ॥ ७१ ॥

कोशशब्दार्थचिन्तामणि तृतीयोभाग

दूग्धादि गौडकुलोत्पन्न डीडवाना प्रधानः यनाम तुलाराम मिश्रात्मज श्रीधनपति मिश्रापरनाम्ना श्रीसद्गुरु कुलावधूत श्रीपरमहंस परिव्राज आचार्य श्री महरिहर नन्द नाथ भारती शिष्येण ब्राह्मावधूत श्री सुखानन्दनाथा परनामधेयन विरचिते शब्दार्थचिन्तामणौ पवर्ग तृतीयोभाग समाप्तिङ्गत

श्रीसुखानन्दनाथ तच्छिष्य श्री जगदीशमिश्रा परनाम ब्राह्मावधूत श्री जगदानन्दनाथ प्रीतिकामे , श्रीमन्महा राजाधिराज रविकुलाब तस महीमहेन्द्र यावदार्यकुलकमल दिवाकरे मेदपाटदेशाधीशे अखिल भूपाल मौलिमणिभि श्री १०८ श्रीयुत सज्जनसिंहे सस्थापिते उदयपुरस्थ सज्जन यन्त्रालये मुख्यमन्त्रि कविराजिराज श्रीश्यामलदास प्रेरणया पण्डितवाजपेयि वशीधरेण अकिञ्चनाजितदेव शर्मणाचशोधित जीवनराम शम्भूनाथ श्यामसुन्दर गुलाबराम लक्ष्मीनाथ प्राणनाथ लालसिंघ प्रभृतिभिर्द्विजै वर्णक्रमेणादर्भित सर्दारवेग यवनेन परमानन्द ब्राह्मणेन मुद्रित

एकोनविंशत्यधिकचत्वारिंशत्तमे १९४० वैक्रमाब्दे राजधा न्युदयपुरे सज्जनयन्त्रालये श्रीमेदपाटेश्वर कोशधनव्ययात् वाजपेयिवंशीधरस्य प्रबन्धतोमुद्रित

शुद्धाशुद्धविषयकचिन्हानि

॥ नम श्रीगुरवेनम मुद्रीकृता घनेकेषाकर्त्वाद्बुद्धिविभ्रमात् । मनसोऽस्थिरत्नपत्वात्स्यादेवाशुद्धिसम्भव १ ग्रतोमुद्रीकृतेग्रन्थे ह्यपिपण्डितशोधिते । ग्रशुद्धोद्घाटकस्यास्यपत्रस्यावश्यकमतम् २ तदेतस्यमुद्रितस्य शब्दार्थचिन्तामणिकोश शुद्धाशुद्धसूचनापत्रलेख तत्राशुद्धिर्द्वेधा । शब्दाशुद्धि १ शब्द्व्याख्यानाशुद्धिश्च २ इति ॥ सोभयत्रपञ्चधा । यथा । मात्राशुद्धि १ वर्णाशुद्धि २ न्यूनाक्षरा ३ अधिकाक्षरा ४ वर्णविपर्यासा ५ चेतिभेदात् । अत्रशब्दाशुद्धौसर्वत्रपूर्वस्मिन्नेवचिह्नमेतत्० । व्याख्यानाशुद्धौतुपूर्वंचचिह्नमिति—ज्ञेयम् ॥ ततोमात्रावर्णाशुद्ध्योस्तु । अशुद्धिलेखपङ्क्तावेकमेवाशुद्धमक्षरलिख्यते । अपि । शुद्धलेखेतुसमस्ता शब्दालिख्यन्ते । तत्र । मात्रायांशुद्धाक्षरस्योपरिलक्षणमेव—क्रियते वर्णेतुशुद्धाक्षरस्याधशून्यम् ॥ न्यूनाधिकाक्षराशुद्ध्योस्तु ॥ अशुद्धौपूर्वपर पार्श्ववर्णयोर्वर्यत्पूर्वपरमुत्थितरेखादिस्यात्तस्यतस्यलेख तत्रमध्येलक्ष्मचेति—पतितरेखाया । शुद्धिलेखेतुन्यूनवर्णाधस्ताच्चिह्नमित्यमध —पतितरेखाया । अधिकवर्णाशुद्धौतुपूर्वपरवर्णमध्यलिखिताधिकवर्णस्योर्द्ध्वमेवम ऽ अशुद्धिलेखेचिह्नकृतम् । शुद्धलेखेतुयथार्थस्यैवलेख . ॥ अपिच । न्यूनानेकाक्षराशुद्धौतुपूर्ववदशुद्धलेखेपूर्वपरलेखमध्ये—एतद्रेखालेख. । शुद्धिलेखेतुलिखितन्यूनाक्षराणामधोदेशे देश देवदत्त अनेन प्रकारेण वर्णसमानातावतोदीर्घा

रेखाकृष्यते ॥ अनेकवर्णाधिक्येतु । अशुद्धलेखएवाधिकाक्षराणालेख . । नीचैस्तावतोदीर्घारेखाच । शुद्धौतुशून्यादि ॥ वर्णव्यत्यासाशुद्धौतु । अशुद्धलेखेवर्णयोरुपरिद्वयङ्काङ्कयो ' चप . २ १ । शुद्धलेखेतुयथायोग्यमेवेति दर्शनीयम् ॥ अपि पृष्ठाङ्क प्रथम द्वितीयस्तम्भपङ्क्त्यङ्कानांक्रमेणलेख . । तत्र स्तम्भलेखे प्र० द्वि० इतिपूर्ववर्णयोर्लेखयावत्प्रथममधोध ' शून्यमेव लिख्यतेतथायावद्द्वितीयम् ॥ अतोविशेषप्रकाराशुद्धौतु तत्रतत्रविशेषोलेख कृतोदर्शनीय ॥ यदिसङ्क्रिरेवावार पुस्तकवद्भि क्रियेतशुद्धमिदम् ॥ दर्शं दर्शं शुद्धा शुद्धा दर्शं भवेत्तदिति सुकृतम् ॥ १ ॥

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
२१ - मृद्यो । र्भे	धूमवह्न्यो सम्बन्धे		०	७
ष्टा	विशिष्टसिद्ध्यभावे ॥	२	०	२४
- र	राशीकरणे	३	प्र०	६
- ध	वज्र्	४	०	२६
सु	जलयुक्तपङ्के	४	०	२७
- थि	निशामपि०	४	द्वि०	२१
- व्	कुञ्ज०	५	०	२४
ङ्	अपाङ्क्तेये ।	५	०	२५
- न्या	अग्न्या .	६	प्र०	४
- ल्पे	अङ्ग.वैकल्ये न	६	०	१३
- र्षि	ह्यर्थिभ्योऽतच्	६	०	२८
म्य	पचम्पचा ।	६	०	६
- ता	ममतादेहे	७	०	२८
का '	निदिग्धिका	८	प्र०	१८
का ॥	निदिग्धिकाप्रदृष्टास्मिलितसु	८	०	१८
- र्च	पलमात्र स्यात्	८	०	२३
भा	भराडे ॥	८	द्वि०	२२
- र्णि	पौर्णमासाम्	९	०	३
० -	पञ्चपर्णिका } स्त्री० गोरची-	९	०	२२
० -	पञ्चपर्णी } स्त्री० चुपे ॥	९	०	२३
- सो	सरसीरुहम् ।	१०	प्र०	२१

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
षा,	पैशव्युपस्कर	११	०	१०
- र्मौ०	वलिर्भीतो	११	०	१६
- त्त्व	उष्ट्राद्रो ॥	११	०	२४
ता	महत्तिक्त	१२	प्र०	१२
ध्य वे	प्यभावेतु०	१२	द्वि०	२
- गु	गड	१२	०	२३
- धा	द्राचीसा	१३	द्वि०	६
- पच	पञ्चविंशति	१३	०	११
द्र	द्रावण	१४	०	१०
- म्रा	प्रभञ्जना	१४	०	२६
- न्ध	सुगन्धिद्रव्यै	१५	०	१८
०पु०	पञ्चस्रोत न०	१५	०	२९
- हि ॥	गृह्यस्थे	१६	प्र०	१६
-। कौमार	कौमारादिपञ्चसु ॥ कौमार	१८	द्वि०	८
- ची	चञ्चाञ्चो	१८	०	२६
- च	पञ्चीकरणम्	१९	प्र०	१
- स	सुस्फुटद्युति०	१९	०	२१
- वा	वाग्	१९	०	२७
- पि	०पञ्जराखेट	१९	द्वि०	२४
- ञ्ची	पञ्चीकर	१९	०	२४
- चा	पियालद्रुमे	२०	प्र०	२६

शुद्धाशुद्धपत्रम्

अशुद्धलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-पु० सु	पु०न०सुचेलकी	२०	०	२८
च	चित्र०	२०	०	२९
च	क्वचिदपवाद	२०	द्वि०	६
-चा	चितेरा	२०	०	११
क	वलीकि।	२१	प्र०	२९
पु०अ	वस्त्रहै॥पटवास पु०अगुका०	२१	द्वि०	४
-प	चचेड़ाँ	२२	द्वि०	२२
-ही	पड़ाहा	२३	०	१७
-व्यॅ	पुण्यद्रव्यॅ	२५	प्र०	५
-य	पर्याव्यते	२५	०	६
पडा	पराडते	२५	०	२४
त्म ज्ञा	निर्णयात्मकज्ञाने	२५	द्वि०	६
व्य-नि	सम्यग्दर्शिनि	२५	०	१५
-स्य-द	व्यसनिनो	२५	०	१७
को	काटकोले	२७	प्र०	७
मा-र	समाचरन्	२७	०	१७
।पु०।न०	पचमून०	२९	द्वि०	१०
लि क	लिखक	३०	०	२१
-ध	० पचघना। स्त्री०	३४	प्र०	२४
दि	स्वर्णकारादीनाम्	३४	द्वि०	९
य	लज्जार्या	३४	०	१२

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-र्याम्	कर्तव्याम्	३४	०	१६
-घ	तुलाघटे	३५	प्र०	६
ह-	द्वारी	३६	द्वि०	२१
-मृ-त्त्व	अमृतत्त्व	३७	प्र०	१८
।-वस्तु	। सत्त्वे ।	३८	द्वि०	१०
-।-काय०	उभयमित्याह	३८	०	१२
-ता	उभयथा	३८		१३
र्श	विमर्श	४०	०	२
-॥ प्रतिज्ञा	तन्त्राधिकरणाभ्युपगमसंस्थिति सिद्धान्त इ	४०	०	५
प्रभे	प्रभेदे	४१	द्वि०	२०
क्का	पिक्काङ्कपन्थिपि	४२	०	२४
-त-र्द	वातकर	४४	प्र०	१२
-रे०	भाग्यसि	४४	०	२२
-र	चारिष्याम्	४४	०	२४
-र्त्ती	प्रवार्तन्मातरि	४४	०	२८
-पद्म	पद्म	४४	द्वि०	१५
-सु ज्ये	सुरज्ये हे	४६	प्र०	८
-धे,	बुधा	४६	०	१५
-दे-वि	तदेवविष्टम्भि	४६	द्वि०	१४
-तित	पित्तकफापह:	४६	०	१८
-द्वि	द्वीपे ॥	४८	०	६
-ग	पराधीने ॥	५०	०	३

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
पुं०	०परन्तप ' त्रि०	५१	प्र०	३
-ण	नारायणं ॥	५२	द्वि०	५
चा	सौत्रान्तिकादिमते	५३	प्र०	१०
-क	कारणम् ॥	५३	०	२४
-श्व	आयोजनं	५३	द्वि०	४
-नाश	नाशात्	५३	०	११
-शि नि	अविनाशित्वनिरति	५४	०	१६
-रो त्क	सुत्तरोत्तरोत्कर्ष०	५४	०	२०
०पुं०	०परमायु ' न०	५४	०	२८
वि	चतुर्विंशति	५५	प्र०	५
०पु०	परमाशक्ति ' स्त्री०	५५	द्वि०	४
-न	दोषानास्कंदिते ।	५५	द्वि०	१७
-र-स्वा	परमस्वासावीश्वरस्य	५५	०	१७
-ति ष्ठा	तिष्ठति, । ष्ठा० ।	५५	०	२६
ऽ -उपग	उगवादिभ्योयत्	५७	प्र०	२७
-भ्यो	खनिशृभ्याडित्त्वितिकु	५७	द्वि०	२
-ता।व-ती	अयं चैतायुगादावबतीर्णं ॥ अशुद्धिद्वयम्	५७	०	११
-य	जमदग्निमं हातपा ।	५७	०	१४
ऽ सातस्मात्	००००	५७	०	१८
-द-स्य	पदस्थस्य	५८	प्र०	२५
त	भोजनम्,	५९	०	३
ऽ ऽ ऽ -पराजयनम्	००००	६०	०	६

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-जि	पराचिति ॥	६०	०	११
० धड़ा	०पराङीनम । न०	६०	०	१५
-न्तो	जीवन्तोपिचतैस्मृता :	६०	द्वि०	६
-च-न्त	०परान्तवाल । प्०	६०	०	१६
-तित्प	प्रतिपत्त्यर्थं०	६२	प्र०	२२
-ससो	ससोभिमान्	६२	०	२४
-द	परहैरण्य०	६२	द्वि०	१७
-प	अवरस्मपरावह्न्	६२	०	१९
० ह्या	०पराह्णा पु०	६३	द्वि०	२०
-ह्रेया	अपराह्णे ॥	६३	०	२०
-त	द्वीपताभिमानात्	६४	प्र०	१९
-ष्ठा	तथाप्येकनिष्ठत्वे न	६४	०	२१
-य	परिकीर्यते	६४	प्र०	२४
-ष्ठा	अनूढज्येष्ठ०	६४	०	२८
-ष्ठा	कनिष्ठ०	६४	०	२८
-र्मा	परिकर्मा ०भाषाशुद्धि	६४	द्वि०	१८
ष्ठि	वेष्टिते	६५	प्र०	३
-ष्ठ	०रूपविष्ट नै	६५	०	७
-र्मा	पुंसा०	६५	०	२५
-ह	विरहे	६५	०	२६
-ख	शाखाऽनिषिद्ध०	६५	द्वि०	२

अशुद्धिलेख ।	शुद्धिलेख ।	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
धा	फलंयया	६५	०	१०
वा	०परिघातन । पृ०	६५	द्वि०	१३
तीत	परिचरतीति	६६	०	१
-ढ्यं	आढ्य०	६७	प्र०	२३
-धि ।	साधु ।	६७	द्वि०	२
-ना प्रा	गुणान्तरप्रादुर्भावे।	६७	०	२५
-स्य	रूपस्य ०	६८	प्र०	८
-धी -ते	धीयते	७०		१६
-प्र	वर्हप्राधान्ये ।	७१	द्वि०	२०
-र्त्ति	वर्तुले ॥	७२	०	११
-र्वं	दीर्घं	७३	प्र०	६
ध्व	महत्त्वमिति	७३	०	६
ग	परिमाणमुच्यते	७३	०	१५
टु	तुबप्	७४	द्वि०	२६
व	त्वहविशेषौ	७५	द्वि०	१
-नृप्	नृप :पश्येत्	७५	०	६
त	अर्थात	७५	०	१५
-ढ	अनूढेत्यैते	७६	प्र०	७
-न फ	वस्तुवशेनशुभफलमाह ।	७६	,	२०
-र्था -वा	प्रत्यार्थानस्थावाचापृथक्	७७	,	१३
-स्य	पार्थिवस्य	७७	०	२१

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख.	पृष्ठाङ्क.	स्तम्भ	पङ्क्ति
-द्वि	दृष्टियुद्ध	७७	द्वि०	५
स्ना	विनाश स्यात्	७७	०	१२
-ढ लि	गाढमालिङ्गितौ	८०	०	७
० ङ्गि	०परिष्वङ्ग	८०	०	८
च - क्र	चमच्चकथन०	८१	प्र०	६
-श्च - दो	चश्चिश्चदोषलयेदोषवर्य	८१	द्वि०	१९
व	सपत्र लोकविख्यात	८३	प्र०	१३
-ट,	कुवप्	८४	०	३
० रि	०परीवार, । पु०	८४	०	५
क्ष णे	उपकरणे	८४	०	६
प	पाश्चिश्चोदीर्घ	८४	०	२३
ह	वाङ्कलकादु ॥	८४	०	२८
-न्त	वदन्ति	८४	द्वि०	१६
-णा च	व्राह्मणालिच	८४	०	१९
ष	हर्षात्	८४	०	२०
सू	भूगान्तरे	८५	प्र०	१४
० ञ्ज	०पञ्जन्यवर्ष । पु०	८६	द्वि०	५
- -पर्य	॥ पृथति । पृथ्वीमभिप०वच् ॥ यद्भ । पर्यंयति ।	८६	द्वि०	१०
॥ प	॥ कीशसमूहे इति	८७	प्र०	२९
-ध्य	वर्ण्यशिल्पवर्ण०	८७	द्वि०	७
त	पितमापडा०भाषाशुद्धि	८७	०	९
० ॥	०ष्ठन् ॥	८८	प्र०	२०

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख.	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-व्या-म्	पटाव्यायाम् ।	८८	द्वि॰	१०
-स्र	प्रामस्थानियष्टि ॥	८८	॰	१५
-न्तर्कर्क	शान्तकर्मयि ॥	८९	प्र॰	७
-मा	भुज्यमाने	८९	॰	२४
-भु	पद्भ्यामुक्ता॰	९०	॰	११
-त्र । म्	यत्रान्तद्गाणां॰	९०	॰	१२
-ष्ठ ज्ये	तिष्ठतिर्ज्ये॰	९१	॰	२४
-क ।	कालेन ।	९१	द्वि॰	१५
॰र्व-श्र	॰पर्वताश्रयदेश । पुं॰	९२	॰	१९
-र्व	पर्व्यवेवा ।	९२	प्र॰	१४
ऽ रवाका	रोश्चारकाल ॰	९४	॰	२८
-मम	निमन्त्कम् ॥	९५	॰	१९
२ १ -लीपी	पीली॰गी॰भाषाशुद्धि ॰	९५	॰	२७
-क	शून्यधान्यनाशी ॥	९६	॰	५
शा	शय्याम् ।	९६	द्वि॰	८
-व्य	परिह्रियते नेनवा ।	९६	॰	२९
-ड्ड्व	तयडुलाङ्कुशपथा॰	९८	॰	१०
-।-बन्तु	। पञ्चपवनेषाब्धुल॰	९८	॰	२०
-ष्टो	ज्योतिष्टोमे॰	९९	प्र॰	२४
-त्र	त्र ।	९९	द्वि॰	१२
-क	कारकी ॥	९९	॰	१५
-च द्रु	माचक्रुशपचद्रुशे	९९	॰	२२

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-। प	पूयतेनेनपुत्र संज्ञायामितीच यद्वा। पवते	१००	प्र॰	१
चो।चौ॰ २१	चर्षि चा॰दिभ्यइचोचौ ॥	१००	॰	३
-मद्	द्मनकी ॥	१००	॰	५
-या	क्षुरान्मनसा॰	१०१	॰	२६
व-शु	सएवपशुभावेन	१०१	द्वि॰	२१
-स्व प	पञ्चसुपर्वसु	१०१	॰	३७
-शु	पाशुलातिवा	१०५	॰	२
-चि	समुच्चितस्य	१०६	॰	६
ना म	ऽविभक्तानांविभक्तानामपि	१०६	॰	१३
क्त	भुक्त	१०८	प्र॰	१६
-सुं	पातेर्वलिजुटचेत्यसुन् ।	१०८	द्वि॰	८
-पा॰	पञ्चालिकायाम्	१०८	॰	२८
-या स्य	परिमाणमस्य	१०९	प्र	१
-स्य व	पाटल्याचयवी ॥	१०९	द्वि॰	१०
-म क्त	थेमच्छिक्तमेवा	११०	॰	२९
-र्दा ना	पदार्थाना॰	१११	प्र॰	२
-म	सर्वलोकानां	११२	॰	२
-त्य स्य	आयप्रत्ययस्यलुक्च ॥	११२	द्वि॰	२५
-या	पर्णा॰	११३	प्र॰	१९
ऽ -ससम	समस्यतइति॰	११३	द्वि॰	१६
-वी	विद्वद्व्योष॰	११४	॰	२४
-भू	पाण्डुभूमि॰	११५	प्र॰	२८

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-पा	क्षपाोद्का	११५	•	२८
२ १ मद्र	द्रमनकाद्वचे ॥	११५	द्वि०	२५
अपपाण्डुशब्दे पाण्डारामित्यस्याने पाण्डूनामित्यादिपूर्वोक्तपाण्डुकशब्दे यत्किञ्चित्शब्दो ध्वनीयम्		११६	प्र०	११
-ही। श्रि	आग्रेयायस्य ॥	११७	द्वि०	५
र	पातिडीत	११७	•	८
-का	कुठेरके ।	११७	•	१९
-भू०	उपभुपणो	११८	•	१७
-रि०	पायसीवर ॥	११९	प्र०	११
-वि	बयग्रविच्छेद्दो	११९	द्वि०	९
॥ प०	॥ द्युतिकर्मविघ्नप्रपयते	११९	•	१२
त	पादृत्प ।	१२०	•	१७
पा। पा	पदाती ॥ पदातिरिव ।	१२१	प्र०	२०
ष	अमानुष्युद्धं०	१२१	द्वि०	८
पा	पद्ती	१२१	•	१५
ऽ मंनन	कूर्मनखाख०	१२१	•	२१
२ १ श्विन	उग्रानक्षि	१२२	प्र०	३
ऽ -तेनन	पद्यातेनया।	१२२	•	८
ह	मेवेद्यमुदरेश्वरी ।	१२२	•	१४
-का	एकैको०	१२४	•	७
-त्वे -अते	परश्वेषु अन्यते ॥	१२६ १२७	• प्र०	५ २८

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
फ	पलम्	१२८	०	२७
-॥ म	॥ पायतेदेहिऽस्मादवा ।पारच्चयो० यिवतिदेहंवामनिनृमन्०	१२८	द्वि०	८
ये।	रोगस्य	१३०	०	१८
ष्ट	वह्निनकुष्ठं०	१३०	०	२७
पा	योगवाही	१३१	प्र०	१४
-रा	जलान्विते ।	१३१	०	२२
-न्त	दोलायन्ते	१३१	द्वि०	१४
-वि	सर्वमलैर्विमुच्यते ॥	१३२	प्र०	४
-क्र०	क्षजोष्ठित्विति	१३५	०	१
-ग	ठञ्	१३५	०	२९
न्य	परिपन्थ	१३७	०	२४
-मे	श्रीयमेद	१३७	द्वि०	१७
-ग	गजहराड०गौ०भाषाशुवि	१३८	प्र०	२८
-ष्टा	प्रकोष्ठाभरणे	१३८	द्वि०	१७
०ऽरट	०पार्वट पु०	१३९	प्र०	१९
-म	विधानात्	१४०	०	२
-ते।	पृष्ठवर्त्ती	१४१	द्वि०	१०
-वा-।पा०	पाल्यतेवाचचानयावा पाल०	१४२	०	१५
-स्र्०	शूलास्र्ं ॥	१४४	प्र०	२१
ऽराडा।	कडार	१४६	०	१७
-तु	तूलि ।	१४७	०	२८
या	यपुर्वि	१४७	द्वि०	१७

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख .	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-। अन्यं॰	। टीकागतोऽन्यं॰	१४७	०	१८
॰ ङ्क	॰पिटङ्काश पुं॰	१४८	०	५
॰ का॰	॰पिटङ्कीकी । स्त्री॰	१४८	०	६
- ऽ दविशे	आद्यशेष॰	१४८	०	२६
- ते	दृश्यन्ते	१५०	०	२३
- ॥ - ॥	॥ स्वार्थेक ॥	१५०	०	२८
- ण्डी	भक्तपिण्डी॰	१५१	प्र॰	२३
॰ ऽ रका	॰पिण्डीतगर . पुं॰	१५१	०	२८
- ह ॰ ॥	पितामह पितृपिता ॥	१५१	द्वि॰	२६
- २ १ तृप	पितामहपत्न्याम्	१५२	प्र॰	२
- ॥ सच॰	॥ मन्त्रदेसच॰	१५२	०	५
- ख्य	समीख्यातु॰	१५२	०	१३
- म	मन्त्रदमिति	१५२	०	१६
- ऽ कादिचि	नैष्टकाचिति	१५२	द्वि॰	१२
ते पि	चितेदेवपितॄंस्तर्पयेत्	१५२	०	१२
ठ	टक्	१५४	प्र॰	२३
क	पिनाकियोगोविशेषो	१५५	०	१३
- थ	च्छेदितोऽग्रत्थ :	१५५	द्वि॰	२७
- लि	बालवैधव्य॰	१५६	प्र॰	८
- ची	गुडूची	१५६	द्वि॰	२
- वा	मुद्गमसूराद्विपिष्टे ।	१५८	प्र॰	१८
त्य	ऌलगन्धद्रव्यचूर्णौ	१५८	०	२४

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-नी	वासिनीं	१६०	०	१
-वो। ङ्ग	भैरवैङ्गियते	१६१	प्र०	२६
०क	०पीठकेलि । पुं०	१६१	द्वि०	११
-म	वन्दामहे	१६१	०	२१
-एडा	पिण्डीतक०	१६३	०	१
० -। ऽआ	०पीतपुष्पा। स्त्री० आढक्याम्।	१६३	०	५
-पुष्प्याम्	अपुष्याम्	१६३	द्वि०	१०
-या	लक्ष्मणाकन्दे॥	१६८	०	२
-भू	कोष्ठमूषा।	१६८	०	२५
-स्य	कल्लास्य	१६९	०	१२
-व्या	वाङ्गुलिमावकम्	१६९	०	१५
२१ -मद	दमनकवत्ते	१७०	०	२८
०म	०पुण्यजन.। पुं०'	१७२	प्र०	१८
-सु	सुखिनतिष्ठति॥	१७४	द्वि०	१७
भ्या	अध्याय:	१७६	प्र०	१०
-ग्धी	दोग्ध्री	१७६	द्वि०	७
-ना	धनधान्यञ्च	१७६	०	२५
०चै	०पुचैषणा। स्त्री०	१७८	०	९
०भं	०पुनर्नव। पुं०	१८०	प्र०	२
ऽ -नर्नशा -जा	पुनर्वारजाते॥	१८०	०	२८
-स्त	अरिगृस्ते।	१८२	०	१८
-खा	पूर्वखावा	१८३	०	२७

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
- ल्प	•पुराकल्प । पु॰	१८३	द्वि॰	१२
२ १ श्यादि	उपदिश्यन्ते ।	१८३	•	२१
- स	संपूर्णं	१८५	प्र॰	६
- चे	पद्म॰	१८५	प्र॰	१७
सा	•पुरुदशा । पुं॰	१८५	द्वि॰	६
त्मु	आपत्सु मूढो॰	१८५	•	२२
पु	परलोक	१८६	प्र॰	२३
स	सा।श्रीर्यान॰	१८६	द्वि॰	८
न्त	इप्यन्ते	१८७	प्र॰	१३
- ष म	•पुरुषद्म । त्रि॰	१८७	•	२६
व	चतुर्वर्गं	१८७	द्वि॰	२५
- च	क्षमाच	१८८	प्र॰	५
- मा	•पुरुषोत्तम । पुं॰	१८८	•	१३
- बै	वैदेच	१८८	•	२३
ति भा	क्षतिदेवीभाग॰	१८८	द्वि॰	११
- या	पुरूरवा॰	१८८	•	१७
मे	अग्रगी	१८८	•	१९
- प	पुरोधसि ।	१८९	प्र॰	२२
- य	मनोवुद्धि॰	१८९	द्वि॰	१५
मे	क्षमिर्भेदे ॥	१८९	•	२४
- गो	पुष्करेणोपमिती	१९१	द्वि॰	३
- च॰ पं॰	• पुष्करैरवयास्त्री॰	१९२	प्र॰	१

अशुद्धिलिख	शुद्धिलिख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
पुष्पघातक पु०	अस्यायिमध्ये ऽस्यार्थशब्दद्वयचैाक्य तृतीयशब्दस्यार्थलिखोजात अनशुद्धम् । यथा वशि । त्वक सारे॥ पुष्पचाप। पु० कामदेवे।पुष्पचामर । पु	१९३	०	१६
-ल्य	पुष्प धनुरस्य	१९३	प्र०	२७
या	लक्षया	१९४	०	८
-र	रुन्ना	१९४	०	१०
ने ०	वचनेन०	१९४	प्र०	२१
पु वि	पुष्पविशिष्टे ॥	१९४	०	२८
ष्प	पुष्कर०	१९४	द्वि०	६
ता	पित्त हरी०	१९४	०	२०
ष्प	निष्कलायाम्	१९४	०	२७
-या - र	भ्रमणार्थैरथे	१९५	०	१९
- विपत् रो	देववित्पुरोधोभ्याम् ।	१९५	०	२७
- र्मा	कर्मणि ॥	१९६	प्र०	५
- त	सुमनोहरे .	१९६	०	२०
- न्द्रे	इन्द्रे ।	१९६	द्वि०	६
- स्त्र	शास्त्र	१९७	प्र०	२६
- गै	रोचिषवृध	१९९	०	११
- ण	कर्णे०	१९९	०	२२
- ॥ -	॥ दुर्गन्धवायौ ॥	२००	०	६
- सो	गर्भेण	२००	०	१५
- था	अग्रहायणी	२००	०	२९

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख.	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
न	दक्षिणनासा॰	२००	द्वि॰	२२
गे	पूरीआप्यायने	२०१	प्र॰	१
-का दे	कालदेश॰	२०१	॰	२
-स	॰पूरणा । पु॰	२०१	॰	४
खि	खिन्नं	२०१	॰	७
शा	विचार॰	२०२	द्वि॰	२३
सावर्णचा	पूर्वाचासावषाढा।च ॥	२०५	प्र॰	२
२ १ जिष्ट	सखिभ्यष्टजि॰	२०५	॰	१४
-ष्ट	पृष्ठवर्तिन्याम्	२०५	द्वि॰	५
न ।	तन्	२०६	प्र॰	१
-॥-	॥ अन्येषामितिदीर्घं	२०६	॰	४
-ष	चिन्न पण्यांम्	२०६	॰	२७
-पृथक्	॰पृथक् । ष॰	२०६	द्वि॰	२१
ऽ म॥त्वह।म्-का	महत्याम्त्वक्पत्याम्	२०८	॰	५
ऽ रपयु	पयोधरयुता	२०८	॰	१४
-ला	हृद्देलायाम्	२०८	॰	२४
पु-श	दृशभीरौ ।	२१०	॰	११
-॥-र्वे	। तक्ज्वरोनिशदीवँल्यकुष्ठिरोग विनाशिनी	२११	॰	१६
-॥-श	॥ खड्गापधाने । मांसपिण्डाम्॥ अण्ड	२१२	॰	१९
-म	॰पैत्तिकम् । चि॰	२१३	प्र॰	२९
पा की	कीनिपातकी ।	२१५	॰	१९
द-दु	जीमातमातपितदुहितृ	२१५	द्वि॰	१२

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-न०	पीन पुन्यम् । च०	२१७	०	६
भुं	पुनर्भूत्वा	२१७	०	१७
-पुं	रामकर्पूर०इ०स्याते ॥	२१७	०	२०
-नि	पौराणिकोक्ति०	२१८	प्र०	११
चि०-पू०	चि०पुत्राहणगतने ॥ पूर्वा०	२१८	०	२४
म त्व	पुत्रमहत्त्वे ।	२१८	द्वि०	३
त् र्षे	उत्कर्षे ॥	२२२	०	६
श-श्चा	प्रकाशकाश्चनु।तरि ॥	२२३	प्र०	११
खड	भाखडा०	२२३	द्वि०	१
-मध्यमे वर्त०	रजसिकृप्रतिशब्दस्नामन स्मृत । त्रिगुणात्मस्वरूपाया। सर्वशक्तिसमन्विता । प्रधानासृष्टिकरण प्रकृतिस्तेनकथ्यते।प्रथमेवर्त०	२२४	प्र०	७५
-ऽच्चल	अपराचेचलक्षणा ।	२२५	प्र०	६
प्र	विकृतिरिति०	२२५	०	१८
-वा पृ	धीजादयोवानपृथिव्या०	२२५	द्वि०	२
- -। वै०	लय प्रकृतिमय । वैराग्यात्	२२५	०	१३
-। प्र	। प्रकृते सरूपम् चि०प्रकृते	२२६	प्र०	२
०म-	०प्रक्षेपणम्न० ।	२२६	द्वि०	२८
-ता	अप्रवतरे॥	२२७	प्र०	८
ऽ ऽ ऽ स्त्री प्रकृष्टाया म् ।	० ० ० ० ० ० ०	२२७	०	२६
-श्मी सु	रश्मी सुवर्णा०	२२८	०	२१
-वर्णा	सुवर्णालु०	२२८	०	२२
ऽ णा	वृणादीनां०	२२८	०	२८

अशुद्धिचिन्ह	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
व॰	प्रविशन्ति	२२८	द्वि॰	१०
न्य	प्रक्षयते	२२८	॰	११
-ये पु	निवासयेत्पुरात	२३०	॰	५
-ख्यात	रोगाख्येति ।	२३०	॰	१३
पा	सङ्गमात् ॰	२३१	प्र॰	१९
-ष्ठ	त्वष्ट रि	२३१	द्वि॰	२०
ष्ठी	परमेष्ठी	२३१	॰	२८
घ	दृषादीनां॰	२३२	प्र॰	७
-ज्ञा धी	रत्नाप्रज्ञाधीरैरुदाहृता ।	२३२	द्वि॰	२८
ख	मनुष्याश्वगवादिषु	२३३	प्र॰	२१
नि व॰	स्पन्दनानिप्रज्ञानानिघनीभूतानीव	२३३	॰	२५
-षा	पुराणि	२३३	द्वि॰	२५
-ख	प्रश्नयं	२३४	प्र॰	६
-ष्ट	प्रेमविशिष्टे ।	२३४	प्र॰	१३
-मै	कार्माणि	२३४	॰	२५
न्द	स्कन्दोरप्	२३४	॰	२७
ष	प्र त्यर्पणे	२३५	॰	११
-ति	क्षुद्रिकारादितिङीष्	२३५	द्वि॰	२९
व मा	अवर्णसामान्या	२३६	॰	१६
। षा	प्रापूरणी । प्रथपरख्याने'वाचाप्तुल॰	२३७	प्र॰	१२
॰अत्रप्रतिकर्म । शब्दाग्रे सकलशब्दार्थयोर्विस्मृतेरियमशुद्धि यथा॰प्रतिकाय । पु॰ शरव्यं । लक्ष्यं प्रतिरूपकं । प्रतिकृती ॥		२३७	॰	२४

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-ञ्	क्तञ	२३७	द्वि०	१४
-यि	घण्टिकायाम् ॥	२३८	०	१५
-ग	गादाधरी ॥	२३८	०	२१
-ल्य	ल्युट्	२३९	प्र०	२२
-र्क्तं क्त०	। ल्युत्क्त० अयमर्थविशेषणत्वेनच परिच्छेदत्वं क्तं०क्त०	२३९	द्वि०	१७
-स	सन्यास	२४०	प्र०	११
श्रि	प्रतिवाद्यो	२४०	द्वि०	२३
कर	कृतकृतिमनु '	२४१	०	१९
श्वप्रतिपदे०	विश्वदेवादिभिरनु०	२४१	०	२१
धे ॥य	विधेयतयावा०	२४१	०	२९
-त-सा	विपरीतसाध्यसा०	२४२	प्र०	३
ट-मा	घटसमातंराडविम्ब ।	२४२	०	२८
-उपप्रति	प्रतिउपपद्यते	२४२	द्वि०	३
-की	बोधने	२४२	०	२१
-पा-र	पालरक्षणे	२४२	०	२९
-रे	मनोहरी ॥	२४३	प्र०	२२
०का	०प्रतिभयाकार । पु०	२४३	द्वि०	१७
-भ	प्रगल्भे	२४४	प्र०	६
-दोषश्चा	प्रतिवादोषाश्चि	२४५	द्वि०	२३
-वि	विशिष्टे ॥	२४९	प्र०	१४
-पुं०	०प्रतिहति ' स्त्री०	२४९	०	१९
-। नि	। अपेक्षायाम् निष्क्रांत०	२४९	द्वि०	२८

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख.	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति.
-प्रा	प्रतिपाद्यो॰	२५०	प्र॰	३
-शा	शन्तनुराजपितरि ॥	२५०	॰	२६
-न प्रा	,पमानप्रयोजकधर्मवत्त्वं नोपमान प्रातिस्विक्यात्	२५१	॰	१३
ऽ कैतवात	कैतवात्	२५१	॰	१७
॰। अपा रि	॰प्रत्यक्पर्णी। स्त्री॰ अपामार्गे ॥	२५२	द्वि॰	६
	प्रसरत्येतत्	२५४	॰	४
-ख्य	तत्त्वोल्लेखपूर्वकाख्यानम्।	२५५	॰	१७
-ख्या	यथाख्यायाम्।	२५६	प्र॰	१५
॰ व	॰प्रत्युपस्थानम्। न॰	२५६	द्वि॰	१४
॰ पु॰	॰प्रत्यासत्ति। स्त्री॰	२५७	॰	१८
-व दे	ऽऽथयावेवनदेहमानिने	२५८	॰	१८
-ख्य	प्रथप्रख्याने	२५९	प्र॰	१८
- दृप्रदप्र	तुष्टिदप्रदक्षिणम्	२५९	द्वि॰	२१
ऽ द्वारर	हविर्द्वारखे।	२६०	॰	४
-व	दीप वृत्ताख्या॰	२६०	॰	२५
ऽ - र्धदेव्या	सार्धदेवे निशामुखे	२६१	॰	१६
-ल्ल	अल्लालाभा॰	२६२	प्र॰	३
-सा	रथस्य चक्रान्ते॰	२६२	॰	२६
-या	राचार्या॰	२६३	प्र॰	१९
-॥ प	॥ पतितुमिच्छौपतते.॰	२६४	॰	२७
टे द्वि	पश्चाटे॥ द्वि॰	२६४	द्वि॰	३
दृ	दुग्धे	२६४	॰	१४

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-ष्ये पु	चक्षुष्ये सुपुष्येपु०	२६४	०	१७
चि०	त्रिकला०	२६४	०	२६
-य क	अभिधेयस्यतात्पर्यता०	२६५	प्र	८
-र्भा०	भार्येयम्	२६६	द्वि०	१४
स्न	धातुस्तन	२६६	०	१७
-न	विरतिन॰	२६६	०	२४
-ष	प्रत्यूषे ।	२६७	प्र०	११
-लिकाना	मालिनाम०	२६७	०	२३
श्व	परमेश्वरे	२६७	द्वि०	२२
त्ये	पत्त्यनुपलब्धिभेदेनषोढा ॥	२६८	०	२८
र्षो	सन्निकर्षो०	२७०	प्र०	११
-नस्यातत	ज्ञानतद्विशिष्यकम् ॥	२७०	०	१८
-ष्ट म्	द्रष्टव्यम्	२७०	०	२८
-। वा	। यथावास्तिनसुदकम्०	२७१	०	१४
। त०	०प्रमाणबाधितार्थक पुं०तर्कवि०	२७१	द्वि०	१७
वा	वानराल्तरे	२७२	०	१४
च नु	अनुष्ठान०	२७२	०	१७
-णि-क्त	कर्मणिक्तोक्त	२७३	०	१२
-मू	सूक्ष्मम्	२७४	प्र०	१२
-मोदक	०प्रमोक प०	२७४	०	१७
सा-र	अहिंसादिरवे	२७४	द्वि०	२३
-र	शरीरे	२७५	प्र०	१७

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
र्शं श	स्पर्श यकारेर्द्धषतस्पर्श शका०	२७५	द्वि०	१२
श्य न्त	रूपाभ्यामाभ्यन्तराभ्यां०	२७६	प्र०	१३
- य	ङगाग्राम्	२७६	द्वि०	४
- ऽ	प्रश्लृते	२७६	०	२५
०अप्रयुक्त	शब्दांगहकालशब्दार्थयोर्विस्मृतेरियम शुद्धि यथाप्रयुक्तार्थ। पु० प्रतात्क्रमे। प्रक्लिष्ट युद्धमर्थी च॥	२७७	प्र०	१५
- प्राश ऽ	प्रयोगप्राशुभावेऽधवो	२७७	०	२५
यप्रप्र	पर्यायप्रयोग ०	२७७	०	२९
- क्षोभाक्षोभा	सात्त्विकोभावद्गत्युक्त	२७९	०	३
- क्ष	विद्यमानस्यैव	२७९	०	५
त्य	नित्य	२७९	०	१५
- तु	सिद्धेषु	२७९	द्वि०	१६
न्य	धान्याकम्	२८०	प्र०	११
- भा ऽ	भर्जितम्	२८०	द्वि०	३
- प्रथतो	प्रत दे ॥	२८१	प्र०	२२
- स्त	वाईस्पत्या	२८१	द्वि०	३
- र्था	पार्था	२८१	द्वि०	१९
- । आङ्गि	। आङ्गिरसगोत्रस्य आङ्गिरस०	२८२	प्र०	५
- श्व	आश्वायन	२८२	०	२४
- न	वसूर्धीनाम्	२८२	प्र०	१८
-षठ्यांनासत्वा	ज्येष्ठ्यासमतीतायां-	२८३	प्र०	२४
- स्य	ऐन्द्राग्न्याख्ये०	२८३	द्वि०	१७
र्वं	मयोरूर्ध्व स्थित ०	२८४	प्र०	५

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-शिस्तिरो	नेतिशिरोमणि ॥	२८४	प्र०	१०
-थी-ष्ठ	स्त्रियोवश्चनाथयानविशेषे ।	२८४	०	२३
-प्रा	हिसाद्दानेषु ।	२८४	द्वि०	१
-ज	प्राजापत्यैश्चरन्तीतिवाक्येन०	२८६	प्र०	२४
गा	सोनामूंग० भाषाशुद्धि'	२८७	प्र०	६
-न्त	निष्क्रान्तं ॥	२८७	द्वि०	८
-। शश	मद्रूप्यातने।	२८७	०	२७
-॥प्रस्तावे॥	००००००	२८८	०	२१
-प्र	अप्राधान्यम्	२९०	प्र०	११
-वि	प्रधानता	२९०	०	११
न्न-या	प्रसन्नतया०	२९०	०	२५
-क्रु	कलुषित	२९०	द्वि०	७
-श्रि	अतिश्च्रि०	२९०	०	२८
-त्य	उत्थाव्यमाने	२९१	प्र०	१४
-म	व्याप्यमिष्ट०	२९२	०	२५
-प्रा	प्रसविष्ट ।	२९३	द्वि०	१२
-प्रा	प्रसविष्ट ।	२९३	०	२३
० जनम्	०प्रसूतिजनम् । न०	२९३	०	२६
-का	वीणाप्रा	२९४	०	१०
-का-यां	०विदूषकादीनांपरस्पर०	२९५	प्र०	३४
०र-क	०प्रहरणकलिका । स्त्री०	२९७	प्र०	२७
०।-था	०प्रहार'। पुं० आघाते।	२९८	प्र०	२

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
- फ	चोट॰फोट॰ भाषाशुद्धि	२९८	०	२
- डूनि ॥	डूण् । डिच	२९८	०	१०
- न्त	स्वान्तं ॥	२९८	०	१६
- शु	प्रश्नदू त्याम्	२९८	द्वि॰	७
-। तु	उदये ।तुङ्ग॥	२९९	०	१
- षि	हिसायाम्।	२९९	०	१६
- विंशति	षोडश	२९९	०	२०
धी	दीर्घं॰	३००	प्र॰	१
- म	सयोगएव	३००	०	२५
० ती	॰प्राखर्यम् । न॰तीच्णतायाम्॰।	३०१	०	२३
- स्थे	विद्यमानस्थैव	३०१	द्वि॰	१
- दोष	देश .	३०२	०	१५
- क्तुन्	वुल्	३०२	०	२९
- र्थे - ङी	उगितश्चेतिङीप्	३०३	प्र॰	८
- प्रा	प्रति॰	३०६	प्र॰	७
- वर्तते	ह न्मध्ये	३०६	०	२९
-ऽदिकास	पानादिसञ्ज्ञा॰	३०६	द्वि॰	४
-॥ वलि	॥ चनिलि ॥ वली ॥	३ ६	०	१०
- ऽन्तो - पु	उच्यन्ते नपुनरेके॰	३०६	०	२२
- या	प्राणायाम ,	३०८	०	२९
२ १ दुव	भगवदुक्त	३०९	प्र॰	२९
- न्म	जन्मनि	३०९	द्वि॰	५

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
त	मन्निचिन्ततथा	३१०	प्र०	१४
-॥- चह	चि०चहमु°खे०	३१०	०	२८
स भि	सम्बन्धिनि	३११	द्वि०	२६
त्वे र्थै	छत्वेत्यर्थे	३१२	प्र०	८
- म	०श्रुयन्तिगते०	३१३	०	१४
- मा	प्रामाकरा०	३१३	द्वि०	५
द्वि	अभिहते	३१५	०	१५
- म	देवमन्दिरे ॥	३१७	प्र०	१७
- प्री	पीतसाखतरी	३१८	०	२२
नि ह०	रोमभियु°क्तोम्ह दूच०	३१८	प्र०	२६
म	प्रतमे	३२०	द्वि०	७
ष है	प्रुषदूाहे	३२१	०	१२
म	सुखेनलक्षद्मी	३२२	०	६
ती	प्रभासि०	३२३	प्र०	८
श्रु	दिर्घ्यक्रुत्यर्थ	३२३	०	१४
-।- हू०	ईषदच्चैहूष०	३२४	द्वि०	१२
- । क्षी	पैष । पु क्षी पी।	३२४	०	१७
त	त लजुच०	३२५	०	१
- शुङ	ग्रङ्ग	३२८	प्र०	१६
-स	पश्लकलस्न०	३२८	द्वि०	१
द्दि	वन्दितम्	३२८	०	५
- ति	स्मृति	३२९	०	५

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
- ज	जृम्भायाम्	३२९	०	१९
- । फणा	फणभारी । पु० फणाभृति ॥	३३०	प्र०	१८
- फि०	फणिसच्चक	३३०	द्वि०	३
- कू	कोटादिदूषितम्	३३१	प्र०	१३
एच	एत्रच	३३१	द्वि०	७
ऽ ज्ञिधाधा	सज्ञिव०	३३२	प्र०	२२
- ल तुं	०फलवतुंलम् । न०	३३३	०	२४
- ल	फर्लतत्ति०	३३३	द्वि०	१
- म	द्राक्षायाम्	३३४	०	१४
-गति ल्गु	मतिवल्गु०	३३४	०	२५
त्यनु	चेत्युनन्	३३५	प्र०	१५
- ल्गु न्यो'	फल्गुन्युत्तरफल्गुन्यो	३३५	०	२०
- मे	प्रभेदे ॥	३३५	०	२८
- फ	॥ फाण्यते ।	३३५	द्वि०	१५
- फा	फाणगतौ ।	३३५	द्वि०	१६
भू	धूम्याटविहगे ।	३३६	०	१७
ऽ - दमन	कादर्न०	३३७	०	६
त्का	कूत्कारणम् ।	३३७	०	१९
टु	कटुणाम् ।	३४२	०	१५
ऽ ध्या चा । दा	वध्याद्दाचार्यं सुध्यागुरवस्तथैवेति ॥	३४३	प्र०	४
-ध्यु	वध्र्याम् ।	३४३	०	१०
- च	तथासुरसम्पत्	३४३	०	२०

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
- प - त्वा	रूपत्वादासुरसम्पदुत्पादकत्वाच्च॰	३४३	॰	२१
न	चोयमानेषस्व	३४३	द्वि॰	६
- र्सा क	पुंसांसुखकारश्चैव	३४३	॰	२६
श	कार्श	३४४	प्र॰	११
त प्र	तत्त्व प्रकाश॰	३४४	प्र॰	१०
स	ससद्दिग्भु	३४४	द्वि॰	१६
स	सर्पदर्प॰	३४५	॰	१०
ष्टा । या	स्पष्टामाया	३४६	प्र॰	२०
- वि॰	पारिभाषिक॰	३४६	द्वि॰	२६
- स	समासा॰	३४८	॰	१८
- ह	बलात्सनदूषयेद्	३४९	प्र॰	२३
स्था	पूर्वपटस्थैव	३४९	द्वि॰	२४
- र	शरदाङ्कुरै	३५॰	प्र	२९
क	कुन्दवच्च	३५॰	द्वि॰	२॰
- खि	वल्लीमुखे॥	३५१	प्र॰	१४
- धें	क्रोधेहि	३५१	द्वि॰	१८
- नि॰	वाल्मीकिमुनौ	३५२	प्र॰	९
- पुं॰	॰वहुतब्बोक्त । चि॰	३५३	द्वि॰	१॰
- धावा ॥	विधार्थैधा ॥	३५४	प्र॰	३
- । - च॰	॥ चिचातिशय॰	३५४	॰	११
- तुकाका	अतुकायाम्	३५४	द्वि॰	३
र्षा॰	श्रीषातकी	३५६	॰	२

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
ऽ चिताक्षा म	कुक्षिकायाम्	३५६	०	८
न	स्नानद्वय	३५८	०	६
- ज्ञ	नवाज्ञे	३६१	प्र०	१
२ १ - ह्रा।य	यालय ह्रा०	३६१	०	१८
णी - ति	करणीचेतिक्ति	३६१	०	२९
- भि	भिन्ध्याम्	३६२	द्वि०	२
- श	चालाणस्या०	३६२	द्वि०	७
स्त्री - क्ति	स्त्रीक्तिगपष्ठाश्रुस्वयोग०	३६२	०	११
वा	वलिवाय	३६३	प्र०	१०
- म	वलीयामाच् गौ०भाषाशुक्ति	३६३	द्वि०	१
- प	कूपिकौ	३६३	०	९
२ १ मासा	सामाईवम् ।	३६३	०	२१
- द	कथादाङ्ख्य०	३६४	०	१७
पुं० ऽ	सगवे ॥ ऽ ॥	३६५	प्र०	२
- गगते	सुगते ।	३६६	द्वि०	२५
- ष्ठ - कु	निष्ठप्षकुर्वंदूरूपाख्य	३६७	प्र०	११
- प्रा	प्रबुद्धे ॥	३६७	द्वि०	१
- यो - सा	ये।बुद्धेरसाधारणव्यापार	३६७	०	२३
-। - म० ऽ	।प्रज्ञायाम।शेमुष्याम॥ मतौ।	३६८	प्र०	७
।शेमुष्याम्॥	० ० ० ०	३६८	०	७
त्ति - नि	प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च	३६८	०	१३
- मा :	व्यवसाय :	३६८	०	२३

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-॥-दृ	॥ दृष्टानिष्टविपत्ति दृष्टानिष्टानां॰	३६८	०	२५
-र्यस्त	विपर्यस्तम् ॥	३६८	द्वि०	२५
-ष्व	पक्षैषा	३६९	०	१०
-घ	घटकृति	३७	०	११
-॥ ॥	।मुद्रवार्तिकायाम। मुद्रायाम्	३७१	०	१८
पु॰ पा	पु हिन्ता।ति॥बृहत्तिका खौ पाठायाम्	३७२	प्र०	१०
स	घराटारवयाम्	३७२	०	२१
ध्या	अरघट्टाध्ययनादितद्वा॰	३७२	द्वि०	६
ख्य	ख्यूलीलायाम् ॥	३७२	द्वि०	८
-ख	॰बहद्रूनम् न॰	३७२	०	२१
देवब	देवगुरोर्मनुष्य ॥	३७३	प्र०	२८
२१ टश	॰वै-नट ।	३७३	द्वि०	३
-॥ श्रो	॥ वैतालिकीनोऽकरोति	३७४	प्र०	१३
थ्यै	मिथ्यैव॰	३७४	द्वि०	१२
न॰	प्र॰श्रीक्षणो।	३७७	प्र०	१४
-येप्रलयेस्वा	प्रलयेऽस्वात्मनि॰	३७७	०	१६
-सं तम्	सञ्चितम्।	३७७	द्वि०	२२
थो	ब्राह्मणकर्तृत्वविशेषस्य॰	३७८	प्र०	१०
-खि॰	शिखरान्वित	३७८	०	२२
थ्य	दृश्यते॰	३७८	द्वि०	२
-च	लक्ष्यते॰	३७९	०	८
-लापय	कालापरिच्छिन्न॰	३७९	०	२०

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख ।	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
ज्ञ	सर्वज्ञ •	३७९	•	२३
-त। त्	यत्तच्छब्दोपलक्षित ॥	३८०	॰	१६
-र। श्च	प्रश्नोत्तरैर्द्वितीयोल्लासेपरब्रह्मो•	३८१	प्र•	१३
र। श	निरतिशयमहत्त्व॰	३८१	द्वि•	२
ऽ योतोक्ता	योजायते	३८२	प्र•	६
ह्म	ब्रह्मैव	३८२	॰	२२
ग	सर्योर्गपतितैर्गत्वा•	३८३	•	१८
स। यो	सादैः सहस्रयुगैः	३८३	द्वि•	५
-ग्य। नञ्ज	भोग्यरमनीयसम्भञ्जनीयम् ॥	३८४	प्र•	२८
तो ।	उत्पातोत्रा ।	३८४	द्वि•	१०
र	पराश्रियायाम्	३८५	॰	११
श्रा	यस्तुआमोक्षितोगर्भं	३८८	प्र•	६
द्दा ति	पूर्वपदादितिपाल्बे	३८८	•	२७
ऽ सर्पंणि	वक्ष्यमिसर्पणी ॥	३८९	•	५
ता	एतेषांगलिकेभागे	३८९	द्वि	२४
॥ त्र	॥ चैतिक्यपत्र•	३९०	प्र•	८
ऽऽ ब्राह्मणाज्ज्ञातो	• • • • • •	३९१	•	२१
-न	मश्रुतनवकु•	३९१	द्वि•	४
य	अध्यापयतिनोशिष्यान्	३९२	•	१५
• च्छ	ब्राह्मणाच्छसी। मुं•	३९३	प्र•	३
ण ब	ब्राह्मणमाणवबाडवाद्यन	३९३	द्वि•	७
ध	मधुर	३९४	•	१९

अशुद्धिलेख.	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
न्यस्	चीनकधान्य	३६५	०	११
- पी	योटकविशेषे ।	३६६	प्र०	२
- ॥ अ०	॥ पञ्चक्याम् ।। अवायाम् ।	३६६	द्वि०	२५
- मनर	भवेन्नर ॥	३६७	प्र०	१६
- ध्ये	तथान्ये	३६७	०	२५
मा	मध्यमाधिकारिण	३६७	द्वि०	७
- म	दुर्लभम्नान	३६७	०	८
त्	सुखमत्वान्मा०	३६७	०	२१
र्वे - ॥	सर्वमुक्त	३६८	०	१६
- मा	न्यादे ।	४००	प्र०	२४
- क	मथित	४००	प्र०	२७
- स्तु०	आश्वयस्य	४००	द्वि०	२८
- शुद्धय	शुद्धयस्व०	४०२	प्र०	६
त	तथायन्न	४०२	०	१०
- क	यथापाक	४०२	०	११
० वि०	० भगवान् पुं०	४०२	०	२२
- पा	रजुवादरूपा	४०३	०	१
- ह०	तदद्वारामूल०	४ ३	द्वि०	१०
- त	स योगास्य	४०३	०	२३
: ष ट्-	मचषषट्की ॥	४०४	प्र०	२६
- स्य	शरीरस्य	४०४	द्वि०	८
- ॥ - म	षि० भगार्थे ॥	४०५	०	८

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
सु	यथादिच्च च	४०५	०	१५
-य - का	व्यापयोरेवकारणात् ।	४०५	०	१८
- णराणे	पुराणे	४०५	०	२५
- ॥ - मन०	मनक्ति । मङ्क्तो० । मवल् । मक्ष्मनृषि० वर्तमानभजाथि॥ भन	४०६	प्र०	२०
- च वि	यथिचादिभ्यश्चपोवाविति०	४०६	द्वि०	१४
जे०	पूज्ये ॥	४०७	प्र०	२
ज्ञा	नाभ्योज्ञा।	४०७	०	७
- जे	पूज्ये ।	४०७	०	८
- घ०	घादिष्वधारे	४०७	०	१४
- ज्ञा	नाभ्योज्ञा।	४०७	०	१७
- ट	खजरीटे	४०८	०	२२
- , - ।	भपति पुं०	४११	प्र०	६
- ङ्का	भङ्का, र्थम्	४११	०	८
- भकान्द	कामन्दक	४११	द्वि०	८
- याभव	यावन्नयमनागतम्	४११	०	१६
- ककारी	भयकरीति	४११	०	२१
जे०	जले बिलासी०	४१२	०	१८
ग्य	भरण्यौ ॥	४१३	प्र०	१०
- त्व - भ	इधिष्ठानत्वेनभरणात् ।	४१४	द्वि०	२८
- गि	भिषग्भिरास्तै०	४१५	०	१०
सु ई०	प्रभृतिषुभर्मङ्गति०	४१५	०	१२
दि	भेदनम् ।	४१६	प्र०	८

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
२ १ धिभ	भविकश्चश्रीधने	४१८	द्वि०	१२
र	पुराणविशेषे	४२१	०	१
भ	भाजनम् ।	४२२	०	२२
।-।।	छादिभ्य क्षित्। चमुनासिकस्येति दीर्घ ।	४२३	प्र०	२४
ऽ तांतार्गा	तांगांविप्रायश्चार्थ्यम्	४२४	०	१०
- मा	मार्गचितीऽपित	४२४	०	२६
ऽ स्वयम्स	भायस्स	४२४	द्वि०	२१
घ	कथाम्मया	४२६	प्र०	५
भक्तस्पा०	क्त तपोधना	४२६	०	१२
व्य	चित्तोत्पला	४२६	द्वि०	१६
ला	पुण्यजला	४२६	०	२५
मे०	माखवास्थेव	४२८	प्र०	२३
भा	भरद्वाजस्य	४२९	०	५
प	उपासमीपायसाधथे ॥	४३१	प्र०	१९
- ङ्ग	यतीलिङ्ग ० ॥	४३२	०	६
स्र	रागस्थेव्येव	४३२	०	१२
- तृष	तन्वादिष्व ादृमसु ।	४३२	०	२०
घ०	सएवसुरभि काल	४३२	०	२९
ऽ ०तचभ०	० मावच्च चि०	४३२	द्वि०	८
वाम्	कल्पनायाम्	४३२	०	३२
प	दिग्ययान्तर०	४३२	०	२७
-।-स्वा	। ब्रह्माख्या०]	४३३	प्र०	७

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
ए म	एवमन्यथानुमन्तव्यम् ।	४३३	द्वि०	११
ऽ शीलम्	० ० ० ० ० ०	४३४	०	६
ञ्च	पाञ्चालमागधी ।	४३५	०	२६
ऽ डीयार्या	द्राविड़ीयाड्डादेशीच	४३५	०	२६
ऽ गाभग०	मागधी ।	४३५	०	२६
भि	भिच्चे धर्मे ,	४३८	०	५
र	भैचापगतैर्ऌ०	४३६	प्र०	१३
व्याधिर्भ	नातिवाधीभवेत्	४३६	द्वि०	५
खडी	भिखण्डाञ्जोषा ०	४३६	०	२०
मि	मि न्दिर०	४४०	प्र०	२६
ऽ द्यादखा	ञ्जि च्चजात्यन्तरे	४४१	०	१६
-मी वृ	भीमे । वृकोदरे	४४२	द्वि०	२०
कु र	कर्पूरस्येति०	४४३	प्र०	४
-सु	म्रु ॥	४४३	०	२४
० ज्भि	० भुक्तमुज्झित ।	४४४	०	२४
मे	स्रग्णे ॥	४४४	द्वि०	८
ऽ सौनौनौ	वृत्तौपौसौनरेश्वरे	४४४	०	१८
-च	वृत्तिप्रत्यय	४४६	०	१८
ज्य०	विनाज्य	४४६	प्र०	२०
सु०	सुभ्रू स्त्रीना	४४६	०	२१
ऽ विष्टेश्र	विशिषितु	४४६	द्वि०	११
	उत्तरोत्तरराज्यसच्व्या विसृष्टो ॥			
। भ०	भवनम्०	४५३	प्र०	१२

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
ऽ ऽ नेगहारम्भेप्रवेश मे ॥	० ० ० ० ० ० ०	४५५	०	१७
-म भू०	सप्तमभूमिका	४५६	०	१४
-भ्र	याताभ्रे	४५७	द्वि०	९
-शो	अतिशायने	४५८	प्र०	२७
० -वारं०	०भूयोभूय । अ०वार०	४५८	द्वि०	३
वा	उखर्वं लक्षणे ॥	४५८	०	१८
ऽ -अ न प	भोजपत्र०	४५९	प्र०	२२
-ङ्का	लङ्काप्रति०	४५९	द्वि०	२४
-म त	हिमवत	४६१	०	३
ङ्गे	षिङ्गे ॥	४६१	०	१५
-स्य	अल्पपच्चिविशेषे	४६२	प्र०	१०
-भृ०	भ्रसज्जपाके	४६३	०	११
श्य	अश्य०	४६३	०	१६
-मि०	भ्रमिभ्रमणशील	४६३	द्वि०	२७
॥ शो०	॥ मुहुरर्थे ॥ शोभने॥	४६४	प्र०	५
-ति वि	रितिनीतिविदांमतम्	४६५	द्वि०	७
-ष्टा	क्लिष्टोयद्यपिसम्बन्ध	४६५	०	१७
-ष्टृ	भेष्टभये ।	४६६	द्वि०	१२
ऽ -वासस	प्रावासम्भारणार्थं०	४६७	प्र०	७
-ष्टि	पुष्टिवर्द्धनम्	४६७	द्वि०	९
ऽ -या -तत	मनुयातस्य	४६८	प्र०	२६
-व्य	नोव्य ।	४६८	द्वि०	२७

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
ते०	तीर्यंति	४७०	०	४
० पु०	० भोजनपात्रम् । न०	४७१	प्र०	८
- श्रां	अमांशाशा	४७२	द्वि०	२
ऽ अव्याभ्र	अभ्रुकुसादीनां०	४७२	०	२९
गी	मौगीनौगी०	४७४	प्र०	९
- सु०	सुवर्ण०	४७४	०	२२
ष्टा	०भ्रष्टतीर्थ०	४७४	द्वि०	२१
ऽ २००)	०भातरौ । पुं०२	४७५	प्र०	९
क्षा	क्षेष्वासुखम्	४७५	द्वि०	१७
- मा	समांक्ष्मिमान्	४७६	प्र०	१२
च वा	व्याधिस्यचत्यवार्त्ति०	४७७	०	१९
- सु०	भुकुसि०	४७७	०	२१
- त्या । स्व	ऽ नित्यत्वान्नसुम्	४७८	द्वि०	२८
- बा	शूल	४७९	प्र०	२३
- ह्रि	मखगतौ ।	४७९	द्वि	१५
- श्र०	बह्वीयस्सा .	४८०	प्र०	२२
ऽ कविरितिमनोरमायास्पष्टम् ॥	क्वनिन्प्रत्यये ।	४८०	द्वि०	४
० पु०	० मङ्गलप्रदा । स्त्री०	४८२	प्र०	३
॥ य०	॥ प्रत्ययस्यादितोत्वमयथा	४८३	०	१
- का ऋ०	कामचर्चिकायाऋद्धि०	४८३	प्र०	२
- भे	मे,दोमव्यविवर्ज्जन '।	४८३	०	२०
- । य०	अतिशयेनमक्ता । अति०	४८४	०	१६

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
- ट	कुठरे	४८४	०	२०
० ऽ ञ्जीरा	० मञ्जीरा । स्त्री०	४८४	०	२३
- व०	सौम्याननयुक्तो	४८४	द्वि०	२७
- श्री	दर्पास्त्री ॥	४८५	प्र०	११
- वृ०	वृ क्षणे ।	४८५	०	२४
- प्रि	अपरेपिये	४८५	०	२७
पँ	सर्वलोकोस्त्रिय	४८६	द्वि०	५
- स्य	मणिवर्ष्ये ।	४८७	प्र०	१३
ड	मञ्जते	४९०	द्वि०	१२
- सु	मु निर्विशेषे ॥	४९०	०	१६
अमृता । या ॥	सूर्यभक्तायाम् ॥	४९१	प्र०	२
- नो०	ततो।स्रीन	४९१	०	८
- ने	स्नाति ॥	४९१	०	१३
- ग्यमसा भा	श्रुतिच्छान्दोग्यभाष्यम्	४९१	द्वि०	२५
- पु०	० मल्लुषा । स्त्री०	४९२	प्र०	२०
- ना	प्राङ्गणावर्ष	४९२	द्वि०	११
२ १ - सय	यसगामत्तमयूर '	४९२	०	१३
- व	स्मरतरुरि०	४९३	प्र०	२७
- ना	प्राङ्गणा वर्ष ।	४९३	०	२९
- गी	प्रयो वे	४९३	द्वि०	१
क्या भू०	मक्षाः पु० भू०	४९४	प्र०	१५
- सु दे	० सुमादेवी ॥	४९५	प्र०	६

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
न्य	स्थिपेशान्य	४९५	०	२६
-स	मास	४९६	०	३
-श श	तुण्डांशसशल्काश्चैर०	४९६	०	१३
-ङ्गौ	जलमङ्गौ० ।	४९७	०	१६
-भ्य	विध्यति	४९७	०	२३
ऽ क्षासाश	क्षाशयवे	४९७	द्वि०	१२
री	सरवर्जिते०	४९८	प्र०	१४
सा	क्षामदात्	४९८	द्वि०	१३
क्ष	क्षामाक्ष्यायाम्	५००	०	९
ऽ लट मल। ॥	कार्श्यं कृत्स्न तपश्चीलादार्यमन्वा। ॥	५०१	प्र०	२
-रे ङ्गो०	यन्यान्तरेभ्योज्ञातव्या . ॥	५ १	द्वि०	१९
दे	दिङ्मिश्रोपदेश	५०१	०	२९
-र्या	गर्भोत्तमायाम् ।	५०२	प्र०	२३
र	मारिचोलज्म	५०२	द्वि०	२
-ते०	धूपितोरस	५०३	०	२९
-त	वान्तपुष्परसो०	५०६	प्र०	६
-चि य	त्रिजग्रहान्	५०६	०	१५
-द्य	च घ्यंमौद्या०	५०६	०	१८
०म धू	मधुधूलि	५०७	द्वि०	१३
घ	घनमदन०	५०७	०	२६
-ने ऽ	धातोनुपसर्गे०	५०८	प्र०	५
लगर्ग	गलगंडादिरोगहृत्	५१०	०	१

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
- स्थौ	स्थैर्यंश्लो०	५१०	प्र०	३
- र	चौराम्रत	५१०	द्वि०	७
- कोमल्	कोमलम्	५१०	०	६
- मे०	मेदायाम्	५१०	०	२५
- का	काकोल्याम्	५१०	०	२६
- टु	मधुर	५१२	प्र०	५
- गं वे	मार्गप्रवर्तके	५१२	०	२२
- श्च सा	उलूकादयश्चेतिसाधु	५१३	०	१
- व्य	हृद्य रुच्यं मुखप्रियम् ॥	५१३	०	१०
- मे - ॥	पञ्चमेस्वरे ॥	५१४	०	१४
ऽ मध्य्य -	मध्यमे ॥	५१४	द्वि०	२८
- द्य	[illegible] ।	५१५	०	२६
- य - षा	प्रयह्वान् ।	५१६	प्र०	४
- गा०	पञ्चवेगस्य	५१६	द्वि०	२१
- त्या	प्राग्गृह्यात्यविषा०	५१७	०	२८
- तो - क्ति	यतोनिर्विषयस्यास्यमनसोमुक्तिरिष्यत । यतोनिर्वि०	५१८	०	७
- त्सा	जरत्कारुमुने.	५१८	०	२०
- मे	मुनेर्माता	५१८	०	२४
- न्दा	परनिन्दा	५१९	प्र०	१९
- म०	मानुष्याम् ॥	५२१	द्वि०	१
ऽ - नृपय	नृपयज्ञे ॥	५२२	प्र०	६
- वा - स०	वार्ष्टकार्यो इतिसमास ॥	५२२	०	११

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
- ॥ - ॥ ०	॥ आवर्तक्याम ॥	५२२	द्वि०	७
तम	मुदितत चाव्ययवन्दे०	५२३	प्र०	६
- सु । दि-स्त०	सुरदिपोसनु	५२४	प्र०	८
- ब्दे - ञ्च	शब्देनञ्चयते	५२४	द्वि०	१०
- र्थं - स्म	नचद्दष्टार्थस्यार्थस्मरणस्य०	५२५	०	४
- प्र - का	प्रतीकार	५२५	०	१३
- न्स	मन्युते	५२५	०	२२
स्तपथि	चरर्थ्यनि : शलाकीवा	५२६	०	१४
- त्नु	सम्यतत :	५२६	०	२१
प्य	पिप्पलोमूलं	५३०	प्र०	६
- म	समुद्रे॥	५३०	द्वि०	१
- त - वि	मन्मन तद्विदुर्बुधा :	५३१	प्र०	२५
- स	सञ्ज्ञायाम्	५३१	द्वि०	४
- स	सहस्राङ्घ्रिर्भ०	५३३	०	१५
० र	०मयूरिका । स्रो०	५३३	०	१८
- ह	हृधृ वायस	५३४	प्र०	५
- ख - स	स्वच्छस्वगुरुसच्छाय	५३४	प्र०	२०
- ना पू०	उपात्तानामपूर्वोसा	५३४	द्वि०	१७
- वुषि	चित्त वेदनाना	५३४	०	१८
- ट - त्वा	तस्यकूटस्थनित्यत्वात् ॥	५३४	०	२०
- ग्रा - ष्ट	लल्लाट्टष्टमभवत्ते	५३४	०	२४
- ति - व	भवतिविरतिवश्च० ।	५३५	प्र०	४

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख .	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति.
द्रि	चन्द्रिकापायिनि ॥	५३५	द्वि०	२४
- ए	भाविन पविशेषि ॥	५३६	प्र०	४
ऽ - तिरश्च	सोऽप्यतिरश्चमेधा०	५३६	द्वि०	१७
- ज्ञ०	मर्यिज्ञमवे	५३७	प्र०	१९
ह	अभिदष्ट वो ।	५३७	द्वि०	८
० सु०	०मध्य मुख . । पु०	५३८	०	९
- वा	स्युर्वातपित्त०	५४०	प्र०	२
यू	मलपू स्तम्भ०	५४०	द्वि०	२३
- चा	चान्द्रमासत्वे	५४१	प्र०	२०
ऽ अलस	रजस्वलायां०	५४२	द्वि०	१०
॥ म०	वि०मलिने ॥	५४३	प्र०	२
द	दीपाधारे ॥	५४३	०	२३
- ख्य	मख्यातेश ।	५४४	०	३
ऽऽऽ -दृथ।ति विधेह्वि	विशुगते०विधेह्वि०	५४४	०	११
का	विवेकिनि	५४४	०	१२
- की - पि०	मल्लिकेतिपिङ्गले०	५४४	०	१८
- ष्य	कृष्णाचिन्नताथाम् ॥	५४५	द्वि०	२८
॥ म	॥ श्यामलतायाममसूर०	५४५	०	२९
- सु	मच्युतमि०	५४६	प्र०	११
म्य	जनमग्र यान्ति	५४८	द्वि०	१०
- वि	वनगवि	५५०	प्र०	२२
- स्याहा	यश्चायथावा	५५०	द्वि०	११

अशुद्धपिलेख	शुद्धपिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
क्	मनाग् मग्नो	५५१	प्र०	२५
-प्राप्तोपि	० स्ता तोविमूढ	५५१	०	२८
-थी मे	स्यथोनमस्तीति	५५१	०	२६
शी	शौर्यादिभि०	५५२	०	२५
०द्र	० महाद्रोणी । स्त्री०	५५४	०	१
-को	कोश्लायाम् ॥	५५४	द्वि०	१८
श्चा	लक्ष्मणाराश्चाम्	५५७	प्र०	२४
०पा	०महापौर्णिमा । पु०	५५७	द्वि०	४
-दि वै (२ १)	वैदेह्यो०	५५८	द्वि०	१७
-स्रा	नृपोलाल	५५८	०	२७
नामना (६)	जिनानांविद्या०	५५८	द्वि०	१७
-री भू०	स्त्रि'तकारोतिभूतानां०	५६०	प्र०	२०
-।ह	। वृहण०	५६१	०	३
-ह र्भ (२ १)	अर्हदुपासकविशेषे ॥	५६१	०	२०
य यु	अतिशययशोयुक्तः ॥	५६१	द्वि०	२०
-स्रा०	प्रश्नोपास्र०	५६२	प्र०	१७
थी	पारसीकादयोमता	५६३	०	३
०रा	०महारोग । पु०	५६३	०	१३
०। ना	महालक्ष्मी ।स्त्री०नारा०	५६३	द्वि०	१३
-र्थ	तीर्थमहाभागा०	५६३	०	१८
क्ति	सक्तियुक्तावाक्यसमूहे ॥	५६४	प्र०	२२
विषम्	०महाविषुवम् । न०	५६५	०	२

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख .	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ .	पङ्क्ति
-पा	पत्ताभ्या०	५६५	०	३
-ति-सै	मीतिदेशार्थच्छन्नानतीर्थंहनिष्यामी ति०सैव०	५६५	द्वि०	१८
समया	तत्राद्विसया०	५६६	प्र०	१३
-हा	हरी ॥	५६६	०	२२
-ष्टे	विषष्ठे	५६६	द्वि०	५
ग्र-स्थे	ग्रहस्थे	५६७	प्र०	७
०पुं०	०मद्दाशुक्तिं । स्त्री०	५६७	०	१४
-प तु०	परितुष्यते	५६७		२८
-श्री०	ससर्वजोव्याधि०	५६७	द्वि०	१
-श्यां	काश्याम्	५६७	द्वि०	४
ज.	कृतिद्विजा	५६७	०	७
-श्या-ल्या	श्यामवल्याम्	५६७	०	११
-रेऽघह०	परेऽहनि ।	५६८	प्र०	२२
-श्री	भुञ्जीतनाम्यथे'त॥	५६८	०	२४
० सन्ता	०मह्रासां॰त्नपनम् ।	५६८	द्वि०	१०
-॥ ०	॥ चौरे	५६८	०	२६
-ष्टि	हव्यस्वष्टविधा०	५७०	प्र०	१५
जि०	मोचिकायाम्	५७१	०	१६
-सौ०	सावर्ण्य०	५७१	०	२८
-हयति	मर्थ्यारोहति ।	५७१	द्वि०	१६
-हा	महोत्सवम्	५७३	प्र०	७
-या	तदाद्यंतत्त्वलक्षणम्	५७४	०	१२

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-स	असस्क्तान्	५७५	द्वि०	२८
ष्क्	प्राप्नुवन्त्युत्सृती' पुनः॥	५७६	प्र०	१२
-द	मवेदेवनसशय ।	५७६	द्वि०	२८
-ष्ट	तहृष्ट०	५७८	प्र०	६
-ष	सर्पिर्षिसभृष्ट'	५७८	०	८
-क	कूर्कारवत्स्वारवार्य,	५७८	०	२१
०या	०माकीट । पुं०	५७९	०	२
०शु०	०माचीकर्णकरा। स्त्री०	५७९	प्र०	२०
-रा	पुरवासि०	५८०	०	२
-नवरा	जनयामासऽवपूनरान्	५८१	०	१७
त्व-ष्टु	ढत्वभत्वष्टुत्वढलोपदीर्घा ,॥	५८१	०	२८
-मा	भाललगामा०	५८१	द्वि०	१७
क्या	०माणिक्यम्। न०	५८२	प्र०	८
-द	सुरक्षदसमाङ्गम् ।	५८२	०	१३
-ल	मार्गारिलभिन्न०	५८२	०	१६
च	पितुर्दशगुण	५८३	०	१५
-रा	पुवरू व	५८३	द्वि०	७
-पु	परादेव्या	५८५	प्र०	१२
-या	सेवनीय्	५८५	०	१४
-र्का	कार्य	५८५	द्वि०	१२
-मा	अधिमित्राय०	५८६	प्र०	८
०वो	०मातृष्वसेय'। पुं०	५८६	०	१७

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
० से	०मातृष्वसेयो। स्त्री०	५८६	०	२०
० त्त	०माधवोचितम्। न०	५८८	द्वि०	६
० स्थ	०माध्यस्थ्याम्। न०	५८९	प्र०	१७
- मा	याम्याद्रिमूले	५९१	०	२२
- द्य	विद्याभरति	५९३	द्वि०	३
- प्रभेदे	अभयप्रदे	५९३	०	२१
क्त	मायान्तुप्रकृति	५९५	०	५
- तेय	पावकशोषातिवेय०	५९५	०	२८
- य - भे०	सजातीयविजातीयस्वगतभेद०	५९६	प्र०	५
- ली	नरश्ली।	५९६	द्वि०	५
- या	मायया	५९७	प्र०	१०
म	मारुतस्य०	५९८	द्वि०	२८
रि णा	परिमाण	५९९	०	१६
- र्णं मा	पौर्णमास्यस्मिन्मासि। सास्मिन्पौर्णमासीत्य०	६००	द्वि०	१३
		६००	०	२०
- म	मार्ग	६००	०	२१
० षी	०मार्गवीथी। स्त्री०			
- श्वा	देव्याश्वन्तुय।	६०१	प्र०	४
- श्रो	शुक्र०	६०१	०	४
- मार	मार्जारी०	६०१	०	२४
र प	नपरत्वार्थ०	६०१	द्वि०	२
- ल	मृजेरालीयच्	६०१	०	२९
षी	मृजूषीचालका०	६०२	प्र०	५

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-र्त्ती	वक्षे रामाला०	६०२	द्वि०	२२
-त्त०	दुगन्ताश्चे त्यथा ॥	६०२	०	२९
-स	रामाहारा०	६०३	प्र०	२०
वा	भिक्षले	६०४	०	२६
त्वणानि	त्वणान्यस्त्र	६०४	द्वि०	१६
० ला	०मालीय . ।त्रि०	६०५	०	२२
० सा०	०मालु । पु०	६०५	०	२४
ऽ चक्षस	राक्षसभेदे०	६०६	प्र०	२९
-। -भोज	पितृभोजने	६०६	द्वि०	१०
-ष	माषाणां	६०७	०	२४
ण्	महाकुलाद्व्र्खजा०	६०९	प्र०	२
-म	मोहेन्द्रयो०	६०९	द्वि०	२३
-त्त	अनुरक्त ०	६११	प्र०	२७
-मिथुने	जितुमे	६१२	०	२०
घू०	विनाधूर्त०	६१२	द्वि०	१०
ये	बीजवापे	६१५	प्र०	११
०ट	०मीढुष्टम । पुं०	६१६	प्र०	२१
त	चोदिता .	६१७	द्वि०	१८
रा	पुरोडाशे	६१८	प्र०	६
-ङ्ग लिङ्ग	मङ्गल्यलिङ्ग	६१८	द्वि०	१७
-सु	निसृंश्ले ।	६२०	प्र०	१३
-ति	परिणतदाडिम०	६२१	०	८

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
-ट्काका	चाट्कारमिति ०	६२२	द्वि०	१४
-गे	प्रयोगेऽस्ते	६२२	०	२२
-स्फ०	० मुक्तास्फोट । पुं०	६२३	प्र०	८
-स्फ०	मुक्तास्फोटा । स्त्री०	६२३	प्र०	११
चं	मोचे	६२३	०	१४
त्य	मुच्युक्तासर्व०	६२३	द्वि०	६
० त्मु	यच्चान्मुक्तिरि०	६२३	०	१३
त्ताप	प्रज्ञालने	६२४	०	१०
पु०	० मुखशफ । त्रि०	६२५	०	१९
व्य	व्युत्क्रमेण	६२६	०	१५
घ	कु षिमर्दि ०	६२७	प्र०	२०
स	निम्बूरस	६२९	द्वि०	२४
-क्ता	कथितायां०	६२९	०	२९
-य	सङ्ग्राहे ।	६३४	प्र०	३
० चे ति	वृषादिभ्यश्चिदितिकाल : ॥	६३४	०	१०
दि क	वृषादिभ्यश्चिदितिकाल '	६३४	प्र०	२६
-॥ मु०	। मुस्तयतिमुस्त०	६३४	द्वि०	१५
० म०	०मुस्तु । पु०	६३४	द्वि०	२४
० षा	० मुहुर्भाषा । स्त्री०	६३५	प्र०	२
ड	नडे ।	६३५	द्वि०	१६
-स्थ	स्थूलेषु ०	६३५	द्वि०	२५
-काय	अकाय परित्राणम्तु॰	६३६	प्र०	३

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेखः	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ.	पङ्क्ति
टू	वाटुष्या	६३७	०	३
वि०	कोविमुच्येतमानव ॥	६३८	द्वि०	४
र्द्धि	मूर्द्धिजाते	६४०	०	६
छा। चा	छचाञ्चारे	६४०	०	१२
दा स	राजदानसमये	६४१	प्र०	२
-लि	०मुत्पन्ने॥	६४१	०	८
धा	मधुरसायाम्।	६४१	०	१४
मा	वर्त्तनपार्श्वे।	६४५	०	२०
-च	मृगशिरोनक्षत्रे ॥	६४५	द्वि०	३
-वे	पशुविशेषे	६४५	०	८
द	मर्द्दलि०	६४६	०	२२
ष्णा अ०	मृगतृष्णाशब्देनोच्यन्ते। मृगतृष्णाकुष्या०	६४७	०	३
० मृ०	०मृगनाभि स्त्री०	६४७	०	१८
-गथमा	मृगमातृका ॥	६४८	प्र०	१८
-म	मृगरोमजम्। न०	६४८	द्वि०	१४
-॥ मध्य०	। हरिनभजामि मध्य०	६५०	०	१६
ल०	खलुविभ्रति०	६५०	०	२८
व	विसे।	६५१	०	१
-ब	दीपयन्ति०	६५१	०	८
-म	चर्म्मकाषायाम्	६५२	०	१२
-ष्टौ। धे	कुष्ठौषधे॥	६५२	०	२१
-भ	भुजिमृकण्भ्यां	६५२	द्वि०	२८

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
गे	मृत्युयोगी।	६५३	प्र०	६
रा - मृ	जरायामृत्यो	६५३	प्र०	१५
- तो प्रि	प्रियातोपिप्रिये	६५३	०	१६
- श्री	रक्तचन्दनश्री।	६५४	०	१७
- है	चिपीटकन्द्रैय	६५४	०	२८
- दयो	घोषि	६५४	द्वि०	८
- त्रिन २१	मत्तस्त्रिविंशद्दै	६५५	प्र०	१६
- पत्र	कोमलपर्णी॥	६५५	०	२७
- चि	चिञ्चोशाके	६५५	द्वि०	१
- दु	मृदु०	६५५	०	२६
मे	मेघजनके	६५७	०	२२
ल्	खच्	६५७	०	२३
- र	पुष्कार	६५८	०	१
- र्य्यौ	रसत्वंप्रतियमौ०	६६६	प्र०	१३
श्च ऽ	निकस्न्न प्र	६६०	०	२१
- द्रमस्थ	मेदोस्थस्थाम्	६६१	०	१२
- पि	सामशाथिका०	६६२	०	१५
- ख्य - वे	ध्यासनाख्यफनीपकाङ्क्ष्युक्तं नच प्रवचाख्यवे०	६६२	०	१६
- ॥ मे	।प्रतितवचायाम्॥ शम्याम्॥ मण्डव्याम्॥ मेधा०	६६२	द्वि०	१४
- च	मेयुष्य	६६३	प्र०	१३
श्चे	माशदृम।	६६४	०	४
- र्म	निर्मिता०	६६४	द्वि०	३

अशुद्धिलिख	शुद्धिलिख	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ	पङ्क्ति
- न्द्र	स्वान्दनन्द्रि •	६६४	•	१८
। पीत्वागर्जन् स्यपति• ॥	• • • • • •	६६६	•	२७
- क थ•	नैक पन्थानमाश्रयेत् चतिकीटक चथ•	६६७	प्र•	८
- ल	जलेषु	६६७	प्र•	१३
- । - ष्ट	। चीर्ध्योढक॥ यद्वा। मिचयोरपस्थम्। स्थ्या•	६६७	•	१८
- मै का	मैनाकोनामपर्वत ।	६६७	द्वि•	२७
• स्रो•	• मन्दश । मु •	६६८	प्र•	७
ष्का	निष्काले	६६८	द्वि•	६
ला द्	बाहुलकादयजस्तुट्।	६७०	•	२६
ष्ठि	मोद्गिन्याम्।	६७१	प्र•	२८
या	आपाद्रिते ।	६७३	•	४
थे	मौनपि । चि•	६७३	द्वि•	२
च्छ	अच्छुसौनासु•	६७३	•	३
- तद्व	भुजङ्गपतिहृदि•	६७५	•	१७
- मौनि	योगिभिर्गम्य	६७४	•	१०

॥ शुभमस्तु ॥

039168
Accession No
Shantarakshita Library
Tibetan Institute, Sarnath